IOH. GOTTLIEB HEINECCII, ... OPERUM AD VNIUERSAM IURIS PRUDENTIAM, PHILOSOPHIAM ET...

Johann Gottlieb Heinecke

IO. GOTTLIEB HEINECCII,

POTENT. PRVSSORVM REGIS A Consil. Sanctior., Iur. ac Philosoph. in ill. Frideric. Professoris publ. ord.

OPERVM

AD

VNIVERSAM IVRIS PRVDENTIAM,

PHILOSOPHIAM ET LITTERAS HVMANIORES

Pertinentium,

TOMVS TERTIVS,

IN QVO

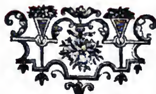
I. PRAEFATIONES

ALIENIS LIBRIS PRAEMISSAE,

ET

II. OPVSCVLA MINORA

VARII ARGVMENTI.

GENEVAE,

Impensis HERED. CRAMER, ET FRATR. PHILIBERT.

CIↃIↃCCXXXVIII.

IO. GOTTLIEB
HEINECCII,

POTENT. PRVSSORVM REGIS quondam a Consil. sanctior. Iur. ac Philosoph. in ill. Frideric. Professoris publ. ord.

OPVSCVLORVM
VARIORVM
SYLLOGE II.

ACCEDVNT

INDICES LOCVPLETISSIMI.

GENEVAE,

Impensis HERED. CRAMERI ET FRATR. PHILIBERT.

---

cIↄIↄccxxxvI.

HONORATISSIMO LECTORI

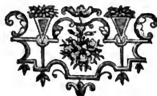
S. P. D.

BIBLIOPOLAE.

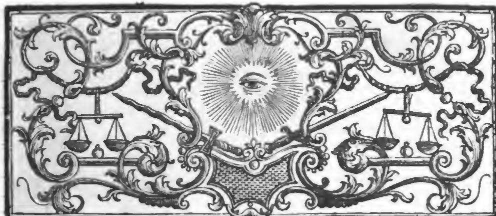

VOD illuſtri HEINECCIO in votis erat, illeque ſine dubio, ſi Deus O. M. longioris vitae ipſi conceſſiſſet vſuram, praeſtitiſſet iam nunc, id aliquatenus facere, atque adeo mereri de publica vtilitate conſtituimus, in vnum faſciculum colligentes Diſſertationes reliquas, quae poſt primam illam Halae ſeparatim prodierant. Et exteris inprimis gratum hoc erit, quos ſaepiſſime conquerentes audiuimus, id Diſſertationum in academiis Germaniae habitarum fatum eſſe, vt vix ad extraneos perueniant. Quamuis vero hic faſciculus priori mole cedat, non tamen cedet materiarum vtilitate ac ſelectu, ſiquidem tales in iis pertractantur, quae quotidianum in foro vſum habent. Quod ne gratis dictum tibi, honoratiſſime lector, videatur, dabimus materiarum, quae in Diſſertationibus his ſumma cum cura pertractantur, indicem, *de pecunia in caſum, ſi cauſſa ciderint, ab adpellantibus, alioque remedio vtentibus, de-*

ponenda: de reductione monetae ad iustum pretium, ad l. 1. C. de veter. numismat. potest.: de iure principis circa commerciorum libertatem tuendam: de iure principis circa ciuium studia: de caussa seruitutum perpetua: de locatione conductione iurisdictionis: de venditione illicita fructuum in herbis: de dominis, subditos suos in iudicio proprio conuenientibus. Adiici curauimus indices ad vtramque syllogem pertinentes locupletissimos, alterum titulorum, alterum rerum & verborum vtriusque sylloges, vt vno loco commode iam inueniri possint, quae alias duobus locis fuissent quaerenda. Haec monenda habuimus: iam, lector honoratissime, vtere hac sylloge, nobisque faue. Scrib. GENEV. *a. d.* 1. *Dec.* 1745.

IO. GOT.

IO. GOT. HEINECCII, IC.

OPVSCVLORVM VARIORVM

SYLLOGE II.

Nunc primum in unum fasciculum collecta.

DE PECVNIA; IN CASVM, SI CAVSSA CECIDERINT, AB ADPELLANTIBVS ALIISQVE, SENTENTIAS IMPUGNANTIBVS, DEPONENDA.

EXERCITATIO XXVIII.

---

§. I. *Lites non oportet esse sempiternas, & caussae tamen accurate decidendae.* §. II. *Hinc varia a Romanis inuenta sunt remedia suspensiua & deuolutiua: veluti* INTERCESSIO. §. III. ADPELLATIO. §. IV. SVPPLICATIO & RESTITVTIO IN INTEGRVM. §. V. *Attamen temere adpellandi pruritus coercebatur, praefinito adpellationibus certo tempore.*

§. VI. *Adpellatione non nisi bis concessa.* §. VII. *Ea quibusdam casibus plane prohibita.* §. VIII. *Instituti ratio & consilium agendi de pecunia, succumbentiae, quam vocant.* §. IX. *Origo huius pecuniae, an ab Atheniensibus?* §. X. *An a Romanis; & quidem ex L. 5. C. quorum adpell. non recip.* §. XI. *An ex L. 6. §. 4. C. de adpell. & L. 10. C. Theod. de adpell. non recip.* §. XII. *An ex Paulli receptis sententiis?* §. XIII. *Depositio illa vere est ex iure Germanico.* §. XIV. *Quod probatur ex legibus antiquis.* §. XV. *Itemque ex iure Saxonico.* §. XVI. *Et ex statutis vetustioribus.* §. XVII. *Huius pecuniae succumbentiae vsus, natura & indoles.* §. XVIII. *Eam, deficiente lege, exigere non possunt iudices.* §. XIX. *Nisi priuilegium eam exigendi acceperint.* §. XX. *Ea exigitur tum ab adpellantibus, tum ab alio vtentibus remedio.* §. XXI. *Non tamen promiscue ab omnibus.* §. XXII. *Leges de hac depositione & extendi, & restringi possunt.* §. XXIII. *An, pluribus sententiam impugnantibus, a singulis deponenda sit pecunia?* §. XXIV. *Quanta deponenda sit?* §. XXV. *An idonea cautio pro depositione sit?* §. XXVI. *Quando deponenda haec pecunia?* §. XXVII. *Tempus hoc potest prorogari, maxime absente prouocante.* §. XXVIII. *Victor hanc pecuniam repetit.* §. XXIX. *Eamdem amittit victus. An & is qui adpellationi renunciauit, quiue fatalia neglexit?* §. XXX. *An, qui pendente adpellatione cum aduersario transegit?* §. XXXI. *Cui cedat illa pecunia pro commissa habita?* §. XXXII. *Conclusio dissertationis.*

§. I.

Lites non oportet esse sempiternas, at caussae tamen accurate cognoscendae.

NTEREST reipublicae, diligenter & accurate cognosci litigantium caussas, nec quidquam, quod ad indagandam excutiendamque veritatem pertinere videatur, a bono iudice praetermitti, ne vel indicta, aut non satis discussa caussa, condemnetur reus, vel actor iure suo praecipiti sententia priuetur. At non minus reipublicae interest, lites non esse sempiternas, sed quam primum, si fieri possit, iusta atque aequa sententia finiri. Nam vti recte iudicat philosophorum πολιτικώτατος, ARISTOTELES; (a) οὐδὲν ὄφελος γίνεσθαι μὲν δίκας περὶ τῶν δικαίων, ταύτας δὲ μὴ λαμβάνειν τέλος. *frustra iudicantur caussae, nisi hae demum ad finem perducantur.* Praeterea molesta illa litium diuturnitate non modo

(a) Aristot. *Politic. Lib. VI. Cap. VIII.*

do hominum fortunae euertuntur, amicitiae distrahuntur; odiaque internecina inter cognatos & ciues gliscunt, sed & id euenit, vt homines tribunalia, tamquam scopulos, fugiant, sibique manu ius dicere malint, ne pro vna leuiore iniuria vindicanda duplo maiorem deuorare cogantur. *Properandum* itaque recte *visum est* IVSTINIANO (b), *ne lites fiant paene immortales, & vitae hominum modum excedant*: sed nobis ita merito videtur properandum, ne accuratae caussarum discussioni quidquam decedat. Qua in re quaecumque ciuitates iustum tenuerunt modum, quaeque ita constituta habuerunt iudicia, vt nec accuratior caussae cognitio celeritati iudicis, nec haec illi obesset: eas demum ter quaterque beatas dicendas, existimamus, quum solae id, cuius caussa homines in respublicas coaluerunt, ex voto consequutae esse videantur.

§. II.

Hinc varia a Romanis inuenta remedia suspensiua ac deuolutiua, veluti intercessio.

Quandoquidem vero ad diligentem atque accuratam caussarum cognitionem & id pertinet, vt ne ab vnius iudicis arbitrio vita, fortunæ, atque existimatio hominum pendeant, sed iis, qui se vel aduersarii calumniis ac potentia, vel iudicis iniquitate, oppressos conqueruntur, in alterius æquitate perfugium sit: non mirum profecto est, gentes fere omnes varia inuenisse remedia, quibus caussa vel ad superiorem, vel ad alium saltim deuolueretur iudicem, sententiaque iniqua, caussa cognita, rescinderetur. Talis apud Romanos erat INTERCESSIO, quae, quomodo ab adpellatione discernenda sit, erudite, vti solent, ostenderunt ὁ πάνυ CVIACIVS (c) & CAROLVS BRETVS (d). Solebant enim adpellantes prouocare ad iudicem maiorem (e), eo consilio, vt retractaretur sententia iniquior. At INTERCEDERE litigantis rogatu poterant & ii, quibus aequale vel minus erat imperium, in primis collegae, idque non faciebant eo consilio, vt sententiam rescinderent, sed vt eam executioni mandari, vimque fieri eo nomine, prohiberent. Ius enim intercedendi apud Romanos non solum Tribunis plebis, sed & aliis magistratibus erat, vt saepe collega collegae decretis intercederet, idque, quod extremum in iurisdictione est, impediret, ac proinde idem contingeret, quod cecinit OVIDIVS (f):

 Saepe,

(b) *l. 13. pr. C. de iudic.*
(c) Cuiac. *observ. Lib. XXI. Cap. XXXIII.*
(d) Car. Bret. *de ord. perant. iudicior. ciuil. Cap. XLII.*
(e) *l. 1. §. 3. ff. de adpellat. l. 21. ff. eod.*
(f) Ouid. *Trist. Lib. I. eleg. II. v. 4.*

Saepe, premente Deo, fert Deus alter opem.

Exemplum habemus apud CICERONEM (g) qui Pisonem Praet. peregrinum C. Verris, Prætoris vrbani decretis intercessisse, refert his verbis: *Itaque L. Piso multos codices impleuit earum rerum, in quibus ita intercessit, quod iste aliter, atque vt edixerat, decreuisset: quod vos oblitos esse non arbitror, quae multitudo, qui ordo ad Pisonis sellam, isto praetore, solitus sit conuenire. Quem iste collegam nisi habuisset, lapidibus coopertus esset in foro. Sed eo leuiores istius iniuriae videbantur, quod erat in aequitate prudentiaque Pisonis paratissimum perfugium, quo sine labore, sine molestia, sine impensa, etiam sine patrono, homines vterentur.* Ad quae CICERONIS verba notauit ASCONIVS: *Intercedere, vt vides, etiam praetor praetori solet, vt Piso Verri, adpellatione caussae ad collegam facta.* Et FRANC. HOTOMANNVS, antiquitatis non minus, quam iurisprudentiae, callentissimus: Et *Praetor praetori, & consul consuli, & par denique omnis potestas pari, item & superior inferiori intercedebat. Cicero de legibus III. Par maiorque potestas plus valeto.* Quin & alio, eoque eximio C. Trebonii exemplo res illustrari potest, de quo CAESAR (h); *Iisdem temporibus Romae M. Coelius Rufus, praetor, caussa debitorum suscepta, initio magistratus, tribunal suum iuxta C. Trebonii praetoris vrbani sellam collocauit, &, si quis adpellasset de aestimatione & de solutionibus, quae per arbitrum fierent, vt Caesar constituerat, fore auxilio, pollicebatur.* Et hoc quidem primum idemque praesentissimum remedium erat, quo Romani, si iniqua sententia oppressi essent, vtebantur.

§. III.

Adpellatio. Nec minus frequens apud Romanos erat ADPELLATIO. Libera enim republica litigantes modo ad tribunos plebis prouocabant, quorum vox veluti vox populi videbatur (i): modo ad consules, qui tunc inferioribus magistratibus iurisdictionem abrogabant: modo ad ipsum populum, summum rerum arbitrum: neque quemquam magistratum Romani sine prouocatione esse patiebantur (k). Et sane adpellatorum Tribunorum plebis exempla exstant apud CICERONEM (l) & VALERIVM MAXIMVM (m): consulum apud eundem VALERIVM (n). De prouocatione vero ad populum, cui potissi-

(g) Cic. *in Verr.* I. *cap.* XLVI.
(h) Caes. *de bello ciuil. Lib. III. cap. XX.*
(i) Lips. *de magistrat. Rom. Cap. V.*
(k) Sigon. *de iure ciu. Rom. Lib. I. Cap. VI.*
(l) Cic. *pro Quinctio Cap. VII.*
(m) Val. Max. *Lib. VI. Cap. V. Exemplo IV.*
(n) *Lib.* VII. *Cap.* VII. *ex. VI.*

potiſſimum in cauſſis, ad caput ciuis Romani pertinentibus, erat locus, pluribus agunt viri docti ad LIVIVM (o) & SENECAM (p). Poſteaquam deinde in principatum declinare coepit reſpublica, varia, ac plane alia eſſe coepit adpellationum ratio. Quum enim Caeſarem Auguſtum, de reddenda retinendaue republica ſollicitum, prudenter monuiſſet Mecaenas, neminem ita ſummum merumque imperium obtinere in ciuitate debere, vt non prouocari ab eo poſſet (q): morem ei geſſit Auguſtus, *& adpellationes*, teſte SVETONIO (r), *quotannis vrbanorum quidem litigatorum praetori vrbano*, (vel, vt CASAVBONVS mauult, *praefecto urbi*,) *prouincialium conſularibus viris, quos ſingulis cuiuſque provinciae negotiis praepoſuiſſet, delegauit.* Deinde Nero, Senatui gratificaturus, conſtituerat, vt adpellationes a iudicibus ad ſenatum fierent. (s) Denique paullatim inualuit, vt ab ordine decurionum ad praeſidem (t); a praeſidibus aliis ad praefectum praetorio (u); ab aliis ad praefectum vrbi (x); denique a praetoribus, conſulibus (y), praefecto vrbi (z), praefecto annonae (a), proconſulibus (b), ipſoque ſenatu, antequam aliud conſtitueret Hadrianus, (c) ad principem prouocaretur: quamuis & tunc ad Caeſarem extra ordinem prouocari potuiſſe in cauſſis, ad caput ciuium Romanorum pertinentibus, exemplo PAVLLI, Apoſtoli (d), luculenter poſſit demonſtrari.

§. IV.

Placuit poſtea principibus, tribunalia quaedam ea praerogatiua donare, vt ab iis nulla eſſet prouocatio: quali priuilegio praeter Senatum, cui Hadrianus illud conceſſerat (e), gaudebant praefecti praetorio. Quum enim tanta eorum eſſet auctoritas, vt ea dignitas a ZOSIMO (f) ἡ ἀρχὴ δευτέρα μετὰ σκῆπτρα, *magiſtratus a principatu ſecundus*; ab HERODIANO (g) vero πρᾶξις οὐ πολύ τι ἐξουσίας καὶ δυνάμεως βασιλικῆς ἀποδέουσα, *poteſtas, non multum diſtans a prin-* *Supplicatio & reſtitutio in integrum.*

(o) Liu. *Lib.* I. *Cap.* XXVI. *Lib.* VIII. *Cap.* XXXIII.
(p) Seneca *Epiſt.* CVIII.
(q) *Dio Caſſ. Lib. LII. p.* 487.
(r) Suet. *Aug. Cap. XXXIII.*
(s) Sueton. *Neron. Cap. XVII.*
(t) *L. I. ff. quando adpell.*
(u) *l.* 29. C. *de adpell.*
(x) *l.* 23. C. *eod.*
(y) Iul. Capitolin. *in Marco Cap. X.*
(z) *l.* 38. *ff. de min.*
(a) *l. vlt. ff. quod cum eo, qui in al. pot.*
(b) *l. vlt. ff. de condit. & demon.*
(c) *l.* 1. *ff. a quibus adpell.*
(d) *Actor. Apoſt. XXV.* 11. 12.
(e) *l.* 1. *ff. a quibus adpell.*
(f) Zoſim. *Lib. II. Hiſt. Cap. XXXII.*
(g) Herodian. *Lib. V. Cap.* I.

a principatu vocaretur: noluerunt ab iis prouocari posse Imperatores, credentes, *eos, qui ob singularem industriam, explorata eorum fide & grauitate, ad huius officii magnitudinem adhibentur, non aliter iudicaturos esse pro sapientia ac luce dignitatis suae, quam ipsi forent iudicaturi* (h). Ne tamen & ii, qui ab horum tribunalibus tristiores discesserant, omni auxilio destituerentur: his in promtu erat beneficium SVPPLICATIONIS, vel ipsi praefecto praetorio intra decendium, vel Imperatori intra biennium, offerendae (i). Praeterea & ei, qui intra minorennitatem sententia praefecti praetorio laesus sibi videbatur, fas erat, ab ipso praefecto petere RESTITVTIONEM IN INTEGRVM, quia nullus aliorum magistratuum aduersus præfecti sententiam quemquam restituere posset (k). Tot remedia Romani indulgebant litigantibus, ne se quisquam iniqua vllius iudicis sententia oppressum esse, iure conquereretur.

§. V.

Attamen temere adpellandi pruritus coercebatur praefinito adpellationibus certo tempore.

Enimuero vti rarissime homines satis cauti esse solent aduersus bona sua, sed beneficiis huiusmodi plerique in aliorum detrimentum nefarie abutuntur: ita nullum est dubium, quin & intercessionibus, adpellationibus, supplicationibus, restitutionibusque in integrum & olim saepenumero non ad ius suum persequendum, sed ad aduersarios diuturnis litibus macerandos turpiter vsi sint, & hodie quoque vtantur, ceu libello singulari, eoque prudentissime scripto, ostendit vir eximius, LVDOLPHVS HVGO (l). Quam ob rem Romani nihil fecerunt reliqui, vt illum adpellandi pruritum, quoad eius fieri posset, compescerent. Eo enim merito retuleris, quod non modo arctissimo temporis spacio circumscriberent illam prouocandi licentiam, sed & fatalia ac peremtoria esse vellent interponendae, introducendae, prosequendaeque adpellationis tempora, adeo ut prouocasse frustra videretur qui non seruiisset temporibus, quibus, ceu fato suo, adpellandi facultas perimitur atque exspirat. Olim sane suo nomine litigans a sententia intra biduum; alieno, veluti procurator, defensor, tutor, intra triduum adpellationem interponere debebat, nisi excludi vellet eo beneficio (m). At IVSTINIANVS (n), laxaturus adpellandi

(h) *l. vn. §. 1. ff. de off. praef. praet.*

(i) *l. vn. C. de off. praef. praet. Nouell. CXIX. Cap. V.*

(k) *l. vn. §. vlt. ff. de off. praef. praet.*

(l) Lud. Hugo *de adpellat. abusu tollendo. Guelpherb. 1661. 4.*

(m) *l. 1. §. 6. 11. 13. ff. quando adpell. l. pen. ff. eod. l. 6. C. de adpell.*

(n) *Nou. XIII. Cap. I. Auth. hodie C. de adpellat.*

pellandi ſpacium, omnibus promiſcue decem dies indulſit, ſiue a tempore latae ſententiae, ſiue a die notitiae, ſi quis forte non fuiſſet ad audiendam ſententiam rite vocatus, dinumerandos. Quas inducias et hodie per vniuerſum imperium litigantibus concedi, ipſa docet experientia (o). Sic et tempora petendorum apoſtolorum ſeu litterarum dimiſſoriarum, ſatis anguſta, et fatalia tamen erant, puta quinque dierum (p), quamuis id temporis ſpatium poſtea ad triginta dies prorogarint VALENTINIANVS & VALENS A. A. (q). Denique & interponendae & exercendae adpellationi certum tempus erat praefinitum, & illi quidem, ſi prouocans in eadem prouincia degeret, trium; ſin quis extra prouinciam, vel ad principis auditorium prouocaſſet, ſex menſium, vel vnius anni (r): huic anni vnius, & poſtea biennii (s). Quae adpellationum tempora tam accurate erant ab omnibus obſeruanda, vt, qui in eo fuiſſent negligentiores, ii praeſcriptione ſubmouerentur, niſi iuſtum iis obiectum eſſet impedimentum, ſiquidem tunc nouae indulgebantur induciae, quas REPARATIONEM ADPELLATIONVM vocabant veteres, (t) de qua plura viri docti, inprimis IAC. CVIACIVS (u), CAR. BRETVS (x), & IAC. GOTHOFREDVS (y). Quae omnia eo pertinebant, vt fraena, quoad fieri poſſet, iniicerentur litigantibus, neque cuiuis integrum eſſet, ſub legum praeſidio calumniari, liteſque reddere immortales.]

§. VI.

Adpellatione non niſi bis conceſſa.

Ob eamdem cauſſam conſtitutum fuerat, ne liceret in eadem cauſſa tertium adpellare. Tanta enim multorum litigantium pertinacia eſt, vt PLATO (z) eos veteres palaeſtritas imitari velle, ſcribat, qui non niſi tertium proſtrati victos ſeſe eſſe profitebantur. Nam nec litigatores ſemel iterumque cadentes, victas dant manus, ſed ſubinde inſtaurant cum victoribus certamen, non prius porrecturi herbam, quam omni collapſi fortuna, vires ſibi deficere, neruumque inciſum eſſe rerum gerendarum, animaduertunt. Eorum

(o) Rittershuſ. *ad Nou. Part. X. Cap. I. §. IV.*

(p) Paull. *Recept. ſentent. Lib. V. tit. XXXIV. §. I. & II.*

(q) *l. 24. C. de adpell.*

(r) *l. vlt. pr. §. 2. C. de temp. adpell.*

(s) *l. vlt. §. 4. C. eod.*

(t) Symmach. *Lib. X. epiſt. LII. tit. C. Iuſtin. & Theodoſ. de tempor. & reparat. adpell.*

(u) Cuiac. *Paratitl. C. Lib. VII. tit. LXIII.*

(x) Bret. *de perant. iud. ord. Cap. XLII.*

(y) Iac. Gothofred. *ad Cod. Theodoſ. Tom. IV. p. 280. ſeq.*

(z) Plato *de leg. Lib. V.*

Eorum ergo ferociam cohibendam ratus, IVSTINIANVS (a) prudenter ſanxit, *vt, ſi quis in quacumque lite iterum prouocaſſet, non liceret ei tertio in eadem cauſſa, ſuper eodem capite, prouocatione vti, vel ſententias excellentiſſimorum praefectorum retractare.* Exiſtimare quis poſſet, IVSTINIANVM hac notiſſima conſtitutione dilatare magis adpellandi licentiam, quam coanguſtare, voluiſſe, quum CVIACIVS (b) ante eius tempora vnam tantum adpellationem, veluti a duumviris ad praeſidem, permiſſam fuiſſe contendat, idque tum ex lege aliqua CODICIS THEODOSIANI (c), tum ex CASSIODORI (d) teſtimonio colligi poſſe, cenſeat. Enimuero videtur hic ſomnus obrepſiſſe magno illi Homero, vt non meminerit, ex ipſis legibus noſtris luculenter poſſe probari, ſaepe & ante Iuſtiniani tempora non ſemel, ſed iterum eſſe prouocatum. Praeterquam enim quod Aemilii Lariani heredem, Rutilianam, victam tum apud praetorem, tum apud praefectum vrbi, iterum prouocaſſe, refert IVL. PAVLLVS (e): etiam SCAEVOLA (f) teſtatur, heredem quemdam apud iudicem tutelarem victum, ad iudicem competentem, & ab eo quoque ad ipſum principem adpellaſſe. Nec lex ipſa, quam ex Codice Theodoſiano attulit vir incomparabilis, ad rem facit, quum ibi VALENTINIANVS & imperii collegae non prohibeant, gemino iudicio ſuperatum, tertium aleam experiri, ſed id tantum ſanciant, *vt, ſi iterum prouocandum eſſe duxerit, ab eo ad petitorem mox poſſeſſio transferatur*, id eſt, vt repetita illa adpellatio exſequutionem non moretur, ceu conſtitutionem illam erudite interpretatus eſt IAC. GOTHOFREDVS (g). Nec plus praeſidii CVIACIO eſt in CASSIODORI teſtimonio, quippe qui Gothorum ius deſcribit, a Romano ſaepe diuerſiſſimum. Quare potius certiſſimum eſt, poſt Iuſtiniani tempora tantum hominibus fuiſſe litigandi pruritum, vt non contenti, ſemel iterumque prouocaſſe, tertium quoque ipſum fatigare Imperatorem non dubitarent, idque impuliſſe IVSTINIANVM, vt tertiam prouocationem ſeuera lege prohiberet, quamuis recuſari iudicem, a praefecto praetorio datum, ante litis conteſtationem permitteret, neque eam recuſationem litiganti pro noua inſtantia vellet imputari,

§. VII.

(a) *l. vn. C. ne lic. in vna ead. cauſſa.*

(b) Cuiac. *paratitl. Cod. Lib. VII. tit. LXX.*

(c) *l. 1. C. Theod. de poſſeſſ. ab eo, qui bis prouoc. transferenda.*

(d) Caſſiod. *Variar. Lib. IX. Cap. XVIII.*

(e) *l. 38. ff. de minor.*

(f) *l. 122. §. 8. ff. de verbor. obligat.*

(g) Iac. Gothofred. *ad Cod. Theodoſ. Tom. IV. p. 317.*

§. VII.

Et quibusdam casibus plane prohibita & adpellatione & supplicatione.

Sunt & alia huius generis, eodem consilio a legislatoribus reperta, in primis, quod non permitterent, vt prouocaretur in omnibus caussis, sed quasdam vna sententia definitiua terminari iuberent. Sic non recipiebantur adpellationes facinorosorum, si iam vel conuicti, vel sine tormentis confessi essent (h): nec eorum, qui illi remedio vltro renunciassent (i): nec contumacium, quippe indignissimorum tanto beneficio (k). Nec magis admittendas putabant adpellationes in caussis alimentorum, similibusque, quae moram ferre non videbantur: veluti debitorum fiscalium, (l) & tributorum (m). Denique adpellari vetabant tum ab interloquutionibus, nisi vim definitiuarum habentibus, damnumque inferentibus irreparabile (n), tum a definitiuis in caussis possessionum (o), tum ab exsequutione sententiarum, nisi forte exsequutor vel modum iudicati excederet, vel turbato ordine procederet (p). Similiter & supplicationis beneficium non passim omnibus indulgeri placuerat. Ne enim vilesceret tanti auxilii dignitas, non recipiebantur supplicationes in caussis, in quibus nec prouocatio erat permissa, veluti in crimine perduellionis (q), ruptorum Nili aggerum (r), ac similibus. Obiter monemus, CAROLVM BRETVM (s) tamquam rem notatu dignam obseruare, sollemne fuisse Romanis, precibus, principi offerendis tamquam ex formula subiungere verba: VOTA PRO SALVTE TVA FACIMVS, eaque tam visa esse necessaria, vt quum Rhodii magistratus illa aliquando omisissent, ea adiici iusserit Tiberius. Sed quamuis res ipsa nota sit ex DIONE CASSIO (t), & SVETONIO (u): nihil tamen illa facit ad supplicationem illam, qua sententias, sibi aduersas, euertere conabantur litigantes, nec quemquam ideo illo beneficio priuatum esse legimus, quod verba ista sollemnia omiserit: vt adeo non pertineant ad fraenum illud, quod temere prouocantibus iniiciendum esse existimabant principes Romanorum.

(h) *l. 15. ff. de adpell.*
(i) *l. 1. §. 3. ff. a quib. adpell. non lic.*
(k) *l. 23. §. vlt. ff. de adpell.*
(l) *l. vlt. pr. ff. de adpell. recip.*
(m) *l. 4. C. quorum adpell. non recip.*
(n) *l. 36. C. de adpell.*
(o) *l. vn. C. si de moment. poss.* Symmach. *Lib.* X. *epist.* XLI.
(p) *L. 4. pr. ff. de adpell.*
(q) *l. 5. C. ad leg. Iul. maiest.*
(r) *l. 1. C. de Nili agger.*
(s) *Car. Bret. de perant. iudic. ordine Cap.* XLIII.
(t) *Dio Cass. Lib.* LVII. *p.* 608.
(u) Sueton. *Tiber. Cap.* XXXII.

§. VIII.

Instituti ratio, & consilium agendi de pecunia succumbentiae.

Omittimus iam alia, quibus fraena iniici posse hodie credunt iis, qui remediis tam sapienter repertis abuti, litesque ex litibus serere conantur, quale etiam est iusiurandum calumniae, alicubi ab adpellantibus praestandum. Nobis enim de PECVNIA AB ADPELLANTIBVS, ALIISQVE REMEDIIS SENTENTIAM IMPVGNANTIBVS, DEPONENDA quaedam disserere consilium est. Nescio enim, an sit quidquam, quod praeceps adpellandi consilium magis impediat, quam illa pecuniae depositio, quam vulgo vocant *die Succumbenz-Gelder*. Nam quum ea sit hominum quorumdam indoles, vt illis minoris sit fama atque existimatio, quam pecunia, aliique huic ne mentem quidem recti consciam anteponendam esse statuant: facile est ad existimandum, homines, quos nec pudor ac verecundia, nec religio a litigandi pruritu cohibet, non tamen ad remedia ista temere esse prouolaturos, si certam pecuniae summam, cuius iacturam aequo animo ferre non possint, veluti aleae exponendam esse videant. Quamuis vero probe meminerim, in academia Ienensi hoc thema iam occupasse iureconsultum olim celeberrimum, CHRISTIANVM WILDVOGEL (x), ego tamen, quantum in me fuit, operam dedi, ne actum agerem, vel viro doctissimo quaedam sublegerem, sed ea potissimum, quae ille vel praetermisit, vel non satis exposuit, consectarer. Quis vero post messem prohibeat spicilegium?

§. IX.

Origo huius pecuniae an ab Atheniensibus?

Primum ergo, vt de ipsa rei origine simus solliciti, non nouum esse hoc institutum, nec heri aut nudius tertius natum, sed iam inde ab antiquissimis ductum temporibus, & sapientissimarum gentium firmatum consensu, animaduerto. Iam enim a viro doctissimo, NIC. HERTIO (y), obseruatum est, ipsis Atheniensibus illam litigandi pertinaciam cohibendi rationem non plane ignotam fuisse. Sane Athenis ab iis, qui in iudicio Heliastico de iure experiri vellent, deponendae erant certae summae pecuniae, quarum aliam παράστασιν, aliam ἐπωβελίαν, aliam πρυτανεῖα, aliam denique παρακαταβολήν vocabant. PRYTANEA vero, quae vel maxime huc pertinent; ita describit CAR. SIGONIVS (yy): *Prytanea Pollux cum Harpocratione consentit pecuniam fuisse, quam ante iudicium actorem &*

(x) Wildvogel *Diss. de pecunia succumbentiae Ien.* MDCCVIII.
(y) Hertius *de iudicio reuisorio* §. XXVI.
(yy) Car. Sigon. *de republ. Atheniens. Lib. III. Cap. IV.*

& reum deponere oportuit ; qui vero iudicio facto victus esset, pro vtroque iudicibus persoluit, morisque fuisse, addit, vt, qui de summa centum drachmarum vsque ad mille contenderent, tres drachmas deponerent, qui de mille vsque ad decem millia ; triginta. Sed satius fuerit ipsa legere IVLII POLLVCIS (z) verba, quae ita se habent: Τὰ μὲν πρυτανεῖα ὡρισμένα, ὃ, τι ἔδει καταβαλεῖν πρὸ τῆς δίκης τὸν διώκοντα, καὶ τὸν διωκόμενον. εἰ δὲ μὴ, διέγραφον τὴν δίκην οἱ εἰσαγωγεῖς· ὁ δὲ ἡττηθεὶς ἀπεδίδου τὸ παρ᾽ ἀμφοτέρων δοθὲν· ἐλάμβανον δὲ αὐτὰ οἱ δικασταί. *Prytanea definita erat pecunia, ante actionem ab actore & reo deponenda. Quod si non fieret, actionem hanc introductores caussarum debebant : victus vero vtrumque depositum persoluebat, illudque cedebat iudicibus.* Quibus gemina sunt haec SVIDAE (a): πρυτανεῖα πρόσοδος εἰς τὰ δημόσια καταταττομένη, ἣν οἱ δικαζόμενοι πᾶσι, καὶ ἡττηθέντες κατέβαλλον, ὡρισμένην ζημίαν κατατιθέντες ἕκαστος. *Prytanea, pecunia, quae in aerarium inferebatur : quam illi, qui litigabant, & caussa cadebant, in iudicio depositam, vt statutam mulctam soluebant.* Quamuis vero fatendum omnino sit, haec prytanea non multum discrepare a pecunia illa, quam hodie in euentum litis deponi nouimus : discrepare tamen, nemo, qui vtrumque institutum inter se contenderit, inficiabitur. In nostris enim foris non in prima instantia, sed in sequentibus demum haec pecunia deponitur : apud Athenienses sub ipsum litis exordium. Apud nos non vtraque pars eam deponit, sed alterutra, quae adpellatione alioue remedio sententiam impugnat : apud Athenienses eadem erat amborum litigantium conditio. Denique si vel maxime simillimi hac in re essent Atheniensium ac Germanorum mores, neminem tamen arbitramur futurum, qui hanc pecuniae depositionem Germanos ab Atheniensibus accepisse existimet, qui nullam iam pridem habebant rempublicam, quum Germani Romanis innotescere coepissent.

§. X.

Quare laudatissimus WILDVOGELIVS (b) potius a Romanis hunc morem ad Germanos permanasse, suspicatur, eoque refert constitutionem VALENTIS, GRATIANI, & VALENTINIANI AAA (c). *Sciant autem prouocatores, se vel ab exsequutione adpellantes, vel ab articulo, si, eos perperam intentionem cognitoris suspendisse, claruerit,*

An a Romanis & quidem ex l. 5. C. quor. adpell. non recip.

(z) Iul. Pollux *Lib. VIII. Onomast. Segm. XXXVIII.*

(a) Suid. *sub. voce* πρυτανεῖα *T. III. p. 220. edit. Kusteri.*

(b) Wildvogel *Diss. de pecunia succumb.* §. *XV.*

(c) *l. 5. fin. C. quor. adpell. non recip.*

rit, quinquaginta librarum argenti animaduersione mulctandos. Sed veremur, ne haec lex parum ad rem faciat. Ne enim iam non vrgeamus, pecuniam hanc non deponi in antecessum, sed postea: non omnem adpellandi temeritatem hac pecunia coercebant Romani, sed eam dumtaxat, quando *ab exsequutione*, vel *ab articulo* interponebatur. *Articulos* autem, quem & *praeiudicium* vocabant veteres, hic idem est, ac interloquutio (d): vnde & in BASILICIS (e) vel ab articulo vertitur κατὰ διαλαλιὰς: quo vocabulo graecos interpretes semper describere interloquutionem, vel ex DIONYSII GOTHOFREDI *glossario*, *Harmenopuli Procheiro subiuncto* *patet.* Denique quando poena illa quinquaginta argenti libris definitur, ne id quidem moribus nostratibus quadrat, ac proinde non modo GROENEWEGIVS (f), sed & alii, vllum huius constitutionis vsum esse, negant, quum depositionem illam pecuniae passim receptam esse, non ignorarint.

§. XI.

An ex l. 6. §. 4. C. de adpellat. & L. 10. C. Theod. de adpell. non recip.

Equidem magis ad rem facere videtur altera, quam laudatissimus WILDVOGEL ad partes vocat, DIOCLETIANI & MAXIMIANI constitutio (g), quae talis est: *Ne temere te passim prouocandi omnibus facultas praebeatur, arbitramur, eum, qui malam litem fuerit prosequutus, mediocriter poenam a competente iudice sustinere.* Hic sane non iis tantum, qui ab exsequutione vel articulo prouocauerint, sed omnibus temere adpellantibus mulcta irrogatur: non a superiore iudice, sed ab inferiore, a quo adpellatur, ceu ex variis CODICIS THEODOSIANI locis (h) demonstrauit IAC. GOTHOFREDVS. (i) Denique non quinquaginta libris, aliaue certa summa, hanc pecuniam aestimant principes, sed eam mediocrem esse volunt, ac proinde eam iudicis relinquunt arbitrio, quem ex personae conditione, caussaeque qualitate aestimare oporteat, quantam a temere adpellante mulctam exigendam existimet. At quum ne hic quidem vel de deponenda illa mulcta, vel de cautione eo nomine praestanda quidquam caueatur: ne hanc quidem constitutionem occasionem huic instituto dedisse, verosimile est. Minime omnium vero de hac pecuniae depositione agit tertia, quam idem vir doctissi-

(d) Iac. Gothofr. *ad Cod. Theod. Tom. IV. p.* 295.

(e) Basilic. *Lib. IX. tit. I. §. CXLV.*

(f) Groeneweg. *de leg. abrog. tit. de adpell. non recip.* Cypr. Regn. ab Oesterga *Cens. Belgic. Cod. Lib. VII. tit. LXV.*

(g) *l. 6. §. 4. C. de adpell.*

(h) *l. 10. l. 44. l. 50. l. 60. C. Theodos. de adpell. l. 15. l. 16. l. 30. Cod. Theod. quor. adpell. non recip.*

(i) Iac. Gothofr. *ad Cod. Theod. Tom. IV. p.* 262.

doctiſſimus laudauit, CONSTANTII conſtitutio (k) tantum enim abeſt, vt illa mulctam irroget adpellantibus, vel eam ab his deponi iubeat, vt potius Imperator, indignatus, Proclianum, Africae Proconſulem, prouocationem aduerſus fiſcum admiſiſſe, eum quinquaginta argenti pondo poenae nomine inferre velit, *quod prouocationem contra commodum fiſci receperit, ſolutionemque vitanti praebuerit culpabilem conniuentiam.* Adpellationes enim huiusmodi recipi grauiter vetuerat ipſe CONSTANTINVS (l) ac proinde non tam prouocans, quam proconſul, qui prouocationi contra leges locum dederat, mulctam illam commeruiſſe videbatur.

§. XII.

An ex Paulli receptis ſententiis.

Quum itaque in iure tum IVSTINIANEO, tum THEODOSIANO fruſtra quaerant pecuniae iſtius, ab adpellantibus deponendae, originem: operae pretium fuerit, diſpicere, an non ſaltim in iure vetere, quod ante Theodoſium & Iuſtinianum in foro viguit, quaedam eius veſtigia ſuperſint? Talia vero, eaque expreſſiſſima notare nobis videmur in fragmentis PAVLLI (m), qui titulum ſingularem inſcripſit *de cautionibus & poenis adpellantium.* In eo obſeruat iureconſultus, prouocantes intra quinquaginta dies vtiles, a tempore acceptorum apoſtolorum dinumerandos, cauere, aut certam pecuniam, vel pignus deponere debuiſſe in eam legem, vt ſi contra eos fuerit pronunciatum, perderent, quod depoſuiſſent. Addit (n) „ recte exprimi oportere huius mulctae quantitatem, adſertores vero, & qui in cauſſis pecuniariis adpellauerint, in iudicati partem cauere, vel eam deponere conſueuiſſe. Habes hic ſane pecuniam ab adpellantibus in anteceſſum deponendam, vel a fideiuſſoribus promittendam, & in commiſſum poſtea caſuram, ſi contra adpellantem fuerit pronunciatum; quae ipſa eſt illa depoſitio, quam hodie vocant *Succumbenz-Gelder.* Praeterea haec tam amare exigebatur, vt, ſi cui nec pecuniae, nec fideiuſſorum eſſet copia, eum ipſa egeſtas a facultate adpellandi excluderet, ceu ex teſtimonio VLPIANI (o) luculenter demonſtrauit CVIACIVS (p). Meminit eiuſdem pecuniae vel mulctae CORNELIVS TACITVS (q), ex quo ſimul diſcimus, iam ante Neronis tempora, eos tantum, qui

B 3

(k) *l.* 10. C. *Theod. quor. adpell. non recip.*

(l) *l.* 6. *l.* 8. *l.* 9. C. *Theod. quor. adpell. non recip. l.* 6. C. *de iure fiſci.*

(m) Paul. *recept. ſentent. lib. V. tit.* XXXIII. §. 1. 2.

(n) *ibid.* §. *VI. VII.*

(o) *l.* 8. §. 8. *ff. mandati.*

(p) Cuiac. *obſeru. Lib. XXI. Cap. XXXIII.*

(q) Tacit. *Ann. Lib. XIV. Cap. XXVIII.*

qui ad principem prouocassent, certam pecuniae summam aleae exponere coactos, posteaque eam legem ad illos quoque, qui ad Senatum adpellassent, porrectam esse. Ita enim intelligenda sunt auctoris grauissimi verba: *Auxit patrum honorem, statuendo, vt, qui a priuatis iudicibus ad senatum prouocassent, eiusdem pecuniae periculum facerent, cuius ii, qui Imperatorem appellauere, nam ante vacuum id, solutumque poena fuerat.* Quo tempore haec poena ad reliquas adpellationes demum porrecta sit, nondum liquet: id vero tam certum, quam quod certissimum est, poenam hanc, quatenus in antecessum deponenda, vel per fideiussores spondenda erat, postea sublatam, & primum in mulctam arbitrariam (r), postea in quinquaginta argenti libras conuersam esse: vltra quam summam quidquam ab adpellantibus extorqueri vetuerunt Imperatores (s).

§. XIII.

Depositio illa vere est ex iure Germanico.

Quamuis vero ea, quae ex PAVLLI receptis sententiis decerpsimus, tam gemina sint illis, quae de pecunia ab adpellantibus sententiasque impugnantibus deponenda in hodiernis constitutionibus occurrunt, vt vix ouum ouo similius esse videatur: tamen hoc ipsum ius antiquum Romanorum huic instituto non magis occasionem dare potuit, quam illa prytanea Atheniensium, de quibus supra diximus. In iure enim Iustinianeo, quod solum in fora recepimus, nullum eius rei vel vola vel vestigium exstat. PAVLLI vero receptae sententiae non modo tardius, anno puta MDXXVIII. cura IO. SICHARDI primum in lucem prodierunt, sed & postea tantum CVIACIO, paucisque aliis iureconsultis humanioribus, fuerunt in deliciis, nec umquam aliquam in foro auctoritatem sunt consequutae. Quumque ne ius quidem canonicum & pontificium, ex quo alioquin pleraque, quae ad litigandi rationem atque ordinem pertinent, in fora nostra promanarunt, hanc pecuniae depositionem exigat: consequens est, vt eius origo ex ipso iure patrio sit repetenda. Quidquid enim in Germanorum foro deprehendimus, quod nec in iure Romano, nec in canonico vel pontificio praesidium reperit, id fere ex vetere iurisprudentia patria retinuisse posteros, recte vidit acutissimus HERM. CONRINGIVS (t), simul obseruans, *quamuis passim per Germaniae fora Romanum ius coeperit, & multae priscae leges & consuetudines obseruari desierint: non tamen vsquam locorum hoc ius solum receptum esse,*

(r) *L. 6. §. 4. C. de adpell.*
(s) *L. 43. C. Theod. eod.*
(t) *Conring. de orig. iur. Germ. Cap. XXXIII.*

esse, omnibus priscis moribus atque institutis abrogatis. Id quod vel inde manifestum fieri ait, *quod hodieque passim per vniuersam Germaniam plurima edicantur, & promulgentur, quae a Romanis institutis immane quantum dissideant.* Sed hoc quidem tot exemplis in *elementis iuris Germanici* probauit PRAESES doctissimus, vt caussam omnino perorasse videatur.

§. XIV.

Quod probatur ex legibus antiquis.

Noua igitur scena hic nobis panditur, disquisituris, an non instituti huius origines multo certius ex ipsis patrii iuris fontibus deriuare liceat? Et hic vero primum incidimus in LEGEM hanc LANGOBARDICAM (u) vere Germanicam: *Si quis caussam habuerit, & sculdais aut iudex ei secundum edicti tenorem & per legem iudicauerit, & ipse stare in eodem iudicio minime voluerit: componat illi, qui iudicauit, sol. XX.* Quae, vt rectius intelligantur, in memoriam reuocandum est, maiores nostros non habuisse certum temporis spacium, quo demum elapso sententia vires rei iudicatae adquisiuerit: sed iudicem, promulgata sententia, protinus quaesiuisse ex litigantibus, vtrum in ea adquiescere, an eam impugnare, vel, vti veteres loquebantur, BLASPHEMARE mallent? Alterutrum in continenti fieri oportebat, &, si tergiuersarentur advocati, ii in vinculis publicis tantisper habebantur, dum vel ratam haberent, vel oppugnarent sententiam. Hinc CAROLVS M. (x): *De clamatoribus & caussidicis, qui nec iudicio scabinorum adquiescere, nec blasphemare volunt, antiqua consuetudo seruetur, id est, vt in custodia recludantur, donec vnum e duobus faciant:* quae totidem paene verbis in LEGE LANGOBARDICA (y) repetuntur. Iam si prius faciebant litigantes, eorumue aduocati, qui hic a clamore sollemni iudiciali *clamatores* vel *reclamatores* vocantur: (z) nec caussam retractare fas erat, *nec flagitare iudicium, de caussa quae definita, vel indicata fuerat:* (a) idque, siquis facere non dubitaret testibusque vel certamine singulari conuinci posset, caussam iam esse iudicio terminatam, apud Alamannos XL. (b) apud Langobardos XV. solidis mulctabatur, immo ex horum lege, si soluendo non esset, totidem flagra corpore, excipere cogebatur. (c) Sin quis improbaret sententiam, ab eaque temere prouocaret, victus XX. solidis mulctabatur, de eoque casu

(u) Lex Langob. *Lib. II. tit. XLI. §. IV.*

(x) Capitular. *Lib. III. Cap. VII.*

(y) Lex Langob. *Lib. II. tit. LIII. §. XXII.*

(z) Dn. Praeses *in Elem. Iur. Germ. Lib. III. §. LXXXII.*

(a) Capitular. *Lib. VII. §. CCIII.*

(b) Lex Alam. *tit. CIV.*

(c) Lex Langob. *Lib. II. tit. XX.*

casu lex nostra loquitur. Equidem vtrum deponenda statim haec mulcta, an eo nomine satis dandum fuerit, non satis constat. Posterius tamen tanto probabilius videtur, quanto certius est, iudices apud Langobardos omnibus fere casibus, quibus litigantes facere quid vel dare oportebat; vel pignora, seu *Vadia*, vel fideiussores exegisse (d). Itaque recte ANDR. DE BARVLO (e), hanc LEGIS LANGOB. dispositionem comparat cum *L. 5. C. quor. adpell. non recip.* eamque adeo ad poenam temere adpellantium pertinere fatetur.

§. XV.

Ex iure Saxonico. Multa luculentiora sunt, quae in medii aeui iuribus deprehendimus, huius pecuniae, ab adpellantibus deponendae, vestigia. Nam & SAXONIBVS non erant certi dies, intra quos in rem iudicatam transiret sententia: sed illa in continenti aut rata habenda, aut impugnanda erat. Hinc ius PROV. SAXONICVM (f), *welche Gabe der Mann siehet vergeben wieder sich, oder welche Vrtheil er finden höret wieder Recht: Wiederredet er das zur Hand nicht, so mag ers hernach nicht wiederreden*, vbi quidem MELCHIOR KLINGIVS (g) illud *zur Hand* explicat *zu gebührender Zeit, als in zehen Tagen*, sed perperam, & ex genio illorum temporum, quibus doctores tunc demum optime sibi functi videbantur interpretum officio, si iura patria ex Romanis interpretarentur. Sane enim illud *zur Hand* non idem est, ac intra decendium, sed in continenti, quandoquidem & apud Saxones interrogabantur litigantes ratamne habere, an impugnare, illa protinus pro re iudicata erat. Hinc *Glossa: Nach Sachsen-Recht fragt man allezeit, ob einer ein gefunden Vrtheil vollworten wolle? In welches, da er also eins verwilliget, billig mag er es darnach nicht wieder schelten.* Quid si illud impugnare mallet? Id quoque in continenti fieri oportebat, eodem fere modo, quem describit MACER, iure consultus (h). Quemadmodum enim, *si quis apud acta adpellaret, satis esse videbatur, si diceret:* ADPELLO: ita apud Saxones is, cui iniqua videbatur sententia, stans (nam qui sedens id faciebat, mulctam debebat iudici, (i) hac similiue vtebatur formula: *Das Vrtheil, dar des Mann funden hat, ist unrecht das schelte ich, vnd ziehe mich des, da ich das durch*

(d) Lex Langob. *Lib. II. tit. XXI. §. XVIII.*

(e) Andr. de Barulo *in Leg. Langob. tit. XXIX.*

(f) *Ius prou. Saxon. Lib. II. art. VI.*

(g) Kling. *in Sachsen-Spiegel fol. LIV.*

(h) *l. 2. ff. de adpell.*

(i) Ius prou. Sax. *Lib. II. art. XII.* Ius prou. Suevic. *Cap. LXXIX. & LXXX. §. IV.*

durch Recht billig hinziehen soll, vnd bitte eines Antheils, wohin ich das billig ziehen soll? (k) Interposita hoc modo adpellatione, & caussa ad iudicem superiorem, veluti Regem vel Imperatorem deuoluta, caussae adpellationis reddendae erant in proxima curia sollemni, quae intra prouinciam indicebatur, sed ita ut res ageretur inter prouocantem & iudicem, cuius officium erat, sententiam suam tueri, & in curiam mittere viros aliquot ingenuos, (*schoeppenbar-freyeleute*) eosque cum famulitio & equis commeatu instruere (l). Quod, quantis cum sumtibus coniunctum fuerit, facile vnus quisque animaduertit. Redditis in curia caussis adpellationis, protinus ferebatur sententia, neque hanc instantiam durare oportebat, vltra sex hebdomades, intra quas legati sententiam domum referre tenebantur (m). Haec, si esset reformatoria, scabinus prioris sententiae auctor, & quotquot ipsi suffragati fuerant, argenti libram victori debebant: In confirmatoria: is, qui calumniose sententiam impugnauerat, non modo sumtus restituere, verum etiam mulctam & iudici & scabino, sententiae auctori, exsoluere cogebatur: IVS PROV. SAXONICVM (n): *Wer das Vrtheil gescholten hat, vollkommet er das nicht, er muss darum wetten dem Richter, und ienem seine Busse geben, des Vrtheil er gescholten hat, vnd dem Richter seine Kost gelten, die er mit seinem Bothen verthan hat.* En poenam temere adpellantium, quam vel deponi in antecessum, vel a fideiussoribus spondendam fuisse, eo minus videtur dubitandum, quo certius constat, iudices apud Saxones, imminente mulcta, non sequutos esse fidem litigantium, sed eos fere semper ad cautionem eo nomine praestandam adegisse (o).

§. XVI.

Ex statutis antiquioribus.

Moris huius patrii posteris quoque sanctissimam mansisse custodiam, argumento sunt statuta paullo antiquiora, quorum quaedam tantum hic euoluere iuuabit. Exstant apud LEIBNITIVM *leges municipales Goslarienses*, in quibus cum alia prisci moris, tum & poenae illius temere adpellantium expressissima vestigia deprehendimus. Nam quemadmodum Goslarienses in eo imitabantur Saxones, quod sententiam in continenti vel ratam haberi, vel stante

(k) Ius prou. Sax. *Lib. II. art. XII.* Sueu. *Cap.* CVIII. §. *IV.*

(l) Ius prou. Sax. *ibid.* Sueu. *Cap.* CVI. §. *II.*

(m) Ius prou. Sax. *ibid.* Sueu. *Cap.* CVI. §. *II.*

(n) Ius prou. Sax. *Lib. II. Art. XII.*

(o) Ius prou. Sax. *Lib. III. art. XII. & Lib. II. Art. X.*

ſtante pede (*ſtander ſtedte*) impugnari vellent (p): ita & poenam eorum exemplo irrogabant prouocantibus, ſi prior ſententia a iudice ſuperiore confirmaretur. Hinc ibidem legimus (q): *Schilt man eyn Ordel, de dat heuet geſchulden, de mot deme Voyde wedden, vnde deme Sackwolden boten deme dat Ordel to vromen geunden* is, *off he dat weder dreuen* wert, *dat he dat to unrechte geſchulden hebbe:* vti id notatu dignum videtur, quod apud Goslarienſes mulcta non iudici & ſcabino, qui ſententiam tulerat; ſed iudici & victori eſſet exſoluenda. Ceterum & in hac vrbe vnumquemque, a quo mulcta exſpectabatur, cautionem eo nomine praeſtare debuiſſe, ex alio ſtatutorum iſtorum loco patet (r). Gemina paene his ſunt STATVTA vetuſta COLONIENSIVM (s) quibus cauetur, vt impugnaturus ſententiam, id faciat per tabellionem in continenti, & ſtante pede, (*vnverwandten Fuſſes*) nudo capite, ſine armis, formula recepta, eique, quam ſupra ex IVRE SAXONICO & SVEVICO adduximus, fere per omnia ſimile. Ne vero impune quis ferat prouocantis temeritatem, adpellans ſatisdare, aut poſito pignore cauere iubetur, ſe, ſi ſuccubuerit, iudici marcam argenti & ſcabino duas marcas exſoluturum, addita comminatione, pro deſerta habitum iri adpellationem, niſi ita cautum ſatis datumque fuiſſet. Denique & IVS STATVTARIVM HAMBVRGENSE (t) neminem ab inferiore iudicio ad Senatum prouocare patitur, niſi depoſita pecunia, exigua illa quidem & coercendae prouocantium pertinaciae vix idonea, at quae tamen priſcam conſuetudinem referre videtur. *Wer von geſprochenen Vrtheil des Vntergerichts an den Rath appelliren will, der ſoll ſolches nach* ALTER GEWOHNHEIT *mit Darlegung ſechs Schilling lübiſch auf ſtehenden Fuſs alsbald thun.* Ex quibus ſane omnibus facile intelligi poſſe arbitramur, & poenam illam temere adpellantium, & eiuſdem depoſitionem non eſſe ex iure Romano, ſed patrio, & prius illam in Germaniae foris obtinuiſſe, quam ius Rom. in illa paullatim penetrarit.

§. XVII.

Huius ſuccumbentiae vſus, na-

Quemadmodum vero iuris ciuilis Romanorum, poſtquam ſemel ſibi viam in Germaniam muniuit, non eadem vbique fata fuerunt, ſiquidem alibi priſcos patriae mores paene in exſilium egit, alibi,

(p) Statuta Gosl. *tit. van Ordelen* §. CCXXI. *ſequ. ap.* Leibnit. *Script. rerum Brunſu. Tom. III. p.* 524.

(q) *ibid.* CCXXVII.

(r) *ibid. tit. wes men vveren ſchall* §. CCI. *ſequ. p.* 524.

(s) Statuta Colon. *tit.* I.

(t) Ius Statut. Hamb. *Part. I. tit.* XXXVII. §. 1.

alibi, saluis illis, vel plerisque saltim non abrogatis in subsidium receptum est: ita idem in hac pecunia ab adpellantibus aliisque, qui sententias impugnant, deponenda contigisse animaduertimus. Alibi enim illam ignorant, alibi hodieque amare exigere solent. Et sane ei locum esse, obseruamus in ipsa Camera Imperii, si quando reuisio actorum petitur in prouinciis Moguntinis, Prussicis, Palatinis, Wurtenbergicis, Hassiacis, Saxonicis, extra Electoratum, Holsaticis, comitatu Lippiae, vrbibus item Coloniensi, Hamburgensi, Lipsiensi & aliis, quarum magnum recensum, ex actis ad illustrem ICtorum ordinem, tum Viadrinum tum Halensem transmissis, contextum, mecum communicauit PRAESES grauissimus. Quamuis vero non eadem vbique sit huius instituti ratio: sunt tamen, in quibus vel omnibus vel plerisque inter se conuenit. Nimirum, I. quod temere adpellantes, vel alio remedio impugnantes sententiam, poena quadam pecuniaria mulctandos, veluti ex compacto statuunt: II. Quod poenae illius quantitatem legibus, vel saltim ἐν πλάτει definiendam putant: III. Quod de ea pecunia vel satis dari, vel eam in iudicio deponi iubent: quamuis posterius vel ideo magis plerisque placeat, quod a depositione & repraesentatione pecuniae magis abhorrere solent homines, quam ab eiusdem promissione, quippe quam se variis artibus postea elisuros, nefarie plerumque sperant. IV. Quod, ea non praestita conditione, prouocandi aliisque remediis vtendi facultas denegatur: Denique: V. quod committitur illa pecunia, si ex euentu constat, temere & calumniae caussa prouocatum, aliudue remedium adhibitum esse. Quibus positis, nemo non intelligit, PECVNIAM SVCCVMBENTIAE (ita enim eam vocare solent pragmatici) esse poenam pecuniariam, legibus definitam, ab iis, qui vel adpellatione vel alio remedio vsuri sunt, nisi ea facultate priuari velint, in antecessum deponendam, ea lege atque omine, vt si eos temere illo remedio vsos esse adpareat, pecunia ista in commissum cadat.

iura & indoles.

§. XVIII.

Quum itaque haec pecunia legibus definiatur, leges vero ferre sit eorum, quos penes summum in republ. imperium est: merito inde colligimus, non esse iudicis cuiuscumque, hanc poenam pecuniariam exigere, nisi eam exigi permittant iubeantque ipsi legislatores. Iam pridem GRATIANVS Aug. cum collegiis sanxerat (u): *Prouocantibus mulctas, nisi ex nostris* DECRETIS, *non patimur*

Eam, deficiente lege vel consuetudine, exigere non possunt iudices.

(u) *l.* 41. *Cod. Theod. de adpell. & consult.*

patimur imponi. Decretum vero ibi, obseruante IAC. GOTHOFREDO (x) nihil aliud est, quam constitutio principum, vt merito mireris, in mentem venire potuisse IAC. RAEVARDO (y), ex huius constitutionis sententia in iudicum superiorum arbitrio fuisse mulctam & quantam temere prouocantibus imponere. Potius res omnis redit ad leges & statuta vel consuetudines cuiusuis prouinciae, &, his mulctam non exigentibus, ea nullo iure exigitur a iudicibus, quibus non imperium in leges, sed earum custodia data est. Hinc recte MEVIVS (z): *Quum statuto nihil tale introductum: non potest iudex adpellantem onerare, nec pars petere.* Accedit, quod haec pecuniae depositio, sicubi recepta est, sollemnibus adpellationum aliorumque remediorum accenseatur. *Non vero permittendum est, iudici a quo*, inquit idem MEVIVS (a), *vt adpellantes oneret & adpellationes arctet, nisi cum superioris adsensu id fiat.* Vnde & paullo post refert, quum in Ducatu Bremensi eiusmodi sollemnia introducerentur a consiliariis, sicque prouocantes, qui pecuniam deponere detrectauerant, a tribunali supremo Wismariensi repelli peterent, non placuisse dominis, illorum adplaudere desiderio, nisi probarent, pecuniam illam ibi ex lege vel consuetudine esse deponendam.

§. XIX.

Nisi iudices priuilegium eam exigendi impetrauerint.

Quandoquidem vero & priuilegium pro lege est, quippe quod a summa potestate vel legislatore proficiscitur, & necessitatem imponit ciuibus, priuilegiatum in vsu iuris ac priuilegii exercitio non turbandi: nemo temere negauerit, tunc quoque locum esse depositioni pecuniae, si iudici inferiori id indultum sit beneficio principis, vt non nisi deposita certa pecuniae summa, ab iis ad supremas curias possit prouocari. Tale priuilegium a potentissimo Brandenburgico Electore FRIDERICO III. anno MDCLXXXIV. concessum est ciuitati Magdeburgensi, quo cautum (b), *daß niemand künftig von Magistrat gedachter Stadt unter der Summa von 30. Thaler adpelliren, und wer wegen höherer Summen adpelliren würde, zuförderst 30. Thaler in casum succumbentiae würcklich erlegen, oder an statt dessen nebst seinem Aduocaten das iuramentum abschweren solle*, simili priuilegio florentissimam Lipsiam, Saxoniae ocel-

(x) Iac. Gothof. *ad Cod. Theod. Tom. IV. p.* 261.
(y) Raeuard. *Varior. Lib. V. Cap. X.*
(z) Meu. *Part. IV. Dec. CCCLXIV.*
(a) Meu. *Part. II. Dec. VIII.*
(b) Mylius *Corp. Const. Magdeb. Continuat.. Num. II. p.* 3.

ocellum, gaudere nouimus. Quamuis enim alias in Saxonia electorali illam pecuniae depositionem poenae ignorent: prouocatio tamen a Lipsiensium praetorio non admittitur ex priuilegio FRIDERICI GVILIELMI, Ducis & administratoris Saxoniae, anno MDXCVIII. concesso, nisi L. florenos deposuerit prouocans. Quod priuilegium, aliquoties confirmatum ab Electoribus Saxoniae, & hodie obseruari, exemplis & rebus iudicatis probat RIVINVS (c). Addimus & tertium exemplum priuilegii, quatuor Holsatiae ciuitatibus iure Lubecensium vtentium, Kilonio, Itzehoae, Rendsburgo, & Oldesloae, dati, vt quatuor casibus ab illis ad principes plane non possit prouocari, reliquis casibus non aliter, quam expositis aleae L. Marcis Lubecensibus (d). Quis vero dubitauerit, quin tale priuilegium, rite impetratum aeque ratum sit, ac lex, vel alia constitutio principis? Hinc ex actis saepe se obseruasse, retulit doctissimus PRAESES, magistratum Magdeburgensem apostolis inserere solere clausulam, *se in honorem illustris Regiminis adpellationi dedisse locum, ita tamen, vt prouocans ante omnia priuilegio satisfaceret, ac proinde rogare se, ne, priusquam id factum esse probetur, recipiatur adpellatio.*

§. XX.

Ea exigitur tum ab adpellantibus, tum ab alio remedio vtentibus.

Quum porro supra monuerimus, hanc depositionem pecuniae poenam esse temere adpellantium, adeoque ad coercendam eorum temeritatem comparatam, ea vero ratio non minus in leuterationem, quam vocant, aliaque remedia suspensiua, quam in prouocationem cadat: non mirum est, in illis aeque, ac in adpellationibus eam pecuniae depositionem exigi solere. Quod de reis vulgo aiunt, *eorum esse fugere* (e): id de iis, aduersus quos litem semel dedit iudex, iure dixeris. Semel enim sententia parum propitia conterriti, non vano anguntur metu, ne iterum simili fulmine prosternantur. Itaque in eo sibi solatium quaerunt, vt bellum trahant, omnibusque, quae leges indulgent, remediis vtentes, aduersarios, fortassis non admodum pecuniosos ad incitas redigant, si forte tunc se eo adduci patiantur, vt vel litem deserant, vel admissa qualicumque transactione, quouis damno tam intolerabilem molestiam redimere statuant. Quum igitur non modo adpellando, sed & leuterando, supplicando, restitutionem in

(c) Riuin. *Spec. except. forens. Cap. XXX. n. XVI. seq.*

(d) Reuidirte Land-Gerichts-Ordnung der Hertzogthumer Schleswig und Holstein, *Part. IV. tit. VI. §. III. pag.* 107.

(e) *l.* 13. §. 2. *C. de Iudic.*

in integrum vel reuisionem actorum petendo, id consequi studeant; aequissimum est, vt de his remediis non impune abutantur homines litigiosi, ac proinde in casum si caussa ceciderint, certam pecuniae summam deponant. Sic in ducatu Magdeburgico non modo de ADPELLATIONIBVS cautum est, *dass wenn von keiner gewissen Summa adpelliret wird, in casum succumbentiae derienige, welcher an Ihro Maiestät adpelliret, 20. Thaler, in übrigen aber von ieden 1000. Thaler 20. Thaler deponiren solle* (f): verum etiam de leuterationibus & oberleuterationibus *dass von Leuteranten und oberleuteranten, jedesmal in casum succumbentiae nach Gelegenheit der Sachen, und nachdem die grauamina der Leuterung erheblich, oder nicht, 5. bis 10. Thaler binnen der ihnen bemelten zeit sub poena desertionis deponiret werden sollen* (g). Immo & de QVERELA NVLLITATIS, siue intra decendium, siue intra triginta annos, a lata primum sententia instituatur, praecipitur, *dass 50. Thaler in casum succumbentiae erleget, und ehe darauf nichts verordnet werden solle* (h), quod postremum FRIDERICVS I. Rex Borussiae, die XXI. Febr. MDCCVIII. singulari rescripto & ad eos, qui non tam sententiam quamdam, quam alium iudicis actum tamquam nullum impugnare conentur, extendit (i). Similiter & alibi certam pecuniae summam deponere coguntur *leuterantes* & *oberleuterantes*, veluti Altenburgici (k) & Ienaci (l): & reuisionem petentes, non modo in supremo Imperii dicasterio (m), verum etiam Hamburgi, vbi sententiae adpellationis, a qua reuisio petitur, subscribi solet a consule: *Hievon hat beklagter reuision gesuchet den 19. Ian. 1736. P. R. D.* a Secretario vero: *Beklagter hat zu reuisions-Geldern 5. Thaler species deponiret. den. 19. Ian. 1736. I. C. S.* Praeterea & in Marchia, patria mea iucundissima, pecuniam hanc deponi oportet non tantum ab ADPELLANTIBVS, sed & a SVPPLICANTIBVS, RESTITVTIONEM IN INTEGRVM vel REVISIONEM petentibus & QVERELAM NVLLITATIS instituentibus, quae remedia omnia ibi EXTRAORDINARIORVM nomine venire nouimus (n). Denique & Erfurti eos, qui siue QVERELA NVLLITATIS,

(f) Neuverbess. Procefs - Ordnung, *Cap. XLIII.* §. *VIII.*
(g) Ibid. *Cap. XLII.*
(h) Ibid. *Cap. XLIV.* §. I.
(i) Myl. Corp. Const. Magd. *Part. II. n. XLVIII.*
(k) Altenb. Process-Ordnung, *Part. I. Cap. XIV.*
(l) Eisenach. Process-Ordnung, *tit. XIX.* §. *VII.*
(m) Ord. Cam. *P. III. tit. LXIII.* §. *VII.* Rec. Imp. *MDCLIV.* §. *CXXVI.*
(n) Königl. Preuss. Cammer-Gerichts-Ord. *tit. LIII.* §. *VII.*

TIS, siue restitutione in integrum sententiam impugnant, tres vel quatuor imperiales deponere iubet Elector Moguntinus eminentissimus (o). Vt adeo ex tot exemplis luculenter constet, in remediis tum suspensiuis, tum deuolutiuis, vti vocant, locum esse huic depositioni pecuniae, quamuis ea alibi plane exsulet, alibi non nisi in vno alteroue obtineat remedio.

§. XXI.

Non tamen promiscue omnibus.

Sed quaeri praeterea solet, an iis locis, vbi hic mos deponendi pecuniam viget, haec mulcta promiscue ab omnibus, qui adpellatione similiue remedio vti cupiunt, deponenda sit? quod adfirmandum omnino, nisi ipsae leges gratiam quibusdam eius rei faciant, vel ipsa aequitas naturalis, cui plus semper, quam summo strictoque iuri tribuendum est, mitius cum quibusdam agere suadeat. Sane quum hoc institutum ad coercendam adpellantium temeritatem comparatum sit: merito onere deponendi pecuniam leuantur, quos ipsa officii ratio agere, adeoque & his remediis vti iubet, veluti aduocati fisci & magistratus, quia in eos non cadit vlla aduersarium vexandi suspicio. Deinde fieri potest, vt sententia, quam quis impugnaturus est, tam absona atque iniqua sit, vt ipsi iudices, qui fortassis eius auctores non sunt, praeuideant, eam non posse non, interposita adpellatione, euerti. Quam iniquum vero tunc esset, prouocantem, cuius de iure in antecessum constat, depositione pecuniae onerare; maxime si tantae non sint eius fortunae, vt ea pecunia sine incommodo suo carere possit? Praeterea quum & paupertae pressi bonisque euoluti eo gaudere soleant priuilegio, vt, demonstrata paupertate, eiurataque bona copia, ab omni sportularum onere tantisper immunes sint, dum vel victoria potiantur, alioue modo ad meliorem fortunam perueniant, vel conuicti de litigandi temeritate, poenas dent calumniae: quidni & huius oneris gratia illis fieret? Quin vel ideo aequissimum est, illos supersedere posse hoc onere, quod alias facile posset contingere, vt destituti pecunia in iure suo persequendo impedirentur. Nec est, quod vereamur, ne ita facultas detur pauperibus, aduersarios infinitis litibus vexandi: siquidem alia tanto acriore poena adfici possunt, si eos per calumniam doloque malo litem traxisse, adpareat, quemadmodum in camera imperii eo casu obtinere poenam carceris, (*des weissen Thurms*) testatur ANDR. GAILIVS (p). Ceterum has similesque caussas in emendata ordinatione processus

(o) Erf. Gerichts-Ord. *tit.* *XXII.* §. *XX.*
(p) Gail. *Lib. I. obseru. CLV. n. IV.*

processus Magdeburgica coniunxit potentissimus legislator, dum sanxit (q). *Es wäre dann, dass wir hierunter auf einer oder der andern Parthey unterthänigstes Ansuchen, nach Beschaffenheit der Sachen Umstände dispensiren würden, oder wenn ein Officialis oder Magistrat ratione officii Leuterung einwenden würde, oder die Leuteranten und Oberleuteranten arm und unuermögend wären, auf welche Fälle sie mit angeregter disposition zu verschonen.* Quae regulae limitationes, quamuis ad leuterantes potissimum pertineant, procul dubio tamen, & ad alia remedia, in quibus eadem per omnia ratio est, sunt proferendae. Sic & Lipsiae, quum pauper a praetorio Lipsiensi ad iudicium superius prouocaret, senatusque depositionem L. florenorum ex priuilegio paullo amarius vrgeret: Electorem Saxoniae anno MDCLIV. rescripsisse, refert laudatus RIVINVS (r). *Dass wofern Supplicant auf 50. fl. caution bestellen, oder, dass er über allen angewandten Fleiss von den Seinigen, oder anderswo so viel an baaren Gelde nicht aufzubringen, ihm getrauete, eydlichen erhalten würde, ihm auf solchen Fall die gebetene Apostoli reuerentiales gebührlich ertheilet werden sollen.*

§. XXII.

Leges de hac depositione & extendi & restringi possunt.

Nec dubium porro est, quin principes summaeque potestates non solum contra leges de deponenda ista pecunia latas aliquid indulgere, sed & easdem vel ad similes casus proferre, vel restringere suo iure possint. Hinc iam laudatus WILDVOGEL (rr). obseruauit, quum antea hoc institutum in terris Hassiacis tantum Cassellis obseruaretur, non Marpurgi & Rintelae, postea & Rintelensi regimine id singulari constitutione concessum esse vt a sententiis suis prouocantibus depositionem certae pecuniae imponere possint. Sic & quum in consistorio Ducatus Magdeburgici extra vsum esset ad annum MDCXCVII. postea & ibi adpellantes vel leuterantes id data in periculum certa pecuniae summa facere iussit Frider. I. Rex Prussiae (s). Contra & restrictionis insigne exemplum haec prouincia vidit anno MDCXCVII. Quum enim antea leuterantes omnes ad deponendam hanc pecuniam adigerentur, siue in inferioribus iudiciis, siue in suprema curia, eo remedio vterentur: id tunc ad leuterationes & oberleuterationes, a regiminis sententiis interpositas, est restrictum singulari rescripto, quod illustris MYLIVS seruauit

(q) Neuverbesserte Proc. Ord. *cap. XLII. §. VI.*
(r) Riuin. *Specim. except. forens. §. XXXIX.*
(rr) Wildvogel *de pecun. succumb. §. XXXIX.*
(s) Mylius *Corp. Const. Magdeb. Part. II. num. LIII. p. 297.*

uit (t), quamuis, quum hodie ex inferioribus tribunalibus apud nos exsulet leuterationis remedium, eius restrictionis nullus amplius vsus possit superesse.

§. XXIII.

Ceterum quum haec pecunia a prouocantibus, leuterantibus similique vtentibus remedio deponenda sit, & aliquando tamen contingat, vt plures vnam eamdemque sententiam impugnent: dubitari posset, omnibus-ne simul, an singulis seorsum hoc onus incumbat? Quod iam olim ita definiuit PAVLLVS; (u) *Si plures adpellant, vna cautio sufficit, & si vnus caueat, omnibus vincit: quum a pluribus sententiis prouocatur: singulae cautiones exigendae sunt, & de singulis poenis spondendum est.* Quamuis vero hae receptae PAVLLI sententiae, ex quibus hoc fragmentum decerptum est, in foro nostro non sint receptae: ratio tamen, qua haec decisio nititur, etiam in iure nostro praesidium reperit. Quoties enim plures ab eadem sententia eodemque illius capite ex eadem caussa prouocant: toties vna tantum haec adpellatio est (x), rescriptumque esse memorat VLPIANVS (y), *in communi caussa, quoties alter adpellat, alter non, alterius victoriam ei proficere, qui non prouocauit, dum vna eademque caussa sit defensionis.* Quid ergo aequius est, quam vt vnus hoc casu pro omnibus, vel omnes simul vna cautione defungi possint. At diuersa ratio est, si qui separatim vel vna vel pluribus sententiis condemnati adpellent. Tunc enim plures esse prouocationes, idem docet VLPIANVS (z), ac proinde ne dubitandum quidem videtur, quin & singuli deponere legitimam pecuniae summam cogendi sint, si vel maxime ex eadem caussa condemnentur. Multo magis ergo hoc adfirmandum fuerit, si plures ex diuersis caussis, & a diuersis sententiis, vel diuersis eiusdem sententiae capitibus prouocent. Tunc enim alter non vincit alteri, nec tam diuersae prouocationes pro vna haberi possunt (a). Ex quibus principiis non adeo difficile intellectu est, depositione hac non onerandum esse eum, qui aduersarii adpellationi tantum adhaeret, quum, vti recte obseruat laudatus WILDVOGEL (b), huic non praesumatur esse animus protrahendi litem, ac proinde, deficiente caussa, effectum quoque cessare oporteat.

An pluribus impugnantibus sententiam haec pecunia a singulis deponenda sit?

(t) ibidem *num.* XVI. *p.* 254.

(u) Paull. *recept. sentent. lib. V. tit.* XXXIII. §. *IV. & V.*

(x) C. 72. *X. de adpellat. l.* 10. §. *vlt. ff. de adpellat. & relat.*

(y) *d. l.* 10. §. *vlt. ff. de adpell.*

(z) *d. L.* 10. *pr. ff. eod.*

(a) *d. l.* 10. §. *vlt. l.* 17. *pr. ff. de adpell.*

(b) Wilduogel *de pecun. succumb.* §. XXXI.

porteat. Quare STRYCKIVS (c) : *Ex adhaesione etiam id commodi habebit adpellatus, vt, si per statutum adpellans certam pecuniae summam in casum succumbentiae deponere teneatur, ad id tamen non teneatur adhaerens.* Quae omnia & de leuteratione, supplicatione, aliisque remediis, quae per leges prouinciales, non nisi deposita pecunia legitima pecuniae summa indulgentur, repetenda esse, facile vnus quisque intelligit.

§. XXIV.

Quanta deponenda sit pecunia.

Quantitas huius pecuniae maior alibi, alibi minor est, plerumque tamen legibus saltim ἐν πλάτει definita. Ipsae enim prudentiae regulae generatim suadent, vt nihil, vel parum admodum permittatur iudicum arbitrio. At maxime rationem hoc iustissimam habet in iis rebus, quae ad sportulas & rem pecuniariam pertinent. *Hinc enim est*, inquit CASSIODORVS (d), *quod legum reperta est sacra reuerentia, vt nihil manu, nihil proprio ageretur impulsu* : vbi *manum* pro arbitrio dici, erudite obseruat V. A. CORN. VAN BYNCKERSHOEK (e). Quid vero futurum credis, si in iudicis cuiusque, etiam auari & sordidi, arbitrio positum esset, quantas adpellantibus poenas pecuniarias imponere velit? Quam multum hic amori, quam multum odio, quam multum inexplebili habendi cupiditati daturi essent iudices, maxime si ex pecunia illa, vti passim fieri animaduertimus, lucrum aliquod caperent? Attamen pecuniae huius summam aliquando ἀπηρτισμένως & stricte, aliquando ἐν πλάτει ac cum latitudine quadam, legibus definiri, animaduertimus. Prioris exemplum est, in priuilegiis Lipsiensium, Magdeburgensium, & quatuor Holsatiae ciuitatum, quae supra (§. XIX.) descripsimus. Posterius ita fieri solet, vt vel personae eiusque conditionis, vel caussae obiectiue litis habeatur ratio. Sane enim quemadmodum olim sportularum hanc rationem iniri voluerant Romani, vt si actor quantitatem centum aureorum vel pauciorum libello complexus esset, a reo dimidius aureus sportularum nomine exigeretur (*f*) : ita & poenam temere adpellantium plerique legislatores ex summa, libello comprehensa, aestimari iusserunt. ORDINATIONE CAM. MARCH. (g) cautum est, vt, si nulla certa summa libello comprehendatur, XX. impe-

(c) Stryck. *Introd. ad prax. Cap. XXIII. §. XX.*

(d) Cassiodor. *Lib. IV. var. Cap. X.*

(e) Bynckershoeck *praetermiss. ad L. 2. ff. de orig. iur. pag. 16.*

(f) Theophil. §. 24. *Inst. de act.* Franc. Iuret. *ad Symmach. Lib. IV. epist. LV.*

(g) *Ord. Cam. March. tit. LII. §. X.*

imperiales; alioquin totidem pro singulis millibus deponantur: quod & in ORD. MAGDEB. PROC. (h) repetitur. Ex Hassiacis quoque actis obseruasse se, mihi retulit ILLVSTRIS PRAESES, ibi interposita, introductaque adpellatione vel reuisione, iudicium aestimare solere, quantum pecuniae deponendum sit, quod & in CAM. IMPERII fieri solere a reuisoribus, testantur BENDERVS (i), BLVMIVS (k), & HERTIVS (l). Denique aliquando arbitrio iudicum aliquid relinqui solet, sed ita, vt simul quousque se illud porrigere debeat, lege exprimatur. Quale quid factum animaduertimus in Constitutionibus MOGVNTINIS (m) & MAGDEBVRGICIS (n), quarum illae imperiales tres vel quatuor, hae quinque vel plures ad decem vsque exigi patiuntur. Vbi rationem habendam esse tum personarum, tum caussarum, nemo non animaduertit.

§. XXV.

An non idonea cautio pro depositione sit?

Operae porro pretium fuerit, disquirere, necessario-ne illa pecunia deponenda sit, an & ii satisfecisse officio videantur, qui de illa in posterum praestanda satisdederint, vel pro pecunia aliud quid eiusdem pretii deposuerint, vel denique, non repertis pignoribus vel fideiussoribus, iureiurando cauerint? Negat celeberrimus WILDVOGEL (o), partim quia lex vltra mentem legislatoris ad alia non sit proferenda (p): partim quod constitutiones de hac pecuniae depositione sint correctoriae, ac proinde tam stricte omnino interpretandae (q), vt quidquid in eiusmodi legibus non exprimatur, id pro omisso sit habendum (r): partim denique, quod finis legislatorum, qui ad coercendam litigantium pertinaciam est comparatus, vix obtineretur, si cautio hic solutionis vel depositionis vice fungeretur, quum semper possit quaestio oriri, an cautio sit idonea? super qua dum contendant litigatores, fieri non possit, quin ipsa caussa principalis in longius tempus ducatur. (s) At quum priores rationes sint satis generales, ac totidem fere exempla proferri possint, quibus leges, siue correctoriae sint, siue confirmatoriae, ad alios casus proferantur: nec intelligere

 nos

(h) *Ord. proc. Magd. emend. cap. XLIII.* §. VIII.

(i) Bender *de reuisione Concl. V. num. XIII.*

(k) Blum. *Processſ. Cameral. tit. LXXIX.* §. XXVI.

(l) Hertius *de iudicio reuisor.* §. XXVI.

(m) *Ord. iud. Erfurt. tit. XXII.*

(n) *Ord. proc. Magd. emend. Cap. XLII.* §. I.

(o) Wilduogel *Diss. de pecun. succumb.* §. *XXIV.*

(p) *l. 16. ff. de legibus.*

(q) Meu. *Part. I. Decis. CC. n. IV.*

(r) *l. 64.* §. *9. ff. de solut.*

(s) Meu. *Part. II. Decis. LXXI.*

nos fateamur, cur cautio, maxime per fideiussores & pignora praestanda, non aeque molesta accidere possit adpellantibus, quam ipsa paratae pecuniae depositio, vel cur denique mora ac litis protractio, datis prouocanti breuibus induciis non aeque euitari possit, ac depositione pecuniae: potius ad leges & mores singulorum iudiciorum, nec non ad personas, a quibus ea depositio exigitur; attendendum videtur. Passim ipsae leges ac consuetudines hanc cautionem, siue fideiussoriam siue pignoratitiam admittunt, maxime si tanta deponenda sit pecunia, quantam prouocans tam cito expedire nequeat. Tunc enim durum atque inhumanum esset, illi ideo adimi remedium iuris communis, quod non statim in numerato habeat pecuniam. Ipsos Romanos hoc casu cautionem tum fideiussoriam, tum pignoratitiam, admisisse, testis est PAVLLVS (t), qui de fideiussoria: *Quoties*, inquit, *in poena adpellationis cauetur: tam vnus, quam plures fideiussores, si idonei sunt, dari possunt*: de pignoratitia vero scribit (u): *posse prouocantem vel poenam*, vel ALIVD PRO EA, *deponere.* Nec minus cauere litigatorem, qui reuisionem actorum petit, patitur ORDINATIO CAMERALIS (x), qua sancitur: *Es sollen solche anhaltende Partheyen zuvor, und ehe solche revision vorgenommen, eine summa Geldes, welche nach Gelegenheit der personen und Sachen durch die verordnete Visitatoren gemässiget werden soll, im fall, dass die gesprochene Vrtheil gerecht ersunden, dem Kayserlichen Fisco zur Straffe und zu Errichtung des Kostens, so iederzeit auf solch Syndicat und reuision gehet, erlegen, und damit genugsamlich verbürgen.* Quae postrema verba, quamuis copulatiua, alternatiue tamen accipienda esse, monent iuris cameralis interpretes (y) simul obseruantes, saepe pauperes, quibus nec fideiussorum, nec pignorum copia sit, iurato tantum promittere, se, si temere eo remedio vsi in posterum esse videantur, poenam illam, vel quamcunque irrogaturi sint visitatores, daturos (z). Denique & in Holsatia cautionem pro depositione esse, patet ex constitutionibus istius prouinciae (a), quibus de iis, qui a quatuor vrbibus, iure Lubecensium vtentibus, prouocaturi sunt, cauetur, *es solle ihnen folgender gestalt*

(t) Paull. *recept. sent. Lib. V. tit. XXXIII. §. III.*

(u) *ibidem §. II.*

(x) Ord. Cam. *Part. III. tit. LXIII.* §. VII.

(y) Roding. *pand. cameral. Lib. III. Tit. LXI. p.* 1017.

(z) Harprecht *de caut. iurat.* §. *XLVI.*

(a) Revidirte Land-Gerichts-Ordn. der Hertzogth. Schlesw. und Holst. *Part. IV. tit.* VI. §. III.

gestalt und massen freygelassen seyn, dass sie die adpellanten verborgen oder mit hingelegten gnugsamen Pfanden Versicherung thun sollen, da sie der adpellation verlustig würden, dass sie 5. Marck Lubisch den vier Städten erlegen und abtreten vvollen. Und ob sie, die Adpellanten, Bürgen nicht könten bekommen, oder auch keine gnugsame Pfande zu hinterlegen hätten, sollen sie die iuratoriam cautionem bestellen. Denique & alibi aliquando inopia prouocantis mouet iudices, vt tam amare non vrgeant depositionem pecuniae, sed qualicumque cautione contenti esse malint. Nam licet in priuilegio Lipsiensium abscisse requiratur depositio pecuniae: cautionem tamen siue fideiussoriam, siue iuratoriam, a paupere praestitam, non adspernandam esse, censuit Serenissimus Saxoniae Elector apud RIVINVM (b), cuius iam verba supra dedimus.

§. XXVI.

Quando deponenda sit haec pecunia?

De eo vero minus licet dubitare, quod intra certum tempus deponenda sit huiusmodi pecunia, nisi impugnaturus sententiam remedio suo priuari caussaque cadere velit. Spacium istud temporis modo laxius, modo adductius est, eaque in re singularum prouinciarum leges sunt considerandae. In camerali imperii dicasterio, pecuniam illam reuisionis caussa, non statim, petito hoc remedio, deponi, sed demum, facta a visitatoribus moderatione, quam vocant, deponenda est (c). Prouocantibus ad suprema imperii iudicia in ORD. PROC. MAGD. EMEND. (d) induciae dantur quatuor hebdomadum a die interpositae adpellationis, addita comminatione, pro deserta habitum iri prouocationem, nisi pecunia intra hoc tempus deponatur. Ibidem (e) iis, qui sibi nullitatis quaerela vtendum esse existimant, non quidem certum tempus constituitur, quo deponi oporteat pecuniam, sed additur tamen, *es solle ehe darauf nichts verordnet werden.* Denique eadem constitutione prouinciali (f) & leuterantibus iniungitur, vt definitam pecuniae summam die a regimine constituto, (*binnen der in der auf die Leuterungs-oder Oberleuterungs-Schedul ertheilten Verordnung beniemten Zeit*,) sub poena desertionis deponant. Nimirum inter sollemnia adpellationis aliorumque remediorum referenda est haec pecunia. Sollemnibus vero illis neglectis, perinde est,

 ac

(b) Riuin. *ibid.*
(c) Blum. *processf. cam. tit. LXXIX. n.* XXVI.
(d) Ord. proc. Magd. emend. *Cap.* XLIII. §. XIX.
(e) ibid. *Cap. XLIV.* §. I.
(f) ibid. *Cap. XLII.* §. VI.

ac si non esset prouocatum (g): siquidem paria sunt, aliquid non esse factum, & non rite, eoque, quo oportebat, modo factum esse (h).

§. XXVII.

Tempus hoc potest prorogari, maxime absente prouocante.

Enimuero quemadmodum hae sollemnitates, non ita comparatae sunt, vt prorogari a iudice nequeant: ita nec dubitari potest, quin & ad expediendam hanc pecuniam aliquando pusillum laxamenti concedi queat. Id quod tum potissimum fieri memini, si prouocante procuratore, vel aliud interponente remedium, absente domino, locisque tam dissitis, sperari vix posset, pecuniam tam cito submissum iri. Quamuis enim existimet beatus WILDVOGEL (i), syndicos quoque & procuratores non minus, quam ipsos mandantes, ad deponendam hanc pecuniam esse obstrictos, eamdem tamen illos ideo, quod officium suum nemini damnosum esse debet (k), iure repetere: tamen, quum procuratores hodie non sint domini litis, nec vlterius, quam quatenus mandatum susceperunt, teneantur, denique non adpareat eos suscepisse mandatum, impensas pro domino faciendi: vix arbitramur, quemquam siue syndicum, siue procuratorem, inuitum cogi posse ad pecuniam illam pro vniuersitate vel domino deponendam, nisi forte ab his ei certa pecunia data vel adsignata sit, *zum künftigen Vorschuss*, eaque ad exsoluendam hanc summam sufficiat. Tunc enim tantum abest, vt ab hoc onere immunis sit, vt ad resarciendum omne damnum teneatur domino, si mora ac tergiuersatione sua effecerit, vt remedium, quod interponi oportuit, pro deserto haberetur: quamuis & hoc casu beneficium restitutionis in integrum domino non sit denegandum, si excusso procuratore, inanem aduersus illum actionem esse adpareat (l). Neque obstat, ad pecuniam hanc deponendam teneri negotiorum gestorem, tutorem, maritum. Quum enim hi omnes absentium pupillorum vxorumque bona administrent, ac proinde & inde pecuniam petere soleant: id dici non potest de procuratore, cui solum id negocii datum est, vt caussam in iudicio peragat. Ceterum & procuratorem, si sine mandato calumniose prouocarit, & tutorem curatoremue damnum ferre debere, nec regressum habere aduersus dominum, pupillum, vel minorem, satis patet ex loco VLPIANI: *Si procurator tuus,* *vel*

(g) MEV. *Part. II. decis.* VIII.
(h) *l. 6. ff. qui satisd. cog.*
(i) Wilduogel *de pecun. succumbent.* §. *XXXII.*
(k) *l. 7. ff. test. quemadm. aper.*
(l) *l. 8. §. 1. ff. mand. l. 13. §. vlt. C. de iud.*

vel tutor vel curator ius dicenti non obtemperauerit, ipse punitur, non dominus vel pupillus (m). Neque enim alia ratio est poenae, a contumace, quam a temere prouocante soluendae, quia vtrobique plectitur litigantis peruicacia.

§. XXVIII.

Haec de depositione huius pecuniae dicta sunto. Quod ad effectum istius depositionis attinet, ille ex fine elucet. Quum enim ideo deponenda sit haec pecunia, vt poenam & damnum sentiat is, qui calumniosa prouocatione, alioue remedio abusus, litem immortalem reddere studuit: consequens est, vt ei, qui iustam adpellandi sententiamue impugnandi rationem habuerit, & secundum quem litem dederit tribunal superius, pecunia illa restituenda. Neque enim sine delicto poena intelligitur (n). Et quamuis mulctae, semel depensae, repeti non soleant (o): id tamen tunc demum verum est, si culpa vel fraus antecessit (p), sine qua poena esse non potest (q). Et hinc diserte praecipiunt legislatores quidam, vt prouocanti, alioue remedio impugnanti sententiam, si victoria potiatur, deposita pecunia restituatur. Veluti in ORD. PROC. HASSIACA: *Da denn daselbst vor den Appellanten geurtheilet vvird, soll ihm solch deponirt Geld vvieder gefolget und erstattet vverden.* Et in ORD. CAMERALI (r): *Vnd im fall, da die urtheil aus übersehen der Richter als nichtig oder ungerecht reformiret vvürde, soll der Parthey ihr erlegt Geld vviederum zugestellet, und mit der execution solcher reformirten Vrtheil an dem Cammer-Gericht vollfahren vverden.* Sufficere autem ad repetendam pecuniam videtur, si semel sequuta sit sententia reformatoria, quamuis postea, interposita ab aduersario leuteratione, vel alio remedio, caussa postea ceciderit prouocans. Quia enim vt in poenam temerariae prouocationis cedat, deponi solet haec pecunia: in eum sane cadere non potest calumniosae prouocationis suspicio, pro quo lata est sententia, quamuis ea postea nouo remedio euersa sit. Quare quum & expensae soleant compensari, si pars vtraque litigans pro se habeat sententiam (s), idque ex ea ratione, quod

Victor hanc pecuniam repetit.

(m) *l. vn. §. 2. ff. si quis ius dic. non ob. temp.*

(n) *l. 2. §. pen. l. 6. ff. de decurion. l. 22. C. de poen.*

(o) *l. 42. l. 49. ff. de condictione indebiti.*

(p) *l. 1. §. 2. ff. si is, qui testam. lib. esse iuss.*

(q) Augustin. *Retractat. Lib. I. Cap. IX.*

(r) Ord. Cam. *Lib. III. tit. LXIII. §. XII.* Lynck. *Decis. DCCCCXXXV.*

(s) Gail. *Part. I. obseru. CLII. n. IV. sequ.*

quod pro temere litigante non videatur habendus : cur quaeſo temere videretur prouocaſſe, ſecundum quem lis ſemel data eſt? Idem multo magis dicendum fuerit de eo caſu, ſi qui prouocauit, alioque remedio impugnauit ſententiam, ſaltim vnum alterumue grauamen tam iuſtum habuerit, vt in quibuſdam capitibus prior ſententia reformetur. Solent enim adpellantes etiam iniqua petere, vt aequa obtineant : & tunc ſatis purgaſſe pudorem videntur, ſi in vno alteroue capite vicerint, vt temere & per calumniam prouocaſſe haud videantur (t).

§. XXIX.

Eamdem amittit victus, an & is, qui adpellationi renunciauit, & qui fatalia poſtea negligit?

Contra nullum eſt dubium, quin in commiſſum cadat haec pecunia, ſi male ceſſerit adpellatio, ſententiaque prior confirmata ſit. Hinc enim in caſum ſuccumbentiae, ceu vulgo loquuntur, deponi dicitur, vt poena in hunc caſum depoſita procul dubio committatur, ſi ex euentu conſtet, male ac temere eſſe prouocatum (u). Quum vero aliquando prouocationem ſuam miſſam faciant, eique renuncient adpellantes: aliquando ea, neglectis fatalibus, pro deſerta habeatur : denique aliquando tranſactione lis finiatur : merito diſquiritur, an tunc quoque pro commiſſa ſit pecunia illa depoſita? Primam quaeſtionem adfirmat laudatiſſimus WILDVOGEL, (x) ex ea ratione, quod adpellatione interpoſita iudici ratione poenae ius quaeſitum eſſe videatur (y), quod illi auferri nequeat, (z) nec poenitentiae facile locus relinquatur, quum res non amplius ſit integra (a). Enimuero ſi rationem huius poenae conſideres, ea, vti iam ſupra monuimus, in eo conſiſtit, vt adpellandi temeritas, quae cum iudicis inferioris iniuria quodammodo coniuncta eſt, coerceatur. Quis vero eum ſemper temere adpellaſſe vel iniuria adfeciſſe iudicem dixerit, qui prouocationi ſuae renunciat, quum id aliquando ex verecundia potius & odio litis faciat, quam quod depoſitam conclamatamque cauſſam ſuam eſſe, exiſtimet? Verum deinde eſt, ius quaeſitum nemini, adeoque nec iudici, eſſe interuertendum : ſed iudici vllum in poena ius quaeſitum eſſe, vbi delictum non admittitur, vix crediderim, neque id leges a Dno WILDVOGELIO adlatae probare videntur. Denique quidni hic poenitentiae locus ſit, quum in fauorem adpellantium inducta ſit adpellatio, & quiſque iuri in fauorem ſui introducto licite renunciet?

(t) Meu. *Part.* VII. *Deciſ.* CCXLI.

(u) Arg. *l.* 12. §. 1. *ff. rem rat. hab.*

(x) Wilduogel *de pecunia ſucc.* §. *XLII.*

(y) *l. vlt. pr. C. de adpell.*

(z) *l.* 11. *ff. de reg. iur.*

(a) *l.* 23. *ff. de recept. arbitr.*

renunciet ? Quod obseruans vir doctissimus, ipse demum concedit, distinguendum esse, fueritne ante citationem ad caussas adpellationis reddendas insinuatam, an, ea iam insinuata, prouocatum, & priore casu id impune fieri; posteriori poenam depositam merito pro commissa haberi, existimat. Idque rectissime ob Constitutionem ARCADII & HONORII AA. (c) *si quis libellos adpellationis ingesserit, sciat, se habere licentiam arbitrium commutandi, & suos libellos recuperandi, ne iusta* POENITVDINIS *humanitas amputetur.* Cuius vero rei licentiam indulgent leges, id nec pro delicto, ne poena dignum potest existimari. Magis de adpellatione deserta dici potest, ob eam committi pecuniam depositam, quum omnino vel malitiam, vel culpam quandam prouocantis inuoluat, eaque merito coercenda sit (d). Vno quidem casu & desertionem a poena immunem esse statuit laudatus WILDVOGEL (e), si iusta adpellandi caussa sit, siquidem tunc desertio potius ex odio atque exsecratione litium, laudanda potius, quam vituperanda (f), facta esse intelligatur. Sed quum tunc super grauaminibus non pronuncietur, nec proinde constare possit, iustaene sint prouocandi caussae, an iniustae, vix vmquam fortassis ab eo recuperabitur pecunia, cuius adpellatio ob neglecta tempora adpellationis pro deserta habetur.

§. XXX.

An is, qui cum aduersario transegit pendente adpellatione?

Eamdem distinctionem ac διαίρεσιν & tunc seruandam esse censet vir doctissimus (g), si pendente adpellatione transactum fuerit. Id enim si factum sit, antequam citatio decreta, impune factum videri: sin citato adpellato, pecuniam depositam merito pro commissa habendam esse. Sed malim ego ipsam transactionem expendere. Si quis enim, qui antea a sententia prouocauit, postea dato aliquo, vel relicto, liti & caussae renunciarit: quis dubitet, quaeso, quin ipse quasi confessione sua se condemnari, seque temere & litigasse & prouocatione similibusque remediis vsum esse, agnouerit? Quid vero si aduersarius pendente adpellatione vel vltro, vel suadente iudice, prouocanti huiusmodi offerat conditionem, vt accepto aliquo vel retento a prosequenda adpellatione desistat, & hic, similiter persuasus a iudice, liti & caussae renunciet? Quis, quaeso, hunc temere prouocasse contendat? An non ipse potius euentus ostendit,

(c) *l. 28. C. de adpell. & consult.*
(d) *l. vlt. C. quando prou. non est necess.*
(e) Wilduogel *de pecun. succumb.* §. XLIV.
(f) *l. 4. §. 2. ff. de alien. iudic. mut. caus.*
(g) Wilduogel *ibid.* §. XLIII.

dit, ponderis haud exigui fuiſſe grauamina, quae metuens adpellatus tam iniquis conditionibus tranſegit? Praeterea, ſi iudice conciliante, ei tranſactioni locum dedit prouocans: qui fieri poſſit, vt id tamquam delictum & calumnia habeatur, quod auctore iudice factum eſt, cuius ad religionem atque officium pertinet, dare operam, vt quouis modo lites finiantur (h)? Tranſactio ſane non modo, quod ad auctoritatem & effectum attinet, ſed & quod ad deciſionem, vim rei iudicatae obtinet (i). Hinc qui tranſigunt cauſſam DECIDERE dicuntur, eaque loquutio in iure noſtro vbique obuia eſt (k). Quemadmodum ergo non decidi poteſt cauſſa, quin vel ſecundum vnam, vel alteram partem lis detur: ita nec tranſigi fere vmquam poteſt, quin adpareat, vtrius cauſſa ſit iuſtior, niſi forte ea lege fiat tranſactio, vt rem litigioſam aequa lance inter ſe diuidant: quamuis & hoc caſu prouocatio non videri poſſit temere interpoſita, qua tantum lucrum is, qui prouocauit, eſt conſequutus.

§. XXXI.

Cuinam cedat pecunia illa, ſi pro commiſſa habeatur?

Ceterum operae pretium fuerit, ſub finem adhuc quaerere, cuinam pecunia illa commiſſa cedat? Eam vero fiſco vindicat ſaepe laudatus WILDVOGEL (l), quippe cui regulariter mulctae debentur (m). Quamuis enim alioquin mulctae, tamquam fructus iurisdictionis, ei, cuius eſt iurisdictio, competant: id tamen de ordinariis tantum iurisdictionis fructibus, non de his extraordinariis, intelligendum eſſe, monet. Quamuis vero nondum me intelligere fateor, cur magis pro extraordinario fructu iurisdictionis habenda ſit mulcta illa temere adpellantium, quam aliae: veriſſimum tamen eſt, leges ac conſuetudines quarumdam prouinciarum ac tribunalium hanc pecuniam ſiue totam, ſiue pro parte, fiſco vindicare. Sic ORD. CAM. IMP. (n) ſaltim partem pecuniae ab iis, qui reuiſionem petunt, deponendae fiſco addicit, dum diſponit: *Daſs im, im fall, daſs die geſprochene Urtheil gerecht erfunden würde, das erlegte Geld dem Kayſerlichen fiſco zur Straffe und Erleichterung der Koſtens &c. verbleiben ſolle.* Eodem exemplo & in

(h) Meu. *Part. III. deciſ.* CCXLV. *n.* III.

(i) *l.* 2. *C. de tranſact.* & *ibi Brunnemannus.*

(k) *l.* 46. *ff. de rei vind. l.* 29. §. 1. *ff. de inoff. teſt. l.* 23. *C. de tranſact. l.* 7. *ff. de condict. furt. l.* 3. *ff. ad L. Falcid. l.* 13. *C. de furt. l.* 7. *l.* 19. *l.* 14. *C. de tranſact.*

(l) Wilduogel *ibid.* §. *XLI.*

(m) *l.* 5. *C. de modo mulct. quae a iud. inflig.*

(n) *Ord. Cam. Imp. Part.* III. *tit.* LXIII. §. VII.

in Haſſia fiſco cedere hanc pecuniam commiſſam, ex ipſis conſtitutionibus Haſſiacis iam obſeruauit Dn. WILDVOGELIVS (o). At ſicuti in aliis, ita & hac in re, diuerſae ſunt diuerſarum prouinciarum leges & conſuetudines. Alicubi enim pecunia illa, non fiſco, ſed illi, qui acta recenſuit, ſententiamque concepit, quem vocant *den Referenten*, cedit. Alicubi pauperibus, aliiſque piis cauſſis, adplicatur. Saltim in tribunali eccleſiaſtico Magdeburgico poſterius obſeruari voluit legislator potentiſſimus, dum anno MDCCIX. reſcripſit (p): *Daſs in Zukunft bey dem Conſiſtorio die Succumbentz-Gelder, gleichwie bey der Regierung geſchiehet, bey denen eingewandten leuterationen erleget, und die davon fallende Gelder zur Armen-Caſſa verwendet werden ſollen.* Vbi municipiis id per modum priuilegii conceſſum eſt, vt adpellari ab eorum ſententiis non poſſit, niſi depoſita pecunia: ibi commiſſam hanc mulctam eorum aerario inferendam eſſe, ſatis conſtat, idque ipſa priuilegia ſupra a nobis recenſita, loquuntur. Itaque res redit ad ſingularum prouinciarum leges ac conſuetudines, vt nihil, quod in vniuerſum & vbique obtineat, ſtatui poſſe videatur.

§. XXXII.

Concluſio diſſertationis.

Plura, eaque non inutilia, dici poſſent de hac pecunia in caſum, ſi cauſſa ceciderint, ab adpellantibus, alioue vtentibus remedio deponenda, niſi & temporis & ipſius chartae, huic exercitationi deſtinatae, habenda eſſet ratio. Enimuero, quum non niſi ſpicilegium eorum, quae iam laudatus Dn. WILDVOGEL delibauit, dare decreuerim: ego, ne illud in iuſtam meſſem euadat, calamum pono, Deoque optimo maximo pro gratia, qua ſtudia mea adhuc proſequutus eſt, gratias, quas poſſum concipere, maximas ago.

(o) Wilduogel *ibid.* §. *XXXIX. XL. XLI.*
(p) Myl. *Corp. Conſt. Magdeb. Part. II. n. XIII. pag.* 297.

DE MONETAE REDVCTIONE AD IVSTVM PRETIVM.

AD LEG. I. COD. DE VET. NVMISM. POTEST.

EXERCITATIO XXVIIII.

§. I. *Numi vel pecuniae necessitas.* §. II. *Eiusdem requisita.* §. III. *Ad pretium & valorem numorum conseruandum pertinet Lex I. C. de vet. numism. potest.* §. IIII. *Legis huius chronologia & historia.* §. V. *Pars eius prior de numis principum non detrectandis.* §. VI. *Quinam in illa dicantur,* NVMOS DISTRAHERE? §. VII. *Lex nostra ad collybistas, mensarios, collectarios, pertinuit, & in oriente diu viguit.* §. VIII. *Similes leges & in occidente latae.* §. VIIII. *Poena eorum, qui probum numum reiecerint.* §. X. *Pars legis posterior de improbis numis reiiciendis.* §. XI. *Cuiusnam apud Romanos iudicium de bonitate numorum fuerit?* §. XII. *Axiomata ex hac lege. In magnis imperiis principum numi non reiiciendi sunt a subditis.* §. XIII. *An idem & in Germania seruari possit? Leges Germ. de re numaria saluberrimae.* §. XIIII. *Saepe numi in Germania ad iustum pretium reducendi. Quae cura laude dignissima.* §. XV. *Ius hoc initio fuit penes priuatos.* §. XVI. *Postea ad publicam curam reuocatum est.* §. XVII. *Partim singulorum Imperii ordinum.* §. XVIII. *Partim circulorum, siue singulorum, siue foederatorum, &, qui iis praesunt, Directorum.* §. XVIIII. *Laus decreti de re monetaria nuper a variis Circulis editi.* §. XX. *Partim totius Imperii.* §. XXI. *Numorum emendatio & reductio ad iustum pretium requirit morbi cognitionem.* §. XXII. *Statuenda certa norma, quae vocatur der Müntzfuss.* §. XXIII. *Ea attemperanda auri argentique pretio.*

tio. §. XXIIII. *Quae fuerit auri argentique analogia apud Hebraeos & Graecos ?* §. XXV. *Quae apud Romanos ?* §. XXVI. *Quae apud Germanos veteres & recentiores ?* §. XXVII. *Ob diuersitatem pretii norma haec aliquoties mutata.* §. XXVIII. *Pretium hoc maxime intenditur ob luxuriam.* §. XXVIIII. *Nec non ob licentiam aurum argentumque distrahendi, promiscue concessam.* §. XXX. *Constituta rite norma, cogitandum est de surrogato.* §. XXXI. *Tunc reliqua facile obtinebimus. Votum pro felice publicorum consiliorum exitu.*

§. I.

OSTEAQVAM, aucto in immensum genere humano, dominia distinguere, agris terminos ponere, commercia denique & obligationes instituere placuit: nihil vnquam ab ingenio humano excogitatum est praestantius, nihil salutarius, quam numus, quo, tamquam communi mensura atque eminente rerum omnium pretio, aestimare res omnes, easque, quibus indigemus, nobis sine vllo damno possimus comparare. Quanta enim cum vtilitate institutum hoc coniunctum sit, non facilius quisquam intelliget, quam comparatis inter se commerciis, qualia ea ante inuentum numum esse oportuit, & qualia sunt ab eo tempore, quo institutum istud paene communi omnium gentium suffragio probatum est. Quod dum facit PAVLLVS noster (a), summam ille hanc cogitationum suarum facit: *Origo emendi vendendique a permutationibus coepit. Olim enim non ita erat numus, neque aliud merx, aliud pretium: sed vnusquisque secundum necessitatem temporum ac rerum vtilibus inutilia permutabat, quando plerumque euenit, vt quod alteri superest, alteri desit. Sed quia non semper & facile conueniebat, vt, quum tu haberes, quod ego desiderarem, inuicem haberem, quod tu accipere velles: electa materia est, cuius publica ac perpetua aestimatio difficultatibus permutationum aequalitate quantitatis subueniret, eaque materia, forma publica percussa, vsum dominiumque non tam ex substantia praebet, quam ex quantitate, nec vltra merx vtrumque, sed alterum pretium vocatur.* Quo loco, ex ARISTOTELE (b), vt videtur, expresso, prudenter monet iureconsultus, principio rerum homines auri argentique, maximarum pe-

Numi vel pecuniae necessitas.

 stium,

(a) *L. 1. princ. D. de contrah. emt.*
(b) Aristotel. *Ethic. ad Nicom. Lib. V. Cap.* VIII. *& Polit. Lib.* I. *Cap.* VI.

ſtium, ignaros, vice rerum commercia exercuiſſe, hoc vero commerciorum genus id praecipue difficultatis incommoditatiſque habuiſſe, quod nec ſemper alteri ſupereſſet, quod deeſſet alteri, & ſaepe alter id, quod alter dare vellet, adſpernaretur, & ipſarum denique rerum, quas inter ſe permutare vellent, tam lubrica atque incerta eſſet aeſtimatio, vt non poſſet non alteruter damni incurrere periculum, immo plerumque contingeret, quod de permutatione Glauci ac Diomedis memoriae prodidit HOMERVS (c), vt permutarent

Χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι ἐννεαβοίων

Aurea aereis, centena nouenariis.

Quare demum ipſam neceſſitatem inuexiſſe numi vſum, eoque vno his difficultatibus potuiſſe ſubueniri, quum is non ſubſtantia, ſed quantitate, aeſtimetur, & recipiatur ab omnibus ob pretium, quod publica auctoritate illi tributum eſt, & aequalitas denique, ac mutua inter res & pretium relatio in numo, vt in quantitate, facillime poſſit reperiri. Et haec quidem eſt PAVLLI ſententia, quam erudite, vt ſolet, expoſuit V. C. PERIZONIVS, (d) minime omnium vero ceperunt GVIL. BVDAEVS (e), & CLAVD. SALMASIVS (f), quorum ille textum ſollicitat, & pro *ex quantitate* reſcribi iubet *ex qualitate*, vim hanc iniuſtam merito prohibente FRANC. DVARENO (g), hic autem per quantitatem intelligit numerum, quum manifeſtum ſit, quantitatem iureconſulto eſſe aeſtimationem vel pretium, quod numo veluti ex compacto ſtatuerunt gentes, inter quas intercedunt commercia.

§. II.

Eiuſdem requiſita. Quantacumque vero ſit numi vel pretii eminentis vtilitas: manifeſtum tamen eſt, eam ſperari non poſſe, niſi de duobus capitibus inter omnes conueniat, puta, vt numo probo iuſtum ab omnibus pretium ſtatuatur, deinde vt numis, quibus in commercio vtimur, ſua conſtet bonitas interna, & pondus legitimum. Nam quemadmodum nullus numi vſus eſt inter gentes, quae nihili faciunt pecuniam, quod ſua adhuc aetate de maioribus noſtris obſeruauit TACITVS (h), de Satarchis, Scythiae Europaeae populo,

(c) Homer. *Iliad.* II. *v.* 236.

(d) Iac. Perizon. *de aere graui* §. II. *p.* 6. *ſequ.*

(e) Guil. Bud. *ad l.* 1. *ff. de contrah. emt.*

(f) Cl. Salmaſ. *de Vſur. Cap.* XV. *p.* 443.

(g) Duaren. *Diſput. anniuerſar. Lib.* I. *Cap.* VI.

(h) Tacit. *de morib. German. Cap.* V.

lo; POMP. MELA (i), de Colchis BVSBEQVIVS (k), de gentibus Americanis tantum non omnibus scriptores, qui de illarum moribus atque institutis exstant, plurimi, de Lapponibus denique OLAVS (l): ita si interna sua bonitas pondusque non constat numo, reperiri non poterit illa aequalitas, ob quam ille inuentus est, ac proinde alterutrum contrahentium non parum detrimenti capere oportebit, quin id potius continget, quod de sua aetate refert CICERO (m): *Iactatur numus, sic, vt nemo possit scire, quid habeat.* Hinc antiquissimis temporibus, quum adhuc rude aurum, argentum, aes pro pecunia daretur, vel certe nondum ad eam perfectionem perducta esset ars signandi monetam, vt numis certa & aequalis forma, certumque pondus esset, mercatores non solum explorabant metallum, probumne, an adulterinum esset, verum etiam illud sibi inuicem non adnumerabant, sed adpendebant. Quem ritum iam ab Abraami temporibus obseruatum esse, nouimus (n): idemque de Iobi aetate pluribus demonstrauit FRIDERICVS SPANHEMIVS (o). Et quis ignorat, ipsos etiam Romanos, multo post, quum iam numo vterentur, vetustum illud commercii genus adumbrasse per aes & libram in mancipationibus, eosdemque & *pendere* & *adpendere numos* dixisse pro adnumerare (p), quin ne tunc quidem, quum gentes omnes arte cudendi numismata superarent, a vetere illo ritu prorsus abstinuisse (q)? Quae omnia argumento sunt luculentissimo, gentes vetustas nihil prius, nihilque habuisse antiquius, quam vt numi probi tantum iustique ponderis expenderentur.

§. III.

Quapropter vtrumque illud caput ad curam suam pertinere semper existimarunt boni principes, dederuntque operam, vt nec probi numi ab hominibus callidis & lucricupidis temere reprobarentur, nec furtim sub lectorum bonorumque schemate vel adulterini, vel iusto pondere internoue valore destituti, magno reipublicae malo iactarentur. Argumento sunt eorum leges, etiam hodie superstites, ex quibus iam vnam seligere iuuat VALENTINIANI

Ad pretium & valorem numorum conseruandum pertinet l. 1. C. de

(i) Pompon. Mela *de situ orb. Lib.* II. *cap.* I.
(k) Busbequ. *Epist.* III. *p.* 205.
(l) Olaus *Lib.* IV. *Cap.* V.
(m) Cicero *de Offic. Lib.* III. *Cap.* XX.
(n) *Genes.* XXIII. 16.
(o) Frider. Spanhem. *Hist. Iob. Cap.* XI. §. XIII. & XIV.
(p) L. 34. D. *de iur. dot. l.* 52. §. 15. D. *pro soc.* Ezech. Spanhem. *de vsu & praest. numism. Diss. I. pag.* 13. *Tom. I.*
(q) Cassiodor. *Variar. Lib.* VII. *cap.* XXXII.

vet. numism. potestate.

NIANI & VALENTIS Imperatorum (r), cuius occasione de iure monetas ad iustum valorem vel pretium reducendi quaedam disseramus : non, quod talia iuris publici vel vniuersalis, vel Germanici, capita ex iure Romano cum IO. OTTONE TABORE censeamus eruenda : sed vt vel eo exemplo demonstremus, principia, quibus hodie in constituenda re numaria vtuntur principes cetérique Imperii ordines, tam esse ipsi rectae rationi consentanea, vt nec olim vlla fuerit gens paullo sapientior, quae non iisdem vsa sit iam pridem, facemque praetulerit posteris, ne, quid factu opus sit, ignorarent. Verba autem legis nostrae ita se habent : *Solidos, veterum principum veneratione formatos, ita tradi ac suscipi ab ementibus & distrahentibus iubemus, vt nihil omnino refragationis oriatur : modo vt debiti ponderis sint, & speciei probae : scituris vniuersis, qui aliter fecerint, haud leuiter in se vindicandum.* Quamuis vero haec lex absit a CODICE THEODOSIANO: tamen & illi geminam paene CONSTANTINI M. constitutionem insertam reperimus (s), nec absimilis ipsius Valentiniani lex inter eius NOVELLAS (t) occurrit. Praeterea & multo post Valentiniani tempora eadem paene constituit non modo IVSTINIANVS, sanctione illa pragmatica, quam ad Vigilii, Episcopi Romani, petitionem edidit (u) : verum etiam LEO Sapiens Imperator (x) ; cui & nostra haec, quam expendere iam decreuimus constitutio , digna visa est, quae tamquam lex perpetuo valitura in vasto illo ac aeterno opere ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ (y) integra legeretur.

§. IIII.

Legis huius chronologia & historia.

Anni, quo haec VALENTINIANI & VALENTIS constitutio edita est, nullum prope exstat vestigium, quia cum in reliquis huius tituli constitutionibus, tum in hac quoque, subscriptiones plane desiderantur. Attamen indemnes nos quodammodo praestat inscriptio : IMPP. VALENTINIANVS ET VALENS AA. GERMANO P. P. Ex ea enim colligimus, editam esse hanc constitutionem inter annum erae Christianae CCCLXV. qua praefectura praetoriana Galliarum fungi coepit *Germanianus*, vti in Codice Theodosiano &

(r) LEX I. C. DE VET. NVMISM. POTEST.

(s) *l.* I. *C. Theod. si quis solidi circ. exterior. incid.*

(t) *Nouella Valentiniani XXV.*

(u) Iustinian. *sanctio pragm. ad petit. Vigilii cap. XX. de mutatione solidorum, i. e. monetae.*

(x) *Nouell. Leon.* LII.

(y) Basilic. *Lib.* XIV. *tit.* XVIII. *lege* I.

(z) & apud AMMIANVM MARCELLINVM (a) vocatur, vel *Germanus*, vti perpetuo adpellatur in codice Iustinianeo (b), & annum CCCLXVII. quo, iam alius, nomine Florentius, ad sublime istud honorum fastigium adspirauerat. Nec minus ea inscriptio nos docet, constitutionem illam non tam ad orientem, quam ad occidentem, cuius pars haud postrema erat praefectura Galliarum, pertinuisse. Tanta enim, obseruante IAC. GOTHOFREDO, (c) in illo imperii tractu tum erat rei metallicae ac numariae perturbatio, tanta confusio, vt Valentinianus Imp. qui in rem praesentem venerat, totumque paene annum haeserat Remis in Gallia, (d) morbo isti pestilentissimo mederi studeret pluribus constitutionibus, quarum quaedam adhuc in CODICE THEODOSIANO (e) exstant. Earum vero haud postrema fuit haec nostra, quae cur ad hunc Germanianum potissimum missa sit, intellectu non adeo difficile est, quum ex illis codicis Theodosiani fragmentis pateat, eum non tantum praefectura praetoriana functum esse, sed & *comitem* fuisse *sacrarum largitionum* (ee) cuius ad dispositionem & metallorum omnisque rei pecuniariae & commerciorum cura pertinebat (f). Vnde in NOTITIA IMPERII ORIENTALIS (g) & OCCIDENTALIS (h) sub eius dispositione esse dicuntur *comites commerciorum, comes metallorum per Illyricum, procuratores monetarum, comes auri, procuratores brambaricariorum siue argentariorum*, & similes. Et CASSIODORVS (i) inter alia id quoque negotii datum esse testatur sacrarum largitionum comiti, *vt figura vultus principalis metallis vsualibus imprimeretur, monetamque faciendam curaret, de suis temporibus futura saecula commonituram*: vt dubitare non liceat, quin & rei monetariae curam gesserit ille sacrarum largitionum comes, adeoque ad Germanianum nostrum iure meritoque mitti debuerit illa de re numaria constitutio.

(z) *l. 9. C. Theod. de diuers. offic.*
(a) Ammian. Marcellin. *Histor. Lib.* XXVI. *cap. V.*
(b) *l. 1. C. de vet. num. potest. l. 39. C. de decurion.*
(c) Iac. Gothofred. *Chronol. Cod. Theodos. ad ann.* CCCLXVII. *p.* LXXIX. *seqq.*
(d) Ammian. Marcell. *ibid.*
(e) *l. 4. C. Theodos. de metall. l. 13. C. Theod. de susceptor.*
(ee) Quod nescio cur in dubium vocarit Tillemont. *Hist. des Empereurs Tom. V. Part. I. p. 336. sequ.*
(f) Iac. Guther. *de Offic. dom. Aug. Lib. III. cap. XVI. pag. 655. sequ.*
(g) Notit. imp. orient. *p. 117.*
(h) Notit. imp. occid. *p. 64. sequ. edit. Panciroli.*
(i) Cassiod. *Var. Lib. VI. Cap. VII.*

§. V.

Pars eius prior de numis principum non detrectandis.

Eius vero, vt ad rem ipsam progrediamur, duae potissimum partes sunt. Altera enim Imperatores probam monetam veterum principum reiici ac detrectari in commercio vetant; altera, quae exceptionis loco est, numos, quibus iustum pretium & pondus deest, eximunt commercio. Quod ad priorem attinet: *Solidos*, inquiunt, *veterum principum veneratione formatos, ita tradi ac suscipi ab ementibus & distrahentibus iubemus, vt nihil omnino refragationis oriatur.* Solidi sunt numi aurei, de quorum interno valore ac pondere sub Constantino M. & Valentiniano seniore aduersus IAC. GOTHOFREDVM (k) subtiliter disputat IO. FRID. GRONOVIVS (l). Quum enim olim Romanis vna esset forma numi ex auro, ac proinde huiusmodi numus non nisi aureus vocaretur: postea Alexander Seuerus, teste LAMPRIDIO (m), cudit aureos, primum semisses, ac postea tremisses, etiam quartarios facturus, si per rationem temporum licuisset. Quum ergo ex eo tempore circumferrentur aurei diuersi pretii & ponderis: magnus ille, qui assem aereum pondere aequabat, *solidus* coepit adpellari, quasi integer, vt ab aureis semissibus & tremissibus distingueretur, ceu luculenter ostendit vir, quem paullo ante laudauimus, in his litteris incomparabilis, IO. FR. GRONOVIVS (n). Non omnes autem solidos sine discrimine valere iubent Imperatores, sed *veterum principum veneratione formatos*, id est, ἐὰν ἐχέτωσαν τύπον βασιλέως, *si imperatoris alicuius* eorum, qui ante Valentinianum & Valentem floruerant, *formam vel vultum praeferrent*, vti haec verba exprimi videmus ab auctoribus ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ. (o) Id enim sufficere videbatur ad auctoritatem numis conciliandam, si signati essent Caesarum Augustorum charagmate, dum nulla caussa esset, quamobrem pro adulterinis haberentur. Hinc illa CHRISTI interrogatio: Τίνος ἡ εἰκὼν αὕτη ἡ ἐπιγραφή; *cuius est imago haec & inscriptio?* (p) Elicit enim a Iudaeis confessionem seruitutis, dum respondent: Καίσαρος. Si ergo, inquit, numi Caesaris Augusti signati imagine, a qua alioquin tantopere abhorretis, in ciuitate vestra vbique sine detrectatione recipiuntur,

qui

(k) Iac. Gothofred. *Differt. de mutat. & augm. mon. aur.* Gen. 1654.

(l) Io. Frid. Gronou. *de vet. pec. Lib. IV. cap. XIII.*

(m) Lamprid. *Alex. cap.* XXXIX.

(n) Gronou. *ibid. Lib. IV. cap. XIII. p.* 798.

(o) Basilic. *Lib. LIV. tit.* XVIII. §. I.

(p) *Matth. XXII.* 20.

qui dubitare quaeso potestis, vobis imperare Caesarem? *Reddite ergo Caesari, quae sunt Caesaris, &, quae Dei, Deo.* Eodem pertinet insignis ARRIANI (q) locus: Τὸ τοῦ καίσαρος νόμισμα οὐκ ἔξεστιν ἀποδοκιμάσαι τῷ τραπεζίτῃ, οὐδὲ τῷ λαχανοπώλῃ, ἀλλ' ἂν δείξῃς, θέλει, οὐ θέλει, προέσθαι αὐτὸν δεῖ τὸ ἀντ' αὐτοῦ πωλούμενον. *Nummulario non licet pro adulterina reiicere monetam Caesaris, aut, qui vendit olera: simul ac enim effigiem ostenderis, siue velit, siue nolit, mercem tradere eum oportet.* Idem ergo & hac constitutione cauetur, ne fas sit vlli mortalium reiicere vel respuere solidum, in qua veteris alicuius principis vultus conspiciatur, sed ille *ita tradatur ac suscipiatur ab ementibus & distrahentibus, vt nihil omnino refragationis oriatur.* Recte enim CASSIODORVS (r): *Quidnam erit tutum, si in principis peccetur effigie, &, quam subiectus coede venerari debet, manu sacrilega violare sustinet?*

§. VI.

Enimuero id mirum alicui videri poterat, hanc legem, vt numi hi sine refragatione suscipiantur, dici non modo *distrahentibus*, id est, venditoribus, quorum omnino est, numos vel pretium pro re vendita recipere, verum etiam *ementibus*, qui non recipiunt numos, sed tradunt. Quis vero emtor tam esset inepte stolidus, vt *numis veterum principum veneratione formatis*, minus, quam per leges licet, pretium statuere non dubitet? Hoc quemquam mortalium facturum, adeo non sit verosimile, vt emtores potius vel maxime iniuriam sibi fieri querantur, si qui numos, quos offerunt, tamquam minoris pretii, reiiciant. Ac inde factum arbitramur, vt auctores ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ, nulla facta vel *ementium*, vel *distrahentium* mentione, generatim huiusmodi numos ἀδιαστρόφως καὶ παρέχεσθαι, καὶ ἀγοράζεσθαι, *sine omni refragatione tradi ac suscipi debere*, tradant. Iam recte equidem obseruatum est a viris doctissimis (s), non raro in iure nostro confundi emtorum venditorumque nomina, eamque obseruationem veram ac solidissimam esse, exemplis probari potest quamplurimis: (t) sed ne hoc quidem colore vti licebit huius constitutionis interpreti, quia Valentinianus & Valens Imperatores non *suscipi* tantum sine refragatione iubent numos, quod est venditoris, sed

Quinam dicantur distrahere numos?

 &

(q) Arrian. *Epictet. Lib. III. cap. III.*

(r) Cassiodor. *Var. Lib.* VII. *Cap.* XXXII.

(s) Radulph. Forner. *Rer. quotid. Lib. IV.* Cap. VIIII. & *Lib. III. cap. XXVIII.* Schulting. *Iurispr. vet. anteiustin. p.* 492.

(t) §. *vlt. Inst. de vsucap. l.* 13. §. 26. *D. de act. emt. l.* 26. *l.* 66. §. *pen. D. de Aedil. edict.*

& *tradi*, quod manifesto emtoris est. Vere ergo & emtoribus & venditoribus hanc legem tulerunt Valentinus & Valens Imperatores, vt non detrectarent proba veterum principum numismata; ac proinde facturi nobis videmur operae pretium, si genuinam huius sanctionis speciem paullo diligentius eruerimus.

§. VII.

Lex nostra ad collybistas, mensarios, collectarios pertinuit, & in oriente diu viguit.

Nimirum lex nostra non modo ad regulares emtiones venditiones, verum etiam ad negotiationem collybistarum, mensariorum, numulariorum, & argentariorum, id est, ad emtionem pecuniae, vel maxime pertinet. Solebant enim, qui numos veteres maiores ac probos habebant, eos vendere collybistis, vt aliquantulum lucri facerent, si creditoribus minoribus satisfacerent numis, maioribus paullo maiore pretio venditis. Hinc ZONARAS: (u) collybistas definit, τὺς τὰ λεπτὰ νομίσματα πωλῦντας, *qui vendunt minuta aera.* Minuta ergo aera dabant pro maioribus, & quidem pretio paullo maiore, quod hodie vocamus *agio*, olim vero *collybum* vel *aspraturam* adpellabant. Hinc *collybus* HIERONYMO (x) est *munus, quod pro cambio datur.* Et glossae: *Aspratura negotiatio argentariorum.* De vtroque vero vocabulo plura passim obseruauit vir rei trapeziticae veterum peritissimus, CLAVD. SALMASIVS (y). Iidem homines, qui pro minimo illo lucello, quod venditoribus maiorum numorum dabant, multo maius solebant adfectare, insequente aetate dicti etiam sunt *collectarii*; quorum certum Romae corpus fuisse testatur SYMMACHVS (z). Hos eleganter describit SVIDAS (a): κολλεκτάριος ἀργυραμοιβὸς, ἤτοι κέρματα ἀντὶ ἀργύρου ἀλλασσόμενος, τραπεζίτης, ὁ ἀργυροπράτης. *Collectarius, qui numos viliores & minutiores argento permutat, mensarius, argentarius.* Et in voce, ἀργυραμοιβὸς (b) ἀργυραμοιβός· ὁ κέρματα ἀντὶ ἀργύρου ἀλλασσόμενος ὁ τραπεζίτης, ὁ ἀργυροπράτης κολλεκτάριος. *Argentarius, qui monetam minorem, vel aeream argentea permutat, trapezita, numularius, collectarius.* Hi ergo collectarii, trapezitae, argentarii, numularii, dici non potest, quam multis variisque fraudibus circumuenerint illos, quos maiora numismata minoribus permutare cogebat necessitas. Modo enim

(u) Zonar. *ad Synod. Trullens. can.* CLXXVI.

(x) Hieronym. *Comment. ad Matth. Cap. XXI.*

(y) Claud. Salmas. *de vsur. p.* 454. 492.

(z) Symmach. *Lib. X. Epist. XLII.*

(a) Suid. *voce* κολλεκτάριος. *Tomo II. pag.* 338. *edit. Kusteri.*

(b) Idem *sub* ἀργυραμοιβός. *Tomo I. p.* 312.

enim caussabantur, nimis veteres esse numos, modo, eos iusto minores videri, modo diuturno vsu ita detritos esse clamabant, vt sine damno emi non possent, nisi de pretio legitimo aliquid ab emtore remitteretur. Cui numulariorum cupiditati cum aliis legibus, tum hac nostra constitutione occursum est, cautumque, vt solidi, veterum principum vultu signati, neque si emerentur, neque si venderentur, alio pretio, quam quod iis semel statutum esset, susciperentur traderenturue, nec vel forma, vel magnitudo, vel aetas spectaretur, sed sola eius bonitas pondusque legitimum. Sic iam anno CCCXVII. CONSTANTINVS M. (c) *Omnes solidi in quibus nostri vultus veneratio una est, vno pretio aestimandi sunt, atque vendendi, quamquam diuersa formae mensura sit. Nec enim, qui maiore habitu faciei extenditur, maioris est pretii: nec, qui angustiore expressione concluditur, minoris haberi credendus est, quum pondus idem existat.* Paullo post Valentiniani tempora THEODOSIVS (d): *Vniuersos auctoritas tua proposito edicto commoneat, obryzatorum omnium solidorum vniforme pretium postulare.* Hinc Valentinianus III. (e): *Frequens ad nos, Quirites, temerarii ausus querela peruenit, vt in parentum nostrorum contumeliam insigniti solidi eorum nominibus, ab omni emtore recusentur. Quod diu esse impunitum non patimur.* Porro & IVSTINIANVS (f), *Quum autem scimus, veterum Romanorum principum solidos per illa loca facile inueniri, comperimus autem, negotiatores, vti alios quosdam, propter mutationem solidorum dispendium aliquod collatoribus nostris inferre: sancimus, solidos, Romanorum principum forma signatos, sine permutationis dispendio per omnes prouincias ambulare, & per eos celebrari contractus.* Et hoc ius etiam post Iustinianum ad tempora Phocae viguisse, testem habemus GE. CEDRENVM (g), qui inter huius imperatoris vitia & hoc maxime reprehendit, quod numisma attenuauerit, tetartero excogitato, quumque eo modo duplex esset numus, pro publicis pensionibus grauiorem exegerit, minorem in sumtibus faciendis dissiparit, νόμου καὶ ἔθους ὄντος, πάντα χαρακτῆρα βασιλέως, εἰ μὴ τῷ σταθμῷ ἐλαττοῖτο, δύναμιν εἰσφέρειν καὶ ἔχειν ἰσότιμον. *quum autem esset lege & consuetudine receptum, vt omnes numi, imagine imperatoris alicuius signati, modo ponderi iusto nihil deesset, idem valerent.* Quae ipsa est constitu-

(c) *l. vn. C. Theod. si quis sol. circ. ext. circumcid.*

(d) *l. 3. C. de vet. num. potest.*

(e) *Nouell. Valentin. XXV.*

(f) Iustinian. *Sanct. pragm. ad petit. Vigilii Cap. XX.*

(g) Cedren. *in Nicephoro Phoca* p. 546. *edit. Guil. Xylandri.*

ſtitutionis noſtrae, quam iam exponimus, diſpoſitio. Quamuis vero illa infauſtis Nicephori Phocae temporibus aliquamdiu exoleſceret, quin & poſtea in maxima illa rerum per orientem perturbatione rem etiam numariam valde perturbatam fuiſſe, probabile ſit: veterem tamen ſanctionem ſaeculo nono in vſum reuocauit LEO Imp. (h) qui grauiter inuectus in anteriorum principum ſordes, qui depreſſo veterum numorum pretio, nouis & a ſe cuſis tanto maius attribuerint, (quod ipſum Phocam feciſſe CEDRENVS obſeruauit,) demum grauiter ſancit, *vt ſecundum benignum maiorum reique publicae commodiſſimum iudicium numiſmatis omne genus, quod quidem formam materiamque non adulteratam & plenum pondus habeat, ſiue vetuſtioris cuiuſdam principis, ſiue recentioris ſit, aequaliter & aeſtimetur, & in republica tractetur.* Atque ita nos luculenter demonſtraſſe exiſtimamus, legis noſtrae ad ſaeculum vſque nonum in oriente ſanctiſſimam manſiſſe cuſtodiam, & quamuis illam peſſimo exemplo Phocae Imp. aliquamdiu euerterit auaritia, Leonem tamen eam reuocaſſe in vſum. Quum ergo his nouellis Leonis, quamdiu Byzantinum ſtetit imperium, ſua conſtiterit auctoritas: dubitare nefas eſt, quin & conſtitutioni iſti ad illa extrema imperii tempora ibi non fuerit ab vllo ſucceſſorum derogatum.

§. VIII.

Similes leges & in occidente latae.

Quid vero de occidente, in cuius gratiam conſtitutionem hanc ediderat Valentinianus, dicamus? In eum ſane iam ab Honorii Imp. temporibus ſeſe infundere coeperant gentes barbarae, quae non modo exitium paullatim attulerunt potentiſſimo imperio, praeſtantiſſimaſque prouincias ſub ſuam redegerunt poteſtatem, ſed & omnem litterarum, humanitatis, legumque ſplendorem, tamquam caligine quadam ſubito exorta, exſtinxerunt. Hinc non ſane mirum videretur, ſi & conſtitutionis noſtrae tam infelicibus temporibus nec vola nec veſtigium ſuperfuiſſet. Et ſuperfuit tamen inter ipſos barbaros, quibus ſe illa ſua aequitate adeo commendauit, vt eam in leges ſuas, quas paullatim exemplo Romanorum ſcribere coeperunt, recipere non dubitarint. LEX ſane WISIGOTHORVM (i), quam pleraque cum Romanis communia habere, iam CVIACIVS (k) obſeruauit, iſtam manifeſto reuocauit in vſum, ſtatuitque, *vt ſolidum aureum integri ponderis, cuiuſcumque monetae*

(h) Leon. *Nouell. LII.*
(i) Lex Wiſigoth. *Lib.* VII. *tit.* VI.
(k) Cuiac. *ad* 2. *Feud. II. pag.* 1248. *Tom. II. Oper.*

tae sit, si adulterinus non fuerit, nullus audeat recusare, nec pro eius commutatione, aliquid monetae requirere, propter hoc, quod minus forte pensauerit. Nec minus LEX GVNDOBADA, vel BVRGVNDICA (l), hanc sanctionem Valentiniani non modo probat, sed & solidos quosdam, qui iusto pretio ac pondere destituantur, recenset. Ait enim legislator: *De monetis solidorum praecipimus custodire, vt omne aurum, quodcumque pensauerit*, (id est, quodcumque iusti ponderis est) *accipiatur, praeter quatuor tantum monetas Valentiniani Gennauensis, & Gothium, qui a tempore Alarici Regis adaerati sunt, & Ardaricanos.* Quales hi fuerint solidi, quos e republica sua proscribendos putarunt Burgundiones, pluribus alibi disputauit ILLVSTRIS DOMINVS PRAESES (m), ostenditque *Valentinianos* esse ab hoc ipso Valentiniano nostro Imp. cusos, quem anno CCCLXVII. nouam λογαρικὴν instituisse obseruat DION. PETAVIVS (n): Gothios aureos ab Alarico potissimum, Gothorum Rege, cusos: de Genauensibus nihil pro certo adfirmari posse: Ardaricanos denique non ab Alarico, quod CAR. DV FRESNE (o) suspicatus est, sed ab Ardarico, Gepidarum Rege, nomen inuenisse (p). Sic & barbari illam Valentiniani legem sequuti sunt: idque tanto notatu dignius est, quod illa, vti supra diximus, in Codice Theodosiano non exstat, cuius alioquin solius notitiam vsumque aliquem habuisse dicuntur populi isti Germanici (q).

§. VIIII.

Poena eorum qui probum numum reiecerint.

Sed vt ex hoc diuerticulo redeamus in viam: expendenda iam porro erit sanctio poenalis, quam constitutioni huic subiecerunt Imperatores. Eo enim pertinent verba: *Scituris vniuersis, qui aliter fecerint, haud leuiter in se vindicandum.* Poenam ergo statuit non fixam & definitam, sed arbitrariam, consilio satis prudente, quod plura incidere possint, ob quae poena vel mitior vel acerbior sit infligenda. Et hac in re a veteribus legibus quodammodo discrepat constitutio nostra, quae certam, eamque satis atrocem poenam comminatae sunt illis, qui probos solidos reiecerint.

(l) Leg. Burgund. *Additam. II. §. VI.*

(m) *Elem. Iur. Germ. Lib. II. Part. II.* §. CCCXII. *

(n) Dionys. Petau. *ad Epiphan.* p. 436.

(o) Car. du Fresne *Glossar. med. & inf. Latin. voce Ardaricanus.*

(p) Hadr. Vales. *Hist. Franc. Tom. I.* p. 408.

(q) Herm. Conring. *Orig. Iur. Germ. cap. IV. & V.* Io. Selden. *Diss. ad Flet. V. 2. sequ.* Innoc. Ciron. *Obseru. iur. Can. V. 2.*

cerint. Et sane ex PAVLLI (r) sententia *lege Cornelia de falsis tenetur, qui vultu principum signatam monetam, praeter adulterinam, reprobarit.* Poena vero legis Corneliae olim erat aquae & ignis interdictio: postea honestiores deportabantur in insulam; humiliores autem in metallum damnabantur, aut in crucem tollebantur: Serui etiam, post admissum facinus manumissi, capite puniebantur, ceu idem PAVLLVS (s) testatur. Atrocius postea supplicium statuit CONSTANTINVS M. (t) quippe qui hanc sanctionem poenalem subiecit constitutioni suae: *Quod si quis aliter fecerit, aut capite puniri debet, aut flammis tradi, vel alia poena mortifera.* Vbi non male IAC. GOTHOFREDVS (u): *Atrox haec poena valde in crimine, vt videri potest, non adeo atroci.* Et sane quis igne expiandum credat facinus, si numus, veteris alicuius principis vultu signatus, ab aliquo reprobetur, nisi forte cum Stoicis omnia delicta paria existimet? At haec quidem philosophia non est publici saporis, de eaque recte iudicauit HORATIVS (x):

Nec vincet ratio hoc, tantumdem vt peccet, idemque,
Qui teneros caules alieni infregerit horti,
Et qui nocturnus sacra Diuum legerit. Adsit
Regula, peccatis quae poenas irroget aequas:
Ne scutica dignum horribili sectere flagello.
Nam, vt ferula caedas meritum maiora subire
Verbera, non vereor: quum dicas esse pares res,
Furta latrociniis, & magnis parua mineris,
Falce recisurum simili te, si tibi regnum
Permittant homines.

Attamen cur repudiantibus aureos tam dirum supplicium ob tam leue delictum irrogatum voluerit CONSTANTINVS M. intellectu non adeo difficile est, ratioque in ipsis verbis: *nostri vultus veneratio* latitat. Principum enim imagines veteres diuinis prosequebantur honoribus, vocabantque *vultus aeternales* (y), immo & *diuinos* & *sacros*, veluti PAPINIVS STATIVS (z):

Quae Diuum in vultus igni formanda liquescat,
Massa, quid Ausoniae scriptum crepet igne monetae.

Quare non modo crimen maiestatis, sed & sacrilegium, admisisse vide-

(r) Paull. *Recept. Sent. Lib. V. tit. XXV.* §. *I.*
(s) Idem *ibid.*
(t) *l. vn. Cod. Theod. si solidi circ. exter.*
(u) Iac. Gothofr. *Comment. in Cod. Theodos. Tomo III.* p. 181.
(x) Horat. *Lib. III. Serm. sat. III. v.* 115. *sequ.*
(y) *l. vlt. C. de vet. num. potest.*
(z) Papin. Stat. *Lib. III. silu. III. v.* 104.

videbatur, qui principis imaginem parum reuerenter habuerat, cuius rei insignia exempla sunt apud SENECAM (a), aliosque scriptores antiquos, qui infelicissima Tiberii, Neronis & Domitiani tempora viderunt. Nec existimandum est, in Constantinum M. tantam non cadere superstitionem, vt violationem sacri vultus pro sacrilegio habuerit. Eum enim, etiam ex quo Christo nomen dederat, multa retinuisse ex pristinis moribus, quae Christiano vix digna videntur, cum alii ex eius numis, marmoribus, constitutionibus luculenter probarunt, tum inprimis illustris SPANHEMIVS (b). Inde ergo atrox haec poena, quam postea constitutione sua ratam habuerunt THEODOSIVS (c) & VALENTINIANVS iunior (d), & ipsi capitale supplicium interminati illis, *qui aeternales vultus, dum fraudibus studuerint, duxerint violare.* Reliqui tamen Principes paullo mitiores se se ostenderunt, poena arbitraria vel pecuniaria contenti, exemplo Valentiniani senioris. IVSTINIANVS enim *eum, qui dispendium aliquod permutationi solidorum inferre praesumserit, pro vnoquoque solido alterum tantum eis, cum quibus contraxerit, inferre cogit.* LEO Sapiens (e) eum, *qui rebelli animo decretum suum contemserit, flagris caesum, cute tenus tonderi, insuperque tres auri libras dependere* iubet. Ex LEGIS WISIGOTHICAE (f) praescripto a iudice districtus is, qui probum solidum respuerat, alteri cuius solidum recusauerat, tres solidos exsoluere tenebatur. Denique apud BVRGVNDIONES (g) idem rem venalem perdebat. Adeoque plerisque Imperatoribus regibusque displicuisse animaduertimus illam CONSTANTINI M. truculentiam, magisque se probasse prudentiam VALENTINIANI I. cui, tamquam paullo mitioris ingenii principi, *pro magno peccato paullulum supplicii satis esse*, videbatur.

§. X.

Pars posterior de improbis numis reiiciendis.

Hactenus de priore constitutionis nostrae capite, quod omnes solidos, anteriorum principum vultu signatos, in commercio esse, iustoque pretio tradi ac suscipi iubet. Sequitur posterius, quod exceptionem suggerit his verbis: *Modo vt debiti ponderis sint, & speciei probae:* quae totidem verbis expressa animaduertimus in BASILICIS: *μόνον ἵνα τὸν σταθμὸν καὶ τὸ εἶδος καλὸν ἔχῃ.* Per σταθμὸν vero

(a) Seneca *de Benefic. Lib. III. Cap. XXIII.*

(b) Ezech. Spanhem. *de vsu & praest. numism. Diss. XII. p.* 415.

(c) *l.* 3. C. *de vet. numism. potest.*

(d) *Nouell. Valentin. XXV.*

(e) Leon. *Nouella LII. fin.*

(f) Lex Wisigoth. *ibid.*

(g) Lex Burgund. *ibid.*

vero vel *pondus* hic merito intelligimus id, quod ii, qui auro, argento, aeri flando feriundo praesunt, vocare solent *Schrot* vnd *Korn*, id est, metalli bonitatem iustamque quantitatem. Per εἶδος vero vel *speciem* ipsam γνησιότητα, vt numus non sit falsus vel adulterinus. Ita enim speciem interpretantur leges quaedam & anteriores, & insequentes. Nam & CONSTANTINVS reprobari patitur *solidum adultera imitatione figuratum*, & LEO constitutione sua diserte excipit numos, *qui formam materiamque adulteram, nec plenum pondus habeant*. Itaque iure reiiciebantur adulterini, siue probum esset metallum, siue male temperatum. Iure etiam reiiciebantur iusto leuiores, quamuis non adulterini. Variae enim erant falsariorum artes circa monetam etiam publicam, quam modo conflabant, quod prohibetur titulo CODICIS THEODOSIANI: *si quis pecunias conflauerit* (h), modo separato ab aere argento pretio iusto spoliabant, quod maiorinae potissimum pecuniae, id est ex argento & aere conflatae, contigisse obseruat IAC. GOTHOFREDVS (i), qui & de ipsa hac arte detestabili fusius ibidem disserit: modo, exteriore numi circulo abraso, iustum illi pondus detrahebant, quod facinus eodem viuicomburii vel alio capitali supplicio expiari iusserat CONSTANTINVS (k): quemadmodum iam antea libera adhuc republica poenae legis Corneliae de falsis locus erat aduersus eos, qui monetas abraserant (l), vel vti eleganter vocabant Graeci, aduersus παραψαλιστάς. Est enim ψαλὶς *forceps*, qua ad abradendum numi circulum vtebantur falsarii. Quum enim ea forcipe dexterrime vteretur Alexander quidam impostor, eum a Byzantinis eleganter cognominatum esse ψαλίδιον, seu forcipulam, scribit PROCOPIVS (m). Sed ne hodie quidem proh dolor hanc artem dedidicerunt falsarii; & Iudaei maxime, qui non minus ingeniosa manu numos aureos, quam pueros suos, circumcidunt, eoque rem redigunt hac dignissima quouis supplicio solertia, vt ad pristinum aureos non adnumerandi, sed adpendendi morem dudum redierimus. Quis vero vitio vertat hominibus diligentioribus si & hos reprobent numos, quibus abraso circulo detractum est pretium, quum recte obseruarit CHRY-

(h) Cod. Theodos. *Lib. IX. tit. XXIII.*

(i) Iac. Gothofred. *ad l. 6. C. Theod. de falsa mon. Tomo III. p. 176. sequ.*

(k) *l. 1. C. Theod. si quis. sol. circ. exter. circumcid.*

(l) *l. 8. D. ad Leg. Corn. de fals.* Paull. *Recept. sent. Lib. V. tit. XXV. §. I.*

(m) Procop. *de bello Goth. Lib. III.* Cuiac. *Obseru. Lib. XIX. Cap. XXV.*

CHRYSOSTOMVS (n). ἐν τοῖς βασιλικοῖς νομίσμασι τὸν μικρὸν τῦ χαρακτῆρος περικόψαντα ὅλον τὸ νόμισμα κίβδηλον ἐργάζεσθαι, *eum qui ex Caesaris numo vel minimam partem abraserit, totum numum videri corrupisse?*

§. XI.

Ceterum hoc de aureorum probitate iudicium praecipue sibi adrogabant ipsi argentarii vel numularii, qui & praeceptis magistrorum, & diuturna exercitatione, eam sibi dexteritatem atque εὐστοχίαν in exploranda numorum bonitate adquisiuerant, vt eos non temere quisquam falleret, sed statim veluti ex tripode dicerent, probusne sit numus, an dubius, suspectusue, ponderisne legitimi, an maligni, integer an adrosus, circumcisus vel strictus, obryzus an inquinatus, vel subaeratus. Omnia enim haec non modo oculis, pondere, lapide Lydio, sed & tinnitu deprehendebant, probe attendentes, *Cuiusnam apud Rom. iudicium de numorum bonitate fuerit?*

Si qua subaerato mendosum tinniat auro:

vti ait PERSIVS (o). Variis THEOCRITI (p), ARISTOTELIS (q), PHILONIS (r), MAXIMI TYRII (s) & LVCIANI (t) testimoniis hoc probauit iureconsultus eximius, MARQV. FREHERVS (u): quibus nos addimus vnum elegantissimum ARRIANI (x): ὁρᾶτε ἐπὶ τοῦ νομίσματος, ὅπου δοκεῖ τι εἶναι πρὸς ἡμᾶς, πῶς καὶ τέχνην ἐξευρήκαμεν, καὶ ὅσοις ὁ ἀργυρογνώμων προσχρῆται κατὰ δοκιμασίαν τῦ νομίσματος· τῇ ὄψει, τῇ ἁφῇ, τῇ ὀσφρασίᾳ, τὰ τελευταῖα τῇ ἀκοῇ, ῥίψας τὸ δηνάριον τῷ ψόφῳ προσέχει. καὶ ὐχ ἅπαξ ἀρκεῖται ψοφήσαντος, ἀλλ' ὑπὸ τῆς πολλῆς προσοχῆς μουσικὸς γίνεται. *Videtis, vt in numismate, quum pertinere ad nos videatur, & artem inuenerimus, & quot rebus argentarius ad eius explorationem vtatur, vt visu, tactu, olfactu, auditu, denique proiecto denario sonitum obseruat, neque vnico sonitu contentus, prae crebra attentione fit quodammodo musicus.* Sed hi quidem priuata auctoritate, & in suam potissimum rem hanc artem faciebant, ac proinde si quando de numorum bonitate & pondere incideret controuersia, ad numularios ibatur, ceu & AFRICANVS noster (y), obseruat, & varia apud veteres exempla

 docent

(n) Chrysostom. *homil. ad Galat. I. p. 972. edit. Comelin.*
(o) Persius *Sat. V. v. 106.*
(p) Theocrit. *Eidyll. XII. v. 35.*
(q) Aristot. *Rhetor. Lib. I. Cap. XV.*
(r) Philo *de iudice p. 722.*
(s) Maxim. Tyr. *Serm.* VIII.
(t) Lucian. *in Parasito Tom. II. p. 142.*
(u) Marqu. Freher. *Parerg. Lib. I. c. XIV.* Thesaur. *iur. Tom. I. p.* 880.
(x) Arrian. *Diss. Epictet. Lib. I. cap. XX.*
(y) *l. 39. pr. D. de solut.*

docent (z). Enimuero quum postea interesse videretur reipublicae, publica potius auctoritate has lites dirimi: primus IVLIANVS Imp. (a) anno CCCLXIII. per omnes ciuitates *constitui iussit zygostatas, qui pro sua fide atque industria neque fallerent, neque fallerentur, vti ad eorum arbitrium & ad eorum fidem, si qua inter vendentem emtoremque in solidis exorta fuerit contentio, dirimeretur.* Ita enim se se in CODICE THEODOSIANO (b) habent verba IVLIANI, quae non integra in CODICE suo IVSTINIANVS exhibuit. Ceterum zygostatas istos vocabant etiam *ponderatores*, ad eosque pertinere videtur formula apud CASSIODORVM (c), qua alicui monetae cura committitur. Vnde titulus vtriusque codicis *de ponderatoribus & auri inlatione*, ad quem multa interpretes, quae hic, aliis intenti, non repetimus.

§. XII.

Axiomata ex hac lege. In magnis imperiis principum numi non reiiciendi sunt a subditis.

Sic defuncti nobis videmur labore pulcherrimo explicandi constitutionem, quam plerique interpretes non adeo dignam iudicarunt industria sua, quidam etiam male, vti fieri solet sunt interpretati. Iam proximum est, vt ad rem ipsam, cuius caussa hanc operam in nos suscepimus, progrediamur. Duo nimirum quum hic inculcari videamus axiomata, alterum, *numos principum siue veterum, siue nouorum, si probi ac iusti pretii sint, non posse a subiectis sine principis iniuria repudiari, eamque detrectationem esse poena dignissimam*: alterum, *interesse reipublicae vt numi adulterini & quibus iustum pretium deest, & detegantur, & vel proscribantur penitus, vel ad iustum pretium reducantur*: neutrum horum ita comparatum est, vt non ipsi rectae rationi regulisque prudentiae ciuilis conueniat, neque adeo sit mirandum, vtrumque vbique obseruari, si vel maxime ipsius huius constitutionis tamquam ad ius publicum Romanorum pertinentis, vsum aliquem hodie esse, negemus. Et quidem in magnis imperiis, vbi raro numi alii, quam ab ipsis imperantibus cusi, visuntur: nullum est dubium, quin haud leui delicto sese obstringant, qui numos illos, publica auctoritate signatos, repudiant reiiciuntue. Quum enim inter cetera iura maiestatis & hoc sit, vt rectores ciuitatum possint numos non solum cudere, sed & iustum iis valorem pretiumue imponere, (quod quibus cautionibus fieri oporteat, iam ab aliis traditum

(z) Apulei. *Lib. X. Metamorphos. p. 243. edit. Elmenh.* Hieron. *in Epist. ad Ephes. Lib. III. Cap. IV. fol. 184.*

(a) *l. 2. C. Theod. de ponderator.*

(b) *l. 2. C. eod. tit.*

(c) Cassiodor. *Var. Lib.* VII. *Cap. XXXII.*

ditum est (d): fieri non potest, quin is ipsum principem eiusque iura contemtui habere, commerciaque simul mirifice turbare videatur, qui eius numos probos & iusti ponderis temere reiicit. Non enim consistunt exempla, vbi coeperunt, sed latius euagandi viam sibi faciunt. Hinc quod numorum genus vnus repudiat, ab eo & alii, tum rursus alii, abhorrere incipiunt, donec vniuersam rempublicam peruagetur id malum, & vbique suspecti fiant numi, non sine grauissima principis iniuria. Omnis ergo tunc cura in eo sita est, ne adulterini iactentur, ne probis suum pondus detrahatur, ne peregrini nequiores & subaerati inuehantur in rempublicam, iisue pretium idem, ac probis domesticis, statuatur. Id enim si impune fiat, prohiberi non potest, quo minus probae numorum species ad vicinos migrent, & in eorum locum succedant nequiores, ac proinde ciues tanto pauperiores fiant, quanto probi numi nostri fuerunt peregrinis meliores: qua de re egregia sunt, quae monuit laudatus CONRINGIVS (e).

§. XIII.

An idem & in Germania seruari possit? Leges Germ. de re numaria saluberrimae.

At misera est in eo Germanici imperii conditio, quod quia eius territoria & respublicae speciales pleraeque non adeo late patent, & tamen ius cudendi monetam cum pluribus non modo imperii ordinibus, sed & cum mediatis quibusdam quas vocant, ciuitatibus est communicatum, fieri non possit, quin vicinorum ordinum monetae saepius non minore numero expendantur quam domesticae, ac proinde aegre impediri queat, quo minus & improbi & nequiores numi paullatim inundent Germaniam. Equidem prudentissimas leges huic malo opposuit Imperium, quibus si sua constaret auctoritas, non posset profecto tam perturbata esse res numaria: at impares fere huic malo esse leges, ipsa satis iam pridem docuit experientia. Quales enim passim iactantur numi? quam leues? quam improbi & subaerati? Quam pauci adparent veteres & probi? Nimirum ad tantas sordes prolapsum est saeculum, vt id vere, si non ferreum, at aeneum saltim, dixeris; ad cuius infelicitatem ipsi numi veluti erubescunt. Prudenter cautum est in COMITIIS AVGVSTANIS anno MDLXVI. (f), vt quisquis iure cudendi monetas abusus, aduersus leges publicas peccet, is iure suo priuetur: idemque repetitum anno MDLXX. in COMITIIS

G 3 SPIREN-

(d) Herm. Conring. *de re num. in quauis rep. recte constit.* §. *X. XXXV. sequ.* Pufend. *de Iure Nat. & Gent. Lib. V. Cap. I.* §. *XIV.*

(e) Conring. *ibid.* §. XXI.

(f) Recess. Imp. Augustan. MDLXVI. §. CLIV.

SPIRENSIBVS (g), eique grauiſſimo decreto & id adſtructum eſt, vt ne poenitenti quidem ius ſemel ereptum reſtituatur. Quin vt eo magis legis illius ſaluberrimae vigeret auctoritas, ea ab anno MDCXII. migrauit in CAPITVLATIONEM MATTHIAE IMP. (h) & inſequentes omnes (i), quin in poſtrema (k) noua addita eſt ſanctio poenalis, vt ordines, qui improbis numis cudendis iure ſuo abutantur, non modo iure illo auri, argenti, aeris, flandi feriundi priuentur, ſed & iiſdem de communi ordinum ſententia iure comitiorum & ſuffragii interdicatur. Huc pertinent & aliae imperii leges ciuibus imperii, ſi adcuratius obſeruarentur, admodum ſalutares futurae: veluti vt nemini id ius monetam cudendi de nouo concedatur, niſi de Electoralis collegii ſententia, & circuli, cuius intereſt, conſilio (l): vt auream monetam nemo, niſi ſpeciali priuilegio munitus, vel propriis aurifodinis beatus, ſignet, (m) vt vnciales octo vna argenti marca dependantur (n): quamuis is valor internus poſtea in tractu Germaniae inferiore partim anno MDCLXVII. per *pedem*, quem vocant *Zinnenſem* (o), partim anno MDCXC. per *Lipſienſem* mutatus ſit (p): porro vt imperio praeter certas officinas monetarias, circuli cuiuſuis auſpiciis inſtitutas, non tolerentur aliae, a ſingulis ordinibus inſtitutae, quae vocantur *Heckemunzen* (q): vt ne numi maiores in minores mutentur, poteſtaſque minutiores cudendi numos, (*Landmunzen*) certis legibus certaque λογαριῷ circumſcripta ſit (r): ne monetae ius vlli vel vendatur, vel locetur (s): monetarii & zygoſtatae, (*die waradeins*) in leges iurent (t): vt ab ordinibus vel ſingulorum circulorum, vel plurium ſimul, quos vocant *correſpondirende creyſe*, bis quotannis inſtituantur conuentus, explorandae monetae cauſſa, & res numaria conſtituatur, prout id leges imperii & circulorum

(g) Receſſ. Imp. Spir. MDLXX. §. CXXVII.
(h) Capitul. Matthiae §. XXXIV.
(i) Capitul. Ferdinandi II. *art. XXXIII.* Capitul. Ferdinandi III. *art. XXXVII.* Capitul. Ferdinandi IV. *art.* XXXV. Capitul. Leopoldi *art. XXXIV.* Capitul. Ioſephi I. *art. XXXIII.*
(k) Capitul. Caroli VI. *art. IX.*
(l) Capitul. Caroli VI. *ibid.*
(m) Receſſ. Imp. *MDXLI.* §. *XLVIII.* & *MDLXXVI.* §. LXXVIII.
(n) Receſſ. Imp. *ann.* MDLXVI. §. *CL.*
(o) Lunig. *Reichs-Archiu. Part. Spec. IV. Sect. II. p.* 200.
(p) Idem *ibid. p.* 235.
(q) Receſſ. Imp. *ann.* MDLXVI. §. *CLXXII.* & *ann. MDLXX.* §. *CXXXIII.*
(r) Receſſ. Imp. MDLXVI. §. *CLII.* & *CLXII.* & *MDLXX.* §. *XXXIII.*
(s) Receſſ. Imp. *ann. MDLI.* §. *XLVI.* & *MDLXX.* §. *CXXXII.*
(t) Receſſ. Imp. *MDXCIV.* §. *CIII.*

culorum exigere videatur, vtilitas (u). Quis ergo tam praeclaras ac salubres leges non sufficere existimet conseruandae rei numariae, omnibusque fraudibus, quas turpis lucri cupiditas quotidie excogitat, coercendis? Sed nusquam tamen magis peccatur inter ipsas leges, quam in Imperio Rom. Germanico, vbi, legum repagulis fortassis ab vno potentiore statu ruptis, & reliqui sibi licere existimant, quod huic libuit, ac sic non gradu, sed praecipiti cursu, ad eas decurritur, sordes, vt conflatis probis, nequissimi numi vbique circumferantur. Hinc pudor angit bonos imperii ciues, dum legunt querelam HERMANNI CONRINGII (x), viri profecto patriae amantissimi: *omnia haec prudenter legibus in Germania esse constituta, at leges illas minus sancte obseruari.*

§. XIIII.

Saepe numi in Germania ad iustum pretium reducendi. Quae cura laude dignissima.

Quandoquidem ergo ea est Imperii Romano-Germanici conditio, vt acriora illa legum saluberrimarum vincula vix sufficiant recte constituendae conseruandaeque rei monetariae: id vnum superesse videtur, vt ea perturbata rite emendetur, numique nequiores & leuiores partim proscribantur, quod vocant *verruffen*, vel ad iustum reducantur pretium, quod vocant *die Munz-valuation* vel *devaluation*, procul dubio a valuis publicis, in quibus edicta illa monetaria, tamquam in albo, proponuntur. Est vero haec deualuatio ius cum Imperatori & Imperio, tum circulis iisdem competens, numos, vel materia vel pondere improbos, instituto eorumdem examine, ad iustum pretium reducendi, irrogandique poenas omnibus, qui vel illos iniquo pretio aliis obtrudere, vel pristinum eorum valorem reducere conantur. Quo iure, si illud rite & adhibitis prudentiae regulis, exerceatur, nihil potest esse salubrius. Proditum est memoriae (y), extremis liberae reip. temporibus re numaria Romae mirifice corrupta, Tribunos plebis, adhibito in consilium Praetorum collegio, & in primis M. Mario Gratidiano, qui artem nouam probandi denarios inuenerat (z), rem monetariam de communi vtriusque collegii sententia emendasse, conscriptoque communiter edicto, constituisse, vt omnes simul in rostra post meridiem descenderent, & ceteros quidem alium alio digressos. Marium a subselliis recta iuisse, in rostra, idque quod communiter compositum fuerat, solum

(u) Recess. Imp. *ann. MDLI.* §. *XL.* & *ann. MDCIII.* §. *LI. sequ.*

(x) Herm. Conring. *de re num. in rep. recte constit.* §. *LXI.*

(y) Cicero *de offic. Lib. III. cap. XX.*

(z) Plin. *Hist. nat. Lib. XXXIII. cap. IX.*

lum edixisse : eamque rem ei tanto fuisse honori, vt omnibus vicis statuae ponerentur, ad easque tus & cerei collucerent. Iam quidem CICERO recte reprehendit id facinus cognati ac municipis sui, quod collegis tribunisque plebis popularem hanc gratiam eripuerit : at monere tamen nos illud potest, constitutionem illam rei monetariae, qua numi ad verum pretium reducuntur, esse rem & vnice necessariam, & vniuersae reipublicae saluberrimam. Quid enim magis necessarium, magisque e republica est, quam ciuium opibus veluti circumponere praesidium, eos ab exterorum fraudibus tutos praestare, commercia restituere in integrum, quin publicum dedecus a republica prudenter amoliri ? Quae omnia, re numaria semel perturbata, sperari non possunt, nisi numis nullius pretii proscriptis e ciuitate, ceterisque ad iustum pretium reductis.

§. XV.

Ius hoc initio fuit penes priuatos.

Ceterum ex definitione illa, quam superiore paragrapho praemisimus, facile intelligitur, quem penes sit ius numos improbos ad iustum reducendi pretium ? Imperatores Romanorum, vti supra ostendimus, id negotii dederant argentariis & zygostatis, vel ponderatoribus, publica auctoritate per singulas ciuitates constitutis, quorum arbitrio priuati ipsi suspectis numis iustum pretium statuebant. Quin & ipsis Imperatoribus & Regibus Rom. simile institutum placuisse animaduertimus saeculis vndecimo & insequente. Passim enim in vrbibus celebrioribus florebat corpus monetariorum, cui ius erat, non modo priuatis auspiciis cudendi monetas, verum etiam ab aliis cusas examinandi, iisque iustum statuendi pretium. Tales monetarios fuisse Argentorati, patet ex iure vetere Argentoratensium, (*den alten Stadt-Articuln*,) edito a SCHILTERO (a), quod vir doctus ex aliis vetustis monimentis passim illustrat. Sed & alibi, veluti Francofurti, Weissenburgi, Spirae, Wormatiae, huiusmodi floruisse collegia, testes sunt HERZOGIVS (b), & CHR. LEHMANNVS (c), quorum posterior, ipsis productis diplomatibus, eo pertinentibus, Spirae corporatos illos anno demum MCCCXLVII. eo se iure abdicasse, docet. Id vero & alibi paullatim factum esse, verosimile est, quum & Coloniensibus monetariis anno MCCLVIII. hoc ius, caussa cognita, ademisse Conradum Archiepiscopum, argumento sit diploma

(a) Schilter. *ad Iac. Königsh. Chron.* p. 707. 813. 836. 842. 856.

(b) Herzog. *Chron. Alsat. Lib. VIII. Cap. XIV. p.* 277. *sequ.*

(c) Lehmann. *Chron. Spir. Lib. IV. cap. IV. & Lib. X. Cap. VII.*

ma apud LVNIGIVM (cc). Simile quid de Goslarienſibus conſtat. Exſtat enim inſigne diploma FRIDRICI II. anno MCCXIX. III. Id. Iul. datum (d), quo primum cauetur, vt *nulla ſit in vrbe coniuratio, nec promiſſio, vel ſocietas, quae Teutonice dicatur Eyninge vel Ghilde, niſi ſolum* MONETARIORVM, *ea de cauſſa, vt* CAVEANT de FALSIS MONETIS: deinde, ne hi homines iure tam eminente abuterentur, inſerta eſt ſanctio poenalis: *Si ſub monetario falſi numi fuerint deprehenſi, vbi eos alicui dat, ſi non poterit exhibere illum, qui eoſdem numos ſibi dederit, de falſo conuictus eſſe indicatur: quod ſi gratiam apud iudicem inuenerit, auro, argento vel cupro, ſeu quocumque cenſu poterit, manum redimat, quod tamen non ſaepius, quam ſemel, ei facere licebit. Quod ſi falſarius ſemel manum redemerit, exlex vel infamis erit, quod vulgariter echtloſs dicitur, ac ſi pro falſo manum perdidiſſet.* Quae omnia ex hoc priuilegio in ipſas LEGES GOSLARIENSES, a viro illuſtri, GOTFR. GVIL. LEIBNITIO editas (e), translata eſſe, iam beatus HEINECCIVS (f) obſeruauit. Ibi verba adduntur notatu digniſſima: *Diſſe vare ne dreget neman, ſunder de müntere, de van Sülver penninge maken kan.* Hoc periculum nemo ſubit praeter monetarium, cui ius eſt, numos argenteos cudendi. Et ſic ſuperioribus ſaeculis, nondum fortaſſis excogitatis gliſcentibusque tot fraudibus, tanti non viſa res numaria, quam ad curam ſuam reuocaret vniuerſum imperium, ſed ſufficere credita eſt illa monetariorum, in praecipuis Germaniae vrbibus huius rei ſatagentium, ſollertia, quos adeo, tamquam oracula, adire oportuit eos, qui ſibi conſulere vellent.

§. XVI.

Poſtea ad publicam curam reuocatum eſt.

At demum animaduerſum eſt, maioris momenti eſſe rem numariam, eamque propius attingere rempublicam, quam vt eius cura priuatis poſſit demandari. Quum enim circa rem numariam, vt recte obſeruat HERM. CONRINGIVS (g), duo poni neceſſe ſit quaſi fundamenta, quibus illa vniuerſa nititur, primum, vt numus quilibet probus cedat in commercia, & loco omnium, id eſt, rerum omnium pretium eminens ſit: alterum, vt numus in poteſtate ſit maieſtatis ciuilis, eaque omnia circa rem numariam conſti-

(cc) Lunig. *Spicil. archiui Imp. Tom. II. p.* 343.

(d) Io. Mich. Heineccius *Antiquit. Goslar. Lib. II. p.* 218. *ſequ.*

(e) Leg. Gosl. *Lib. II. tit. van Vredebracke* §. LVIIII. *apud* Leibnit. *Script. Rer. Brunſu. Tom. III. p.* 500.

(f) Heineccius *Antiqu. Gosl. Lib. II. p.* 222.

(g) Herm. Conring. *ibid.* §. X.

constituat ac dirigat : neutrum sane obtineri posse docuit experientia, si priuatis tantum id negotium demandetur. Hinc quamuis ius cudendi monetam non omnibus imperii ordinibus commune sit, immo ne illis quidem proprium, sed plures etiam mediati id ius vel praescriptione vel priuilegio adquisiuerint (h): ipsius tamen monetae cura & ius eamdem ad iustum pretium reducendi proprium esse coepit ordinibus imperii immediatis, ita tamen, vt pars quaedam huius potestatis ad singulos, pars ad circulos eorumque directores, pars ad Imperatorem & imperium pertineat (i), quorum singulorum iura paullo accuratius expendere operae pretium fuerit, maxime quum haec parum accurate vulgo discerni soleant.

§. XVII.

Partim singulorum ordinum Imperii.

Ordines imperii omnibus superioritatis territorialis iuribus gaudere, nemo est, qui ignoret, de eoque vel ipsae imperii leges, & maxime celeberrima illa PACIS OSNABRVGENSIS sanctio (k) neminem dubitare patiuntur. Quum vero superioritas illa iura omnia, quae ad constituendam, ordinandam conseruandamque rempublicam pertinent, suo ambitu complectatur : consequens est, vt nec potestas numum ad valorem & pretium legitimum reuocandi, principibus ordinibusque imperii denegari possit (l). Et sane iam olim eo iure vsos esse animaduertimus Bauariae Duces. Nam anno MCCLV. *Dux Bauariae, Henricus, cum Episcopo Ratisbonense plene concordans, monetam Lantshutensem, quam pater suus fabricari iusserat, cassauit: & innouatam monetam Ratisbonensium denariorum dari, sicut prius, per suum districtum permisit & praecepit:* inquit auctor CHRONICI AVGVSTENSIS (m). Sed postea ipsis imperii legibus excitati sunt Imperii ordines, darent operam, ne quid prouinciae suae caperent detrimenti. Nam anno MDXCIV. in comitiis Ratisbonensibus non tantum circulis, sed & singulis Imperii ordinibus, id negotii datur, vt edictis in suo quisque territorio propositis, rem numariam constituant, dum ne quid ex legibus imperii deminuatur: (n) *Darneben sollen die Creysse vnd eine iede Obrigkeit schuldig seyn,*

(h) Arnis. *de iure Maiest. Lib. II. Cap.* VII. *n.* VI. Ill. Henric. a Bunau *de iure circa rem monetar. in Germ. cap. II.* §. XLVI.

(i) Idem *cap. III.* §. *XV. sequ.*

(k) Instrum. Pacis Osnabr. *Art.* VIII. §. *I.*

(l) Hert. *de superiorit. territ.* §. XX. *p.* 238.

(m) Chronic. August. *ad an.* MCCLV. *apud Freher. Script. Rer. Germ. Tom. I. p.* 531. *edit. nou.*

(n) Rec. Imp. Ratisp. *an.* MDXCIV. §. CIV.

seyn, damit der schaedlichen Einschleichung oder Einführung der boessen Müntze abgewehret vnd vorkommen werde, in den Creyssen, auch ieder Obrigkeit vnd Gebieten, sonderbare Edicta, Gebot vnd Verordnungen, welche gleichwohl dem Müntz-Edict nicht zuwieder seyn, fürzunehmen, vnd ins Werck zu richten. Itaque dubitari non potest, quin singuli imperii ordines, quoties monetas vel adulterinas, vel improbas in prouincias suas interri animaduertunt, dare debeant operam, ne quid ciues inde detrimenti capiant, ac proinde eas vel proscribere e territorio suo, vel iustum iis pretium statuere possint tantisper, dum de communi Imperatoris & Imperii ordinum sententia certum quid, & in vniuersum valiturum, statuatur. Quod & singulari circuli Saxonici superioris decreto anno MDCLXVII. singulis eius circuli statibus permissum esse, memoriae prodidit IO. SEB. MVLLERVS (o). Deinde quum & mediati quidam Status ius cudendi monetam iam antiquitus nacti sint: quis territorii dominis negauerit facultatem inuestigandi numorum, ab iis cusorum, valorem, eosque, si improbi sint, vel proscribendi, vel ad iustum reducendi pretium, quin & Status illos mediatos, iure illo abusos, ex legum praescripto coercendi? Sane & id permittunt leges publicae, etiam nouissimae, puta CAPITVLATIO CAROLI VI. Imp. Augustissimi (p), qua cautum, *dass wofern sich dergleichen missbräuche der Muntz Gerechtigkeit bey mediat-Staenden vnd andern so dem Reich immediate nicht vnterworffen, begaeben, alsdann durch dero Landes-Fürsten vnd Herrn wieder sie, wie sichs gebühret, verfahren, vnd solche Muntz-Gerechtigkeit ihnen gaentzlich geleget, cassiret, vnd ferner nicht ertheilet werden solle.* Multo magis ergo eo casu, quando ipsum Imperium de communi sententia statuit, vt certae numorum species prohibeantur, Principum ordinumque imperii est, propositis edictis monere ciues, vt intra certum tempus illos numos expendere studeant, ne deinde publicata imperii lege tanto maius capiant detrimentum. Quod itidem imperii ordinibus concedit RECESSVS IMP. AVGVSTANVS (q): *Nachdem dann wie vor geordnet, die geschwächten geringen Munzen vnserer vnd des Reichs verordnung vngemäss geschlagen, laenger nicht auf ihrem in angeregter valuirung gesezten Werth, dann sechs Monath nach dato dieses vnsers Reichs-Abschieds gangbar seyn sollen: damit dann nach aus-*

(o) Io. Sebast. Muller. *Annal. Sax. ad ann. MDCLXVII. p. 472.*

(p) Capitulat. Caroli VI. *Art. IX.*

(q) Recess. Imp. August. *an. MDLXVI. §. CLXVI.*

gang der benannten sechs monat dieselbige vntüchtige Munz gänzlich abgeschafft, aus ihrem Gang, vnd den gemeinen haenden kommen, so soll eine iede Obrigkeit ihre Vntertbanen dessen zeitlich verwarnen, auch aufferlegen vnd befehlen, dass sie dieselbige verworffenen vnd verbothenen Munzen, immittelst der sechs Monathen, nach Gelegenheit ausgeben, verhandthieren vnd fortbringen. Et sane quum in vniuersum ius leges ferendi Imperii ordinibus denegari nequeat; quo, quaeso, obtentu iis denegaretur ius & circa rem numariam ea statuendi, quae e republica videantur, maxime si ipsum imperium rem non reuocet ad curam suam, publicoque malo non ea, qua par erat, sollicitudine quaerat remedium?

§. XVIII.

Partim circulorum, siue singulorum, siue foederatorum, & qui iis praesunt Directorum.

At saepe tamen contingit, vt parum ad rei summam proficiant singuli imperii ordines. Aliorum enim tam angustum est imperium, vt vix pares videantur constituendae rei numariae, sed vicinorum numis illud in commerciis statuere cogantur pretium, quod istis attribuit vsus. Alii, vicinorum Principum ordinumque veriti potentiam, iure suo non vtuntur, sexcentis obnoxii futuri vexationibus, si sibi de eorum numis iudicandi arbitrium adrogarent, cuius rei exempla & nostra tempora viderunt luculentissima. Itaque omnino consultius visum est, rei monetariae curam praecipue demandari circulis, tum singulis, tum quibusdam simul, quos communis vtilitas veluti vinculo quodam coniunxit, vocatis ideo *correspondirende Kreysse*, tum aliquando omnibus (r): quamuis fatendum sit, rarius communi circulorum consilio aliquid de re numaria statui, & pleraque vel ad singulos vel ad consociatos circulos (*die correspondirende Kreysse*) redire. Tales sunt primo Austriacus, Bauaricus, Sueuicus & Franconicus: deinde Electoralis vel Rhenanus inferior, Rhenanus superior & Westphalicus: denique Saxonici superior & inferior, quamuis hi & cum Westphalico vetus commercium (*die alte correspondençe*) renouandi ius sibi integrum esse velint (s). Saepe & singulorum circulorum ordines de re monetaria consulunt in medium, idque ex lege imperii publica bis quotannis fieri deberet, quos conuentus vocant *Münz-probations-taege*: quamuis & huius saluberrimi moris alibi sanctior, alibi nulla paene maneat custodia, caussaeque, cur passim in desuetudinem abierint, non adeo obscurae cuiquam

(r) Recess. Imp. *ann. MDLI.* §. *XL.* Rec. Imp. *ann. MDCIII.* §. *LI. LII.*

(s) Wilduogel *Diss. de conuent. monetal. de trium superior. corresp. circulor.*

quam esse possint. Ceterum hos conuentus indicunt singulorum circulorum directores (t), iisque interesse solent non omnes circuli cuiusque ordines, sed quibus ius cudendae monetae est (u), (*ihre mit-creyss-verwandten, so Münzens Freyheit haben.*) Hi ergo auditis zygostatis, quos vocant *waradeynen*, non modo, quid quantumque numorum quotannis a singulis circuli ordinibus cusum sit, inquirunt, sed & ipsos numos, obstrictis iureiurando zygostatis, examinant, eosque, prout res est, vel probant, vel proscribunt (x), omnia denique, quae vniuerso concilio placuerunt, in SC. quod recessum vocant, redigunt. Quamuis ergo nouas leges vbique valituras non condant circuli: improbos tamen numos iure reiiciunt, leges publicas aduersus eos, qui istas violarunt, exsequuntur, quin & alia, quae circulo profutura censent, quaeque legibus imperii communibus non aduersantur, constituunt, vt adeo satis ampla sit circulorum potestas circa rem monetariam (y). Praeterea circulo electorali Rhenano singulare illud ius prae aliis competit, vt eius delegati vna cum commissario Imperatoris in nundinis Francofurtanis dent operam, ne quid ibi contra publicas de re numaria leges fiat, &, si quid secus factum viderint, id ope senatus illico emendent, numosque improbos occupent. Quale ius & Electoribus Saxoniae & Brandenburgico in suis emporiis, Caesari in suis & imperii ciuitatibus datum est (z). Est & circulorum directoribus sua praerogatiua, puta, vt & poenas contra eos, qui iure monetandi abusi sint, exsequi, & officinis monetariis, quae vocant *Heckemünzen*, curam impendere possint (a). Vt adeo nihil reliqui fecisse videantur Imperator & imperii ordines, quod ad valida remedia aduersus gliscens malum numarium inuenienda pertineat, felicissimamque omnino esse oporteret Germaniam nostram, si tanta cura seruarentur leges publicae, quanta sapientia feruntur.

§. XVIIII.

Et vidimus sane, Imperii circulos non paucos misere iam perturbatis rei numariae rationibus nuper admodum excitatos esse, vt *Laus decreti de re monetaria*

(t) *Ord. monet.* Ferd. I. Imp. *ann. MDLIX.* §. CLVIII.

(u) Recess. Imp. *MDLI.* §. *XL. ann.* MDLXVI. §. *CLXX. & an. MDLXX.* §. CXXXVIII.

(x) Budelius *de Diaet. probat. in Actis monetariis.* Thomani ab Hagelstein *Tom. I. p. 169.*

(y) Nitsch *ad capitulat. Iosephi I. Art. XXXII.* §. *III. p. 527.*

(z) Recess. Imp. *anni MDLXX.* §. CXLVII. *sequ.*

(a) Capitulatio Caroli VI. Imp. *Artic. IX.*

nuper a variis circulis editi. vt de re maximi momenti consulerent in medium, & numos; qui incredibili reipublicae malo vbique circumferebantur, ad iustum pretium reuocarent, quosdam etiam plane prohiberent tantisper, dum ab Imperatore Augustissimo, ordinibusque Imperii certi quid, & quod in vniuerso imperio obseruandum esset, statueretur. Quae salutaria circulorum decreta quamuis turbis quibusdam & querelis occasionem dederint, (vt solent ea, quae quorumdam compendiis obstant, non aeque omnibus probari,) ita tamen omnino comparata sunt, vt nec legibus imperii, nec superioritati vicinorum ordinum aduersari videantur. Nihil enim egerunt Circuli, nisi quod publica Germaniae calamitas, quod leges imperii, quod reipublicae salus, ipsaque recta ratio efflagitauit. Nec tam noui quid sanxerunt circulorum ordines, quam ea, quae iam pridem Imperii leges sanxerunt, exsequuti sunt, non minore profecto laude prouinciarumque suarum plausu digni, quam quo ciues Romanos Marium Gratidianum prosequutos esse, supra diximus. Praeterea quum circuli singuli de decretis suis certiorem fecerint Imperatorem augustissimum, eumque de publice gliscente malo grauiter monuerint, (quod fieri, ipsae imperii leges iubent,) (b) ac praeterea, se his decretis non officere velle consiliis ab vniuerso Imperio capiendis, quin potius ea tantisper duntaxat, dum aliud visum fuerit Imperatori & Imperii ordinibus, se rata habituros, professi sint: vix in illis circulorum decretis quidquam a viris reipublicae amantibus, legumque ac consuetudinum patriarum gnaris, desideratum iri, existimamus.

§. XX.

Partim totius Imperii. At verissimum tamen est, omnia haec remedia, siue a singulis principibus, imperiique ordinibus, siue a circulis, vel singulis, vel pluribus, inuenta, vix paria esse morbo, qui, vt ita dicam, totum paene imperii Romani corpus inuasit. Nullus enim est Germaniae tractus, qui non alterius ope indigeat: vt vere in variis Germaniae partibus contingat, quod de vniuerso terrarum orbe cecinit VIRGILIVS (c):

Hic segetes, illic veniunt felicius vuae,
Arborei foetus alibi, atque iniussa virescunt
Gramina.

In perpetuis vero tot prouinciarum commerciis fieri non potest, quin

(b) Recess. Imp. *ann.* MDLXX. §. CXXXIX. *sequ.*

(c) Virgil. *Georgic. Lib. I. v.* 54. *sequ.*

quin mira ſequatur rerum omnium perturbatio, niſi res monetaria de communi omnium ſententia conſtituatur. Quemadmodum igitur illuſtriſſimi ac potentiſſimi Belgii foederati ordines, quamuis ſingulis prouinciis ius cudendi monetas ſaluum eſſe voluerint, in foederis tamen VLTRAIECTINI tabulis (d) prudenter pacti ſunt, vt eamdem omnes normam legemque ea in re ſequerentur, ne ſcilicet inter ſocios, tam arcto foedere iunctos, commercia turbarentur: ita idem ſibi faciendum putarunt Imperator & Imperium, vt communi omnium conſilio, quod vbique & apud omnes valeret, conſtitueretur. Id iam inde ab antiquiſſimis temporibus in pluribus Imperii comitiis factum eſſe animaduertimus. Equidem Maximilianum I. Imp. primum eam rem dignam habuiſſe, de qua ad totum Imperium referret, obſeruat celeberrimus HERTIVS (e), idque ex RECESSV IMPERII FRIBVRGENSI an. MCCCCXCVII. quem DATTIVS (f) edidit, nec non ex inſequentium comitiorum hiſtoria probat, ſimulque exiſtimat, vix quidquam, quod operae pretium eſſet, ab Imperio praeſtitum eſſe ante annum MDLIX. quo Ferdinandi I. Imp. conſtitutio de re monetaria prodierit. At vir non eruditus minus, quam illuſtris, HENR. DE BVNAV (g) multo antiquiora collegit teſtimonia, ex quibus conſtet, multo prius hanc rem numariam ad curam ſuam reuocaſſe vniuerſum Imperium. Quum enim infauſtis interregni temporibus, omnia miſcente procaciore ordinum libertate, tam miſeri prodirent numi, vt iis nec valor nec pondus legitimum conſtaret: anno MCCLXXXVII. in comitiis Herbipolenſibus vna comitiali lege omnes numos, a Fridrici II. Imp. temporibus cuſos, proſcribere placuit, teſte IO. CHRISTOPH. LEHMANNO (h). Similes totius Imperii conſtitutiones monetarias anno MCCCCII. ex comitiis Moguntinis, an. MCCCCIX. ex comitiis Spirenſibus ac Colonienſibus, anno MCCCCXXXIII. ex Francofurtanis, an. MCCCCXXXVII. ex Egranis, anno MCCCCXXXVIII. ex Noribergenſibus, denique an. MCCCCXLII. ex Francofurtanis prodiiſſe, ipſa teſtantur acta illorum comitiorum, quae ex variis archiuis depromſerunt WENKERVS (i), DATTIVS (k), & MVLLERVS (l). Nec dubitare

(d) Vnio Vltraiect. *art. XII.*

(e) Hert. *de ſuperior. territor.* §. *XX. p.* 234. *ſequ.*

(f) Datt. *de pace publica Lib. IV. Cap. X. n. XXXIX. ſequ.*

(g) Henr. de Bunau *Diſſ. de iure circa rem monetar. in* German. *Cap. II.* §. *LI. p.* 76.

(h) Lehmann. *Chron. Spir. Lib. V. cap.* CVIII. Du Mont. *Corp. Dipl. Tom. I. Part. I. p.* 273.

(i) Wencker. *Adparat. Archiu. p.* 357. *&* 359.

(k) Datt. *de pace publica Lib. I. Cap. XXVI. p.* 178.

(l) Muller. *Reichs-Tags-Theatrum. Part. I. Cap. X.* §. *XIX. p.* 142.

dubitare licet, quin plura, eaque antiquiora non defutura essent exempla, si acta comitiorum plura tulissent aetatem, vel ex archiuis, vbi cum blattis & tineis luctantur, in lucem protraherentur. Ceterum ad Imperatorem & imperium pertinere curam rei monetariae, eo minus quisquam negauerit, quo magis Recessus Imperii maxime ab anno MDLIX. pleni sunt saluberrimarum huiusmodi legum. Et sane quum publicae Imperii leges (m) & in his INSTRVMENTVM PACIS OSNABR. (n) facultatem leges, per vniuersum Imperium valituras, condendi Imperatori & Imperio diserte vindicent: quidni & de re monetaria, quam rite constitui totius Imperii interest, leges ferrent Imperator & Imperii ordines? Et quis, quaeso, ignorat, hoc ipso tempore, quo haec in chartam coniicimus, nihil paene magis occupare splendidissimum, qui in patria mea tot annos pro salute ac securitate Imperii excubat, consessum, quam rem monetariam corruptissimam? Quae consilia vt vniuersae Germaniae felicia, fausta, fortunataque esse iubeat supremum numen, omnes boni nobiscum precantur!

§. XXI.

Numorum emendatio & reductio ad iustum pretium requirit morbi cognitionem.

Sed superest, vt & de ipsis rem numariam constituendi emendandique mediis quaedam subiiciamus. Ea vero non rectius inuestigabimus, quam ipso veluti morbo, cui hoc remedium quaeritur, adcurate cognito. Eum vero dudum intellexit Germania, de quo quippe iam pridem in omnibus fere comitiis conquesti sunt Imperii ordines: immo non potuisset iste ab vllo luculentius describi, quam a Valentiniano I. Imp. factum est in lege supra exposita (o): *modo vt debiti* PONDERIS *sint, &* SPECIEI *probae.* Per PONDVS intelligendum esse monuimus id, quod ii, qui auro, argento, aeri, flando feriundo praesunt, vocare solent *Schrot und Korn.* (§. X.) At pondus suum non constat numis, primo, si non habent tantum materiae, quantum a lege exigitur: deinde si illa, prohibente lege, vel misceatur ac interpoletur alio metallo, vel plus adiiciatur aeris, quam leges publicae permittunt. Siue enim iusto leuiores numi iactentur, siue iis iusto plus metalli vilioris adiiciatur, ii, qui illos recipiunt non parum detrimenti capiunt. Quod quum probe animaduerterint Imperator & Imperii ordines, cum in RECESSV IMPERII AVGVSTANO

(m) Recess. Imp. *anno MDLIX.* §. *XXXVIII. Ann. MDLXX.* §. *XLII. Ann. MDLXIV.* §. *XIII. Addat.* Schweder. *Iur. publ. Part. Spec. Sect. I. cap. XXV.* §. *II.*

(n) Instrum. Pac. Osnabr. *Art. VIII.* §. *Gaudeant.*

(o) *l. 1. C. de vet. numism. potest.*

NO ann. MD. (p) cauerunt, vt monetae ex puro auro argentoque fiant: (*eine bestaendige gold vnd silberne Müntz von feinem Gold vnd Silber, ohn allem Zusatz,*) tum postea additamentum vilioris metalli ad certum modum redegerunt, legemque condiderunt: (q) *Es solten auf die Coelnische Marck geben neunzig Stück Reichs-Gülden von sechtzig Kreuzern, vnd fein halten vierzehn Loth, sechzehn Gren.* Qua de re & in sequentibus Edicti Ferdinandei capitibus praeclara multa constituta animaduertimus. Praeterea fieri non potest, quin cum magno purioris monetae dispendio conflentur maioris moduli numi, & in minores species redigantur, quod vocant *die Müntze brechen* (r), nisi forte id eo fine ac consilio fiat, vt numi improbi peregrini in species minores in Imperio receptas mutentur (s), quum minoribus speciebus plus accedat vilioris materiae, quam grandioribus, ac proinde illi minus soluatur, cui in minoribus, speciebus adnumeratur summa debita. Vnde & grauiter de reipublicae detrimento, quod ex nimia numorum minutorum multitudine oriatur, conquesti sunt Imperii ordines, vt non sine iusta caussa lege illa publica, seu Ferdinandi I. Imp. EDICTO MONETARIO (t), cautum sit: *& solten alle vnd iede Kreyss-oder Müntz-Herrn fleissigs Auffsehens haben, damit in allen denen mindern Sorten, vnter den fünff-Creutzern, bis an die Pfennig vnd Heller diese Bescheidenheit gehalten werde, damit die nicht gehäuffet, vnd die andern höhern Müntzen dadurch in Aufsteigen gebracht werden.* Denique & in eo morbus haud leuis consistit, si SPECIES non probae sint, id est, si tales circumferantur cudanturque species, quae nec legibus moribusque Imperii consentaneae sunt, nec ad nostram λογαριακὴν iustam rationem habent. Sic sane iam in comitiis Spirensibus anno MDLXX. is morbus animaduersus, ac proinde lege publica cautum est (u), *dass im H. Reich keine andere silberne Müntz-Sorten, dann die darin bestimmte an Schrot vnd Korn probirte Reichs gantze, halbe vnd viertheil-Thaler, auch Reichs gantze vnd halbe Gülden, Zehen-Creutzer, halbe Batzen, Creutzer, Pfenning, vnd etliche benamte Landmüntzen gemüntzt, noch im Kauffen, Verkauffen, oder andern Handlungen vnd Bezahlungen in ihrem vnterschiedlich gesetzten*

(p) Recess. Imp. *Ann. MD. tit. XXI. §. I.*

(q) Ferdinandi *I. Munz-Ordnung. §. III.*

(r) Recess. Imp. *MDLXXVI. §. LXXI.*

(s) Ferdinandi I. Imp. *Edict. monet. §. LII. LXXII. & CLXXII.*

(t) *Ibid. §. XXXII.*

(u) Rec. Imp. *MDLXX. §. CXLI.*

Werth gegeben vnd genommen werden ſollen. Gleichfals daſs auch im H. Reich nur Rheiniſche Gold-Gülden vnd Reichs-Ducaten innhalt des Edicts gemünzet, dieſelbige ſowohl, als etliche andere im Edict ſpecificirte Ducaten vnd Cronen, in ihrem Werth fur Wehrſchaft genommen werden mögen. Quae aliquoties repetita, nouisque atque acrioribus ſanctionibus munita reperimus, veluti in REC. DEPVT. FRANCOF. MDLXXI. (x) in REC. IMP. MDXCIV. (y) quamuis alibi (z) & ſpecies aliae, quam quas Imperium probauit, cudi permittantur, dummodo id fiat conſentientibus circulis conſociatis, *wann ihnen daſſelbige aus erheblichen, nothwendigen, wahren vrſachen von gemeinen Creyſs-Correſpondenz-Müntz-Staenden ſämptlich erlaubt ſey.*

§. XXII.

Statuenda certa norma quae vocatur der Müntz-Fuſs.

Tot malis vero, quae pridem ſenſit, & remedia iam olim inuenit imperium Germanicum, vt ea aliunde arceſſere minus ſit neceſſarium, modo iis viueremus temporibus, quibus remedia facilius, quam morbum, pateremur. Quum enim in eo ſe vel maxime exſerat rei numariae morbus, quod monetae tantum non ineſt auri argentique, tamquam nobilioris materiae, quantum leges publicae exigunt: (§. XXI.) ei malo aliter mederi non licet, quam ſi iuſta conſtituatur norma, quam vniuerſi, quibus ius cudendi monetam eſt, ſequantur, quam vocare ſolemus, *den Müntz-Fuſs.* Per illam intelligimus iuſtam inter pretium metalli & numorum quantitatem proportionem, vt ſtatim vnicuique, qui auro, argentoque flando, feriundo praeeſt, conſtare poſſit, quot certorum numorum ſpecies ex marca argenti cudendi ſint. Quomodo enim fieri poſſet, vt numus ſit pretium rerum omnium eminens, ſi ipſa materia, e qua percutitur, vulgari pretio deſtituatur? Verum eſt, ab impoſitione hominum pendere numorum pretium, ac proinde non defuiſſe olim integras gentes, quae inſuper habito metalli vſu, rebus etiam viliſſimis huiuſmodi pretium attribuerent. Fecerunt id ſane Carthaginienſes, aliaeque gentes, de quibus inſignis eſt locus AESCHINIS Socratici (zz): αὐτίκα γὰρ οὗτοι καρχηδόνιοι νομίσματι χρῶνται τοιῷδε· ἐν δερματίῳ μικρῷ ἀποδέδεται ὅσον τε στατῆρος τὸ μέγεθος μάλιστα. ὅ, τι δὲ ἐστι τὸ ἀποδεδεμένον, οὐδεὶς γινώσκει, εἰ μὴ οἱ ποιοῦντες. εἶτα κατεσφραγισμένῳ τούτῳ νομίζουσι, καὶ ὁ πλεῖστα τοιαῦτα κεκτη-

(x) *Rec. Deput. Francof. MDLXXI.* §. XVII. *ſequ.*

(y) *Receſſ. Imp. MDXCIV.* §. CI.

(z) *Rec. Imp. MDLXXXII.* §. LXX.

(zz) Aeſchin. *dial. de diuit. Cap.* XXIV. *pag.* 78. *edit. Petr. Horrei.*

κεκλῃμένος, οὗτος πλεῖστα δοκεῖ χρήματα κεκτῆσθαι καὶ πλουσιώτατος εἶναι. *Nam Carthaginienses tali vtuntur numismate : in pellicula exigua illigari solet aliquid, quod magnitudinem fere stateris habet ; quid vero sit, quod illigatum est, nemo nouit, praeter eos, qui hoc faciunt. Deinde hoc obsignato vtuntur pro numismate, & qui plurima talia possidet, is plurima bona possidere, & ditissimus esse censetur.* Et paucis interiectis (a) : Ἐν δὲ Λακεδαίμονι σιδηρῷ σταθμῷ νομίζουσι, καὶ τοῦτο μέν τοι τῷ ἀχρείῳ τοῦ σιδήρου. Ἐν δὲ τῇ Αἰθιοπίᾳ λίθοις ἐγγεγλυμμένοις χρῶνται. *Lacedaemone vero ferreo pondere vtuntur, pro numismate, & quidem inutili ferro. In Aethiopia lapidibus vtuntur insculptis.* De ferrea Lacedaemoniorum moneta plura habes apud PLVTARCHVM (b) : quemadmodum & aliarum gentium, conchis similibusque rebus pro pecunia vtentium, instituta, non sine adparatu descripsit PVFENDORFFIVS (c). Enimuero vti haec omnia vsum aliquem praestant in calamitate publica, in qua saepe charta, corium, similesque materiae, publico signo notatae, pecuniae vice funguntur (d), nec non in commerciis minutis inter ciues eiusdem reipublicae expediendis : ita nemo temere extra rempublicam, immo nec extra illam calamitatem, rebus istis, in quouis triuio obuiis, pretium aliquod eminens attribuerit. Itaque materia placuit gentibus prudentioribus, quae interno pretio suo homines alliceret, vt pro illa res quascumque dare non dubitarent, qualis plerisque videbantur metalla nobiliora. Est ergo pecunia, ceu eleganter obseruauit ARISTOTELES (dd), οἷον ἐγγυητής, *veluti sponsor ac fideiussor*, quo interueniente omnia nobis vnusquisque crediderit. Sicuti vero nemo fideiussorem accipit, nisi locupletem : ita nec pecuniam quisquam pro re, quae ipsi cara est, accipiet, nisi cui internum suum pretium constet, quum non soleant homines, nisi emotae, mentis suum iactare (e). Ex quibus omnibus omnino consequitur, non esse quidquam de emendatione rei monetariae sperandum, nisi certa placeat norma, ad quam pecuniae pondus & valor internus aestimetur. Quin tanto magis necessaria haec est, quo certius alias continget, quod de sua aetate conquestus est CICERO (f), *vt iactetur numus ita, vt nemo sciat, quid habeat.*

(a) *Ibid. p.* 80.

(b) Plutarch. *Lycurg. p.* 51.

(c) Pufend. *Libr. V. de Iur. nat. & gent. Cap.* I. §. XIII.

(d) Polyaen. *Stratag. Lib.III. Cap. X.* §. I. Seneca *de Benefic. Lib.V. Cap.XIV.*

(dd) Aristot. *ad Nicomach. Lib. V. Cap.* VIII.

(e) *l.* 25. *D. de probat.*

(f) Cic. *de offic. Libr. III. Cap. XX.*

§. XXIII.

Ea attemperanda auri argentique pretio.

Ad inueniendam certam hanc atque aequissimam normam primo omnium ad auri argentique pretium, quod pro copia vel raritate sua diuersis temporibus diuersissimum esse solet, est respiciendum. Quemadmodum enim numus, cuius interna materia ralorem externum, qui ei attribuitur, non attingit, omnibus sordet: ita si leges publicae plus valoris interni exigant, quam argenti pretium ferat, vix cudi poterit numus sine insigni dispendio, ac proinde tanto rarior ille erit, quanto minus principes a se impetrabunt, vt ius cudendae monetae non modo sine spe compendii cuiusdam, sed & cum magno dispendio, exerceant. Diximus, nobiliorum metallorum pretium nec vbique, nec semper, idem esse, sed pro copia vel raritate metallorum remitti, vel intendi. Quod sane probatu non adeo difficile, hic vero tanto iucundius fuerit, quo magis inde constabit, quantum pretium & olim, & postea extremis temporibus apud varias gentes auro argentoque statutum sit. Et multa quidem hanc in rem disseruerunt viri doctissimi, MATTH. HOSTVS (g), IO. FR. GRONOVIVS (h), GVIL. BVDAEVS (i), & TIL. FRISIVS (k), quorum obseruationes, partim in nucleo exhibere, partim emendare ac veluti reuocare sub limam iuuabit. Fuere primum, qui exiguum vtrique pretium statuerent, veluti vetustissimi Germani, de quibus TACITVS: (l) *Argentum & aurum propitii, an irati Dei negauerint, dubito.... eiusque possessione & vsu haud perinde adficiuntur*, nec non Scythae, qui, teste IVSTINO (m), *aurum & argentum, non perinde ac reliqui mortales, adpetebant.* Alii saltim vilius, sed vsu praestantius metallum, quale est ferrum, auro argentoque vel praeferebant, vel aequiparabant, si abundarent illo, hoc carerent. Sic de Arabibus memoriae prodidit DIODORVS SICVLVS (n), eos pro aere & ferro aequale pondus auri dare, quia hoc abundarint, illius laborarint inopia. Immo STRABO (o) & AGATHARGIS, multo maioris pretii iis fuisse argentum, aes & ferrum, quam aurum,

(g) Matth. Hostus. *Rei num. vet. Lib. V. cap. IV. p.* 324.

(h) Io. Fr. Gronou. *de pec. vet. p.* 224. 233. 234. 235. 311. 380. 760. *edit.* 1656.

(i) Bud. *de Asse. Lib. IV. p.* 403. *edit. Rechenb.*

(k) Til. Fris. *im Müntz-Spiegel. Lib. I. Cap. IX. apud* Thomam ab Hagelstein *Actor. Monet. Tom. I. p.* 10.

(l) Tacit. *de mor. Germ. Cap. V.*

(m) Iustin. *Lib. II. Cap. II.*

(n) Diod. Sic. *Bibl. Lib. III. Cap.* XLV.

(o) Strabo *Geograph. Libr. XVI. p.* 1124. *edit. nouiss.*

rum, referunt. Πωλοῦσι δὲ, inquit STRABO, καὶ πρὸς τοὺς ἀσυγείτονας ὤνιον τὸν χρυσὸν τριπλάσιον ἀντιδόντες τοῦ χαλκοῦ, διπλάσιον δὲ τοῦ σιδήρου, καὶ δεκαπλάσιον τοῦ ἀργύρου, διά τε τὴν ἀπειρίαν τῆς ἐργασίας, καὶ τὴν σπάνιν τῶν ἀντιλαμβανομένων, ὧν ἡ χρεία πρὸς τοὺς βίους ἀναγκαιότερα. *Vendunt id aurum vicinis vili pretio, aeri triplum auri rependentes, ferro autem duplum, & argento decuplum, tum propter operandi inscitiam, tum quod indigent iis, quae contra accipiunt, quorumque vsus magis est ad vitam necessarius.* Sed haec quidem rarissima, non nisi apud illas gentes locum habere potuerunt, quae vel pecuniae vsum nullum habuerunt, mercium duntaxat permutatione vsae, vel naturam tam liberalem expertae, vt reliquorum metallorum necessariorum inopiam solo auro pensaret. Vnde & de Peruuianis suis simile quid refert YNCA GARCILLASSVS DE LA VEGA (p).

§. XXIIII.

Quae fuerit auri argentique analogia apud Hebraeos & Graecos ?

At reliquas nationes, quae numos pro pretio eminente habuerunt, tantum non omnes magis auro, quam argento aliisque imperfectioribus metallis, pretium statuisse comperio. Apud Hebraeos sane aurum ad argentum δωδεκαστάσιον, seu in proportione duodecupla fuisse, censet MATTH. HOSTVS (q), quamuis TILEM. FRISIVS (r) decuplam tantum in sacris litteris sibi reperisse videatur. Ad Graecos quod attinet, antiquissima auri argentique analogia est illa apud HERODOTVM (s) : τὸ δὲ χρυσίον τρισκαιδεκαστάσιον λογιζόμενον τὸ ψῆγμα εὑρίσκεται ἐὸν, Εὐβοϊκῶν ταλάντων ὀγδόκοντα καὶ ἑξακοσίων καὶ τετρακισχιλίων. *Aurum autem ramentitium, si ramentum argento ter & decies rependatur, inuenietur talentorum Euboicorum quatuor millium sexcentorum & octoginta.* Sed PLATONIS (t) aeuo aliquid iam decesserat auri pretio. Is enim argentum ad aurum facit δωδεκαστάσιον, hoc est *duodecuplum*, vt duodecies tantum argenti pro auro rependatur. Ait enim philosophus : ἐάν τις χρυσίου σταθμὸν ἥμισυ ἀναλώσας, διπλάσιον λάβῃ ἀργύρειον, ἀντὶ δωδεκαστασίου διστάσιον αὐτῷ καθίσταται τὸ χρυσίον. *Siquis, dimidiam auri libram erogans, duplum reportet argenti, pro* DVODECVPLO *duplum solummodo capit.* At ne hoc quidem pretium admodum fuit diuturnum. Menandri enim, poetae comici, temporibus, qui non multo post Platonem floruit, aurum decies tanto argento commutaba-

(p) Garcillass. *Histoire des Yncas. Liv. V. chap. VII. p.* 425.

(q) Matth. Host. *ibid. p.* 327.

(r) Tilem. Frisf. *ibid. p.* 10.

(s) Herodot. *Lib. III. p.* 217. *edit. Henr. Steph.* 1570.

(t) Plato *in Hipparcho.*

mutabatur. Qua de re IVL. POLLVX (u) : Τὸ δὲ χρυσίον, ὅτι τοῦ ἀργυρίου δεκαπλάσιον ἦν, σαφῶς ἄν τις ἐκ τῆς Μενάνδρου παρακαταθήκης μάθοι· προειπὼν γάρ· Ολκὴν ταλάντου χρυσίον σοι παιδίον. ἔσηκα τηρῶν. ἐπάγει μετὰ ταῦτα περὶ ταὐτοῦ λέγων. Μακάριος ἐκεῖνος, δεκατάλαντον καταφαγών. *Aurum vero argento decuplo praestantius fuisse, manifesto quis ex Menandri Deposito discat. Praefatus enim : opes talenti aurei tibi sunt, o puer, expensae: his statim de iisdem loquens subiungit : Diues hic, decem talenta (* puta *argenti) abliguriens.* Ad quem praeclarum locum plura disserunt ALEXANDER SARDVS, (x) IOS. SCALIGER (y), & MATTH. HOSTVS (z), qui hanc auri argentique rationem decuplam etiam ex POLVBIO, SVIDA, HESYCHIO, & LIVIO confirmant.

§. XXV.

Quae apud Romanos? Sed & apud Romanos non minorem pretii, quod auro argentoque statuebatur, varietatem animaduertimus. Auctor sane est PLINIVS (zz), quum primum aureus numus Romae percuteretur, rationem argenti ad aurum fuisse quindecuplam. Quamuis hunc locum ita sollicitent critici, vt, eorum perpensis rationibus, multo incertior futurus sis, quam dudum. Nec tamen mirandum fuerit, immodicum fuisse auri pretium, in maxima illa auri inopia. Hinc quo magis gliscebant Romanorum opes, eo minus factum esse auri pretium, veteres annales docent. Testis enim est POLVBIVS (a), foederis, quod M. Fuluius cum Aetolis inierat, etiam hanc fuisse legem : δότωσαν Αἰτωλοὶ ἀργυρίου μὴ χείρονος Ἀττικοῦ παραχρῆμα μὲν τάλαντα Εὐβοϊκὰ, σ' τῷ στρατηγῷ τῷ ἐν τῇ Ἑλλάδι· ἀντὶ τρίτου μέρους τοῦ ἀργυρίου χρυσίον, ἐὰν βούλωνται, διδόντες, τῶν δέκα μνῶν ἀργυρίου χρυσίου μνᾶν διδόντες. *Argenti quod Attico deterius non esset, ducenta Euboica talenta in praesentia proconsuli in Achaia agenti, Aetoli darent. Pro tertia argenti parte aurum, si dare mallent, darent, dum pro argenteis decem minis vnam auri penderent.* Factum hoc est anno V. C. DLXIV. adeoque eo tempore argentum ad aurum fuit δεκαπλάσιον, id est, decuplum, ceu & LIVIVS (b), dum illud foedus ex ipso POLYBIO describit, adfirmat. At in immensum id auri pretium non ita multo post decreuerit,

(u) Iul. Pollux *Lib. IX. Sect. 76.*
(x) Alex. Sard. *de Num. p. 12.*
(y) Scalig. *de Re numar. p. 13.*
(z) Matth. Host. *ibid. Lib. V. Cap. IV. p. 325.*
(zz) Plin. *Hist. Natural. Lib. XXXIII. Cap. III.*
(a) Polyb. *Excerpt. legat. c. XXVIII. p. 1157. Tom. II. edit. Gronou.*
(b) Liu. *Lib. XXXXVIII. Cap. XI.*

creuerit, si viri docti recte intelligunt locum SVETONII (c), vbi de Caesaris rapinis Gallicanis: *In Gallia fana templaque Deorum, donis referta, expilauit, vrbes diruit, saepius ob praedam, quam ob delictum: vnde factum, vt* AVRO *abundaret, ternisque millibus numum in libras promercale per Italiam prouinciasque diuenderet.* Sic enim inter annos ab V. C. DCXCIV. & DCCI. quando Caesar Gallos perdomuit, proportio inter aurum & argentum septupla fuisset cum semisse, ceu recte calculum posuerunt IO. BAPT. EGNATIVS (d), MATTH. HOSTVS (e), & ISAAC. CASAVBONVS (f). Sed siue aurum Gallicanum deterioris venae esset, siue, quod IO. FR. GRONOVIVS (g) mauult, ipsa auri inde auecti abundantia tantae vilitatis caussa fuerit: non diu sane saeculum istud aureum mansit. Nam sub Galba argenti ad aurum ratio fuit duodecupla cum semisse. Quum enim de Othone scribat TACITVS (h). *Quoties Galba apud Othonem epularetur, cohorti excubias agenti viritim centenos numos diuisit:* SVETONIVS (i), & PLVTARCHVS (k) Othonem vnum aureum cohorti dedisse viritim, referunt. Quum vero aureus Romanis fuerit didrachmus, C. autem numi pendeant XXV. drachmas: consequens est, vt proportio argenti ad aurum tum fuerit duodecupla sesquipla, id est, vt XXV. ad duo. Nimirum tantam auri vim Nero domi suae aureae illeuerat, (l) vt rarius, quam antea, reperiretur, ac proinde necessario intenderetur eius pretium. Sed felicioribus iam temporibus ad pristinum modum paullatim rediit auri valor, auctorque est PLINIVS, (m) qui sub Vespasiano floruit, auri scripulum sua aetate sestertiis sedecim aestimari consueuisse. Iam quum sedecim sestertii sint quatuor denarii: scripulum auri aequiparabitur quatuor denariis, tres scripuli XII. denariis, ac proinde illo tempore ratio argenti ad aurum denuo fuit duodecupla. Immo postremis temporibus, siue ob abundantiam siue ob deteriorem venam adeo euiluit auri pretium, vt demum ratio argenti ad aurum esset decupla. Eo enim pertinet constitutio haec ARCADII & HONORII (n): *Iubemus, vt pro argenti summa, quam quis thesauris fuerit illaturus, inferendi auri*

(c) Sueton. *Iul. cap. LIV.*
(d) Io. Bapt. Egnat. *ad Sueton. ibid.*
(e) Matth. Host. *ibid. pag.* 328.
(f) Isaac. Casaub. *ad Sueton. Caes. Cap. LIV.*
(g) Io. Fridr. Gronou. *de pec. vet. p.* 905.
(h) Tacitus *Hist. Lib. I. Cap. XXIV.*
(i) Sueton. *Othon. Cap. IV.*
(k) Plutarch. *in Galba pag.* 1062.
(l) Suet. *Ner. Cap. XXXI.*
(m) Plin. *Hist. Nat. Lib. XIX. Cap. I.*
(n) *l. vn. C. de arg. pret. quod thesaur. infert. Lib. X. tit.* LXXVI.

auri accipiat facultatem, ita, vt pro singulis LIBRIS *argenti quinque solidos inferant.* Quam rationem esse decuplam eique & SVIDAE temporibus fuisse locum, solide demonstrauit MATTH. HOSTVS (o). Adeo & apud Romanos non idem semper fuit auri argentique pretium, quum vel intendi, vel remitti coeperit, prout alterutrius metalli vel maior, vel minor esset prouentus, vti in annona aliisque rebus, quarum non eadem semper vbertas est, contingere solet.

§. XXVI.

Quae apud Germanos veteres & recentiores?

Id vero & in Germania vicinisque prouinciis docuit experientia. Nam vt iam non eam per vetustiores annales, saeculo Christiano IX. argentum & aurum in regno Francorum fuit δωδεκαπλάσιον, id est, in ratione duodecupla. Anno enim DCCCLXIV. prodiit EDICTVM PISTENSE (p), quo inter alia cautum, vt in omni regno (Caroli Calui) *non amplius venderetur libra auri, purissime cocti, nisi XII. libris argenti de nouis & meris denariis.* At aliquot saeculis post, saltim in Germania vilius pretium placuit. Nam ante saeculum XII. quo ius Saxonicum a REPKOVIO compilatum est, pretium auri, cum argento comparatum decuplum duntaxat fuisse videtur. Is enim (q) vbi de mulcta, singulis, qui delicto alterius laesi essent, soluenda differit, de mulcta principibus laesis soluenda ita differit. *Fürsten, Freyherrn vnd Schoeppenbarfreye Leut die sind gleich an Busse vnd Wehr-Geld zu nehmen. Doch so ehret man Fürsten vnd Freyherrn mit Gold-geben zu Busse, vnd giebt ihnen zwoelff güldene Pfennige, der soll ein ieglicher drey Pfennige Gewicht Silbers wiegen. Das Pfennig-Gewicht Goldes nahm man für Zeit vor zehen Pfennige Silber.* Idem paene repetit SPECVLATOR SVEVVS (r) haud paullo recentior: *Fürsten vnd Freyen, sind gleich an ihrer Puzz, man püst in hieuor mit guldem Phennig, die waren pfündig, vnd der phenning nam man einen für zehen grozz silbrein phenning.* Sed vterque, ne quid dissimulemus, ita loquitur, vt non tam suorum, quam anteriorum temporum, mores describere velle videatur. Nam auctor iuris municipalis, quod WEICHB. MAGDEB. (s) vocatur, diserte *marcam vnam auri duodecim marcis argenti valere*, scribit. Post ea tempora

(o) Hostus *de re numar. Lib. V. Cap. IV. p.* 326.

(p) Edict. Pistense *Cap. XXIV. apud Steph. Baluz. Capitular. Reg. Franc. Tom. II. p.* 185.

(q) Ius Prou. Sax. *Lib. III. Art. XLV.*

(r) Spec. Sueu. *Cap.* CCCXCVII. *p.* 336. *edit. Bergeri.*

(s) Weichb. *Art. XIII. & Art. XV.*

tempora varium denuo fuit auri argentique pretium, & hodie est, prout alterutrum metallum vel frequentius, vel rarius reperitur. Saltim quod TILEM. FRISIVS (t) de sua aetate monuit, rationem vel analogiam inter vtrumque metallum non multo maiorem, quam vndecuplam, fuisse: id adeo non fuit perpetuum, vt & ante illa tempora, & postea, non minorem in illis, quam in aliis rebus, quarum inaequalis prouentus ac copia est, pretii diuersitatem reperiamus. Raris enim immensum; vulgo obuiis leue ac modicum pretium statuere solet hominum cupiditas.

Sicuti quum primiter ficos propalam recentes
Protulit, & pretio ingenti dat primum paucas.

vt ait apud NONIVM (u) LVCILIVS.

§. XXVII.

Quum ergo vel haec sola auri argentique analogia argumento sit luculentissimo, non idem semper esse auri argentique pretium: consequens est, vt & norma illa, ad quam monetae in Germania cudendae sunt, (*der Muntz-Fuss*) non eadem esse possit, sed illa pretio argenti aurique omnino sit attemperanda. Hinc & ea in re variatum esse, intelligimus. De certa norma primum conuentum in COMITIIS AVGVSTANIS anno MDLXVI. (x) eaque in Recessu ita describitur: *Demnach haben wir vns mit ihnen, vnd sie sich hinwieder mit vns entschlossen, setzen, ordnen, vnd wollen, dass berührte Thaler, gantz, halb, vnd Oerter neben andern in dem Müntz-Edict angeordneten Stücken vnd Sorten, jedoch denselben in gleicher Güte, vnd Gehalt gemünzt, geschlagen, vnd in Bezahlungen für Wehrschafften, inhalt vielberührter Muntz-Ordnung, gegeben vnd genommen werden sollen. Als nemlich ein gantzer Thaler, derer ein Stuck sechtzig acht Creützer gelten, sollen auf die Coelnische Marck gehen acht Stück, vnd fein halten vierzehen Loth vnd 4. Gren, wird die fein Marck ausgebracht, vmb zehen Gulden vnd 12. Creutzer. Am andern, halben Thaler, deren ein Stuck vier vnd dreyssig Creutzer gelten, sollen auf die Coellnische Marck gehen sechzehen Stück, vn fein halten 14. Loth 4. Gren, wird die fein Marck ausgebracht, wie iezt gemeldt. Am dritten viertheil Thaler, deren ein Stuck siebenzehen Creutzer gelten, sollen*

Ob diuersitatem pretii norma haec aliquoties mutata.

(t) Tilem. Fris. *Müntz-Spiegel Part. I. Cap. IX. p. 11.* apud Thoman. *Act. publ. Monet. Tom. I.*

(u) Non. *de propr. verb. Cap. II. pag. 521. edit. Dion. Gothofr.*

(x) Rec. Imp. *ann.* MDLXVI. §. CLI. CLII. & CLIII.

len auf die Coellnische Marck gehen zwey vnd dreyssig Stück, vnd sein halten vierzehen Loth, vier Gren, wird die feine Marck ausgebracht, wie obgesetzt. Quamuis vero saluberrima tum videretur haec norma: magnae tamen paullo post auditae sunt querelae, illam insuper haberi, caussantibus plerisque, eam non conuenire pretio argenti, nec posse huiusmodi numos sine ordinum dispendio percuti. Itaque in Circulo Saxonico vtroque VI. Kal. Sept. ann. MDCLXVII. consilia sociarunt tres serenissimae Domus, Saxonica, Brandenburgica & Brunsuicensis, & Zinnae inter se pactae sunt, *daſs, da zuuor die Marck fein Silber zu neun Thaler 2. Groschen ausgemüntzt worden, hinführo dieselbe auf* 10. *Thr.* 12. *gl. erhöhet vverden solte* (y). Hanc normam Zinnensem, quippe temporibus istis conuenientissimam, paullo post probarunt circuli Bauaricus, Sueuicus & Franconicus, quorum decretum eodem anno ratum habuit Imperator. Enimuero ne id quidem ad rei consummationem profuit. Paullo post enim visi sunt numi tam leues ac improbi, vt ex vna argenti marca eorum XIII. XIV. XV. vel XX. conficerentur (z). Id quod eosdem Electores & Principes serenissimos permouit, vt d. XVI. Ian. MDCXC. Lipsiae de noua norma inter se conuenirent, constituerentque, *daſs eine iede Marck* $\frac{1}{3}$ $\frac{2}{3}$ *vnd* $\frac{1}{6}$ *Stück auf* 12. *Thaler ausgemuntzet, vnd aus vielen erheblichen Vrsachen bis naechst künfftigen Michaelis damit continuiret, immittelst aber von keinem derer hohen Herrn Correspondenten weiter hierunter gegangen werden solle, da man denn umbselbige Zeit vvieder zusammen zu kommen, vnd einen verhoffenden nähern vnd bessern Muntz-Fuſs fest zu stellen die Abrede genommen* (a). Et quamuis eam normam ad tempus initio constitui placuerit: postea tamen non alia vel melior reperta est, immo & hanc iamdudum peruertit habendi cupiditas, leuioris notae numis tanta copia cusis, vt meliores fere omnes ab argyropolis redemti deinde in deteriores in monetis clandestinis (*auf denen Hecke-Müntzen,*) commutarentur.

§. XXVIII.

Pretium hoc maxi- Quum ergo emendari & ad iustum pretium reduci non possit moneta, nisi certa norma, *ein bestaendiger Muntz-Fuſs* ab vniuerso

(y) Lunig. *Reichs-Archiu. Part. spec. IV. Abth. p.* 200. *Europaeischer Herold. Part. I. p.* 959.

(z) Thoman. ab Hagelst. *Act. Monet. Part. II. p.* 366.

(a) Thoman. ad Hagelstein. *ibid. p.* 365. Lunig. *ibid. n. LXXIII. p.* 235. Ziegler. *de maiest. Lib. I. Cap. XLIV.* §. *XIII.*

me inten-ditur ob luxuriam.

ſo Imperio conſtituatur, in eo autem conſtituendo ad argenti pretium, quale tum apud nos, tum apud vicinos eſt, reſpiciendum ſit: conſequens eſt, vt ea cura vel maxime iam iis debeat pectore fixa eſſe, qui de emendanda re numaria conſilia conferunt. At, ſiue Zinnenſis, ſiue Lipſienſis probetur, ſiue plane noua inueniatur: experientia iam pridem docuit, nihil inde vtilitatis peruenturum ad rempublicam, niſi prius ea omnia, quae pretium auri argentique intendunt, prudenter remoueantur. Eſt talis praecipue luxuria, fatale omnibus rebuspublicis & imperiis malum, quo fit vt aurum argentumque male diſſipetur, ac proinde metallis iſtis, tamquam rarioribus, immane pretium ſtatuatur. Videmus, aurum argentumque in lamellas & filamenta duci, magnam partem templis, epitaphiis, libris, ſupellectili, nec minorem veſtimentis ornandis, adhiberi. Ex illo auro argentoque vix quidquam; ex hoc parum admodum ſeruatur. Quis vero dubitet, quin demum rariora fieri oporteat ea metalla, quorum maſſa quotannis luxu humano deminuitur? Exſtat integer libellus, inſcriptus: *Schatz der Welt*, quo demonſtratum iuit auctor, non poſtremam raritatis metallorum nobiliorum cauſſam eſſe in abuſu iſtorum quaerendam, puta quod in lamellas tenuiſſimas & filamenta duci ſoleat, & ita fiat, vt maxima eius copia paullatim profundatur, abſumatur, ac plane intereat. Hoc auctor ille BONIFAC. TERMINAEVS (c), hoc alter ANONYMVS (d) &, qui primo loco nominandus erat, TOB. OELHAFFEN A SCHELLENBACH (e) luculenter demonſtrarunt, rationibuſque probabiliter ſubductis oſtenderunt, in ſex dumtaxat emporiis, puta Noribergae, Auguſtae Vindelicorum, Vratislauiae, Argentinae, Magdeburgi & Vlmae quotannis ab artificibus in lamellas duci poſſe & ſolere centum & quinquaginta ſex millia cum octogenis aureorum, quos Ducatos vocamus, adeoque intra triginta annorum ſpacium quatuor myriades & ſeptingenta ac quatuor millia aureorum. Ex qua immenſa auri mole vix centeſimam partem lucri fieri ab hominibus, & reliqua omnia male perire, nemo eſt, qui non intelligat. Cui ſi addas, quantum auri argentique in filamenta ducti depereat: adeo non miraberis horum metallorum raritatem, vt mirandum videatur,

(c) Bonifac. Terminaeus. *von dem groſſen Schatz der Welt. Arg. MDCXXIII.*

(d) Auctor libelli: *Welcher geſtalt ein Land, ſo durch Krieg, oder in andere Weg verderbt, wiederum aufzubringen?*

(e) Tob. Oelhaffen *de rei monet. ſtatu hodierno Cap. V. 202. ſequ. apud* Thoman. *Tom. I. Actor. monetal.*

tur, illa non multo rariora esse. Quare merito mireris in alia omnia hic iuisse virum harum rerum peritissimum, PAVLLVM VELSERVM (f), ex ea ratione, quod satius omnino sit, aliquid auri argentique hoc modo perire, quam huiusmodi merces multo maiore pretio ab exteris peti. Quamuis enim inde colligi possit, paullo minus esse hoc malum, quo nunc premimur, quam si exteros luxu nostro locupletaremus: non tamen inde sequitur, vt non & illud sit malum satis magnum. Sane siue ab exteris redimamus has merces, siue eas ipsi conficiamus: certum tamen est, permultum auri argentique perire, ac proinde fieri non posse, quin metallorum istorum pretium quotidie intendatur. Accedit, quod eo iam saeculo viuimus, quo priuatis etiam mediocris conditionis vix satis nitida videtur supellex, nisi argentea, immo quibusdam ne haec quidem sufficit. Quotusquisque hodie non gladio argenteo? quammulti aureo cinguntur? Quotusquisque non siue aurea siue argentea circumfert horologia, capsas argenteas aureasue puluere sternutatorio oppletas, fibulas argenteas aureasue, baculos aureis argenteisue manubriis praemunitos? Cuinam vero satis sapidus videtur liquor ex herba Sinica, vel lupinis Turcicis decoctus, si non ex vasis argenteis diluatur? Quot ergo aureorum argenteorum numorum millia quotidie conflari oportet, vt aurum argentumque non desit hominum luxuriae? Eat iam aliquis, & auri argentique raritatem pretiumque quotidie gliscens, miretur, quum & plumbea ingenia, ferreaeque frontes auro argentoque fulgeant, & ii etiam, qui Cynica traducunt tempora coena, latrantem stomachum argenteo aliquo vasculo vel vestibus auro argentoque splendidis placare, & genium defraudare, quam auro argentoque carere malint?

§. XXVIIII.

Nec non ob licentiam aurum argentumque distrahendi promiscue concessam.

Praeterea ipsa quoque auri argentique negotiatio pretium eiusdem mirifice intendit. Ea enim fere ad Iudaeos, & hos quidem opulentiores, rediit, qui soli fere & monetis publicis aurum argentumque praebent, & metalla ista vendunt aurificibus, iisque, qui artem illa metalla in tenuissimas lamellas ac filamenta ducendi exercent. Hi vero homines, quum veluti monopolium quoddam materiae istius nobilissimae sibi iam dudum vindicarint: quid facilius est, quam vt omnia agant ex compacto, & tamquam in Velabro olearii mercibus suis pretium quodcumque statuant? Itaque omnino vix spes vlla superest, fore, vt aurum argentumque

(f) Velser. *Discurs vom Müntz-Wesen, ibid. Tom. III. p. 13.*

que ad iuſtum pretium reducatur, niſi negotiationis illius curam paullo maiorem habeant ii, quorum eſt, operam dare, ne quid respublica detrimenti capiat. Nerui autem, ſi quid video, inciderentur iniquiſſimo illi commercio, ſi qui aurum argentumque vendunt, illud non aliis, quam monetis publica auctoritate inſtitutis offerre cogerentur, ſeueriusque animaduerteretur in eos, qui priuatis monetis, quas vocant *Hecke-Müntzen*, metalla multo luculentioribus conditionibus, quam aliis, vendunt. Quo plures enim inde prodeunt numi improbi, eo magis intendi oportet auri argentique pretium, & eo certius bonae ac probae ſpecies veluti euaneſcunt, vt vere dici poſſit, quemadmodum olim vaccas pingues a macilentis deglutiri per ſomnum viderat Rex Aegyptiorum: (g) ita probas iuſtique ponderis & valoris monetas ab improbis illis ac leuioribus veluti deuorari. Vnde & nemo eorum, qui de conſtituenda emendandaque re numaria conſultationes ſuas ediderunt, quorumque non poenitendum numerum Tomo III. Actorum monetariorum inſeruit DAV. THOMANVS ab HAGELSTEIN, ſpem aliquam oſtendit, meliora nobis imminere tempora, quamdiu Imperator & Imperium leges ſaluberrimas de officinis monetariis clandeſtinis, vel auctoritate circulorum non conſtitutis, (*von Hecke-Munzen*) non maiore ſeueritate exſequantur, illaeque demum penitus maximo Germaniae bono ſupprimantur.

§. XXX.

Alterum, quod conſtituta certa rei pecuniariae norma, factu opus eſt, in eo conſiſtit, vt ſtatim antequam improbi numi vel penitus proſcribantur, vel ad iuſtum reducantur pretium, inſignis quaedam proborum numorum copia publica auctoritate ad illam normam communi Imperii ſuffragio receptam, percutiatur, quae ſit loco SVRROGATI, quod vocant, & cuius bonitas efficiat, vt homines improbas illas ſpecies facile adſpernentur. Quid enim vtilitatis ex improborum numorum proſcriptione & reductione ad iuſtum pretium capiant ciues, ſi non ſint alii probi, qui pretii eminentis vice in rerum commerciis fungantur? Sane tunc alterutrum fieri oportet, vt aut commercia omnia ceſſent, maximaque inde naſcatur rerum omnium perturbatio, aut numi, publica lege proſcripti, in vſum vltro reuocentur, priſtinumque recipiant valorem, & non ſine legum contemtu a ciuibus iactentur. Fingamus, quaeſo, ruſticos Germanos ſaeculo XVI, veluti Furiis quibusdam ad bellum nefarium inſtinctos, feliciterque profligatos,

Conſtituta rite norma cogitandum eſt de ſurrogato.

 vna

(g) Geneſ. XLI. 18. 19. 20.

vna eademque ſententia ferali capitis fuiſſe damnatos, aut ad vltimos Garamantas proſcriptos; quam miſera futura fuiſſet Germaniae facies, dum deerant, qui eorum loco agrum colerent? Nonne ipſa neceſſitas tum ad clementiam inflexit principes, ſatius fore exiſtimantes, malis agricolis parci, quam nullos ſupereſſe, qui agros colerent? Sic ſane ipſa neceſſitas etiam bonos ciues inter leges peccare coget, niſi melior ſuppetat numus, quo loco praui ac improbi vtantur, quia vnuſquiſque qualeſcumque, quam nullos, numos habere malet.

§. XXXI.

Tunc reliqua facile obtinebimus. Votum pro felice publicorum conſiliorum exitu.

Sic demum nullo negotio numi improbi ad iuſtum pretium reducentur. Si enim exſtat norma, ad quam exigantur; ſi non deſunt numi probi, quibus vtantur ciues: quam facile erit, adhibitis zygoſtatis artis ſuae peritiſſimis ſingulorum improborum pretium ac valorem internum explorare, eosque, prout res fuerit, vel plane proſcribere, vel iuſtum illis ſtatuere pretium? Sua ſponte etiam tunc ciues dabunt operam, vt intra certum tempus expendant hos numos, melioresque adquirant. Quin ipſe numus improbus, veluti oculos hominum reueritus, paullatim euaneſcet, & conflatus in meliorem commutabitur. Quin, his obſeruatis, nullo alio Germaniae opus erit remedio, praeter leges ſaluberrimas, quas iam pridem maiores tulerunt, quarum ſi diligentior manſiſſet cuſtodia, iam non laboraremus: immo nec laborabimus in poſterum, ſi eum animum Imperatori Auguſtiſſimo Imperiique ordinibus dederit ſummum. quod omnia moderatur, Numen, vt leges illas ſeuerius exſequantur. Vtinam vero ſplendidiſſimo illi conſeſſui, qui iam in vrbe patria pro ſalute vniuerſi imperii incomparabili diligentia excubat, eam gloriam deſtinaſſet prouidum Numen, vt Germaniam inueterato hoc ac deſperato morbo leuet, & his aliisque multo ſalubrioribus remediis Imperio priſtinas opes, priſtinamque fidem, qua ſola florent commercia, reddat. Quam perpetua atque immortalis ad poſteros futura eſſet tanti meriti memoria? Quam grato animo ciues tanti boni auctores, vti Romani Marium Gratidianum non quidem thure & ſuffitu, ſed incorruptis laudibus eſſent proſequuturi? Et quam felix fortunataque futura eſſet inclyta Ratiſpona, e qua tam inſignis vtilitas ad vniuerſam Germaniam, redundaret! Faxit hoc bonorum omnium auctor, Deus, conſiliaque publica, quae iam agitantur, ita ſecundet, vt Germani pro aeneo ferreoque ſaeculo aureum argenteumque ſibi rediiſſe, iure glorientur, eaque felici temporum reparatione quam diutiſſime laeti perfruantur!

DE

DE IVRE PRINCIPIS CIRCA COMMERCIORVM LIBERTATEM TVENDAM.

EXERCITATIO XXX.

§. I. *Instituti ratio.* §. II. *Commercii definitio, & cur illud vocetur rerum operarumque cum aliis communicatio?* §. III. *Cur communicationem illam ex obligatione perfecta oriri dicamus?* §. IIII. *Commerciorum necessitas inter ciues eiusdem reipublicae.* §. V. *Nec non inter gentes liberas.* §. VI. *An ea semper libera esse oporteat?* GROTII *aliorumque ea de re sententia.* §. VII. *Eam non firmo satis talo stare, ostenditur.* §. VIII. *Libertas commercandi qualis esse debeat inter eiusdem reipublicae ciues?* §. VIIII. *Princeps quibusdam ius negotiandi & dare, & adimere potest.* §. X. *Idem definire potest, quaenam res in commercio esse debeant.* §. XI. *Nec non ipsis commerciis certum modum praescribere.* §. XII. *Cessat porro libertas commerciorum cum hostibus.* §. XIII. *Cum gentibus dubiae amicitiae ea admodum restricta esse solent.* §. XIIII. *Immo & cum gentibus amicis commercia per foedera restringuntur.* §. XV. *Nullo exstante foedere, liberum est vnicuique genti, quid alteri concedere velit.* §. XVI. *An gens gentem commercio cum alia gente iure prohibeat?* §. XVII. *Id negandum esse, probatur.* §. XVIII. *Praeterquam quibusdam casibus,* §. XVIIII. *Quid commerciorum libertas, a principe tuenda?* §. XX. *Quot modis illa turbari soleat?* §. XXI. *Principis est, illam commerciorum libertatem tueri.* §. XXII. *Quod fit legibus,* §. XXIII. *Itemque priuilegiis,* §. XXIIII. *Nec non iudiciis mercatoriis & nauticis,* §. XXV. *Foederibus,* §. XXVI. *Munimentis in solo extero exstructis,* §. XXVII. *Legationibus,* §. XXVIII.

§. XXVIII. *Classibus,* §. XXVIIII. *Aliquando & repressaliis,* §. XXX. *Ac denique bello.* §. XXXI. *Vota pro potentissimo Danorum Rege, optimo Principe, & libertatis commerciorum vindice acerrimo, concepta.*

§. I.

Instituti ratio.

SI libellis ob solam nouitatem raritatemque materiae pretium esset statuendum: subuererer omnino, ne acturus de COMMERCIIS, & abundare ocio, &, quod solent ociosi, actum agere velle videar. Siue enim de eo, quod circa commercia iustum est, siue de ciuilis prudentiae praeceptis, quae ad illa recte instituenda, conseruanda, amplificandaque pertinent, incidat quaestio: adeo omnia a viris doctis occupata, & non modo dissertationibus, sed & iustis voluminibus, explicata illustrataque sunt, vt post tantam messem vix vlli spicilegium aliquod relictum esse existimem. Enimuero, si quis aliorum meditationes cum his nostris contenderit, is profecto, nec aliorum scrinia a nobis expilata, nec operam in quaestiunculis protritis ac vulgaribus enodandis collocatam, animaduertet. Qui enim superioribus saeculis de commerciis quaedam commentati sunt, iureconsulti id sibi negotii crediderunt solum dari, vt, quidquid de commerciis & mercaturis in iure Romano vastisque glossatorum operibus occurrit, id omne, nulla habita ordinis ratione, coaceruarent. Quo profligato labore, ab iis, qui caussis in foro agendis occupantur, tanto maiorem sibi gratiam iniisse videbantur, quanto plus Accursiani absinthii vbique adspersissent. Et tales profecto sunt scriptores tantum non omnes, quorum opuscula in grandi *Decisionum variorumque tractatuum de mercatura* volumine (a) locum inuenerunt. Veluti NIDERVS, BALDVS, STRACCHA, ZVARIVS, VANDERANVS, HIPPOL. DE MARSILIIS, IAC. DE ARENA, BENED. DE PLVMBINO, DAMHOVDERVS & reliqui, qui cum in hoc opere, tum in vastissimo illo *Iuris oceano* seu *Tractatu tractatuum* (b) vtramque faciunt paginam, ipsis plerumque nominibus terribiles. Habes enim ibi LVPOS, CACCIALVPOS, CANES, CABALLINOS, & nescio quae alia nominum terriculamenta, quae quidem, ne cui dirum aliquod

(a) Prodiit haec collectio *Lugduni anno erae Christianae MDLXXXXII.* cura Petri Landry, typographi non indocti, in forma maiore.

(b) In primis *Tomis VI. & VII.*

aliquod carmen ordiri videamur, recitare iam nolumus. Palmam his praeripiunt, qui post felicem illam iurisprudentiae reparationem animum ad scribendum adpulerunt, CAR. MOLINAEVS (c), IO. MARQVARDVS (d), IAC. SAVARY (e), & similes, sed quorum omnium tamen industria magis in decidendis priuatorum controuersiis, quam in ipso commerciorum iure ex iuris gentium principiis explicando, eluxit. Quidam & de hoc iure, sed non nisi generatim, disseruerunt, vt IO. STRAVCHIVS (f) & CASP. ZIEGLERVS (g). Alii de commerciis prudenter instituendis praecepta dederunt, vt HERMANNVS CONRINGIVS (h). Alii de libertate, priuilegiis, foederibus commerciorum (i), similibusque quaestionibus, erudite commentati sunt, taliumque libellorum ac dissertationum insignem prouentum debemus saeculo nostro, maxime ex quo controuersiae de libertate commerciorum inter gentes potentissimas gliscere, & non sine insigni animorum motu agitari coeperunt (k). Horum & ego sequutus exemplum, DE IVRE PRINCIPVM CIRCA LIBERTATEM COMMERCIORVM TVENDAM quaedam in chartam conieci, quae non omnino ingrata lectoribus fore, eo certiore augurio praesentire mihi videor, quo magis & hodie lites illae fatigant consilia Principum, quoque minus quisquam dubitat, quin operae facturi sint pretium, qui subtiles illas & non parum spinosas de libertate commerciorum quaestiones paullo accuratius expenderint, diuersasque diuersorum sententias inter se, adhibita in consilium ratione, compararint.

(c) Car. Molinaei *Tractatus commerciorum, contractuum & vsurarum* saepissime praela fatigauit. Ad manus iam est editio *Parisina MDLV.* 4.

(d) Io. Marquardi *de iure commerciorum & mercaturae* opus prodiit *Francof. MDCLXII. fol.*

(e) Iac. Sauary *Consilia & responsa de praecipuis & maxime arduis commerciorum caussis. Paris.* MDCLXXXVIII. 4.

(f) *Diss. de iure commerc.* Ien. 4.

(g) Casp. Ziegleri *Diss. de iure commercior. Witteb.* MDCLXVI. & *de Iur. maiestat. Lib. I. Cap. XXXXI.*

(h) Herm. Conring. *diss. de commerc. maritim.* Helmst. *MDCLXXX.*

(i) Vid. insignis dissertatio, *de foederibus commerciorum*, quam *Lips. MDCCXXXV.* sub praesidio viri eximii, Iac. Mascouii, defendit illustris dominus Christ. Siegfr. de Plessen, Eques Danus.

(k) Quo pertinent Io. Frid. L. B. Bachoffii ab Echt *Diss. de eo quod iustum est circa commercia.* Ien. *MDCCXXX.* P. Mac. Neny *Refutation des argumens avancés de la part de Mess. les Directeurs des Compagnies d'Orient & d'Occident des provinces unies, à Bruxelles* 1723. & Io. Barbeyraci *Défense du Drois de la Compagnie Hollandoise des Indes Orientales contre les nouvelles prétentions des Habitans des Pays-bas Autrichiens. à la Haye* 1725.

§. II.

Commercii definitio, & cur illud dicatur rerum operarumque cum aliis communicatio.

Per COMMERCIVM intelligo communicationem rerum operarumque cum aliis, non ex sola humanitate & beneficentia, sed ex obligatione perfecta profectam (l). Ex quo enim ipsa necessitas homines impulit, vt primaeuae illi rerum omnium communioni mitterent nuncium, & suas sibi quisque sedes, suos agros, suas denique, quibus indigeret, res occuparet: fieri non poterat, vt mutua ope non indigerent, neque ea peterent aliunde, quae sibi quisque deesse animaduertebat. Multa autem deesse oportebat omnibus & singulis, quia in natura comparatum est, vt non omnis ferat omnia tellus, sed quarum rerum alibi magnus prouentus est, earum maxima alibi sit inopia. Notissima sunt illa VIRGILII (m):

Hic segetes, illic veniunt felicius vuae:
Arborei foetus alibi, atque iniussa virescunt
Gramina. Nonne vides, croceos vt Tmolus odores,
India mittit ebur, molles sua tura Sabaei?
At Chalybes nudi ferrum, virosaque Pontus
Castorea, Eliadum palmas Epiros equarum?
Continuo has leges aeternaque foedera certis
Imposuit natura locis:

nec non quae alibi idem poëta eruditissimus (n) canit de diuersis diuersarum prouinciarum arboribus:

Nec vero terrae omnes omnia possunt.
Adspice & extremis domitum cultoribus orbem,
Eoasque domos Arabum, pictosque Gelonos,
Diuisae arboribus patriae. Sola India nigrum
Fert ebenum, solis est turea virga Sabaeis.
Quid tibi odorato referam sudantia ligno
Balsamaque, & baccas semper frondentis acanthi?
Quid nemora Aethiopum, molli canentia lana?
Velleraque vt foliis depectant tenuia Seres?

Quae quidem quum verissima esse non tantum in diuersis prouinciis, sed & in vnius diuersis tractibus, experiamur, quumque recte obseruarint rei rusticae scriptores (o), neque in pingui terra omnia recte seri, neque in macra nihil, aliaque in montoso, alia in plano,

(l) Vid. Cel. Domini Praesidis *Elem. iur. nat. & gent. Lib. I. §. CCCXXVII.*

(m) Virgil. Georg. *Lib. I. v. 54. sequ.*

(n) Idem *Lib. II. v. 109. 114. sequ.*

(o) Varro *de re rust. Lib. I. Cap. XXIII.* Columella *de re rust. Lib. II. Cap. II.* Pallad. *de re rust. Lib. I. tit. V.*

plano, alia in aprico, alia in vmbroſo agro felicius prouenire: conſequens ſane eſt, vt vnicuique regioni permulta & deſint, & ſuperſint, quibus inter ſe communicatis nihil, quod ad neceſſaria vitae ſubſidia pertinet, vlli deeſſe poteſt. Non tamen res tantum homines debent communicare cum hominibus, verum etiam operas. Quotuſquiſque enim eſt mortalium, qui poſſit omnia? Pro monſtro ſane eſt, quod memoriae prodiderunt APVLEIVS (p) & HIERONYMVS (q), Hippiam, ſophiſtam, praeter eximiam artium omnium ingenuarum cognitionem, omnium etiam opificiorum callentiſſimum, quae ſecum circumtulerit, ſua omnia manu confeciſſe, vt indumenta, tunicam interulam elegantiſſimam, baltheum, pictura Babylonica mirifice variegatum, pallium, crepidas, annulum aureum, faberrimo ſignaculo, ampullam oleariam, & quidquid reliquae haberet ſupellectilis. Quin Daedalum hunc a Iulio Caeſare Bottifanga ingenio ſuperatum dixeris, quem IAN. NIC. ERYTHRAEUS (r) refert non modo ipſum ſibi femoralia, thoraces, calceos, confeciſſe, ſed & omni inſtrumento muſico ceciniſſe egregie, eaque quouis artifice melius atque accuratius elaboraſſe, penicillo porro pictores, acu pingendi arte Arachnen ipſam ita prouocaſſe, vt, quae artem illam profitebantur, mulierculis ruborem excuſſerit. At tales μυριοτεχνίτας, ſi vera ſunt, quae de iis iactantur, natura producit pauciſſimos, &

Vix totidem, quot
Thebarum portae, vel diuitis oſtia Nili.

Et ſi vel maxime plures reperirentur, quibus, vt ANT. MATTHAEI (s) verbis vtar, ingenium omne in digitos abiiſſe dixeris: tamen nec tantum ocii vlli futurum eſſet, vt ſufficeret tot laboribus illiberalibus, & pleroſque ipſa dignitas, vitaeque conditio ab operis tam ſordidis auocaret; nec virum honeſtum caminos purgare, calceos conſuere, columnas aedium nitidas praeſtare, pateretur. Indiget ergo alter alterius operis, nihilque certius eſt, quam manum a manu lauari, adeoque commercia in operarum non minus, quam rerum communicatione conſiſtere.

§. III.

Nec ſine ratione in definitione noſtra expreſſimus, communicatio- *Cur com-*

(p) Apulei. *Florid. p. 346. edit. Elmenh.*

(q) Hieron. *Epitaph. Nepotiani.*

(r) Ian. Nic. Erythr. *Pinacoth. Lib. II. Cap. XVII.* & Morhoff. *Polyhiſt. litterar. Lib. I. Cap. I. n. 6.*

(s) Ant. Matthaei *de Criminib. ad Libr. Dig. XXXXVII. tit. XI. n. 3.*

municationem illam ex obligatione perfecta oriri dicamus?

cationem illam rerum operarumque cum aliis, in qua commercium consistere diximus, non ex humanitate & beneficentia, sed ex obligatione perfecta proficisci. Est enim & alia communicatio, quae ex solo illo humanitatis ac beneficentiae fonte promanat, quaeque efficeret profecto, vt omnibus commerciis aequo animo careremus, si homines omnes, naturae suae memores, virtutem colerent. Iam pridem Stoici, ex naturae, quae in omnibus hominibus deprehenditur, aequalitate collegerunt, *communem esse hominum inter homines naturalem commendationem* (t), vel, vt EPICTETI (u) verbis vtamur, φυσικὴν κοινωνίαν πρὸς ἀλλήλους, *naturalem inter se inuicem communionem*, de qua eleganter suo more SENECA (x): *Natura nos*, inquit, *cognatos edidit, quum ex iisdem, & in eadem gigneret. Haec nobis amorem indidit mutuum, & sociabiles fecit. Illa aequum iustumque composuit: ex illius constitutione miserius est nocere, quam laedi.* Ex naturali illa hominum cognatione recte quidem collegit FLORENTINVS, iureconsultus (y), *hominem homini insidiari, nefas esse.* At multo fertilius esse hoc principium, facile vnusquisque animaduertit. Ex eo enim consequitur, *vt hominem, ob hoc ipsum, quod homo est, non oporteat ab homine alienum esse* (z), sed alteri, quidquid sibi fieri cupit ab alio, quam libentissime faciat. Iam si tanta esset generis humani felicitas, vt omnes amore virtutis peraeque flagrarent: non vllo profecto opus esset commercio, quia & nihil habentibus, nihil tamen ad vitam bene beateque transigendam esset defuturum. Sane enim amicorum, (quales sunt omnes virtute praediti,) omnia forent communia, nemoque quidquam alteri venderet vel locaret, sed vltro & gratis concederet. Immo idem tunc omnino eueniret, quod de primo in orbe coetu Christianorum scripsit LVCAS (a): Οὐδὲ ἐνδεής τις ὑπῆρχεν ἐν αὐτοῖς· διεδίδοτο γὰρ ἑκάστῳ, καθότι χρείαν εἶχεν. *Nemo eorum indigebat. Distribuebatur enim vnicuique, quod opus esset.* Enimuero fuere aurea illa tempora, quibus homines

Vindice nullo,
Sponte sua, sine lege, fidem rectumque colebant (b).

Nunc aliis viuitur moribus, amorque ille vel caritas, ex qua haec potissi-

(t) Cicero *de finib. Lib. III. Cap. XVIIII.*

(u) Apud Arrian. *Dissert. Epict. Lib. II. Cap.* 20.

(x) Seneca *Epist. LXXXXV.*

(y) *l.* 3. *de iust. & iure* vbi vid. Merill. *Obseru. iur. ciuil. Lib. I. Cap. XI.*

(z) Cic. *de Finib. Lib. III. Cap. XVIIII.*

(a) *Act. Apost. V.* 34.

(b) Ouid. *Metamorph. Lib. I. v.* 90.

potiſſimum officia, tamquam ex limpidiſſimo fonte promanant, adeo paullatim inter homines refrixit, vt vix quiſquam hodie alterius humanitate ac beneficentia poſſit fiduciam aliquam collocare. Itaque interpoſitis contractibus obligandi fuerunt homines, ad ea, quibus abundarent, cum aliis communicanda. Et ſic nata demum ſunt inter eos commercia, quae pactis ac contractibus contineri, iam pridem obſeruarunt ISOCRATES (c) & ARISTOTELES (d).

§. IIII.

Quum ergo ipſa indigentia homines ad inſtituenda cum aliis commercia adegerit: (§. II. & III.) conſequens ſane eſt, vt ea inter maxime neceſſaria generis humani inſtituta ſint referenda. Quemadmodum vero omnis neceſſitas ſuos admittit gradus: ita idem dicendum videtur de commerciis, puta, vnum illorum genus altero magis eſſe neceſſarium, gentemque vnam illis magis, quam alteram, indigere. Primo enim res ipſa docet, commercia vel inter *eiuſdem reipublicae ciues*, vel *inter gentes*, communi imperio non ſubiectas, intercedere. Prioribus nulla fere gens, quae coaluit in rempublicam, quaeque a primaeua illa rerum omnium communione receſſit, carere poteſt, quantumuis ſimplicem, & ab omni luxu alienam vitam colere dicatur: poſteriora gliſcente demum luxuria reperta ſunt. Et ſane, quod ad priora attinet, exemplo eſſe poſſunt maiores noſtri, recti exempli, vt inter barbaros, homines, qui licet ſimplici ac parabili cibo, agreſtibus pomis, recente fera, lacte concreto, ſine adparatu & blanditiis famem expellerent, nec alio potu, quam vel aqua, vel corrupto ex hordeo in vini ſimilitudinem liquore, vterentur (e), licet caſas habitarent, ex materia informi citra ſpeciem aut delectationem conſtructas (f), veſtes denique illis omnibus eſſent ſagulum, fibula aliqua vel ſpina conſtrictum, ferina pellis vel linum (g), commercio tamen omni inter ſe carere non poterant, quippe permutatione, teſte TACITO (h), vice contractuum vſi. Gemina fere ſunt, quae de Satarchis refert POMPONIVS MELA (i), eos, licet feris moribus, & ab omni cultu alienos, *vice* tamen *rerum commercia mutaſſe*. Soli fortaſſis populi nomades, quia & pleraque neceſſaria veluti in medio poſita habebant, nec plura ipſi deſidera-

Commerciorum neceſſitas inter ciues eiuſdem reipublicae.

(c) Iſocrat. *Except. aduerſ. Callimach.* p. 742.

(d) Ariſtotel. *ad Nicom. Lib. V. Cap. VIII. & Polit. Lib. I. Cap.* VI.

(e) Tacit. *de mor. Germ. Cap. XXII.*

(f) Idem *ibid. Cap. XVI.*

(g) Idem *ibid. Cap. XVII.*

(h) Idem *ibid. Cap. V.*

(i) Pompon. Mela *de ſitu orb. Lib. II. Cap. I.*

ſiderabant, paullo minus indiguiſſe commerciis videntur: veluti apud eumdem POMPONIVM (k) Sarmatae, nec non Scythae, de quibus IVSTINVS (l): *Hominibus*, inquit, *inter ſe nulli fines, neque enim agrum exercent, nec domus illis vlla, aut tectum, aut ſedes eſt, armenta & pecora ſemper paſcentibus, & per incultas ſolitudines errare ſolitis. Vxores liberoſque ſecum in plauſtris vehunt, quibus coriis imbrium hiemiſque cauſſa tectis pro domibus vtuntur. Aurum & argentum non perinde, vt reliqui mortales, adpetunt. Lacte & melle veſcuntur. Lanae iis vſus ac veſtium ignotus, &, quamquam continuis frigoribus vrantur, pellibus tamen ferinis aut murinis vtuntur. Haec continentia illis morum quoque iuſtitiam edidit, nihil alienum concupiſcentibus. Quippe ibidem diuitiarum cupido eſt, vbi & vſus.* Ita vero viuentibus Scythis, omniaque, quae ad luxum voluptatemque pertinent, adſpernantibus, quid, quaeſo, opus fuiſſet commerciis? quid mercatoribus & propolis? quid foro communi? quod primum Athenis conſpicatus Anacharſis, Scytharum ſapientiſſimus, illud ὡρισμένον τόπον εἰς τὸ ἀλλήλους ἀπατᾶν καὶ πλεονεκτεῖν, *deſtinatum ad fallendum captandumque lucrum locum*, vocare non dubitauit (m).

§. V.

Nec non inter gentes liberas.

Quod ad ea, quae inter gentes intercedunt, commercia attinet, iis paullo facilius videntur caruiſſe gentes, quae vel ob morum ſanctitatem rerumque ad luxum pertinentium abſtinentiam, agri ſui vbertate contentae, exterorum delicias nihili fecerunt, vel ob barbariem plane inhoſpitales factae, peregrinos omnes, tamquam hoſtes, a ſe repulerunt. Quod poſtremum olim eo frequentius potuit contingere, quo minus gentes, etiam ceteris humaniores, latrocinari ac praedas agere puduit (n). Quis enim vitio vertiſſet populis, ſuo contentis, alienaque non adpetentibus, quod ad ſe aditum concedere nollent exteris, rapinae ſuſpectis, ex quibus aduenientibus quaerendum erat (o):

Ὦ ξεῖνοι τίνες ἐστέ; πόθεν πλεῖθ' ὑγρὰ κέλευθα
Ἤ τι κατὰ πρῆξιν, ἢ μαψιδίως ἀλάλησθε,
Οἷά τε ληϊστῆρες ὑπεὶρ ἅλα τοίδ' ἀλίωνται,
Ψυχὰς παρθέμενοι, κακὸν ἀλλοδαποῖσι φέροντες;

O

(k) Pompon. Mela *ibid. Lib. III. Cap.* IIII.

(l) Iuſtin. *Hiſtor. Lib. II. Cap. II.*

(m) Diog. Laert. *Lib. I. ſegm. CV.*

(n) Grot. *de iure belli & pac. Lib. II. Cap. XV.* §. *V.* & *de veritate relig. Chriſt. Lib. II.* §. *XII. in not.*

(o) Homer. *Odyſſ. Lib.* III. *v.* 71.

O hoſpites, quinam eſtis? vnde nauigatis humidas vias?
Vtrum ob aliquod negotium? an temere erratis
Tamquam praedones, per mare qui errant,
Animam periclitantes, malum alienis ferentes?

Interrogationem enim hanc veteribus ſollemnem; & neque interroganti, neque interrogato indecoram viſam eſſe, e veteribus THVCYDIDES (p) & PHILOSTRATVS (q), & recentiorum plurimi (r) teſtantur. An ergo vlli mirum videatur, gentes olim quasdam tanto odio perſequutas eſſe omnes exteros, vt metuerent etiam dona ferentes, eosque omnes procul faceſſere a finibus ſuis iuberent? Tales olim Scythae, accolae Ponti, quem ideo veteres non *Euxinum*, ſed ἄξενον, id eſt, *inhoſpitalem* dictum eſſe, referunt, (s) quamuis in alia omnia eat BOCHARTVS (t), qui mari iſti potius ab Aſcenace, gentis auctore, Euxini nomen haeſiſſe exiſtimat. De aliis populis inhoſpitalibus ex inſtituto egit IO. SCHILTERVS (u), qui tamen bene ſperat de humano genere, nullamque nationem tam immanem fuiſſe putat, vt ab omni hoſpitali humanitate abhorruerit. Vt iam ad priorem cauſſam, ob quam gentes quaedam commercia exoſa habuerunt, perueniamus, eam in ſanctioris vitae ſtudio abſtinentiaque a rebus omnibus, ad luxum comparatis, conſtitiſſe diximus. Cuius rei vix illuſtrius aliud exſtat exemplum, quam Hebraeorum, de quibus IOSEPHVS (x): ἡμεῖς οὔτε χώραν οἰκοῦμεν παράλιον, οὔτ' ἐμπορίαις χαίρομεν, οὐδὲ ταῖς πρὸς ἄλλους διὰ τούτων ἐπιμιξίαις. *Quod ad nos attinet, terram habitamus, quae neque mari vicina eſt, neque negotiationibus gaudemus, neque earum cauſſa nobis conſuetudo cum aliis gentibus eſt.* Multa praeterea fuiſſe addit IOSEPHVS, quae Iudaeos negotiari cum aliis gentibus prohibuerint, veluti agri bonitatem vbertatemque eximiam, pietatis liberorumque recte educandorum ſtudium, diuerſam denique a reliquis gentibus viuendi rationem, & ſi qua ſunt eiuſdem generis alia. Attamen ſi dicendum, quod res eſt, haec omnia magis comparate, quam abſolute, accipienda eſſe, arbitramur. Neque enim nulla fuerunt Hebraeorum cum Phoenicibus, Aegyptiis,

(p) Thucydid. *Hiſtor. Lib. I. p.* 4.
(q) Philoſtr. *vit. Apollon. Tyan. Lib. II. Cap. XXVIIII.*
(r) Eu. Feith. *Antiqu. Hom. Lib. II. Cap. VIII.* Olear. *ad Philoſtr. p.* 81.
(s) Strabo *Geogr. Lib. VII. p.* 460.
(t) Bochart. *Phaleg. Lib. III. Cap.* VIIII.
(u) Schilter *Diſſ. I. de iure hoſpit.* §. VI.
(x) Ioſeph. *Lib. I. aduerſ. Apion. Cap. XII.*

ptiis, ipsisque Ophiritis (y), gente Indica, commercia. Et quum praeterea eorum terrae quaedam proferrent, quibus exteri pretium statuebant, vt balsamum & bitumen: eam lucrum faciendi occasionem praetermisisse Iudaeos, nec gentis ingenium, nec veterum credere nos patitur auctoritas.

§. VI.

An commercia semper libera esse oporteat? Grotii aliorumque ea de re sententia.

Quum igitur ex iis, quae diximus, (§. IIII. sequ.) an & quatenus necessaria sint commercia, satis adpareat: nec difficile sane erit iudicium, an ea semper libera esse oporteat? Adfirmant hoc GROTIVS (z), SIG. SCACCIA (a), P. MAC. NENY (b), & alii, idque ex ea potissimum ratione, quod non possit non liberum esse id omne, quo genus humanum carere nequeat. Hoc praecipue telo aduersus Lusitanos vtitur GROTIVS, dum scribit: *Deus hoc ipse per naturam loquitur, quum ea cuncta, quibus vita indiget, omnibus locis suppeditari a natura non vult, artibus etiam aliis alias gentes vult excellere. Quo ista? nisi quod voluit, mutua necessitate ac copia humanas foueri amicitias, ne singuli se putantes sibi ipsis sufficere, hoc ipso redderentur insociabiles. Nunc factum est, vt gens altera alterius suppleret inopiam, diuinae iustitiae instituto, vt eo modo, sicut* PLINIVS (c) *dicit, quod genitum esset vspiam, apud omnes natum diceretur. Poetas itaque canentes audimus* (d):

Nec vero terrae ferre omnes omnia possunt.

Item (e):

Excudent alii spirantia mollius aera:
Credo equidem, viuos ducent de marmore vultus:
Orabunt caussas melius, coelique meatus
Describent radio, & surgentia sidera dicent.
Tu regere imperio populos, Romane, memento,
(Hae tibi erunt artes) pacisque imponere morem.

Hoc igitur qui tollunt, illam laudatissimam tollunt humani generis societatem: tollunt mutuas benefaciendi occasiones, naturam denique ipsam violant. Haec GROTIVS, sequutus, ex mea quidem sententia, SENECAM (f), qui & ipse maximis laudibus prosequitur *sum-*

(y) *I. Reg.* VIIII. *16. sequ.*

(z) Grot. *de mari libero Cap.* I. *& de iure belli & pac. Lib. II. Cap. II.* §. *XIII. n. 5.*

(a) Sigism. Scacc. *de Commerc.* §. *I. quaest. I. n. XXXXVII.*

(b) P. Mac. Neny *dans la refutation* §. VII. *p. 44. &* §. *VI. p. 39.*

(c) Plin. *Panegyr. Cap.* XXVIIII.

(d) Virgil. *Georg. Lib. II. v. 109.*

(e) Idem *Aeneid. Lib.* VI. *v. 448.*

(f) Seneca *Natur. Quaest. Lib. V. Cap.* XVIII.

summum illud naturae beneficium, quod & vento gentes locis dissipatas miscuit, & sua omnia in regiones ita descripsit, vt necessarium mortalibus esset inter ipsos commercium : & alibi (g), adductis, quos supra laudauimus, poëtae Mantuani versibus, subiicit : *Ista*, inquit, *in regiones descripta sunt, vt necessarium mortalibus esset inter ipsos commercium, si inuicem alius ab alio aliquid peteret.* Talia & apud alios, veluti ARISTOTELEM (h), PHILONEM (i), EVRIPIDEM, (k) SENECAM tragoedum (l) legimus : quos duces sequutus GROTIVS libera, nullisque legibus circumscribenda, nulla vi prohibenda esse statuit commercia. Quia, quum qui in statu naturali alterum iure suo vti non patitur, iusto bello in ordinem cogi possit : inde porro collegit, non minus iustam arma corripiendi caussam habere eos, qui ab aliis negotiari prohibeantur. Iure enim Megarenses bellum intulisse Atheniensibus, quippe conquestos apud PLVTARCHVM (m) & THVCYDIDEM (n), πάσης μὲν ἀγορᾶς, πάντων δὲ λιμένων, ὧν Ἀθηναῖοι κρατοῦσιν, εἴργεσθαι καὶ ἀπελαύνεσθαι, παρὰ τὰ κοινὰ δίκαια καὶ τοὺς γεγενημένους ὅρκους τοῖς Ἕλλησιν, *se praeter ius gentium & iusiurandum, inter Graecos datum, omnibus emporiis, omnibusque portubus, quas obtinerent Athenienses, arceri & prohiberi.* Nec minus celebre esse bellum inter Venetos & Bononienses, quod ob turbatam tantum commerciorum libertatem exarsisse, referat CAR. SIGONIVS (o).

§. VII.

Eam non satis firmo talo stare demonstratur.

Haec est illa GROTII, aliorumque, qui eius vestigia legunt, philosophia de libertate commerciorum. Sed quamuis illa, si de commerciis generatim quaeritur, verissima sit, & omnino generis humani interesse videatur, illorum libertatem inter homines saluam esse : tamen inter ipsos Belgas, libertatis istius vindices acerrimos, iam pridem viri quidam docti obseruarunt (p), illa omnia, quod ad singulas gentes attinet, nimis laxe, nimisque liberaliter pronunciari. Sane enim nimio caussae, quam tuetur, studio ac feruore disputandi eo abripitur vir doctissimus, vt hanc

 liber

(g) Idem *Epist.* LXXXVII.

(h) Aristot. *ad Nicom. Lib. V. Cap.* VIII. *Polit. Lib. I. Cap.* VI.

(i) Philo *legat. ad Caium Imp. p.* 998.

(k) Euripid. *supplic. v.* 209. *sequ.*

(l) Seneca *Herc. fur. v.* 49.

(m) Plutarch. *in Pericle p.* 168.

(n) Thucydid. *Lib. I. p.* 92.

(o) Car. Sigon. *de reb. Ital. Lib. vlt.*

(p) Io. Fridr. Gronou. *Not. ad Grot. de iure belli & pac. Lib. II. Cap. II.* §. XIII. *n. V.* Barbeyrac *dans la défense du droit de la Compagnie Hollandoise Chap.* IIII. §. III. *p.* 18.

libertatem veluti inalienabilem ac nulli mutationi obnoxiam esse, statuat, eamque vllo pacto vel lege coerceri posse, omnino neget. Ita sane ille subducit rationes, vbi ex instituto demonstrare nititur, mercaturam inter quosuis iure gentium liberam esse oportere. *Oportet*, inquit, *negotiationem communem esse iure gentium, non tantum* PRIVATIVE, *sed &* POSITIVE, *vt dicunt magistri, siue* ADFIRMATIVE. *Quae autem illo modo sunt iuris gentium, mutari possunt: quae hoc modo*, NON POSSVNT (q). Et extremo eodem capite: *Commercandi libertas ex iure est primario gentium, quod naturalem & perpetuam caussam habet, ideoque* TOLLI NON POTEST, *&, si posset, non tamen posset, nisi* COMMVNI OMNIVM GENTIVM CONSENSV: *tantum abest, vt vllo modo gens aliqua gentes duas, inter se contrahere volentes, iuste impedire possit.* Si vero ea, quae supra differuimus, (§. IIII. & V.) paullo accuratius, adhibita in consilium ratione, expenderis: facile animaduertes, GROTIVM hic esse sui quodammodo dissimilem, nec ad libellum istum adornandum eum attulisse animum, quem prae se fert alibi, dum scribit (r): *Vere profiteor, sicut mathematici figuras, a corpore semotas, considerant, ita me in iure tractando ab omni singulari facto abduxisse animum.* Est ea libertatis natura ac indoles, vt, si nullius, quam qui illa fruitur, interest, a quolibet abdicari, eique renunciari omnino possit (s). Quum ergo nullius intersit, commercia esse libera, quam ipsorum commercantium, vtilitatemque inde sentiat, vel qui

Impiger extremos currit mercator ad Indos
Per mare, pauperiem fugiens:

vel gens, cui ob soli sterilitatem idem expedit, quod olim Atheniensibus, πολλοὺς καταπλεῖν ἐπὶ τὴν Ἀττικήν, *vt in Atticam nauigarent quam plurimi* (t): quis dubitet, quin vtrisque liceat insuper habere vtilitatem suam, libertatique illi vel modum statuere, vel plane mittere nuncium? Sic sane nemo ius gentium violasse dixerit Scythas & Sarmatas, dum nec aliarum gentium delicias & opes concupiscerent, nec ipsi pelles suas communicarent cum aliis, sed ipsi illis ad expellendum frigus vterentur (u). Nec magis id iure exprobrari potest Sueuis & Neruiis, quorum illos vinum ad se importari non siuisse (x), hos mercatoribus nullum plane

(q) Grot. *de libert. mar. Cap.* VIII.
(r) Grot. *proleg. iur. bell. & pac.* §. LVIII. *de iure nat. gent. & ciu.*
(s) *l. 29. D. de pact.*
(t) Theophil. *Paraphras.* §. *I. Inst.*
(u) Iustin. *Hist. Lib. II. Cap. II.*
(x) Caesar *de bello Gall. Lib. IIII. Cap. II.*

plane aditum ad ſe dediſſe, refert CAESAR (y). Illud quoque ſatis abſonum eſt; quod vir doctiſſimus eam renunciationem non niſi communi gentium conſenſu fieri poſſe contendit. Quemadmodum enim ille gentium conſenſus ius gentium non conſtituit: (z) ita nec eodem opus eſt illi, qui libertati, iure gentium conceſſae, renunciat. Quum ergo ipſa commercandi libertas in dubium vocari non poſſit, & nihil tamen impediat, quo minus abdicari, & arctioribus limitibus circumſcribatur: quouſque porrigenda ſit illa libertas, paullo diſtinctius erit explicandum.

§. VIII.

Libertas commercandi qualis eſſe debeat inter ciues eiuſdem reipublicae?

Omnis negotiatio, ceu iam ſupra vidimus, (§. IIII.) vel inter eiuſdem reipublicae ciues, vel inter gentes diuerſas, communique imperio non ſubiectas, inſtituitur. Priore caſu illam libertatem facile tolli non poſſe, vel inde patet, quod commercia ciuibus ſint neceſſaria, iiſque ſublatis illi rebus quamplurimis neceſſariis eſſent carituri. (§. IIII.) At quum tamen non omnia perinde neceſſaria, quaedam etiam ciuibus noxia potius, quam vtilia ſint: ea ſane cura ad rectores cuiuſuis reipublicae pertinet, vt, quid in commercio eſſe, vel non eſſe debeat, legibus definiatur. Eoque ſaepenumero contingit, vt legibus ciuilibus arctioribus limitibus circumſcribatur quotidianum illud inter ciues commercium, quam iure gentium. Neque quemquam tam iniquum rerum aeſtimatorem fore arbitror, vel huiuſmodi leges iniquas eſſe, cenſeat. Qui enim in communem rempublicam coaluerunt, ciues ita voluntatem ſuam ſubmiſerunt ſummo imperio, vt, qui illud tenent libertati ciuium naturali eatenus modum ſtatuere poſſint, quatenus id exigit ſalus populi ac reipublicae. Quidni ergo imperantibus liceat, & ciuium dirigere commercia, iiſque leges, prout e republica videatur, praeſcribere? Et quis, quaeſo, hanc facultatem dirigendi commercia ad iura maieſtatis pertinere neget? (a) Permultum profecto intereſt reipublicae, florere commercia: at non minus intereſt, ea ita florere, ne cum ſummo reipublicae detrimento ipſorumque ciuium pernicie coniuncta ſint. Hoc vero quum triplici potiſſimum ratione contingat, primum, ſi omnibus promiſcue ſit negotiandi licentia: deinde, ſi res omnes ſine diſcrimine in commercio ſint: poſtremo, ſi negotio non eo modo, quem

(y) Idem *ibid. Lib. II. Cap. XV.*

(z) Celeb. Praeſid. *Elem. iur. nat. & gent. Lib. I.* §. *LXXI.*

(a) Caſp. Ziegler *de iur. maieſt. Lib. I. Cap.* XXXXI.

quem iuſtitia prudentiaque praeſcribit, inſtituatur: in his omnibus cura ſollicitudoque principis tanto magis eſt neceſſaria, quanto ea in re peccatur periculoſius, quantoque certius eſt, quod obſeruauit vir recti iudicii, CASP. ZIEGLERVS (b), *tam ingenioſe & ſubtiliter plerumque damnum a negotiatoribus dari, vt illud non prius perſentiſcat reſpublica, quam vbi in immenſum iſtud excreuerit, & iam deſperata ſint remedia.* Cuius rei triſte ſane experimentum noſtra memoria dedit Europa, inuento a quibusdam modo, teſſeras chartaceas, quas vocabant *Actien*, parata pecunia vendendi, &, ne nihil vendidiſſe viderentur, ſparſo rumore mendaciſſimo de aureis Miſiſippae montibus tam immenſum pretium chartulis illis conciliandi, vt homines pecunioſi, veluti peſtilenti quodam ſidere adflati, de illis redimendis inter ſe contenderent. Ita ſpes pretio emebatur, hominesque, emuncti pecunia, ad incitas redigebantur: quin tanta cum potentiſſimorum regnorum ciuitatumque clade coniuncta erat breuis illa inſania, vt ne ipſa quidem Salus illas potuiſſet ſeruare, ſi illis, qui hanc ſcenam ita inſtruxerant, diutius frui hoc ſtupore hominum, eosque ex inſanis furioſos reddere licuiſſet. Si ergo, quod inter omnes conſtare arbitror, principum eſt, dare operam, ne quid reſpublica detrimenti capiat, maximo vero detrimento illi eſſe poſſit promiſcua commercandi licentia: nemo ſane negauerit, iiſdem ius eſſe, commercia ad curam ſollicitudinemque ſuam reuocandi, iiſque talem ſtatuendi modum, qualem reipublicae ſuae intellexerint eſſe ſaluberrimum futurum.

§. VIIII.

Princeps quibusdam ius negotiandi dare ac adimere poteſt.

Primum ad ſummorum imperantium curam hoc pertinere diximus, vt, quibus in ciuitate perſonis negotiandi libertas concedenda adimendaue ſit, prudenter diſpiciant. (§. VIII.) Quamuis enim quibuſdam reipublicae vel maxime expedire videatur, omnibus promiſcue licere negotiari, & GROTIVS (c) eo trahat illud HESIODI (d): ἀγαθὴ δ' ἔρις ἥδε βροτοῖσιν· *Bona lis mortalibus haec eſt*: male tamen conſuleretur reipublicae, ſi ciues omnes ad quaeſtum mercatura faciendum animum adpellerent. Primo enim ita non futura eſſet eorum copia, qui capeſſerent rempublicam, qui docendi munere fungerentur, qui ſectarentur militiam, & pro patriae ſecuritate ſub pellibus excubarent. Deinde fieri non poſſet,

(b) Ziegler *de iur. maieſt. ibid.*
(c) Grot. *de mari libero Cap. XII.*
(d) Heſiodi *Opera & dies v. 24.*

ſet ; quin ipſa negotiantium multitudo mercaturam parum lucroſam redderet. Quod enim agris contingere animaduertimus, vt, ſi pleniore, quam par eſt, manu ſementem facias, aruum ipſa ſegete maceſcat, tantoque minor ſit prouentus, quanto plus ſeminis ſparſeris : idem in mercatura fieri docet experientia, quippe quam ipſa ſaepe commercantium multitudo euertit. Praeterea reip. ſalus aliquando non patitur, vt inter ciues eiuſdem quidem imperii, at diuerſarum prouinciarum, commercia permittantur, ſi nimirum prouinciales, victi potius, quam perdomiti, nouis rebus ſtudere videantur, ac proinde periculum ſit, ne ſub commerciorum obtentu aduerſus imperantem vel rempublicam coniurent. Sic ſane inter leges, quas L. Aemilius Paullus victis a ſe Macedonibus dediſſe fertur, & haec fuit, teſte LIVIO (e), *vt, quum in quatuor regiones deſcripſiſſet vniuerſam Macedoniam, nulli connubium, agrorumque & aedificiorum commercium extra fines regionis ſuae eſſet, neue ſale inuecto vterentur.* At non minus incommoda rebuſpublicis eſſe ſolet tum mercatorum, tum opificum, quos mercatura nutrit, paucitas, quippe quae facile degenerat in monopolium. Quemadmodum enim pauci ex compacto omnia agunt, tamquam in velabro olearii (f), & inter eos facile conuenit, vt merces ſupra pretium vendantur, ne maior importetur copia, eaque, quae in promtu eſt, clam habeatur, donec ipſa raritas pretium intendat : ita non poteſt non inde naſci monopolium, vt tota reſpublica vel vnius hominis, aliquando ſordidiſſimi, vel ſocietatis cuiuſdam exactionibus exponatur, iique homines, vt LYSIAS (g) conqueritur, non modo belli temporibus ciuibus vna cum hoſte inſidientur, ſed & in pace eoſdem turpiter diripiant. vt vero primum, quod e mercatorum multitudine oritur, vitium *polypolium*, alterum, quod ex eorumdem paucitate, *monopolium* adpellatur : ita non minus plerumque noxium eſt *propolium*, ſi qui merces praeſtinare poſſunt minore pretio, mox tanto maiore illas vendituri. Sunt hae ſane tres commerciorum peſtes (h), quibus niſi in tempore medicina paretur, ilicet actum eſt. Quis vero remedium his malis inueniat, praeter Principes, rectoreſque reipublicae ? Horum ergo eſt, ſtatuere, quibuſnam in ciuitate permitti mercaturam oporteat, coërcere nimiam negotiantium multitudinem, ſi pauciores illi rei ſtudeant, plures, propoſitis praemiis,

(e) Liu. *Lib. XXXXV. Cap. XXX.*

(f) Eraſm. *Adag. Chiliad. III. Cent. VII. adag.* LXXX.

(g) Lyſias *Orat. XXI. contra frumentar.* p. 360.

(h) Hert. *Elem. polit. Part. II. ſect. XI.* §. III.

miis, priuilegiis, immunitatibus, vel inſtitutis ſocietatibus, ad excolenda commercia incitare, monopolia & propolia veterum principum exemplo (i) prohibere, iis, qui aduerſus leges negotiantur, vel doli & fraudis comperti ſunt, foro interdicere (k), reliquos, qui hanc operam reipublicae grauiter & incorrupta fide nauant, fouere ac defendere. Quod principis officium tanti viſum eſt Theophilo Imperatori, vt quum auguſtam coniugem quaeſtum mercatura maritima facere intellexiſſet, nauem eius, ſimul ac in portu adpuliſſet, cum ipſis, quibus onuſta erat, mercibus comburi iuſſerit, indignum hoc eſſe facinus, clamitans, quod, quum a Deo ad ſummum inter homines faſtigium euectus ſit, per vxorem nauclerus fiat (l).

§. X.

Idem definire poteſt, quae res in commercio eſſe debeant.

Deinde & in eo non minus vertitur reipublicae vtilitas, vt res non omnes promiſcue ſint in commercio ciuium. (§. VIII.) Ideoque & hoc iuſtiſſimam cauſſam praebere poteſt principi, cur commercandi libertatem arctioribus finibus circumſcribendam eſſe exiſtimet. Sunt ſane quaedam merces ita comparatae, vt vel ciuium ſanitati noceant, vel eoſdem ad ocium, luxum, aliaque vitia, quae in dedecus publicum vergere ſolent, pellicere poſſint: quas ſi quis promiſcue in ciuium commercio eſſe debere ſtatuerit, nae is, ex mea ſententia, & occidendi corrumpendique licentiam nemini adimendam eſſe ſtatuet. At iura noſtra venire recte vetant mala venena, quae adiectione alterius materiae nullo modo uſui eſſe poſſint (m). Quin & illa, quae aliis mixta materiis nocendi naturam exuunt, & ex quibus antidota aliaque ſalubria medicamenta conficiuntur, non niſi cum ſumma circumſpectione venalia eſſe patiuntur leges (n), iiſque, qui incautius talia diſtraxerint, poenam merito comminantur. Et quotuſquiſque ignorat, quam ſeuera lege nuper ſupremum Regis regnique Britannici ordinum concilium liquorum quorumdam venditionem prohibuerit, & quem in furorem ſaluberrima iſta conſtitutio egerit faecem hominum, ſuaui illi inſaniae iam pridem adſuetam. Quis vero vitio vertat bono Principi, ſi earum rerum commercium adimat ciuibus, quas hi, ſi mens non laeua eſſet, vltro & ſine lege cane peius

(i) *l. vn. C. de monopol. & conu. negot. illicit.* Can. 109. *Cauſſ. XIIII. qu.* IIII.

(k) *l. 9. §. 9. 10. D. de poen. l. 1. §. 13. D. de offic. praef. vrb.* Caſſiodor. *Var. Lib.* VIIII. *Cap.* V.

(l) Zonar. *Annal. Tomo III. fol. 146.*

(m) *l. 35. §. 2. D. de contrah. emt.*

(n) *Conſtitutio crimin. Caroli V. Imp. Art.* XXXVII. *& ibi interpretes.*

peius & angue fugerent? Eodem iure ille restringit commercium earum rerum, quarum vsum, vel sibi soli reseruauit, vel reipublicae. Sic, quum apud Romanos purpura Augustis propria & summi imperii παράσημον esset: merito seuerissima lege prohibuerant Imperatores, ne quis priuatorum conficeret purpuram, eamue venalem aut domi haberet (o). Et quamuis forte nimis rigida videri possit capitis poena, quam GRATIANVS, VALENTINIANVS & THEODOSIANVS AAA. legis istius transgressoribus interminantur: paullo minus tamen hanc seueritatem mirabuntur ii, qui seditiosos potissimum ciues purpura abusos esse, eamque ideo detraxisse signis militaribus, non ignorauerint (p). Sic & frumentum publici canonis, populi Romani exercitusque vsibus destinatum, proposita proscriptionis, publicationisque bonorum, immo & capitali poena, prohiberi animaduertimus ab ARCADIO & HONORIO Imperatoribus (q), quia vel maxime expediebat reipublicae, populum exercitumque non agere ferias esuriales, ipsaque fame atque inopia ad seditionem consternari (r). Quum porro incidere possint tempora, quibus periculosum sit ciues habere armatos, & illos maxime, qui nuper demum perdomiti, omnes occasiones iugum excutiendi speculantur: non raro ciuibus cum armorum, tum ipsius ferri, vsu ac commercio interdictum esse, animaduertimus (s): eoque pertinet etiam lex IVSTINIANI Imperatoris, (t) qua arma priuatis venire prohibuit, supplicium fabricensibus, ea non inferentibus armamentariis publicis, emtoribus vero publicationem mercimonii interminatus. Talem enim legem tempora exegisse, vel inde colligimus, quod olim priuati arma promercii caussa habere nulla lege prohiberentur (u). Quae quidem omnia nos exempli tantum caussa adduximus, vt ostenderemus, multas esse posse rationes, quae moueant bonum Principem, ne ciuibus liberum rerum omnium commercium concedat, sed quasdam venire plane vetet, quasdam, non nisi certis adhibitis cautionibus, venum prostare patiatur.

§. XI.

(o) *l. 1. C. quae res ven. non poss.* Iul. Caes. Bulenger. *Imperat. Rom. Lib. II. Cap. IIII.*

(p) Lindenbrog. & Hadr. Vales. *ad Ammian. Marcellin. Lib. XV. Cap. V. p. 63.*

(q) *l. 3. l. 4. C. quae res ven. non poss.*

(r) Boecl. *Diss. de annona sub Imperatoribus Tom. II. p. 512.*

(s) *1. Sam.* XIII. 22. *Plin. Hist. nat. Lib. XXXIIII. Cap.* XIIII. Flor. *rer. Rom. Lib. II. Cap.* III. *&* XVIII.

(t) *Nouell. LXXXV.*

(u) *l. 2. D. ad leg. Iul. de vi publica.*

§. XI.

Nec non ipsis commerciis certum modum praescribere.

Denique & ipsum commercandi modum formamque legibus, accurate ac diligenter scriptis, temperari, aliquando e republica est. (§. VIII.) Quum enim, qui dies noctesque de lucro faciendo cogitant, eo demum prolabi soleant, vt nec fidei nec iustitiae vllam amplius rationem habeant, & hinc SYRACIDES (x), vir sapientissimus, iam pridem obseruarit, ἀναμέσον ἁρμῶν λίθων παγήσεται πάσσαλον, καὶ ἀναμέσον πράσεως καὶ ἀγορασμοῦ συντριβήσεται ἁμαρτία, *sicuti clauus inter duos lapides, ita peccatum inter emtionem venditionemque fixum esse*: ad officium Principum pertinet, leges ferre de contractibus, iisque hunc modum imponere, ne alteruter defraudetur contrahentium, damnumque ullum ex alterius calliditate sentiat. Ne hic quoque desit exemplum, tale adferre iuuabit, idque bellissimum, cuius in marmore apud GRVTERVM (y) seruata est memoria. Mos Romae inoleuerat, vt carnes in macellis non ad trutinam, sed per micationem digitorum venderentur. Micatio vero erat sortitionis genus, quo per digitos, ab vtroque subito proiectos, ad liquidum perducebatur, venditorne emtoris, an hic illius numerum atque aestimationem sequi deberet (z). Hinc VARRO apud NONIVM MARCELL. (a) *Micandum erit cum Graeco, vtrum ego illius numerum, an ille meum sequatur.* Et sane hic sortiendi modus apud veteres erat frequentissimus, adeo vt NONNVS non modo in *Dionysiacis* (b) Cupidinem & Hymenaeum micando inter se contendisse fingat, verum etiam in *Paraphrasi euangelii S. Ioannis* (c) sortitionem super tunica Christi inconsutili micando factam esse, credat, ac milites proinde ita loquentes inducat:

ἀλλ' ὑπὲρ αὐτῆς
Δάκτυλα χειρὸς ἀφέντες, ἑκηβόλα σύμβολα νίκης,
Λαχμῷ πάντες ἴδωμεν ἀδήριτοι, τίνος ἔσται.
Sed super illa
Digitos manus iacientes, procul iacta signa victoriae,
Sorte omnes videamus, contentionis expertes, cuius futura sit.

Quemadmodum ergo hoc micandi ritu veteres plerumque in sponsionibus,

(x) *Syracid.* XXVII. 2.
(y) Gruter. *Inscript. p.* DCCXXXXVII. 6.
(z) Erasm. *Adag. Chiliad.* I. *Cent.* VIII. *adag.* XXIII.
(a) Non. Marcell. *de propriet. serm.* *Cap.* IIII. *n.* 303. *edit. Dionys. Gothofr.*
(b) Nonn. *Dionys. Lib.* XXXIII. *v.* 77. *sequ.*
(c) Idem *Paraphr. euangel. Ioann.* XVIIII. 24.

ſionibus, diuiſionibus, certaminibus, aliisque, quae aleam continere videbantur, negotiis vti ſolebant: ita eodem ſortiendi ritu pecora & carnes in macellis venibant, non ſine alterutrius contrahentis laeſione. Quia vero teſte VLPIANO (d), *cura carnis omnis, vt iuſto pretio praeberetur, ad curam praefecturae vrbanae pertinebat, & ideo & forum ſuarium ſub ipſius cura erat, ſed & ceterorum pecorum, ſiue armentorum, quae ad huiusmodi praebitionem ſpectant, fora ad ipſius curam pertinebant*: Turcius Apronianus, Praefectus vrbi anno erae Chriſtianae CCCXXXVIIII. (e) hunc carnes diſtrahendi modum edicto elegantiſſimo aboleuit, cuius partem e marmore huc transferre haud pigebit:

EX Φ AVCTORITATE TVRCI APRONIANI
V. C. PRAEFECTI VRBIS.

RATIO DOCVIT, VTILITATE SVADENTE, CONSVETVDINE MICANDI SVBLATA, SVB EXAGIO POTIVS PECORA VENDERE, QVAM DIGITIS CONLVCENTIBVS TRADERE, VT ADPENSO PECORE, CAPITE, PEDIBVS ET SEVO LACTANTE ET SVBIVGVLARI LANIO CEDENTIBVS, RELIQVA CARO CVM PELLE ET INTERANEIS PROFICIAT VENDITORI SVB CONSPECTV PVBLICO, FIDE PONDERIS COMPROBATA, VT, QVANTVM CARO PECORIS OCCISI ADPENDAT, ET EMTOR NORIT, ET VENDITOR. Cui edicto, paucis interiectis, ſanctio haec poenalis ſub finem ſubiungitur: QVAE FORMA INTERDICTI & DISPOSITIONIS SVB GLADII PERICVLO PERPETVO CVSTODIENDA MANDATVR. Habes elegans exemplum certae formae, venditioni carnis ac pecorum praeſcriptae, quam generali conſtitutione ratam poſtea habuit VALENTINIANVS Imperator (f): vt adeo dignum videatur hoc quantiuis pretii monimentum, cuius quaedam verba a nobis illuſtrentur. AVCTORITAS hic idem eſt ac edictum, quod ſub finem etiam FORMA INTERDICTI & DISPOSITIONIS adpellatur, vocabulo cum in illius aeui ſcriptoribus (g), tum in ipſo iure noſtro (h), paſſim obuiis. Pro DIGITIS CONLVCENTIBVS aliqui legi mallent *conludentibus*, ſed nulla vrgente neceſſitate. *Collucere* enim veteribus idem fuit, ac *micare*. GLOSSA VETVS (i):

(d) *l. 1. §. 11. D. de offic. praef. vrb.*

(e) De eo videndi Ammian. Marcellin. *Lib.* XXIII. *Cap.* I. Almeloueen *Faſt. conſular. p.* 306. & Lud. Ant. Muratorius *Anecdot. Tom.* I. vbi vitam Turcii Aproniani accuratiſſime deſcripſit.

(f) *l. 4. C. Theod. de ſuariis.*

(g) Vid. Iuret. *ad Symmach. Lib.III. Epiſt.* LXVIIII.

(h) *l. 9. C. de aquaed. l. 3. C. de edendo. l. 10. C. Gregor. de pact. & tranſact. l. 19. C. de annon.*

(i) Henr. Steph. *Theſaur. Graec. Tomo* VII. *p.* 238.

Micat, *λαγχάνει*, *λάμπει*, *id est*, *sortitur*, *lucet*. Porro EXAGIVM est trutina (k), *ἀπὸ τοῦ ἐξαγιάζειν*, quod idem est, ac *examinare vel perpendere*. Quod de VENDITORE in hoc edicto dicitur, id ad *emtorem* manifesto pertinet: sed haec vocabula saepenumero & in iure nostro vel confundi, vel promiscue vsurpari, exemplis quamplurimis demonstrarunt IAC. CVIACIVS (l) & RAD. FORNERIVS (m). Ceterum supplicii atrocitas eo minus cuiquam mira videbitur, quo notior est Romanorum, qui tum viuebant, peruicacia, ad tantas quippe sordes prolapsa ciuitate, rerum olim domina, vt eam ex AMMIAN. MARCELLINI (n) iudicio *ne Epimenides quidem Cretensis, si fabularum ritu ab inferis excitatus redisset, solus purgare suffecisset*. Non sufficientibus autem poenis leuioribus, acrioribus opus esse, nemo negauerit. Sic vel hoc exemplum demonstrat, circa commercandi formam & modum permulta incidere posse, quae legibus emendanda videantur, qualia & hodie incidere animaduertimus quotidie, veluti, quae ad rem collybisticam, pecuniae valorem, calculum vsurarium, contractus adsecurationis, bodmeriae, auariam, similiaque negotia pertinent, quae legibus prudenter definienda esse, neminem inficias iturum, arbitramur.

§. XII.

Cessat libertas commerciorum cum hostibus.

Quum ergo inter eiusdem reipublicae ciues tot sint caussae, quae naturalem illam commercandi libertatem legibus coerceri suadeant: multo plures profecto erunt, cur Principes ciuium suorum commercia cum exteris vel lege prohibenda, vel arctioribus limitibus circumscribenda existiment. Gentes enim illae, quae cum ciuibus nostris negotiantur, vel pacifice nobiscum viuunt, vel iusti hostes sunt, vel ita colunt pacem, vt quamuis occasionem belli speculentur. Quod ad HOSTES attinet, cum iis omne cessare solet commercium, nec fieri profecto potest, vt cum illis negotiemur, quibuscum bellum gerimus, quum nec illis ad nos, nec nobis ad illos tutus accessus sit, & personis captiuitas, rebus publicatio immineat, si in hostico deprehendantur. Quod adeo verum est, vt in ipsis belli indictionibus moneri soleant ciues, ne cum hostibus quidquam habeant commercii, ceu pluribus exemplis

(k) *Nouell. Theodosii & Valentin. XXV.*
(l) Cuiac. *Lib.* XII. *Obs. Cap. XXIII.*
(m) Rad. Forner. *Rer. quotid. Lib.* III. *Cap.* XXVIII. *&* *Lib.* IIII. *Cap.* VIIII.
(n) Ammian. Marcellin. *Lib.* XXVIII. *Cap.* IIII.

plis probat vir illuſtris, CORN. VAN BYNKERSHOEK (o). Fieri equidem aliquando ſolet, vt & ingruente bello commerciorum libertati pactionibus conſulatur, cuius rei exempla itidem collegit vir ille eximius : ſed tunc quoque illam libertatem non pertinere ad merces, quibus hoſtis fiat inſtructior ad bellum perſequendum, veluti ad arma, tormenta, puluerem nitratum, equos, eorumque adparatum, res ipſa docet. Quin ea de re eo minus dubitandum eſt, quo magis conſtat, flagrante inter duas gentes bello, ne ciuitatibus quidem in bello mediis licere alterutri hoſti talia ſuppeditare, quibus aduerſus alteram partem fiat validior (p). Quamuis enim hoc ius temperandum exiſtimet GROTIVS (q), ſi gentes amicae aliquid faciant, *quo is fiat validior*, *qui* IMPROBAM *foueat* CAVSSAM, *aut quo* IVSTVM *gerentis* BELLVM *motus impediantur* : eam tamen limitationem recte reiicit laudatus BYNKERSHOEKIVS. (r) Quis enim tantum indulgeat genti amicae, vt de bellorum iuſtitia iniuſtitiaque veluti ex tripode pronunciet ? Et quis iudex ſedebit, ſi gens, quae bellum gerit, naues & res gentis amicae, hoſti ſubuehendas, ideo interceperit, quod ſe iuſtam cauſſam armis tueri contendat ? Ius ergo illud impediendi gentes amicas, quo minus hoſtibus res neceſſarias ſubuehant, non ex iuſtitia iniuſtitiaque belli, ſed ex ipſis legibus amicitiae naſcitur, quae non permittunt, vt gens amica *bello ſe interponat*, vti loquitur LIVIVS, (s) alterique belligerantium offerat arma, quae in alterius iugulo defigat. Sed vt iam ad ciues cum hoſtibus negotiantes reuertamur : iam olim Romae capitale erat, arma, ferrum, frumenta, ſalem, hoſtibus vendere (t). Poſtea, mutata bellandi ratione, prohibitio illa ad plures res, quibus hoſtis redderetur inſtructior, prolata eſt, veluti ad vaginas, baltheos, ocreas, herbam Nicotianam, & ſimilia, de quibus conſulendi ZOVCHEVS (u) & PETR. BELLVS (x). Magnum ſane aliquando momentum in bellis habent res etiam minimi momenti, ſi hoſtis laboret inopia, nec rerum iſtarum aliunde copia ſit. Saepe vrbes munitiſſimae ob herbae iſtius combuſtibilis vel vini aduſti inopiam deditionem fecerunt.

N 2

(o) Bynkershoek *Quaeſt. iur. publ. Lib.* I. *Cap.* III.

(p) Vid. Cel. Dom. Praeſidis inſignis Diſſ. *de nauibus ob merc. illicit. vecturam commiſſis.*

(q) Grot. *de iure belli & pac. Lib.*II. *Cap.* XVII. §. III.

(r) Corn. van Bynkersh. *ibid. Lib. I. Cap.* VIIII. *p. 69.*

(s) Liu. *Lib. XXXV.* C. *XXXXV*III.

(t) *l.* 11. *D. de public. & vectig.*

(u) Zouch. *de iure feciali. Part. II. ſect. VIII. quaeſt.* VIII. *ſequ.*

(x) Petrin. Bell. *de re milit. Part.* VIIII. *n.* 26. *ſequ.*

cerunt, & famem facilius tolerare militem praesidiarium, quam rerum illarum desiderium, multis exemplis compertum est. Quis ergo neget, tum ciues, tum exteros male mereri de republica, qui talia suppeditent hostibus nostris, sine quibus facile adigi ad deditionem potuissent? Adeo verum est, belli temporibus commercia non modo inter hostes cessare, verum etiam amicis & neutrarum partium gentibus non promiscue permitti negotiationem cum hostibus, nisi sibi hae securitatem a belligerante vtroque stipulentur: qualia exempla ex ZENTGRAFIO (y) & monimentis patriis attulit illustris VAN BYNCKERSHOEK (z).

§. XIII.

Cum gentibus dubiae amicitiae ea admodum restricta esse solent.

Sunt praeterea gentes, quibuscum nobis numquam firma ac stabilis amicitia, sed aut pax infida, aut bellum, aut belli praeparatio est. Tales olim Romanis videbantur omnes barbari, quibus orbis Romanus, tamquam indagine, circumdabatur, maxime quum quorumdam *tanta esset barbaries, vt pacem non intelligerent*, ceu de Illyriis ait FLORVS (a). Cum his negotiantibus duo potissimum cauenda esse videbantur: primum ne quid eorum, quibus Romanis viribus pares fierent, subueheretur, qualia erant arma (b) & aurum (c), sub quo & argentum comprehendi, statuit BENEV. STRACCHA (d): alterum ne quidquam earum rerum cum illis communicaretur, quarum admiratione ad nouas in orbe Romano sedes quaerendas pellici posse viderentur. Quo pertinet insignis VALENTIS & GRATIANI constitutio (e): *Ad barbaricum transuehendi vini, olei, & liquaminis, nullam quisquam habeat facultatem, nec gustus quidem caussa, aut vsus commerciorum.* Romanis enim praeter vinum, quod palatum per se sollicitare solet, nihil magis erat ad gustum, quam oleum & liquamen. Et oleum quidem quid sit, nemo ignorat. *Liquamen* autem, quod & *garum* vocabant (f), nihil erat aliud, quam muria, ex sanie piscium, veluti scombrorum vel thynnorum, sale maceratorum confecta; de quo mensarum Romanarum condimento praeter PLINIVM (g), aliosque

(y) Zentgraf. *de orig. verit. & oblig. iur. gent. Art.* VII. §. VIII. *p.* 296. *sequ.*

(z) Bynckersh. *ibid. Lib.* I. *Cap. X. p.* 77.

(a) Flor. *rer. Rom. Lib.* IIII. *Cap. XII.*

(b) *l.* 2. *C. quae res export. non poss.*

(c) *l.* 2. *C. de commerc.*

(d) Straccha *de mercat. Part.* IIII. *n.* 15.

(e) *l.* 1. *C. quae export. non poss.*

(f) *l.* 3. *D. de penu leg.*

(g) Plin. *Hist. nat. Lib.* VIIII. *Cap. XVII.*

aliosque a BRISSONIO (h) excitatos auctores, legi meretur ille deliciarum Romanarum promus condus, APICIVS COELIVS (i), qui varios gari vel liquaminis emendandi modos fusius descripsit. Ne vero barbaros, specierum istarum suauitate illectos, cupido incederet, inuadendi Romanorum prouincias, in quibus res tam praestantes prouenirent: talia *ne gustus quidem caussa*, nedum ad vsum commerciorum, ad eos transuehi patiebantur leges. Non facile equidem dixerim, an constitutionem hanc promulgantibus VALENTI & GRATIANO Augustis in animo fuerit exemplum Gallorum Senonum, quos LIVIVS (k) *dulcedine frugum, maximeque vini noua tum voluptate captos, Alpes transisse, agrosque ab Hetruscis antea cultos possedisse*, quin & *in Galliam vinum illiciendae gentis caussa inuexisse*, refert. At id tam certum est, quam quod certissimum, principes, huius constitutionis auctores, ea, quae multo post acciderunt, cecinisse vt vates. Proditum enim memoriae est, (l) Langobardos, quum a Narsete sollicitati, diu satis dubitassent, an in Italiam irrumperent, demum submissis Alboino Regi plurimis pomorum generibus, aliarumque rerum, quarum Italia ferax est, speciebus illectos hanc expeditionem suscepisse, neque prius posuisse arma, quam prouinciam istam cultissimam totam sub suam redegissent potestatem. Vtinam vero eadem cum circumspectione cum Turcis & Sarracenis commercia instituissent posteri! vtinam non ipsi Christiani subuectis nauibus ac tormentis eos aduersus Christianos armassent! Staret adhuc & floreret imperium Byzantinum, ipsorum procul dubio Christianorum artibus euersum, neque iam maxima orbis pars barbarorum sub iugo gemeret. Ceterum obseruatu dignissimum est, quod contrario plane instituto vtantur Hispani ad Americanos in officio continendos, & plurimum vini oleique Hispanici iis aduehant, non concesso vites & oleas habendi iure, vt eo magis necessarium illis videatur commercium cum Hispanis, iugumque eorum tanto aequiore ferant animo, quanto aegrius ferrent rerum tam praestantium desiderium (m). Habes ergo nouas caussas, cur commercandi libertatem cum gentibus quibusdam coërceri suadeant ciuilis prudentiae regulae, etiamsi bellum cum illis aperto Marte non geramus, immo potius illos vel sociorum, vel subditorum loco habeamus.

N 3 §. XIIII.

(h) Brisson. *de verb. significat. voce garum.*

(i) Apic. Coel. *de arte coquin. Lib. I. Cap.* VII. vbi addatur Mart. Lister. *in Notis p. 29. 198. 121.*

(k) Liu. *Lib. V. Cap. XXXIII.*

(l) Paull. Warnefrid. *de gest. Longob. Lib. II. Cap. V.*

(m) Larrea *Decis. Granat: XI. n. 24.*

acceſſus eſſet, & qui alibi adpuliſſent, ii iurarent, eo ſe veniſſe inuitos, ventis compellentibus, & tunc nauigare liceret ad Canopium oſtium, vel, ſi id fieri non poſſet, onera fluuialibus nauigiis Naucratim portare. Nec hodie exemplo carent huiuſmodi foedera, notumque eſt, reges Indicos Europaeorum naues non vbiuis admittere, ſed in certis portubus, nec ipſos mercatores, vbicumque velint, ſed in certis tantum emporiis negotiari permittere (u). Exſtant foedera, quibus & certum iter exteris praeſcribitur, quale eſt illud Luſitanorum, cum Anglis percuſſum anno MDCLXXXXVI. quo ſibi ſtipulati ſunt Luſitani, ne Angli via recta nauigent in Braſiliam, ſed in itu redituque ad Portum Callenſem adpellant, vectigalque idem, quod Luſitani pendant. (x) Sed maxime frequens eſt illa pactio, ne certas merces exportare vel importare liceat exteris: quemadmodum de Sueuis & Neruiis ſupra vidimus, quod vinum ad ſe importari non ſiuerint, eius vſu animi corporisque vires elangueſcere rati, de Nabataeis vero refert STRABO (y), *εἰσαγώγιμα εἶναι τὰ μὲν τελέως, τὰ δ' οὐ παντελῶς. Importare ad eos quasdam res licere, quasdam non item*: vt iam non dicam de foedere, quod anno MDCLXII. inter Hiſpanos & Anglos percuſſum, quoque cautum eſt, ne Hiſpani ex Anglia numos Anglicanos, vel lanam & terram fullonum; Angli ex Hiſpania aurum argentumue ſiue ſignatum, ſiue non ſignatum, exportarent (z). Talia pacta ac foedera, quantumuis libertati commercandi quodammodo inimica, religioſe tamen ſeruanda eſſe, quis, quaeſo, negauerit? Ex quibus ſimul patet, quam parum accurate GROTIVS (a) & ex parte PVFENDORFFIVS (b) commerciorum foedera accenſeant iis, quae parum, vel nihi ſuperaddant iuri naturali, quum iis commerciorum libertas magis plerumque reſtringatur, quam firmetur, & nulla omnino gens, vti ſupra demonſtrauimus, obligetur iure gentium ad promiſcuam commercandi licentiam reliquis concedendam, & ipſe GROTIVS alibi (c), *cuilibet liberum eſſe debere*, fateatur, *ſtatuere, quid velit adquirere, aut non.*

§. XV.

(u) Tauernier *Itinerar. Indic. Lib. I. Cap. I.*

(x) Maſcou. *Diſſ. de foed. commerc. §. XVII.*

(y) Strabo *Geogr. Lib. XVI. p.*1130. *edit. nou.*

(z) Maſcou. *ibid.* §. *XVIII.*

(a) Grot. *de iure belli & pac. Lib. II. Cap. XV.* §. *V. n. 3.*

(b) Pufendorff. *de iure nat. & gent. Lib. VIII.* §. *II.*

(c) Grot. *de iure belli & pac. Lib. II. Cap. II.* §. *XX.*

§. XV.

Nullo exstante foedere liberum est vnicuique genti, quid alteri concedere velit.

Sunt denique gentes, nullo vmquam foedere de commerciis mutuis inter se instituendis quidquam pactae, quibus adeo & nulla cum aliis negotiandi, exterorumque merces admittendi necessitas incumbit. Quemadmodum enim in cuiusuis patrisfamilias arbitrio positum esse animaduertimus emere ac vendere velit, necne, itemque, cum hoc, an cum alio, contrahere malit: ita multo magis cuiusque reip. ac ciuitatis est, statuere, an, & quibuscum, commercia instituere, quas admittere merces, quibus ad se accessum denegare velit. Et sane in eo maxima elucet imperantium prudentia, si prouinciis suis inferri non patiantur quasuis res futiles, superfluas, ad solum luxum voluptatemque comparatas, nisi ciuibus suis tantum supersit exportandarum mercium, vt eae importandarum pretium haud parum excedant. Nisi enim id fiat, nihil impedit, quo minus argentum e ciuitate nostra paullatim migret ad exteros, adeoque veluti neruus incidatur reipublicae. Praeterea materiam rudem ab exteris exportari non patiuntur prudentiae ciuilis praecepta, quum ita interuertatur lucrum, quod ex specierum elaboratione ac distractione tot ciues nostri capere potuissent. Nemo profecto ignorat, quam tenues fuerint Britannorum opes, quamdiu lanam illam, quam eorum oues ferunt, praestantissimam ad Belgas exportari patiebantur, & quantum illis diuitiarum accesserit, ex quo, animaduerso illo errore, ciues lanificio ac texturae adsuefacere coeperunt (d). Accedit, quod vulgus communi mortalium vitio, exterorum tantum bona mirari, sua contemnere soleat, adeoque vitio id vertendum non sit bono principi, si non faueat isti ciuium suorum insaniae, nec res illas ab exteris peti patiatur, quae domi, si non meliora, at non multo deteriora nascuntur. Praeterquam enim, quod ita exteris non est occasio, pecuniam intercipiendi, hoc interdicto non parum exacuitur ciuium industria, vt illa, quae patria producit, tanto magis curent, & colant eo diligentius, quanto maius inde lucrum sperare iis licet, si exterorum merces suarum veluti luminibus non officiunt. Quae omnia profecto ita sunt comparata, vt ea ipsa reipublicae salus, quae bono Principi pro suprema lege est, flagitet, nec ideo gens iniuriae aut inhospitalitatis iure possit coargui, quod non promiscue omnia ad se patiatur deuehi, quum is, qui iure suo vtitur, nemini omnino iniuriam fecisse videatur.

§. XVI.

(d) Ziegler a Kliph. *Schaupl. der Zeit p.* 318.

§. XVI.

An gens gentem commercio cum alia gente iure prohibeat?

Id vero praecipue quaeritur, an gens vna alteram, cum tertia commercium instituere volentem iure prohibeat? Vbi merito praemonemus, quaestionem hanc non pertinere ad gentes inimicas, quarum alterutra nobiscum bellum gerit. Quum enim hosti in hostem in infinitum omnia liceant, quae ad debellandum illum sunt necessaria: licebit sane & gentem amicam impedire, quo minus hosti res, quibus validior instructiorque ad bellum gerendum fiat, aduehere possit, ceu iam supra vidimus. Sin hostes nostri cum gente extera nobisque amica negotiantur: eo minus dubitare licet, quin fas nobis esse oporteat, illa commercia turbare, & id agere, ne quid ex illis lucri ad hostes nostros redeat. Recte enim obseruauit POLYBIVS (e), iure belli non modo munitiones, portus, vrbes hostium, sed & naues, fructus, &, si quae sint similia, comprehendi, ac proinde licere nobis ea omnia perdere, vt & res inimicorum hoc modo atteratur, & nostra magis magisque adaugeatur. Nihil ergo obstat, quo minus mare classibus occupemus, itum reditumque hostilium nauium impediamus, quin eorum res & opes cum ipsis, quibus vehuntur, nauibus intercipiamus, dummodo vi illa aperta non violetur gentis cuiusdam amicae territorium (f). Quamuis enim verissimum sit illud EVRIPIDIS (g):

Νόμος γὰρ ἐχθρὸν δρᾷν, ὅταν λάβῃς, κακῶς.
Vbicumque prensum laedi iura hostem sinunt,

semper tamen gentes cultiores legem hanc religiose seruandam putarunt, vt in amicorum portubus & territoriis ab omni vi abstinerent, adeo, vt ne Poeni quidem, teste LIVIO (h), naues Romanorum in portu regis Numidiae adgredi auderent. Interdum tamen eo porrectam esse illam belligerantium licentiam nouimus, vt & integras hostium classes in amicarum gentium portubus inuasas flammisque absumtas, legamus: iure, an iniuria, eleganter suo more disputat V. A. CORN. VAN BYNKERSHOEK (i). Enimuero de hoste, vti diximus, nulla hic quaestio est. Immo ne de eo quidem casu disceptatur, si qua gens, inito nobiscum pacto, commerciis cum extera quadam gente vltro renunciarit. Id enim vnumquemque iure facere posse, supra iam contra GROTIVM pro-

(e) Polyb. *Lib. V. Cap. XI.*
(f) Grot. *de iure belli & pac. Lib. III. Cap. IIII.* §. VIII. *n. 1.*
(g) Eurip. *Heracl. v. 965.*
(h) Liu. *Lib. XXVIII. Cap. XVII.*
(i) Corn. van Bynkersh. *Quaest. iur. publ. Lib. I. Cap.* VIII.

bauimus, idemque aduersus P. MAC. NENY fecisse meminimus BARBEYRACIVM (k). Id ergo hic vnice quaeritur, an vlla gens gentem amicam, quae nulla huiusmodi pactione renunciatiua ius suum abdicauit, iure impedire possit, quo minus cum tertia gente commercia de nouo instituat? Qua de re quid statuendum sit, paullo accuratius hic videtur disquirendum.

§. XVII.

Id negandum esse, probatur. Qui adfirmandam esse existimant quaestionem, superiore paragrapho propositam, ii in possessione potissimum ac praescriptione iuris gentium praesidium quaerunt, quippe qua fieri arbitrantur, vt iuri suo & tacite quis renunciasse videatur. Si enim, qui in fluminis publici diuerticulo pluribus annis piscatus est solus, alterum ibidem piscaturum iure prohibet (l), &, qui aquam per alterius fundum sciente domino duxit, seruitutem exemplo rerum immobilium tempore quaesiuit (m): quidni & is, qui cum gente aliqua per longissimum tempus, nemine contradicente, commercium solus habuit, ius illud commerciorum, aliosque illius vsu ac consortio excludendi, ipsa possessione diuturna dicatur adquisiuisse? Deinde maxime vrgent dispendium illud, quod rebus suis non possit non metuere gens, si & aliae gentes eam de possessione deiicere, vel saltim vna cum illa in possessionem ire audeant. Neminem autem, qui sibi vigilauit, aequo animo ferre, vt iuste quaesito lucro ab aliis spolietur, nec genti liberae vitio verti posse; quod hoc rerum suarum detrimentum quouis modo a se amoliri, seque in possessione iuris, quam maiorum virtuti atque industriae debeat, quauis honesta ratione defendere conetur. Sed his merito obuertitur, primo eum, qui iure suo vtitur, nemini facere iniuriam (n). Licuit vni genti alias praeuertere, & cum extera quadam natione instituere commercium: licebit vero & alteri, prioris exemplum sequi, & ad eamdem gentem negotiandi caussa excurrere, nec prior reliquas excludendi vllum sibi ius potest adrogare. Quis quaeso ferret mercatorem, qui prior ad nundinas vel mercatum publicum profectus alios paullo tardius eo confluentes prohibere audeat, eo obtentu, quod ipse sibi vigilans, ac iam in possessione constitutus, pati non possit, vt lucro suo quidquam propter alios, tardius aduenientes, decedat? An vero minus iniquos esse dixeris eos, qui gentem amicam ideo com-

(k) Barbeyrac *dans la défense. Chap. III.* §. *III.*

(l) *l. 7. D. de diuers. temp. praescript.*

(m) *l. 2. C. de seru. & aqua.*

(n) *l. 55. D. de reg. iur. l. 1.* §. *12. D. de aqua & aquae pluu. arc.*

commercio cum gente extera prohibere conantur, quod ipsi illud commercium prius non sine insigni quaestu exercuerint? Nec solidi quidquam inest argumentis, quibus freti aliqui id sibi ius cum summa aliorum iniuria vindicant. Si enim vel maxime largiamur, praescriptioni inter gentes esse locum, (de quo tamen non sine idoneis rationibus dubitant viri doctissimi:) ei tamen locus esse non potest in rebus arbitrii nostri, meraeque facultatis. (o) Quemadmodum ergo via publica eundi ius non vtendo nemo amittit (p), etiamsi alii ante eum via ista vsi sint, & adhuc vtantur: ita nemo ideo iure ac libertate sua cum aliis negotiandi excidit, quod alii eo iure ante se vsi sint. Accedit, quod praescriptio nulla sine possessione, possessio nulla sine animo sibi rem habendi intelligitur: is vero, qui cum gente extera negotiatur, nihil vel vere vel quasi possidet. Prudenter PAVLLVS (q) noster negat, *eum, qui iure familiaritatis fundum amici ingreditur, possidere videri, quia nec eo animo ingressus sit, vt possideret, licet corpore in fundo sit.* An vero qui cum extera gente negotiantur, alio iure negotiantur, in eiusque portus & emporia ingressi sunt, quam iure familiaritatis? Ergo vti nec portus nec emporia possident, ita neque ius commercandi, neque facultatem alios illo iure excludendi quasi possessione sese vmquam adquisiuisse dicere possunt, nisi frons e rebus perierit. Aeque ficulneum est alterum, quo vtuntur argumentum, quod genti, quae alteram praeuertit, non possit non multum de quaestu ac lucro suo decedere, si & aliae cum eodem populo negotiari coeperint. Primo enim eum, qui iure suo vtitur, nemini facere iniuriam, paullo ante monuimus, idque non modo Hispanis & Lusitanis, Belgas eo colore commercandi cum Indis libertate priuare ausis, opponit GROTIVS (r), sed & VASQVIVS (s), ipse licet Hispanus, verum esse, candide agnoscit. Deinde ne de damno quidem conqueri possunt, quorum lucro per alios iure suo vtentes, aliquantulum decedit. Est sane haec PROCVLI philosophia, quam, tamquam solidam verissimamque probat VLPIANVS (t), *non debere eum damnum facere videri, qui eo veluti* LVCRO, *quo adhuc vsus sit, prohibeatur: multumque interesse, vtrum* DAMNVM *quis faciat, an* LVCRO, *quod adhuc fecerit prohibeatur.* Sensus iureconsulti est,

 eum

(o) Interpretes ad *l.* 41. *D. de adqu. vel amitt. possess.*

(p) *l.* 2. *D. de via publ. & itin. publ.*

(q) *l.* 41. *D. de adquir. vel amitt. poss.*

(r) Grot. *de mari libero* Cap. XII.

(s) Vasqu. *Controuers. illustr.* Cap. *X. n. XI.*

(t) *l.* 16. *D. damni infect.*

eum qui damni infecti nomine repromiserit, teneri, si alter e re sua damnum passus sit (u), at ob lucrum alteri sine iniuria interceptum teneri neminem, si vel maxime damni infecti nomine cautum repromissumue sit, quia inter damnum datum, lucrumque sine iniuria interceptum permultum intersit: quam διαίρεσιν & VASQVIVS (x) probat, controuersiisque inter gentes adplicat prudenter. Quo iure enim gens conqueratur de gente amica, iure suo libertateque naturali vsura, quod per eam sibi quid de lucro deminutum sit, quum ne priuatus quidem, cui damni infecti nomine repromissum est, de lucro sibi intercepto vllam habeat actionem?

§. XVIII.

Praeterquam quibusdam casibus.

Attamen aliud dicendum videretur, si gens, cum gente extera institutura commercium, transitum liberum per territorium nostrum peteret, & nos ipsi cum illa negotiantes lucrum nostrum hoc ipso deminutum iri vereamur. Tunc vix dubitandum videtur, quin in arbitrio nostro futurum sit, vtrum concedere transitum, an denegare eumdem, malimus. Quamuis enim in alia omnia eat GROTIVS (y), existimans, eum transitum omnibus veluti natura deberi: iam ab aliis tamen obseruatum est, eum hic iusto esse liberaliorem, sibique nimium in coërcendis principum iuribus indulgere (z). Interest enim plerumque reipublicae, per cuius territorium transitus petitur, ipsam potius lucro, quod ex commercio cum gente extera sperari potest, frui, quam gentem vicinam. Quo iure ergo tunc alii a nobis peterent, quod non nisi cum incommodo nostro praestare possemus? Eleganter iura nostra obseruant, iure gentium feram captam statim fieri capientis, nec interesse, feras bestias & volucres vtrum in suo fundo quis capiat, an in alieno. Et tamen statim additur: *Plane qui* ALIENVM FVNDVM *ingreditur venandi & aucupandi gratia, potest a domino, si is praeuiderit,* PROHIBERI, *ne ingrediatur* (a). Quod, paucis interiectis, de apibus quoque & examine, in alienum fundum euolante, repetitur. Nulla vero ratio est, cur cuilibet priuato plus iuris in fundo suo esse statuamus, quam Principi in territorio suo, aut cur illi quidem fas esse existimemus, alium, cum suo incommodo ingressurum, prohibere, huic vero non licere, transitum negare

(u) *l. 7. §. 1. & 2. D. damn. inf. & de suggrund.*

(x) Vasqu. *controu. illustr. Cap. IIII. n. 3.*

(y) Grot. *de iure belli & pac. Lib. II. Cap. II. §. XIII. n. V.*

(z) Ziegler. *Not. ad Grot. h. t.*

(a) §. 12. *Inst. de rer. diuis. l. 3. §. 1. D. de adqu. rer. dom.*

negare iis, qui cum reipublicae ſuae incommodo negotiari cum gente vicina velint. Quod ſane prudenter ſuperiore ſaeculo animaduertit FRIDERICVS, Dux Sleſuici & Holſatiae, qui id agens, vt ſubditi ſui cum Perſis negotiarentur, nihil prius, nihilque antiquius habuit, quam vt Ruſſorum monarchae, cuius per prouincias proficiſcendum erat mercatoribus, conſenſum, miſſa legatione ſatis ſplendida, impetraret (b). Quod vero in ſuo cuique licet, nempe vt poſſit ingredientes prohibere; id non pertinet ad eam quaeſtionem, quam ſupra propoſuimus, de gente, quae ita cum alia gente extera negotiari cupit, vt vel per oceanum, cuius

Herum natura nec vllum,
Nec me nec quemquam ſtatuit (c),

vel per aliam viam, intacto noſtro territorio, ad exteros excurrat. Tunc enim non magis vlli ius prohibendi eſt, quam ne quis aere communi fruatur, neue per vicini fundum, domino non prohibente, ambulet.

§. XVIIII.

Quid commerciorum libertas, a principe tuenda?

Et hactenus quidem, quouſque porrigatur illa a tot grauiſſimis ſcriptoribus celebrata commerciorum libertas, luculenter, vt opinor, oſtenſum eſt. Quemadmodum enim omnes homines tam liberos natura producit, vt quidquid nec iure prohibitum, nec pactis conuentis aliter definitum eſt, id iis facere omnino liceat: ita, qui quid contra leges vel pacta agit, is non libertate, ſed licentia, vti intelligitur. Hinc PLVTARCHVS (d): *τῷ λόγῳ τοὺς ἑπομένους ἄξιόν ἐστι μόνους ἐλευθέρους νομίζειν, μόνοι γὰρ ἃ δεῖ βούλεσθαι, μαθόντες, ὡς βούλονται, ζῶσι. Τοῖς δὲ ἀπαιδεύτοις καὶ παραλόγοις ὁρμαῖς καὶ πράξεσιν ἔνεστι καὶ μικρὸν ἐν πολλῷ τῷ μετανοοῦντι ἑκούσιον. Rationi qui parent, ſoli digni ſunt, qui pro liberis habeantur. Soli enim hi viuunt, vt volunt, qui, quid velle debeant didicerunt. Ineruditae autem & rationis expertes animi incitationes atque actiones exilem quamdam ignobilemque voluntatis libertatem, multa cum poenitentia coniunctam, habent.* Quod pluribus argumentis, more ſuo, demonſtrauit EPICTETVS apud ARRIANVM (e). Sic ſane & liberis gentibus non tam abſoluta nulliſque legibus circumſcripta commercandi libertas tribuenda eſt, quantam illis a GROTIO, aliiſque, tribui animaduertimus: ſed talis, quae nec legibus, &

O 3 in

(b) Olear. *Itin. Moſcou. Perſ. Itin. I. p. I.*

(c) Horat. *Serm. Lib. II. ſat. II. v. 129.*

(d) Plutarch. *de audit. p. 37.*

(e) Arrian. *Diſſ. Epictet. Lib. I. Cap. XII.*

in primis gentium iuri, nec pactis ac conuentionibus, refragetur. Ac proinde per LIBERTATEM COMMERCIORVM hic nos quidem intelligimus ius vel facultatem tum singulorum, tum integrarum gentium, commercia cum aliis hominibus gentibusque, quatenus per leges & pacta licet, instituendi.

§. XX.

Quot modis illa turbari soleat?

Quam multis vero modis saluberrima haec libertas & possit turbari, & turbetur quotidie, ipsa rerum omnium magistra experientia satis superque docet. Quum enim totum illud commercium ad parandas opes comparatum sit, nulla vero re homines magis, quam insatiabili accumulandarum opum cupiditate, adficiantur: quis dubitet, quin mille artes excogitaturum sit ingenium humanum, quibus lucrum vel intercipiatur aliis, vel saltim deminuatur? Saepenumero haec fuit caussa alios lacessendi, nulla iniuria vlli cognitos; & nescio, an non multa, quae Romani gesserunt, bella haec ipsa habendi cupiditas conflarit. Saltim de iis scribere non dubitauit PETRONIVS (f):

Si quis sinus abditus vltra,
Si qua foret tellus, fuluum quae mitteret aurum:
Hostis erat, fatisque in tristia bella paratis
Quaerebantur opes.

Et iam pridem grauissimus auctor, TACITVS (g) obseruauit, opes & *praecipuam belli caussam, & belli praemia victoriae* esse. Haec fabula & hodie luditur, mutatis tantum personis. Saepe enim nihil aliud respublicas florentissimas collidit, quam concepta ex alterius opibus commerciisque lucrosissimis inuidia. Ea vel vi, vel dolo euertere, vel sibi vindicare, adeo non iniustum quibusdam videtur, vt potius magnam prudentiae laudem in eo positam existiment, si vberrimum illum diuitiarum fontem vel turbare, vel plane in suum veluti fundum deriuare possint. Alii id agunt, vt certarum rerum monopolia sibi vindicent, &, vt ZENO Imp. (h) loquitur, *inter se coniurent, ac paciscantur, vt species diuersorum corporum negotiationis, non minoris, quam inter se statuerint, venumdentur.* Quod quanto cum commerciorum detrimento coniunctum, quamque eorum libertati inimicum sit, nemo non intelligit. Aliquando vel perditorum quorumdam hominum colluuies, vel integra ciuitas operam dat piraticae & latrociniis, & vel nauibus, vel mercibus,

(f) Petron. *Satyric. Cap.* CXVIIII. & *lib. XI. Annal. Cap. XVIII.*
(g) Tacit. *Hist. Lib. IIII. Cap.* LXXIIII. (h) *l. vn. C. de monopol.*

mercibus terra transferendis, insidias struit, veluti olim insulani in mari Aegeo (i), Cilices (k), aliae que gentes, de quibus ex instituto egit GROTIVS (l). Quamuis non opus esse videatur petitis ex antiquitate exemplis, quum & hodie iniustissimo illi lucro inhient Afri, Tartari, Arabes, gentes commerciis inimicissimae, quibus hoc perpetuo, si non in ore, at in animo est:

Trux ventilet ignes
Tisiphone, quatiatque suos irata colubros:
Prouehimur, quo lucra vocant.

Quid vero magis turbat commerciorum libertatem, quam viui illi scopuli, piratae, qui *sic maria bello, quasi tempestate, praecludunt?* (m) Quid magis horrent mercatores, quam audacissimorum grassatorum globos, a quibus & in continente naufragium metuunt? Non minus saepe contingit, vt ciues nostri, cum exteris negotiantes, a publicanis vexentur, siue diripientibus naufragos, (quod se suosque a publicanis insularum Cycladum passos esse, conqueritur Eudaemon Nicomediensis apud VOLVSIVM MAECIANVM (n), siue vectigalia immodica ab illis exigentibus. *Quantae enim audaciae, quantae temeritatis sint publicanorum factiones, nemo est*, ex VLPIANI (o) sententia, *qui nesciat.* Fieri porro potest, vt leges reipublicae cuiusdam, quae alioquin commercandi libertatem ciuibus nostris non negat, commerciorum libertati aduersentur, veluti si cautum sit, ne cui, nisi ritu suo, Deum apud se colere liceat; neue cadauera eorum, qui a religione sua abhorrent, terrae mandentur: vt illas iam omittam leges, quae tantis ambagibus iudicandi ordinem inuoluunt, vt tolerabilius plerisque videatur, breuem deuorare iniuriam, quam ius longa ac sumtuosissima lite experiri. Hoc enim cum omnibus peregrinis, tum praecipue mercatoribus, sub alio coelo, alioque veluti sole commerciorum caussa peregrinantibus, molestissimum esse solet, quippe quibus non est tantum ocii, vt pro rerum venalium foro, fora litigiosa petere velint. Denique hanc commerciorum libertatem omnium maxime turbat inuidia gentium lucricupidarum, quales olim Phoenices, φιλοχρήματοί τε καὶ τρῶκται, *pecuniarum auidi, & voraces*, vti vocantur a PHILOSTRATO (p). Hae enim

(i) *Nepos vit. Themistocl. Cap. II.*
(k) Diod. Sic. *Lib. XVI.*
(l) Grot. *de verit. relig. Christ. Lib. II. p. 12. in not.*
(m) Flor. *Lib. III. Cap. VI.*
(n) *l. 9. D. ad Leg. Rhod. de iactu.*
(o) *l. 12. pr. D. de publican.*
(p) Philostrat. *Heroic. p. 660. edit. nou.*

enim non contentae lucro, quod ipſae faciunt, omnium ſe ducunt miſerrimas, ſi vllam aliam habeant huius fortunae ſociam, nihilque faciunt reliqui, vt aliarum quaeſtum vi ac dolo intercipiant. Quod denuo olim erat Syrophoenicum vitium, de quibus HIERONYMVS (q): *Vſque nunc*, inquit, *permanet in Syris negotiationis ardor, qui per totum mundum lucri cupiditate excurrunt, & tantam mercandi habent veſaniam, vt occupato nunc orbe Romano inter gladios & miſerorum neces quaerant diuitias, & paupertatem periculis fugiant.* Et fingamus, tantas non eſſe gentis cuiuſdam vires, vt aliorum negotiationes aperto Marte impedire poſſit: at non deerunt artes, aemulis apud gentes exteras conflandi inuidiam, lucrumque qualecumque intercipiendi. Hae vero artes numquam turpes videntur hominibus, ſolum lucrum anhelantibus, omnesque, quos quaeſtui ſuo obſtare exiſtimant, hoſtium loco habentibus. Hoſtibus vero quis nocere dubitat?

Dolus, an virtus, quis in hoſte requirat? (r)

§. XXI.

Principis eſt, libertatem commerciorum tueri.

Atqui ea omnia, ſine quibus ciues ſalui eſſe, iuribusque ſuis frui non poſſunt, ad boni Principis officium pertinent: recteque obſeruauit AMMIANVS MARCELLINVS (s), *nihil aliud eſſe imperium, quam curam ſalutis alienae.* Si ergo populi ſalus bono principi ſuprema lex eſt: quid illum prius, quidque antiquius habere decet, quam ne ciues libertate commercandi, legibus pactiſque firmata, aut ipſo iure gentium conceſſa, ab vllo priuentur: Quamquam reipublicae rector, dum ciuium lucra ac commoda tuetur, ſuam quoque & reip. rem agere merito videtur, quum numquam ciuium ſalus ac felicitas a ſalute ac felicitate reipublicae ſeiuncta ſit, tantumque ſemper ipſi Principi, quantum ciuibus, decedat. Tolle commerciorum libertatem, & ſublatam ſimul eſſe animaduertes rerum neceſſariarum adfluentiam, ſublata vectigalia & portoria, ſublatum id omne, in quo neruum rerum gerendarum poſitum eſſe prudentes obſeruant. Quum Mithridates Ponticus omnes Romanos, per Aſiam negotiantes, & publicanos vltra centies & quinquagies mille vno die eodem edicto occidi iuſſiſſet, ac inaudita illa truculentia commercium omne turbaſſet (t): CI-

CERO

(q) Hieronym. *ad Ezech. XXVI.*

(r) Virgil. *Aeneid. Lib. II. v.* 390.

(s) Amm. Marcell. *Lib. XXVIII. Cap. II.*

(t) Vellei. Paterc. *Hiſt. Lib. II. Cap. XVIII.* Plutarch. *in Sulla p.* 467. Appian. *de bello Mithridat. p.* 206. Valer. Max. *Lib. VIIII. Cap. II. exempl. extr. III.*

CERO, bellum aduersus Mithridatem splendidissima oratione suadens (u), nullum argumentum habere sibi videbatur potius, & in quo magis excurreret oratio, quam vt ostenderet, quantam aerario eluuionem intulerit Mithridates, dum tot per Asiam negotiatores & publicanos vita rebusque suis nefarie spoliarit. *Delenda vobis est*, inquit, *illa macula, Mithridatico bello superiore suscepta, quae penitus iam insedit atque inueterauit in populi Romani nomine, quod is, qui vna die tota Asia, tot in ciuitatibus, vno nuncio, atque vna litterarum significatione, ciues Romanos necandos trucidandosque denotauit, non modo adhuc poenam nullam suo dignam scelere suscepit, sed ab illo tempore annum iam tertium & vicesimum regnat, & ita regnat, vt se non Ponto, neque Cappadociae latebris occultare velit, sed emergere e patrio regno, atque in vestris* VECTIGALIBVS, *hoc est, in Asiae luce versari.* Idem paullo post (x) multo vehementius vrget, defendendam esse imperii dignitatem, praesertim quum de maximis populi Romani vectigalibus agatur. Ceterarum enim prouinciarum vectigalia esse tanta, vt eae ad ipsas tutandas prouincias vix sufficiant: solam Asiam tam opimam esse, ac fertilem, vt & vbertate agrorum, & varietate fructuum, & magnitudine pastionis, & multitudine earum rerum, quae expetantur, facile terris omnibus antecellat. Tum porro demonstrat, eo tumultu factum esse, vt pecora relinquerentur, agricultura desereretur, mercatorum nauigatio conquiesceret, atque ita neque ex portu, neque ex decumis, neque ex scriptura, vectigal conseruaretur. Denique praeclare subiicit (y) memoria retinere debere Romanos, calamitate doctos, quum in Asia res magnas permulti amisissent, solutionem & fidem concidisse: *neque enim posse vna in ciuitate multos rem atque fortunas amittere, vt non plures in eamdem calamitatem trahant.* Quum ergo illa turbatio libertatis commercandi, ceu hactenus demonstratum est, non modo cum ciuium iniuria ac pernicie, sed & cum eluuione aerarii, & cum reipublicae, ipsiusque Principis incredibili detrimento coniuncta sit: quis negauerit, quaeso, non solum ius esse Principi, verum etiam ad eius officium pertinere, vt hanc negotiandi libertatem, quatenus neque legibus publicis, neque pactis restricta est, defendat, nihilque faciat reliqui, vt illa auctoritate ac prouidentia sua in tuto collocetur? Fuit haec olim laus Themistoclis, qui maritimos praedones consectando, mareque tutum reddendo, pa-

(u) Cicero *pro lege Manil.* Cap. III.
(x) Idem *ibid.* Cap. *VI.*
(y) Idem *ibid.* Cap. *VII.*

triam cum diuitiis ornauit, tum peritiſſimos belli naualis fecit (z). Non minorem ſuſcepta commerciorum defenſione gratiam a ciuibus ſuis inierunt Hippias Athenienſis (a), Pompeius Romanus, (b) quin & fulmen illud belli, Alexander Macedo (c), qui omnes, licet tot grauiſſimis diſtricti negotiis, inter arma de ſecuritate commerciorum cogitarunt, vt quidquid praedonum per maria vagabatur, inſtructiſſimis claſſibus opprimerent. Vt iam non enumerem exempla ſimilia, quae inſequentium temporum annales nobis ſufficiunt, quaeque ſatis oſtendunt, prudentiſſimos potentiſſimosque principes hanc curam ac ſollicitudinem non indignam habuiſſe magnitudine ſua, eaque re immortalem ſibi gloriam vel maxime peperiſſe.

§. XXII.

Quod fit legibus, At praecipua quaeſtio eſt, quibus potiſſimum modis tuenda ſit illa commerciorum libertas? Vbi facile vnuſquiſque animaduertet, aliis omnino mediis aduerſus ciues, aliis aduerſus exteros, quibus illae negotiationes noſtratium ſudes in oculis ſunt, vtendum eſſe. Ciuibus quum in obſequio gloria relicta ſit, ii non rectius ac facilius, quam LEGIBVS & POENIS, eo adiguntur, ne conciues in illa, a principe conceſſa libertate turbare audeant. Nec quidquam iuſtius eſt huiuſmodi legibus ac ſanctionibus, quia vti recte obſeruat PLATO (d), iuſtitiae fruendae cauſſa conſtituti ſunt Reges & principes, finiſque ciuitatum haud poſtremus eſt *μήτ' ἀδικεῖν, μήτ' ἀδικεῖσθαι, nec facere, nec pati iniuriam.* Eo pertinent leges omnes, quae de fide a mercatoribus religioſe ſeruanda, de re collybiſtica, de rebus nauticis, de bodmeria, adſecurationibus, hauariis, ſimilibuſque negotiis feruntur, quippe ad tuendam non modo libertatem, ſed & ſecuritatem, ac laetiora incrementa commerciorum prouehenda vnice comparatae. Hinc laudem ſibi incredibilem pepererunt Rhodii, populus nauticus, & aliquando θαλασσοκρατῶν (e), de quo STRABO (f): *Θαυμαστὴ δὲ καὶ ἡ εὐνομία τῆς Ῥόδου, καὶ ἡ ἐπιμέλεια πρός τε τὴν ἄλλην πολιτείαν, καὶ περὶ τὰ ναυτικά, ἀφ' ἧς ἐθαλασσοκράτησε πολὺν χρόνον. Admiranda eſt & legum Rhodi optimarum conſtitutio & induſtria, cum in aliis reipublicae partibus,*

(z) Corn. Nepos *Themiſtocl. Cap. II.*

(a) Polyaen. *Stratagemat. Lib. V. Cap.* XIIII. *p.* 492.

(b) Flor. *Lib. III. Cap. VI.* Plutarch. *in Pompeio p.* 630. *ſequ.* Dion. *Lib.* XXXVI. *p.* 9.

(c) Curt. *Lib. IIII. Cap. VIII.*

(d) Plato *de Republ. Lib. II.*

(e) Florus *rer. Rom. Lib. II. Cap. VII.* Euſeb. *Chron. n. MC.*

(f) Strabo *Geograph. Lib. XIIII. p.* 448.

tibus, tum circa rem nauticam, qua effectum, vt imperium maris diu teneret. Et nescio sane, an ullum praestantius extiturum esset ius nauticum, & an alio hodie vtendum existimaturae sint gentes Europaeae, quam quod ipsi Romani in fora sua admittere non dubitauerant (g), si vti ad CICERONIS (h) memoriam disciplina naualis & gloria Rhodiorum permanserat: ita ipsa lex Rhodia integra ac genuina aetatem tulisset. Quae enim a SIM. SCHARDIO, (i) IOANNE LEVNCLAVIO (k) & IO. LAVRENTIO (l) edita est, tantum abest, vt miram illam Rhodiorum sapientiam & in omni re nautica prudentiam redoleat, vt eam, tamquam foetum suppositum, editumque ab otioso aliquo Graeculo ingenii abortum, reiecerint viri, harum rerum intelligentissimi (m). At iacturam hanc paullo tolerabiliorem reddiderunt gentes partim septentrionales, partim quae nauigationibus per septentrionem aliasque orbis partes opes famamque quaesiuerunt, ciuitates Hanseaticae. Quemadmodum enim saeculo XII. in lucem prodiit ius nauticum WISBYENSE, ceu docet eius a LEIBNITIO (n) e vetusto codice seruata praefatio: ita haud paullo post circa annum MDXCI. ipsae quoque ciuitates Hanseaticae ius suum maritimum, cuius non exigua passim est auctoritas, condiderunt (o). Et vt iam non dicam de tot legibus saluberrimis, quae a Regibus rebusque publicis florentissimis de omni re maritima, de assecurationibus cambiisque perscriptae sunt, quarum magnam farraginem in *consulatu maris* (p), nec non a IO. MARQVARDO collectam nouimus: vix esse arbitramur gentem, quae aequioribus ac prudentioribus legibus ea in re vtatur, quam eae, quae Danorum imperio reguntur, quippe in quorum corpore Legum, quod sub inscriptione *des Daenischen Loo-Buchs* celebratur, totus *Liber IIII.* de omni re ac disciplina nautica ita agit, vt nesciamus, an quidquam de re, tam multis implicata subtilitatibus, aequius prudentiusque constitui potuisset, & vere scripsisse videatur IO. IS. PONTANVS (q), nusquam

 in

(g) *l. 9. D. ad Leg. Rhod. de iactu.*

(h) Cicero *pro lege Manil. Cap. XVIII.*

(i) Schardii *leges Naut. georg. & militares. Basil.* 1561. 8.

(k) Leunclau. *Iur. Graec. Rom. Tom. II. p. 165.*

(l) *Graec. & Lat. Lugd.* 1647. & *Amst.* 1668.

(m) V. A. Corn. van Bynkersh. *ad d. l. 9. D. ad Leg. Rhod. Cap. V.*

(n) Leibnit. *Script. rer. Brunsuic. Tom. III. p. 750.*

(o) Io. Marquard. *de iure merc. Lib. III. Cap. V. §. XXXVI.*

(p) Post varias editiones Italice prodiit cum commentariis Casaregii, *Florent.* 1718. ad fin. *discurs. Legal. de commerciis.*

(q) Pontan. *Descript. Chorogr. Dan. p. 773.*

in Europa, modo officium iudex faciat, aut citius quemquam, aut minore cum impendio finem litis adſequuturum, quam in Dania, vbi tanto ſalubriores ſint leges patriae, quanto breuiores ſint, quantoque minus iuris peregrini laciniis deformentur, vt habeant omnino prouinciae, quae iure illo viuunt, cur ſibi hanc felicitatem veluti peculiarem gratulentur.

§. XXIII.

Itemque priuilegiis. Quemadmodum vero leges & principum conſtitutiones vel ad omnes in vniuerſum ciues, vel ad certas tantum perſonas, pertinent, quae priuilegia (r), quaſi *priuae leges* (s) vocantur: ita & leges ad tuendam commerciorum libertatem comparatas, vel GENERALES, vel SPECIALES eſſe oportet. Fieri enim ſolet, vt princeps aliquando certis perſonis vel collegiis plus, quam reliquis ciuibus, indulgeat, quo plures impendiorum molem conſociatis viribus eo facilius ferant, ſocietatem aliquam eximiis quibusdam priuilegiis muniant, quae vocabulo iam vbique vſitato OCTROYEN ſolent adpellari, a voce ſiue Belgica, ſiue ex Gallica lingua petita, *octroye*, quam CORN. KILIANVS (t) inter vocabula peregrina interpretatur *beneficium*: quemadmodum *octroyen* vel *octroyeren* illi eſt *indulgere*, *adnuere*, *aliquid tribuere*. Quod vero id facere non liceat principi, nulla profecto idonea exiſtimandi ratio eſt. Quum enim id omne principi non modo liceat, ſed & ad ſummum iſtius officium pertinere videatur, quod in publicam vtilitatem vllo modo vergit: quid regno vel reip. vtilius eſſe poſſet, quam ſi commercia a pluribus iunctis viribus collataque pecunia inſtituantur, atque ita efficiatur, vt vtilitas ad omnes, periculum ad paucos perueniat, vt merces noſtrae hoc modo optimis conditionibus diſtrahantur apud exteros, & res exterae, quas immodico pretio adhuc ab aliis coemere coacti ſunt ciues, iam a ciuibus ipſis multo viliore pretio vendantur, vt denique ita rei nauticae ſtudium acuatur, vectigalia augeantur, ipſumque locupletetur aerarium? Quod quum vix aliter, quam inſtitutis maioribus ſocietatibus, priuilegiisque illis liberaliter conceſſis, poſſit obtineri: neminem profecto dubitaturum arbitramur, quin & iure ſuo vtatur, & de republica praeclare mereatur Princeps, qui huiusmodi ſocietates & inſtituit, & iisdem priuilegia, ſine quibus vel conſiſtere, vel florere non poſſent, concedit. Hinc iam olim

(r) §. 6. *Inſt. de iure nat. gent. & ciu.*
(s) Gell. *Noct. Attic. Lib. X. Cap. XX.*
(t) Kilian. *Dict. Teuton. Lat. Gall.* p. 689.

olim SOLON (u) ſodalibus ἐπὶ λείαν, ἢ εἰς ἐμπορίαν οἰχομένοις, *ad praedam vel mercaturae cauſſa exeuntibus*, quodcumque placeat, inter ſe conſtituere patiebatur, illudque ratum eſſe iubebat, dummodo non obſtarent decreta publica. Et quam feliciter, quantoque cum lucro ac compendio olim negotiatae ſint ciuitates Hanſeaticae, & hodie commercia inſtituant ſocietates maiores in Anglia, Gallia, & Belgio, nemo ignorat. Immo e ſocietate Belgarum Indica tantum vtilitatis in remp. redundabat, vt GROTIVS (x) adfirmare non dubitarit, *a ſaeculi XVII. initio ſocietatem illam magnam reip. partem haberi coepiſſe*, & Zeelandi, quae poſt futura eſſent, ceciniſſe videantur, vt vates, dum cuſi eo anno numi anteriore parte ſculpſerunt leonem Zeelandicum, e tribus fluminibus emergentem, cum lemmate: LVCTOR ET EMERGO. 1602. in poſtica nauem vela facientem cum perigraphe: IMPERATOR MARIS, TERRAE DOMINVS. Vere enim contigit, quod ſcripſit BIZOTVS: (y) *Ziet daar den Oorſpronk van die doorluchtige Maatſchappy, welke Koningkryken verovert, Koonigen cynsbaar gemaakt, en geſantſchappen aan de Keizers van China en Iapan geſtuurd heft.* Quumque nihil non his in rebus liceat Principi, ac reipublicae, ſi ſe iure ſuo, interpoſitis pactis & foederibus, numquam abdicarunt: quidni & alii poſſint, quod gentes illae potuerunt? & quis populos quosdam, immiſſa ſemel falce in meſſem tam vberem, ita veluti ſua feciſſe commercia dixerit, vt aliis ne ſpicilegium quidem relinquendum putent?

§. XXIIII.

Nec non iudiciis mercatoriis & nauticis,

Porro iam ſupra obſeruatum eſt, non ferre mercatorum rationes, vt diuturnis litibus vacare, & rabulis veluti deuorandos ſeſe dare aut velint aut poſſint. Quod eo magis de cauſſis nauticis repetendum, quum, vti iam a CAESARE obſeruatum eſt, *res maritimae celerem & inſtabilem motum habeant*, & hinc ipſi Romani (a) cauſſas de ſubmerſis nauibus & naufragiis leuato velo cognoſcendas eſſe, prudenter monuerint. Hinc plerique principes, quibus commerciorum libertas atque incrementa curae cordique ſunt, id agere ſolent, vt lites, quae de rebus ad mercaturam vel rem nauticam pertinentibus incidunt, leuato veluti velo & ſine ambagibus iudicentur. Inter maxima ſane reip. Athenienſis

 vitia

(u) *l. 4. D. de colleg. & corporib.*
(x) Grot. *Hiſt. Belg. Lib. X. ad ann.* MDCII.
(y) Bizot *Medaliſche Hiſtorie der Republyk van Holland p. 85. 86.*
(a) *l. 5. C. de naufrag.*

vitia fuit litium diuturnitas, quam licet in ſpeciem excuſet XENOPHON (b), commerciis tamen, quibus vnice ſtudebant, eam fuiſſe exitioſiſſimam, nemo non intelligit. Satis quidem non modo breue, ſed & praeceps erat iudicium, in quo quidam, ſimul ac adpellerent, cauſſam dicere cogebantur, quodque Phraeattaeum vocabant, de quo IVL. POLLVX (c): Ἦν δὲ ἐν θαλάττῃ τὸ δικαστήριον· καὶ τὸν ἐν αἰτίᾳ προσπλεύσαντα, τῆς γῆς οὐ προσαπτόμενον, ἀπὸ τῆς νεὼς ἐχρῆν ἀπολογῆσθαι, μήτε ἀπόβαθραν, μήτε ἄγκυραν εἰς τὴν γῆν βαλλόμενον. *Erat & in mari iudicium, & reum quidem adnauigantem, & non tangentem terram, a naue defenſionem ſui dicere oportebat, neque ſcalam, neque ancoram terrae iniicientem.* Cuius miri dicaſterii mentionem etiam faciunt DEMOSTHENES (d), ARISTOTELES, (e) SVIDAS (f) & alii. Sed hoc iudicium tantum ad crimina, non ad cauſſas maritimas, pertinuit. Eos enim, qui ſolum verterant ob caedem, non patiebantur cauſſam, niſi ex naue, dicere. At de criminibus eo breuiora erant iudicia Athenienſium, quo magis ibi plebs caedibus ac ſuppliciis delectabatur ac veluti oculos paſcebat. Quanto prudentius alibi res nauticae tractantur in collegiis archithalaſſicis, quae vocantur *Admiralitaeten*; cauſſae mercatorum in iudiciis mercatorum, *in Kauff-oder Handels-Gerichten?* Horum enim iudiciorum ea indoles eſt, vt & viris iurisperitis adiunguntur homines rei naualis iuriſque omnis maritimi, & conſuetudinum nauticarum, & inter mercatores receptarum, periti, & iis praeſcribitur modus, cauſſas has breuiter, & ſine taedioſis ambagibus cognoſcendi, quem in cauſſis maritimis & ad mercaturam pertinentibus maxime neceſſarium eſſe, recte ſemper ſtatuerunt iuris interpretes (g). Qua in re denuo admiranda eſt Danorum iuriſprudentia, qui quamuis fora multiplicare noluerint, in cauſſis tamen nauticis celerrimam obſeruant iuris dicundi rationem, adeo vt eorum legibus ſapientiſſime cautum ſit (h), *vt omnes, quae ex re nauali ſuam ducunt originem, vel ex iure hoc maritimo pendent, cauſſae tum ciuium, tum exterorum ſtatim, ab ordinario cuiuſque loci iudice cognitae, tres intra ſoles ſecundum legitimam cauſſae dictionem ex praeſcripto iuris maritimi decidantur, & nautis;*

(b) Xenoph. *de rep. Athen.* Cap. III. *Tom. V. Op. p.* 119. *ſequ.*

(c) Iul. Pollux Onomaſt. *Lib.* VIII. *ſegm.* 120.

(d) Demoſth. *in Ariſtocrat. p.* 737.

(e) Ariſtot. *Politic. Lib.* IIII. *Cap.* XVI.

(f) Suid. *voce* ἐμφρεάτοι.

(g) Peck. & Vinn. *ad l.* 5. C. *de naufrag. p.* 402. Meu. *ad Iur. Lubec. Lib.* III. *tit.* VII. *art.* VII. *n.* 1. *ſequ.* Loccen. *de iure marit. Lib.* III. *Cap. X.* §. II.

(h) Ius Danic. *Lib.* IIII. *Cap.* VIII. *art. I.*

nautis, si non habeant, aduocatus detur. Quam curam mercaturae habuisse veteres, non animaduertimus, nisi huc referre velis iurisdictionem Aedilium & agoronomorum, tum Romae, tum in municipiis, ad quam tamen non nisi forum rerum venalium, cum contractibus ibi initis, videtur pertinuisse (i).

§. XXV.

Enimuero hae libertatem commerciorum tuendi rationes *inter ciues* duntaxat locum habent. Quid enim facilius est, quam ciues, aliis iure suo vsuris iniuriam intentantes, legibus, poenis & iudiciis in ordinem cogere, fidem in contractibus legibus poenalibus sancire, denique dare operam, ne quis de iustitia non administrata iure conqueratur? At non aeque facile exteris ciuium nostrorum libertatem turbantibus fraena iniiciuntur. Quum enim inter gentes non sit, qui iudex sedeat, earumque controuersias iure discernat: nihil superest, quam vt lis vel consensu vtriusque gentis rectorum, vel vi & armis, finiatur. At ipsa recta ratio facile vnicuique persuadebit, non esse prouolandum ad arma, quorum & vsus sumtuosissimus, & euentus maxime anceps esse solet, si sine pulueris iactu lis componi, super eaque transigi possit. Sapienter enim CICERO (k): *Quum*, inquit, *sint duo genera decertandi, vnum per disceptationem, alterum per vim, quumque illud proprium sit hominis, hoc belluarum: fugiendum est ad posterius, si vti non licet superiore.* Hinc lucrosissima commercia foederibus vel instituta vel firmata esse, nouimus, iisque sibi ciuibusque suis prospexisse constat Salomonem, Hieramum (l), Ezechiam (m), immo & integras ciuitates, de quarum foederibus ipsi veteres numi clamant (n). Hinc consultissimum semper visum est, ictis foederibus, aequas commercandi conditiones ciuibus impetrare, siue ne negotiantes in prouinciis foederati principis ciues nostri laedantur, siue ne transituri impediantur, portubusque vel ipso mari excludantur, siue vt periclitantibus subueniatur, siue vt vectigalia non maxima, sed vel nulla, vel modica exigantur. Eo enim fere referri posse videntur, quae commerciorum caussa ineuntur foedera. Primum ius omnino est principi, foederibus obstringere exteros, ne ciues suos, ad eos negotiandi caussa excurrentes laedant, veluti ne

Foederibus.

(i) Euer. Otto *de Aedilib. municip. Cap. XIII. p. 466. sequ.*

(k) Cic. *de Offic. Lib. I. Cap. XI.*

(l) *I. Reg. VIIII. 27. II. Paral. VIII. 30.*

(m) *II. Paral. XX. 35.*

(n) Ez. Spanh. *de vsu numism. Diss. III. p. 143. Tomo I. Orb. Rom. Cap. IIII.*

ne ob diuersam religionis formulam vim patiantur, ne iis ibi mortuis honesta sepultura negetur, ne iniquis & longis angariis vexentur, ius iis denegetur, vel perperam reddatur. De his enim omnibus huiusmodi foederibus caueri solere, exemplis luculentissimis demonstravit laudatissimus MASCOVIVS (o). Quibus iam id addo, plerumque his foederibus id exprimi solere, vt negotiatoribus nostris, in foederatorum ciuitatibus portubusque commorantibus Consules a nobis constituti ius dicant, simulque dent operam, vt omnes foederis leges religiose obseruentur. Vnde eleganter eos consules dici ait MARQVARDVS (p), vt, consulere se debere mercatoribus & mercaturae, ipso nomine admoneantur: ceu & de coss. Romanis scripserat FLORVS (q). Iam inde ab antiquissimis temporibus id factum esse, non alio luculentiore testimonio ostendi potest, quam LEGIS WISIGOTHICAE (r), qua cautum est, vt *si transmarini negotiatores inter se caussam habuerint, nullus de sedibus Wisigothiae regum eos audire praesumeret, nisi tantummodo suis legibus audirentur apud* TELONARIOS SVOS. *Telonarii* enim hic non alii sunt, quam consules, seu negotiatorum exterorum iudices, quippe qui, nondum recepto consulum vocabulo, variis nominibus veniebant, dicti *baiuli, praepositi, seneschalli, priores mercatorum, Court-Meistere* (s), & in emporiis ciuitatum Hanseaticarum *seniores, Oldermannen* (t), apud Visigothos *telonarii.* Sane & apud Francos *mercati Palatii tolonearium* fuisse inter dignitates palatinas, eumque non modo omnibus regni portitoribus praefuisse, sed & ius dixisse de huiusmodi caussis, ex HINCMARO (u) & ALCVINO (x) obseruauit CAR. DV FRESNE (y). Quemadmodum vero alioquin omnis iurisdictio in republica a summo illius imperante pendet: ita regulariter hos consules constituunt principes territorii, ciuitatumque rectores, idque pluribus exemplis demonstrauit MARQVARDVS. (z) Sed quum aliquando in peregrinorum aequitate integritateque non eamdem, ac in ciuium fide, fiduciam collocare possimus; saepe contingit, vt foederibus aliquid de consulum constitutione caueatur. Sic apud LEIBNITIVM (a) exstant tabulae foederis, anno

(o) Mascou. *de foed. comm.* §. VI. VII. *sequ.*

(p) Marqu. *de iure merc. Lib.* III. *Cap.* VI. §. XVIII.

(q) Flor. *rer. Rom. Lib.* I. *Cap.* VIIII.

(r) *Leg. Wisig. Lib.* XI. *tit.* III. §. II.

(s) Marquard. *de iure mercat. Lib.* III. *Cap.* VI. *n.* XVIII.

(t) Idem *ibid. n.* XXXIII.

(u) Hincmar. *Opusc. XXXV.*

(x) Alcuin. *Epist.* LXXIII.

(y) Car. du Fresne *Glossar. Lat. Tom.* III. *p.* 1081.

(z) Marqu. *ibid. n.* XIIII. *sequ.*

(a) Leibnit. *Cod. dipl. iur. gent. Tom.* I. *n.* X. *p.* 13.

no ſaeculi XIII. trigeſimo inter Fridricum II. Imp. & Siciliae Regem, & Principem Afrorum icti, quo hic id ſibi ſtipulatur, *vt non habeant Chriſtiani in inſula Corſica iurisdictionem ſuper vllum Mahometanum, praeter Praefectum Mahometanum, miſſum a Rege Siciliae nomine ſuo, ad regendos tantummodo populos vnitatis, & ſit occupatus in negotiis populi vnitatis, quem Deus honorificet.* Itaque foedere illo placuit, primum, vt conſul ſingularis vel praefectus Mahumetanis, in Corſica inſula negotiantibus, ius diceret: deinde vt is ab ipſo Fridrico II. Imp. conſtitueretur, eiusque nomine ius redderet: denique, vt non alii id officium demandaretur, ac Mahumetano, quippe cui ſoli nota perſpectaque eſſe poterat Mahumetanorum iurisprudentia. At poſtea eo deuentum eſt, vt ab ipſis principibus exteris mitterentur conſules, qui ciuibus ſuis, apud exteros negotiantibus, ius ſecundum leges patrias dicerent, idque illi ſibi foederum tabulis diſerte ſtipularentur, cuiusmodi conuentionum varia exempla attulit paullo ante laudatus MASCOVIVS (b). At tunc ſimul cauendum erit foederum legibus, vt conſules illi ſint immunes & ſacroſancti, quia alias & magiſtratibus eius ciuitatis, in qua degunt, ſubſunt, nec legatorum iuribus & priuilegiis fruuntur (c). Sic ſane anno MDCXII. inter Imperatorem Turcicum & Belgii foederati ordines conuenit, ne Conſules eorumue bona detinerentur, ſed tamen in ius vocari poſſent ad tribunal Turcicum (d). Idemque cautum eſt inter Ordines Belgii & Algerienſes (e). Saepe etiam hos conſules in vincula publica ductos legimus, veluti anno MDCXXXIIII. Venetum, qui Anconam miſſus fuerat, ab Vrbano Papa VIII. & Hollandum a Gubernatore Gaditano (f). Nec iis auxilio fuit vox, legatos eſſe iure gentium ſacroſanctos & inuiolabiles. Recte enim WICQVEFORTIVS, ſanctimoniae legatorum vindex alioquin acerrimus: (g) *Les conſuls ne ſont que des marchands, qui avec leur charge de juge des differends, qui peuvent naiſtre entre ceux de leur nation, ne laiſſent pas de faire leur trafic, & d'être ſujets à la juſtice du lieu de leur reſidence, tant pour le civil, que pour le criminel: ce qui eſt incompatible avec la qualité de Miniſtre public.*

(b) Maſcou. *Diſſ. de foeder. commerc.* §. XII.

(c) Wicquefort *de l'Ambaſſadeur Liv. I. ſect. V. p.* 92. Corn. van Bynkersh. *de foro legat. Cap. X. p.* 482. *Opuſc. min.*

(d) *Placat-Buch. T. III. Lib. I. tit.* XIII. *n.* 36.

(e) Aitzema *Lib. I. p.* 353.

(f) Wicquefort *de l'Ambaſſadeur ibid. p.* 92.

(g) Wicquef. *ibid.*

blic. Ex quibus consequitur, vt nisi horum consulum securitati pactis & foederibus caueatur, nihil futurum sit frequentius, quam vt adficiantur iniuriis, maxime si quando immineat bellum, aut ea onera de nouo exigantur a negotiatoribus, ad quae sese minus putent esse obligatos. Nec desunt exempla foederum, quibus gens a gente nautis suis in mari periclitantibus auxilia officiaque humanitatis stipulatur. Est enim ea quarumdam gentium indoles, vt naufragos in seruitutem redigant, bonisque & rebus omnibus spolient, ipso mari saeuiores. Vixere sane olim his moribus plures gentes, quas recensuerunt IO. BODINVS (h), HVGO GROTIVS (i), & IO. SELDENVS (k), quarum caussa non confundenda cum consuetudine bona naufragorum pro derelictis habita, & intra annum & diem non repetita a dominis, fisco vindicandi, quale ius vbique fere olim viguisse in Germania (l), & etiamnum apud Danos (m), Suecos (n) & Noruagos (o) vigere, satis superque constat. Quum ergo principis quam maxime intersit, ciues suos maris inclementia perditos, non bis perire, nec libertate rebusque spoliatos, in eam redigi conditionem, vt conquerendum sit miseris:

Heu! mare haud est mare, vos mare acerrimum.
Nam in mari repperi; hic elaui bonis (p).

non melior est id impediendi ratio, quam vt foederis tabulis obstringantur exteri, ne naufragos laedant, neue eos in seruitutem detrudant, aut bonis spolient, sed rebus necessariis liberaliter iuuent. Quale quid inter Waldemarum Daniae & Magnum Sueciae Reges anno Christianae erae MCCCXXXXIII. (q) & inter Henricum VII. Angliae Regem & Philippum, Archiducem Austriae, anno MCCCCLXXXXV. (r) conuenisse nouimus. Denique nihil frequentius contingere solet, quam vt vectigalium exactio

(h) Bodin. *de Rep. Lib. I. Cap. vlt.*

(i) Grot. *de iure belli & pac. Lib.* II. *Cap.* VII. §. I.

(k) Selden. *Mar. clauf. Lib.* I. *Cap.* XXV.

(l) Schoucl. *de sing. Germ. iur. Cap. XX.* Hert. *de super. territ.* §. LVI. Cel. Dn. Praeses *Elem. iur. Germ. Lib. II.* §. *XXIII.*

(m) *Ius Dan. Lib.* IIII. *Cap.* IIII. §. IIII. *Iutic. Lib. III. Cap.* LXI. LXIII.

(n) *Leg. Prouinc. Cap.* XXXVI. & *Tit. de furt. Leg. Munic. Cap.* XIIII. *ibid.*

(o) *Iur. Norueg. Cap.* XXVI. *de iure mercandi.*

(p) Plaut. *Asin. Act. I. scen. II. v.* 8.

(q) Du Mont *dans le Corps univers. diplom. Tom. I. Part. II. p.* 223. Loccen. *iur. marit. Lib. I. Cap.* VII. §. *X. p.* 73.

(r) Du Mont *dans le Corps universel Diplomatique Tom. III. Part. II. p.* 337.

exactio paullo rigidior collidat gentes etiam amicissimas, & commercandi libertatem mirifice turbet, maxime quod illa plerumque cum accurata peruestigatione nauium merciumque coniuncta, ac proinde nauigantibus molestissima esse soleat. Huic quoque malo non aliud remedium quam a foederibus. Quemadmodum ergo iam olim teste POLYBIO (s) inter se pacti sunt Romani & Carthaginienses, τοῖς κατ' ἐμπορίαν παραγινομένοις μηδὲν εἶναι τέλος, πλὴν ἐπὶ κήρυκι ἢ γραμματεῖ, *vt, qui ad mercaturam venerint, ii vectigal nullum penderent, praeterquam ad praeconis vel scribae mercedem*: ita & postremis temporibus saepissime placuisse nouimus Principibus & rebuspublicis, vt vel nulla, vel modica vectigalia, veluti as vnus e centum, vel saltim non maior, quam a ciuibus, exigatur, neue naues visitentur, sed publicani, visis litteris, quas vocant *certificats*, adquiescant, qualium foederum exempla plura quum iam adduxerit celeberimus MASCOVIVS (t), huic rei immorari nolumus, demonstrasse contenti, nihil ad tuendam commerciorum libertatem efficacius, nihil vtilius esse, quam foedera, quippe quibus pleraque definienda sunt, quae iure illo gentium vniuersali veluti in medio relinquuntur.

§. XXVI.

At nusquam tuta fides. Si enim foederibus ac pactis sua semper constaret religio: nec lites, nec bella inter mortales pullularent, sed suum cuique, prout foederum & pactorum legibus cautum est, tribueretur. Enimuero quum ipsorum priuatorum, qui legibus, iudiciis, poenis, in ordinem cogi possunt, ea sit indoles, vt pactis & contractibus stare nolint: quid dicamus de gentibus liberis, earumque rectoribus, quos nullum commune vinculum continet, qui saepe res omnes vtilitate potius, quam iure, metiuntur, quorum denique quibusdam idem videtur, quod olim Lysandro apud PLVTARCHVM (u): τοὺς μὲν παῖδας ἀστραγάλοις δεῖν ἐξαπατᾷν, τοὺς δὲ ἄνδρας ὅρκοις· *pueros taxillis, viros iureiurando decipere debere*. Non mirum itaque, principes rerumque publicarum rectores de aliis iisque firmioribus praesidiis sibi circumponendis cogitare, quorum quidem nullum est, in quo plus fiduciae collocare liceat, quam munimenta, in exterorum solo exstructa, praesidiisque firmissimis munita. Nam haec & perfugium tutissimum dant oppressis, & gentem quacum nobis negotiatio intercedit, in offi-

Munimentis in solo extero exstructis,

(s) Polyb. *Hist. Lib. III. Cap. XXII.*
(t) Mascou. *Diss. de foeder. commerc.* §. XVIIII. XX. XXI.
(u) Plutarch. *Apophth. Lacon. p.* 229.

cio continent, & efficiunt, vt non precario, ſed perfecto & ſtabili iure, alicubi negotiemur. Iam antiquiſſimis temporibus hac arte vſi ſunt Phoenices, eorumque poſteri Carthaginienſes, qui vt commerciis per totum terrarum orbem tanto liberius tutiuſque vacare poſſent, omnem fere non modo Aſiae, & Africae, verum etiam Graeciae, Illyrici, Italiae, Siciliae, & Hiſpaniae oram maritimam coloniis, portubus, ciuitatibuſque munitiſſimis occuparunt, & ipſa Phoenicia tot vrbium nomina, quae erudite expoſuit BOCHARTVS, (x) huius originis monimenta, poſteris vbique terrarum reliquerunt. Quemadmodum ergo de iis LVCIANVS (y): ὅσον, inquit, ἐν τῷ πλῷ καὶ τῇ ἀποδημίᾳ πολλοὺς ἄν σοι θειοτέρους ἐκείνων ἀποδείξαιμι τοὺς ἐμπόρους, καὶ μάλιστα τοὺς Φοίνικας αὐτῶν, οὐκ εἰς τὸν Πόντον, οὐδὲ ἄχρι τῆς Μαιώτιδος, καὶ τοῦ Βοσπόρου μόνον ἐπλέοντας, ἀλλὰ πανταχοῦ τῆς Ἑλληνικῆς καὶ βαρβαρικῆς θαλάττης ναυτιλλομένους. ἅπασαν γὰρ οὗτοι ἀκτὴν καὶ πάντα αἰγιαλὸν, ὡς εἰπεῖν διερευνησάμενοι καθ᾽ ἕκαστον ἔτος ὀψὲ τοῦ μετοπώρου εἰς τὴν αὐτῶν ἐπανίασιν. *Quantum ad nauigationem & peregrinationem attinet, multos iſtis diuiniores oſtendere negotiatores, atque inter hos potiſſimum Phoenices, qui non in Pontum, neque ad Maeotidem vſque, aut Boſphorum, tantum enauigant, verum quaqua verſus Graecum ac Barbarum mare permetiuntur. Hi ſiquidem omnem oram, & omne littus, vt ita dixerim, quotannis ſcrutati, extremo tandem auctumno in ſuam patriam reuertuntur:* ita diſtincte demonſtrauit BOCHARTVS, eos in Cypro (z), Aegypto (a), Cilicia (b), Piſidia (c), Caria & Rhodo (d), Samo (e), Chio, Lesbo, Tenedo (f), Bithynia & Paphlagonia (g), Thracia & Thaſo (h), Samothracia, Imbro, Lemno, & inſulis circa Magneſiam Macedoniae (i), Euboea (k), Cycladibus (l), Creta, (m) Boeotica (n), Attica (o), Laconia (p), Illyrico (q), Africa (r), Melita

(x) Bochart. *in Chanaane Lib. I. Cap. II.*

(y) Lucian. *in Toxari p. 34. Tomo II. Op.*

(z) Bochart. *Chanaan. Lib. I. Cap. III.*

(a) *Ibid. Cap. IIII.*

(b) *Ibid. Cap. V.*

(c) *Ibid. Cap.* VI.

(d) *Ibid. Cap.* VII.

(e) *Ibid. Cap.* VIII.

(f) *Ibid. Cap.* VIIII.

(g) *Ibid. Cap. X.*

(h) *Ibid. Cap. XI.*

(i) *Ibid. Cap. XII.*

(k) *Ibid. Cap. XIII.*

(l) *Ibid. Cap. XIIII.*

(m) *Ibid. Cap. XV.*

(n) *Ibid. Cap. XVI.*

(o) *Ibid. Cap. XXI.*

(p) *Ibid. Cap. XXII.*

(q) *Ibid. Cap. XXIII.*

(r) *Cap. XXIIII. & Cap.* XXXVII. *ſeqq.*

ta (s), Sicilia (t), Sardinia (u), Corsica (x), Italia (y), Hispania (z), Britannia, Hibernia & Cassiteridibus insulis (a), Thule, (b) Gallia (c), mari rubro (d), & insula Ceylan (e) ciuitates quamplurimas condidisse. Horum vestigiis postea Carthaginienses & postremis saeculis Lusitani, Hispani, Angli, Galli, Dani, Fridericus Guil. Elector Brandeburgicus, Belgae, quin & Curlandi institerunt, qui partim in America, partim in India Orientali, conditis quamplurimis castris & munimentis effecerunt, vt non modo tuta sit negotiatio, sed & ipsi earum prouinciarum Principes bene secum agi, putent, si sub Europaeorum clientela precario imperent. Existimare quis posset, in barbarico tantum hoc licere, & vi ac ferro magis obtineri, quam iure & foederibus. Sed quum nihil sit rectae rationi magis consentaneum, quam posse vnumquemque se iure suo abdicare: quidni & foederibus conuenire posset, vt genti exterae in solo alieno munimenta & castra condere liceat? Et sane quod Europaei sibi in America & India orientali, ictis foederibus, adquisiuerunt, id & in Europa sibi ab Hispanis stipulati sunt Britanni, puta vt vrbem Calpen, nec non portum Magonis in Minorica insula retinerent, negotiantibus in mari mediterraneo insigni praesidio futuras, quamuis, quam aegre id ferant Hispani, & quam saepe eas vrbes recuperare studuerint, nemo ignoret.

§. XXVII.

Aliquando ipsa foedera tam dubiae sunt interpretationis, vt, sintne eorum leges ab alterutro violatae, nec ne, vix adpareat. His casibus profecto durum esset, illico ad arma prouolare, & sibi veluti manu ius dicere, quum mitiora supersint remedia, sapientesque prius omnia tentare oporteat, quam rem nondum ad liquidum perductam dubiae Martis aleae committant (f). Quum vero tria potissimum media impediendi bellum commendare soleant viri docti & prudentes (g), colloquia, seu disceptationem amicam, *Legationibus,*

Q 3

(s) *Ibid. Cap. XXVI.*
(t) *Ibid. Cap. XXVII. sequ.*
(u) *Ibid. Cap. XXXI.*
(x) *Ibid. Cap. XXXII.*
[y] *Ibid. Cap. XXXIII.*
[z] *Ibid. Cap. XXXIIII. sequ.*
[a] *Ibid. Cap. XXXIIII.*
[b] *Ibid. Cap. XXXX.*
[c] *Ibid. Cap. XXXXI.*
[d] *Ibid. Cap. XXXXIIII.*
[e] *Ibid. Cap. XXXXVI.*
[f] Cel. Dn. Praes. *Elem. Iur. nat. & gent. Lib.* II. §. CC.
[g] Grot. *de iure belli & pac. Lib.* II. *Cap. XXIII.* §. VII. *sequ.* Pufendorff. *de iure Nat. & gent. Lib. V. Cap. XIII.* §. *III.* & *Lib.* VIII. *Cap.* VI. §. *III.*

micam, prouocationem ad arbitros, & ſortem: facile eſt intellectu, raro ita comparatam eſſe de commerciis controuerſiam, vt Principes rerumque publicarum rectores eam fortunae arbitrio permittere velint, nec minus difficile eſſe, reperire arbitrum aequum, & qui nobis lucrum, quod ex commerciis ſperamus, non potius interuerſum, quam firmum ac ſtabile eſſe, cupiat, ac proinde non aliud ſupereſſe remedium, quam legationes, a quibus amice diſcernantur illae controuerſiae, & dubia foederum capita ad liquidum perducantur. Multum ſane momenti poſitum eſt in legati eloquentia, prudentiaque: ſaepe & dona, quae ferunt, placant animos, ſaepius eorum ſplendor oculos foederatorum percellit, vt potentiam exterae gentis reuereantur, & mitiora conſilia capiant. Hinc recte apud GROTIVM (h) LIBANIVS: *Πρῶτον μὲν τὰ δίκαια τῷ λόγῳ πειρᾶσθαι λαμβάνειν, ἀλλὰ μὴ τοῖς ὅπλοις ἐπιπηδᾷν ἀνθρωπινώτερον δήπουθεν.* *Homini eſſe conuenientius, prius verborum experimentum facere, quam ſtatim ad arma proſilire.* Et ſane quam multa olim Romani & Graeci, noſtra vero patrumque memoria Angli & Belgae legationibus a gentibus non modo humanioribus, verum etiam barbaris, impetrarint, quae ipſis fortaſſe armis numquam impetraſſent, tam notum prouocatumque eſt, vt pluribus id teſtimoniis probare ſuperuacuum videatur. Exſtant ſane iuſta volumina, quibus illae legationes earumque euentus luculenter deſcribuntur, veluti AD. OLEARII (i), GARCIAE SYLVAE FIGVERAE (k), NIEVHOFFII (l), CHAVMONTII (m), & *collectoris legationum Societatis Indicae ad Iaponiae Imperatores* (n), quibus ſimilibuſque libris euolutis, non temere quidquam, quod ad probandam huiuſmodi legationum neceſſitatem vtilitatemque pertineat, poterit deſiderari. Multa, quae a priuatis parum dextre ac feliciter adminiſtrantur, procedunt felicius, ſi principis vel reipublicae auctoritas negotio veluti pondus ſuperaddit: nec vlla eſt tam difficilis controuerſia, quae non prudentis legati diligentia poſſit definiri, ſi hic occaſiones omnes callide ſpeculetur, iniectaque ſpe, metuue in tempore incuſſo, animos in partes ſuas pertra-

[h] Grot. *ibid.* §. VII. *n.* 1. *not.* 1.

[i] Ad. Olearii *Itiner. Moſcou. Perſ. Sleſu.* 1663. *fol.*

[k] *L'Ambaſſade de D. Garcias Sylua Figueroa en Perſe*, ex verſione Wicquefortii *Pariſ.* 1667. 4.

[l] Nieuhoff. *Legatio Societatis orient. Indiae in Belgio ad Imperatorem Chinenſem. Amſtelod.* 1666. *fol.*

[m] *Relation de l'Ambaſſade de Mr. de Chaumont à la Cour du Roi de Siam. Pariſ.* 1668. 12.

[n] *Ambaſſades mémorables de la Compagnie des Indes Orientales des Prouinces unies vers les Empereurs du Japon. Amſt.* 1680. *fol.*

pertrahere didicerit. Quam difficile fuerit foedus commerciorum inter Belgas & Anglos concinnare, ex BASNAGIO (o) ostendit MASCOVIUS (p) : & tamen impedimenta omnia perrupit legatorum Belgicorum adsiduitas, prudentia, ac constantia, documentumque dedit posteris, nullam esse his virtutibus viam inuiam, omniaque recte procedere, si dextre ac sapienter gerantur.

§. XXVIII.

Praeterea ad tuendam commerciorum libertatem permultum faciunt classes, bene instructae, quippe quae nec impugnantur facile a gente inimica, & ei metum iniiciunt, vt aequas conditiones admittat. Hae vero vel a priuatis negotiatoribus priuatisque sumtibus, vel Principum rerumque publicarum auspiciis ac impensis mari immittuntur. Prius vbi fit, naues hae, in classis modum consociatae, hodie vocantur *eine Admiralitaet*, ab Arabica voce *Emir* seu *amira*, quod dominum denotat vel praefectum (q): olim *σύμπλοια* vel *ὁμόπλοια*, quia plures naues armatae coeunt, & simul ductu vnius praefecti nauigant, ad vim piratarum hostiumque eo facilius profligandam. Et sane vti necessitas per Orientem docuit mercatores, terra continenti negotiantes, vt consociati in modum exercitus, quem vocant *carauanam*, sub auspiciis alicuius ducis iter per loca inhospita faciant : ita hac cautione multo magis opus est iis, qui per mare ad dissitas gentes negotiandi caussa excurrunt, vbi *Classibus*,

Quid quisque vitet, numquam homini satis
Cautum est in horas : & vbi nauita Bosphorum
Poenus perhorrescit (r).

Sic sane huiusmodi *ὁμόπλοια* iam antiquissimis temporibus placuit Salomoni & Hieramo, Regibus, ad Ophirenses vela facturis (s), eaque vtebantur & Graeci & Romani, quoties periculi quid imminere videbatur nauigantibus. Eam enim & aliis suadet CICERO, (t) & se ipsum eo praesidio vti constituisse scribit (u) : vt iam non dicam de *archiguberno classis Britannicae*, Seio Saturnino, cuius in ipso iure nostro (x) mentionem fieri nouimus. Haec societas,

[o] Basnag. *Hist. Belg. Tom. I. p.* 51. & 493.

[p] Mascou. *Diss. de foed. commerc.* §. VI.

[q] Voss. *de vitiis serm. Lib. II. Cap. II.* Car. du Fresne *Glossar. Lat. Tom. I. p.* 387. *sequ. edit. nou.*

[r] Horat. *Carm. Lib. II. Od. XIII.*

[s] *I. Reg.* VIIII. 27. *II. Paralip.* VIII. 30.

[t] Cicero *Lib.* XVI. *Epist. ad Attic. I.*

[u] *Ibid. Epist. IIII.*

[x] *l.* 46. *D. ad SC. Trebellian.*

cietas, si consentiente principe vel republica coalescit: si fidem patriae sibique inuicem praestat, si ingruente aliquo casu aut periculo quisque communem securitatem supremam sibi legem dicit, nec ex societate ante tempus discedit, si denique sancte seruantur leges nauticae, quales Dani (y), Belgae (z) aliaeque gentes de ordine nauigandi, pugnaeque nauticae ratione tulerunt, dici non potest, quam ad quaeuis euitanda pericula sit vtilis, quamque salutaris mercatoribus, qui maximam saepe fortunarum partem ventis ac fluctibus committere coguntur, duplici expositi periculo, si praeter breuia & syrtes hostium quoque ac piratarum vim & iniurias metuere cogantur. Sic priuati societatem nauticam contrahere solent. Si vero tanta sint gentis cuiusdam in ciues nostros odia, vt priuata illa praesidia sufficere non videantur: nihil superest, quam vt ipsi Principes & respublicae classibus mare tutum reddant, suisque sint praesidio, quod ab Atheniensibus, Romanis, Hispanis, Lusitanis, Gallis, Anglis & Belgis tam feliciter saepe factum esse nouimus, vt lucrosa commercia sua non modo salua praestiterint, sed & ea subinde amplificarint.

§. XXVIIII.

Aliquando & repressaliis.

Euenit aliquando, vt gentes quaedam nullum aequitati locum concedere velint, sed depraedationes terra marique faciant, & conquerentibus licet per legatos principibus vel satisfactionem praefracte negent, vel postulata vanis promissis eludant. Eo casu moribus gentium permittitur species violentae exsequutionis, quam *ius repressaliarum* vocant iureconsulti recentiores, vt gentis tam iniustae naues mercesque, vbicumque repertae capi ac sisti, ex iisque laesis satisfieri possit (a). Quod quidem nihil, quod a iustitia alienum sit, continere arbitramur. Quamuis enim ita fiat, vt & innocentibus, nullaque nobis iniuria compertis, damni quid inferatur: id tamen hi non magis deprecari possunt, quam cladem bellicam. Nam ciues vna cum Principe suo personam quamdam moralem constituunt, & hinc factum principis ciuium factum est, nihilque iniuriae fit ciui, qui ob reipublicae suae factum aliquid damni sentit (b), quamuis ei recursus aduersus ciuitatem, eumue, per quem stetit, quo minus eo damno adficeretur, omnino

(y) *Leg. Dan. Lib. IIII. Cap.* VII.

(z) Placat-Buch. *Tom. I. p.* 323. 479. *sequ.*

(a) Grot. *de iure belli & pac. Lib. III. Cap. II.* §. *IIII. & sequ.*

(b) Pufend. *de iure Nat. & gent. Lib.* VIII. *Cap.* VI. §. *XVI.*

omnino patere debeat (c). Quamuis vero & nomen ſit recentius, & hanc pignorationem inter ciues eiusdem reip. prohibeant leges (d): tamen iam antiquiſſimis temporibus eam inter gentes liberas non extra vſum fuiſſe, luculentiſſimis exemplis oſtendit GROTIVS. Iam apud HOMERVM (e) Neſtorem, ob ereptos patri ſuo equos, Elidenſium pecora & armenta cepiſſe, legimus. Sed & Romanorum naues pro bonis Tarquiniorum, quorum hereditatem creuerat, Cumis retinuit Ariſtodemus (f). At poſtremis ſaeculis ob turbatam commerciorum libertatem eo remedio ſaepe vſæ ſunt gentes liberae, quamuis aliquando iuſto plus ſibi indulſiſſe videantur. Primo enim ipſa ratio ſuadet, id ius quod belli veluti praeludium eſſe ſolet, priuatis ſine decreto ſummi imperantis, cui ius belli eſt, non eſſe concedendum: ac proinde in Gallia nemini illo vtendi ius eſt, quam qui a Rege impetrauit *litteras marcae*, quas vocant (g), & quidem ab ipſis curiis ſupremis confirmatas (h): & in Belgio foederato id occaſionem dedit litibus non mediocribus, quod Zeelandi pro cauſſa communi repreſſalias, inuitis ceteris foederatis, decernere vellent (i). Quare tanto minus toleranda eſt audacia priuatorum, hoc iure ſine principum vel reipublicae conſenſu auctoritateque vtentium. Quibus enim belli gerendi ius non eſt, iis nec repreſſalias decernere licet (k), quidquid hic obuertant IO. BODINVS (l) & ipſe GROTIVS (m), ἀνδροληψίαν ſeu ius pignorandi exteros, ipſis priuatis concedere non dubitantes. Deinde & id cauendum, ne quid in decernendis repreſſaliis contra pacta & foedera fiat. Quia enim in ſe admodum rigida eſt haec exſequendi ratio, multis foederum legibus eius vſus eſt reſtrictus, cautumque, veluti anno MDCLIIII. inter Anglos & Belgas, ne repreſſaliae concedantur, niſi princeps, cuius ciuis ſe laeſum exiſtimat, prius principem laedentis adierit, isque intra tres menſes laeſo ius non dixerit. Et anno MDCLXII. inter Galliae Regem & Belgii foederati ordines

[c] Grot. *de iure belli & pac. Lib. III. Cap. II.* §. VII. *n.* 4.

[d] *l. vn.* C. *vt null. ex vican. l.* 4. C. *de exſequutor. & exactorib. Nouell. LII.* & CLIII.

[e] Homer. *Iliad. Λ. v. 669. ſequ.*

[f] Liu. *Lib.* II. *Cap. XXXIIII.*

(g) Grot. *ibid. n.* 1.

(h) Corn. van Bynkersh. *Quaeſt. iur. publ. Lib.* I. *Cap.* XXIIII. *p.* 175.

(i) Aitzema *Lib. XXIIII. p.* 717. *Lib. XXXXII. p.* 455. *Lib. XXXXV. p.* 1017.

(k) Corn. van Bynkersh. *Quaeſt. iur. publ. Lib.* I. *Cap. XXIIII.* Ziegler. *ad* Grot. *Lib. I. Cap. XXXIIII.* §. 32.

(l) Io. Bodin. *Lib. I. de republ. Cap. X.*

(m) Grot. *ibid.* §. VII. *n.* 3.

nes conuenit, ne vllus esset repressaliarum vsus, nisi denegata iustitia, eaque denegata non censeatur, nisi libellus laesi communicatus prius sit cum legato eius principis, contra cuius subditos repressaliis vti constitutum sit, & nisi intra quatuor menses laeso ius dictum sit (n). Haec ergo accurate esse seruanda, nemo dubitauerit, nisi qui omnem fidem obligationemque inter gentes sublatam cupiat. Enimuero caueri aliqua solent foederibus, quae vel nihili sunt, vel exitum habere nequeunt. Cuius generis V. A. CORN. VAN BYNKERSHOEK merito esse dixit clausulam anno MDCVIIII. induciarum (o); & postea pacis Monasteriensis tabulis (p) insertam, *ne repressaliae, nisi secundum legum Romanarum praescripta decernantur*, itemque, quod inter se anno MDCCX. pacti sunt Imperator Maroccanus & Belgii Ordines, vt plane cessent repressaliae, sed sibi inuicem ius & iustitiam administrent. Quemadmodum enim ius Romanum repressalias ignorat, rem ipsam vero plane prohibet, adeoque ex eius praescripto illis vti nemo potest: ita posterior conuentio plane est frustranea. Quid enim si iustitia non administretur? annon tunc nihilominus recurretur ad repressalias? Quare haec similiaque pacta non obstant, quo minus princeps laeso subdito recepto hoc inter gentes remedio succurrere, & honestam habere possit hanc libertatem commerciorum tuendi rationem.

§. XXX.

Ac denique bello. Sed vbi ea omnia expertus est Princeps, vt subditis sua constet commercandi libertas, & tamen nihil aequi impetrauit: ibi nihil omnino superest, quam vt iusta expediat arma, sibique ius dicat manu, quod nulla alia ratione obtinere potuit. Quum enim iustificae hae sint belli caussae, si quis summorum imperantium vel laedat alterum iniuria, vel ius illius interuertat, iniuria vero ciuibus vel subditis illata, in ipsum principem ac rempublicam redundet: quis negauerit ius esse ciuitatum rectoribus, vim vi repellere, vel iusto bello cogere hostem ad abolendam iniuriam, & pacem aequis conditionibus faciendam? *Aequissima*, inquit SENECA, (q) *vox est, & ius gentium prae se ferens: redde quod debes.* Et quum ne a priuato quidem id exigatur, vt suo se iure priuari iniuria

(n) Bynkersh. *ibid. p.* 173. *sequ.*

(o) *Pact. induciar. inter Albertum Archiduc. & Ordines Belg. foed.* §. *XI.*

(p) *Pax Monast. inter Hispan. & Belg.* §. *XXII.*

(q) Seneca *Epist.* LXXXXVI.

iniuria aequo animo patiatur: qua fronte id exigeretur a principe vel republica? Nec quisquam dixerit, ad principem non pertinere illatam ſubditis iniuriam, quum & ſupra iam demonſtratum ſit, cum commerciorum flore ipſam reipublicae ſalutem eſſe coniunctam, & ideo in ciuitatem coaluerint & aliorum imperia ſubierint liberi homines, vt iuribus ſuis ſine vlla iniuria fruerentur. Et ſane ſi recte Campani ineuitabilem neceſſitatem impoſitam credebant Romanis arma pro illis capeſſendi, quod ſe ſuaque omnia illis dedidiſſent (r): quis neget, eamdem aliquando neceſſitatem incumbere aliis principibus rerumque publicarum rectoribus, quorum ciues iure ſuo vti vi ac dolo malo prohibentur? Et hinc iam ſupra attulimus exempla vetera aeque ac noua bellorum, ob turbatam commerciorum libertatem geſtorum, quae iniuſta nemo vmquam dixerit, niſi cui omne bellum iniuſtum videatur. Facile equidem largimur, boni principis eſſe, non ob quamlibet minimam cauſſam arma ſumere, ſed eum expenſurum prudenter, non modo an res alio leniore modo poſſit componi, ſed & an operae pretium ſit, ob leuem quamuis iniuriam confugere ad remedium, ipſo ſaepe morbo grauius futurum. Sed quemadmodum parum prudenter, nec tamen iniuſte agere dicimus hominem, qui, ne leue damnum concoquere videatur, ſumtuoſam litem inſtituit: ita non ideo dixeris iniuſte agere Principem, qui & leuem iniuriam, illatam ſubditis armis vindicat, maxime ſi talis ſit iniuria, ex qua hoſtilis alterius animus ſatis ſuperque elucet. Non enim conſiſtere ſolent talia exempla, vnde coeperunt, ſed latiſſimam ſibi plerumque euagandi faciunt viam, vt demum nihil ſuperfuturum ſit ei, qui ſibi minima quaeque extorqueri patitur. Veriſſimum tamen eſt, ſaepe prudentia ac conſiliis plus proficere bonos principes, quam bello & armis, nec vllam eſſe maiorem gloriam, quam ſi ita pacis artibus vtantur, vt nihil auctoritati ſuae, nihil reipublicae ſaluti, nihil denique ciuium iuribus atque opibus decedat, ipſeque potius ſeruaſſe rempublicam, quam aleae expoſuiſſe, videatur.

(r) Liu. *Lib.* VII. *Cap.* XXXI. Flor. *Lib.* I. *Rer. Rom. Cap.* XVI.

§. XXXI.

Vota pro potentissimo Daniae Rege, optimo Principe, & libertatis commerciorum vindice acerrimo concepta.

Et haec est illa immortalis gloria, qua fulget Rex meus multo clementissimus. Haec virtus inusitata, quam in augusto hoc principe cum omnes exteri, tum ciues maxime, qui sub mitissimo eius imperio viuunt, venerantur. Nihil optimo Regi prius, nihil antiquius est, quam felicia praestare regna ac prouincias, religionem, pietatem, optimarum artium studia, commerciaque in maius prouehere, ciues non modo legibus saluberrimis, sed & incomparabili exemplo, meliores reddere: ita denique pacem colere, vt reipublicae non desint classes, milites, commeatus, & reliqua tuendae pacis praesidia. Quamobrem sicuti ciuibus omnibus, ita & mihi, hoc officium imponit pietas, vt vota pro Rege optimo concipiam, Deumque precibus flagrantissimis rogem; vt saluum praestet patrem patriae, religionis ac studiorum statorem, iustitiae asylum, libertatis commercandi vindicem, saluam incomparabilem Reginam, saluum heredem paternarum virtutum, iuuentutis principem, tantisque bonis, quibus sub auspicatissimo eius imperio tot regna & prouinciae fruuntur, addat perpetuitatem!

DE

DE IVRE PRINCIPIS CIRCA CIVIVM STVDIA.

EXERCITATIO XXXI.

§. I. *Cur Minerua in Imperatorum numis vocetur* COMES AVG. §. II. *Transitio ad institutum differendi de iure principis circa ciuium studia.* §. III. *Qualia studia hic intelligantur.* §. IIII. *Quid obiici possit huic iuri principis?* §. V. *Earum obiectionum solutio.* §. VI. *Ius hoc principis fluit ex natura & fine societatis ciuilis.* §. VII. *Idem exigunt singularum rerumpublicarum formae.* §. VIII. *Nec non ipsa studiorum ratio.* §. VIIII. *Exempla principum, hoc iure suo cum laude vtentium.* §. X. *Consistit illud primo in ingeniorum delectu.* §. XI. *An princeps recte prohibeat, quo minus promiscue omnes ad litterarum studia animum adpellant?* §. XII. *Abusus huius iuris.* §. XIII. *Per quos principem hunc delectum habere deceat?* §. XIIII. *Idem deinde ius principis sese exserit circa scholas & academias.* §. XV. *Vindiciae huius iuris aduersus canonistas.* §. XVI. *Tertio & circa reliquas societates literarias hoc ius versatur.* §. XVII. *Itemque quarto circa itinera litteraria ciuium.* §. XVIII. *Nec non quinto circa stipendia litteraria & praemia diligentiae.* §. XVIIII. *Sexto circa explorandos ciuium profectus.* §. XX. *Septimo circa societates, ad excolendas artes mechanicas pertinentes.* §. XXI. *Octauo circa docendi discendique rationem praescribendam.* §. XXII. *Nono circa impedimenta, quae artium incrementis obstant, remouenda.* §. XXIII. *Felicitas reipublicae, in qua iure hoc suo rite vtitur princeps.* §. XXIIII. *Conclusio dissertationis.*

§. I.

Cur Minerua in numis Imp. vocetur COMES AVG.

Raeclare MONETARVM nomen tuentur veteres Romanorum numi, quorum tot myriades, incredibili litterarum bono, tulerunt aetatem, maximaque cura, pro eo, ac decet, in fortunatiorum gazophylaciis adferuantur. Quemadmodum enim *moneta*, recte hoc obferuante ISIDORO (a), *a monendo* nomen accepit, ac proinde in gloſſa PHILOXENI vocatur *μνημοσύνη*. ita de tam multis iiſque praeſtantiſſimis rebus nos admonent vetera illa Romanorum numiſmata, vt quum EZECH. SPANHEMIVS *de eorum vſu ac praeſtantia* vaſtum elaboratiſſimumque opus adornarit, is tamen omnem eorum vtilitatem adeo non exhauſerit, vt poſt tantam meſſem aliis maximum ſpicilegium reliquiſſe videatur. Rem iam vnico, eoque perelegante exemplo illuſtrare iuuat, numis puta, qui exſtant, Tetrici (b), Probi (c), Diocletiani (d) & Maximini (e), Imperatorum, in quibus conſpicitur Minerua galeata, dextra praeferens oleae ramum, ſiniſtra clypeum, humi poſitum, inuerſamque haſtam, cum epigraphe: COMES AVG. His enim admoneri videmur, non poſſe principes rectoreſque rerum publicarum carere praeſidio ſapientiae, quam iam PLVTARCHVS *(f)* ἄρχοντι πάρεδρον, καὶ φύλακα ἐγκατοικισθέντα, *comitem principis, cuſtodem ac adſeſſorem indiuiduum eſſe* oportere, prudenter obſeruauit. Quamuis vero iis temporibus tantum non omnes, qui dignitate quadam palatina fungebantur, COMITES AVGG. (g) quidam etiam eorum ob interiorem admiſſionem AMICI ET COMITES AVGG. vocarentur (h): vix tamen Imperatores, dum Mineruae id cognomen tribuerunt, has dignitates in animo habuiſſe crediderim; nec probabile videtur, principes illos ſuperſtitioſiſſimos Deam tam magnam ſibique tam venerabilem adminiſtris ſuis aequiparare, &, uti tum loquebantur (i), *comitiuae honore ac cingulo donare*

(a) Iſidor. Hiſpal. *Origin. Lat. Lingu. Lib. XV. Cap. XV.*

(b) Anſelm. Banduri *Numiſm. Imp. Tomo I. p.* 408.

(c) Laur. Beger. *Theſaur. Brandeb. Tomo II. p.* 767. Car. Patin. *in Indice Numiſm. Imp. p.* 406. Banduri *ibid. p.* 447. 450. 459.

(d) Idem *ibid. p.* 26.

(e) Idem *ibid. p.* 68. 82.

(f) Plutarch. *ad principem inerudit. p.* 779.

(g) Barn. Briſſon. *de verb. ſignif.* voce *Comes.*

(h) Gruter. *Inſcript. p.* MC. 5. *Tomo II.*

(i) Caſſiodor. *Variar. Lib. II. Cap. XVI. l.* 6. C. *de princip. agent. in reb.*

re voluiſſe. Quare potius cogitaſſe eos arbitror de Minerua, quae adſcita Mentoris forma comitem ſe fore Telemacho, ita promittit apud HOMERVM (k):

Τοῖος γάρ τοι ἑταῖρος ἐγὼ πατρώϊός εἰμι,
ὅς τοι νῆα στελῶ, καὶ ἅμ' ἕψομαι αὐτός.
En ſocium talem, veteremque parentis amicum,
Qui tibi do nauem, ſimul & COMITABOR euntem.

Talem ſibi nimirum Mineruae comitatum exoptarunt illi principes, qualem Telemacho contigiſſe fabulatur poëta, vt, quemadmodum hic, eius Deae ope ac conſilio, omnes hoſtium inſidias, omniaque pericula feliciter effugiſſe dicitur, ita ipſi maximis periculis, quibuſcum coniuncta eſſe ſolent magna imperia, duce ſapientia, feliciter defungantur. Alios equidem Imperatores in numis ſuis HERCVLEM COMITEM AVG. (l) SOLEM COMITEM AVG. (m) & VICTORIAM COMITEM AVG. (n) celebraſſe comperio, iiſque emblematibus oſtendere eos voluiſſe conſtat, ſibi inuicto robore, ſumma prouidentia, victoriis denique ac triumphis opus eſſe ad tuendam amplificandamque rempublicam: at noſtri principes, exemplo Agamemnonis, qui ſibi decem, non Achilli, aut Vlyſſi, ſed Neſtori, ſimiles exoptabat (o), comitem ſibi adiungere malunt Mineruam, non ignari, neque Herculeum robur, neque ſplendidiſſimos triumphos, niſi comes adſit ſapientia, ſeruare poſſe rempublicam, eam vero propemodum oppreſſam, ſaepenumero non modo ſeruaſſe, ſed & in integrum reſtituiſſe principum ſapientiam. Non enim haec inermis, ſuiſque deſtituta eſt praeſidiis, ſed, ſicuti in numis noſtris Minerua altera manu oleam, altera haſtam ac clypeum praefert, ita hoc ipſum ſchema docet, ſapientiam, omnibus pacis bellique artibus munitam, & vtroque reipublicae tempore COMITEM AVGVSTORVM principum eſſe fidiſſimam. Et haec quidem etiam Stoicorum fuit ſententia, dum ſolum ſapientem regem, ſolum magiſtratui gerendo idoneum, ſolum opulentum, ſublimem, fortem, eſſe, profeſſi ſunt (p): nec aliud voluit MENANDER (q), dum dixit:

Τῷ διαθέσθαι πράγματα
Ἕκαστός ἐστιν καὶ λογίσασθαι κατὰ τρόπον, [illegible]
ἄρχων;

(k) Homer. *Odyſſ. B. v.* 286.
(l) Banduri *ibid. p.* 6. 149. 155. 297. 460.
(m) Idem *ibid. p.* 164. 174. 226. 248. 258. 269.
(n) Idem *ibid. p.* 118. 311. 318. 320. 400. 401. 402. 406. 408. & 411.
(o) Homer. *Iliad. B. v.* 371.
(p) Laert. *Lib.* VII. *ſegm.* 122.
(q) Io. Stobaeus *eclog. ethic. Cap.* HII.

Ἄρχων, στρατηγὸς, ἡγεμὼν δήμου, πάλιν
Σύμβουλος. ὁ διαφέρων λογισμῷ πάντ᾽ ἔχει.

Aetate in hominum nil, pater, praestantius
Ratione consilioque. Nam res qui ordinat,
Viasque agendi recte disponit sibi,
Princeps, & imperator, consiliarius,
Plebisque dux est. Cuncta habet, cui mens adest.

Id ergo monere voluerunt veteres, dum COMITEM AVG. laudarunt Mineruam: recte profecto & sapienter, si pro Minerua comitem sibi sumsissent veram illam ac diuinam sapientiam, quam ita loquentem inducit Rex sapientissimus (r): *Meum est consilium & ratio. Ego prudentia sum, mea est fortitudo. Per me reges regnant & gubernatores iusta sciscunt. Per me principes imperant, illustresque sunt omnes orbis praesides.*

§. II.

Transitio ad institutum disserendi de iure principis circa studia ciuium.

Qui alterum, tamquam indiuiduum comitem in contubernium adsciscit, is procul dubio & comitis sui comes est. Adeo enim mutuum est hoc officium, vt alter alteri sit praesidio, alter alterius ope, consilio, custodia, fruatur, nec vmquam vnus ab alterius latere discedat, & vterque vere dicere possit, quod ait apud EVRIPIDEM (s) Antigone:

πόμπιμον
Ἔχεις ἐμ᾽, ὥστε ναυσίπομπον αὔραν.

Comitem
Me habes, vt secundum ventum comitantem naues.

Quemadmodum ergo Minerua, id est, sapientia indiuidua COMES AVG. est: ita augusti principes sunt indiuidui Mineruae comites, dum honestarum artium sapientiaeque studia defendere, ornare, & ad ἀκμὴν magis magisque indies prouehere, pulcrum sibi atque honorificum esse, arbitrantur. Hinc quod olim ad Herculis sui officium pertinere credebat fabulosa antiquitas, puta, vt sit ΜΟΥΣΑΓΗΤΗΣ, & quibusuis optimarum artium studiis praestet patrocinium: id ad bonum principem refert EVMENIVS (t), dum scribit: *Aedem Herculis Musarum in circo Flaminio Fuluius ille Nobilior ex pecunia censoria fecit: non id modo sequutus, quod ipse litteris & summi poetae amicitia duceretur, sed quod in Graecia, quum esset imperator, acceperat, Herculem* MVSAGETEN *esse, id est,* COMITEM

(r) Prouerb. *VIII.* 14. *sequ.*
(s) Euripid. *Phoeniss. v.* 1706.
(t) Eumen. *panegyric. pro schol. instaur. Cap. VII.*

COMITEM DVCEMQVE MVSARVM. *idemque primus nouem signa ex Ambraciensi oppido translata, sub tutela fortissimi numinis consecrauit; vt res est, quia* MVTVIS OPIBVS & PRAEMIIS *iuuari ornarique deberent, Musarum quies defensione Herculis, & virtus Herculis voce Musarum.* Reliqua non addo, id monuisse contentus, Herculem Musageten illi, vt ex insequentibus patet, esse quemuis bonum principem, comitem ac ducem Musarum, statoremque optimarum artium, cuius ad iura ac officium vel id maxime pertinet, vt quaeuis honestarum artium studia sub eius cura ac patrocinio floreant, ex iisque respublica fructum capiat multo vberrimum. De quo quidem IVRE PRINCIPIS CIRCA CIVIVM STVDIA dum iam disserere animus est, Deum O. M. omnis verae sapientiae auctorem, vt id bene vertat, pia mente precor.

§. III.

Qualia studia hic intelligantur?

Quum ius illud sublime principis, quod paullo accuratius iam explicare constituimus, circa ciuium STVDIA sese exserat: quibusnam de studiis hic acturi simus, in ipso statim limine videtur exponendum. Et quidem STVDIVM generatim est omnis animi corporisque exercitatio, ad habitum, in certa arte certoue vitae genere adquirendum, suscepta, vel vt CICERO (r) definit, *animi adsidua & vehemens ad aliquam rem adplicata occupatio.* Vtramque eodem redire definitionem, facile patet. Quamuis enim corpori nullas ea in re partes tribuere videatur CICERO: fieri tamen non potest, quin adsidua & vehemens animi contentio etiam in corpore agilitatem incredibilem, motusque fini, quem sibi quisque proposuit, accommodatos producat. Vnde ipsum *studii* vocabulum Latini formarunt a Graeco σπουδή, Graeci vero σπουδὴν ἀπὸ τοῦ σπεύδειν, id est, *a festinando* vel *properando* (s), quia omne studium & mentem, & corpus, incitat, ac veluti calcaria subdit, vt quod quisque concupiscit, id eo citius celeriusque adsequi conetur. Prout vero minus magisue late patet illa corporis animique exercitatio: ita & ipsum studii vocabulum modo strictius, modo latius, accipitur. Strictissime iureconsulti ciuilem illam, quam ipsi excolunt, sapientiam STVDIVM (t); & ipsos iureconsultos, etiam veteranos, & qui iam regnum aliquod foren-

(r) Cicero *de inuentione Lib. I. Cap. XXV.*

(s) Ger. Ioann. Voss. *Etymolog. sub voce Spica p. 562.*

(t) *l. 1. §. 2. D. de iust. & iure.* Merill. *Obseru. Lib. I. Cap. XI.*

ſe tenebant, STVDIOSOS adpellabant (u). Aliquando eo nomine veniunt omnes artes, quibus ad humanitatem ac ſapientiam inſtituimur, quaſque veteres & *litterarum* (x), nec non *diſciplinarum ſtudia* (y) vocaſſe nouimus. Et eo ſenſu poeta Venuſinus (z):

Et STVDIIS *annos ſeptem dedit.*

Nec non VELLEIVS PATERCVLVS (a): *Pacatis bellis ciuilibus, ad erudiendam liberalibus diſciplinis ſingularis indolem iuuenis, Apolloniam eum in* STVDIA *miſit.* Vbi *ſtudia* cum reliquas artes liberales, tum philoſophiam maxime, ſuo ambitu complecti, res ipſa docet. Et ſunt ſane hae artes ſingulari quodam ac praecipuo ſtudio digniſſimae, quippe quae *adoleſcentiam alunt, ſenectutem oblectant, ſecundas res ornant, aduerſis ſolatium ac perfugium praebent; quae delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiſcum, peregrinantur, ruſticantur*; (b) quae denique ſemel deguſtatae adeo animum ſui dulcedine ſuauitateque permulcent, vt nulla in re difficilius, quam in earum ſtudio, modum teneamus. Quamobrem nec mirum eſt, eam liberalium artium ἐγκυκλοπαιδείαν ob eximiam dignitatem STVDIORVM nomen κατ᾽ ἐξοχὴν tuliſſe. At praetera latiſſima eſt vocabuli notio, quando omnia vitae genera, ad quae quis animum adpellit, STVDII vel STVDIORVM nomine veniunt. Quo ſenſu ſenex ille TERENTIANVS (c):

Quod plerique omnes faciunt adoleſcentuli,
Vt animum ad aliquod STVDIVM *adjungant, aut equos*
Alere, aut canes ad venandum, aut ad philoſophos:
Horum ille nihil egregie praeter cetera
STVDEBAT: *& tamen omnia haec mediocriter.*

Nimirum veteres, ceu recte obſeruat VOSSIVS (d), quasdam artium ac ſcientiarum veluti claſſes conſtituerant, aliasque dixerant φαύλας, ἀνελευθέρας, βαναύσας, ἀγοραίας, id eſt *viles, illiberales, ſordidas*, ac veluti *circumforaneas*, in quem cenſum omnes fabriles ac ſellularias, quas opificia adpellamus, referebant: alias *populares*,

(u) *l. 1. D. de offic. aſſeſſ. l. 9. D. de poen. l. 4. D. de extraord. cognit.* Gell. *Noct. Attic. Lib. XII. Cap. XIII.*

(x) Cicero *de haruſp. reſponſ. Cap. VIIII.*

(y) Quinctilian. *Inſtit. Orat. Lib. I. Cap. X.*

(z) Horat. *Lib. II. Epiſt. II. v. 82.*

(a) Vellei. Patercul. *Lib. II. Cap. LVIIII.*

(b) Cicero *pro Archia Cap.* VII.

(c) Terent. *Andr. Act. I. ſcen. I. v. 28.*

(d) Voſſ. *de art. & ſcient. nat. & conſtit. Lib. I. Cap. I.*

pulares, in quibus apud Graecos omnes pueri, teste ARISTOTELE (e) exercebantur, quales erant grammatistice, gymnastice, musice & ars pingendi : alias ἐγκυκλίας vel ἐλευθέρας, id est, *orbem disciplinarum*, vel *artes liberales*, puta arithmeticam, geometriam, musicam, astronomiam, grammaticam, rhetoricam & dialecticam : alias denique *sublimiores* & veluti *principes*, quarum in numerum disciplinas philosophicas referebant. Ex his artium scientiarumque classibus plerumque duas posteriores duntaxat *studiorum* nomine dignas iudicabant ; de prioribus inualuerat opinio, artibus illis nescio quid sordium haerere, easque non modo indignas ingenuorum hominum studio (f), sed & ciuibus ingenuis reipublicae ex voto optimae plane esse adimendas (g). Qua quidem sententia nihil potest fingi absurdius. Quum enim ipse ARISTOTELES, (h) eodem alioquin in luto haerens, πᾶσαν τέχνην ἀγαθοῦ τινὸς ἐφίεσθαι, *omnem artem boni aliquid adpetere*, fateatur : cur vllam earum, quae reipublicae vtilitatem adfert, sordidam existimemus ? Ideone, quod in rebus sordidis occupantur ? Quasi in re magis sordida versentur mercatores, fabri, pistores, quin cerdones & fullones, quam poëtae, id saepe omni studio agentes, vt omnes nequitias turpissimosque Veneris lusus insidiosa oratione exornent. An, quia non tam ingenio, quam manu exercentur ? Quasi sordidum sit omne, quod manu paratur, & non potius verissimum sit illud HESIODI (i) :

Ἔργον δ' οὐδὲν ὄνειδος, ἀεργίη δέ τ' ὄνειδος.
Otia sunt probrum, sunt nulla negotia probrum.

An denique quod indignae sunt illae artes libero homine, vel earum studium minorem, quam liberales, vtilitatem adferunt? Quasi vero indignum quid persona sua faciant, qui studio, cui par ingenium ab ipso bonorum omnium auctore Deo acceperunt, animum adiungere, quam artes liberales ac sublimiores, inuita Minerua, addiscere malunt : & quasi facilius ac minore cum incommodo opificibus careat respublica, quam rhetoribus, criticis ac poetis. Quare tantum abest, vt tam arctis limitibus circumscribendam putemus studiorum notionem, vt eius vocabuli ambitu omnes honestas artes complectamur, illosque demum aequo Ioue

(e) Aristotel. *Polit. Lib.* VIII. *Cap. III.*
(f) Cicero *de Offic. Lib.* II. *Cap.* XXXXII.
(g) Aristotel. *Polit. Lib.* VII. *Cap.* VIIII. & X. Dionys. Halicarn. *Antiqu. Rom. Lib.* II. p. 98. Aelian. *Var. Hist. Lib.* VI. *Cap.* VI.
(h) Aristotel. *Ethic. ad Nicom. Lib.* I. *Cap.* I.
(i) Hesiod. ἔργ. καὶ ἡμέρ. *v.* 309.

iudicare existimemus, qui & vtilissimas reipublicae esse has artes censent (k), & auctores sunt bono principi, vt non modo sapientiae ac litterarum, sed & vulgarium quarumuis artium, studia ad curam suam reuocet, nihilque faciat reliqui, vt haec aeque, ac illa, a ciuibus excolantur, & ad maiorem, si fieri potest, perfectionem prouehantur.

§. IIII.

Quid obiici possit huic iuri principis?

Quo latius vero ius hoc principis circa ciuium studia patet: eo minus dubitandum est, quin illi iusto plus tribuere velle quibusdam videamur. Primo enim ciues non eo fine coaluisse dicent in rempublicam, vt se vni paucisue in seruitutem addicerent; sed vt sub imperantium tutela ac patrocinio vera libertate tanto securius fruerentur. Inde enim esse, quod summus prudentiae ciuilis auctor, ARISTOTELES (l), ciuitatem *κοινωνίαν τῶν ἐλευθέρων*, *communionem liberorum hominum* adpellare non dubitarit. Atqui nihil esse statui herili propius, quam imperium illud, quod sibi princeps in ciuium studia adroget. Quod in Priapi statuam lusit poeta (m):

Non me Praxiteles Scopasue fecit;
Nec sum Phidiaca manu politus:
Sed lignum rude villicus dolauit,
Et dixit mihi: Tu Priapus esto:

idem de seruis dici poterat, *de quibus domini curam esse*, ait COLVMELLA (n), *cui quemque officio praeponere conueniat, & qualibus operis destinare.* Hi nimirum, audita heri voce: Tu villicus, tu vero actor, tu bubulcus, tu agaso esto, in solo obsequio sibi relictam esse gloriam experiuntur. Quid vero interest, inquient, inter vilissimum quodque mancipium, & ciuem, cui non relinquitur naturalis illa facultas faciendi, quod velit, artemque honestam, qua sibi suisque victum amictumque quaerat, suo arbitrio eligendi? Deinde ipsius ingenii humani eam esse dicent naturam ac indolem, vt nullius inter mortales imperium admittat. Nullis enim legibus parere intellectum, nullam istum vim metuere, quin eum solum, libertate inexpugnabili fretum, Manliana etiam imperia impune adspernari. Addent, ne ardorem quidem illum, naturalemque

(k) Hertius *Elem. Polit. Part. II. sect. II. §. XXX.*

(l) Aristotel. *Polit. Lib. III., Cap. IIII.*

(m) *Lusus Priap. n. 10.*

(n) Columella *de re rust. Lib. I. Cap. VIII.*

lemque ad artem quamdam impetum, qui in quouis ſtudio, tanquam primum, ſecundum, vltimum eſt, ab alterius iuſſu ac voluntate, ſed a cuiuſque natura & indole pendere, & hinc prudenter monere ſapientes (o):

Tu nihil inuita dices facieſue Mineruа.

Quum ergo ipſa experientia doceat, quod pridem obſeruauit SENECA (p), *male reſpondere coacta ingenia:* ecquem dubitaturum, quin cuilibet permittendum ſit, vt naturam ſequutus ducem, ei ſtudio adiungat animum, ad quod ſe naturali quadam cupiditate ſentiat inflammari? Denique erunt fortaſſis, qui male ominentur ſtudiis artibuſque, tanta ſeruitute oppreſſis: Vti enim tum demum florere artes, & quaſi lacertos mouere conſtat, quando ſalua ciuibus eſt libertas, eas ſuo arbitrio excolendi: ita periculum eſſe clamabunt, ne ius illud, quod principi vindicamus, earum flori incrementiſque laetioribus officiat, omnemque bonam artem, quod de Domitiani temporibus conqueritur TACITVS (q), *in exſilium agat.* Quae quum ita ſint, ſatius quibuſdam videbitur, libera ab omni imperio eſſe ſtudia ciuium, quam eadem a ſummo eius arbitrio ac voluntate pendere.

§. V.

Earum obiectionum ſolutio.

Enimuero haec omnia, ſi paullo accuratius, & adhibita in conſilium ratione, expendantur, ita comparata ſunt, vt ne ſpecioſa quidem, nedum ſolida, videantur. Quod enim ad primum illud argumentum attinet, male profecto colligeres, ciues, ſi principi circa eorum ſtudia ius aliquod concedatur, ſeruitutis periculum adituros, neque ſequitur, vt, quia domini ſeruorum ſtudia regunt, ideo & ciues, quorum ſtudia princeps ad reipublicae vtilitatem dirigit, pro ſeruis ſint habendi: niſi & liberos, quorum ſtudia parentes & paedagogi moderantur, triſtem ſeruire ſeruitutem fatearis. Permultum profecto intereſt, quo quidque animo, quoue conſilio fiat. Regunt ſeruorum ſtudia domini: verum non illorum, ſed ſui cauſſa, parendumque eſt ſeruis, modo domini imperent οὐ τὸ τύχης ἀλλὰ τὸ τῆς φύσεως ἐναρμόνιον, *non quod fortunae, ſed quod naturae congruit*, vti eleganter monet PHILO (r). Regunt liberorum ſtudia parentes, at non vt ſibi, ſed vt liberis, rei nondum intelligentibus, conſulant. *Quia* enim *vtile eſt iuuentuti*

regi,

(o) Horat. *de arte poet. v. 385.*
(p) Seneca *de tranquillit. animi Cap. VI.*
(q) Tacit. *vit. Agric. Cap. II.*
(r) Philo *Lib. II. de Legib. ſpeciali libro. p. 798.*

regi, inquit SENECA (s), *imposuimus illi quasi domesticos magistratus.* Regunt denique ciuium studia principes, at reipublicae caussa, cuius ratio non constat, nisi singuli ciues omnes ingenii vires eius saluti attemperent. Deinde facile quidem largimur, non posse cogi intellectum humanum, vt adprehendat, quod adprehendere non potest, vel, quod falsum esse perspicue intelligit, pro vero; quod verum esse nouit, pro falso habeat: sed quis, quaeso, nisi MACHIAVELLVS (t) vel HOBBESIVS (u) aliquis, tale ius, summa cum iniuria coniunctum, principi tribuat? Enimuero quemadmodum nullum principis imperium est in religionem, hominisque conscientiam (x), & illi tamen ius circa religionem vel sacra denegari non potest: ita, quamuis in ipsas artes & scientias nihil iuris sit principi, idque adeo verum sit, vt facilius hominibus, quam vlli vocabulo, ius ciuitatis dare possit (y): ei tamen ius aliquod circa artes merito vindicamus, quod ad iuuandas potius ornandasque illas, quam ad ciues obtorto collo atque inuita Minerua ad certa vitae genera pertrahendos, est comparatum. Denique postremum, quod attulimus, argumentum plane est ἀπροσδιόνυσον. Non enim a principe huiusmodi periculum imminet artibus ac scientiis, sed a tyranno. Ille enim *vtilitatem ciuium sic tuetur, vt, quaecumque agit, ad eam referat, oblitus commodorum suorum* (z): hic nihil, quod ciuibus vtile est, sibi salubre putat.

Non vulgi cura tyranno:
Dum sua sit modo tuta salus.

Suspectum ei est, quidquid eminet, ac proinde idem omnium tyrannorum est consilium, ac olim Tarquinii & Periandri, qui, quid fieri vellent, summis papauerum capitibus baculo decussis, per ambages ostendebant (a). Hinc inter eorum artes est, teste ARISTOTELE (b), *μήτε παιδείαν ἐᾶν, μήτε ἄλλο μηδὲν τοιῦτον, ἀλλὰ πάντα φυλάττειν, ὅθεν γίνονται δύο, φρονήματά τε καὶ πίστις, καὶ μήτε σχολὰς, μήτε ἄλλους συλλόγους ἐπιτρέπειν γίνεσθαι σχολαστικούς, nec disciplinam*

(s) Seneca *de Benefic. Lib. III. Cap. XI.*

(t) Conring. *praefat. ad Machiauelli principem p. 20. sequ.*

(u) Hobbes. *Leuiathan Lib. II. Cap.* XVIII. *p.* 88. *sequ.*

(x) Grot. *de iure belli & pacis Lib. II. Cap. XX.* §. XXXXVIII. *sequ.*

(y) Sueton. *de illustr. grammat. Cap. XXII.*

(z) Cic. *de offic. Lib. I. Cap. XXV.*

(a) Liu. *Lib. I. Cap. LIII.* Flor. *Lib. I. Cap.* VII. Aristot. *Polit. Lib. III. Cap.* VIIII. *& Lib. V. Cap. X.*

(b) Aristot. *ibid. Lib. V. Cap. XI.*

nam permittere, nec aliud quidquam huiusmodi : sed omnia cauere, vnde solent oriri haec duo, spiritus magni & fides : ac proinde neque ludos litterarios sinere coli, neque alios conuentus, in quibus honesto ocio homines fruuntur. Hinc sub Domitiano similibusque principibus Roma vidit expelli sapientiae professores (c), inertiam coli pro sapientia (d), nec minus periculi ex magna, quam ex mala, fama esse (e). Quae omnia non est, quod a bono principe metuamus, qui satis intelligit, se tanto florentiorem habiturum rempublicam, quanto laetius in ea sapientia, virtus, omnesque bonae artes efflorescant.

§. VI.

Ius hoc principis fluit ex natura & fine societatis ciuilis.

Quum ergo tam leuicula sint, quae huic principum iuri obuerti posse videntur : facile vnusquisque intelliget, fundamentis illud niti firmissimis, quorum praecipua tantum hic consectari iuuabit. Primo itaque ciuitatem in societate, societatem in plurium hominum in eumdem finem, eademque media consensu consistere, inter omnes constat (f) : idque adeo extra omnem dubitationis aleam positum semper visum est, vt ideo rempublicam *eadem velle, eademque nolle* dixerint (g), eamque tamquam vnam aliquam personam conceperint animo, quia *in quibus eadem studia sunt, eaedemque voluntates, in his fit, vt aeque quis altero delectetur, ac seipso, efficiaturque id, quod Pythagoras vult in amicitia, vt* VNVS *fiat* EX PLVRIBVS (h). Quum vero inter contraria hominum studia sperandum non sit, vt tot myriades veluti per conspirationem vnum idemque velint ac nolint : id vnum sane relinquitur, vt ciues voluntates suas voluntati summi imperantis submittant, in quo & officium bonorum ciuium positum esse, recte obseruauit EPICTETVS (i). Quare princeps idem reipublicae praestat, quod mens corpori. Quemadmodum enim illa non modo totum corpus, sed & omnia eius membra mouet ac regit, vt, quod toti vere prosit, peragant, nec saluum esset totum corpus, nisi membra singula mentis imperio parerent : ita principis est, ciues, tamquam

(c) Tacit. *Agric. Cap.* II. Gell. *Noct. Attic. Lib. V. Cap. XI.*
(d) Tacit. *Agric. Cap.* VI.
(e) Idem *Annal. Lib. III. Cap.* LV. & *Lib.* XVI. *Cap.* VII.
(f) Dn. Praes. *Elem. iur. nat. & gent. Lib. II.* §. *XIIII.*
(g) Apulei. *de habit. Doctr. Platon. Lib. II. p.* 25.
(h) Cic. *de offic. Lib. I. Cap.* XVII. & *Catilin.* IIII. *Cap.* VII.
(i) Arrian. *Dissert. Epict. Lib. I. Cap. XII.*

quam magni corporis membra ac artus, ita regere, vt quisque eas partes reipublicae, quae eius ingenio viribusque conueniunt, eum laude agat. Opus reipublicae est milite eiusque ducibus, opus est viris rerum ciuilium gnaris, qui sint in principis consilio, opus iuris peritis, qui vice sacra iudicent, viris prudentibus qui aerario ea, qua par est, integritate praesint, qui sanctissimo legatorum munere apud exteros fungantur, qui sacra faciant, docendique munere fungantur. Nec minus respublica indiget mercatoribus, artificibus, opificibus, nautis, agricolis, qui diuersissimorum statuum homines tamquam totidem magni istius corporis membra considerandi sunt. Quum ergo princeps vniuersum corpus regat: ad eius quoque officium pertinebit, curare, vt singula membra suis officiis recte fungantur, adeoque operam dare, vt & studia quarumlibet artium floreant in republica, & ciuium quisque illud excolat vitae genus, in quo vere prodesse possit reipublicae. Quin tantum abest, vt hanc curam abiicere debeat bonus princeps, vt, nisi hic admodum sit oculatus, facile summum periculum reipublicae immineat. Quum enim Athenas nauarchorum pessumdederit imperitia (k), Romae inscitia remeritasque legatorum paene exitio fuerit (l), Hebraeorum denique rempublicam florentissimam euerterit consiliariorum imperitia (m): quis neget, idem & hodie euenire posse, nisi princeps det operam vt & ciuium in omni studiorum genere praestantissimorum sit copia, & quisque iis reipublicae partibus, ad quas a natura factus summaque arte perpolitus est, fungatur?

§. VII.

Idem exigunt singularum rerumpublicarum formae.

Praeterea id ius, eamque curam reipublicae rectorum ipsas rerumpublicarum formas diuersissimas exigere, iam pridem obseruauit summus prudentiae ciuilis auctor, ARISTOTELES (o). Quum enim non vna eademque omnibus gentibus placeat imperii ratio, sed aliae principatum, aliae optimatium imperium, aliae populare regimen reliquis rerumpublicarum formis anteferendum esse; censeant, plerisque genus reipublicae vel ex duabus, vel ex omnibus ciuitatum formis conflatum, quod veteres omnium optimum praestantissimumque habuerunt (p), adrideat: per multum sane

(k) Xenoph. *Histor. Graec. Lib. II. Cap. I.* §. XVI.
(l) Liu. *Lib. V. Cap.* XXXVI.
(m) 1. *Reg. XII. 8. sequ.*
(o) Aristot. *Polit. Lib.* VIII. *Cap.* II.
(p) Polyb. *Hist. Lib. I. Cap. I. p.* 628. *& Cap.* VIII. *p.* 638. Dionys. Halic. *Antiqu. Rom. Lib. II. p.* 82. Diog. Laert. *Lib.* VII. *segm.* 131.

ſane intereſt, cuinam ex his formis accommodatius videatur populi cuiusdam ingenium. Sunt ſane, qui ne regibus quidem, niſi ex libidine, parent (q): alios ad herum recipiendum natura factos, dixeris: alios ad regnum, alios ad optimatium imperium procliuiores, alios aequalitatis amantiſſimos eſſe, Graecorum barbarorumque exemplis oſtendit ARISTOTELES (r). Quaecumque vero reipublicae forma ſemel placuerit: nihil prius, nihilque antiquius habere debent ciuitatum rectores, quam vt ciues adſuefiant illi formae, atque ita inſtituantur, vt eam non modo aequo animo ferant, ſed & ament, ac non minus, quam ſeipſos, ſaluam eſſe cupiant. Δεῖ γὰρ, inquit philoſophus (s), πρὸς ἑκάστην πολιτεύεσθαι. Τὸ γὰρ ἦθος τῆς πολιτείας ἑκάστης τὸ οἰκεῖον, καὶ φυλάττειν εἴωθε τὴν πολιτείαν, καὶ καθίστησιν ἐξ ἀρχῆς. Οἷον τὸ μὲν δημοκρατικὸν δημοκρατίαν, τὸ δὲ ὀλιγαρχικὸν ὀλιγαρχίαν. Ἀεὶ δὲ τὸ βέλτιστον ἦθος βελτίονος αἴτιον πολιτείας. *Oportet enim apte ad ſingulos verſari in republica. Indoles namque cuiusque reipublicae ſua ac propria, & tueri ſingulas ſolet, & initio conſtituere, veluti popularis indoles popularem, oligarchica oligarchiam. Semper autem optima indoles & mos cauſſa eſt melioris reipublicae.* Hinc maxime porro intereſſe oſtendit legislatoris, vt curam adhibeat puerorum inſtitutioni, & diſciplinam publicam eamdem ac vniformem ciuibus omnibus praeſcribat: eoque nomine laudat Lacedaemonios καὶ πλείστην ποιοῦντας σπουδὴν περὶ τοὺς παῖδας, καὶ κοινῇ ταύτην, *plurimum ſtudii impendentes pueris, & id quidem publice*, qua in re & XENOPHONTEM (t), & PLVTARCHVM (u) habet conſentientes. Hactenus ARISTOTELES, cuius praeceptis nihil poteſt eſſe ſapientius, nihil ſalutarius. Niſi enim ita inſtituantur ciues, vt ament reipublicae ſuae ſtatum, ad eiusque conſeruationem felicitatemque omnia referant: alterutrum euenire neceſſe eſt, vt aut ciuitatem ſibi exoſam, ſi poſſint, deſerant, aut rebus nouis ſtudeant, omnemque praeſentem ſtatum euertendi occaſionem ſpeculentur. Obſeruauit ſane HERM. CONRINGIVS (x), patrum noſtrorum memoria Cretenſes, non ob aliam cauſſam, quam quod non adſueti eſſent regimini oligarchico, & iuuenum quorumdam patriciorum iniuriis laceſſerentur, clam ſollicitaſſe Turcarum auxilia, eaque induxiſſe in inſulam, easque fuiſſe primas veluti ſcintil-

(q) Tacit. *Annal. Lib. IIII. Cap. XXXXVI.*

(r) Ariſtot. *ib. Lib. III. Cap. XII.*

(s) *Id. ibid. Lib. VIII. Cap. I.*

(t) Xenophon *de republ. Lacedaem. Cap. I.*

(u) Plutarch. *in Lycurgo p. 50. ſequ.*

(x) Herm. Conring. *de morb. & mutat. oligarch.* §. *XX.*

ſcintillas ex quibus exarſerit ferale iſtud bellum Creticum, quod vnum maxime poſt hominum memoriam vires florentiſſimae Venetorum reipublicae attriuerit. Nec cuiquam ignotum eſt, quid Belgas, mitiſſimi ingenii homines, principumque ſuorum olim amantiſſimos, contra Hiſpanos armarit. Non prius enim in neruum rem erupiſſe nouimus, quam quum moderato adſueti imperio pro mancipiis tractari coepiſſent. Quod ſane ipſum Carolum V. Imp. ceciniſſe vt vatem, memoriae prodidit GROTIVS (y), *ſaepe quippe teſtatum, ſi Hiſpanorum ſuperbia cum Belgarum patientia committatur, ingens imminere periculum*: quin aliquando *inuectum eum in filium qui inter Hiſpanos nutrita indole, opportunitates earum regionum*, INGENIAQVE POPVLORVM *non perinde noſſet, aut etiam contemneret.* Vt paucis complectamur omnia, neque ſeruitutem, neque libertatem, neque laxum, neque adductius imperium aequo animo ferent ciues, niſi ab ipſis incunabulis iis doctrinis ac opinionibus imbuantur, quae cuiusuis reipublicae ſtatui conueniant, nec ſalua eſſe poteſt vlla ciuitas, niſi rem tanti momenti ad curam ſuam reuocent ii, quos reipublicae praeeſſe voluit diuini Numinis prouidentia.

§. VIII.

Nec non ipſa ſtudiorum ratio.

Accedit, quod ſine ea principis cura vix in vlla arte ac ſcientia operae pretium facturi eſſent ciues, quantumuis ingenioſiſſimi cupidiſſimique diſcendi. Pauciſſimi mortalium tam felice ac prope diuino ingenio praediti ſunt, vt viam, qua ad ſummum in aliqua arte faſtigium itur, ipſi inueniant: pauciſſimi, qui inuentam, nullo adhibito duce, conficere poſſint. Accedere oportet veluti polituram, a ſola inſtitutione dextra ac prudente expectandam. Hinc CICERO (z): *Ego*, inquit, *multos homines excellenti animo ac virtute fuiſſe, & ſine doctrina, naturae ipſius habitu prope diuino, per ſeipſos & moderatos & graues exſtitiſſe, fateor. Etiam illud adiungo, ſaepius ad laudem atque virtutem naturam ſine doctrina, quam ſine natura valuiſſe doctrinam. Atque idem ego contendo, quum ad naturam eximiam, atque illuſtrem acceſſerit ratio quaedam conformatioque doctrinae, tum illud neſcio quid praeclarum & ſingulare ſolere exiſtere.* Nimirum permulta requiruntur, vt quaeuis honeſta ſtudia in republica floreant, magiſtri artium omnis generis optimi, ſcholae bene ac prudenter conſtitutae, libri, bibliothecae, inſtrumentorum, aliarumque neceſſariarum rerum adparatus,

(y) Grot. *Annal. Belg. Lib. I. p. 6.*

(z) Cicero *pro Archia Cap.* VII.

paratus, quin & occaſio, ea, quae quisque didicit, exercendi. Haec vero maximam partem ita comparata ſunt, vt iis adquirendis non ſufficiat priuatorum fortuna: quaedam ſine principis auctoritate non adeo magnam vtilitatem adlatura videntur reipublicae. Principis ergo eſt, praeſtantiſſimos omnium ſcientiarum doctores ac artifices inuitare, eosque ſtipendiis, praemiis, legibus inflammare ad diligentiam, ſcholas, gymnaſia, academias condere, easque legibus ac priuilegiis ornare, id enim ius principi, veluti praecipuum, vindicant iuris publici auctores illi quoque, qui magiſtratibus etiam inferioribus ſcholarum curam non adimunt: (a) bibliothecas, muſea, gazophylacia magnificis ſumtibus inſtituere, theatra anatomica, ſimilesque palaeſtras, tamquam campum ampliſſimum, in quo iuuenum induſtria excurrat, aperire, & quae ſunt huius generis alia. Fuit ſane haec praeclara illa via, quam ſimul litteris ad perfectionem, ſimul ſibi ipſis ad immortalem gloriam muniuerunt principes optimi, Alexander M. (b), Veſpaſianus (c), Antonini (d), Alexander Seuerus (e), Conſtantius Chlorus (f) qui adeo nullis pepercerunt ſumtibus, quibus ad prouehenda quaelibet honeſtarum artium ſtudia opus eſſe videbatur, vt paene profuſi magis, quam munifici, viſi ſint poſteris, eo nimirum ſaeculo natis, quo ſaepenumero plus impenſarum fit in equos canesque, quam in viros doctiſſimos alendos (g). Quo animo ſi & olim fuiſſent principes: actum procul dubio eſſet de litteris, praeclarisque artibus, omniaque iam pridem vna veluti ruina inuoluiſſet barbaries.

§. VIIII.

Exempla principum hoc iure ſuo cum laude vtentium.

Et eo quidem iure circa bonarum artium ſtudia iam pridem maximo reip. bono vſi ſunt principes, tum barbari, tum Graeci: & illi quidem tanto diligentius, quanto minus in eorum imperiis aliqua erat priuatim in artibus proficiendi occaſio. Fuit ſane hoc

 Regum

(a) Cothmann. *Reſp. acad. I. n.* 8. Limn. *Iur. publ. Lib.* VIII. *Cap. I. n.* XXXI. *ſequ.* XXXVI. Ziegler. *de iur. maieſt. Lib. I. Cap. XXIII. §. IIII.* Matth. Steph. *Diſc. acad.* VIII. *n.* XV.

(b) Plin. *Hiſt. Nat. Lib.* VIII. *Cap.* XVI.

(c) Sueton. *Veſpaſ. Cap.* XVIII.

(d) Iul. Capitolin. *Vit. Antonini Pii Cap. XI.* Tatian. *orat. contra Graecos p.* 157. Philoſtr. *vit. Sophiſt. Lib. II. Cap. II. p.* 566.

(e) Lamprid. *Alex. Sev. Capite XXXXIIII.*

(f) Eumen. *Orat. pro Schol. inſtaur. Cap. XI.*

(g) Creſoll. *Theatr. rhetor. Lib.* IIII. *Cap.* III. Salmaſ. *ad Script. Hiſt. Auguſt. p.* 72.

Regum Babyloniae institutum, in ipsis sacris litteris descriptum, vt, habito ingeniorum formaeque externae delectu, adolescentes eximiae indolis in palatio suo omnibus artibus, quas illi praestantissimas iudicabant, imbuendos curarent, quod seminarium palatinum luculenter describit DANIEL, propheta, ipse in illo cum sociis quibusdam ac contribulibus sub Aspenatis eunuchi disciplina educatus (h). Eumdem morem postea imitati sunt Persae, apud quos, teste XENOPHONTE (i), optimatium liberi non modo in vrbe regia, sed ἐν ταῖς βασιλέως θύραις, *in ipsa porta regis*, (quo vocabulo olim Persae aeque, ac hodie Turcae, palatium regium denotabant (k), immo & in prouinciis intra satraparum aulas (l) ad artes quasuis honestas instituebantur. Quem morem mirifice laudans XENOPHON (m): ἔνθα, inquit, πολλὴν μὲν σωφροσύνην καταμάθοι ἄν τις, αἰσχρὸν δ' οὐδὲν, οὔτε ἀκοῦσαι, οὔτ' ἰδεῖν ἐστί. Θεῶνται δ' οἱ παῖδες καὶ τοὺς τιμωμένους ὑπὸ βασιλέως, καὶ ἀκούουσι καὶ ἄλλους ἀτιμαζομένους ὡς εὐθὺς παῖδες ὄντες μανθάνουσιν ἄρχειν τε καὶ ἄρχεσθαι. *Hic magnam continentiam animaduertere licet, nec quidquam istic turpe vel audire, vel videre. Quin etiam spectant pueri cum eos, qui a Rege ornantur, tum alios, qui notantur ignominia, quo fit, vt mox a prima pueritia parendi imperandique leges addiscant.* Quid? quod & hodie diligentissima eius moris maneat custodia apud Turcas, apud quos vix vllum praestantius institutum reperias, quam quod ex omnibus pueris, (quos quidem iniquissima lege parentibus decimarum nomine extorquent,) praestantissima quaeuis ingenia in seminario palatino alunt, bellique ac pacis artibus ita instituendos curant, vt in tanta gentis barbarie postea summis in republica muneribus cum laude eximia fungantur (n). Quam inhumanae gentis prudentiam adeo admiratur vir morum Turcicarum non minus, quam rerum ciuilium, peritissimus, AVGER. GISLEN. BVSBEQVIVS (o), vt ad tam accuratae disciplinae exempla erubescendum esse Christianis, existimet. *Habent hoc omnino*, inquit, *Turcae, vt hominem nacti egregium, tamquam adepti rem pretiosam, vehementer gaudeant, neque in eo excolendo quidquam laboris aut studii praetermittant, praesertim,*

(h) *Daniel* I. 3.

(i) Xenoph. *Expedit. Cyri Lib. I. Cap.* VIIII. *p.* 61.

(k) Henr. Stephan. *ad Xenoph. p.* 13.

(l) Xenoph. *Cyropaed. Lib.* VIII. *Cap.* VI. §. V. *p.* 534. Barnab. Brisson. *de regno Pers. Lib.* II. §. CII.

(m) Xenoph. *de Expedit. Cyri Lib.* I. *p.* 61.

(n) Leunclau. *Pandect. Turcic. Cap.* CCXXVIII. *p.* 223. Ricaut *dans l'état présent de l'Empire Ottoman.*

(o) Busbequ. *Consil. de re militari contra Turcas recte instituenda p.* 530.

fertim, si ad rem militarem idoneum esse cognouerint. Nostra longe diuersa est ratio. Nam nos quidem, si bonum canem, accipitrem, aut equum sumus nacti, valde laetamur, neque vlli rei parcimus, dum illum ad summam in suo genere perfectionem perducamus. In homine vero, si quem praeclara indole nancisci contigerit, non perinde elaboramus, neque eius institutionem ad nos magnopere pertinere, existimamus: ac nos quidem ex equo, cane, atque accipitre, belle adsuefactis, varias oblectationes, multiplicemque vsum capimus. Sed Turcae ex homine, bonis moribus informato tanto maiorem, quanto reliquis animantibus natura hominis praestantior est atque excellentior. Ne vero solis barbaris curae fuisse existimemus ciuium suorum studia, idem institutum & Macedones ab ipsa regni origine tenuerunt. Nam & horum Reges clarissimorum Macedonum liberos recepisse in familiam legimus, *οὔτι που ἐνυβρίζοντες αὐτοῖς, οὐδὲ διευτελίζοντες, ἀλλ' ἐκ τῶν ἐναντίων καρτερικοὺς αὐτοὺς ἐκπονοῦντες, καὶ ἑτοίμους πρὸς τὸ τὰ δέοντα πράττειν ἀποφαίνοντες. non per iniuriam aut contemtum, sed vt patientes eos laborum, & ad ea, quae fieri opus est, peragenda promtos ac paratos redderent*, vti loquitur AELIANVS (p), in eo tamen falsus, quod solius Philippi Regis hoc institutum fuisse crediderit, quum id commune omnibus Macedonum regibus fuisse, obseruarint ARRIANVS (q), VALERIVS MAXIMVS (r), & CVRTIVS (s), qui in scholae istius palatinae laudes excurrens: *Haec cohors*, inquit, *seminarium ducum praefectorumque apud Macedonas fuit. hinc habuere posteri reges, quorum stirpi post multas aetates Romani opes ademerunt.* Addimus his veteres Francorum reges, qui & ipsi liberorum optimatium, rarae indolis, formaeque ac ingenii excellentioris, curam in palatio suo gerebant, eosque omnibus pacis bellique artibus probe excultos, muneribus ac dignitatibus, quibus pares ac idonei videbantur, admouebant. Horum iuuenum mentionem passim faciunt scriptores Francici, apud quos *aulicorum palatinorum*, *puerorum aulicorum* (t), itemque *scholasticorum* (u) nomine veniunt, quales Patroclum Mumioni (x), Arnulfum (y) & Chrodogangum

(p) Aelian. *Var. Histor. Lib.* XIIII. *Cap.* XXXXVIIII.

(q) Arrian. *Expedit. Alexandri M. Lib.* IIII. *Cap.* XIII. *p.* 169.

(r) Valer. Max. *Lib.* III. *Cap.* III.

(s) Curt. *Lib.* VIII. *Cap.* VI. & VIII.

(t) Hadr. Valesl. *rer. Francic. Lib. XV. ad ann. DLXXXXI.*

(u) *Monach. S. Gallens. in vita Caroli M. Lib. I. Cap. XII.*

(x) Valesl. *ibid. Lib.* VIIII. *ad ann. DLXV.*

(y) *Vita S. Arnulphi Metens. Episc. apud* Mabillon. *Act. Sanct. ord. Bened. Saec.* II. *p.* 150.

(z), Metenſium Epiſcopos, fuiſſe nouimus. De quo ſeminario Regum Francorum HADR. VALESIVS (a): *Itaque e palatio*, inquit, *tamquam e ludo, plurimi Abbates & Epiſcopi, ſanctitate vitae eminentes, comites ſtabuli, theſaurarii, referendarii, comites palatii, praepoſiti pocillatorum, conſiliarii, comites, duces, patriciique exierunt. Nec aliunde ferme, quam ex puerorum regia cohorte deligebantur, qui poſt data virtutis & fidei experimenta ad magna & honorata miniſteria ſublimesque dignitates proueherentur.* Et hae ſunt illae gentes, quae ſi a Romanis diſceſſeris maxima ſibi imperia armis quaeſiuerunt, easque his artibus diutiſſime rexerunt feliciter, vt mireris, in Germania & Francia vix aliud priſci iſtius moris exſtare veſtigium, quam contubernium illud puerorum nobilium, quos *pagen* vocant, quamuis hos vtplurimum ad aulicas potius vanitates, & equitandi, digladiandi, ſaltandi ſollertiam, quam ad pacis bellique artes inſtitui, animaduertamus.

§. X.

Conſiſtit hoc ius primum in ingeniorum delectu.

Sed vt iam ad ipſam rem accedamus paullo propius, merito quaeritur, quibusnam in rebus ius illud principum circa ciuium ſtudia poſitum eſſe exiſtimemus? Hic vero primum ponimus, iura principum, quae & *iura maieſtatis* vocantur, fine reipublicae eſſe metienda (b). Hic finis non alius eſt, quam interna externaque ſecuritas, in qua vtraque conſiſtit ſalus illa publica, quam *ſupremam* rectoribus rerumpublicarum *legem eſſe* oportere, ipſa recta ratio praecipit (c). Ex quo conſequitur, vt principi ea omnia liceant circa ciuium ſtudia, quae exigit ſalus publica, cuius illi cuſtodiam ciues in prima ciuitatis conſtitutione communi conſenſu ac ſuffragio detulerunt. Vnde recte AGAPETVS (d): ὥσπερ ὀφθαλμὸς ἐμπέφυκε σώματι, οὕτω βασιλεὺς τῷ κόσμῳ ἐνήρμοσαι, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δεδομένος εἰς συνεργίαν τῶν συμφερόντων. Χρὴ οὖν αὐτὸν ὡς οἰκείων μελῶν, οὕτω πάντων ἀνθρώπων προνοεῖν, ἵνα προκόπτωσιν ἐν καλοῖς, καὶ μὴ προσκόπτωσιν ἐν κακοῖς. *Sicut oculus corpori inſitus eſt, ita rex adaptatus eſt orbi, a Deo nempe datus ad eorum, quae publice proſunt, adminiſtrationem. Oportet ergo eum omnibus hominibus, vt ſuis ipſius membris, proſpicere, vt in bonis proficiant, in mala autem non impingant.* Inde ergo primo omnium fluit IVS, DELECTVM

(z) Paul. Langob. *geſt. Epiſc. Metenſ. apud* Calmet. *in Probat. Hiſt. excelſ. & ciuil. Lotharing. Tomo I. p.* 59.

(a) Hadr. Valeſ. *ad ann.DLXXXXI.*

(b) Dn. Praeſ. *Elem. iur. nat. & gent. Lib. II. §. CXXXV. ſequ.*

(c) Cicero *de Legib. Lib. II. Cap. III.*

(d) Agapet. *Diac. de officio Regis §. XXXXVI. p.* 37.

LECTVM INGENIORVM habendi, quod in eo consistit, vt non patiatur promiscue omnes, ad studia quaeuis adpellere animum, sed explorata cuiusuis indole, quibus artibus aptissimus quisque videtur, in eas illum totum incumbere iubeat. Experientia sane docet, vix alia in re periculosius peccare homines, quam in certo vitae genere sibi deligendo, nec vllam deliberationem, quam ea de re suscipi solere frigidius. Veteres quosdam, veluti Sophroniscum, Socratis patrem (e), Aristotelem item (f) & Zenonem, (g) oraculum consuluisse legimus, quodnam vitae institutum vel filiis eligerent, vel ipsi sequerentur. Nec ignotum est, quid de Hercule ex Prodico retulerit XENOPHON (h), eum quum primum pubesceret, quod tempus a natura ad deligendum, quam quisque viam viuendi sit ingressurus, datum est, exisse in solitudinem, atque ibi sedentem diu secum multumque dubitasse, quum duas cerneret vias, vnam voluptatis, alteram virtutis, vtram ingredi melius esset donec incredibili virtutis pulcritudine captus, viam, difficiliorem quidem ac salebrosam, at exitu laetissimam ingredi constituerit. Iam equidem vanam priorem istam consultationem, posteriorem fabulosam fuisse, non nego. At recte tamen intellexisse videntur, qui id memoriae prodiderunt, nullam esse rem matura deliberatione digniorem, quam, quae de futuro totius vitae instituto suscipitur, consultatio. Hic potissimum Deum O. M. prudentiores amicos, ipsamque rectam rationem, adhibendos esse in consilium: hic explorandas corporis animique vires: hic omnes *περιστάσεις* accuratissime expendendas, vt quis certo statuere possit, ad quodnam vitae genus quam maxime futurus sit idoneus: hic denique in memoriam reuocandum PERSII praeceptum (i):

Quem te Deus esse
Iussit, & humana qua parte locatus es in re,
Disce.

Sed nulla in re negligentiores ac stolidiores sunt homines, quam in re tanti momenti. Et liberis quidem quodammodo ignoscendum videtur, qui *ineunte adolescentia, quum est maxima imbecillitas consilii, dum id sibi quisque genus aetatis degendae constituit, quod maxime adamauit, ante implicantur aliquo certe genere cursuque viuendi quam potuerunt, quod optimum esset, iudicare* (k). At quis ignoscen-

(e) Plutarch. *de genio Socrat.* p. 588.
(f) Ammon. *in vita Aristot.* p. 4.
(g) Diogen. Laert. *Lib.* VII. *segm.* 2.
(h) Xenoph. *Memorab. Socrat. Lib. II. Cap. I. §. XXI. sequ.* Cic. *de offic. Lib. I. Cap. XXXII.*
(i) Pers. *Satyra III. v.* 71.
(k) Cicero *de offic. Lib. I. Cap. XXXII.*

ignoſcendum putet parentibus, qui tantam rem tam perfunctorie tractant? Hi filiorum vnum, ad ſtiuam natura factum, ſtudio theologiae; alium, cui vinum, quam oleum, conſumere pulcrius videtur, iurisprudentiae vel medicinae; alium, ad perpetranda quaeuis flagitia, quam ferendum hoſtium conſpectum, fortiorem militiae conſecrant, alium ad optimarum artium ſtudia maxime idoneum tabernae cuidam, vel arti ſellulariae, tamquam noxae dedunt. Atque ita fit, vt magna ſaepe ingenia latitent, & ſalſamentis vendundis vitam miſerrimam aegre tolerent ii, qui rempublicam, ſi litterarum ſtudiis operam dediſſent, cum laude capeſſere potuiſſent: alii obtentu ſtudiorum, quae tamen, vti canes ad Nilum, fugiendo pitiſſandoque tantum deguſtarunt, ſummis in republica muneribus, quibus plane ſunt impares, cum dedecore publico praeficiantur. Iam quis neget, id omne ad rempublicam pertinere? Conqueſtus olim eſt COLVMELLA, (l) Romanos ſua aetate rem *ruſticam peſſimo cuique ſeruorum, velut carnifici, noxae dediſſe, quam maiorum optimus quiſque tractarit*: atque inde eueniſſe ait, vt ſolum, quantumuis vbertate prioris aeui non defatigatum ac effoetum, priſtina tamen benignitate alimenta non praebeat mortalibus. Et ſane, ſi peſſime ſe habet res familiaris, quando pecoribus ſcriba vel anagnoſtes, agriculturae mediaſtinus, culinae bubulcus, theſauris ſeruulus trifurcifer, cellae vinariae anicula, iride bibacior, praeficitur; quanto magis periclitari dixeris rempublicam, quae ineptiſſimo cuique homini veluti noxae deditur? in qua imbelles ducunt exercitus, iurisprudentiae expertes de capite ac fortunis aliorum ius dicunt, & qui ſibi ſemitam non ſapiunt, aliis monſtrant viam? *Vnum hominem pluris plerumque, quam ciuitatem, eſſe*, Epaminondae exemplo demonſtrarunt CORNELIVS NEPOS (m) & POLYBIVS (n), quorum hic idem & de Athenienſibus obſeruat, tamdiu eos potentia & opibus eximie floruiſſe, quamdiu Themiſtoclis virtute ſuſtentati ſint, mox propter mores inſequentium ciuium diſſimiles contrariam fortunam expertos (o). Denique & de Romanis auctor eſt SALLVSTIVS, (p) *paucorum ciuium egregiam virtutem cuncta patrauiſſe, eoque factum eſſe, vt diuitias paupertas, multitudinem paucitas ſuperaret: ſed poſtquam luxu ac deſidia ciuitas corrupta ſit, rurſus rempublicam magnitu-*

(l) Columella *de re ruſtica Lib. I. praefat. comm.* 3.

(m) Cornel. Nepot. *Epaminond. Cap. X.*

(n) Polyb. *Lib.* VI. *Cap. XXXXI.*

(o) Idem *ibid. Cap. XXXXII.*

(p) Salluſt. *Catilin. Cap. LIII.*

magnitudine sua imperatorum ac magistratuum vitia sustentasse. Quum ergo & floreat respublica, & obsolescat, prout omnes eius partes viri vel sapientes ac virtutibus ornati, vel imprudentes & vitiis omnibus obruti, suscipiunt, immo saepe in vno eximiae virtutis ac sapientiae viro vniuersae reipublicae salus posita sit (q): quis quaeso dubitet, quin ius sit principi, ingenia praestantiora seligere, eaque ita perpolienda curare, vt aliquando reipublicae in partibus illis credendis vtilem ac fructuosam operam nauare possint?

§. XI.

An princeps prohibere possit, quo minus omnes promiscue animum ad litterarum studia adpellant?

At paullo immitius cum ciuibus agere videbitur princeps, qui hoc iure suo vtitur. Fieri enim non potest, quin quosdam, qui incredibili discendi cupiditate flagrant, a Musarum sacris, tamquam profanos, arceat, eosque ad vulgares artes, quasi ad operas publicas, condemnet. Atqui hoc ignominiosum plerisque videbitur, notumque est, hanc contumeliam Cylonem Crotoniensem, repulsam a Pythagora passum, in tantam egisse rabiem, vt dolori suo Pythagora eiusque schola funditus deletis parentaret (r). Deinde ipsae artes elegantiores multis ideo liberalium nomine venire videntur, quod vnicuique ad eas liberum patere accessum oporteat. Quid ergo, si ciuibus libertas ista adimitur? Nonne idem continget quod de infaustis Neronis temporibus conqueritur PLINIVS (s): *Pessum iere vitae pretia, omnesque a maximo bono liberales dictae artes in contrarium cecidere, ac seruitute sola profici coeptum?* Enimuero & his plus speciei, quam soliditatis inest. Nemo enim, qui sapit, auctor fuerit principi, vt quemquam cum ignominia a studiorum cultura repellat, sed vt, tamquam pater, iis quemque artibus, ad quas natus est, animum adiicere iubeat, quo ipso non magis quemquam adficit iniuria, quam pater, qui filium obtusioris ingenii a studiis arcet. Si male res cessit Pythagorae, id non mirum est, primum quod hoc ausus est priuatus, deinde in aliena republica, tum porro aduersus Cylonem, *ἄνδρα γένει μὲν καὶ δόξῃ καὶ πλούτῳ πρωτεύοντα τῶν πολιτῶν, ἄλλως δὲ χαλεπὸν καὶ βίαιον, καὶ τυραννικὸν τὸ ἦθος, genere, splendore, diuitiis Crotoniatarum facile principem, cetera hominem durum,*

(q) Seneca *de benef. Lib. V. Cap.* XVIII. *de constant. sap. Cap. II.* Iustin. *Hist. Lib. V. Cap. IIII. Liu. Lib. II. Cap. X. Lib. XXIIII. Cap. XXXXIIII. Lib.* XXVIII. *Cap. XXXXIII.* Phaedr. *Lib.* IIII. *fab. XXXXIII.*

(r) Iamblich. *vit. Pythag. segm.* 248. Porphyr. *vit. Pyth.* Cap. LIIII. *p.* 49. *sequ.*

(s) Plin. *Hist. Nat. Lib. XIIII.*

durum, *violentum*, *seditiosum*, *tyrannicoque ingenio praeditum* (t); immo *Συβαριτῶν ἔξαρχον*, *principem Sybaritarum* (u). Quae vero maior esse potuisset ludimagistri, peregre aduenientis, audacia, quam dum hominem ciuitatis suae principem, morum obtentu, veluti abstentum reddere non dubitauit? Vt iam non dicam, odii istius quo Cylonem prosequutus est Pythagoras plane aliam fuisse caussam, adfectationem nimirum tyrannidis, quae quum in hoc non minor, quam in illo, esset, huic demum exitio fuit; testibus LAERTIO (x) & APOLLONIO (y). Itaque diuersa plane est caussa principis & Pythagorae, iure imperantis, & adfectantis tyrannidem, ciuem officii sui admonentis, & superiorem cum ignominia repellentis: nec hoc exemplum quidquam ad rem facit. Deinde non metuendum est, vt liberalium nomen tueantur artes, si non cuiuis indigno in earum amplexus ruere liceat. Neque enim ob eam caussam liberales audiunt, quod cuiuis, tamquam scortilla, prostitutae sint, sed quod *dignae sint libero homine* (z), vel, vt TERENTIVS (a) rem eloquitur, quod *eas liberum hominem scire aequum est.* Non ergo haec omnia obstant iuri principis, qui, si delectum militum habere, & nanos, mutilos, imbelles repellere iure potest, quidni eodem iure a studiis arceat homines ineptos, nulloque ingenio praeditos? Quidni illi idem liceat, quod HOMERVS (b) in Vlyssis virtutibus ponit, qui

> Ὃν δ' αὖ δήμου τ' ἄνδρα ἴδοι βοόωντά τ' ἐφεύροι,
> Τὸν σκήπτρῳ ἐλάσασκεν, ὁμοκλήσασκέ τε μύθῳ.
> Δαιμόνι' ἀτρέμας ἧσο, καὶ ἄλλων μῦθον ἄκουε,
> Οἳ σεο φέρτεροί εἰσι. σὺ δ' ἀπτόλεμος καὶ ἄναλκις
> Οὔτέ ποτ' ἐν πολέμῳ ἐναρίθμιος, οὔτ' ἐνὶ βουλῇ.
>
> *Si quemquam e vulgo clamantem inuenerit vsquam;*
> *Hunc sceptro ferit, & verbis non lenibus vrget:*
> *Tu vero taceas, & te melioribus aures*
> *Praebe, nec belli arte potes, nec robore praestas:*
> *Tu nec consilio quidquam es, nec idoneus armis.*

Sane tanto magis id licere debet bono principi, quanto minus vulgo homines illud vitae genus, quod illorum ingenio conuenit, eligere solere, obseruauimus.

§. XII.

(t) Iamblich. *vit. Pythag. segm.* 248. Porphyr. *ibid. Cap. LIIII.*

(u) Iamblich. *ibid. segm.* 74. *p.* 61.

(x) Diog. Laert. *Lib.* VIII. *segm.* 39.

(y) *Apud* Iamblich. *de vit. Pythag. segm.* 254. Olear. *ad Stanl. Hist. philos. Part.* VIII. *Cap.* XVIIII. *p.* 688.

[z] Seneca *Epist.* LXXXVIII.

(a) Terent. *Eunuch. Act. III. Scen. II.*

(b) Homer. *Iliad. B. v.* 198. *sequ.*

§. XII.

Enimuero hic ſemper meminiſſe oportet, nos de bono principe, cui populi ſalus lex ſuprema eſt, loqui, adeoque illi fruſtra obuerti, id ius aliquando abiiſſe in ſummam iniuriam. Fatendum enim eſt, aliquando eo iure abuſos eſſe malos principes, idque vel in artem tyrannicam, vel in arcanum dominationis conuertiſſe, dum factionem, cui male cupiuerunt, prohibuere operam dare honeſtis artibus, vt eo orbati praeſidio, ab aduerſariis eo facilius opprimerentur. Ea ſane arte ad opprimendos Chriſtianos vſum eſſe Iulianum τὴν παρεκβολήν, memoriae prodiderunt GREGORIVS NAZIANZENVS (c), SOCRATES (d), SOZOMENVS (e), THEODORITVS (f), AVGVSTINVS (g), immo & alienus alioquin a Chriſtiana pietate AMMIANVS MARCELLINVS (h), qui, licet Iuliano deuotiſſimus, hoc tamen eius facinus miro candore reprehendit. Quum enim animaduertiſſet homo ſagaciſſimus, non deeſſe Chriſtianis eximia ingenia, qui paganae theologiae vanitatem maſcula eloquentia, miroque argumentorum pondere refellerent: nihil magis e re contribulium ſuorum eſſe exiſtimabat, quam ſi efficere poſſet, vt obmuteſceret illa Chriſtianorum facundia. Fieri autem non poſſe videbatur, quin illa mox obmuteſceret, ſi Chriſtianis litterarum cultu, tamquam aqua ac igne, interdiceret. Quo conſilio illum etiam celeberrimam iſtam conſtitutionem (i) de magiſtris artium ſine accurato curiarum examine non admittendis, promulgaſſe, ſuſpicantur BARONIVS (k), IAC. GOTHOFREDVS (l), & CASP. ZIEGLERVS (m). Qua in re quamuis Iulianum plane fugerit ratio, parum quippe memorem, Chriſti doctrinam *non in perſuaſoriis humanae ſapientiae verbis, ſed in demonſtratione ſpiritus & ſapientiae conſiſtere* (n): tamen & artem tyrannicam redolebat hoc eius conſilium, eiuſque animum trepidum & religioni ſuae metuentem denudabat, quippe cui male ominabatur, nisi

Abuſus huius iuris.

V 2

(c) Greg. *Nazianz. Orat. I. in Iulian. p.* 51.

(d) Socrat. *Hiſt. eccl. Lib. III.* Cap. *XII. & XVI.*

(e) Sozom. *Hiſt. eccl. Lib. VI.* Cap. *XXXVII.*

(f) Theodorit. *Hiſt. eccl. Lib. III.* Cap. *IIII.*

(g) Auguſtin. *de ciuit. Dei Lib.* XVIII. Cap. LII.

(h) Ammian. Marcellin. *Lib.* XXV. Cap. IIII.

(i) *l. 5. C. Theod. de medic. & profeſſorib.*

(k) Baron. *Annal. eccleſ. ad ann. CCCLXII. n.* 286.

(l) Iac. Gothofred. *Comment. ad Cod. Theod. Tom. V. p.* 31. *ſequ.*

(m) Ziegler. *de iur. maieſt. Lib.* I. *Cap. XXIII.* §. *XI.*

(n) *I. Corinth. II.* 4.

nisi ei Christianos inermes obiiceret. Id quoque hic non praetermittendum videtur, principes quosdam hoc iure abusos esse; ad gentes male perdomitas in officio continendas, quamuis non modo diuersis, sed & contrariis viis, ad metam contenderent. Alii enim id agebant, vt victis, paullatim obbrutescentibus, eo facilius dominarentur: veluti Cyrus, qui Lydos Croesi consilio, citharam pulsare, psallere, & cauponari, & ab omnibus pacis bellique artibus abstinere iubebat, vt mox eos videret γυναῖκας ἀντ' ἀνδρῶν γεγονότας, *ex viris mutatos in mulieres* (o). Alii rhetoricam aliasque artes liberales in prouinciis magno studio docendas curabant, vt iis deliniti studiis ferociam paullatim exuerent prouinciales, & iugum tanto patientius ferrent. Eo sane consilio Agricola, teste TACITO (p), *vt homines dispersos ac rudes, eoque bello faciles, quieti & ocio per voluptates adsuesceret, hortatus eos est priuatim, adiuuit publice, vt templa, fora, domos exstruerent, deinde principum filios liberalibus artibus emolliuit, & ingenia Britannorum studiis Gallorum antetulit, vt qui modo linguam Romanam abnuebant, eloquentiam concupiscerent.* Quibus ipse subiicit TACITVS, *Id apud imperitos humanitas vocabatur, quum* PARS SERVITVTIS *esset.* Nimirum *mitissima haec sunt tyrannidis arcana*, vti eleganter vocat FORSTNERVS (q), sed tyrannidis tamen. Bonus enim princeps tantum abest, vt bonas artes agat in exsilium, vel iis ad emolliendos ciuium animos abutatur, vt nihil ipsi maiorem adferat voluptatem, quam si ciues omnibus belli pacisque artibus ad capessendam rempublicam magis magisque in dies idoneos reddi animaduertit.

§. XIII.

Per quos principem hunc delectum habere doceat?

Quum vero tanta sit occupationum, quibus princeps distringitur, moles, vt ipse per se ciuium omnium ingenia explorare non possit: merito quaeritur, cuinam potissimum curam hanc delegari oporteat? Et hic quidem maxime idonei videri possent scholarum, tum triuialium, quas vocant, tum academiarum magistri. Illis enim tam arcta cum adolescentulis consuetudo intercedit, vt non possent non, si vellent, eorum perspicere ingenia, &, quales futuri sint, ex ipsis primae aetatis rudimentis augurari. Et notum sane est, quanta hac in re fuerit εὐστοχία Pythagorae (r), nemi-

(o) Herodot. *Lib.* I. *p.* 40. *edit. Steph.*
(p) Tacit. *vit. Agricol. Cap.* XXI.
(q) Forstner. *Discurs. polit. ad Tacit. Annal. Lib. I. p.* 93. *Tom. I.*
(r) Iamblich. *vit. Pythag. segm.* 99. Porphyr. *vit. Pythag. Cap.* XIII. & LIIII. Gell. *Noct. Lib.* I. *Cap.* VIIII.

neminem recipientis in contubernium, nisi cuius ingenium prius accuratissime explorasset: quin & singulari cura dispicientis, sapientiaene studiis, an alii honesto vitae generi, quisque aptior videretur, quorum priores discipulos σεβαστικοὺς & μαθηματικοὺς, posteriores πολιτικοὺς adpellabat (s). Quod vero potuit Pythagoras, quidni & alii praestarent magistri? & quibusnam rectius princeps hoc det negotii, si id recte curatum velit? Sed vereor, ne his minime omnium haec cura recte demandetur. Praeterquam enim, quod interest docentium, scholas suas esse quam frequentissimas, adeoque, vt sunt ingenia mortalium commodis suis intenta, vix sperandum videatur, eos omnes huic officio incorrupta fide satisfacturos: verendum etiam est, vt plerique artem illam explorandi ingenia satis perspectam habeant. Praeterea vix horum tanta est auctoritas, vt iuuenes, maxime faustis nutriti sub penetralibus, eorum consilia vel suae propensioni, vel votis parentum quantumuis stolidis antelaturos, probabile sit. Mandandum ergo erat hoc officium viris prudentibus, & in dignitate constitutis, quibus nec pulcherrima illa ingenia explorandi facultas, nec iuuenes eorumque parentes in viam reuocandi auctoritas deesset. Quod quum fere vbique negligatur: iusta profecto est haec querela MORHOFII (t): *Magno hoc litteris totique reipublicae, damno est, nullam hic plane esse* MAGISTRATVS *curam, quum in eo reipublicae maxime felicitas sit.* Lacedaemoniis tanti visa est iuuenum institutio, vt eam curam non magistris, multoque minus alicui ex seruulis, sed vni ex eorum numero, qui summos in ciuitate magistratus obibant, quemque ipsi παιδονόμον vocabant, committerent, quo publica auctoritate totum istud negotium administraretur (u). Quid prohibet, quo minus & in nostris ciuitatibus ea res viris honoratioribus ac prudentibus committatur? Mauritium sane, Saxoniae Ducem, principem pietate & prudentia eximium, ei rei praefecisse comperio concionatorem aulae primarium. (x) Alii praesidi ac consiliariis id iniunxerunt, vt ingeniorum haberent delectum, nec quemquam paterentur studia academica auspicari, nisi testimonio suo ornatum. Pudendum quibusdam videbitur hoc munus, sed non nisi iis, quos ipsius virtutis pudet. Si

 enim

(s) Photius *Bibliothec.Cod.* CCLVIIII.

(t) Morhoff. *Polyhist. Lib.* II. *Cap.* I. *n.* 3.

(u) Xenoph. *de rep. Laced. Cap. II.* §. *II. p.* 65. Plutarch. *in Lycurgo p.* 50. Crag. *de republ. Laced. Lib. II. Cap. XII. p.* 150.

(x) Mulleri *Annal. Sax. ad ann.* 1664. *p.* 458.

enim equorum ſtabulique praefectura inter ſummas dignitates palatinas eſt : cur quemquam pudeat, praeeſſe ingeniis, & eorum ſtudia regendo de poſteris praeclare mereri ? Epaminondam, ferunt (y), quum a ciuibus ſuis telearchus, id eſt, viocurus creatus eſſet, qui apud Thebanos non admodum honoratus magiſtratus erat, *ſe illum ita geſturum, dixiſſe, vt deinceps telearchia haberetur honoratior* : illumque hoc egregie praeſtitiſſe, ſiquidem tantum valuerit Epaminondae auctoritas, vt poſt eum telearchi perpetuo ex ipſis ciuitatis principibus ſint creati. Idem profecto in noſtris euenturum eſſet rebuspublicis, ſi vel vnus vir, genere atque auctoritate illuſtris, id munus eodem obiret animo, Spartamque, quam nactus fuerit, praeclare ornaret. At perinde eſt, quos princeps huic rei praeficiat, dum tanta eorum ſit prudentia atque auctoritas, vt munere illo dextre & cum magna reipublicae vtilitate fungi poſſint.

§. XIIII.

Idem ius principis ſeſe exſerit circa ſcholas & academias.

Ex eodem principio, quod principi ea omnia circa ciuium ſtudia liceant, quae ſalus publica exigit, (§. X.) porro conſequitur, vt eidem ius ſit, ſcholas & academias non modo inſtituendi, & ſalubribus legibus attemperandi reipublicae ſaluti, ſed & easdem, ſi quid vitii ceperint, emendandi. Sunt enim haec media, quibus opus eſt ad excolendas honeſtiores artes, nec quisquam, cui ſana mens eſt, inficiabitur, ei, a quo finis exigitur, media quoque in promtu eſſe debere, nec quidquam adeo principi illicitum eſſe poſſe, ſine quo finem adſequi nequeat. Iam quidem ea de re ab aliis, & maxime iureconſulto eximio, CASP. ZIEGLERO (z), actum eſt : nos tamen, ne plane ἀσύμβολοι hic diſcedamus, tria potiſſimum ad hoc ius principis pertinere, animaduertimus. Primum vt diſpiciat, quinam in ſcholis & academiis doceant : deinde, quid doceant; poſtremo, quomodo quiſque hoc docendi munere fungatur. Primum adeo neceſſarium eſt, vt inde omnis ſcholarum & academiarum non modo celebritas, ſed & vtilitas, pendeat. Quotuſquiſque enim impetrare a ſe poſſet, vt magnam cum iuuentae, tum patrimonii, partem conſumat, vbi indocti profitentur doctrinam, & tamquam in Hebraeorum ſynagogis non decem, ſed totidem *ocioſi*, quot doctores, repe-

(y) Valer. Max. *Lib. III. Cap.* VII. *exempl. extr.* 5.

(z) Ziegl. *de iur. maieſt. Lib. I. Cap.* XXIII.

reperiuntur (a)? Qua in re grauiter peccarunt Athenienses. Quamuis enim Athenae, tamquam omnis doctrinae sapientiaeque domicilium, celebretur: nullam tamen ciuitatem iure illo, quod in studiis ciuium regendis versatur, minus prudenter vsam esse arbitramur, quam Atheniensem. Docebant ibi philosophi, sophistae, rhetores, non publica auctoritate constituti, sed quibuscumque aliqua erat studiorum fiducia. Horum alius cum aliis ludens, edens, bibens, militans, philosophabatur, vti Socrates (b), alius modo academiam, modo hortum Coloneum (c), alius Lyceum (d), alius Cynosarges, gymnasium (e), alius stoam, seu porticum variam (f), alius hortulum suum (g), pro auditorio habebat, ibique suo quisque docebat periculo, nullo reipublicae iussu, nulla auctoritate publica. Deinde, quid magis cum reipublicae salute coniunctum est, quam ipsae, quae traduntur artes ac doctrinae? Sed has non magis curabant Athenienses, parum solliciti, quid quisque, aut quomodo doceret, eoque eueniebat, vt alii ob noxias ac pestilentes doctrinas poenas darent, veluti Theodorus, atheus (h): alii accusatorum oppressi calumniis, innoxii damnarentur, vti Anaxagoras (i) & Socrates (k). Quod sane tam facile non euenisset, si non nisi exploratae doctrinae ac virtutis hominibus docendi munus publica auctoritate demandassent, vel in eorum doctrinas docendique rationem inquisiuissent diligentius. Hinc recte CONRINGIVS (l): *Sed & notandum inprimis est, non vni alicui, vel duntaxat meliori philosophorum sectae, aut ei, quae consentiret cum moribus aut institutis reipublicae, concessam libere docendi illam facultatem fuisse, sed sine discrimine in eam libertatem admissas varias admodum, immo quasdam & noxias philosophorum haereses, vti a sese inuicem, ita etiam a religione recepta & legibus vrbanis quam longissime diffidentes. Neque enim vlli sectarum istarum cum institutis ciuilibus tunc omni ex parte conueniebat,*

(a) *De decem synagogae Iudaicae ociosis quae disputata sint inter* Campeg. Vitringa & Iac. Rhenferdium, *satis notum est. Vid.* Fabric. *Bibliogr. antiquar. Cap. XXI.* §. *I.*

(b) Plutarch. *vtrum seni gerenda resp. p. 796.*

(c) Laert. *Lib. III. segm. 7.*

(d) Laert. *Lib. V. Segm.* 10.

(e) Laert. *Lib.* VI. *segm.* 13. Suid. voce κυνοσάργες.

(f) Laert. *Lib.* VII. *segm. 6.*

(g) Laert. *Lib. X. segm.* 10. Plin. *Hist. nat. Lib.* XVIIII. *Cap. IIII.*

(h) Laert. *Lib. II. segm.* 101.

(i) Laert. *Lib. II. segm.* 14.

(k) Xenoph. *Apolog. Socrat. Cap. I.* Laert. *Lib. II. segm.* 40.

(l) Herm. Conring. *Antiqu. academ. Diss. I. p.* 10.

niebat, sed singulae pro sese isthaec oppugnabant impune, immo non sine tacito multorum adplausu. Omnia ergo haec curae esse debent bono principi, si fructum ex scholis capere velit rempublicam. Plerique equidem, hanc curam ad academias potissimum pertinere, arbitrantur, quia haec praecipua sint reipublicae seminaria, iisque recte constitutis, non possit deesse hominum quibusuis muneribus idoneorum copia. Ego vero, si quid video, scholarum inferiorum, si non magis, saltim aeque, habendam esse rationem censeo. Quem enim froctum ex academiis etiam florentissimis capiet respublica, si ex scholis triuialibus, tamquam ex equo Troiano, quotannis prodeat indoctorum ac petulantissimorum adolescentium turba, quae ad academias, non tamquam ad omnis doctrinae sapientiaeque mercatum, sed tamquam ad ludos Olympicos, confluit? Quid vero hi proficient in academiis? quem fructum ex acroasibus etiam accuratissimis capient? Annon potius idem continget, quod de auditoribus rudibus atque indoctis dixisse ferunt Aristippum, vt, quemadmodum in theatris, ita & in acroateriis, lapides lapidibus, ligna lignis insideant? (m) Vtrobique ergo danda est opera, vt non cuiuis promiscue ad docendum pateat aditus, sed ei rei praeficiantur viri solide docti, & iis, quae hanc personam deceant, virtutibus ornati; vt hi vtilia, & adolescentibus profutura, tradant, non quae non didicisse rectius erat: denique vt ita omnia inculcent auditoribus, ne vel studiorum eos capiat taedium, vel ipsi, quid didicerint, nesciant, sed vt hi omnia sapientiae praecepta in vsu habeant. Haec enim nisi curentur, & nisi simul virtutis ac disciplinae habeatur ratio: nihil aut parum vtilitatis ex scholis atque academiis sperandum est, quia vel indocti inde domum reuertentur iuuenes, vel, si quid didicerint, eo turpiter abutentur in reipublicae perniciem, vel pseudotheologi futuri, vel vultures togati, vel medici tam mali, vt promtius numerare liceat anni cuiusuis uberrimi fructus, quam

Quot Themison aegros auctumno occiderit vno (n).

Quem vero suffecturum credimus tot conficiendis monstris, quae scholas & academias misere deuastant, quam Herculem Musageten, id est, principem? & quis neget, eum, si rem, quam ad totius generis humani salutem pertinere animaduertimus, ad curam suam reuocet, de vniuersa posteritate praeclare meriturum?

§. XV.

(m) Diog. Laert. *Lib. II. segm.* 72. (n) Iuuenal. *Sat. X. v.* 221.

§. XV.

Vindiciae huius iuris aduersus canonistas.

Sed intercedunt hic canonistae, genus hominum parum aequum Principum iuribus, quod proinde eam curam ad Episcopos potius, illosque episcopos episcoporum, qui Romae dominantur, quam ad principes, pertinere contendit (n). Demonstrare hoc, sed suo more, voluerunt celeberrimus Panormitanorum abbas, NIC. DE TVDISCHIS (o), IO. BAPT. GALLVS (p), AD. CONTZENIVS (q) & VAL. ROTMARVS (r), quorum quae argumenta sint, age paucis expendemus. Scholae, inquiunt, & academiae societates ecclesiasticae sunt, vel partes saltim ecclesiasticae communitatis: quumque eae viros habiles ecclesiae sufficere debeant, huius vel maxime interest, eas bene esse institutas. Hinc ipsum ius ciuile academiarum curam demandat episcopis (s), iique & cancellariorum dignitate plerumque fulgent: quin ipsi studiosi, tamquam ecclesiae consecrati, & hierarchiae subiecti, aliquando clericorum nomine veniunt (t). His armis hic pugnant canonistae. Et tamen iis exterriti quidam etiam nostratium hoc ius principibus quidem protestantibus, sed tamquam supremis prouinciarum suarum episcopis, competere existimant (u). Enimuero nulla idonea subest ratio, cur scholas & academias, quales hodie florent, accensere velis societatibus ecclesiasticis. Tulerint fortassis id nomen scholae, quae olim in ecclesiis cathedralibus & monasteriis floruerunt, de quibus luculenter egerunt ZIEGLERVS (x), HOSPINIANVS (y), & HERM. CONRINGIVS (z). Saltim hodie vix ecclesiasticae societatis formam prae se ferunt scholae & academiae: &, si eam prae se ferrent, tamen, vti alia collegia, ipsaque ecclesia, non possent non ad principis curam pertinere. Deinde non ecclesiae tantum, sed & reipublicae viros do-

(n) *Concil. Trident. sess. XXV. de reform. C. II.*

(o) Abbas *in cap. ex litteris X. de constit. Cap. ob ecclesiarum X. de offic. ord. & Cap. I. X. locat.*

(p) Io. Bapt. Gall. *Not. in Thuani Hist. Cap. XI. p. 69.*

(q) Contzen. *Polit. Lib. IIII. Cap. XIII. §. II. p. 118.*

(r) Rotmar. *Annal. acad. Ingolstad. Part. I. p. 35.*

(s) *Auth. Habita C. ne fil. pro patre.*

(t) Rittersh. *Expl. Nouell. Part. VIIII. Cap.* VIII. *n.* 8.

(u) Carpzou. *Iurispr. consistor. Lib. I. tit. I. defin.* VIII. *n.* 5. Io. Gerhard. *loco de ministerio eccles. Sect. V.* §. 109. Ziegler. *de iur. maiest. Lib.I. Cap.XXIII.* §. I. Brunnem. *de iur. eccl. Lib. I. tit.* VI. §. 12.

(x) Ziegl. *de iure Episc. Lib.* III. *Cap.* XXIII. §. V.

(y) Hospinian. *de orig. monast. Lib.* IIII.

(z) Conring. *Antiqu. Academ. Dissert. III. p. 61. seq.*

ctos ac habiles sufficiunt scholae & academiae, adeoque reip. non minus, quam ecclesiae, interest, recte se habere haec ciuitatis seminaria, quin reipublicae tanto magis, quanto minus, ecclesiam esse in republica, negari potest. Mirum porro esset, si *authentica habita C. ne fil. pro patr.* ad euertenda principis iura abuti vellent episcopi, cui ipsi ius, si quod habent in academias, debent. Cancellarii dignitatem aeque laico, ac episcopo, recte committi posse, saeculun nostrum experiundo didicit, idque tam profecto est perspicax, vt nihil minus credat, quam studiosos esse clericos. Sane si ex eo vocabulo, quod illis olim haesisse volunt, colligi oporteret, eos cleri numerum augere: nihil prohiberet, quo minus omnes non modo publicos scribas, sed & qui priuatim magistratibus a manu sunt, eadem praerogatiua donaremus, quos in Britannia & Belgio *clericos*, (*clercs*) vocari, nemo ignorat. Tantum ergo abest, vt hoc ius episcopis tribuere cogantur protestantes, vt ipsa curia suprema Gallorum, quam Parliamentum vocant, Non. Sept. anni MDLXXIII. academiam Parisiensem collegium saeculare, ac proinde regii beneficii ac patrocinii esse, caussa cognita, iudicarit (a).

§. XVI.

Tertio & circa reliquas societates litterarias hoc ius versatur.

Praeter scholas & academias permagnum momentum positum est in societatibus, siue ad litterarum, siue ad aliarum artium, fines proferendos comparatis, quas ipsas quoque *academias* vocare solent. Quum enim oculos plus oculo videre, probabile sit, pluraque praeclara ingenia, communicatis inuicem meditationibus, operisque collatis, quid verum falsumque sit, facilius, quam singuli, perspiciant, & quaedam, adhuc tenebris obuoluta, in lucem felicius protrahant: vtilissimae reipublicae semper visae sunt huiusmodi societates, quas iam alii ex instituto commendarunt. (b) Sic iam ante Christum natum, multoque post illa tempora celeberrimum fuit museum Alexandrinum (c), in quo, testibus STRABONE (d), ATHENAEO (e), PHILOSTRATO (f), insitata ac

(a) Choppin. *de Doman. Franc. tit.* XXVII. *n.* 12. Charond. *ad l.* 1. *Cod. Henriciani Lib. XI. tit. III.* Limn. *Iur. publ. Lib.* VIII. *Cap. I. n.* 47.

(b) Vockerodt *Exerc. Academ. I. de societ. litterar. Gothae* 1704.

(c) Ionf. *de Script. Hist. philos. Lib. III. Cap. II.* Rechenberg. *Diss. de museo Alex. Lips.* 1698. Iac. Gronou. *Antiqu. Graec. Tomo* VIII.

(d) Strabo *Geogr. Lib.* XVII. *p.* 1143. *edit. nou.*

(e) Athenaeus *Deipnosoph. Lib.* V. *Cap.* VIII.

(f) Philostr. *Vit. Sophist. Lib. I. Cap.* XXII. §. 3.

ac plane regia munificentia alebantur rhetores, poëtae, philosophi, qui de rebus praeclaris quotidie inter se differebant. Postea id exemplum, sed priuatis plerumque auspiciis, sequuti sunt Itali, Galli, Angli, Germani, immo nuper etiam Lusitani, & Russi, quorum de societatibus & collegiis egit MORHOFFIVS (g), quamuis non exiguo aliis relicto spicilegio. At experientia docuit, academias huius generis, publica auctoritate institutas, magnam reipublicae litterariae vtilitatem, eas, quae priuatis auspiciis coaluerunt, paene nullam attulisse. In his enim nullus fere sociorum delectus est, nulla paene legum reuerentia, immo nec tantus plerumque adparatus, quo ad amplificandas scientias opus est. Quare vix eximii quidquam a tot saeculis peperisse animaduertimus humoristarum, lynceorum, ociosorum, immobilium, Arcadum, (huiusmodi enim cognominibus mirifice sibi olim placuerunt,) semper parturientia ingenia, quum contra, quae societates Francicae, Londinensis, naturae curiosorum & Berolinensis inuenerunt, praeclara sint, posterorumque memoria dignissima. Quae quum ita sint, quumque ipsa ciuilis prudentia suadeat, collegia in republica omnia a principe pendere, immo quum in conuenticula illicita degenerare possint haec collegia, veluti anno MDCVIIII. quando quidam Parisiis *academiam ludorum aleae & chartarum*, insequente anno seuero edicto supprimendam, instituere non dubitauerant (h): facile intelligitur, ad principis curam & haec collegia pertinere, eumque iure suo vti, si iis certas praescribat leges, si socios idoneos cooptari iubeat, si iisdem praesidem, illi muneri parem, praeficiat, omniaque ita dirigat, vt fructum inde respublica litteraria capiat vberrimum.

§. XVII.

Itemque quarto circa itinera litteraria ciuium.

Porro cum ad litteras, tum ad reliquas artes, prouehendas amplificandasque plurimum faciunt itinera ciuium litteraria, dummodo a selectioribus ingeniis, eaque, qua par est, prudentia instituantur. Notum est, iam veteres philosophos totum paene terrarum orbem peragrasse, nec vlla terra marique pericula, nullas molestias reformidasse, vt, quidquid vbique praeclarum occurreret, memoratuque dignum, id in patriam referrent. Hoc consilio Thales Milesius in Cretam (i), Phoeniciam (k), Aegyptum;

 Pytha-

(g) Morhoff. *polyhist. Lib. I. Cap. XIIII. n.* 14. *Supplem. I. p.* 202.
(h) Herm. Conring. *Antiqu. Academ.*
(i) Diog. Laert. *Lib. I. Segm.* 43.
(k) Idem *ibid.*

(l) Pythagoras ad Phoenicios (m), Aegyptios (n), Chaldaeos, & Persas (o), immo, si veteribus quibusdam credimus, ad Iudaeos (p), Indos (q), Arabes (r), aliasque gentes excurrisse, idemque exemplum postea & Platonem (s) & magnum illum agyrtam, Apollonium Tyaneum (t) sequutos esse, nouimus, quorum huic itinera ista tam necessaria visa sunt iuueni, ad accuratiorem doctrinam adspiranti, vt teste PHILOSTRATO (u), dicere soleret : προσήκειν τῷ ἀνδρὶ ἀποδημεῖν τε καὶ ὑπερορίῳ ἄρτεσθαι. *Decere virum iuuenem ad exteros abire, & in terra peregrina inclarescere.* Et sane quid vtilius esse posset iuueni, litteris antea probe perpolito, quam adire extraneos, cum viris doctissimis contrahere necessitudinem, lustrare bibliothecas celebriores, &, si quid ibi rarius praestantiusque latitet, in vsus suos conuertere, denique gazophylacia non modo curioso oculo lustrare, sed & omnia, quae ad historiam aliasque scientias locupletandas pertinent, enotare diligenter, adeoque insigni rerum praestantissimarum adparatu onustum domum redire? Et notum sane est, quos sibi thesauros hoc modo collegerint viri maximi, LIPSIVS, REINESIVS, GRONOVII, NIC. HEINSIVS, IS. VOSSIVS, MARQV. GVDIVS, GOTTFR. GVIL. LEIBNITIVS, IO. MABILLONIVS cum sociis, BERN. MONTFAVCONIVS, CONR. SAM. SCHVRZFLEISCHIVS, & alii. Nec litterarum tantum studiosis prodesse itinera prudenter suscepta, sed & artificibus, ipsisque opificibus, nemo negauerit. Enimuero si dicamus, nulla paene re magis abuti solere iuuenes, nullasque impensas, quam quae in itinera profusius fiunt, peius plerumque collocari : neminem, rerum paullo peritiorem, dissentientem nos habituros, arbitramur. Primo enim vtplurimum ad extraneos mittuntur adolescentes nulla adhuc solidiore doctrina imbuti, qui, quo fine iter faciendum, quidque inuestigandum apud exteros sit, sciunt cum ignarissimis. Deinde ex eo consequi necesse est, vt quidam in diuersoriis latitent, & exterorum deliciis fruantur, alii contemplandis quidem palatiis, & operibus splendidioribus, immo & bibliothecis & museis, vel viris doctis

(l) Plutarch. *de placit. philos. Lib. I. Cap. III. & Sympos. p.* 47.

(m) Iambl. *vit. Pyth. Cap. III. init.*

(n) Laert. *Lib.* VIII. *segm.* 3. Porphyr. *vit. Pyth. Cap.* IIII.

(o) Cic. *de Fin. bon. Lib. V. Cap.* XVIIII. Iambl. *&* Porphyr. *ibid.*

(p) Porphyr. *ibid. p.* 184.

(q) Clem. Alex. *Strom. Lib. I. p.* 304.

(r) Idem *ibid.*

(s) Porphyr. *p.* 185.

(t) Val. Max. *Lib.* VIII. *Cap.* VII. *extern.* 8. Philostr. *vit. Apollon. Tyan. Lib. I. Cap.* XVIIII. *sequ.*

(u) Idem *ibid. Cap.* XVIII.

doctis ſalutandis, totos dies conſumant, ſed in ſolo illo conſpectu adquieſcant, exactoque hoc modo itinere, & marſupio exhauſto, domum redeant indoctiores, pauperiores, immo & vanitatibus voluptatibuſque corruptiores, nihil omnino in patriam referentes, quam philothecium, multis ſententiolis & nominibus refertum, & narratiunculas de palatiis, fontibus, operibus ſplendidis, pompis publicis, ludis ſcenicis, immo & de prodigiis, quae ſeſe vidiſſe iactant, innumeris, quibus rerum ignaros deinde in quouis circulo oblectare ſolent. Idem multo magis arti cuidam aut opificio deditis accidit, qui vbi mendicando multa itinera miſeri confecerunt, & vrbis cuiuſque *μνημόσυνα* (*die Wahr-Zeichen* vocant,) infixerunt memoriae, Vlyſſe ſe putant ſapientiores,

ὃς μάλα πολλὰ
πλάγχθη, ἐπεὶ Τροίης ἱερὸν πτολίεθρον ἔπερσε,
πολλῶν δ' ἀνθρώπων ἴδεν ἄστεα, καὶ νόον ἔγνω.

qui tempore multo,
Euerſis Troiae ſacratis moenibus, errans;
Multorum mores hominum peruidit, & vrbes (x):

Quis ergo vitio vertat bono principi, ſi & his peregrinationibus, per quas tantum pecuniae ad exteros nullo cum reipublicae noſtrae fructu migrat, modum praeſcribat? Lycurgum notum eſt ciues ſuos vagari prohibuiſſe (y): & inter PLATONIS (z) leges eſt, praeter quinquagenarios depontanos inter exteros nemo verſetur. Quanto magis principi fas eſt cauere legibus, ne non niſi ſelectioribus ingeniis facultas eſſet ad exteros excurrendi, ne cuilibet ex nido, velut implumi, intempeſtiue liceat euolare, vt a prudentioribus iis praeſcribatur regula, quam ob oculos habeant, vt non temere ſoli ad exteros excurrant iuuenes, ſed ſe adiungant prudentioribus, vt totius itineris perceptique inde fructus rationem reddant, & quae ſunt huius generis alia. Eſt ſane tum generatim peregrinandi, tum & in ſpecie iter litterarium inſtituendi quaedam prudentia, quarum illam HERM. CONRINGIVS (a), hanc GE. NIC. KRIEGK (b) eleganter expoſuerunt. Vtriuſque vero neglectum, non ſolum cum priuatarum familiarum pernicie, ſed & cum maximo rerumpublicarum detrimento coniunctam eſſe, ipſa ſatis docet experientia.

 §. XVIII.

(x) Homer. *Odyſſ. Α. v. 1. ſequ.*
(y) Crag. *de republ. Lacedaemon. Lib. III. Inſt. IIII. p.* 214.
(z) Plato *de Leg. Lib. III.*
(a) Herm. Conring. *de prud. peregrin. Helmſt.* MDCLXXVII.
(b) Ge. Nic. Kriegk *de peregrinat. Rom. academ. Ien.* 1704.

§. XVIII.

Nec non quinto circa stipendia litteraria & praemia diligentiae.

Inter artium litterarumque augmenta prouehendi media locum haud postremum tenent stipendia vel subsidia pecuniaria, quibus non modo iuuantur iuuenum erectioris indolis honesti conatus, verum etiam calcaria veluti subiiciuntur currentibus, vt tanto alacrius ad maiora nitantur. Non ita natura comparatum est, vt semper par sit fortuna indoli, & quos excellente ingenio instruxit summum Numen, iis & tantas concesserit facultates, vt sine aliorum ope ac auxilio studiis honestioribus vacare possint. Raro multis accidit, quod in summa felicitatis parte posuit MENANDER (c), dum dixit : *μακάριος, ὅςις οὐσίαν καὶ νοῦν ἔχει. Cui mens opesque sunt simul, beatus est.* Nam opibus instructi raro sunt eo ingenio, vt neruos animi intendere velint : & qui eo ingenio sunt, plerumque conqueruntur, *se nescire, quomodo bonae mentis soror sit paupertas* (d), vel, vti APVLEIVS (e) vocat, *philosophiae vernacula.* Hinc in omnibus rebuspublicis ingeniis praestantioribus, at paupertate pressis, quaedam destinata sunt stipendia litteraria, eaque vel publica auctoritate e fisco ipsius principis, vel reipublicae aerario, vel ex priuatorum dispositionibus supremisque iudiciis eroganda : qualia legata permulta olim ab hominibus studiorum amantibus academiae Platonicae relicta esse, auctor est DIOGENES LAERTIVS (f). Eo instituto nihil est laudabilius, nihil ad prouehenda optimarum artium studia vtilius. Enimuero & de his stipendiis vetus omnino iustissimaque querela est, ea plerumque & male administrari, & dispensari imprudentissime. Quam multa enim inter administratores, tamquam inter praedones, strangulantur ? quam multa dantur vel opulentis, quibus adeo frons periit, vt hoc pauperculorum peculium graecando decoquendoque absumere, quam ex sua arca quidquam depromere malint, vel hominibus stupidissimis, qui id vnice agunt, vt, aliquot annis in academia quadam exactis, in litteratorum numero censeantur, vere *numerus, & fruges consumere nati* (g). Quis vero medelam huic morbo adferat, praeter principem ? Huius enim non modo est cura, vt congiaria sua recte diuidantur, sed & vt a priuatis eum in finem legata ita dispensentur, prout ea dispensari voluerunt testatores. Bene ergo consulet reipublicae, si pri-

(c) Henr. Stephan. *Graec. Comic. sent.* p. 139.

(d) Petron. Arbit. *Satyric. Cap.* LXXXIIII.

(e) Apulei *Apolog.* p. 285.

(f) Diog. Laert. *Lib.* III. *segm.* 20.

(g) Horat. *Lib. I. Epist. II. v.* 27.

ſi primum dabit operam, vt recte adminiſtretur pecunia, ei rei deſtinata, & rationes adminiſtratorum accurate diſpungantur: deinde, ſi nemini conferri patietur ſtipendium, niſi cuius de paupertate, ingenio, diligentia ſatis conſtet, tum porro ſi in ſcholis & academiis viris quibuſdam prudentibus id det negotii, vt eorum inuigilent ſtudiis, & ſi quos libris potius, quam in libros incumbere, vel tempus nugis & luxu conſumere animaduertant, id ad ſe referant: denique ſi non patietur indignos eo beneficio frui, ſed iis veluti exauctoratis, &, ſi tantae ſint facultates, ad reſtituendam pecuniam adactis, alios diligentiores ſubſtituet. Qua de re quum plura monuerit academiae Francofurtanae inſigne nuper ornamentum, CHRIST. GODOFR. HOFFMANNVS (h), ad eum lectorem remittere, quam plura addere, malumus.

§. XVIIII.

Sexto circa explorandos ciuium profectus.

Ex eo vero porro conſequitur, vt ea omnia, quae adhuc commendauimus, media, quantumuis in ſe ſaluberrima, parum ſint profutura, niſi eorum, qui ſtudiis ſeſe operam dare profitentur, profectus ſubinde explorentur. Iam quidem huc pertinent examina in ſcholis triuialibus, nec non quibus in academiis in eorum, qui vel beneficiis fruuntur, vel ad honores academicos adſpirant, profectus ſtudiorumque rationem inquiritur: ſed vereor, vt neutra ad rei ſummam proficiant. Quemadmodum enim, imminentibus prioribus, non raro penſum aliquod ediſcendum repetendumque cuique praebent magiſtri, vt eo recitato, vel ſolutis quibuſdam quaeſtiunculis, fucum faciant ephoris: ita in poſterioribus paſſim omnia fiunt perfunctorie, vtroque vero caſu intereſt examinantium, diſſimulari potius iuuenum ignorantiam, quam palam fieri: priore, ne ipſorum praeceptorum ruditas aut negligentia in apricum proferatur, poſteriore, ne pauciores numero fiant candidati, vel ii in alias academias, vbi aequioribus conditionibus ſecum tranſigatur, proficiſcantur, ſi ad viuum omnia reſecare velint. Hinc vetus illa virorum doctiſſimorum querela, honorum gradus, quondam adeo ſancte habitos, & in eos tantum collatos, quos ardua ad aethera virtus evexiſſet, nunc quibusuis, qui vix prioribus labris doctrinam, quam profiteantur, deguſtarint, tamquam phaleras iniici (i). Quae tametſi in decus

(h) Hoffm. *diſſert. de eo, quod circa ſtipendia, ſtudiorum cauſſa conſtituta, iuſtum eſt. Francof.* 1731.

(i) *Plures huius generis virorum doctorum querelas collegit* Io. Chriſt. Itterus *de grad. academ. Cap.* VII. §. XXVIIII. *ſequ. quibus adde* Menag. *praefat. ad Amoenit. iur. ciuilis.*

decus publicum vergant, efficiantque, vt, qui abundamus doctoribus, doctos vbique desideremus, emendari tamen, multiplicato academiarum numero, vix possunt, nisi id agant principes, vt subditi non nisi in patria, vel certa aliqua academia, ista honorum insignia capiant. Quare ea demum examina sunt vtilissima, quae decurso demum studiorum stadio a viris prudentibus iussu principis suscipiuntur. Si enim nemini committatur munus ecclesiasticum, nisi probe explorato: si nulli in forum pateat aditus, nisi qui & propositis ex vniuerso iure quaestionibus satisfecerit, relationemque, quam vocant, pro statu ita confecerit, vt iureconsultorum calculos ferat: si artem facere prohibeatur medicus, nisi publice in anatomia, chirurgia, chymia, aliisque medicinae partibus fecerit periculum, quod laudatissimum potentissimi Prussorum Regis institutum est (k): mox sane adparebit, quantum cuiusque valeant humeri, quid ferre recusent, & sitne candidatus ex eorum numero, qui seuera lege profecerunt, an ex illa hominum turba, de qua HORATIVS (l):

In cute curanda plus aequo operata iuuentus,
Cui pulcrum fuit, in medios dormire dies, &
Ad strepitum cytharae cessantem ducere somnum.

Si quidquam, hoc certe dixeris necessarium, vt princeps hoc ad curam suam reuocet, eoque impediat, quo minus indocti & ignaui homines cathedras ecclesiasticas & academicas occupent, pro iurisperitis in foro caninam facundiam exerceant *contortores legum, bonorumque extortores*, vti eos vocat TERENTIVS (m), denique aegroti caput & vitam credere cogantur iis, quibus nemo temere, si sutrinam facerent, calceandos committeret pedes (n). Haec enim omnia pertinere ad ipsam rempublicam, nemo non intelligit, recteque iam olim scripsit IO. HENR. BOECLERVS (o): *Historia omnis aeui me docuit, eruditionis vitiatae genium corruptae reipublicae vel signum, vel caussam fuisse.*

§. XX.

Septimo circa societates ad artes mechanicas pertinentes.

At quum non modo litteras, sed & quasuis reliquas artes, florere in republica oporteat: earum quoque curam suscipere debere principem, facile patet, idque tanto magis, quanto minus de iis perficiendis priuati cogitare vel volunt, vel ob rem domi angustam possunt. Nemo ignorat, quantum curae in Gallia ac Italia

(k) *Vid. Königl. Preuss. Medicinal-Ordnung.*
(l) Horat. *Lib. I. Epist. II. v. 29.*
(m) Terent. *Phorm. actu II. scen. II.*
(n) Phaedr. *Lib. I. fab. XIIII. v. 7.*
(o) Boecler. *diss. de voto Imperat. p. 19.*

Italia impendatur rei equeſtri, artique pictoriae & ſculptoriae ad ſummum perfectionis gradum prouehendae. At non minus reipublicae intereſt, perfici artem chirurgicam, pharmaceuticam, obſtetriciam, architecturam ciuilem, militarem, naualem, fuſoriam, pyrotechnicam, textoriam, fulloniam, figulinam, ſimilesque artes, immo & totam rem oeconomicam. Falluntur profecto, qui his omnibus nihil accedere poſſe exiſtimant. Accederet ſane permultum, ſi viri prudentes ad eas perficiendas adpellerent animum. *Sunt* enim *artes mechanicae omnes*, ceu recte vidit MORHOFFIVS (p), *quaſi quaedam naturalis ſcientiae & diſciplinarum mathematicarum propagines, quae ornari augerique eorum beneficio poſſunt, omnesque ab hominibus ſapientiſſimis inuentae.* Viderunt poſtrema haec ſaecula experimenta eius rei luculentiſſima, dum Principum quorumdam ſapientiſſimorum cura artes & opificia quaedam ad tantum perfectionis gradum perduci coeperunt, vt inde maximum lucrum ad totas prouincias redierit. Sic ſubditos ſuos magnopere locupletauit Henricus IIII. Rex Franciae (q), dum ciues legibus praemiisque excitauit ad moros plantandas, alendos bombyces, texturamque ſerici magis magisque perficiendam. Eo enim factum eſt, vt paullatim ipſos orientalium pannos ſericos Francici elegantia ſuperarent, atque inde incredibilis pecuniae vis in Galliam migraret. Nec minus lucri fecerunt Angli & Scoti, ex quo illos ad perficiendam texturam remque fulloniam Eliſabetha Regina; hos Iacobus I. euocatis in regnum Flandris, excitarunt (r). Quantum porro opum acceſſerit terris Pruſſicis, chirurgia, re textoria, vitriaria, fabricis armorum; quantum Saxonicis, arte figulina ad ſummum perfectionis gradum euectis, quantum inclutae Noribergae (s) & Auguſtae Vindelicorum, tot artificibus de perficiendis artibus inter ſe veluti certantibus, non crediderit fortaſſis, niſi qui rem ipſe oculis vſurpauit. Id vtinam vbique pari induſtria fieret! Nullus profecto eſt prouinciae cuiusdam tractus, vbi non lucri faciendi eſſet occaſio, ſi ciues patriae ſuae naturam ac dotes recte intelligerent. Sunt regiones aliae lino ſerendo texendoue, aliae lanificio, aliae ſalinis, aliae rei metallicae, aliae nauticae aptiores. Alibi terra materiam ſingula-

(p) Morhoff. *Polyhiſt. litt. Lib. I. Cap. I. n. 7.*

(q) Ziegler. *Schaupl. die* IIII. *Maii n.* 2. *p.* 506.

(r) Werlhoff. *de commerc. marit.* §. XCVIIII. Buchanan. *rer. Scotic. Lib. X. p.* 341.

(s) Io. Chriſt. Wagenſeil. *Comment. de Noriberga Cap. XXI. p.* 149. *ſeqq.*

rem vasis conficiendis idoneam, alibi ligna, alibi coria, alibi aliud profert, nec vsquam fere nouercam se praebet natura, vt recte cecinerit poëta Sulmonensis (t).

Nec sterilis locus vllus ita est, vt non sit in illo
Mista fere duris, vtilis herba, rubis.

Quae omnia si arte ac industria perficerentur a ciuibus, quantum quaeso lucri inde esset ad eos rediturum? Quum vero ea plerumque opinione vulgus ducatur; nihil in his rebus esse nouandum, nec quemquam altius maioribus tollere, vel prae iis sapere velle debere: certissimum profecto est, nihil sperandum esse a ciuium industria, nisi ea a principe ad aliquid audendum legibus, praemiis, priuilegiisque excitetur. Immo ipsum principem initio non decet parcere sumtibus, vt experimenta, quae ad perficiendas artes pertinent, instituantur. Qua laudabili prodigalitate quantum vtilitatis vasto imperio suo attulerit Petrus I. Russiae Imperator, quotque artes, antea Russis vix fama cognitas, ad maximam perfectionem prouexerit, non sine admiratione quadam, quicumque ex illo imperio ad nos redeunt, referre solent.

§. XXI.

Octauo, circa docendi discendique rationem praescribendam.

Ut ad litteras artesque liberales velut e diuerticulo redeamus: id quoque admodum necessarium esset, vt & docentibus certa docendi, & discentibus discendi ratio, quam sequantur omnes, praescriberetur. Magnum aliquando strepitum dant magistri, suasque merces μετὰ πολλῆς φαντασίας exponunt, vt adolescentes, rerum ignaros, in casses suas incautos pertrahant. Vetus haec ars, de qua iam PETRONIVS (u): *Minimum*, inquit, *in his exercitationibus doctores peccant, qui necesse habent cum insanientibus furere. Nam nisi dixerint, quae adolescentuli probent, vt ait Cicero, soli in scholis relinquentur, sicut ficti adulatores, quum coenas diuitum captant, nihil prius meditantur, quam id, quod putant gratissimum auditoribus fore, (nec enim aliter impetrabunt, quod petunt, nisi quasdam insidias auribus fecerint,) sic magister, nisi tamquam piscator, eam imposuerit hamis escam, quam scierit adpetituros esse pisciculos, sine spe praedae moratur in scopulo.* Et tamen dici non potest, quanto cum reipublicae detrimento coniuncta sit illa nimia libertas docentium. Tunc enim fieri non potest,

(t) Ouid. *ex Ponto Lib.* III. *eleg.* IIII.
(u) Petron. *Satyr. Cap. III.*

teſt, quin dum magna maximo hiatu promittunt promiſſores magni, adoleſcentes hiantes aduolent, vt his myſteriis initientur, & interea negligant ea, quae maxime addidiciſſe oportebat. In primis periculoſiſſimum eſt, ſi inferiorum ſcholarum magiſtri magna minantur, & ſapientiam ſe pueris induere iactant adhuc naſcentibus, de ſtudiis propaedeuticis interim parum ſolliciti. Sane ex quo patrum memoria quidam ex ſcholis paene expellere coeperunt Latinarum Graecarumque litterarum ſtudia, & pro iis ſe Germanicam oratoriam, geographiam, genealogiam, hiſtoriam, immo, ſi Diis placet, politicam, & ius publicum pueris tradere iactarunt: actum paene eſt de litteris, non quod haec, ſi non omnia, ſaltim pleraque, in ſcholis fieri non poſſint, ſed quod, neglectis litteris propaedeuticis, tota illa noua docendi ratio in ſtrepitum inanem euaſit, perinde ac Athenis oſtentatio, ſophiſtarum (w) Gorgiae Leontini, Thraſymachi, Chalcedonii, Protagorae Abderitae, Prodici Cei, Hippiae Elei, qui omnes tempore Socratis, arrogantibus verbis, artem inſignem, quomodo reſpublica gerenda ſit, & quemadmodum cauſſa inferior dicendo ſuperior euadere poſſit, adoleſcentibus pollicebantur, eoſque deinde, aere emunctos, indoctiores, quam antea fuerant, domum dimittebant. Quotuſquiſque vero iam ex ſchola prodit, vel mediocrem tantum non dicam Graecae, ſed Latinae linguae facultatem adſequutus? quotuſquiſque aliquem artium liberalium, maxime philologiae & mathematicarum diſciplinarum guſtum in ſcholis capit? Omnia ſane haec impune negliguntur in ſcholis, non ſolum a docentibus, ſed & a diſcipulis, adeo vt meminerim, eos qui iuriſprudentiae vel arti medicae addiſcendae ſe conſecrauerant, per eas horas, quibus hae artes docerentur, ſcholis exiſſe impune, ne videlicet delicatae eorum aures Graeci alicuius vocabuli ſono polluerentur. Ad tantas ſordes prolapſum eſt ſaeculum noſtrum, vt parentes ipſi filios interea malint nugis bonas horas perdere, quam in ſtudiis propaedeuticis exercere ingenium. Haec fundi noſtri calamitas eſt: quam niſi auertant ipſi principes, actum profecto eſt de ſolidiore doctrina, quia ſine praeſidiis illis haec ſacra non conſtant. Leges auditoribus ſuis praeſcribebant Pythagoras (x), & Plato (y), & in his illam, vt ne-

(w) Cicero *in Bruto Cap.* VIII. *in Orat. Cap.* XII. Liban. *Apolog. Socr. p.* 642.
(x) Porphyr. *vit. Pythag. p.* 201. Iuſtin. Mart. *Dialog. cum Tryph. p.* 219.
(y) Laert. *Lib. III. ſegm.* 5.

mo expers geometriae ſcholas ſuas ingrederetur. Quidni & principibus idem liceat, quorum vel maxime intereſt ſtudia in ſcholis & academiis recte & ordine tractari? Et ſane ſi IVSTINIANO (z) noſtro licuit ordinem ac rationem iuriſprudentiam docendi diſcendique, non optimam quidem, at ordinem tamen, praeſcribere; quidni & aliis eiuſdem faſtigii liceret, adhibitis in conſilium viris doctis, cum doctoribus academicis, tum & ſcholaſticis, eorumque auditoribus eam praeſcribere methodum, qua obſeruata, hi ad veram ac ſolidam doctrinam perueniant? Debebat ſaltim haec ephororum cura eſſe, de quibus recte MORHOFFIVS (a): *Quemadmodum*, inquit, *vt respublicae perennes ſint, vel a prudente legislatore formari debent, vel ſalutaribus legibus conſeruari: ita in ſchola inſtituenda optimis peritiſſimiſque cenſoribus opus eſt. Non ſufficit idoneos admouere iuuentuti magiſtros, ſed conſtitui debent, qui totius rei ſcholaſticae curam habeant, idonei ephori, in quibus plerumque peccatur. Solet enim haec cura ſacri ordinis viris demandari, qui non omnes aeque iis ſunt doctrinis exculti, vt de re ſcholaſtica ſtatuere poſſint.* Loquitur autem vir doctiſſimus de curriculo ſcholaſtico, ſtudiiſque ibi rite & ordine tractandis, de quibus recte conſtituendis eo ſeueriore cura opus erat, quo veriora ſunt illa LVCRETII (b):

In fabrica ſi falſa eſt regula prima,
Normaque ſi fallax rectis regionibus exit,
Et libella aliqua ſi ex parte claudicat hilum:
Omnia mendoſe fieri atque obſtipa neceſſe eſt,
Praua, cubantia, prona, ſupina atque abſona tecta,
Iam ruere vt quaedam videantur velle, ruantque,
Prodita iudiciis fallacibus omnia primis.

Quae veriſſima eſſe, ipſa ſatis experientia docet. Et tamen nulla emendationis ſpes adfulget, niſi a ſummo imperante, cuius ſolius ei malo tollendo par eſt auctoritas.

§. XXII.

Nono, circa impedimenta quae artium in-

Quum ergo ea omnia, quae ad ſcientiarum artiumque incrementa pertinent, Princeps ſuo quodam iure curet: facile profecto intelligitur, illum eodem iure curare poſſe, vt, quaecumque illi fini obiiciuntur, impedimenta quantocyus remoueantur. Talia

(z) §. 1. *Inſt. de iuſt. & iure. Conſt. omnem reip. ad Anteceſſ.*
(a) Morhoff. *Polyhiſt. litt. Lib. II. Cap. X. n. 7. ſequ.*
(b) Lucret. *de rer. nat. Lib. IIII. v. 516.*

lia quidem innumera sunt: sed nullum aliud pestilentius inuidia, quae veram virtutem tamquam vmbra corpus comitatur. Hanc enim primum in aemulationem, deinde in lites, tum porro in putidissimas calumnias, denique, si qua fieri potest, in lanienam ac saeuitiam abit. Quoties ergo virum doctum ac sapientem luminibus suis officere existimant reliqui vmbratici doctores: primum omnia experiuntur, vt per emissarios illum suspectum reddant, & auditores, proposita spe beneficiorum, vel iniecto metu, ab eo abducant: deinde omnem occasionem illi litem intentandi captant: hinc porro, si fieri possit, illi vel magiae (c), vel impietatis seu ἀθεότητος, vel turbatae quietis publicae, dicam scribunt, nec quidquam faciunt reliqui, vt, illo oppresso eiectoque in exsilium, quam primum illud IO. TRIVMPHE ingeminare possint. His artibus sane olim pessumdati Anaxagoras (d), Socrates (e), iisdem, renatis litteris, euersi Galilaeus Galilaeus (f), Petrus Ramus, (g) Iordanus Brunus (h), Thomas Campanella (i), aliique viri doctissimi, quorum ex inuentis scriptisque fructum incomparabilem capere potuisset respublica, si quid temporis illis a libellis eristicis litibusque calumniosissimis superfuisset, vel si diutius eos hominibus interesse passa esset aduersariorum crudelitas. Si vero haec praemia manent veram doctrinam ac sapientiam: quis, quaeso, non potius eiuraret litterarum studium? quis non potius subinde repetat illud HORATII (k):

crementis obstant, remouenda.

Beatus ille, qui procul negotiis,
Vt prisca gens mortalium,
Paterna rura bobus exercet suis!

Est ergo boni principis officium, tueri innocentes, iudiciumque de eorum doctrinis non aduersariis, sed viris prudentibus, qui amoris odiique caussas procul habeant, permittere, denique identidem cogitare, quum nec prophetis, nec apostolis, nec ipsi veritatis doctori, CHRISTO, pepercerit calumnia, ab ea multo minus immunes fore alios, quicumque vel veritatem sectentur, vel

 acutius

(c) Vid. Gabr. Naudaei *Apologia pro viris doctis, magiae falso accusatis.*
(d) Laert. *Lib. II. segm. 12. sequ.* Ioseph. *contra Apion. Lib. II. p. 1079.*
(e) Liban. *Apol. Socr. p. 642.*
(f) Ian. Nic. Erythr. *Pinac. I. Cap. LIII.*
(g) Launoi. *de var. Aristot. fort. Cap. XIII.* Bayle *Diction. historique & critique p. 2424.*
(h) Bayle *Dictionar. Hist. & crit. voce Brunus.*
(i) Ern. Sal. Cyprian. *de philos. Thomae Campanellae.* Ian. Nic. Erythr. *Pinacoth. I. Cap. XXI.*
(k) Horat. *Epod. II. Cap. I.*

acutius aliis cernere videantur. Praeterea inter maxima ſcientiarum artiumque obſtacula ſunt publica munera complura, quibus docentes diſtrahuntur, magiſtrorum eorum maxime, qui in ſcholis inferioribus Siſyphi ſaxum voluunt, egeſtas & contemtus, diſciplina ſcholaſtica ſiue iuſto laxior, ſiue Orbiliana ſeuerior, & quae ſunt huius generis alia, quibus omnibus e medio remouendis ſi ſtudeat Princeps, & iure ſuo vtetur, & immortalem ſibi gloriam apud poſteros pariet. Sed his quidem, quod plures iam chartas, quam huic meditationi deſtinaram, inſumtas animaduerto, iam non immorabor.

§. XXIII.

Felicitas reipublicae, in qua hoc iure ſuo rite vtitur princeps.

Potius paucis adhuc demonſtrandum videtur, beatiſſimam fore rempublicam, in qua bonus Princeps hoc iure ſuo vſus litterarum artiumque curam in ſe ſuſcipit. Id vero probatu haud difficile eſt. Primo enim ſi recte ſe habet totum, cuius ſingulae partes ita, vt decet, comparatae ſunt: non poterit non recte ſe habere reſpublica, ſi ſingulas eius partes capeſſunt viri, iis artibus, quibus opus eſt, probe exculti. Id vero continget, ſi curet princeps ut omnes ſcientiae, atque artes in republica floreant, & magis magiſque indies perficiantur. Tunc ſane numquam deerunt viri ſapientiſſimi, qui, vel quid belli paciſque temporibus factu ſit opus, in medium conſulant, vel legatorum grauiſſimo munere apud exteros fungantur: non viri iuris periti aequitatiſque tenaciſſimi, qui vice ſacra iudicent: non rei oeconomicae periti, qui aerario publiciſque praeſint obuentionibus, deque illis ſine vllius iniuria prudenter amplificandis cogitent: non docti & pii, qui in eccleſia ac ſcholis cum fructu doceant: non circumſpecti, qui in municipiis & praefecturis ius dicant: non medici experti, qui aegrotis opem ferant. Siue porro in nautica, ſiue in terreſtri militia, opus ſit nauarchis, ducibus, rei tormentariae praefectis, architectis, iudicibus, medicis, chirurgis: numquam eorum erit inopia, omniaque, prout decet, adminiſtrabuntur. Deinde florentibus ſapientiae artiumque ſtudiis, ſinguli ciues, ex quibus conſtat reſpublica, erunt multo feliciores, quum nemini non pateat ad virtutem & ſapientiam via, nemini non in promptu ſit occaſio honeſto aliquo vitae genere ſe ſuamque familiam non modo alendi, ſed & locupletandi pro conditione ſua. Denique vbi ſcientiae & artes florent: fieri non poteſt, quin & commercia gliſcant, aerarium fiat locupletius, quin nouam veluti faciem res omnes publicae priuataeque induant,

adeoque

adeoque vere eueniat, quod olim gloriabatur Augustus (l), *marmoream se relinquere Romam, quam lateritiam reperisset.* Sunt hae litterae ac artes, quae Germanos ad eum elegantioris vitae cultum perduxerunt, vt si Tacitus rediret in vitam, Germaniam suam in ipsa Germania quaereret. Hae reliquas Europae partes, densissima olim barbarie oppressas, ad eam, qua nunc gaudent, felicitatem euexerunt. Per has denique nostra atate intra lustra non adeo multa tanta rerum omnium conuersio facta est in Russorum imperio, quantam multis saeculis futuram, nemo vmquam praesagiuisset. Ridiculae plerisque videntur fabulae de suauissimo illo concentu, quo belluas Orpheus, ipsa saxa Amphion mouisse fertur. Ast ille quidem concentus nihil aliud est, quam scientiarum artiumque studium, quo homines, belluis ferociores, ad ciuilis atque elegantioris vitae cultum, caedendos lapides, ligna edolanda, domos exstruendas condendasque vrbes traducti sunt: in quem sensum recte HORATIVS (m):

Siluestres homines sacer interpresque Deorum
Caedibus & victu foedo deterruit Orpheus:
Dictus ob hoc lenire tigres, rabidosque leones.
Dictus & Amphion, Thebanae conditor arcis,
Saxa mouere sono testudinis, & prece blanda
Ducere quo vellet. Fuit haec sapientia quondam
Publica priuatis secernere, sacra profanis,
Oppida moliri, leges incidere ligno.

Vt paucis omnia complectar, si eas in annales, priscorumque saeculorum memoriam reuoluas, res ipsa docebit, florentibus litteris artibusque, floruisse respublicas, easdemque, exstincto litterarum artiumque lumine, paullatim veluti consenuisse: vt dubitari nequeat, quin magna publicae felicitatis pars a sapientiae artiumque studiis, & cura illa prouidentiaque Principis, qua illas prouehere studet, pendeat, &, quo est cura illa intentior, eo certius ciues miraturi sint FELICEM illam, quam tot Romanorum numi celebrant, TEMPORVM REPARATIONEM.

§. XXIIII.

Et haec est illa de IVRE PRINCIPIS CIRCA CIVIVM STVDIA meditatio, qua ego me eo tantum nomine magnopere delectari fateor, quod potentissimus patriae meae pater, CHRISTIANVS VI. Daniae *Conclusio dissertationis.*

(l) Sueton. *Aug. Cap. XXVIII.* (m) Horat. *de arte poet. v. 391. sequ.*

Daniae Norwagiaeque Rex, dominus meus longe clementiſſimus mihi haec commentanti vbique verſari ob oculos viſus eſt. Virtus enim illa excellentiſſima, quam tota hac diſſertatione celebrauimus, in incomparabili hoc principe, tamquam in exterſiſſimo quodam ſpeculo relucet. Norunt omnes, qui mitiſſimo eius imperio reguntur, quanta cura litterarum omniumque ſcientiarum & artium ſtudia in regnis prouinciisque ſuis prouehat, quam indefeſſo ſtudio id agat, vt ſcholae atque academiae emendentur, vt delectus habeatur ingeniorum, vt eorum, qui munera publica ambiunt, profectus accurate explorentur, nihilque, quod prudentia ſuadet, ſalusque populi exigit, praetermittatur. Quae vt mihi, tamquam ciui ſubiectiſſimo, miranda venerandaque ſunt: ita ipſa me vrget pietas, vt vota concipiam pro optimo REGE, ſereniſſimaque REGINA, & PRINCIPE IVVENTVTIS celſiſſimo, Deumque optimum maximum, vt ſeruet Regiam Domum, omniaque Optimi Principis conſilia regnis, eccleſiae, litteris, omnibusque honeſtis artibus, fauſta ac ſalutaria eſſe iubeat, indefeſſis precibus exorem.

DE

DE CAVSSA SERVITVTVM PERPETVA.

EXERCITATIO XXXII.

§. I. *Doctrinae de seruitutibus subtilitas.* §. II. *Eius subtilitatis caussa.* §. III. *Conceptus seruitutis secundum principia rectae rationis.* §. IIII. *Variae huius conceptus determinationes ex iure ciuili.* §. V. *Instituti ratio & partitio dissertationis.* §. VI. *Locus primus de caussa seruitutum perpetua, l. 28. D. de seru. vrb. praed.* §. VII. *Breuis eius analysis.* §. VIII. *Locus alter, l. 23. §. 1. D. de seruit. praed. rust. eiusque explicatio.* §. VIIII. *Locus tertius l. 1. §. 4. D. de fonte.* §. X. *Locus quartus : l. 29. D. de seruit. vrb. praed.* §. XI. *Obseruationes quaedam ex his iureconsultorum testimoniis.* §. XII. *De caussa seruitutum perpetua sententia* IO. SVPERIORIS. §. XIII. *Eius examen.* §. XIIII. *Sententia* DVARENI, CVIACII *aliorumque excussa.* §. XV. *Nec non* DONELLI *&* NOODTII *interpretatio.* §. XVI. *Eius examen.* §. XVII. *Interpretatio* M. AVRELII GALVANI *expensa.* §. XVIII. *Hypothesis cel.* VLR. HVBERI. §. XVIIII. *Quaedam circa illam dubia.* §. XX. SCHILTERI *sententia.* §. XXI. *Eiusdem examen.* §. XXII. *Iudicium cel.* THOMASII. §. XXIII. *Quaedam de illo monita.* §. XXIIII. *Perpetuitas caussae semper fuit inter adfectiones seruitutum praedialium.* §. XXV. *Eius principii ratio.* §. XXVI. *Quid sit* CAVSSA PERPETVA? §. XXVII. *De quibusnam seruitutibus disceptatum fuerit, an caussam perpetuam habeant ?* §. XXVIII. *Regulae de caussa seruitutum perpetua.* §. XXVIIII. *Regularum istarum adplicatio ad l. 28. D. de seru. vrb. praed.* §. XXX. *Nec non ad seruitutem fumi immittendi, & aquae haustus e cisterna.* §. XXXI. *Denique ad seruitutem*

aquae, rota e flumine tollendae, vel e castello ducendae. §. XXXII. *Conclusio dissertationis.*

§. I.

Doctrinae de seruitutibus subtilitas.

Vum in vniuersa Romanorum iurisprudentia doctrinae permultae satis difficiles, & a communi hominum sensu remotae, passim occurrunt: tum illa omnium fere spinosissima de SERVITVTIBVS, quae vel personis, vel praediis debentur, quippe ex IO. CORASII (a) sententia, *a nemine omnium, qui adhuc eam sunt interpretati, funditus eruta enucleataque.* Et sane, quum iureconsultus in iure non minus interpretando, quam excogitandis calumniis, ingeniosissimus, BARTH. CAEPOLLA initio statim libri de seruitutibus, nihil se vmquam, quod iam aliorum industriam occuparit, scribere voluisse profiteatur, statim addit, hanc ipsam se sibi materiam ideo potissimum sepofuisse, quippe & subtilem admodum, & a nemine ante se, quod meminerit, satis perpolitam. Qua in re quamuis forte & memoria, & collocata in studiis suis fiducia hominem fefellerit: in eo tamen, quod hanc de seruitutibus doctrinam subtilissimam esse existimauit, rem omnino acu tetigit, consentientesque sibi habet viros doctos quam plurimos, e quorum numero GER. GOTTL. TITIVS (b), vir recti ac limati iudicii: *Vti*, inquit, *seruitutes, ex communibus vtilitatis humanae regulis oriundas, Romani in sua quoque republica agnouerunt, earumque iura egregie in multis excoluerunt, vt grato animo illa agnoscere par sit: ita fatendum nihilominus est, quod subtilitatibus minime quidem necessariis, sed a veritate & communi vsu plerumque abeuntibus, materiam hanc quandoque inuoluerint.* Enimuero, si recte ponas calculum, non tam veterum iuris auctorum hoc vitium est, quam interpretum, qui vere intelligendo fecerunt, vt intelligamus nihil, salebrasque & asperitates, quae hic multae & magnae sunt, verbosissimis commentariis suis, adeo non explanarunt, vt qui ad eos, tamquam in portum, confugiunt, pro Charybdi in Scyllam incidisse sibi videantur, & quum antea eam doctrinam subtilem ac difficilem habuerint, consultis his oraculis, multo se, quam dudum, fateantur esse incertiores.

§. II.

(a) Coras. *Epist. dedicat. ad Cardin. Othonem a Castillione Comment. tit. D. de seruit. praemissa p. 4.*

(b) Ger. Gottl. Titius *differt. de seruitute faciend.* §. VIIII.

§. II.

Eius subtilitatis caussa.

Cur vero materiae iuris, in foro frequentissimae, ac paene quotidianae, tam spissae tenebrae paullatim offusae sint, intellectu non admodum difficile videtur. Ita enim natura comparatum est, vt, quo ius ciuile ad naturalem aequitatem, & ius illud sempiternum, quod ipsa recta ratio inter omnes homines constituit, accedit propius, eo illud sit planius ac simplicius: tanto obscurius autem ac subtilius, quanto magis a rectissimo illo tramite secedit, ac veluti in deuia deflectit. Sane quod de ipsa natura Thaletem Milesium sapienter dixisse refert PLVTARCHVS (c), *ῥᾷστον εἶναι τὸ κατὰ φύσιν*, *facillimum esse, quod sit naturae consentaneum*, quodque de eadem adfirmat SENECA (d), *nihil homini naturam, necessarium quod fecerit, fecisse operosum*: idem de iure illo naturali recte dici posse arbitramur, nullis quippe spinis obsito, nullis confragoso subtilitatibus, sed plano vbique, facillimo ac simplicissimo. Quemadmodum igitur, quo magis linea quaedam flexu suo a recta decurrit, eo magis illam curuam fieri oportet: ita fieri non potest, quin ius ciuile tanto sit subtilius, quanto est a naturali iuris vniuersalis rectitudine ac simplicitate remotius. *Illa* enim *aptitudo, quae a natura data vel instituta, creuit aut disciplinis, aut contemplatione,* SVBTILITAS, *meo quidem iudicio, haberi debet*, inquit IVL. CAES. SCALIGER (e). Quum ergo & ius illud sempiternum, a natura datum institutumque, per disciplinam & contemplationem iureconsultorum creuerit, & ipse VLPIANVS (f) iam obseruarit, *ius ciuile neque totum a naturali & gentium iure recedere, nec ei per omnia seruire, sed, quum aliquid addatur vel detrahatur iuri communi, ius proprium vel ciuile effici*: adeo non mirum est, plerasque iuris mere ciuilis doctrinas esse difficiles, aliasque aliis subtiliores, vt, si aliter se res haberet, id profecto vel maxime mirandum esse videretur.

§. III.

Conceptus seruitutis secundum principia rectae rationis.

Iam, vt ad SERVITVTES redeamus, pleraque, quae de illis ius ciuile Romanum inculcat, a iuris naturalis simplicitate quam maxime recedere, nemo, qui ea iura inter se paullo accuratius contenderit, inficiabitur. Si rem ex rectae rationis principiis ae-

Z 2 stimes,

(c) Plutarch. *in sept. sapient. conuiu. p.* 153.
(d) Seneca *Consolat. ad Heluiam Cap. XI.*
(e) Iul. Caes. Scaliger *de subtilitate Lib. I. Cap. I. p.* 4.
(f) *l. 6. pr. D. de iustit. & iure.*

ſtimes, ſeruitutes inter ea iura ſunt, *quae neceſſitatem conſtituiſſe*; ait MODESTINVS (g). Si enim naturae ſuae memores eſſent omnes homines, & incredibili virtutis pulcritudine peraeque caperentur: nulla omnino ſeruitute opus foret. Vti enim amicorum, ita omnium hominum, veram virtutem colentium, omnia communia futura, nec quiſquam alteri, quod ad eius vtilitatem commoditatemque pertinet, eſſet denegaturus. Quin eodem quiſque foret animo, quo fuit SENECA (h), dum ſcripſit: *Conſortium rerum omnium inter nos eſt: nec ſecundi quidquam ſingulis, nec aduerſi. In commune viuitur. Non poteſt quiſquam beate degere, qui ſe tantum intuetur, qui omnia ad vtilitates ſuas conuertit. Alteri viuas oportet, ſi vis tibi viuere. Haec ſocietas diligenter & ſancte obſeruanda eſt, quae nos omnes omnibus miſcet, & iudicat, aliquid eſſe commune generis humani.* Non ergo quiſquam fretus, iure dominii, quod in aliorum excluſione a rerum noſtrarum vſu conſiſtit, alteri vllum humanitatis officium, maxime quod ſine ſuo damno praeſtare poſſet, in ſuo denegaret, nec ideo ſtatim ſeruire fundum ſuum crederet, per quem vicinus ire, ambulare, vel in quo aquam haurire cupiat: immo potius haec & ſimilia vltro quiſque, nullaque neceſſitate adactus, libenter praeſtaret. Enimuero ex quo refrixit inter homines amor, quem homini erga hominem ipſa natura impreſſit, virtuſque laudari & algere coepit: non licuit profecto amplius homini in hominum humanitate collocare fiduciam, ac proinde, interuenientibus pactis, id ſibi ſtipulari coacti ſunt, quod ſibi ab aliis & in rebus alienis praeſtari vellent. Hinc & varia iura ſibi conſtituenda curarunt in fundis alienis, id eſt facultatem aliquid in iis agendi, vel quamdam ex iis vtilitatem capiendi, quam ſibi gratis & ſponte praeſtiturum eſſe vicinum, ſperare vix licebat. Haec vero iura SERVITVTES vocari coeperunt, per quas adeo nihil aliud intelligimus, quam *iura in fundo alieno conſtituta, ob quae dominus eius ad vtilitatem aliquam commoditatemue, in illo alteri concedendam, perfecte obligatur.* Quum vero ea vtilitas commoditaſue vel certae tantum *perſonae*, vel ipſi *praedio*, omnibuſque eius poſſeſſoribus promiſſa ſit: priore caſu SERVITVS PERSONALIS; poſteriore REALIS naſcitur. Quamuis enim & poſteriore caſu, ceu recte iureconſulti noſtri viderunt (i), vtilitas non tam ad praedia, quam ad eorum poſſeſſores,

(g) *l.* 40. *D. de legib.*
(h) Seneca *epiſt.* XXXXVIII.
(i) *l.* 15. *D. de ſeruitut.* Guil. Maran. *paratitl. Digeſt. tit. de ſeruit. p.* 253.

fores, feu homines, *quorum cauffa omnia iura introducta funt* (k), redundet: ita tamen obtinuit, vt, quia haec iura ipfa praedia meliora reddunt, & commoda ex iis capienda ad omnes poffeffores tranfeunt, praedium praedio feruire, ipfaeque feruitutes huius generis REALES vel PRAEDIALES dicantur.

§. IIII.

Variae huius conceptus determinationes ex iure ciuili.

Tam amplus, fi a iure ciuili Romano difcefferis, SERVITVTVM conceptus eft, nec vllas alias determinationes recta ratio agnofcit. Sufficit in feruitutibus praedialibus, poffeffori praedii cuiusdam ius effe, vtilitatem commoditatemue qualemcumque ex vicino praedio capiendi. Qualem vero illam vtilitatem commoditatemue effe oporteat, & quomodo illa percipienda fit, non magis definit recta ratio, quam quousque illa porrigi debeat. Omnia enim ifta ad pacifcentium arbitrium conuentionumque leges redire, facile vnusquisque intelligit. Aft vide, quantum ab hac fimplicitate iuris naturalis ius ciuile recedat, & quam multis, fubtilibus admodum, parumque neceffariis determinationibus illud conceptum hunc circumfcribat, ne omnis vtilitas, quae nobis e re aliena prouenit, feruitutis nomine veniat. Sic fane quum vtilitas commoditasue illa ex vicini vel *facto* vel *non facto*, vel *patientia* denique, capi poffit: iureconfulti feruitutem negant in faciendo confiftere poffe (l). Qua femel admiffa hypothefi, non potuerunt non nafci quaeftiones fubtiliffimae, an agi poffit ad reficiendam foffam, cuius non exftet memoria? (m) an is cuius paries onus vicini ferre tenetur, ad reficiendum parietem obftrictus fit? immo an pactum huiusmodi, conftitutioni feruitutis iftius recte adiiciatur? (n) Cuiusmodi quaeftiunculis facile carent Germani, quibus iam olim nihil obftare vifum eft, quo minus & faciendi feruitus conftitueretur, vti ex inftituto docuerunt GER. GOTTL. TITIVS (o), EPHR. GERHARDVS (p), & nuper illuftris PRAESES, Vir de omni felicitate mea, ob maxima, quae in me contulit beneficia, immortaliter meritus, *in iuris Germanici elementis* (q). Eiusdem generis funt fubtilitates, quae ex aliis eiusdem generis determinationibus oriuntur, quam plurimae. Vnde ad rauim vsque

(k) *l. 2. D. de ftatu hom.*

(l) *l. 15. §. 1. D. de feruit.*

(m) *l. 2. §. 7. D. de aqu. & aqu. pluu. arc.*

(n) *l. 33. D. de feru. vrban. praed. l. 6. §. 2. D. fi feru. vind.*

(o) *Differt. de feruit. faciendi, quae inter iunctim editas eft num. XI.*

(p) *Differt. de feruit. in faciendo confiftent. Ien.* MDCCX.

(q) *Elem. iur. Germ. Lib. II. §.* CXXXI. *fequ.*

que disputari videas, an seruitus in diem, vel ex die, vel sub conditione, vel ad certam conditionem possit constitui? (r) an proprietario, consentiente vsufructuario, fundo seruitutem imponere liceat? (s) totumne fundum, an eius partem, adficiat seruitus? (t) an seruitute quis recte vtatur vltra necessitatem praedii sui? (u) an fas sit, solius voluptatis caussa seruitutem sibi stipulari? (x) De quibus omnibus tanta sunt sententiarum diuortia, tantae doctissimorum virorum concertationes, (quas nescio an operosius quisquam OSWALDO HILLIGERO (y) collegerit,) vt qui hic interpretes in concordiam reducere conetur, is eadem opera inter aquam & ignem pacem conciliet,

Atque idem iungat vulpes, & mulgeat hircos.

§. V.

Instituti ratio, & partitio dissertationis.

At mihi quidem iam non integrum est, tantos componere fluctus: neque tantum fortassis mihi superesset ingenii, vt per tot quaestionum syrtes, tanquam per medium profundum, ire audeam. At quia tamen, inter tot determinationes & restrictiones nulla est, ex mea quidem sententia, subtilior, nulla quae plures difficultates pepererit, quam adfectio illa, seruitutibus tribui solita, puta, quod caussa earum debeat esse perpetua: facturum me existimaui operae pretium, si de PERPETVA illa SERVITVTVM CAVSSA quaedam in chartam coniicerem, in eaque potissimum vexatissima quaestione, dum specimen inaugurale more maiorum edendum est, ingenium industriamque exercerem. Quin id feci tanto libentius, quanto minus mihi vllus veterum recentiorumue adhuc innotuit, qui isthoc thema ex instituto tractandi coeperit consilium, multo minus qui illud ita enodarit ac perpoliuerit, vt ocium fecisse aliis, nullumque post messem spicilegium reliquisse videatur. Vt vero dissertationi ipsi suus constet ordo: commodissimum visum est, eam ita partiri, vt, recensitis, quae huc pertinent, veterum fragmentis, virorum doctorum interpretationes ac sententias modeste expendam, iisque meam subiungam, eamque non solum solidis argumentis pro virili suffulciam, verum etiam ab obiectionibus, si quae illi obuerti possint, vindicare studeam. Id quod vt bene vertat DEVS O. M. ex animo precor.

§. VI.

(r) *l. 4. pr. D. de seru.*
(s) *l. 15. §. 7. D. de vsufr.*
(t) *l. 9. D. de seruit. l. 13. §. 1. l. 23. §. 3. l. 26. D. de seru. rust. praed.*
(u) *l. 5. §. 1. D. de seru. rust. praed.*
(x) *l. 8. pr. D. de seruit.*
(y) Hillig. *Donell. lib.* XI. & XII.

§. VI.

Vt ergo veterum iureconsultorum fragmenta, quae ad hoc seruitutum attributum pertinent, ordine recenseamus: familiam merito hic ducit PAVLLVS, *vir prudentissimus* (z), &, iudice LAMPRIDIO (a) *iurisperitissimus*, quin *legum prudentum coryphaeis* ab HERENNIO MODESTINO (b) adnumeratus, sed idem, si alios audimus, saepe tam subtilis atque obscurus, vt de eo scribere non dubitet IO. BERTRANDVS (c): *Eius vniuersae leges ita obscurae, ambiguae, verborumque tenebris involutae sunt, vt id, quod de Chrysippo Cicero scripsit, de* PAVLLO *dicere verissime possimus, eum totum hoc volumen impleuisse oraculis flexiloquis & obscuris, vt interpres egeat interprete, & sors ipsa referenda sit ad sortes.* Quod iudicium sicuti aliquando verissimum est, ita GVIL. GROTII (d), IO. DVARENI (e), aliorumque doctissimorum virorum, suffragia meruit. Scripserat hic inter alia ad MASSVRII SABINI *ius ciuile* libros sedecim, quorum penultimo illum interdicta, ad seruitutes pertinentia, illustrasse, recte obseruauit IAC. GOTHOFREDVS (f), idque ex ipsis sedecim fragmentis, quae LABITTVS *ex libro illo ad Sabinum quinto decimo* enotauit, satis constat. Itaque & de seruitutibus stillicidii & fluminis eo loco egit (g), eaque occasione haec iura praediorum quasi possessione etiam adquiri posse docuit. Quum vero ferretur casus, quod quidam foramen in imo pariete, proluendi pauimenti caussa, apertum habuisset, idque ius, tamquam seruitutem fluminis quasi longi temporis possessione quaesitum sibi adseruisset: disquirit, an proluuies illa per foramen fluminis nomine venire possit? itemque an praedii dominantis possessor ius illud tempore sibi adquisiuisse videatur? Has ergo quaestiones ita breuiter soluit PAVLLVS (h): *Foramen in imo pariete conclauis vel triclinii, quod esset proluendi pauimenti caussa, id neque* FLVMEN *esse, neque* TEMPORE ADQVIRI *placuit. Hoc ita verum est, si in eum locum nihil ex caelo aquae veniat. Neque enim* PERPETVAM CAVSSAM *habet, quod manu fit: at, quod ex caelo cadit,*

Locus primus, de caussa seruitutum perpetua, l. 28. D. de S. V. P.

(z) *l. 6. C. de nupt. l. 11. C. ad Leg. Corn. de fals.*

(a) Lamprid. *vit. Alexandri Seu. Cap. XXXII.*

(b) *l. 13. §. 2. D. de excusat.*

(c) Bertrand. *de iurisperit. Lib. I. Cap. XXV.*

(d) Guil. Grot. *vit. iureconsult. Lib. II. Cap. X.*

(e) Duaren. *ad l. 132. D. de verb. signif. p. 783. Op.*

(f) Iac. Gothofred. *in serie librorum Sabinian.*

(g) *l. 20. D. de seruit. vrb. praed.*

(h) *l. 28. D. de seruit. vrb. praed.*

cadit, etsi non adsidue fit, ex NATVRALI *tamen caussa fit, & ideo* PERPETVO *fieri existimatur. Omnes autem seruitutes praediorum* PERPETVAS CAVSSAS *habere debent : & ideo neque ex lacu, neque ex stagno, concedi aquaeductus potest. Stillicidii quoque immittendi naturalis &* PERPETVA CAVSSA *esse debet.* Est hic locus, qui huc pertinet, primus, ac veluti praecipuus, quin totius istius doctrinae de caussa seruitutum perpetua veluti fundus, ac proinde eum, breui instituta analysi illustrare non ab re fuerit.

§. VII.

Breuis eius analysis.

Primum itaque PAVLLVS speciem ponit, quod FORAMEN illud IN IMO PARIETE CONCLAVIS VEL TRICLINII PROLVENDI PAVIMENTI CAVSSA patuerit : ita enim recte legitur Florentiae, & nihili est, quod in quibusdam codicibus esse notat IVL. PACIVS, *in vno pariete.* Hac quidem posita specie, respondet iureconsultus, NEQVE FLVMEN hoc ESSE, NEQVE id ius TEMPORE ADQVIRI, PLACVISSE. Non *flumen*, quia tametsi per id etiam aqua educi soleat, ac proinde proluuies illa, per foramen erumpens, hoc fluminis nomen non incommode ferre videatur, id tamen vocabulum ad aquam duntaxat pluuiam pertineat, ac proinde *caelum, quod supra id solum intercedit, liberum esse debeat* (i) : conclauia autem & triclinia ita tecta sint laquearibus, vt IN EVM LOCVM NIHIL EX CAELO AQVAE VENIAT. Nec *tempore* id ius *adquiri*; quia seruitutes quidem, quae continuam vel quasi continuam caussam habeant, longi temporis praescriptione adquirantur (k), foraminis autem istius vsus ne nomen quidem seruitutis mereatur. OMNES enim SERVITVTES PRAEDIORVM CAVSSAM PERPETVAM HABERE DEBERE, nec sine ea adfectione seruitutem intelligi. NON AVTEM PERPETVAM CAVSSAM HABERE, QVOD MANV FIAT: AT QVOD EX CAELO CADAT, ETSI NON ADSIDVE FIAT, EX NATVRALI TAMEN CAVSSA FIERI EXISTIMARI. Vbi simul definitiones caussae perpetuae, & non perpetuae occurrunt, eaeque ex media philosophia vetere, ceu ex ARISTOTELE (l) & SENECA (m) patet, depromtae. Hinc porro colligit, IDEO NEQVE EX LACV, NEQVE EX STAGNO CONCEDI AQVAEDVCTVM POSSE. Nam LACVS, teste VARRONE (n) est *lacuna magna, vbi aqua contineri potest*, eaque

(i) *l. 1. D. de seruit. vrb. praed.*

(k) Dionys. Gothofred. *ad l. 28. D. eod.*

(l) Aristotel. *analyt. poster. Lib. I. Cap.* VII.

(m) Seneca *Consolat. ad Marc. Cap.* VII. *sequ.*

(n) Varro *de lingua Lat. Lib.* IIII. *p.* 12.

que plerumque manu excauatur, vt ibi aqua paluſtris & pluuia colligatur, contineaturque in vſum praedii, ac proinde, quum aquam perennem & perpetuam non habeat, creſcere interdum ac decreſcere, interdum plane exareſcere ſolet (o). Idque de STAGNO multo magis verum eſt, quod ita *exſiccari poteſt, vt fiat ager* (p): Vnde ad lacus, *qui perpetuam habent aquam* (q), quosque alibi PAVLLVS (r) *lacus perpetuos* vocat, haec obſeruatio non pertinet. Pergit PAVLLVS, nouoque rem exemplo illuſtrat; STILLICIDII QVOQVE IMMITTENDI, ſi illud ſeruitutis nomen ferat; NATVRALIS ET PERPETVA CAVSSA ESSE DEBET, quippe cuius ea eſt indoles, vt quis aquam pluuiam ex alterius tecto vel tabulato ſtillatim caſſitantem in aream ſuam vel recipere cogatur, vel eam auertere in vicini fundum poſſit. Sed quomodo, quaeſo, fingi poteſt ſtillicidium tale, quod ſine aqua pluuia, & de caelo cadente ſubſiſtat? Immo non modo fingi, ſed & oſtendi poteſt huiusmodi ſtillicidium, quippe quod apud Romanos frequentiſſimum fuiſſe, ſatis conſtat. Solebant illi in tectis aedium planis habere nemora & viridia, ceu iam obſeruauit EM. MERILLIVS (s), (ſed ex loco VITRVVII (t) male intellecto, vbi emendatiores editiones non *tectis* ſed *lectis* habent:) & multo ſolidioribus argumentis probarunt IO. MEVRSIVS & V. C. GER. NOODTIVS (u). Iam quum aqua fontana per aeſtatem ſicciorem rigandae eſſent illae plantae & arbores: contingere oportebat, vt aqua illa manuaria opera ingeſta, inde ſtillatim in vicini aream caſſitaret. Id vero PAVLLVS negat eſſe ſtillicidium, quia illius non ſit cauſſa naturalis & perpetua.

§. VIII.

Iungimus huic loco alterum eiusdem PAVLLI (x), ex eodem *libro decimo quinto ad Sabinum* deſumtum, vbi iureconſultus pleriſque ſua ipſe vineta caedere, ſibique parum conſtare videtur, dum ſcribit: *Si* LACVS PERPETVVS *in fundo tuo eſt, nauigandi quoque ſeruitus, vt perueniatur ad fundum vicinum, imponi poteſt.* En vero,

Locus alter l. 23. §. 1. D. de ſeru. ruſt. praed. eiusque explicatio.

(o) *l. 12. pr. D. de adquir. rer. dom. l. 24. §. vlt. D. de aqua & aqu. pluu. arc.*

(p) *l. 10. §. 3. D. quib. mod. vſusfr. vel vſ. amitt.*

(q) *l. vn. §. 3. D. vt in flum. publ. nauig. liceat.*

(r) *l. 23. §. 1. D. de ſeruit. ruſt. praed.*

(s) Em. Merill. *Obſeru. Lib. I. Cap. XXXIIII.*

(t) Vitruu. *Architect. Lib.* VI. *Cap.* VI.

(u) Io. Meurſ. *de luxu Rom. Cap.* XII. p. 32. Ger. Noodt *Comment. ad Pandect. p.* 211.

(x) *l. 23. §. 1. D. de ſeru. ruſt. praed.*

vero, aiunt, idem ille PAVLLVS, quem paullo ante aquaeductum ex vicini lacu concedere noluisse vidimus, iam seruitutem nauigandi in eo concedere non dubitat: & prius quidem, quia in lacu caussa aquaeductus non sit perpetua; posterius, quia lacus sit perpetuus. Sudant hic suo more glossatores, vt, se arbitris, PAVLLVS secum redeat in gratiam, idque ea ratione quam commodissime fieri posse, existimant, si vel ponant, nauigandi seruitutem non esse continuam, ac proinde aquam in lacu stagnantem huic seruituti facile suffecturam, aquæductum vero aquam lacui adsidue subducere, vt mox non amplius suffectura sit aquaeductui: vel si nobis persuadeant, in fauorem nauigationis aliquid indulsisse leges, quod in aquaeductu locum non habeat (y). Sed prior ratio, quam & HVGO DONELLVS (z), probat, admodum diluta est, quia ne aquaehaustus quidem est seruitus continua, & eum tamen *in cisterna*, LACV, *piscina*, *puteo*, *si viuam aquam non habeant*, *constitui posse*, negat VLPIANVS (a). Posterior plane absona videtur, quoniam legislatores publicam quidem nauigationem, qua reipublicae annona, aliaque necessaria subuehuntur, variis priuilegiis dignam iudicarunt (b): siquidem, vti ait CALLISTRATVS (c), *remuneranda visa sunt pericula nauiculariorum, qui annonae vrbis seruiunt, quin & praemiis hortanda esse, quia non est absurdum dicere, etiam hos reipublicae caussa, dum annonae vrbis seruiant, abesse*: nauigationis vero priuatae ex vno fundo in alterum tantus numquam fuit fauor, vt ideo a generali iuris ciuilis principio de perpetua seruitutis caussa recedendum videretur. Aliam deinde rationem commentus IO. GOEDDEVS (d) PAVLLVM quidem in *l.* 28. *D. de seru. vrb. praed.* mentionem facere ait *lacus*, sed vere intelligere *stagnum*, quia possessores fundorum sua saepe opinione ac sententia quamlibet aquam collectitiam & stagnantem pro *lacu* habuerint, & sic *stagno* id tribuerint vocabulum (e): lacum autem, proprie sic dictum, perpetuam ac perennem aquam habere, & de eo intelligendum esse locum alterum *l.* 23. *§.* 1. *D. de seru. vrban. praed.* Sed non opus est his argutiis. *Lacus* & *stagnum* magnitudine differunt. *Lacuna magna*; teste

(y) Caepolla *de seruitut. Cap.* XXVIIII. *num.* 3.

(z) Donell. *Commentar. iur. ciu. Lib. XI. Cap. III.*

(a) *l.* 1. §. 4. *D. de fonte.*

(b) Sueton. *Claud. Cap.* XVIII. & *tot. tit. C. de nauicular.*

(c) *l.* 5. §. 3. *D. de iure immunit.*

(d) Io. Goed. *Comment. ad l.* 112. *D. de verb. signif. p.* 823.

(e) argum. *l.* 2. *l.* 3. *l.* 7. *D. de supell. leg. l.* 24. §. 2. *D. de leg.* 1.

teste VARRONE (f), *lacus* vocatur, parua *stagni* nomine venit. *Lacus* porro, seu lacunae magnae duorum sunt generum, alii PERPETVI, quos vel scaturigo quaedam, vel amnis riuulusue, ingreditur, alio loco ex eo erupturus, quales ex maioribus sunt *Larius*, *Seruinus*, *Fucinus*, *Lemanus*, *Acronius*, & alii: alii, qui & scaturigine & riuis carent, qualis *Trasimenus*. Illi perennem ac viuam continent aquam, & in talibus PAVLLVS nauigandi seruitutem recte concedit: hi aquam stagnantem, quae feruida aestate facile deficit, vnde MARTIALIS (g):

Multum, crede mihi, refert, a fonte bibatur,
Qui fluit, an PIGRO, *quae* STVPET, *vnda* LACV.

Et in his lacubus nec aquaeductum, nec vllam aliam seruitutem concedit PAVLLVS noster: vt adeo nodum in scirpo quaerant, qui PAVLLVM secum ipso committunt, eumque vno eodemque libro lacui caussam perpetuam modo tribuisse, modo negasse, contendunt, cum in loco, hactenus enodato, diserte loquatur de *lacu perpetuo*.

§. VIIII.

Hactenus PAVLLVM de caussa seruitutum perpetua differentem audiuimus: iam ei merito iungimus VLPIANVM, quocum PAVLLO quidam perpetuas lites intercessisse, eiusque dissidii semina per ius nostrum passim sparsa esse, fingunt (h). Vere, an falso, alii viderint: saltim *talia non est, quod tam large nobis obtrudi patiamur*, ceu recte monet V. A. CORN. VAN BYNCKERSHOEK (i). Attamen a PAVLLO manifesto aiunt dissensisse VLPIANVM, dum scripserit (k): *Hoc interdictum de cisterna non competit: nam cisterna non habet* PERPETVAM CAVSSAM, *nec viuam aquam. Ex quo adparet, in his omnibus exigendum, vt viua aqua sit. Cisternae autem imbribus concipiuntur. Denique constat, interdictum cessare, si lacus, piscina, puteus, viuam aquam non habeant.* Et de lacu quidem, piscina & puteo non est, quod multum laboremus, quum eamdem illum seruasse διαίρεσιν, animaduertamus, ac PAVLLVM, & hinc de lacubus, piscinis & puteis, *qui viuam aquam non habent*, diserte loquatur VLPIANVS. At de cisterna manifesto illum aiunt a PAVLLO facere diuortium. Quum enim hic seruitutis foraminis caussam perpetuam agnosceret, *si quid eo ex caelo aquae veni-*

Locus tertius l. 1. §. 4. D. de fonte.

 re

(f) Varro *ibid. p.* 12.
(g) Martial. *Lib.* VIIII. *Epigr. C.*
(h) Merill. *Obseru. Lib. I. Cap. XXXIII.* Bertrand. *vit. iurisperit. Lib. I. Cap. XXV.*
(i) Bynkersh. *libr. sing. ad leg. lecta. Cap. XIII. p.* 89. *edit. nouiss.* Ant. Schulting. *iurispr. vet. anteiust. p.* 558.
(k) *l.* 1. §. 4. *D. de fonte.*

re posset, ac proinde regulam poneret, *quod ex caelo venit, etsi non adsidue fiat, ex* NATVRALI *tamen caussa fieri, & ideo* PERPETVO *fieri existimari*: ille cisternam, in quam sola aqua pluuia defluit, perpetuam caussam habere, negat. Et fateor sane, plerosque qui de conciliandis his iureconsultis laborarunt, parum extricasse. Nam alii non aquam hic seruire censent, sed cisternam, quae, vtpote manu facta, caussam non habeat perpetuam (l): alii vsum tantum aquae considerandum esse monent, amplius nihil, adeoque, vnde veniat aqua, parum in hac seruitute interesse existimant. (m) Sed si cisterna, quippe manu facta, seruire non potest, neque caussam habet perpetuam: qui fit, vt vicini tigna recte sustineat praedii nostri paries, quum tamen & ipse manu fiat, nec magis, quam cisterna, caussam perpetuam habere videatur? Et quis vsum aquae ab ipsa aqua discernat, quum ideo ille non sit perpetuus, quia ipsa aqua non est perennis vel perpetua? Hinc videri posset VLPIANVS idem quidem cum PAVLLO inculcasse principium, puta quod *caussam seruitutum perpetuam esse oporteat*, at caussam perpetuam multo aliter, quam PAVLLVM, definiisse. Enimuero illi cum PAVLLO bene conuenisse, aliunde satis constat, veluti dum vterque, aquam aliunde, quam ex capite, duci posse, negat (n): & dissensus hic adparens per se euanescet, simul ac, quid vterque per CAVSSAM PERPETVAM intellexerit, infra suo loco ad liquidum fuerit perductum.

§. X.

Locus quartus l. 29. D. de seru. vrb. praed. Praeter hos duos iureconsultos & tertio, illis haud paullo antiquiori, principium istud de perpetua seruitutum caussa placuisse, comperio. Nam & POMPONIVS *in libro XXXII. ad Quintum Mucium* seruitutem foraminis constitui posse negauit, dum scripsit (o): *Si quid igitur ex eo foramine, ex quo* SERVITVS NON CONSISTIT, *damnum vicinus sensisset: dicendum est, damni infecti stipulationem locum habere.* Negat ergo POMPONIVS, *seruitutem ex foramine consistere*, ac proinde possessori, cui molestiam adfert illa proluuies, non indulget actionem *negatoriam*, quae alioquin occasione seruitutum datur (p), sed *damni infecti*, quae & alias, vbi

(l) Noodt *Comment. ad Pandect. p.* 232.

(m) Vlr. Huber. *Praelect. ad Pand. Lib.* VIII. *tit. IIII.* §. VII.

(n) *l.* 1. §. 7. *D. de aqu. quotid. & aestiu. l.* 9. *D. de seruit. vrb. praed.*

(o) *l.* 29. *D. de seru. vrb. praed.*

(p) *l.* 1. *pr. D. si seru. vindic.*

vbi locus non est negatoriae, ex POMPONII (q) ipsius sententia, solet competere. Ast quamuis in eo PAVLLO calculum adiiciat POMPONIVS, quod foraminis non consistat seruitus : rationem tamen eamdem, puta, quod illud caussa perpetua careat, hic non adiici animaduertimus, adeoque existimare quis posset, eum ex alia ac diuersa ratione ius illud seruitutum numero eximere potuisse. Si enim foramen illud dominantis praedii possessor in suo pariete aperuit : id seruitutis rationem habere nullo modo potuit, quum cuique ex libertate naturali parietem suum perfringere, & fenestras, quot lubitum est, nedum foramen, aperire liceat (r). Sin in pariete vicini, (quam speciem hic format ACCVRSIVS (s) : seruitus quidem haec fuit, si vicinus hanc proluuiem se excepturum in aream suam pollicitus est, at non foraminis, verum cloacae, quippe quae nihil aliud est, quam locus concauus, per quem colluuies defluit (t). At quamuis haec speciosa sint : aliunde tamen satis constat, eamdem fuisse philosophiam POMPONII AC PAVLLI, eique & idem principium de caussa seruitutum perpetua, & easdem caussae perpetuae & non perpetuae definitiones placuisse. Nam in alio textu *ex libro XXXIII. ad Sabinum* depromto, ita ait POMPONIVS (u) : *Seruitus* NATVRALITER, *non* MANVFACTO *laedere potest fundum seruientem : quemadmodum si imbri crescat aqua in riuo, aut ex agris in eum confluat, aut aquae fons secundum riuum, vel in eo ipso, inuentus postea fuerit.* Vbi quod contingit NATVRALITER, ei, quod MANVFACTO fundum seruientem laedit, manifesto opponit, & illud quidem, non hoc, caussam perpetuam habere tradit, vt adeo de POMPONII & PAVLLI consensu non videatur dubitandum.

§. XI.

Et haec quidem sunt loca illa veterum iureconsultorum, quae ad subtile istud principium de caussa seruitutum perpetua praecipue pertinent. Ex iis vero *primum* animaduertimus, principium hoc fuisse antiquissimum, & ipsis adhuc liberae reipublicae temporibus receptum. Nam PAVLLVS haec notauit ad MASSVRIVM SABINVM, qui proxime ab eo tempore absfuit (x); POMPONIVS ad Q. MVCIVM SCAEVOLAM, qui multo ante illam reipublicae

Obseruationes quaedam ex his iureconsultorum testimoniis.

(q) *l. 18. D. de seru. vrban. praed.*
(r) argum. *l. 9. D. de seru. vrb. praed. l. 8. §. 5. D. si seru. vindic.* Wissenb. *ad tit. D. de seru. vrb. praed. n. 10.*
(s) Accurs. *gloss. ad l. 18. D. eod.*
(t) *l. 1. D. de cloac.*
(u) *l. 20. §. 1. D. de seru. rust. praed.*
(x) *l. 2. §. 47. D. de orig. iur.*

blicae conuerſionem floruit, & in Mariano tumultu anno V. C. DCLXVI. periit, C. Fimbriae ſcelere nefarie interemtus (y). Iam notum eſt, veteres interpretes aut ipſas auctorum ſuorum doctrinas proponere ac illuſtrare, aut easdem refellere verbis diſertis. Quum ergo poſterius neuter faciat: recte DVARENVS (z) Paulli ſententiam ipſi Sabino tribuit, & nos adeo eodem iure illam POMPONII tribuere videmur Q. Mucio Scaeuolae. Praeterea haec regula non lege aliqua, aut SCto, aut Principis conſtitutione, introducta, ſed ex iure ciuili ſtrictius accepto depromta eſt. Quaecumque enim ad rerum ciuilium naturam, definitiones & formam, nec non ad formulas agendi, actuſque legitimos pertinent, ea non a recentioribus illis iureconſultis, quorum fragmenta in Pandectis ſuperſunt, ſed a vetuſtiſſimis, veluti SEX. AELIO CATO, cuius Tripertita *veluti incunabula iuris continebant*, nec non ex libris BRVTI, P. MVCII & MANILII, qui *fundaſſe ius ciuile dicuntur*, profecta ſunt (a). Hinc CICERO (b): *Fundus a patre relinqui poteſt: at vſucapio fundi, hoc eſt, finis ſollicitudinis & periculi litium, non a patre, ſed a legibus, relinquitur.* AQVAEDVCTVS, HAVSTVS, VIA, ITER, ACTVS *a patre; ſed rata auctoritas harum rerum a* IVRE CIVILI. Et alio loco (c): *De* IVRE *quidem* PRAEDIORVM *ſancitum apud nos eſt* IVRE CIVILI. Si ergo tota illa doctrina de ſeruitutibus, eiuſque principia, ex iure ciuili, cuius veteres illi iureconſulti, qui libera adhuc republica floruerunt, auctores ſunt, veluti e fonte promanarunt: etiam hoc principium, in quo omnes conſpirarunt, non poſſumus non pro antiquiſſimo habere. Diximus, quae altera noſtra obſeruatio eſt; in hoc principio omnes conſpiraſſe, quorum in pandectis fragmenta ſuperſunt. Neque enim inter tot interpretes, quorum ex ſcriptis TRIBONIANVS ſub titulis *libri VIII. Pandectarum* excerpta collegit, (collegit autem illa ex operibus LABEONIS (d), ALFENI (e) PROCVLI,

(y) Cicero *de oratore Lib. III. Cap. III. Excerpta Peireſc. p.* 410. Vellei. Patercul. *Lib. II. Cap.* XXVI. Appian. *de bello ciu. Lib. I. p.*404. Lucan. *Pharſalic. Lib. II. v.* 126. *ſequ.*

(z) Duaren. *Comment. ad l.* 28. D. *de ſeru. praed. vrb. p.* 195. *Oper.*

(a) *l.* 2. §. 5. 6. 38. 39. *D. de orig. iur.*

(b) Cicero *pro A. Caecinna Cap.*XXVI.

(c) Cicero *de offic. Lib.III. Cap.*XVI.

(d) *l.* 21. *D. ſi ſeru. vindic. l.* 19. *D. de ſeru.*

(e) *l.* 17. *D. ſi ſeru. vindic.*

PROCVLI (f), CELSI (g), NERATII (h), IAVOLENI (i), IVLIANI (k), AFRICANI (l), PAPIRII IVSTI (m), POMPONII, CAII, SCAEVOLAE, (n) MARCELLI (o), PAPINIANI (p), VLPIANI, PAVLLI, CALLISTRATI (q), MARCIANI (r), MODESTINI (s), vel vnus reperitur, qui principium illud de cauſſa ſeruitutum perpetua vel verbo perſtringat, aut diſerte illud, tamquam vanum aut futile, reiiciat. Immo quum alioquin ſaltim diuerſarum ſectarum iureconſulti diſſentire ſoleant, eiuſque diſſenſus veſtigia a TRIBONIANO non potuerint ita conturbari, vt non ea paſſim deprehenderint viri docti (t): hic nullus inter Proculeianos & Sabinianos diſſenſus obſeruatur. Immo quum PAVLLVM, POMPONIVM, VLPIANVM inter erciſcundos, quos vocant, iureconſultos referant, eoſdemque tamen in Sabinianorum partem procliuiores eſſe obſeruent (u): ab his ſententiam ſuam non diſiungit Proculeianorum acerrimus, NERATIVS (x), qui dum alicubi ſcribit: *ſi aquaeductus, vel hauſtus aquae* SVFFICIENS EST, *poteſt & pluribus per eumdem locum concedi, vt iiſdem diebus vel horis ducatur*, manifeſto exigit, vt cauſſa earum ſeruitutum ſit perpetua, ſiquidem alias fieri non poſſet, vt pluribus ſufficeret.

§. XII.

(f) *l. 16. D. quemadm. ſeru. amitt. l. 13. D. de ſe ru. praed. vrb. l. 13. D. ſi ſeru. vind.*

(g) *l. 9. D. de ſeruit. l. 6. D. quemadm. ſeruit. amitt.*

(h) *l. 12. D. eod. l. 2. D. de ſeru. praed. ruſt.*

(i) *l. 12. D. de ſeru. praed. vrb. l. 13. D. de ſeru. praed. ruſt. l. 4. & l. 5. D. commun. praed. l. 9. l. 14. & 15. D. quemadm. ſeru. amitt. l. 12. D. ſi ſeru. vind. l. 12. l. 16. l. 20. D. de ſeruit.*

(k) *l. 22. l. 32. l. 34. l. 37. D. de ſeru. praed. vrb. l. 27. l. 28. l. 31. D. de ſeru. praed. ruſt. l. 2. l. 16. l. 18. D. ſi ſeru. vind. l. 14. D. commun. praed.*

(l) *l. 32. D. de ſeru. praed. ruſt. l. 33. eod.*

(m) *l. 14. D. de ſeru. praed. vrb. l. 17. D. de ſeru. praed. ruſt.*

(n) *l. 20. D. ſi ſeru. vind. l. 41. D. de ſeru. praed. vrb. l. 20. l. 22. l. 24. D. quemadm. ſeru. amitt.*

(o) *l. 10. D. de ſeru. praed. vrb. l. 11. l. 13. D. quemadm. ſeru. amitt.*

(p) *l. 6. D. ſi ſeru. vindic. l. 4. l. 18. D. de ſeru. l. 36. D. de ſeru. praed. vrb. l. 4. l. 34. de ſeru. praed. ruſt. l. 17. D. commun. praed.*

(q) *l. 16. D. de ſeru. praed. ruſt.*

(r) *l. 1. D. de ſeru. l. 35. D. de ſeru. praed. ruſt. l. 19. D. ſi ſeru. vind.*

(s) *l. 11. D. de ſeru. l. 12. D. de ſeru. ruſt. praed.*

(t) Merill. *Lib. I. Obſeru. Cap. V. ſequ.* Maſcou. *de ſect. Sabinian. & Procul. Cap. vlt.*

(u) Eu. Otto *Papinian. Cap. XI. §. VI. p. 229.*

(x) *l. 2. §. vlt. D. de ſeru. praed. ruſt.*

§. XII.

De caussa seruitutum perpetua sententia Ioannis Superioris.

Quum ergo haec de perpetua caussa seruitutum doctrina & antiqua omnino, & omnibus vtriusque sectae iureconsultis communis fuerit, & in eius tamen adplicatione non vna difficultas emergat: nostrum porro erit, dispicere, quo pacto interpretes recentiores explicare illud principium, & nodos, quos hic & magnos, & plurimos deprehendimus, soluere soleant. Nec tamen hic immorabimur glossatorum, CAEPOLLAE, aliorumque eiusdem commatis scriptorum somniis, qui seruitutes continuas cum perpetua earumdem caussa turpiter confundentes, principium istud, quod omnium seruitutum caussa perpetua esse debeat, manifesto deserunt, nec facere possunt, quin discontinuarum, quas vocant, caussam perpetuam esse, negent. Saltim eam sententiam & IO. LONGOVALLIVS (y), qui alias glossatorum errorem de harum seruitutum praescriptione erudite refellit, amplectitur, ipse postea refutatus a IO. CORRASIO (z). Agmen ergo hic potius ducat non inelegantis ingenii iureconsultus, IOANNES SVPERIOR, (a) Aquitanus, qui quum obseruasset, ipsam aliquando seruitutum constitutionem CAVSSAE nomine venire (b), non se perpetuam illam seruitutum caussam rectius credidit explicaturum, quam si perpetuitatem illam in ipsa seruitutum constitutione voluntateque constituentium quaereret, vt adeo caussam perpetuam habere videretur seruitus, quia ex die, vel ad diem, vel sub conditione, vel ad certam conditionem constitui nequeat (c), & ita constituta non habeatur pro seruitute. Quia vero facile animaduertit, foraminis ius, & aquaehaustum ex cisterna, lacu, puteo, piscina, non minus, quam flumen, aliaque praediorum iura, pure constitui posse, & tamen seruitutibus non adnumerari (d): adiecit, seruitutes & ratione vsus esse debere perpetuas, ita, vt & fundus, cui imponitur seruitus, eam numquam non possit praestare, aut pati, & alter, cui adquiritur, illa ex naturali vel perpetua caussa semper indigeat. Et sic satis perspicue explicari a se posse credidit, cur nec ex cisterna, nec ex stagno, aqua collectitia duci, nec foramen, in imo pariete apertum, pro seruitute haberi possit, & cur neutrius seruitutis caussa perpetua visa sit veteribus.

§. XIII.

(y) Longouall. *in L. imperium 3. D. de iurisd. Parte* IIII.

(z) Corras. *Comment. de seruit. p.* 261. *sequ.*

(a) Io. Superior *Comment. de seruit. ad l.* 12. *pr. D. de seruit. n.* 4.

(b) *l.* 17. *pr. D. de aqu. & aqu. pluu.*

(c) *l.* 4. *pr. D. de seruit.*

(d) *l.* 28. *D. de seru. praed. vrb. l.* 1. §. 4. *D. de fonte.*

§. XIII.

Sed haec viri docti sententia speciosa magis, quam solida, videtur. Nam quod ad rationem priorem attinet, nec ea aquaehaustui ex cisterna, lacu, puteo, nec foramini in imo pariete aperto, obstat, quia, vti iam monui, & haec iura pure constitui possunt. Praeterea non ideo pure constituendae sunt seruitutes, quod caussa earum debeat esse perpetua: sed alia plane est eius rei ratio, in quam iam alii cum cura inquisiuerunt (e), quamuis vix quisquam rem acu tetigisse videatur. Vera enim ratio non alia est, quam quod praediorum rusticorum seruitutes, tamquam res mancipi, per *mancipationem*; praediorum vrbanorum iura per *in iure cessionem* adquirerentur (f), & hi adquirendi modi inter viuos soli essent legitimi. Atqui & *mancipatio*, & *in iure cessio* inter actus legitimos erant, qui nec diem, nec conditionem, admittebant (g). Nihil ergo haec faciunt ad caussam seruitutum perpetuam, quamuis in se omnino sint verissima. Posterior IO. SVPERIORIS ratio, si recte explicetur, non longe a veritate abest: at eo sensu, quo eam ipse auctor proposuit, dubiis haud leuibus vrgetur. Sane enim pascua, quibus vicinus aliquando iure seruitutis fruitur, saepe non ita comparata sunt, vt praestari possint, quia sicciore aestate non minus, quam cisternae & stagna, exarescunt. Saepe, vti ait VIRGILIVS (h), *Eius examen.*

Steriles exuret Syrius agros;
Arebunt herbae, & victum seges aegra negabit.

Sed & saepe constituitur seruitus, quamuis quis ea non semper indigeat. *Ei fundo*, inquit LABEO (i), *quem quis vendat, seruitutem imponi, etsi* NON VTILIS *sit, posse existimo: veluti si aquam alicui ducere non expediret, nihilominus constitui ea seruitus posset: quaedam enim habere possumus, quamuis vtilia non sint.* Si seruitus consistit, etiam ex qua nulla ad nos redundat vtilitas: qui dici potest, ea semper indigere debere dominantis praedii possessorem? Sic sane iure terram, rudus, saxa iaciendi, positaue habendi ac prouoluendi in alieno fundo non semper indiget praedium, & nihilominus hoc ius vicino recte cedi, obseruat

(e) Guil. Maran. *Paratitl. p.* 159. Merill. *ad tit. de seruit. p.* 637. *Tom. III. Thesaur. iur.*

(f) Vlpian. *Fragm. tit.* XVIII. §. *I. III. & XI.*

(g) *l.* 77. D. *de regul. iur. & ibi* Iac. Gothofred.

(h) Virgil. *Aeneid. Lib. III. v.* 141. *sequ.*

(i) *l.* 19. *D. de seruit.*

NERATIVS (k). Et quis denique neget, foramine illo, in imo pariete, ex naturali & perpetua cauſſa ſemper indigere cubiculum, quum ita natura comparatum ſit, vt pauimenta non poſſint non ſordes & ſitum contrahere, ac proinde ſemper proluenda ſint? Quiſue dubitet, quin fundus vicinus eam ſeruitutem ſemper, & multo quidem facilius, quam cloacam, flumen, ſtillicidium, praeſtare ac pati poſſit? Et tamen ſeruitutem huiuſmodi cauſſam perpetuam habere, negat PAVLLVS (l): idque argumento luculentiſſimo eſt, non peruidiſſe IO. SVPERIOREM veterum ſententiam, nec perſpicue ſatis, quid *cauſſae perpetuae* nomine illis venerit, explicaſſe.

§. XIIII.

Duareni, Cuiacii aliorumque excuſſa.

Proximi ſint FRANC. DVARENVS (m), IAC. CVIACIVS (n), GVIL. MARANVS (o), ANDR. FACHINEVS (p), & alii, quibus tunc demum perpetuam cauſſam habere videtur ſeruitus, ſi res ipſae, in quibus illa conſiſtit, ita ſint comparatae, vt, quoties collibitum eſt, iis vti liceat (q). Tales autem non alias eſſe aiunt quam naturales, non autem opera manuue hominis factas. Sed tametſi haec ipſis PAVLLI verbis ſatis congruant, nec in ſe admodum obſcura ac difficilia ſint: iiſdem tamen difficultatibus, quibus ipſa illa PAVLLI φιλοσοφήματα, laborant. Sane enim ſiue de praedio dominante, ſiue de ſeruiente, eas definitiones intelligas: plures dari poſſunt ſeruitutes, quae adficiunt res, hominum opera manuque factas, & quas tamen ordine illo mouere nemo umquam auſus eſt. In ſeruitute *oneris ferendi*, ex parte praedii dominantis occurrit ſuperior aedium contignatio, quae in alterius pariete vel columna requieſcit: ex parte ſeruientis ipſa columna vel paries, quo vicini onus ſuſtinetur. Neutra res a natura profecta; vtraque manu facta eſt, & tamen hanc ſeruitutem nemo umquam cauſſam perpetuam habere, negauit. Si quis nobis obuertat, cauſſam huius ſeruitutis ſaltim ex hypotheſi eſſe perpetuam, quia hic dominus praedii ſeruientis reficere parietem, atque ita efficere teneatur, vt PARIES ONERI FERVNDO, VTI NVNC EST, ITA SIT: reſpon-

(k) *l.* 3. §. 2. *D. de ſeru. praed. ruſt.*
(l) *d. l.* 28. *D. de ſeru. praed. vrban.*
(m) Duaren. *Comment. ad d. l.* 28. *p.* 195. *Op.*
(n) Cuiac. *Obſeru. Lib. XI. Cap. III.*
(o) Guil. Maran. *Paratitl. Dig. p.* 259.
(p) Andr. Fachin. *Controu. iur. Lib.* VIII. *Cap. XXII. p.* 646.
(q) *l.* 1. §. 1. & 5. *D. de aqua quotid. & aeſt. l.* 1. §. 4. *D. de fonte.*

(r) respondeo, primum nondum euictum esse, reficiendi obligationem seruientis praedii domino citra pactum incumbere (s): deinde, si vel maxime ea huius seruitutis indoles esset, eam tamen perpetuitatem parietis vel columnae non naturae, quod hi viri docti exigunt, sed operae hominum manuariae deberi: denique caussam perpetuam aeque tribui seruituti *tigni immittendi*, in qua tamen seruientis praedii possessori hoc onus plane non incumbit. Ex quo sane consequitur, vt ne hi quidem viri doctissimi aliquid, quod ad vetus istud principium perspicue explicandum pertineat, attulerint, sed omnia aeque adhuc, ac antea, incerta sint, multisque tricis inuoluta.

§. XV.

Nec non Donellii & Noodtii explicatio.

Progredimur ad HVGONEM DONELLVM (t), qui quum alias DVARENI sui vestigia paene vbique premat, hic tamen ab iis longius recedit, ὁμόψηφον in plerisque nactus virum eximium, GER. NOODTIVM (u). Nam hi seruitutes caussam perpetuam habere statuunt, primum, si earum vsus ex naturali caussa sit perpetuus: e. g. in aquaeductu ex aqua viua & perenni (x): deinde, si eius vsus non quidem continuus ac perpetuus, at res ipsa tamen a natura sit, veluti in stillicidii & fluminis seruitute aqua pluuia, quae non cadat semper, attamen, quia a natura sit, cadere saltim possit (y): denique, si quid manu quidem fiat, sed praedium tamen eiusue pars rei habendae caussa comparatum sit. Hinc *ius fumi immittendi* veram esse seruitutem, quia caminus vel fornax, quamuis manu exstruantur, eo tamen consilio habeantur, vt aut ignem perpetuum habeant, aut ad habendum illum semper parati sint. (z) Sicubi vero nullum horum attributorum reperiatur: caussam non posse videri perpetuam, adeoque in *foramine parietis* non consistere seruitutem, quia aqua manu ingeratur, nec magis eo nomine venire posse *aquaeductum ex stagno vel lacu*, viuam aquam non habente, sed omnia haec iura, rite constituta, obligationis personalis naturam induere. Ex quibus principiis deinde DONELLVS veterem illam vexatamque quaestionem soluit, an *aquae ex castello ducendae, vel per rotam ex flumine tollendae, haurien-*

(r) *l. 33. D. de seruit. praed. vrban. l. 6. §. 2. D. si seru. vind.*

(s) Eu. Otto *ad* §. 1. *Inst. de seru.* & illustris Praesidis *Elem. iur. sec. ord. Pand. Part. II.* §. 142.*

(t) Donell. *Comment. iur. cit. Lib. XI. Cap. III.*

(u) Noodt *Comment. ad Pand. p.* 222.

(x) *l. 1. §. 4. D. de fonte.*

(y) *l. 28. D. de seru. praed. vrban.*

(z) *l. 8. §. 5. D. si seru. vind.*

riendaeue ſeruitutes poſſent conſtitui? Id enim poſt multas variationes ait obtinuiſſe (a), quia caſtellum vel machina illa hydraulica aquam non gignant, ſed eius tantum receptacula & cauſſae motrices ſint (b): ipſa vero aqua ex caſtello educta, vel per rotam ſublata, tamquam perennis, cauſſam habeat perpetuam. Denique & *cloacae* cauſſam eſſe perpetuam, exiſtimat vir eximius, quia cloaca non ſit quoduis foramen, ad ſordes emittendas apertum, ſed locus cauus, aquam de caelo cadentem, ſordesque & colluuiem ſecum vna auferentem, recipiens (c). Neque enim fluere, ſed ſtagnare colluuiem, niſi ab aqua pluuia auferatur. Vnde *cloacam* dictam, quaſi *colluacam*, quae ſordes, aqua pluuia vel alia, perpetua decurrente, ſua ſponte colluat (d). Sic ergo DONELLVS, pulcre imitatus PAVLLI ratiocinationem, tunc demum cloacam cauſſam habere perpetuam, ſtatuit, ſi quid aquae caeleſtis eo venire poſſit (e).

§. XVI.

Eius examen.

Enimuero quod ad duas priores DONELLI definitiones attinet, illae mihi in easdem difficultates incidere videntur, quibus DVARENI & CVIACII ſententiam premi, paullo ante oſtendimus. Aliquot enim ſeruitutes vidimus, quae nec continuam, nec poſſibilem cauſſam a natura habent, & tamen cauſſa perpetua non carere dicuntur, veluti ſeruitutes *ferendi oneris, tignique immittendi.* Quod vero ad tertiam attinet, vir doctus PAVLLVM non explicat, ſed manifeſto deſerit. Quum enim hic diſerte id, quod manu ſit, cauſſam perpetuam habere neget (f): DONELLVS etiam huiusmodi rebus manufactis tribuit cauſſam perpetuam, ſi eius rei gratia, cui ſeruiunt, habeantur, veluti camino, quem fumi cauſſa habeamus. Atqui ſic nulla idonea ſubeſt ratio, cur in *foramine* illo parietis conſiſtere non poſſit ſeruitus, quum & illud eum in finem a poſſeſſore praedii dominantis habeatur, vt aqua, proluto pauimento, inde vel recipiatur, vel emittatur. Si regerat aliquis, aquam tamen ipſam, quae per foramen iſtud effluat, non eſſe perennem, ſed manu in conclaue vel triclinium inferri: ei ego reponerem, ne fumum quidem, per caminum emittendum, eſſe perennem, eumque non minus, quam aquam illam, pauimento infuſam, manuaria hominum opera indigere. Fornax, qui ignem

(a) *l. 9. D. de ſeru. ruſt. praed. l. 2. D. comm. praed. vrban. & ruſtic.*
(b) *l. 1. §. 39. D. de aqu. quotid.*
(c) *l. 1. §. 4. D. de cloac.*
(d) Feſtus *voce cloaca.* Voſſ. *Etymolog. p. 166.*
(e) *l. 28. D. de ſeru. praed. vrban.*
(f) *d. l. 28. D. de ſeruit. praed. vrban.*

ignem perpetuum habeat, vix fingi poteſt, nec talem in ciuis Romani aedificio aliquo repertum crediderim, ſed in ſolo Veſtae templo, *in cuius foco ad ſimulacrum caeleſtium ſiderum cuſtos imperii flamma perpetuo vigilabat* (g). Si vero in ſeruitute fumi immittendi ſufficit, caminum ad ignem habendum ſemper eſſe paratum : quidni & altero illo caſu ſufficeret, foramen ſemper paratum eſſe, ad recipiendam emittendamue conclauis vel triclinii. proluuiem ? Deinde in ſeruitute *aquae, e caſtello ducendae, vel rota e flumine tollendae*, DONELLVS id ad cauſſam perpetuam ſufficere cenſet, quod aqua caſtello recepta, rotaue in ſublime euecta, in ſe perennis & viua ſit. Quid ergo ſi aqua perennis vel fontana manibus in pauimentum ingeratur ? Scire profecto peruelim, cur aqua, per rotam in ſublime euecta, perennis maneat; manu extracta effuſaque in pauimentum non maneat ? & cur infuſa amphoris perennis ſit, infuſa pauimento viua & perennis eſſe deſinat ? Denique & quod de *cloaca* acute ſibi obſeruaſſe videtur DONELLVS, eam ſine aqua caeleſti, quae ſordes auferat, intelligi non poſſe, id in iure noſtro vix reperit praeſidium. Quum enim edixiſſet Praetor: QVO MINVS ILLI CLOACAM, QVAE EX AEDIBVS EIVS IN TVAS PERTINET, PVRGARE LICEAT, VIM FIERI VETO : ſtatim ſubiicit VLPIANVS (h) : *Ait Praetor* : QVAE EX AEDIBVS EIVS IN TVAS PERTINET. *Aedes hic accipere debes pro omni aedificio, hoc eſt ex aedificio eius in tuum aedificium.* Et paucis interiectis (i) : *Quod ait Praetor*, PERTINET, *hoc ſignificat, quod ex aedibus eius in tuas pertinet, hoc eſt, dirigitur, extenditur, peruenit.* Si ergo cloaca ex aedibus in aedes, vel ex aedificio in aedificium pertingit, per eamque locus cauus, ſubter terram depreſſus, & ſuperne tectus, vel concameratione clauſus, (quod ex *perículoſo ſerui in cloacas deſcenſu* (k) eruditi colligunt:) intelligitur: quomodo eo aliquid aquae pluuiae peruenire poterit ? Philologia etiam DONELLI de voce *cloaca* parum ad rem facit. Poteſt enim ei a *colluendo* nomen eſſe, etiamſi ſordes ſtagnantes aqua manu ingeſta diluerentur: quum & ſpurcities omnes *ſentinarum colluuiones* vocentur ab ARNOBIO (l), aliiſque bonis auctoribus. Denique apud VLPIANVM (m) nuſquam exſtat illa cloacae definitio, quam ex eius verbis extundit DONELLVS : ſed cloaca ibi eſt *locus cauus, per quem colluuies quaedam fluat*: pluuiane ve-

(g) Flor. *rer. Romanar.* Lib. I. Cap. II.
(h) *l.* 1. §. 8. D. *de cloac.*
(i) *l.* 1. §. 10. D. *eod.*
(k) *l.* 54. *pr.* D. *de act. emt. vend.*
(l) Arnob. *adu. gentes* Lib. V. p. 151.
(m) *l.* 1. §. 4. D. *de cloac.*

ro, an alia aqua, diluendae sint sordes, non expressit iureconsultus, nec quidquam procul dubio interesse, ipse existimauit.

§. XVII.

Interpretatio M. Aur. Galuani expensa.

Attigit hanc quaestionem etiam M. AVREL. GALVANVS (n), vir eruditissimus, &, quod caput rei est, interioris iurisprudentiae quidam veluti promus condus. Dum enim de vsucapione vsusfructus, reliquarumque seruitutum differit, ostenditque luculenter, seruitutes omnes longo tempore adquiri posse, & textum tamen PAVLLI, saepe laudatum (o), sibi quodammodo obstare animaduertit, hoc dubium ita soluit: *Sed optime responsum est, foramen non adquiri, non quod seruitutes tempore adquiri nequeant, sed quia perpetuam caussam non habeat, qualem habere debent omnes seruitutes, vt ibidem exprimit* PAVLLVS, *& recte: nam seruitutes reales, sicut adficiunt praedium, quod perpetuum est, ita ipsae caussam habere debent perpetuam, vt perpetuo illud adficere possint.* Et alio loco, vbi de oppignoratione seruitutum erudite disputat: (p) *Seruitus*, inquit, *non nisi in perpetuum recte constituitur* (q): *siue, quia iungitur praedio, & fit quodammodo pars vel qualitas, adficiens ipsum praedium, quod naturaliter perpetuum est: siue quod constituitur seruitus ad perpetuam vtilitatem praedii dominantis, quod suapte natura non modo nunc, sed etiam semper desideraturum est, v. g. iter, actum, viam, aquaeductum. Quamobrem & caussam perpetuam debet habere.* (r). Ergo caussam perpetuam GALVANO habere videntur iura, quae praedium perpetuo possunt adficere: quae vero non sunt in ea caussa, ex eius sententia carent caussa perpetua. At, quaenam iura praedia perpetuo adficere possunt, vel non possunt? Abrumpit hic vtrobique sermonem GALVANVS, vbi minime oportebat. *Adficere* sane praedia perpetuo videntur omnia iura, praediis ita imposita, vt illis in omne tempus haereant, & tamquam onera realia ad omnes possessores transeant (s), nec quidquam videtur interesse, naturales habeant caussas, an legibus & conuentionibus debeant originem. Et sic recte intelligere mihi videor, quid inter obligationes possessorum, & seruitutes, ipsis praediis impositas, intersit: at ex eo me nondum percipere fateor, quaenam sit caussa seruitutis perpetua. Quid enim

(n) M. Aur. Galuan. *de vsufructu Cap. XII. §. V. p.* 119.
(o) *d. l.* 28. *D. de seru. praed. vrb.*
(p) Galuanus *ibid. Cap.* XXXVIIII. *p.* 598.
(q) *l.* 4. *D. de seruitut.*
(r) *d. l.* 28. *D. de seru. praed. vrban.*
(s) *l. penult. §. vlt. D. si seruit. vind.*

enim obstat, quaeso, quo minus & foramen in imo pariete apertum, si ius illud ibi habendi in perpetuum concessum sit, praedium perpetuo adficere dicatur? Praeterea vir doctus & constitutionem seruitutum puram cum caussa earumdem perpetua confudisse, & illam quorumdam opinionem, quod seruitutes sint qualitates a praedio inseparabiles, adoptasse videtur, quam refellens GVIL. MARANVS (t): *Non est verum*, inquit, *seruitutum qualitates, semel impressas, non facile auelli, repugnat enim titulus: quemadmodum seruitutes amittantur.*

§. XVIII.

Eorum, qui nouissime subtilem istam iuris regulam explicare conati sunt, haud postremus est vir celeberrimus, VLR. HVBERVS (u). Is vero primum veteribus merito placuisse ait, caussas seruitutum esse perpetuas. *Debere enim eas rebus inhaerentes, & inter quosuis possessores valituras, praediorum naturae esse congruas, adeoque durare, quamdiu res & praedia durent.* Qua in re cum GALVANO omnia conueniunt viro eximio. Hinc, reiecta vulgari seruitutum continuarum & discontinuarum distinctione, non omnes quidem seruitutes continuum, aequabilem, & non interruptum vsum habere, fatetur, omnium tamen caussam perpetuam esse debere contendit. At difficile explicatu esse ait, cur foraminis perpetuam caussam esse negarit PAVLLVS, quum tamen ille perpetuitatis defectus in exercitio iuris, non in aptitudine, consistere videatur. Quamobrem de specie, quam iureconsultus ob oculos habuerit, sollicitus, probare videtur sententiam ACCVRSII, qui foramen illud in pariete praedii non dominantis, sed seruientis, exstitisse existimat. Denique quum animaduerteret, ex PAVLLI sententia non aliam caussam esse perpetuam, quam quae *a natura* fit, & plures tamen seruitutes a possessore praedii dominantis non nisi manuum pedumque opera posse exerceri, e. g. iter, actum, viam, ceteras: expensis omnibus, quae huc facere videbantur, subductisque rationibus, hanc demum facit cogitationum suarum summam: *Seruitus omnis debet habere caussam perpetuam, hoc modo, vt loci seruientis conditio semper idonea sit ad vsum seruitutis, nec ad illum procurandum manu sit opus. Quo minus hi, quibus competit seruitus, manus pedesue moueant, ad eam exercitandam, nihil vetat, & necessarium est.* Siue ergo dominans manu aliquid

Hypothesis celeberrimi Vlr. Huberi.

(t) Guil. Maran. *Paratitl. Digest.* p. 259.
(u) Huber. *Praelect. ad Dig. Lib.* VIII. *tit.* IIII. §. VI.

aliquid faciat, nec ne, perinde eſt, modo ex parte ſeruientis nihil manu fieri oporteat, ad vſum ſeruitutis alteri procurandum: id enim contra naturam ſeruitutum eſſet futurum, quae non patitur, vt poſſeſſor praedii ſeruientis aliquid faciat in alterius vtilitatem. Hoc poſito, omnes difficultates ſtatim euaneſcere, exiſtimat. Nam *iter*, *actum*, *viam*, non poſſe quidem, niſi pedum opera, exerceri: at loci tamen ſeruientis naturam ſemper eiuſmodi eſſe, vt ad recipiendum ſeruitutis vſum parata ſit. In *foramine* vero illo locum ſeruientem non eſſe aptum ad exercitium ſeruitutis, niſi aqua idemtidem in locum iſtum ingeratur. Porro ad *fumum immittendum* manu quidem dominantis, at nulla ſeruientis opera opus eſſe. Quod vero ad *ciſternam* attineat, in illam quidem aquam de caelo cadere, at cauſſam tamen aquae hauſtus ideo non eſſe perpetuam, quia ibi ſolus vſus aquae e ciſterna hauriendae conſideretur, amplius nihil: locum autem ſeruientem eſſe ciſternam, quae non ſemper idonea ſit ad aquam hauriendam. Si quis autem ius aquam deriuandi in ciſternam vel in foramen conſtituere velit, iam nihil obſtare, quod non ſemper aqua in eam cadat, quum potentia & aptitudo ſemper adſit aequabilis, idque ad perpetuitatem cauſſae ſufficiat.

§. XVIIII.

Quaedam circa illam dubia.

Sed quamuis haec ſatis plana viſa ſint viro doctiſſimo, & vere nemo illo a ſcopo propius abſit: vereor tamen, vt illa, niſi paullo aliter explicentur, tot nodis diſſoluendis ſufficiant. Primum equidem, quod attulit, ſeruitutem tamdiu durare debere, ac ipſa praedia, magis tamquam rationem, cur haec regula recepta ſit, quam tamquam definitionem cauſſae perpetuae, attuliſſe videtur: nec opus eſt vt hic repetamus ea, quae de M. AVRELII GALVANI idem fere tradentis, ſententia monuimus. Deinde, vt ad ipſam HVBERI regulam perueniamus, ea ſane non abſona, ſed analogiae iuris conuenientiſſima eſt, nec vlla vmquam dari potuiſſet planior, ſi tot exempla, quae in contrarium vulgo adferunt, commode inde poſſent explicari. At ea recepta, non minus, quam antea obſcura manet illa PAVLLI de foramine deciſio. Nam & in eo manuaria opera non ſeruientis, ſed dominantis, opus eſt, ſi, quod vulgo ſtatuunt, aquam, proluto pauimento per illud in vicini aream emiſſam eſſe, ponamus. Seruiens hic nihil facit, nec aquam ingerit pauimento, ſed eam tantum, effluentem e foramine, recipit in aream ſuam: nec quiſquam dubitabit, quin loci ſeruientis, puta areae, conditio ſemper ac naturaliter idonea ſit

ſit ad vſum huius ſeruitutis praeſtandum. Cur ergo in eo minus conſiſteret ſeruitus, quam in camino, per quem fumus emittitur? Ipſe ſane vir eximius, non aliter hunc nodum ſoluere potuit, quam noua plane ſpecie acute excogitata, in qua fingit, fontem aut flumen in aedibus vicini eſſe, ex quo liceat per foramen, in ipſius vicini pariete apertum, & tubos illi inſertos aquam pauimenti noſtri proluendi cauſſa educere. Sed talem ſpeciem vix vmquam occurrere crediderim. Praeterea in tubulos illos aqua aut dominantis, aut ſeruientis manu ingerenda eſſet. Si prius: ſeruitus erit ex principio celeberrimi HVBERI, quia nihil obſtat, quo minus manum pedemue moueat is, qui ſeruitutem exercet: ſin poſterius: non erit ſeruitus, non ideo tamen, quod cauſſam non habeat perpetuam, ſed quod ſeruitus in faciendo conſiſtere non poteſt. Ceterum neminem fatemur ipſam ſpeciem rectius peruidiſſe celeberrimo HVBERO, idque infra pluribus demonſtrabimus.

§. XX.

Facere porro non poſſumus, quin & IO. SCHILTERI, tamquam primarii in iureconſultorum ordine ſenatoris, ſententiam audiamus. Is enim de hac quaeſtione ex inſtituto diſputans (x), primum praemittit, quando CAVSSA ſeruitutis PERPETVA requiratur, non intelligi *finalem*, quae & in foraminis iure ſit perpetua, puta, perpetua ſordium auerſio: neque *efficientem*, id eſt, perſonas ſeruitutem conſtituentes ac exercentes, mortales profecto, ac proinde non perpetuo inter homines futuros: neque *formalem*, quae in iure ac potentia morali conſiſtat: neque denique *materialem*, quatenus ea denotetur ſubiectum, cui inhaereat ſeruitus, puta praedium: ſed cauſſam *materialem*, *circa quam* recipiendam auertendamue ſeruitutis exercitium occupetur, veluti aquam, lumen, fumum. Ac proinde *ius* illud *foraminis* ex mente SCHILTERI primario verſatur circa ſordes pauimenti: ſecundario etiam circa aquam, qua ſordes abluantur: ac proinde aqua in proluendo pauimento & materiae, & cauſſae inſtrumentalis, rationem habet. Iam ergo ipſe format regulam: *Si quando ad comparandum obiectum ſeruitutis quoties ea vti volumus, manu operaque hominis opus eſt; cauſſa ſeruitutis non eſt perpetua: quoties* vero *illud ſeruitutis obiectum a natura eſt, toties ipſa ſeruitus cauſſam perpetuam habere intelligitur.* Hinc porro colligit vir doctiſſimus,

Schilteri ſententia.

(x) Schilter. *exercit.* XVIII. *§. XIII. ſequ.*

fimus, *foraminis* iſtius ius non habere cauſſam perpetuam, quia aqua hominis opera ingerenda ſit: nec aquae ex lacu vel ciſterna hauſtum, quia *lacus* idem ſit ac *ciſterna* (y) vel *foſſa*, quippe receptaculum aquae manu factum (z). Praeterea ex *caſtello* aquaeductum ſtricto iure non conſiſtere, nec ius *aquam per rotam e flumine tollendi* ſeruitutis nomen ſtricto iure mereri, quia & caſtellum, vel diuidiculum & conceptaculum (a), & machina iſta hydraulica, non niſi manu fieri poſſit. Denique & de ratione huius regulae ita philoſophatur vir eximius (b): *Ex tali igitur aqua non placuit iureconſultis, Romanis ſeruitutem aquaeductus conſtitui poſſe. Cuius rei ratio neque inepta eſt, neque nimium ſubtilis, ſed facilis cognitu & aperta. Quum enim contra libertatem Quiritium eſſet, & hinc contra naturam ſeruitutum, vt cogeretur vicinus aliquid facere in ſuo: hoc ipſum inconueniens ſequutum eſſet, ſi ſeruitus aquaeductus ex aqua ea conſtitueretur, quam vicinus opera ſua ſuisque ſumtibus colligere & conſeruare teneretur praedio dominanti. Quodſi vero aqua pluuia in pauimentum meum caſſitare poterit, illudque ita proluo, & porro per foramen in praedium vicini egero: tunc quia cauſſa eſt perpetua & naturalis, quotiescumque pluit, ſeſe exſerens, non demum ab hominis arbitrio atque opera immediate pendens, ideo ſeruitus conſtitui poteſt.* Haec SCHILTERVS, ſatis verboſe, &, vti ſolet, obſcuriuſcule: quae, qualia ſint, paucis expendere iuuabit.

§. XXI.

Eius examen. Hic primum animaduerto, ſi viro celeberrimo ea, quae de cauſſarum diſtinctione diſputauit, omnia largiamur: easdem tamen difficultates, quae reliquas hypotheſes premunt, nihilominus adhuc ſuperfuturas. Quod facile intelligetur, ſi quis *aquae hauſtum e ciſterna* SCHILTERI methodo expenderit paullo accuratius. Eius *cauſſa efficiens* ſic erunt perſonae hoc ius conſtituentes atque exercentes: *formalis* ipſum ius potentiaque moralis aquam hauriendi: *ſubiectiua* ciſterna, quam id ius adficit: *obiectiua* ſeu materia circa quam aqua pluuia, e ciſterna haurienda. Iam porro ad aquam illam comparandam, quae ſua ſponte in ciſternam defluit, non opus eſt manuaria hominis opera: immo potius illa de caelo, non adſidue quidem, at naturaliter tamen, cadit, vel, vti VLPIA-

(y) *l.* 21. §. 5. *D. de furt.* Cuiac. *Obſeru. lib. X. Cap.* VIIII.

(z) Alciat. *Comment. in l.* 112. *D. de verb. ſignif.*

(a) *l.* 2. *C. Theod. de aquaed. & ibi* Iac. Gothofred.

(b) Schilter. *Exerc.* XVIII. §. XIIII. p. 143.

VLPIANVS (c) loquitur, *imbribus concipitur.* Habebit ergo iste aquaehaustus caussam perpetuam, adeoque non magis seruitutum ordine erit mouendus, quam ius foramen in imo pariete habendi, *si quid eo aquae caelestis veniat* (d) : & id tamen est, quod negare VLPIANVM vidimus. Deinde verum quidem est, ad proluendum pauimentum aqua opus esse, ab homine ingerenda : at itidem opera manuaria opus est ad exercendas seruitutes *tugurium in alieno positum habendi* (e), *terram*, *rudus*, *saxa iaciendi*, *posita habendi*, *prouoluendi in alieno* (f), *sterculinium ad vicini parietem habendi* (g), & plerasque similes : nec tamen quidquam impedit, quo minus haec iura seruitutum nomen ferant. Quod porro de *lacu* hic differit SCHILTERVS, per illum intelligi *cisternam* vel *fossam*, vix est, vt admitti possit. Nam in textu, quem eam in rem adducit (h), mentio quidem fit *cisternae vini*, & CVIACIVS (i) ibi erudite notat, *cisternam vini* Graecis dictam esse λάκκον, quod & CLAVD. SALMASIVS (k) exemplis firmauit : immo addere possum, ipsos Latinos vasa, in quae mustum exsudant torcularia, *lacus* adpellasse, veluti COLVMELLAM (l) & OVIDIVM, (m) cuius notissima sunt verba :

Qui petis auxilium, non grandia diuide mecum
Praemia, de LACVBVS *proxima musta tuis.*

Sed inde non sequitur, vt & in *l.* 28. *D. de seru. vrb. praed.* lacus cisternam notet, nisi quis tantam in vllum hominem credat cadere insaniam, vt aquaeductum sibi ex cisterna cedi velit, vel vt sibi fingat cisternam, quae aquam viuam habeat (n). *Lacum* porro esse fossam, nusquam dixit ALCIATVS, immo potius ille *lacum* a *fossa* diserte distinguit, & illum, a natura factum, aquae perennis ; hanc manu excauatam, aquae collectitiae receptaculum esse scribit (o). Praeterea si *ius aquam rota e flumine tollendi*, & *aquaeductus e castello* seruitutes vocari nequeunt, quia machina illa hydraulica & castellum manu fiunt : qui fit, vt seruire possit paries, itidem manu factus ? & quomodo credere possumus SCHILTERO, per caussam seruitutum perpetuam intelligi efficien-

 tem

(c) *l.* 1. §. 4. *D. de fonte.*
(d) *l.* 28. *D. de seru. praed. vrb.*
(e) *l.* 6. §. 1. *D. de seru. praed. rust.*
(f) *l.* 3. §. 2. *D. eod.*
(g) *l.* 17. §. 2. *D. si seru. vind.*
(h) *l.* 21. §. 5. *D. de furt.*
(i) Cuiac. *Obseru. Lib. X. Cap.* VIIII.
(k) Salmas. *Exercit. Plinian. Tomo I. p.* 320.
(l) Columell. *de re rust. Lib. XII. Cap.* XXVIIII.
(m) Ouid. *Lib. IIII. Fast. v.* 888.
(n) *l.* 1. §. 4. *D. de fonte.*
(o) Alciat. *ad d. l.* 112. *D. de verb. sign.*

tem neganti, quum machina illa; qua aqua euehitur, non sit obiectum eius seruitutis, sed caussa efficiens minus principalis, quam vocant philosophi, vel instrumentalis, materia vero, seu obiectum sit aqua fluuiatilis, quam caussam perpetuam habere, nemo temere negauerit. Denique ne ea quidem, quibus rationem huius regulae reddere voluit vir doctissimus, magis solida videntur. Fateor, naturae seruitutum id repugnare, si quis facere aliquid in suo cogatur: at idem hoc libertati iuris Quiritium repugnasse, nondum me intelligere fateor. Romani enim, salua illa libertate sua, alteri quotidie promittebant, se non modo daturos, sed & facturos aliquid in stipulatoris gratiam (p): quamuis eiusmodi obligatio ad faciendum seruitutis nomine non veniret. Denique non adeo magni momenti est, quod ex aquaeductu e castello vel aquaehaustu e cisterna metuit vir doctissimus, incommodum, puta quod ita alius teneretur aquam opera sua suisque sumtibus colligere. Nulli enim sumtus a seruiente fiunt in aquam comparandam, quippe vltro e caelo cadentem, vel ex fonte vel flumine in castellum sponte defluentem, sed in cisternam vel castellum, quae tamen pro obiecto horum iurium, ipso fatente SCHILTERO, haberi non possunt: vt adeo hoc non magis seruitutum naturae repugnet, quam quod paries, cui tigna immittuntur, non nisi manu fieri possit.

§. XXII.

Iudicium celeberrimi Thomasii.

Quae quum ita sint, vix credo vllum iureconsultum magis ingenue ac libere dixisse sententiam, viro celeberrimo, CHRISTIANO THOMASIO (q). Hic aliam plane ingressus viam, secauit nodum, quem ab aliis tam male solui, animaduertit. Quum enim, quo erat acumine, male cohaerere existimaret non modo interpretum, sed & ipsorum veterum iureconsultorum, doctrinas, nec caussam satis idoneam excogitare posset, cur aqua pluuia, e foramine imi parietis eiecta, caussam perpetuam habere, hausta e cisterna, eamdem non habere dicatur, & cur ibi aqua, manu pauimento ingesta, non sit obiectum seruitutis idoneum, fumus vero, hominis opera excitatus, pro tali omnino habeatur: hanc demum facit cogitationum suarum summam (r): *Igitur, vt dicam, quod sentio:* DISSENSERVNT *antiqui iureconsulti inter se circa regulam, an seruitutes debeant habere perpetuam caussam? quibusdam, qui nimiam*

(p) *l. 72. pr. l. 75. §. fin. l. 81. l. 112. §. 1. D. de verb. obligat.*

(q) Thomas. *Diss. Lips. XV. de seruitute stillicidii* §. XXVI. *sequ.*

(r) *Ibid.* §. XXXIIII.

nimiam ac fere metaphysicam subtilitatem sectabantur, id adfirmantibus, aliis vero & plerisque id negantibus. Hunc dissensum TRIBONIANVS *centonibus Pandectarum inseruit, & ita crucem interpretibus fixit, quum tamen temporibus ipsorum iureconsultorum, qui istas subtilitates defendebant, adfirmantium sententia fuerit explosa.* Quum ergo semel, tamquam fixum ac firmum, posuisset vir celeberrimus, quod tamen nullo idoneo argumento probauerat, quosdam tantum subtilioris ingenii iureconsultos hanc regulam de caussa seruitutum perpetua esse amplexos, reliquos omnes eamdem, tamquam absonam, explosisse: licere ipse sibi credidit, posteriori sententiae adiicere calculum, &, quum suffecisset, si non omnes seruitutes caussam perpetuam habere, ostendisset, defendere sententiam ausus est plane contrariam: NVLLAM SERVITVTEM DEBERE HABERE CAVSSAM PERPETVAM (s). Quod tamen θέμα παράδοξον vir doctissimus non aliis argumentis probauit, quam quod & ANTONINVS Imp. (t) subtilem illam regulam rescripto aboleuerit, & PAVLLVS (u) ipse illam, saltim in seruitute aquaeductus, non amplius obseruatam esse, fateatur, & hodie eius rationem non amplius haberi, obseruarit SCHILTERVS (x), cui nos GROENEWEGIVM (y), CASP. MANZIVM (z), IO. BRVNNEMANNVM (a), GER. GOTTL. TITIVM (b), & SAM. STRYKIVM (c) addimus, qui postremus illum *in praxi rideri* ait, qui ius istud habendi foramen hodie pro seruitute non agnoscat, si vel maxime nihil eo aquae pluuiae ex caelo veniat.

§. XXIII.

Quaedam de illo monita.

Quamuis vero haec erudita sint, & veteres iureconsultos omnino in multis dissensisse, nemo temere negaturus videatur: tamen iam ab aliis obseruatum est, non temere fingendum esse huiusmodi dissensum, vbi eius non clara & expressissima exstent vestigia, nec tantum odium concipi debere aduersus Tribonianum, vt eum vbique caecutiisse, ac vigilantem veluti dormitasse existimemus. Eleganter, vti solet, vir amplissimus, CORN. VAN BYNKERS-

(s) Thomas. *ibid.* §. *XXXV.*

(t) *l. 2. D. comm. praed. vrb. & rust.*

(u) *l. 9. D. de seru. praed. rust.*

(x) Schilt. *Exerc.* XVIII. §. XVI.

(y) Groeneweg. *de legib. abrog. ad l.* 28. D. *de seru. praed. vrb.*

(z) Manz. *ad tit. D. de seru. praed. vrb. n.* 168.

(a) Io. Brunnem. *ad l.* 28. *D. eod. n.* 8.

(b) Tit. *Obseruat. ad Lauterb.* CCXXXXIIII. *n.* 3.

(c) Stryk. *Vs. mod. Dig. Lib.* VIIII. *tit.* II. §. XVIII.

BYNKERSHOECK (d): *Sed quid tandem*, inquit, *de emblematibus*, (adde & de aliis, qui TRIBONIANO exprobrantur, erroribus,) *dicemus? Vetus prouerbium eſt*, inquit VLPIANVS (e): οὔτε πάντα, οὔτε πάντοτε, οὔτε παρὰ πάντων, *neque omnia, neque paſſim, neque ab omnibus. Sic & nos de emblematibus. Omnia agnoſcere, ſtultiſſimum; paſſim, turpiſſimum; & ab omnibus impudentiſſimum. Quemadmodum vero, vt ſupra dicebam, ipſius iurisprudentiae intereſſet, nullum omnino dari emblema: ita & intereſſe, dari quam pauciſſima. Quapropter nos non oportet eſſe liberales in his vel temere iactandis, vel anxie inueſtigandis: quin nec ullum largiendum, ſi res aliter ſalua eſſe poſſit: &, an poſſit, tentanda prius omnia, omnis mouendus lapis. Sedulo inprimis cauendum, ne integros partus ſuppoſitos dicamus, vel eorum quoque emblematum, vltra quam neceſſe eſt, ſimus prodigi.* Quod graue, viroque prudente digniſſimum iudicium quum nemo hodie ſolide doctus non probet: merito ego vereor, vt hac in re THOMASIO celeberrimo adſentiri quisquam poſſit. Circa regulam hanc veteres fere omnes conſenſiſſe, iam ſupra vidimus. Agnouere eam non modo PAVLLVS, VLPIANVS, POMPONIVS, quos in SABINIANORVM partes fuiſſe proniores, cenſent, verum etiam ex PROCVLIANIS NERATIVS (f), nec vllus veterum poteſt laudari, qui vel verbo hoc principium reprehenderit, vel aliqua ſaltim deciſione contraria oſtenderit, ſibi id principium, ſubtile, abſonum, metaphyſicum, videri, quamquam, etiamſi concedendum eſſet, veteres in adplicatione huius regulae in diuerſa conceſſiſſe, (quod de VLPIANO & PAVLLO vulgo exiſtimant:) inde tamen minime colligendum eſſet, de ipſa regula, admittendane illa ſit, an explodenda, eos diſſenſiſſe. Quam ſaepe enim & hodie contingit, vt iureconſulti etiam doctiſſimi in adplicando iure diſcrepent ſententiis, quum tamen de ipſo iure eiusque genuino ſenſu amice conſentiant? Id vero & olim contingere potuiſſe, quis negauerit? Porro doctrina illa, *quod nulla ſeruitus cauſſam perpetuam requirat*, tametſi hodie vera fortaſſis eſſe poſſit, non tamen vel ex reſcripto ANTONINI (g), vel ex PAVLLI (h) teſtimonio, recte probatur. Quod enim ad prius attinet, primo ex textu non patet, hoc ius iureconſultum ideo ſeruitutibus iure validis adnumerare noluiſſe, quod cauſſam non haberet perpetuam. Deinde tantum abeſt, vt reſcripto illo tamquam

(d) Bynckersh. *praefat. nouiſſimis obſeru. iur. praemiſſa pag.* VIII.

(e) *l. 6. §. 1. D. de offic. Procoſ.*

(f) *l. 2. §. vlt. D. de ſeru. praed. ruſt.*

(g) *l. 2. D. comm. praed. vrb. & ruſt.*

(h) *l. 9. D. de ſeru. praed. ruſt.*

quam nugatoria explodatur haec regula, vt eam diserte pro iuris principio agnoscat Imperator, dum rescribit : *Licet* SERVITVS (aquam rota e flumine tollendi) IVRE NON VALVERIT : *si tamen hac lege compararit, seu alio quocumque legitimo modo hoc ius adquisiuerit*, TVENDVM *esse eum, qui hoc ius possedit*.. En vero, *seruitutem iure non valuisse*, fatetur Imperator : at *tuendum* tamen *esse eum*, qui huismodi ius legitimo modo adquisitum quasi possederit, monet. Nimirum iam supra obseruauimus, seruitutes olim inter viuos vel *mancipatione*, vel *in iure cessione*, adeoque sollemni ritu interueniente, fuisse adquisitas. Quamuis vero & aliis modis adquiri possent, veluti *pactionibus*, cum subsequente quasi traditione coniunctis (i), *praescriptione* (k) immo & *vltimis voluntatibus* (l), inter hos tamen adquirendi modos, recte id obseruante GVIL. MARANO (m), magna differentia obseruatur. Legitimis enim modis, & secundum regulas iuris adquisita seruitus IPSO IVRE valebat, aliter adquisita & constituta per TVITIONEM PRAETORIS sustinebatur. Hinc VLPIANVS (n) : *Illud sciendum, siue* IVRE IPSO *vsumfructum quis habeat, siue etiam* PER TVITIONEM PRAETORIS, *cogendum esse fructuarium cauere, aut actiones suscipere.* Et alibi (o) : *Parui refert, vtrum* IVRE *sit constitutus vsusfructus, an vero* TVITIONE PRAETORIS. Legitimi autem modi olim tres erant, MANCIPATIO, IN IVRE CESSIO, & LEGATVM VINDICATIONIS (p) : hodie vnus tantum, puta *legatum* : quo solo modo adquisita seruitus ipso iure valet. Et hinc alio loco *vsumfructum* IVRE LEGATI, *&* PER TRADITIONEM *vel* STIPVLATIONEM *vel alium quemcumque modum constitutum*, sollicite ab VLPIANO (q) distingui, eumdemque alibi (r) diserte notare animaduertimus, *traditionem & patientiam seruitutium inducere* OFFICIVM PRAETORIS, id est, hunc constituendi modum id efficere, vt Praetor eam seruitutem sustineat, & quasi possidentem tueatur. Sola ergo per *legatum* relicta seruitus *ipso iure* valet : reliquis constituta modis *per tuitionem Praetoris* : idemque etiam obtinet, si quid in constituenda

(i) §. 4. *Inst. de seruit.*
(k) *l. vlt. C. de praescr. long. temp.*
(l) *l. 16. D. comm. praed. vrb. & rust.*
(m) Guil. Maran. *Paratitl. Digest. p. 257. sequ. Add.* Ger. Noodt *de vsufr. Lib. II. Cap. II. p. 450. Tom. I. Op.*
(n) *l. 9. §. 1. D. vsufr. quemadm. cau.*
(o) *l. 1. pr. D. quib. mod. vsusfr. amitt.*
(p) Paull. *recept. sent. Lib. III. Tit.* VI. §. XVII.
(q) *l. 25. §. vlt. D. de vsufr.*
(r) *l. 1. §. 2. D. de seruit. praed. rustic.*

ſtituenda ſeruitute contra alias regulas iuris ciuilis fuerat admiſſum. Hinc PAPINIANVS (s) : *Seruitutes* IPSO *quidem* IVRE *neque ex tempore, neque ad tempus, neque ſub conditione, neque ad certam conditionem, (verbi gratia, quamdiu volam,) conſtitui poſſunt : ſed tamen, ſi haec adiiciantur,* PACTI *vel per* DOLI EXCEPTIONEM *occurretur contra placita ſeruitutem vindicanti.* Tuetur enim aliquem Praetor, quum iure ciuili deficiente ipſe ex ſua iurisdictione actiones, exceptiones, cautiones, interdicta, prout res exigit, accommodat, vt actus aliquis ciuilis, iure ſtricto & rigido non valiturus, ſubſiſtat (t). Iam ergo facile intelligitur, quid ſibi velit ANTONINVS Caracalla, Imp. (u) De aqua per rotam tollenda ex flumine, vel haurienda, vel ſi quis ſeruitutem caſtello impoſuerat, quidam dubitabant, ne hae ſeruitutes non eſſent. Relata re ad principem, ſequutum eſt reſcriptum. Quale vero? an quod dubitationem illam, tamquam ridiculam, & paene metaphyſicam ſubtilitatem iureconſultorum, explodit, vel illam de cauſſae ſeruitutum perpetuitate regulam plane abrogat? Minime vero. Potius recte dubitatum ea de re eſſe fatetur Imperator. SERVITVTEM enim hanc ipſo IVRE NON VALERE : *ſi tamen hac lege compararit, aut alio quocunque legitimo modo ſibi hoc ius adquiſiuerit,* TVENDVM ESSE *eum, qui hoc ius poſſedit.* Et ita etiam alter textus PAVLLI (x) eſt intelligendus. *Seruitus aquae ducendae vel hauriendae, niſi ex capite vel fonte* CONSTITVI NON POTEST, (quia cauſſa non foret perpetua :) HODIE *tamen ex quocumque loco conſtitui ſolet* : non quod regula illa de cauſſa ſeruitutum perpetua exploſa ſit, ſed quod poſſeſſorem tueatur Praetor, qui toties ſuccurrit poſſeſſoribus, quoties contra rigidiores iuris ciuilis regulas aliquid factum eſſe dicitur. Quemadmodum ergo non ideo ſublatum dici poteſt ius ciuile, quod poſſeſſionem, vi, clam, vel precario adprehenſam, pro vitioſa habet, quia Praetor tuetur eum, qui cloacam, qua vi, clam vel precario ab altero vſus eſt, vult reficere (y) : ita nec vetuſtiſſima illa regula ideo abolita dici poteſt, quod ſeruitutes quaedam, contra illam conſtitutae, TVITIONE PRAETORIS ſuſtinentur.

§. XXIIII.

(s) *l. 4. D. de ſeruit.*

(t) *l. 20. D. de ſeruit. l. 11. §. 1. D. de Publ. in rem act. l. 41. D. de adquir. rer. dom.*

(u) *l. 2. D. commun. praed. vrb. & ruſt.*

(x) *l. 9. D. de ſeru. vrban. praed.*

(y) *l. 1. §. 7. D. de cloac.*

§. XXIIII.

Perpetuitas caussae semper fuit inter adfectiones seruitutum praedialium.

Vt ergo demum, quid mihi, haec omnia diligentissime inter se comparanti, in mentem venerit, perspicue exponam: primum repeto, quod supra me demonstrare memini, esse hanc regulam non nouam, & vel a PAVLLO, vel ab vllo alio recentiore iureconsulto, excogitatam, sed veterrimam: non vnius alicuius, vel auctoris, vel scholae, propriam, sed omnibus communem; non denique ostentandi ingenii caussa ab aliquo inuentam, sed ex ipsa iuris ciuilis analogia sua sponte natam atque expressam. Quemadmodum iuris ciuilis, quod a prudentibus perpolitum nouimus, hoc erat praecipuum officium, vt negotiis ciuilibus certam formam circumdaret: ita eamdem operam seruitutibus nauasse iureconsultos, constat. Et haec est illa *seruitutum natura* (z), *certumque seruitutum genus* (a), cuius in legibus nostris passim fit mentio. Nimirum seruitutes aut PERSONARVM sunt, vt vsus & vsusfructus, aut RERVM, vti seruitutes rusticorum praediorum & vrbanorum (b). Vtroque casu res vel fundus SERVIRE (c), immo SERVVS esse, vel SERVIENS dicebatur, ac proinde *aedes* SERVAE & PRAEDIA SERVA cum apud CICERONEM (d), tum apud veteres iuris auctores (e), passim memorantur. Attamen inter vtriusque generis seruitutes tantumdem paene interest, quantum inter statuliberorum & seruorum reliquorum conditionem. Quemadmodum enim illi seruiebant quidem, at statutam tamen in certum tempus vel conditionem libertatem habebant (f), hi vero ita dominis erant obnoxii, vt perpetuam seruitutem seruire cogerentur, nisi liberali seruiendi ratione libertatem vel manumissionem meruissent: ita praedia, quae seruitute quadam personali adficiebantur, seruiebant quidem, at spes erat, ea aliquando libera futura, quia vel ad certum tempus certamue conditionem (g), vel ad mortem tantum certae personae eiusdemue capitis deminutionem (h) durabant hae seruitutes, &, quamuis ciuitati alii-

(z) *l. 15. §. vlt. D. de seru. l. 32. fin. D. de seru. praed. vrb.*

(a) *l. 8. §. 1. D. si seru. vind.*

(b) *l. 1. D. de seruit.*

(c) Cicero *de offic. Lib. III. Cap.* XVI. *l. 3. §. 2. D. de aqua quotid. l. 57. D. de vsufr. l. 2. §. vlt. D. de aqua & aqu. pluu.*

(d) Cic. *de lege agrar. Cap. II.*

(e) *l. 6. §. 3. D. comm. praed. vrb. & rust. l. 8. D. de act. emt. l. 20. §. 1. D. de adquir. rer. dom.*

(f) *l. 1. D. de statu lib.*

(g) *l. 15. D. quemadm. seru. amitt. l. 5. C. de vsufr.*

(h) *§. 3. Inst. de vsufr. l. 1. l. 2. §. 1. l. 3. D. quemadm. seru. amitt.*

ue vniuerſitati eſſent conſtitutae, tamen centum annorum ſpacio; (i) & perſonae heredibusque eius legatae, primorum heredum morte finiebantur (k): at ſeruitutes praediales ſemper erant perpetuae, & rem ſeu praedium ſequebantur (l), donec legitimo aliquo modo exſtinguerentur. Quamobrem, conſtituta ſemel huiusmodi ſeruitute id non modo in praediorum venditionibus exprimebant: QVIBVS EST SERVITVS, VTIQVE SIT, ITA SIT: ITINERA, ACTVS, QVIBVS SVNT, VTIQVE SVNT, ITA SINT: LVMINA, FLVMINA, STILLICIDIA, VTI NVNC SVNT, ITA SINT (m): verum etiam, ne haec pacta vlla vmquam oblitteraret obliuio; inſcriptionibus & marmoribus ibi poſitis indicabant, praedium aliquod alteri certam ſeruitutem debere. Tale enim eſt elogium illud apud GRVTERVM (n):

PER HANC
VIAM FVNDO
C. MARCI CL.
PHILERONIS
ITER ACTVS
DEBETVR.

Adeo ſua intereſſe exiſtimabant Romani, non modo perpetuas eſſe ſeruitutes praediales, verum etiam interpoſitarum ea de re ſtipulationum perpetuam ad poſteros exſtare memoriam. Quis vero negauerit, ſeruitutem, quae perpetua debebat eſſe, ac ne quidem in diem, vel ſub conditione, vel ad certam conditionem conſtituta, ipſo iure valebat (o), CAVSSAM etiam PERPETVAM habere debuiſſe, quum effectus ſine cauſſa non intelligatur, & talis effectus, qualis cauſſa, eſſe ſoleat?

§. XXV.

Eius principii ratio. Ex quo deinde facile intelligitur, praedialium tantum vel realium ſeruitutum hanc eſſe adfectionem, non perſonalium. Nam ipſe PAVLLVS (p) regulam iſtam his limitibus circumſcribit: *Omnes autem ſeruitutes* PRAEDIORVM *perpetuas cauſſas habere debent.* Exiſtimare equidem quis poſſet, eamdem & ſeruitutum perſonalium

(i) *l.* 56. *D. de vſufr. l.* 8. *D. de vſu & vſufr. leg.*

(k) *l.* 5. *pr. D. l.* 14. *C. quemadm. ſeru. amitt.*

(l) *l.* 12. *D. comm. praed. l.* 20. §. 1. *D. de adqu. rer. dom.*

(m) *l.* 17. §. 3. *D. de ſeruit. praed. vrb. l.* 33. *D. de contrah. emt.* Barn. Briſſon. *de formul. Lib.* VI. *p.* 554.

(n) Gruter. *inſcript. p.* CCI.

(o) *l.* 4. *D. de ſeruit.*

(p) *l.* 28. *D. de ſeru. praed. vrban.*

lium esse indolem; quia etiam vtendum, fruendum, habitandum sit, salua rerum substantia. (q) Enimuero, vnusquisque animaduertit, eam substantiae perpetuitatem in seruitutibus personalibus non seruitutis, sed proprietatis caussa, requiri. Quia enim non perpetua est seruitus personalis, sed interiecto tempore exspirat: interest profecto proprietarii, saluam sibi esse rerum seruientium substantiam, eoque nomine sibi satisdatum esse: ac proinde Senatus non dubitauit etiam rerum, quae vsu consumuntur, quasi vsumfructum permittere, quia, cautione quasi vsufructuaria veluti in substantiae locum surrogata, satis prospectum videretur proprietario. (r) At caussa perpetua in seruitutibus praedialibus, dominantis, non seruientis praedii caussa, exigitur, quia ipsas illas seruitutes perpetuas esse ac perpetuo deberi voluerunt, quippe ipso iure non aliter inter viuos adquirendas, quam mancipatione & in iure cessione, quarum neutra diem vel conditionem, ceu iam supra monuimus, admittebat. Et haec est vera ac genuina regulae istius ratio, nec subtilis admodum, & iuris analogiae conuenientissima, quod ita ostendimus: Non alii sunt legitimi seruitutem praedialem inter viuos adquirendi modi, quam mancipatio ac in iure cessio: (§. XXIII.) vtraque vero haec est actio legis (s), quae nec diem, nec conditionem admittit, (t) adeoque seruitus his modis constituta est perpetua (u). Seruitus perpetua requirit etiam caussam perpetuam: (§. XXV.) ac proinde seruitus praedialis omnis requirit caussam perpetuam.

§. XXVI.

Proximum est, vt, quid demum istis CAVSSAE PERPETVAE vocibus significetur, paullo accuratius disquiramus. Et hic quidem primo omnium obseruo, eam loquendi rationem alibi quoque in iure nostro occurrere, veluti quando PAVLLVS (x) ait: *Dotis* CAVSSA PERPETVA *est, & cum voto eius, qui dat, ita contrahitur, vt* SEMPER *apud maritum sit.* Itemque quando idem scribit iureconsultus (y): *Quod leges fieri prohibent, si* PERPETVAM CAVSSAM *seruaturum est, cessat obligatio, veluti si sororem sibi nupturam aliquis stipuletur. Quamquam etiamsi non sit* CAVSSA PER-

Quid sit CAVSSA PERPETVA?

(q) *l. 1. D. de vsufr. pr. Inst. eod.*
(r) *l. 2. §. 1. D. de vsufr. ear. rer. quae vsu consum.*
(s) Guil. Maran. *de actib. legit. p.* 230.
(t) *l. 77. D. de reg. iur.*
(u) *l. 4. D. de seruit.*
(x) *l. 1. D. de iure dot.*
(y) *l. 35. §. 1. D. de verb. oblig.*

PERPETVA, *vt accidit in sorore adoptiua, idem dicendum sit, quia statim contra mores sit.* Nimirum CAVSSA, quando personis rebusque in iure nostro tribuitur, nihil fere aliud est, quam rerum illarum qualitas & conditio, ex qua vel commodum, vel incommodum aliquod, percipimus. Quod adeo verum est, vt ipse scriptor sacer, D. MATTHAEVS (z) eodem sensu *αἰτίαν τοῦ ἀνθρώπου*, *caussam hominis* pro eiusdem conditione dixerit, ceu post IS. CASAVBONVM recte obseruauit HVGO GROTIVS (a). Sic ergo hoc sensu dicuntur *res transire cum sua* CAVSSA (b), *vindicari cum sua* CAVSSA (c), *restitui non tantum corpora, sed & rei* CAVSSA (d): quemadmodum & homines *re vti* solent *cum sua* CAVSSA, *suisque vitiis* (e). Nec alio sensu MARTIALIS (f):

Quid Nomentani CAVSSAM *mihi perdis* AGELLI,
Propter vicinum qui pretiosus erat?

Vbi *caussa* vtique nihil aliud est, quam rei qualitas & conditio, ex qua vel commodum vel incommodum aliquod ad possessorem redit. Ergo & CAVSSA SERVITVTIS idem est, ac eius qualitas & conditio, quae efficit, vt praedii dominantis possessor eam vtilitatem, cuius caussa constituta est, ex ea capiat. Quare tantum abest, vt regula de caussa seruitutum perpetua ad earum obiectum, ceu SCHILTERVS (g) voluit, vel ad caussam finalem, quod M. AVR. GALVANO (h) visum est, referenda sit, vt potius ipsam seruitutis qualitatem, vel conditionem, ex qua vtilitas aliqua seu commodum qualecumque ad praedii dominantis possessores redit, adeoque formam seruitutis, manifesto denotet. Vnde & ipsae seruitutes a forma sua saepenumero QVALITATES (i), CONDITIONES (k), nec non VTILITATES *praediorum* (l) solent adpellari. In eo enim forma & quasi substantia consistit omnis seruitutis praedialis, vt ea sit praedii seruientis qualitas & conditio, quae commodum, ob quod constituta est, praedii dominantis possessoribus praestare possit. PERPETVVM porro iureconsultis

(z) *Matth.* XVIIII. 10.
(a) Hugo Grot. *Commentar. ad Matth. p.* 326.
(b) *l.* 67. *D. de contrah. emt. l.* 12. *C. de distract. pign. l. vn. C. rem alien. gerent.*
(c) *l.* 17. §. 5. *D. ad SC. Trebell.*
(d) *l.* 20. *pr. D. de rei vind. l.* 31. *pr. D. de reb. cred.*
(e) *l.* 13. §. 1. *D. de adqu. vel amitt. possess.*
(f) Martial. *Lib.* VII. *Epigr. LXXXXII. v.* 5.
(g) Schilter. *Exerc.* XVIII. §. *XIII.*
(h) Galuan. *de vsufructu Cap.* XXXVIIII. *p.* 598.
(i) *l.* 12. *D. quemadm. seru. amitt.*
(k) *l.* 23. §. 2. *D. de seru. praed. rust.*
(l) *l.* 1. §. *vlt. D. si vsusfr. pet.*

tis non eſt idem ac *ſempiternum*, ſed diuturnum, ac tamdiu duraturum, quoad durent praedia. Sicuti enim aliquis dicitur IN PERPETVVM *relegatus* (m), id eſt, quoad viuit: IN PERPETVVM *procurator datus* (n), id eſt, quoad durat adminiſtratio: *morbo* PERPETVO *impeditus* (o), id eſt, diuturno, quamuis ſaltim morte finiatur, immo aliquando contingat, quod alicubi ait PLINIVS, (p) vt quis PERPETVAM *valetudinem feliciter euadat*: ita & perpetuam cauſſam habere dicitur ſeruitus, cuius ea eſt qualitas & conditio, vt praedii dominantis poſſeſſores, quoad durant praedia, & quoties collibitum eſt, ea vti, commodumque inde percipere poſſint. Et ita ſane perpetuitatem cauſſae ſeruitutis ipſe explicat PAVLLVS (q), dum ſcribit: *Quum in lege aedium ita ſcriptum eſſet: Paries oneri ferundo, vti nunc eſt ita ſit, ſatis aperte ſignificari*, IN PERPETVVM *parietem eſſe debere. Non enim hoc his verbis dici, vt in perpetuum idem paries* AETERNVS *eſſet*, (*quod ne fieri quidem poſſet*,) *ſed vti* EIVSDEM MODI (id eſt, eiuſdem conditionis) *paries in perpetuum eſſet*, *qui onus ſuſtineret*. Accedit, quod bina illa loca ſupra adducta, in quibus itidem fit mentio CAVSSAE PERPETVAE, non alium, quam hunc eumdem, ſenſum admittunt. In priore enim CAVSSA *dotis* dicitur PERPETVA (r), quia illius ea eſt conditio, vt conſtante matrimonio ſemper penes maritum ſit, & inde ille vtilitatem capiat ad ferenda matrimonii onera. In poſteriore (s) PERPETVAM CAVSSAM *prohibitionis* matrimonium cum ſorore ſeruare ait PAVLLVS, quia eius ea eſt conditio, vt ſemper prohibitio duret, contra, *non eſſe* PERPETVAM CAVSSAM *prohibitionis in ſorore adoptiua*, quia ea, durante tantum adoptione, obtinet, ea vero per emancipationem diſſoluta, vel ipſo filio emancipato, nuptiae inter eas perſonas non prohibentur (t). Atque hic eſt verus ac genuinus ſenſus regulae, quae cauſſam ſeruitutum perpetuam eſſe debere ſtatuit.

§. XXVII.

De quibusnam ſeruitutibus diſceptatum

Iam porro obſeruandum eſt, non omnes ſeruitutes eiusdem eſſe generis. Quaedam enim ita ſunt comparatae, vt *ſemper ſint praediales*, adeoque ne dubitari quidem poſſit, quin ſemper praediis debeantur, ac proinde cauſſam habeant perpetuam, quales

(m) *l. 3. C. qui pet. tut.*
(n) *l. 3. 4. D. de procur.*
(o) *l. 6. vlt. §. 1. D. de aedilit. Edicto.*
(p) Plin. *Lib. I. Epiſt. XII.*
(q) *l. 33. D. de ſeru. praed. vrban.*
(r) *l. 1. D. de iure dot.*
(s) *l. 35. §. 1. D. de verb. oblig.*
(t) *§. 2. Inſt. de nupt.*

fuerit, an caussam perpetuam habeant?

les ſunt vrbanae pleraeque, & e ruſticis *iter actus via.* Quare ad has ſeruitutes non pertinet illa veterum de cauſſa perpetua diſputatio. Alia praediorum iura naturae ſunt tam ancipitis atque ambiguae, vt dubitetur nonnumquam, perſonae conceſſae ſint, an vicino praedio. Vtrumque enim fieri poſſe, & vnam eamdemque ſeruitutem, perſonae, nulla habita praedii ratione, conceſſam, perſonalem; praedio conſtitutam realem eſſe, ipſa iura noſtra ſtatuunt (u). Sic *aquae vſus* inter reales ſeruitutes eſt, (x) & tamen perſonae conceſſus, perſonalis naturam induit (y). Et ius ſiluae caedendae, quod praedio conceſſum inter praediorum ſeruitutes foret, perſonalibus tamen ſeruitutibus adnumeratum aliquando videas (z). Sed & de pecoris paſcendi ſimilibusque ſeruitutibus diſerte ſcribit PAPINIANVS (a): *Pecoris paſcendi ſeruitus, item ad aquam adpellendi, ſi praedii fructus maxime in pecore conſiſtat,* PRAEDII *magis, quam* PERSONAE *videtur. Si tamen teſtator* PERSONAM *demonſtrauit, cui ſeruitutem praeſtari voluit, emtori vel heredi non eadem praeſtabitur ſeruitus.* Ex quo loco ſimul intelligimus, aliquando dubitandi rationes ſatis eſſe idoneas, praedione, an perſonae, conceſſa ſit huiusmodi ſeruitus. Si ergo olim ex teſtamento vel pactionis legibus conſtabat, praedione, an perſonae, ſeruitus quaedam deberetur: non quaerebatur, an cauſſa ſeruitutis illius eſſet perpetua, quia, tametſi talis cauſſa eſſe non videretur, nec adeo *ſtricto iure* conſiſteret ſeruitus, ea tamen *tuitione Praetoris* ſuſtinebatur. (b) (§. XXIII.) Sin vero quis poſſeſſione tantum ſibi huiusmodi ius, tamquam ſeruitutem praedialem, adquiſiuiſſe videbatur: tunc vero diſpiciendum erat, vtrum cauſſa huius iuris eſſet perpetua, nec ne? Priore enim caſu pro ſeruitute praediali; poſteriore pro perſonali habebatur. Atque inde patet, cur PAVLLVS (c) in vexatiſſima illa lege ſcripſerit: *Foramen in imo pariete conclauis vel triclinii* TEMPORE *non* ADQVIRI, *placuit. Neque enim* PERPETVAM CAVSSAM *habet.*

§. XXVIII.

(u) *l.* 14. §. *vlt. D. de alim. & cibar. legat.*

(x) *l.* 1. *D. de ſeru. praed. ruſtic.*

(y) *l.* 21. *D. de vſu & habitat.*

(z) *l.* 22. *pr. D. eod.*

(a) *l.* 4. *D. de ſeru. praed. ruſt.*

(b) *l.* 9. §. 1. *D. vſufr. quemadm. cau.* *l.* 1. D. *quib. mod. vſusfr. amitt. l.* 4. D. *de ſeruit. l.* 2. D. *comm. praed.*

(c) *l.* 28. D. *de ſeru. praed. vrban. l.* 20. §. 1. *D. de ſeru. praed. ruſt.*

§. XXVIII.

Quando porro quaerebatur, quaenam ſeruitutes cauſſam perpetuam habere viderentur, vel non viderentur? ex vetere philoſophia reſpondebant iureconſulti, ea, quae ab ipſa natura, & ſine manuaria opera, fiunt, ſiue adſidue, ſiue per interualla fiant, perpetuam cauſſam habere, non autem, quae manu fiant: manu, inquam, non poſſeſſoris praedii dominantis, (ſine qua pleraeque ſeruitutes exerceri plane non poſſent, veluti aquaehauſtus, ius ſiluae caedendae, pedamenta ſumendi, arenae fodiendae, ceterae:) ſed ſeruientis praedii poſſeſſoris. Nam praeterquam, quod hoc manu aliquid faciente in faciendo conſiſteret ſeruitus, quod per ius ciuile fieri non poteſt, non etiam ita cauſſa eſſet perpetua, quia, ſi quando illa ſeruitute vti quis vellet, ei res non foret in promtu, ſed prius exorandus eſſet vicinus, vt aliquid, quod ad iuris iſtius exercitium requiritur, faciat. Sic ergo non talis eſſet ſeruitutis conditio, vt a dominantis praedii poſſeſſore, quandocumque placet, exerceri poſſet. Hinc eleganter, & valde perſpicue rem explicat NERATIVS (d), dum *aquaeductum vel aquaehauſtum* SVFFICIENTEM *eſſe debere*, ait. *Sufficere* vero poteſt, quod a natura eſt, non quod manu hominis, toties, quoties illo opus eſt, perficitur. Quibus omnibus inter ſe comparatis, duae nobis naſcuntur regulae, quibus nihil videtur eſſe planius, nihil euidentius. Prior: *Quoties iuris, praedio cuidam inhaerentis, ea eſt conditio, vt ſolo* NATVRAE *beneficio & ſine manuaria vicini opera, dominantis praedii poſſeſſori* SVFFICIAT, *ita, vt ille hoc ius quandocumque collibuerit, exercere poſſit: toties cauſſa eius eſt perpetua, ac proinde ſeruitutis praedialis nomen ius iſtud recte tuetur.* Poſterior: *Quoties ea eſt iuris huiuſmodi conditio, vt vel* MANVARIA *poſſeſſoris praedii ſeruientis opera ad illud exercendum neceſſaria ſit, vel ſaltim dominantis praedii poſſeſſori ad vſum non* SVFFICIAT, *toties id ius cauſſa perpetua caret, neque adeo pro ſeruitute haberi poteſt.* Sic ergo perpetua eſt cauſſa *oneris ferendi, & tigni immittendi.* Quamuis enim manu fiat paries: non tamen manuaria vicini opus eſt opera ad ſeruitutes illas exercendas. Paries enim ipſa natura ſua ita comparatus eſt, vt oneri & tignis ferendis ſufficiat. Sic & *luminum* ſeruitus cauſſam habet perpetuam. Paries enim, ſemel pertuſus, natura ſua ſufficit, ad lumen in conclaue meum transmittendum, quotieſcumque eo opus eſt,

Regulae de cauſſa ſeruitutum perpetua.

(d) *l. 2. §. vlt. D. de ſeru. praed. ruſt.*

eſt, vt nulla vicini opus ſit opera manuaria. Et ita ſe res habet in reliquis ſeruitutibus realibus, quarum omnium ea eſt conditio, vt natura rerum ſeruientium vſibus vicini ſufficiat, nec earum exercitium ſemper de nouo requirat operam vicini manuariam. Contra *aquaeductus* ex lacu vel ſtagno, quod aqua viua & perenni destituitur, cauſſa non eſt perpetua, quia etſi manuaria ſeruientis praedii poſſeſſoris opera ad eius vſum non deſideretur, lacus tamen ille ſua natura non ſufficit, vt dominans eo iure quotieſcumque libet, vti poſſit, ſed aquam illi paullatim ſubduci neceſſe ſit, niſi eam de nouo ingerat ſeruiens.

§. XXVIIII.

Regularum iſtarum adplicatio ad l. 28. D. de ſeru. praed. vrb.

Quibus explicatis, nihil ſupereſt, quam vt regulas has textibus illis, qui crucem figunt interpretibus, pulcre quadrare, oſtendamus. Inter eos vexatiſſimum eſſe PAVLLI (e) locum, nemo ignorat. Is enim tam male adhuc a pleriſque intellectus eſt, vt non ſit mirum, eum pro depoſito a quibuſdam haberi. Sed res in vado erit, ſi ſpeciem recte formes. Iam ſupra obſeruauimus, non ibi quaeri de iure aliquo legitimis modis, vel ſaltim iuſto titulo, adquiſito, quippe quod tuitione Praetoris ſuſtineri potuiſſet: ſed de tali, quod *poſſeſſione* ſe adquiſiuiſſe exiſtimabat praedii dominus. FORAMEN quis adhuc habuerat in imo pariete, non vicini, quod in lege nuſquam exprimitur, ſed in ſuo procul dubio, vel, vti ipſe PAVLLVS ait, IN IMO PARIETE CONCLAVIS VEL TRICLINII, quem ex libertate naturali perfodere poterat. Sed cui, quaeſo, vſui deſtinatum fuerat illud foramen? Reſpondet iureconſultus: QVOD ESSET PROLVENDI PAVIMENTI CAVSSA. Id vulgo ita accipiunt, ac ſi per illud foramen dominus aquam proluto pauimento, emiſiſſet in vicini aream. Sed eum ſenſum verba PAVLLI vix admittunt. Dicendum enim fuiſſet: *Foramen, quod eſſet emittendae proluuiei cauſſa.* Vtebatur ergo triclinii dominus illo foramine non ad aquam per illud eiiciendam, ſed *ad proluendum pauimentum*, adeoque aquam ad eam rem neceſſariam per illud recipiendam. Quod aliter fieri non poterat, quam aqua vel a vicino ingeſta foramini, vel aperto epiſtomio ex ciſterna aliqua parieti proxima, alioue aquae collectitiae receptaculo ſua ſponte per illud influente. Quum ergo parietis dominus ſibi hoc ius poſſeſſione adquiſitum putaret, idque pro ſeruitute fluminis non auertendi, ſed recipiendi haberet: vtrumque negauit

(e) *l. 28. D. de ſeru. praed. vrban.*

negauit PAVLLVS: posterius, quod IN EVM LOCVM NIHIL EX CAELO AQVAE VENIAT: prius, quod PERPETVAM CAVSSAM NON HABEAT, QVOD MANV FIAT. Vel enim manu vicini aquam foramini immittendam esse, quotiescumque eo iure vti velit triclinii possessor, vel aquaeductus ex receptaculo aquae collectitiae non esse eam conditionem, vt aqua illa sua natura sufficiat ad iuris istius exercitium, sed nouum subinde aquae supplementum seruientis manu fore ingerendum, si sufficere debeat. Si quis vero per tempus lege definitum aquam e tecto vicini per fistulas, qualium saepe fit mentio in iure nostro (f), in triclinium vel aream suam per istud foramen duxisset, fore hanc seruitutem fluminis, eamque caussa perpetua non carituram: QVIA, QVOD EX CAELO CADIT, ETSI NON ADSIDVE FIT, EX NATVRALI TAMEN CAVSSA FIT, ET IDEO PERPETVO FIERI EXISTIMATVR. OMNES AVTEM SERVITVTES PRAEDIORVM PERPETVAS CAVSSAS HABERE DEBERE. Non vero rarum Romae fuit, aquam vndecumque per fistulas & tubulos in aedes, immo per singula earum conclauia & triclinia duci: ceu vel ex his PAPINII STATII (g) versibus intelligitur:

An picturata lucentia marmora vena
Mirer, an EMISSAS *per cuncta cubilia* LYMPHAS?

quibuscum coniungi merentur, quae illustrandis his adnotarunt IS. CASAVBONVS (h), IO. BRODAEVS (i) & IO. MEVRSIVS (k). Reliquam huius textus PAVLLINI partem de lacu, stagno, stillicidio, iam supra ita exposuimus, vt hic plura addere nihil attineat. Sufficit iam, nos ostendisse, hanc philosophiam iureconsulti non esse iusto subtiliorem, sed regulis, paragrapho superiore propositis, conuenientissimam, immo & planam & perspicuam, nisi bono illi iureconsulto meram noctem offudissent interpretes.

§. XXX.

Nec plus difficultatis inest seruituti fumi immittendi, de cuius caussa perpetua dubitasse nonnullos animaduerto. Romani saepe diuisis caenaculis ita habitabant, vt superiora domus in alius dominio essent, ac inferiora (l). Vnde & saepe ex publi- *Nec non ad seruitutem fumi immittendi, &c.*

(f) *l. 18. l. 19. pr. D. de seru. praed. vrb. l. 47. D. de contrah. emt.*

(g) Stat. *Lib. I. silu. III. v. 36.*

(h) Is. Casaubon. *ad Sueton. Aug. Cap. LXXXII.*

(i) Io. Brodaeus *Miscell. Lib. V. Cap.* VI.

(k) Meurs. *de luxu Rom. Cap. XII. p. 30.*

(l) *Exempla sunt l. 3. §. 7. D. vti possidet. l. 7. D. de instr. & instrum. leg.*

aquae haustus e cisterna.

co in superiores contignationes erat aditus, ne superiorum contignationum domini per inferioris atrium ire commeare tenerentur (m). Habitator inferior tabernam casseariam conduxerat a Minturnensibus, in quam quum fumum immitteret conductor, (quia, vti ex PLINIO (n) & MARTIALE (o) ostendit BRISSONIVS, (p) fumus ille caseorum gratiam & saporem augere credebatur,) fumus iste per caminum in superiores aedium partes adscendebat. Quaerebatur, an ius fuerit conductori fumum immittere in caenaculum superius? Respondit T. ARISTO Cerellio Vitali (q), *non putare se, ex taberna casearia fumum in superiora aedificia iure immitti posse, nisi ei rei seruitutem talem admittat.* Vbi verba postrema vix sensum fundunt, nisi legeris: *etsi ea res seruitutem talem admittat.* Concedit enim ARISTO, huiusmodi seruitutem posse constitui, ac proinde possessori eo nomine indulget formulam actionis confessoriae: IVS ESSE, FVMVM IMMITTERE. At non constituta hac seruitute, superioris aedificii inquilinum recte experiri posse negatoria: IVS EI NON ESSE FVMVM IMMITTERE, conductorem vero, si tunc vti non recte possit taberna casearia, Minturnenses actione conducti iure conuenire. Haec ARISTO. Iam obuertunt nobis, fumi caussam non esse perpetuam, quia manu sit excitandus, & tamen fumi immittendi seruitutem consistere. Immo respondemus, huius seruitutis eam esse conditionem ac indolem, vt caminus semel recte factus dominanti sine vlla manuaria superioris habitatoris opera sufficiat, ad fumum ex taberna casearia in superius caenaculum emittendum: ac proinde eius caussam manifesto esse perpetuam. Fumus manu excitatur, ast non seruientis, sed dominantis praedii possessoris. Id vero salua perpetua seruitutis caussa fieri posse, & in plerisque seruitutibus fieri, iam supra vidimus. Sed alia est ratio seruitutis aquae haustus ex cisterna, lacu, piscina & puteo, aquam viuam non habentibus, quam iure consistere posse negat VLPIANVS (r). Neque enim huius iuris ea est conditio, vt aqua illa natura sufficiat vsibus vicini, ac non potius mox vacua futura sint illa aquae collectitiae receptacula. Immo necessitas imponeretur seruientis praedii domino, aquam exhaustam aliunde manu ingerendi, si cisterna

(m) Liu. *Lib.* XXXVIIII. *Cap.* XIIII.

(n) Plin. *Hist. Nat. Lib. XI. Cap. XXXXII.*

(o) Martial. *Libr. XIII. Epigr. XXXII.*

(p) Brisson. *Sel. antiqu. Libr. IIII. Cap. XV.*

(q) *l.* 8. §. 5. *D. si seruit. vindic.*

(r) *l.* 1. §. 4. *D. de fonte.*

na sufficere deberet. Verum quidem est, aquam ipsam, quia e caelo cadit, caussam habere perpetuam. At iam supra monuimus, non hic obiecti rationem haberi, sed formae seruitutis. Aquae caussa hic est perpetua, non autem formae aquae haustus ex cisterna, lacu, piscina, puteo, quia natura sua hae res omnes non ita sufficiunt alterius vsibus, vt aquam semper, & quoties id exigit praedii sui necessitas, haurire possit. Ex quo simul animaduertimus cur & aquaeductus, & aquae haustus, immo & ius nauigandi recte constituatur in lacu perpetuo vel viuam aquam habente (s): quia tunc ea est seruitutum harum conditio, vt aqua illa exercendis istis iuribus semper sufficiat, nec vlla ad id necessaria sit manuaria vicini opera.

§. XXXI.

Denique ad seruitutem aquae rota e flumine tollendae, vel e castello ducendae.

Sed & seruitutes aquae rota e flumine tollendae, vel e castello ducendae, iure consistere negat ANTONINVS CARACALLA, quem, dubitantibus ea de re iureconsultis, hunc in modum Tulliano rescripsisse refert VLPIANVS (t): *Licet seruitus* IVRE NON VALVIT, *si tamen hac lege comparauit, seu alio quocumque legitimo modo sibi hoc ius adquisiuit, tuendum esse eum, qui hoc ius possedit.* Hic vero manifesto nobis aquam haerere existimabunt. Machina enim illa hydraulica, vel castello, semel rite confectis, (de quibus plura eaque selecta collegit CVIACIVS (u), eam huius seruitutis aiunt esse naturam, vt abunde sufficiat dominantis vsibus, nec vlla desideretur seruientis opera. Caussam ergo huius iuris esse perpetuam, & tamen ei locum inter seruitutes concedere noluisse veteres. Enimuero in tota illa lege ne vestigium quidem occurrit caussae perpetuae: neque adeo ex ea probari potest, ideo hanc seruitutem iure non valuisse, quod caussa perpetua destitueretur. Quod & recte obseruauit laudatus CVIACIVS (x), qui ideo aliam commentus est caussam, cur illud ius iure non valuerit, puta, quia vix sit, vt praedia tanta aquae copia indigeant, vt adhiberi organa oporteat, non possint autem ipso iure constitui seruitutes vltra, quam opus sit ad praedia (y). Sed quis ignorat, saepe huiusmodi machinas exigere praedium, immo & in Halae suburbio non deesse rotam, qua aqua ex Sala tollitur

Ee 2

(s) *l.* 23. §. 1. *D. de seru. rust. praed.*

(t) *l.* 2. *D. commun. seru. vrban. & rust.*

(u) Cuiac. *Obseru. Lib. III. Cap.* XXVIII.

(x) Cuiac. *ibid.*

(y) *l.* 5. *fin. D. de seruit. praed. rust.*

tollitur in vſum praedii priuati, in quo certa cereuiſia coquitur? Itaque nodum vix ſoluit illa, quantumuis ingenioſa coniectura CVIACII. At res in vado eſt. Seruitutes illae iure non valuerunt, non quod cauſſam non haberent perpetuam: ſed quod in flumine, quippe publico, & caſtello nemini conſtitui poſſet ſeruitus. Hinc ipſe VLPIANVS (z): *Haec*, inquit, *de hauſtu ex fonte* PRIVATO. *Ad* FLVMEN *autem* PVBLICVM, *idem Neratius eodem libro ſcribit, iter debere cedi*, HAVSTVM *non oportere. Et ſi quis tantum hauſtum ceſſerit*, NIHIL *eum agere.* Sed non magis ex caſtello ab vllo conſtitui poterat ſeruitus aquaeductus. *Aquam enim inde ducere a principe conceditur, nec alii vlli competit ius aquae dandae*, inquit VLPIANVS (a). Recte ergo iure valere has ſeruitutes negauit ANTONINVS Imp. quia in flumine ſeruitus a priuato non magis conſtituitur, quam in mari. Enimuero quemadmodum is tuendus eſt a Praetore, qui ius aliquod in mari legitimis modis adquiſiuit, & hinc denuo ſcribit VLPIANVS (b): *Venditor fundi Geroniani fundo Botroiano, quem retinebat, legem dederat, ne contra eum piſcatio thynnaria exerceatur. Quamuis* MARI, *quod natura omnibus patet, ſeruitus imponi priuata lege non poteſt, quia tamen bona fides contractus legem ſeruari venditionis expoſcit: perſonae poſſidentium, aut in ius eorum ſuccedentium per ſtipulationis vel venditionis legem obligantur.* Ita & recte reſcribere Imperator potuit, tuendum eſſe poſſeſſorem huiuſmodi machinae iuxta flumen publicum vel aquaeductus ex caſtello, qui tale ius legitimo modo adquiſiuerit, quamuis ſtricto iure neutro caſu conſiſtat ſeruitus, non ob cauſſae perpetuae defectum, ſed quia nulli priuato ius ſit aquae hauſtum vel aquaeductum ex flumine publico, vel caſtello concedendi, iiſque ſeruitutem priuata auctoritate imponendi.

§. XXXII.

Concluſio diſſertationis. Et hi quidem ſunt textus illi difficiliores, qui regulae noſtrae de cauſſa ſeruitutum perpetua obſtare viſi ſunt. Reliquis, quos ſupra aliorum ſententiis obuertimus, ſuis locis ipſi ſatisfecimus. Aetas noſtra in id tempus incidit, quo ne dupondii quidem Triboniano parcunt, & ſi quid occurrit, quod ipſi non intelligunt, (at quam multa talia occurrent?) ſtatim expediunt ferulas, & eum cerebrum in calcaneo habuiſſe, clamant. Immo, quod

(z) *l.* 3. §. *vlt. D. eod.*

(a) *l.* 1. §. 42. *D. de aqua quotid. & aeſtiua.*

(b) *l.* 13. *pr. D. commun. ſeru. vrban. & ruſtic.*

quod mireris, ne melioris quidem aeui iureconſultos, VLPIANVM, CAIVM, PAVLLVM, & ſimiles, ſine nota dimittunt, tanto ferociores plerumque, quanto minus in iure ciuili profecerunt. Hos vero cenſores apertos inimicos habere, admodum periculoſum eſt. Itaque dabo operam, vt eos mihi reddam amiciores, & in eorum gratiam adferam brocardicum, non vnum e multis, ſed inter multa vnicum, illud puta digniſſimum, quod atrio templi Delphici inſcribatur: CAVSSA ETIAM FATVA A DOLO EXCVSAT. Quid hoc ad Bacchum? Neſcio, niſi quod credam, eam incomparabilem regulam eatenus profuturam TRIBONIANO, ne eum pro fatuo habeant fatui, dum regulam illam, quod cauſſam ſeruitutis perpetuam eſſe oporteat, in Pandectis exſtare paſſus eſt. Si enim a dolo cauſſa etiam fatua excuſat: procul dubio a fatuitate hominem multo magis excuſabunt tot ſolidiſſima, quae attulimus, argumenta. Cum viris doctis rerumque harum intelligentibus facile tranſigam. Hi enim tam ſunt emunctae naris, vt, quid inter CAVSSAM SERVITVTVM PERPETVAM & fatuas illico Tribonianomaſtigum cauſſas interſit, facile ſubolfaciant.

DE LOCATIONE CONDVCTIONE IVRISDICTIONIS.

EXERCITATIO XXXIII.

CAP. I.

AN LOCATIO CONDVCTIO IVRISDICTIONIS EX PRINCIPIIS IVRIS ROM. SIT LICITA?

§. I. *Instituti ratio & partitio dissertationis.* §. II. *Quid iurisdictio secundum* DVARENVM *?* §. III. *Ea definitio expensa.* §. IIII. *Aliarum definitionum examen.* §. V. CVIACIANA *iurisdictionis definitio.* §. VI. *Ei quid a* GV. MARANO *obiiciatur ?* §. VII. *Vindiciae aduersus Maranum datae.* §. VIII. *Alia aduersus* CVIACII *definitionem dubia.* §. VIIII. *Iurisdictio non minus, quam imperium, vel priuata, vel publica. Quid iurisdictio & imperium* PRIVATVM *?* §. X. *Quid* PVBLICA *iurisdictio ?* §. XI. *Probatur, definitionem nostram esse adaequatam.* §. XII. *Imperium an idem, ac iurisdictio ?* §. XIII. *Quid imperium ? & quid inter merum mixtumque intersit ?* §. XIIII. *An locari potuerit iurisdictio & imperium domesticum* ? §. XV. *Publicam iurisdictionem ac imperium locari non potuisse, probatur ex ipsa eorum indole.* §. XVI. *Itemque ex natura dignitatum ac magistratuum.* §. XVII. *Cur mandari, nec locari tamen, potuerit iurisdictio?*

§. I.

§. I.

E LOCATIONE CONDVCTIONE IVRISDICTIONIS, quaedam, quae publicae disceptationi more maiorum occasionem praebeant, in chartam coniicere consilium est. Quamuis enim in eadem iuris quaestione, iam alii exercuerint ingenium, quos mihi vel vllum spicilegium reliquisse, vix probabile est (a): tamen, quemadmodum veteri illi ac florentiori iurisprudentiae non obfuit, tot eximiorum ingeniorum, eamdem saepe iurisprudentiae partem scriptionibus suis illustrantium, industria (b), ita nec meam dissertationem, qua res iam ab aliis occupata illustratur, oneri reipublicae litterariae futuram existimo, neque vereor, ne quis, me aliorum luminibus hac suscepta opera officere voluisse, suspicetur. Discrepant non numquam eorum, qui eamdem materiam perpoliendam suscipiunt, sententiae. Aliquando eadem, sed ex diuersis veluti fontibus promanantia, scribimus. Est, vbi ipsa scribendi ratio rem abstrusam quodammodo illustrat, magisque reddit perspicuam. Denique, vt LABEONIS (c) nostri verbis vtar, *suum quisque habet iudicium*, &, vti olim senatoribus de communi republica, ita hodie omnibus, quibus litterae curae sunt, de re litteraria sententiam dicere licere debet. Vt vero dissertationi nostrae suus constet ordo, quo, XENOPHONTE (d) iudice, nihil pulcrius, nihilque praestabilius est: doctrinam hanc ita tradamus, vt primum quid ex iuris ciuilis principiis ea de re dici possit, ac deinde, qua in re ab illis discrepent mores patrii, ex ipsis vtriusque iurisprudentiae fontibus ostendamus. Faxit DEVS feliciter! *Instituti ratio & partitio dissertationis.*

§. II.

(a) *Praeter eos enim, qui obiter hanc quaestionem in systematibus iuris attigerunt, singulares ea de re dissertationes ediderunt* clar. D. Iac. Aug. Franckensteinius *Lips.* MDCCXXVIII. & *praeside* V. A. Reinh. Fridr. Sahme, Iac. Henr. Ohlius, *Regiom.* MDCCXXXVII.

(b) *Sic constat, de adulteriis scripsisse* Papinianum, Vlpianum, Paullum, *de fideicommissis* Pomponium, Caium, Maecianum, Valentem, Vlpianum & Paullum, *de adpellationibus* Macrum, Marcianum, Vlpianum *&* Paullum, *ad Leges Iuliam & Papiam* Caium, Marcellum, Mauricianum, Terentium Clementem, Vlpianum & Paullum, *de aliis alios. Vid.* V. C. Abr. Wielingii *Iurisprud. restitut. p. XLIII. sequ.*

(c) Sueton. *Octau. Aug. Cap. LIIII.*

(d) Xenoph. *Oeconomic. Cap.* VIII. §. 3. *p.* 57.

§. II.

Quid iurisdictio secundum Duarenum?

Et iuris quidem ciuilis, a Romanis reperti, scita non rectius, opinor, intelligemus, quam si ab ipsa iurisdictionis definitione proficiscatur oratio: maxime quum & huic iuris capiti tantam caliginem offuderint interpretes, vt iure meritoque conqueratur M. ANT, MVRETVS (e), eos, qui eius explicationem magno fastu ac supercilio tradiderint, *pro iurisdictione iuris ignorantiam, pro mero imperio meram stultitiam, pro mixto mixtam cum falsa opinione scientiae prodidisse.* Quin addit vir doctissimus, *vt traditum sit, antiquis temporibus nobilem quemdam musicum duplicem mercedem exigere solitum ab iis, qui se ipsi in disciplinam darent, si prius aliis praeceptoribus vsi essent, quod sibi duplicem laborem capiendum esse diceret, dedocendi vnum, & alterum docendi, ita, qui talibus deliramentis infatuati sint, conducere, si fieri posset, aliquem debere, cuius ope ea, quae didicerint, dediscerent.* Quum vero nulla iuris quaestio enodari possit de re, cuius notio accurata menti nostrae non obuersatur: nos praecipue dabimus operam, vt verum ac genuinum iurisdictionis Romanae conceptum euoluamus, ac deinde ad propositam quaestionem tanto instructiores progrediamur. FRANC. DVARENVS, (f) doctissimus sane, sed sui sensus homo, quem ipse CVIACIVS, (g) quamuis omnibus ab eo vexatus contumeliis, *sine exemplo maximum iurisprudentiae ducem* vocat, nec non PAVLLVS MANVTIVS (h) iurisdictionem nihil aliud esse contendunt, quam *iudicis dandi licentiam in priuatis & pecuniariis caussis*, eamque definitionem ex ipsis legibus nostris luculenter probari posse existimant. VLPIANVM (i) enim & DIOCLETIANVM ac MAXIMIANVM, Augustos (k), iurisdictionem diserte vocare *iudicis dandi licentiam*: IVLIANVM (l), Imperatorem, *iudices pedaneos dandi potestatem*: GORDIANVM (m) *dandi iudices inter priuatas personas facultatem*: denique IVLIVM PAVLLVM (n) *iudicis dandi ius*: ex eoque manifestum esse, iurisdictionis vniuersae naturam ac indolem in illa iudices dandi potestate constitisse.

§. III.

(e) Muret. *de iurisdict. p. 207. Thesaur. Iur. Tom. IIII.*

(f) Fr. Duaren. *Comment. ad l. 7. D. de pact. Disp. Anniuersar. Lib. I. Cap. LIII. & Apolog. adu. Eguin. Baron. p. 1097. Operum.*

(g) Cuiac. *Tomo II. Op. p. 639.*

(h) Manut. *Comment. ad Ciceron. Lib. I. ad Q. fratrem Epist. II.*

(i) *l. 3. fin. D. de iurisdict.*

(k) *l. 2. C. de pedan. iudic.*

(l) *l. vlt. C. eod.*

(m) *l. 1. C. eod.*

(n) *l. 12. D. de Offic. Procos.*

§. III.

Sed quantumuis auctori suo placuerit haec definitio, qui eam tamquam filiolam suam vnice exosculatus est: vereor tamen, vt naturam iurisdictionis Romanae vlla ex parte exhaurire videatur. *Ea definitio expensa.* Nolim quidem vti argumento GVIL. MARANI (o), qui, quum in arbitrio magistratuum positum fuisse, existimet, ipsine iudicare, an iudicem dare mallent, iurisdictionem abscisse iudicis dandi potestatem dici posse negat. Satis enim notum, & a V. C. GER. NOODTIO (p) pluribus demonstratum est, eam optionem datam non fuisse magistratibus, sed fuisse certas duntaxat extraordinariae cognitionis caussas, quas magistratus ipsi, nullo dato iudice, finiuerint: idque vel inde patet, quod CICERO (q) reprehendere non dubitat Quintum fratrem, qui ipse caussam pecuniariam cognouerat: *Quid? Prætor solet* IVDICARE, *deberi?* At non desunt alia, quae DVARENIANAM illam definitionem premunt, argumenta. Vt enim iam non dicam, eam non cadere in iurisdictionem VOLVNTARIAM (r), eiusque partem nobilissimam, legis actionem, quae tantum abest, vt desideraret iudicem, vt *passim*, (s) id est extra tribunal, etiam in transitu, veluti quum Praetor vel Praeses in balneum, vel in theatrum iret (t), recte explicaretur: iudicis etiam datione non opus erat, quoties, vt dixi, extraordinariae cognitionis caussa incideret, quippe quam ipsi magistratus decernendo finiebant (u). Quare quum omnes viri docti duas iurisdictionis partes esse fateantur, DECRETVM & IVDICIS DATIONEM (x): certissimum sane est, definitionem DVARENI nec omni iurisdictioni competere, nec totam iurisdictionem, sed eius tantum partem, & eam quidem non nobilissimam, describere. Sunt & alia, quae huic definitioni obuertit GVIL. MARANVS (y), puta quod magistratus municipales iuris dicundi habuerint potestatem, nec tamen iudices dare potuerint. Enimuero & illa de magistratibus municipalibus obseruatio, si dicendum,

(o) Guil. Maran. *Paratitl. p.* 3.

(p) Ger. Noodt *de iurisdict. Lib. I. Cap.* VII. *p.* 100. *sequ.*

[q] Cicero *Lib. I. ad Q. fratr. Epist. II.*

(r) *l.* 2. *princ. D. de offic. Procos.*

(s) *l.* 7. §. 1. *D. de ventre in possess. mitt. l.* 5. §. 9. *D. de reb. eor. qui sub tut.*

(t) §. 2. *Inst. de libertin.*

(u) *l.* 1. §. 7. 14. *D. de extraord. cognit. l.* 8. *l.* 9. *D. de offic. Praesid. l.* 1. *C. de pedan. iudic.*

(x) Carol. Sigon. *de iure ciu. Rom. Lib. I. Cap.* VII. Ger. Noodt *de iurisdict. Lib. I. Cap.* VII.

(y) Maran. *de iurisd. p.* 8. *sequ. Tom.* II.

quod res eſt, parum ſolida videtur. Potuiſſe enim etiam illos iudices dare, vel ex legis Maniliae verbis diſcimus, quibus IVRISDICTIO, IVDICISQVE DATIO ET ADDICTIO conceditur iſtis magiſtratibus (z). Quamobrem ne eo quidem argumento vti velim aduerſus DVARENI definitionem, priore ratione noſtra iam ſatis, niſi me omnia fallunt, euerſam.

§. IIII.

Aliarum definitionum examen.

Eiusdem paene commatis eſſe videntur definitiones tantum non omnes, quas excogitarunt interpretes. Pleriſque, qui ante CVIACIVM iuri interpretando operam dederunt IVRISDICTIO eſt *poteſtas publica, cum neceſſitate iuris dicundi, aequitatisque ſtatuendae coniuncta* (a): EGVIN. BARONI (b) *publica iuris dicundi poteſtas*: LVD. CHARONDAE (c) *iuris dicundi licentia*: SCIPIONI GENTILI (d) *notio ciuilium ac criminalium cauſſarum cum ſtatuendi & exſequendi poteſtate*: M. ANT. MVRETO (e) *poteſtas iudicandi, iudicesue dandi de ciuilibus controuerſiis, & de delictis priuatis, omninoque de iis tantum, pro quibus non alia, quam pecuniaria poena, imponeretur.* Vt iam non dicam de ANT. GOVEANI (f), HVG. DONELLI (g), PAVRMEISTERI (h), OBRECHTI (i), & MATTH. STEPHANI (k) definitionibus, quae ab iis, quas hactenus recenſuimus, verbis duntaxat videntur diſcrepare, iisdemque adeo, quos in prioribus illis notabimus, defectibus laborant. Nimirum parum aut nihil dicere videntur, qui iurisdictionem poteſtatem vel licentiam iuris dicundi adpellitant. Nam, vti recte obſeruat ANT. GOVEANVS (l), quid ſit *iuris dicundi poteſtas*, aeque obſcurum eſt, quam, quid ſit *iurisdictio*. Nec magis perſpicuum videtur, quid ſit *aequitatem ſtatuere*, niſi forte facultatem illam ius ciuile edictis ſuis adiuuandi, ſupplendi, corrigendiue, quod VLPIANVS (m) Praetoribus tribuit, in animo habuerint iſtius definitionis auctores. Aſt municipales magiſtratus iuris-

(z) Guil. Goeſ. *Script. rei agrar. p.* 340.
(a) Vdalric. Zaſ. *Paratitl. tit. de iurisd. n.* 1.
(b) Baro *var. Quaeſt. de iurisd. p.* 18.
(c) Lud. Charond. *de iurisd. n.* 5.
(d) Scip. Gentil. *de iurisd. Lib. I. Cap. I.*
(e) Muret. *de iurisd. p.* 209.
(f) Ant. Gouean. *de iurisd. Lib. II. n.* 59.
(g) Hugo Donell. *Comment. iur. ciu. Lib.* XVII. *Cap.* VI.
(h) Paurmeiſt. *de iurisd. Lib. I. Cap.* VII. *n.* 1.
(i) Obrecht. *de iurisd. Cap. I. n.* 19.
(k) Matth. Steph. *de iurisd. Lib. I. Cap. V. n.* 2.
(l) Ant. Gouean. *ibid. n.* 58.
(m) *l.* 7. §. 1. *D. de iuſt. & iure.*

risdictionem procul dubio habebant (n), & hinc passim memorantur IIVIRI IVR. DIC. (o) IIII VIRI IVR. DIC. (p) AEDILES IVR. DIC. (q) nec tamen vlla gaudebant potestate edicta, quibus ius ciuile ad aequitatem inflecteretur, proponendi: immo potius secundum vrbanorum magistratuum edicta ius dicere cogebantur (r). Et quis, quaeso, dixerit, Praetores & Praesides ab Hadriani temporibus iuris dicundi potestatem amisisse, quia illis non amplius integrum fuerit ius ciuile edictis suis, adiuuare, supplere, corrigere? Porro cognitio de criminibus perperam refertur ad iurisdictionem, quum praeclare docuerit MVRETVS (s), iurisdictionem vniuersam fuisse penes Praetorem, & eum tamen solis controuersiis ciuilibus disceptandis diiudicandisque praefuisse, nec de vllo cognouisse crimine publico, nisi ei imperium illud speciali lege fuisset a populo delatum. Sed & exsequendi facultas non magis, quam potestas animaduertendi in facinorosos homines, ad iurisdictionem pertinet. Extremum enim in iurisdictione est sententia (t), adeoque eius exsequutio non pars iurisdictionis, sed imperii mixti, habetur (u). Immo ne MVRETI quidem definitio, quamuis reliquis paullo accuratior, ita comparata est, vt euerti non possit. Si enim disiunctim aut in iudicando, aut in iudice dando, posita est iurisdictio: nihil profecto impedit, quo minus eam & iudici pedaneo, & arbitro, tribuamus, quippe, si non iudices dandi, at iudicandi saltim facultate instructis (x). Vnde miror, GVIL. MARANVM (y) virum doctissimum, & qui aliorum naeuos oculis paene lynceis deprehendere solet, nihil rectius impertiri potuisse, sed iurisdictionem modo vocare *iudicandi, vel iudicem dandi licentiam*, modo *iuris cuique reddendi potestatem*: quum tamen prioris illius definitionis idem, quod illius MVRETI, vitium sit, posterior vero ipso definito non multo clarior, immo illo haud paullo obscurior videatur.

 §. V.

(n) *l. 29. D. ad municipal.*
(o) Gruter. *Inscr. p.* CCCLXXXVIII. 1.
(p) Fabrett. *Cap.* VIIII. *n.* 132.
(q) Gruter. *Inscr. p.* CCXIIII.
(r) *l. 32. D. de leg.* Theoph. *Paraphr.* §. 7. *Inst. de iure nat. gent. & ciu.* Eu. Otto. *de Aedil. colon. & municip. Cap. XIII. p.* 451.
(s) Muret. *de iurisdict. p.* 208.
(t) *l. vn.* §. 1. D. *si quis ius dicenti non obtemper.*
(u) *l. 2.* D. *de iurisd. l. 5.* §. 1. *D. de offic. eius, cui mand. est iurisd.*
(x) *l. 8a. D. de iudic. l. 1. D. de arbitr. l. 14.* C. *de iudic.*
(y) Maran. *de iurisd. p.* 16. 17.

§ V.

Cuiaciana iurisdictionis definitio.

Prudenter, vti ſolet, hoc animaduertit ὁ πάνυ CVIACIVS, qui ideo accuratiorem magiſque adaequatam iurisdictionis definitionem daturus, eam eſſe ait *notionem, iure magiſtratus competentem* (z); & ſane hac definitione ſua ſibi ipſe adeo placuit vir incomparabilis, vt ſe numquam in reperiunda definitione feliciorem fuiſſe, fateretur (a). Quo minus mirandum, eam multo magis placuiſſe viris doctis, veluti CAR. HANNIBALI FABROTTO (b), qui eam in additionibus ſuis mirifice probare videtur, & VLR. HVBERO (c), qui ideo CVIACIVM *ſummum definiendi artificem* vocare non dubitat. Et ſane, eſſe eam reliquis omnibus meliorem, facile largior, idque mouiſſe videtur Illuſtrem Praeſidem, Praeceptorem meum aetate venerandum (d), vt eam in elementis ſuis ceteris omnibus anteferendam putaret. Multa tamen ei opponit vir celeberrimus, GVIL. MARANVS (e), quae hic expendere eo magis operae fuerit pretium, quo luculentius tunc, quam firmo talo ſtet CVIACII definitio, adparebit.

§. VI.

Et quid a Guil. Marano obiiciatur?

Nimirum primo, ideo mancam eſſe CVIACII definitionem; contendit MARANVS, quod iurisdictionem mandatam, quippe iure magiſtratus nemini competentem, ambitu ſuo non complectatur. Licebat enim iurisdictionem non modo magiſtratibus, ſed & priuatis, mandare (f), quibus adeo nihil omnino iure magiſtratus competebat. Deinde obſeruat, & eos aliquando, qui non fuerint in magiſtratuum numero, ius extra ordinem dixiſſe, veluti praefectos annonae & vigilum (g), iis vero illam iurisdictionem nullo iure magiſtratus competere potuiſſe. Tum porro ipſum CVIACIVM (h) alicubi docuiſſe, monet, magiſtratus Romanos non adhibuiſſe ſuam notionem aut cognitionem, niſi extra ordinem, ſed iudices dediſſe vel arbitros, qui ex formula praeſcripta ferrent ſententiam. Definitionem ergo CVIACII non, quod

a ius

(z) Cuiac. *Paratitl. Digeſt. Lib. II. Tit. I. & Paratitl. Cod. Lib. III. Tit. XIII. p.* 154. *Tom. II. Op.*

(a) Hilliger *Donell. Enucl. Lib.*XVII. *Cap.* VII. *not. f.*

(b) Fabrott. *Enarrat. ad vtraque Paratitla ibid.*

(c) Huber. *Praelect. ad Pand. Lib.II. tit. I. §. II.*

(d) *Elem. iur. ciu. ſec. ord. Pand. Parte I.* §. CCXXXX.

(e) Maran. *de iuriſd. p.* 12. *ſequ.*

(f) *l. vlt.* §. 1. *D. de offic. eius, cui mand.*

(g) *l.* 2. §. 33. *D. de orig. iur.*

(h) Cuiac. *Obſeru. Lib.* VIIII. *Cap. XXIII.*

a ius dicentibus ordinarie, ſed quod certis duntaxat caſibus extra ordinem fieri conſueuerit, exprimere, adeoque & hanc ob cauſſam non ſatis plenam perfectamque eſſe. Praeterea illam non quadrare vel iurisdictioni defenſorum ciuitatum, qui non fuerint magiſtratus (i), nec iudicum pedaneorum, quos Conſtantinopoli IVSTINIANVS iuris dicundi cauſſa conſtituerit (k), quosque, vtut inter magiſtratus non fuerint, iurisdictionem tamen habuiſſe, ex IVLIANI Nouellis (l) colligit. Denique ne id quidem praetermittendum putauit, notionis vocabulum nec iudicis dationem complecti, nec tam magiſtratibus, quibus potius cognitio fuerit, quam iudicibus, potius pedaneis, tribui, adeoque notionem eamdem eſſe, ac παρασημείωσιν, ſeu *adnotationem*, id eſt cognitionem ſummariam, & non actis ſollemniter confectis, ſed rebus breuiter adnotatis, ſuſceptam. Quae planaria notio quomodo iurisdictionis naturam ac indolem abſoluere poſſit, vix ſe intelligere, ait MARANVS, maxime quum notio illa iudicis dationem numquam, ac ne iis quidem locis, in quibus iunguntur *cognitio* & *iurisdictio*, ſignificet.

§. VII.

Et haec quidem ſunt, quibus MARANVS definitionem CVIACIANAM euertiſſe ſibi viſus eſt, argumenta, quae an admodum ſtringant, iam paucis erit diſpiciendum. Et primum quidem illud, quod mandatae iurisdictioni non quadret haec definitio, parum ferire videtur CVIACIVM. Omnino enim illa mandatario competit iure magiſtratus, non quidem ſui, ſed mandantis. Nam, *qui mandatam iurisdictionem ſuſcepit, proprium nihil habet, ſed* EIVS, *qui mandauit*, IVRISDICTIONE *vtitur* (m): quin *etſi Praetor ſit is, qui alienam iurisdictionem exſequitur, non tamen pro ſuo imperio agit, ſed* PRO EO, *cuius mandatu ius dicit, quoties* PARTIBVS EIVS *fungitur* (n). Vt adeo nihil impediat, quo minus & mandatario iurisdictionem iure magiſtratus competere dicamus. Quod ad Praefectos annonae & vigilum attinet, eos quidem magiſtratus fuiſſe negat POMPONIVS: ſed nec iurisdictionem eosdem habuiſſe ait. Saltim Praefectum Vigilum ius dixiſſe, non conſtat, quamuis eum in facinoroſos quosdam, veluti incendiarios, fures

Vindiciae aduerſus Maranum datae.

 res

(i) *Nouell. XV. Cap. I.*
(k) *Nouell. LXXXII. Cap. I. ſequ.*
(l) Iuliani *Nouell. LXXXII. Cap. III.*
(m) *l. 1. §. 1. D. de offic. eius, cui mand. eſt iuriſd.*
(n) *l. 3. §. 1. D. eod.*

res nocturnos, effractores, raptores, capsarios, in seruandis lauantium vestimentis negligentiores, inquilinos, ignem male custodientes, animaduertere potuisse, non ignoremus, nisi qua persona tam atrox, tamque famosa esset, vt ad Praefectum vrbi remittenda videretur (o). Praefectum aerario iurisdictionem habuisse, aliunde quidem probari potest (p): ast vel id ipsum argumento est, eum inter magistratus, non ordinarios quidem, sed extraordinarios, fuisse. Hinc ipse CVIACIVS (q): *Praefecti*, inquit, *annonae & vigilum non sunt magistratus stati & legitimi, sed extra ordinem moremque consuetum, ad tempus, vtilitatis caussa constituti.* Et V. A. CORNELIVS VAN BYNCKERSHOECK (r): *Constat, Praefectos annonae & vigilum ideo magistratus non dici, quod ordinarii non fuerint, quae oppositio & alias occurrit, & a plerisque interpretibus hic notata est.* Denique & IO. GVILIELMVS (s), vt alios praetermittam, praefectos annonae *iis* accenset *magistratibus, qui aut cito e republica sublati fuere, quum annui essent, aut non, nisi re cogente, creari solerent*, id est, ceu ipse vocat, EXTRAORDINARIIS. Si vero magistratus etiam extraordinarios veros esse magistratus nemo negat, & ipsis dictatoribus id vocabulum tribuit POMPONIVS (t): quid prohiberet, quaeso, quo minus & praefectos istos iurisdictionem, si quam habuerint, iure magistratus explicasse dicamus? Tertio argumento MARANVS male cum ipso CVIACIO committit CVIACIVM. Is enim nihil aliud dicit, quam quod ordinarie non soliti sint magistratus ipsi de facto cognoscere, sed eam notionem plerumque delegarint iudicibus pedaneis. Ast vel haec ipsa iudicum datio notionem requirebat, vt prius Praetor pro tribunali audiret iura partium, puta, quae actio instituatur, quae ei obuertatur exceptio, quid porro actor replicationis, quid reus duplicationis loco proferat, denique dandane sit illa actio & exceptio, an deneganda, & qua denique formula circumscribendum sit iudicis officium, caussa cognita statueret (u). Hinc tam frequentes formulae edictales: SI IVSTA CAVSSA VIDEBITVR, IVDICIVM DABO (x): CAVSSA COGNITA IVDICIVM

(o) *l.* 3. §. 1. 2. 5. *l.* 4. *D. de offic. Praef. vigil.*

(p) *l.* 1. §. 18. *D. de exercit. act. l. vlt. D. quod cum eo, qui in al. pot.*

(q) Cuiac. *Adnot. ad l.* 2. §. 33. *D. de orig. iur.*

(r) Bynckersh. *Praetermiss. ad d. l.* 2. §. 33. *eod.*

(s) Guilielm. *de Magistr. Rom. litt.* G. *p.* 1.

(t) *l.* 2. §. 18. *D. de orig. iur.*

(u) Car. Sigon. *de Iudic. Lib.* I. *Cap.* XVIIII. *sequ.*

(x) *l.* 1. §. 1. *D. de dolo malo.*

CIVM DABO (y): CVIVS IVSTISSIMA CAVSSA ESSE VIDEBITVR, EI AGENDI POTESTATEM FACIAM (z), & similes. Immo & exceptiones a Praetore postulari, nec aliter, quam caussa cognita, dari, formulaeque inseri solebant. Hinc VLPIANVS (a): *Hoc tamen iure vtimur, vt Praetor* EX CAVSSA *aestimet, an* HANC EXCEPTIONEM DARE *debeat: plerumque enim vtilitas suadet*, EXCEPTIONEM *istam* DARI. Et CICERO (b): *Agit is, cui manus praecisa est, iniuriarum*, POSTVLAT *is, quocum agitur a Praetore* EXCEPTIONEM. *Is, qui agit, iudicium purum postulat: ille quocum agitur*, EXCEPTIONEM *ait* ADDI OPORTERE. Et alibi (c): *Quare in iure plerumque versantur, ibi enim &* EXCEPTIONES POSTVLANTVR, *&* AGENDI POTESTAS DATVR, *& omnis conceptio priuatorum iudiciorum constituitur*. Pertinent huc & alia veterum testimonia, (d) quae, promissae breuitatis memores, studio hic praetermittimus. Quum ergo ne iudicis quidem datio sine notione fieret: quis, quaeso, iurisdictionem omnem in notione iure magistratus competente positam fuisse negauerit? Quarto MARANI argumento paucis opinor satisfieri posse. Defensores enim ciuitatum & iudices pedanei libera adhuc republica, & postea aliquamdiu, non fuere magistratus: at simul ac illis iurisdictio quaedam ordinaria a principibus data est, in magistratuum numero procul dubio esse coeperunt, aeque ac *ναυτοδίκαι*, & *defensores corporum*, singulis professionibus praefecti (e), quorum iurisdictionem sanctione munit ANASTASIVS Imp. (f) Quamuis enim priuati essent (g), & ex ipsis negotiatoribus & corporatis eligerentur (h): iudices tamen vel magistratus esse coeperunt semel electi, adeoque illis iurisdictio omnino iure magistratus, minimi quidem, at magistratus tamen, competiit. Florentiore adhuc republica, iurisdictio & forum erat solius magistratus, iudicium etiam priuatorum, vti

(y) *l.* 17. §. 10. *D. de iniur. l.* 1. *pr. D. de superf. l.* 2. *pr. D. quod cum eo qui in al. pot.*

(z) *l.* 3. *pr. D. de sepulcr. viol.* Barn. Brisson. *de Form. pop. Rom. Lib. II. p.* 280. *sequ.*

(a) *l.* 1. §. 6. *fin. D. ne quid in flum. publ.*

(b) Cicero *de Inuent. Lib. I. Cap. XX.*

(c) Idem *ibid. Lib. II. Cap.* XVIIII.

(d) Cic. *de Oratore Lib. I. Cap.* XXXVII. *& Academ. Quaest. Lib. IIII. Cap. XXX.*

(e) *l.* 34. §. 1. *D. de iureiur.* Lamprid. *vit. Alexandri Cap. XXXIII.*

(f) *l. vlt. C. de iurisd. omn. iud.*

(g) Maran. *de iurisd. p.* 14. *Tom. II. Op.*

(h) Lamprid. *ibid.* Petit. *Commentar. ad Leg. Atticas. Lib. V. Tit. V. p.* 423. Reines. *Inscript. class. I. n.* 204.

vti recte notarunt CVIACIVS (i) & DVARENVS (k). Aſt haec omnia confudit noua iſta ac IVSTINIANEA iuriſprudentia, &, vti ex titulo Codicis *de iuriſdictione omnium iudicum* patet, inter magiſtratum & iudicem nihil omnino diſcriminis reliquit. Denique & poſtrema MARANI obſeruatio de differentia *cognitionis* & *notionis*, ſeu *παρεγρημμένως*, parum ſolida eſt, quum haec fere promiſcue vſurpentur. Sane vti notio tribuitur Praeſidibus (l), Praetoribus (m), praefectis vrbi (n), ipſique Principi (o): ita & iudicibus pedaneis modo *notio* (p), modo *cauſſae cognitio* (q), quam tamen MARANVS ſolis magiſtratibus vindicare voluit, fuiſſe dicitur. Nec magis verum eſt, *notionem* nihil aliud eſſe, quam *παρεγρημμένων*. Haec enim fuit cognitio, *ſummatim* facta, vti VLPIANVS (r) loquitur, in qua non plena acta conficiebantur, ſed res breuiter, ac veluti per indicem, ſolebat adnotari: Vnde *παρεγρημμένων excerpta* vertit HIERONYMVS. (s) At vero ſiue ſummatim & leuato veluti velo, ſiue plene & accuratius, cauſſa cognoſceretur: & *notio* haec erat & *cauſſae cognitio*: ceu vel inde patet, quod iudices modo *ſummatim cognoſcere* (t), modo rem accuratius aeſtimare dicuntur.

§. VIII.

Alia aduerſus Cuiacii definitionem dubia.

Hactenus ergo, quod ad MARANVM attinet, integra omnia habet CVIACIVS, neque ab illo quidquam adlatum eſt, quod huius definitionem non dicam euertat, ſed tantum concutiat. Immo potius illa, vti iam diximus, omnium, quae hactenus adlatae ſunt, optima eſt, naturamque ac indolem iurisdictionis rectius, quam vlla alia, exprimit. In eo tamen deficere illam dixeris, quod nec EXTRAORDINARIAE, nec VOLVNTARIAE iurisdictioni quadrare videatur. Non illi, quia non iure magiſtratus, ſed ſpeciali lege, SCo, vel conſtitutione principis, defertur, veluti tutoris

(i) Cuiac. *Paratitl. tit. C. de iuriſd. omn. iud.*

(k) Duaren. *Op. p.* 153.

(l) *l.* 2. *C. ſi adu. fiſc. l.* 9. *C. de rei vindic. l.* 1. §. 12. *D. ad SC. Turpill.*

(m) *l.* 8. §. 1. *D. de tranſact. l.* 3. §. 3. *D. de lib. exhib. l.* 1. §. 14. *D. de ſeparat.*

(n) *l.* 1. §. 4. *D. de offic. praef. vrb.*

(o) *l.* 10. §. 1. *D. de adpellat.*

(p) *l.* 3. *C. quando prou. non eſt nec. l.* 9. *C. quom. & quand. iud. ſent. prof. deb. l. vlt.* §. *vlt. D. quod met. cauſſ.*

(q) *l.* 4. §. 1. *D. de eo quod cert. loc. l.* 35. *D. de hered. inſt. l.* 13. *D. de ritu nupt.*

(r) *l.* 5. §. 8. *D. de agnoſ. vel alend. part.*

(s) Hieronym. *ad Ezechiel.* Cuiac. *ad Nouell. LXXXII.* Ant. Auguſtin. *Gloſſar. obſcur. verb. Iuliani voce paraſimioſis.*

(t) *d. l.* 5. §. 8. *D. de agnoſc. vel al. part.*

toris datio (u), & decretum super transactione de alimentis (x): Neque huic, quoniam ea non consistebat in notione, sed sine caussae cognitione, passim, & in transitu, veluti quando Praetor in balneum vel theatrum ibat, recte explicabatur (y), praeterquam si minor viginti annis manumittere vellet (z). Accedit, quod inter voluntariae iurisdictionis actus etiam essent legis actiones, easque itidem non omnes promiscue, & iure magistratus, haberent, sed quidam tantum, *apud quos esse* dicebatur *legis actio*, id est, quibus ea iurisdictio speciali lege data fuerat, qui etiam ideo hanc iurisdictionis suae partem aliis mandare non poterant. (a) Si ergo verum est, vti est verissimum, nec extraordinariam iurisdictionem, nec voluntariam omnem, iure magistratus competere, & hanc praeterea plerisque casibus sine notione vel caussae cognitione explicari: mancam sane esse oportet definitionem, quae iurisdictionem in notione, iure magistratus competente, consistere, ponit. Haec sane multo maiore cum specie obuerti poterant CVIACIO, qui & ipse haec tela praeuidebat, ac proinde ita respondebat aduersariis (b): *Definitio est iurisdictionis ordinariae. Nam extraordinariam etiam ii, qui non sunt magistratus, habent, veluti praefectus annonae, & praefectus vigilum. Vel, si vis omnem complecti, iurisdictio est notio, quae iure magistratus, vel ex mandato magistratus, vel extra ordinem competit.* Ita in gratiam aduersariorum, quorum stricturas subuerebatur, definitionem suam & ad ordinariam iurisdictionem restrinxit, & laciniis quibusdam auxit CVIACIVS. Cuius tamen consilii sui quas ipse rationes habuerit, vix me intelligere fateor. Rectius enim ex mea quidem sententia, sese expedire potuisset vir eruditissimus, si in memoriam reuocasset aduersariis, iurisdictionem extraordinariam proprie non esse iurisdictionem, idque agnoscere VLPIANVM (c), dum scribit: *Tutoris datio neque imperii est, neque* IVRISDICTIONIS. Nec magis id nomen mereri iurisdictionem voluntariam, quippe quae & in caussis propriis (d), & extra tribunal (e), immo & extra territorium (f) possit exerceri, quum tamen alias nec ius sibi ipse quisquam, nec

(u) *l. 6. §. 2. D. de tutel.*

(x) *l. 8. §. 17. 18. D. de transact.*

(y) *l. 2. Inst. de libertin.* Ger. Noodt *de iurisdict. Lib. I. Cap. X. p. 105.*

(z) *§. 4. & 5. Inst. quib. ex causs. manumitt. non licet.*

(a) *l. 2. §. vlt. l. 3. D. de offic. Procos.*

(b) Cuiac. *Paratitl. Cod. Lib. III. tit. XIII. p. 153. Tom. II. Op.*

(c) *l. 6. §. 2. D. de tutel.*

(d) *l. 2. D. de offic. Procos.*

(e) *§. 2. Inst. de libertin.*

(f) *l. 36. D. de adopt.*

(g) nec aliis extra tribunal (h) recte reddat, & extra territorium ius dicenti impune non pareatur (i), vti pluribus demonstrauit MARANVS (k). Eo sane posito, salua est CVIACII definitio, eaque nulla melior adhuc reperta est, si vel maxime species illas, quae propriae iurisdictionis nomine non veniunt, non comprehendat.

§. VIIII.

Iurisdictio non minus, quam imperium, vel priuata vel publica. Quid iurisdictio imperiumque priuatum?

Quamuis vero ita defendi possit illa CVIACII definitio, immo, ita intellecta, reliquis omnibus merito anteferenda videatur: fatendum tamen est, eam antiquis Romanae iurisprudentiae principiis non per omnia conuenire. Quod vt eo rectius intelligatur, rem paullo altius repetere iuuabit. Romanis olim reuera duplex erat IVRISDICTIO: vna PRIVATA vel DOMESTICA, altera PVBLICA. *Illa* patribus familias in vxores, liberos & seruos; *haec* magistratibus in ciues & peregrinos, qui erant intra territorium, competebat. Sed & duplex IMPERIVM recte statuitur: PRIVATVM alterum, alterum PVBLICVM, quorum illud patribusfamilias lege generali, quae de patria potestate iam a Romulo lata (l), & postea duodecim tabulis a Decemuiris inserta fuerat (m); hoc speciali lege certis magistratibus deferebatur (n). Quod ad IVRISDICTIONEM DOMESTICAM attinet: tanta, tamque libera erat patrisfamilias iuris dicundi potestas, vt caussas vxoris, liberorum, seruorum suo arbitratu diiudicaret ac decideret, ac proinde a M. SENECA patre (o) *domesticus magistratus*; a filio, L. SENECA (p), *iudex domesticus* iure diceretur. Hinc quum Calae, matronae, lites quaedam cum filiis intercederent, VALERIANVS & GALLIENVS A. A. (q) rescribunt, *congruentius videri*, INTRA DOMVM *inter eam & filios suos, si quae controuersiae oriantur*, TERMINARI, iudice procul dubio patrefamilias, caussamque summarie cognoscente. Sic & si quid ex negotiatione peculiari deberent filii seruiue familiares: non magistratus, sed pater, veluti iudex domesticus merces peculiares pro rata distribuebat creditori-

(g) *l.* 10. *D. de iurisdict.*
(h) *l.* 3. §. 8. *D. de bon. possess.*
(i) *l. vlt. D. de iurisdict.*
(k) Maran. *Paratitl. p.* 144.
(l) Dionys. Halicarn. *Antiqu. Rom. Lib. II. p.* 97.
(m) Dionys. Halicarn. *ibid. p.* 98.
(n) *l.* 1. *pr. D. de offic. eius cui mand. est iurisdict.*
(o) M. Seneca *Controu. Lib. II. Cap. III.*
(p) L. Seneca *de Benefic. Lib. III. Cap. XI.*
(q) *l.* 4. *C. de patr. pot.*

ditoribus (r), neque ea de re Praetorem adiri necesse erat, nisi pater vel dominus male tribuisset (s). Nec minus expressa passim exstant imperii domestici vestigia. Nam ipsas vxores, quae in manum conuenerant, maritorum iudicio permissas, & coram propinquis de capite famaque caussam dicere coactas (t), aliquando relegatas, aliquando capitis damnatas fuisse, legimus (u), eamque mariti potestatem CASSIODORVS (x) vocat DISTRICTIONEM *maritalem ac domesticam*, quia medii aeui scriptoribus *districtio* plerumque est iurisdictio, vel potestas coercendi, quemadmodum ipsi subditi, qui alicuius iurisdictionem agnoscere tenebantur, *districtuales* vocatos esse in variis chartis apud CAR. DV FRESNE (y), animaduertimus. Ita & paternum imperium extra omnem dubitationis aleam positum est. Solebant enim patres & cognoscere de liberorum criminibus, & iis supplicium, quod meruisse videbantur, de propinquorum amicorumque sententia irrogare (z). Cassium sane filium, extribunum plebis, *adhibito* PROPINQVORVM *&* AMICORVM CONSILIO, *adfectati regni crimine* DAMNASSE, *adfectumque verberibus* NECARI *iussisse, ac peculium eius Cereri consecrasse patrem*, a VALERIO MAXIMO (a) relatum legimus, quamuis rem alii aliter narrent. Sed & aliorum huiusmodi exemplorum numerum haud poenitendum nobis non modo VALERIVS MAXIMVS eodem capite, sed & alii probatissimi auctores sufficiunt. Vt enim iam nihil dicam de Fabio Eburno, quem filium domi damnasse QVINCTILIANVS (b) memoriae prodidit, vel de A. Fuluio Senatore, qui filium prauo aequalium consilio amicitiam Catilinae sequutum, & in eius castra temerario impetu ruentem, medio abstractum itinere necari iussit (c): notatu profecto dignissimum est domesticum T. Arrii iudicium, quod SENECAE (d) verbis

(r) *l. vlt. D. de tribut. act.*

(s) Cuiac. *Paratitl. Dig. eo tit.* Maran. *Paratitl. p.* 322.

(t) Tacit. *Annal. Lib. II. Cap. LXXXV. Lib. XIII. Cap. XII.* Sueton. *Tiber. Cap. XXXV.*

(u) Gell. *Noct. Attic. Lib. II. Cap. XXIII.* Plin. *Hist. Nat. Lib. XIIII. Cap. XIII.*

(x) Cassiodor. *Var. Lib. V. Cap. XXXII.*

(y) Car. du Fresne *Gloss. med. & inf. Lat. p.* 1558. *&* 1561. *Tom. II. edit. nouiss.*

(z) Petr. Aerod. *Pandect. rer. iudic. Lib. VI. tit. VII. p.* 227. *sequ.*

(a) Valer. Max. *Lib. V. Cap.* VIII. *exemplo* 2.

(b) Quinctilian. *Declam. III.*

(c) Sallust. *Catilin. Cap.* XXXVIIII. Valer. Max. *Lib. V. Cap.* VIII. *exemplo* 5.

(d) Seneca *de Clement. Lib. I. Cap.* XV.

verbis describere iuuabit. *T. Arrium*, inquit philosophus, *qui filium, deprehensum in parricidio, exsilio damnauit* CAVSSA COGNITA, *nemo non suspexit, quod contentus exsilio, & exsilio delicato, Massiliae parricidam continuit.* Et paucis interiectis: *Cogniturus de filio T. Arrius, aduocauit in* CONSILIVM *Caesarem Augustum, venit in priuatos parietes: adsedit: pars alieni* CONSILII *fuit. Non dixit: Immo in meam domum veniat. Quod si factum esset, Caesaris futura erat* COGNITIO, *non patris,* AVDITA CAVSSA, *excussisque omnibus, & his, quae adolescens pro se dixerat, & his, quibus arguebatur, petit, vt* SENTENTIAM *suam quisque scriberet, ne ea omnium fieret, quae Caesaris fuisset.* En patrem, domi suae damnantem filium parricidam, & quidem caussa cognita, omnibusque, quae in iudiciis capitalibus necessaria erant, religiose obseruatis. Nec aliam caussas seruorum cognoscendi rationem fuisse puto, nisi quod hic heri non adeo multos adhibuisse in consilium videntur. Saltim non sine caussae cognitione damnatos esse seruos, vel ex verbis illis, quibus maritus apud IVVENALEM (e) vxoris truculentiam reprimere studet, intelligitur:

Pone crucem seruo: meruit quo crimine seruus
Supplicium? quis testis adest? quis detulit? audi.
Nulla vmquam de morte hominis cunctatio longa est.

Sed de hac iurisdictione imperioque domestico, plura hic addere nihil attinet: quamuis vtrumque recte definiri posse videatur *notio & potestas animaduertendi in caussis vxorum, liberorum, & seruorum, quae patrifamilias domi ex iure Quiritium competebat.*

§. X.

Quid publica iurisdictio? At multo sublimior erat illa iuris dicundi potestas, quam PVBLICIS auspiciis magistratus explicabant, & de cuius adeo definitione nos in primis hic sollicitos esse decet. Hic ergo primum animaduertimus, Romanos hanc potestatem, quam Graeci δικαιοδοσίαν, quasi *iuris dationem*, vocabant, non sine caussa IVRISDICTIONEM dicere maluisse. Cuius rei rationem quum ignorarent glossatores, homines diligentes illi quidem atque ingeniosissimi, sed ab omni elegantiore doctrina destituti, in vniuerso iure nostro pro *iurisdictione*, *iurisditionem* rescribendam censebant (f), crisi profecto admodum ridicula, & cui, ceu EGVIN. BARO (g) recte

(e) Iuuenal. *Satyr.* VI. *v.* 219.

(f) Accurs. *apud* Matth. Steph. *de iurisd. Lib.* I. *Cap.* I. *n.* 10.

(g) Egu. Baro *Var. Quaest. de iurisdict. p.* 29.

recte monuit, omnium Latinorum vſus repugnat. Potuiſſent illi, ſi mens non laeua fuiſſet, animaduertere, hoc vocabulum eſſe ἐμφαντικώτατον, & ipſam iurisdictionis naturam ac indolem accuratiſſime exprimere. Vere enim in DICENDO poſita erat vniuerſa iurisdictio, puta in verbis illis ſollemnibus: DO, DICO, ADDICO, pronunciandis. Obſeruarunt hoc omnes, quibus paullo perſpectior fuit Romanae iurisdictionis ratio. VARRO (h): *Dies faſti*, inquit, *per quos Praetoribus omnia* VERBA *ſine piaculo licet* FARI. *Contrarii horum vocantur nefaſti, per quos dies nefas*, FARI *praetorem*: DO, DICO, ADDICO. *Itaque non poteſt agi*: NECESSE *eſt, aliquo eorum vti* VERBO, *quum lege quid peragitur.* Et OVIDIVS (i):

Ne tamen ignores variorum iura dierum,
Non habet officii Lucifer omnis idem.
Ille nefaſtus erit, per quem TRIA VERBA *ſilentur*:
Faſtus erit, per quem LEGE *licebit* AGI.
Neu toto perſtare die ſua iura putaris.
Qui iam faſtus erit, mane nefaſtus erat.
Nam ſimul exta Deo data ſunt, licet OMNIA FARI,
VERBAQVE *honoratus* LIBERA *Praetor habet.*

Addo locum SVETONII, quem ex eius libro octauo Praetorum ſeruauit PRISCIANVS (k): *Faſti dies ſunt, in quibus* IVS FATVR, *id eſt, dicitur, vt nefaſti, in quibus* NON DICITVR. Similia fuerunt apud FESTVM (l): ſed partim corrupta hodie, partim mutila. Priorem tamen locum ita in adnotationibus reſtituit SCALIGER (m): *Faſtis diebus* IVS FARI *licebat, nefaſtis non* FARI *licebat.* Poſteriorem idem vir eruditiſſimus hunc in modum ſupplet: (n) *Nefaſti dies* N. *omni ex parte nefaſti ſunt, vt dies apud quem numquam licet* FARI: DO, DICO, ADDICO. N. E. P. *nefaſti parte priore ſunt, quibus poſtea & ſerui liberati ſunt ſaepe, & ---unt, & in prouincias itum, & ſacra inſtituta ſunt, & aedes ſacrari, & vota ſolui poſſunt.* Denique & MACROBIVS (o) rem ita exprimit: *Faſti ſunt, quibus licet* FARI *Praetori* TRIA VERBA *ſollemnia* DO, DICO, ADDICO. Quinam vero dies faſti nefaſtiue eſſent, id eſt,

 quibus

(h) Varro *de lingu. Lat. Lib.V. pag.* 54.
(i) Ouid. *Lib. I. Faſtor. v.*45. *ſequ.*
(k) Priſcian. *Lib.* VIII. p. 187. *edit. Baſ.* 1545.
(l) Feſt. *voce faſtis p. LX. & voce nefaſti p.* CXVIII.
(m) Scaliger. *Not. ad Feſt. p.* LVIII.
(n) Idem *ibid. p.* C.
(o) Macrob. *Saturnal. Lib. I. Cap.* XVIIII.

quibus ius dicere liceret, vel non liceret, olim ſoli Pontifices ſciebant; *a quibus etiam dies, tamquam a Chaldaeis*, teſte CICERONE (p), *petebantur*, quique nacti illam poteſtatem faſtos ordinandi intercalandique, *licenter gratificantes publicanorum vel* LITIGANTIVM *commodis, ad arbitrium ſuum ſubtrahebant tempora, vel augebant*, ſi fides eſt AMMIANO MARCELLINO (q). Iam ergo quum ex tot veterum teſtimoniis luculentiſſimis pateat, ius dicere idem fuiſſe veteribus ac *fari, ius fari, tria verba fari, verba illa libera habere, aliquo trium illorum verborum* DO, DICO, ADDICO *vti:* manifeſtum ſane eſt, IVRISDICTIONEM Romanis nihil aliud fuiſſe, quam *poteſtatem dandi, dicendi addicendiue id, quod ſecundum ius oportebat, ſiue iure proprio magiſtratus, ſiue ex illius mandatu, ſiue ex ſpeciali lege competentem.*

§. XI.

Probatur definitionem noſtram eſſe adaequatam.

Haec demum eſt vera ac genuina IVRISDICTIONIS definitio, quae non modo veteris iuriſprudentiae principiis, ſed & omnibus iuriſdictionis ſpeciebus, egregie quadrat. Sive enim VOLVNTARIAM, ſiue CONTENTIOSAM, conſideremus: vtramque in poteſtate DANDI, DICENDI, ADDICENDI poſitam eſſe animaduertimus. *Voluntariae* iuriſdictionis erant, e. g. manumiſſio & adoptio. In vtraque aliquid ADDICEBAT Praetor, & in illa quidem libertatem; in hac ipſum filium, ab adoptante emtum & vindicatum, a patre naturali vero non contrauindicatum, ſed in iure ceſſum. Hinc ad manumiſſionem per vindictam adludens CICERO (r): *Itaque*, inquit, *vſurpaui vetus illud Druſi, vt ferunt, Praetoris, in eo, qui eadem liber non iuraret, me iſtos* LIBEROS *non* ADDIXISSE. Et de adoptione diſerte refert CAIVS iureconſultus apud BOETHIVM (s) *in iure ceſſionem adoptiui hoc modo eſſe factam. Apud magiſtratum populi Romani, vel apud Praetorem, vel apud Praeſidem prouinciae, eum, cui in iure cederetur, rem tenentem ita vindicaſſe* : HVNC EGO HOMINEM EX IVRE QVIRITIVM MEVM ESSE AIO. *Deinde poſtquam hic vindicauerit, Praetorem interrogaſſe eum, qui cederet, an contrauindicaret? Quo negante, aut tacente, tunc ei, qui vindicauerit, eam rem* ADDIXISSE. Addicebatur ergo adoptanti adoptiuus, & quidem formula, quam

(p) Cicero *pro Muraena Cap. XI.*
(q) Ammian. Marcellin. *Lib.* XXVI. *Cap. I.*
(r) Cicero *Lib.* VII. *ad Attic. Epiſt. II.*
(s) Boeth. *Commentar. ad Ciceron. Topic. ad Trebat. Lib. III.*

quam VALERIVS PROBVS (t) ſeruauit: Q. N. A. N. N. H. E. H. P. E. V. A. id eſt. *Quando neque ais, neque negas, hunc ego hominem praeſenti & vindicanti* ADDICO. Deinde & *contentioſa* iurisdictio in DANDO, DICENDO, ADDICENDO conſiſtebat. DABAT enim Praetor vindicias (u): DABAT petitori actionem (x), & quidem tam libere, vt vnus ſaepe Praetor daret actionem, quam alter negare eſſet ſolitus (y): nec minus exceptionem DABAT ei, vnde petebatur (z): DABAT denique iudicem, formulamque, qua eius poteſtas circumſcribebatur (a): immo aduocatos quoque non habentibus DABAT (b). Saepe etiam DICENDO, ADDICENDOQVE iuriſdictionem ſuam explicabant magiſtratus Romani. DICEBANT enim viam petentibus vindicias, & e iure manum conſertum ituris (c): DICEBANT, dum interdicebant: ADDICEBANT iudices arbitroſque, quos litigantes non recuſauerant (d): ADDICEBANT dominium (e), pignora (f), bona libertatum ſeruandarum cauſſa (g), immo iure veteri ex legibus XII. Tabularum creditores obaeratos, qui ſolvendo non eſſent (h). Porro tum PROPRIA, tum MANDATA, tum PROROGATA, aut, vt PERIZONIVS (i) mauult, PROPAGATA, iuriſdictio hac definitione comprehenditur: Qui enim *propriam* & *prorogatam* iuriſdictionem exercent, iure magiſtratus; qui *mandatam*, alterius magiſtratus mandatu *dant*, *dicunt*, *addicunt*. Denique non minus EXTRAORDINARIAE quam ORDINARIAE iuriſdictioni quadrat noſtra haec definitio. Nam & qui illam ex ſpeciali lege acceperant, tutores & curatores DABANT (k), ſuſpectis adminiſtratione interdicebant, adeoque DICEBANT (l): nec vllus poteſt excogitari iuriſdictionis qualiſcumque actus, *in quo non*, vt VARRONEM dicentem audiuimus,

(t) Add. Barn. Briſſon. *de Form. Lib.* V. *p.* 375.

(u) Aſcon. Paedian. *in Cicer. Verrin.* *III.*

(x) Barnab. Briſſon. *de Formul. Lib.* *V. p.* 415.

(y) *l.* 1. §. 4. *l.* 7. §. *vlt. D. de dolo malo l.* 24. §. 2. *D. de iudic. l.* 102. §. 1. *D. de reg. iur.*

[z] Barn. Briſſon. *de formul. Lib. V.* *p.* 402.

[a] *l.* 3. *fin. D. de iuriſdict.*

[b] *l.* 1. §. 4. *D. de poſtulando.*

[c] Cicero *pro Muraena Cap. XI. ſequ.*

[d] *l.* 39. *l.* 46. *l.* 80. *D. de iudic. l.* 4. *fin. D. de eo quod cert. loc. l.* 30. *D. famil. ercisc.*

[e] *l. vlt. C. ſi in cauſſa iudic. pign. capt.*

[f] *l.* 15. §. 3. & §. 6. *D. de re iudic.*

[g] *l.* 2. *l.* 4. *D. de fideicomm. libert.*

[h] Quinctilian. *Inſt. Orat. Lib.* VII. *Cap. III. & Declamat. CCCXI.*

[i] Perizon. *Animadu. Hiſt. Cap.* VI. *p.* 229.

[k] *pr. Inſt. de Atilian. tut.*

[l] §. 1. *Inſt. l.* 5. §. 3. *D. de ſuſpect. tutor.*

diuimus, *necesse fuerit, aliquo eorum vti verbo*, id est, in quo non magistratus vel dederit, vel dixerit, addixeritue.

§. XII.

Imperium an idem ac iurisdictio?

Ex iis vero, quae hactenus diximus, iam facile intelligimus, inter iurisdictionem, quam modo definiuimus, & IMPERIVM permultum interesse. Quamuis enim ea, pro iisdem habenda esse suspicatus sit vir doctissimus & insigne saeculi sui decus, ANT. GOVEANVS (m): ipse tamen mox coniecturam suam damnauit, eamque minus esse solidam, ingenue, quo fuit candore, fassus est. Idem vero postea multo maiore studio egisse nouimus GER. NOODTIVM (n), ANT. SCHVLTINGIVM (o), NIC. HIER. GVNDLINGIVM (p) & GE. CHRIST. GEBAVERVM (q), qui omnes MERVM idem esse putant, ac acre & vehemens, MIXTVM idem, ac lene, mite, temperatum, ac proinde MERVM IMPERIVM pro iurisdictione acerbiore ac vehementi, MIXTVM pro leni, ac mitiore accipiunt. Cui sententiae suae in eo quaerunt praesidium, quod non solum exstent veterum loca, in quibus manifesto eo sensu accipiantur ista vocabula: (r) verum etiam saepe veteres iureconsulti promiscue vsi sint, imperii & iurisdictionis vocibus (s), idque argumento sit luculentissimo, imperium & iurisdictionem tantum sono differre. Enimuero quantumuis haec speciosa sint: expensis tamen omnibus, quae huc facere videbantur, numquam a me impetrare potui, vt viris illis doctissimis hac quidem in re adsentirer. Quamuis enim *mixtum*, desumta a vino translatione, aliquando pro leni & miti; *merum* pro vehementiore atque acerbiore a vetustis auctoribus vsurpetur: non tamen sequitur, vt & iureconsulti rariore illa horum vocabulorum notione vsi sint; quando IMPERIVM in *merum* & *mixtum* diuiserunt. Immo potius, quo sensu mixtum aliquod vocent imperium, non aliunde rectius discimus, quam ex ipsis eorum fragmentis. PAVLLO

[m] Ant. Gouean. *de iurisdict. Lib. II. p. 71.*

[n] Ger. Noodt *de iurisd. lib. I. Cap. IIII.*

[o] Ant. Schulting. *πρότ. Lib. II. Tit. I. §. I.*

[p] Gundling. *πρότ. ibid.* §. *V.*

[q] Gebauer. *Comment. de iurisdict. Cap. I.* §. IIII. *sequ.*

[r] *Sic* Noodtius *laudauit locum* Ciceronis *pro A. Caecina Cap. II.* Gebauerus *vero addidit testimonia* Plauti *Aulul. Act. II. scen. III. v. vlt.* Martialis. *Lib. II. Epigr.* LVII. Apuleii *Metamorph. Lib.* VII. *p. 297.* Auson. *Epigr. in Meroen anum vinosam.*

[s] Loca ista collegerunt Noodtius *de iurisdict. Lib. I. Cap. II. p. 94.* & Ant. Schulting. *ibid.*

LO (t) enim MIXTVM imperium eſt, *quod iurisdictioni* COHAERET: VLPIANO (u) contra, *cui* INEST *iurisdictio.* Eaque loca argumento ſunt, *mixtum* dici imperium, quod ita admixtum & ſuperadditum eſt iurisdictioni, & cui ipſa quoque iurisdictio ita admixta eſt, vt alterum alteri inſit regulariter, & inſeparabili nexu cohæreat. Vti enim iurisdictio ſine modica coercitione nulla eſt: (x) ita nec coercitioni illi modicae locus eſt ſine iurisdictione, id eſt, niſi Praetor prius dederit, dixerit, addixerit, quia ius noſtrum non patitur, vt magiſtratus ab exſequutione iudicia auſpicentur (y). Ergo, petita a contrario definitione, *merum* imperium erit, quod non cohaeret iurisdictioni, cuique non ineſt iurisdictio, ſed quod ipſum per ſe ſubſiſtit. Vnde prudenter ANT. GOVEANVS (z) quem tamen metaphoricam illam vocum ſignificationem primum obſeruaſſe, diximus, non auſus eſt coniectura ſua vti, ſed ſtatim addidit: *Verius tamen puto, ideo nomen* MERI IMPERII *adpellatum, quia iurisdictionem non comitetur, &, vt* PAVLLI *verbis vtar, iurisdictioni non cohaeret. Quod enim ſequitur mandatam iurisdictionem,* NON MERVM *dici videmus* l. vlt. §. vlt. D. de offic. eius cui mand. eſt iurisdictio. *Recte autem ex alterius contrarii definitione, alterius colligitur definitio, neque certius vllo modo colligi poteſt.* Miratur quidem celeberrimus GEBAVERVS (a), virum magnum ex his ſe non potuiſſe extricare, & tam bellae interpretationis gloriam noluiſſe habere ſolidam: aſt tantum abeſt, vt ego id mirer, vt, ſi ſolidam hanc gloriam exiſtimaſſet GOVEANVS, id magis mirandum arbitrarer. Vereor etiam, ne nimis argutum ſit, quod addit vir celeberrimus, quod ſi alterutri a mixtura nomen imponendum fuerit, non *mixtum imperium*, ſed *mixtam iurisdictionem* dicendam fuiſſe. Si enim miſceas vel confundas aquam & vinum: perinde erit, ſiue aquam vino, ſiue hoc illi miſceri, cohaerere, ineſſe dicas: adeoque & perinde erit, ſiue cum PAVLLO *imperium iurisdictioni cohaerere*, ſiue cum VLPIANO *iuriſdictionem imperio ineſſe*, dicamus. Nec rem conficere videtur, quod aliquando promiſcue accipi animaduertimus *iurisdictionem* ac *imperium.* Solebant enim veteres, teſte CAIO (b),

[t] *l. 1. §. vlt. D. de offic. eius, cui mand. eſt iuriſdict.*

[u] *l. 3. D. de iuriſdict.*

[x] *l. vlt. §. 1. D. de offic. eius, cui mand.*

[y] *l. 1. C. de exſequ. rei iud. l. 9. §. 1. D. de offic. Procoſ.*

[z] Ant. Gouean. *ibid.*

[a] Gebauer. *Comment. de iuriſdict. Cap.* I. §. V. *p.* 16.

[b] *l. 19. D. act. emti.*

& in emtione venditione adpellationibus promiscue vti, quum tamen inter emtorem & venditorem, emtionem ac venditionem, permagna sit differentia. Permultum enim interest, propriene atque accurate, an paullo securius, ac veluti negligentius loquantur iureconsulti. Quoties vero accurate ac δογματικῶς loquuntur, a *iurisdictione* distinguunt *imperium*, veluti quando aliquid *magis* IMPERII, *quam* IVRISDICTIONIS (c), vel *neque* IMPERII, *neque* IVRISDICTIONIS *esse* (d), vel *alterum alteri* INESSE (e), vel COHAERERE (f), vel *vnum magistratum altero maius* IMPERIVM *in eadem* IVRISDICTIONE *habere*, scribunt (g). Quae sane vix idoneum sensum funderent, si iurisdictionem & imperium sono tantum differre statueremus. Accedit, quod ANTON. SCHVLTINGIVS (h), qui tamen alias NOODTIO ὁμόψηφος est, disertis verbis fatetur, illam iurisdictionis & imperii confusionem, occupata demum republica, ortam esse. *Quamuis*, inquit, *etiam antiquitus fuerit discrimen inter* IVRISDICTIONEM, *quae in ciuilibus caussis dicebatur tantum exerceri, &* QVAESTIONES, *quae de criminibus instituebantur, ac ex legibus publicorum iudiciorum veniebant, atque ex earum mente regebantur & administrabantur, teste* CICERONE (i), *quam differentiam magnam fuisse, idem ostendit* CICERO (k): *postquam tamen sub Imperatoribus magistratus creati fuere etiam in vrbe, qui de quibuslibet criminibus cognoscerent ac statuerent, non ex certis legibus, sed extra ordinem, (de quorum criminalium iudiciorum ordinariorum & extraordinariorum differentiis alibi disputaui* (l), *sensim quoque idem verbum iurisdictionis pro potestate de criminibus quaerendi, illaque coercendi, quae in iure nostro merum imperium, nec non ius gladii, vel alterius grauioris coercitionis, vocatur, vsurpatum est* (m). Quae si vera sunt, vti sunt omnino verissima: quis miretur, quaeso, postremi aeui iureconsultos aliquando incommode & securius esse loquutos, & iurisdictionis ac imperii vocabula saepiuscule confudisse, quamuis inter illa ex melioris aeui

[c] *l. 4. D. de iurisd. l. 26. pr. D. ad municipal.*

(d) *l. 6. §. 2. D. de tutel.*

(e) *l. 3. D. de iurisd.*

(f) *l. vlt. §. vlt. D. de offic. eius, cui mand. est iurisd.*

(g) *l. 58. D. de iudic.*

(h) Schulting. *Πρόπ. Lib. II. tit. I. p. 162.*

(i) Cicero *pro Cluent. Cap. LIII.*

(k) Cicero *in Verr.* I. *Cap.* XXXXVII. *vbi* Ascon. Paedian. *& pro Muraena Cap. XX.*

(l) Schulting. *de recusat. iud. Cap.* VII.

(m) *l. 7. §. vlt. D. de offic. Procos. l. 1. pr. D. de off. ei. cui mand. est iurisd. l. 31. D. ad L. Cornel. de fals.* Tertull. *ad Scapul. Cap. IIII.*

aeui principiis permagna fuerit differentia, illudque discrimen & postea ab iis, qui accuratius loquebantur, religiose obseruatum esse, animaduertamus?

§. XIII.

Quid imperium? & quid inter merum mixtumque intersit?

At quodnam illud discrimen? Rem paucis expediri posse existimo. IVRISDICTIONEM in *dando*, *dicendo*, *addicendo* constitisse, vidimus, adeoque, qui iuri dicundo praeerat, verbis officii sui partes explicabat, nec vllam vim ac coactionem adhibebat. Simul ac vero res ad vim & coactionem spectabat: ea non amplius intra *iurisdictionis* limites consistebat, sed statim sese exserebat *imperium*. IMPERARE enim est cogere, immo plus, quam cogere, ceu vetus scholiastes obseruat ad locum illum TERENTII (n): *Iubeo, cogo atque* IMPERO: & hinc patri & domino (o), omnibusque magistratibus maioribus, qui possunt coercere, & in carcerem duci iubere (p), tribuitur imperium. Quamobrem IMPERIVM nihil aliud est, quam *potestas cogendi, coercendique eos, qui sua sponte non faciunt officium.* Potestas autem illa dupliciter sese exserebat, vel coercendo immorigeros, vel animaduertendo in facinorosos. Illa *modica* erat *coercitio*, vti vocat PAVLLVS (q), & ordinarie data erat omnibus, quibus erat iurisdictio, vt veluti pondus adderetur facultati illi dandi, dicendi, addicendique, in qua iuris dicundi potestatem constitisse, diximus. Haec potestas gladii, seu animaduertendi in facinorosos, quae non competebat magistratibus omnibus, sed, quia de capite ciuis Romani iniussu populi nemini quidquam statuere licebat, (r), ab illis demum recte explicabatur, quibus illa speciali lege vel SCo concessa fuerat. Hinc LIVIVS (s): *Senatusconsultum factum, vt de quaestione Postumianae caedis Tribuni plebis primo quoque tempore ad plebem ferrent, plebesque praeficeret quaestioni, quem vellet. A plebe, consensu populi, consulibus negotium mandatur.* Et alio loco (t): *Ser. Sulpicio referente, quem ex rogatione Petilii quaerere vellent, Q. Terentium Culleonem patres iusserunt.* Hinc contingebat aliquando, vt & iis obuenirent quaestiones publicae, quibus nulla alioquin erat iurisdictio (u), quippe quae inter

(n) Donat. *ad Terent. Eunuch. Act. II. Scen. III. v. 97.*

(o) *l. 4. D. de reg. iur.*

(p) *l. 2. D. de in ius voc.*

(q) *l. vlt. §. vlt. D. de off. eius cui mand. est iurisd.*

(r) *l. 2. §. 16. D. de orig. iur.*

(s) Liu. *Lib. IIII. Cap. LI.*

(t) Liu. *Lib.* XXXVIII. *Cap. LIIII.*

(u) *l. 2. §. 32. D. de orig. iur. & omn. magistr.*

ter praetores vrbano & peregrino κατ' ἐξοχὴν tribuebatur (x): quum contra mixtum vel non merum imperium per se non consisteret, iisque tantum, quibus iurisdictio erat, competeret. Vnde hoc MIXTVM, illud MERVM solebat adpellari. Ad MIXTVM referebatur, quidquid ad coercendos immorigeros pertinebat, veluti pignoris capio, retentio corporis, mulctae dictio (y), immo & iubere cauere praetoria stipulatione, & in possessionem mittere, imperii magis illius, quam iurisdictionis, esse videbatur (z). Ad hoc omnis animaduersio siue gladio, siue aliis modis fieret, pertinebat, vt vere, merum sibi imperium ademtum esse, faterentur Iudaei, dum Pilato regerebant: οὐκ ἔξεστιν ἡμῖν ἀποκτεῖναι οὐδένα; *Non licet nobis quemquam vltimo supplicio adficere* (a). Haec est illa vera ac genuina IMPERII, tum MERI, tum MIXTI, notio, quae quantum a iurisdictionis conceptu differat, nemo, nisi rerum omnium ignarus, non intelligit.

§. XIIII.

An locari potuerit iurisdictio & imperium domesticum?

Iactis his paullo solidioribus fundamentis, iam non admodum difficile videtur, disquirere, an haec potestas, quae in iure dicundo ac imperio consistit, aliis tradi, & pro certa mercede locari ex iuris Romani principiis potuerit? Vbi primo non dubitamus, quin hunc contractum admiserit iurisdictio imperiumque domesticum, quo quilibet paterfamilias in liberos seruosque, vti supra demonstrauimus, vtebatur. De vxore enim ideo iusta dubitandi caussa esse videtur, quod in lenocinium abitura esset huiusmodi locatio: quamuis cessionem vxorum, adeoque & potestatis maritalis, seu iurisdictionis & imperii domestici Romanis non inauditam fuisse, famosissima exempla Tiberii Neronis, Liuiam, uxorem suam Augusto adhuc grauidam despondentis (b), & Catonis Vticensis, Marciam coniugem, despondente patre, cedentis Q. Hortensio (c), luculenter probant. Liberos cum potestate aliis locari solitos, obseruare me nondum memini, nisi quod filiae nuptui datae maritis, COLLOCARI *in matrimonium*; (d) vel *in matrimonio* (e), COLLOCARI *nuptum vel nuptui* (f), item

(x) Tacit. *vit. Agric. Cap.* VI.
(y) *l.* 9. §. *vlt. D. ad leg. Iul. peculat.*
(z) *l.* 4. *D. de iurisdict.*
(a) *Ioan.* XVIII. *v.* 31. Conf. Zach. Huberi *Dissert. Lib. I. Diss. I. Cap.* III. *p.* 14. *sequ.*
(b) Dio Cass. XXXXVIII. *p.* 383. Vellei. Paterc. *Lib. II. Cap.* LXXXXIIII.
(c) Plutarch. *in Cat. min. p.* 770.
(d) Cicero *de Diuinat. Lib.* I. *Cap.* XLVI. *l.* 19. *l.* 36. *l.* 67. *D. de ritu nupt. l.* 27. *D. deposit.*
(e) *l.* 77. §. *vlt. D. ad SC. Trebell.*
(f) Caes. *de Bell. Gall. Lib. I. Cap.* XVIII. *l.* 1. *C. de interd. matrim. l.* 3. *C. de pact. conu. l.* 88. *D. de solution.*

itemque *nuptiis* (g), quin & abſolute COLLOCARI (h) dicerentur, verbis tamen illis *καταχρηστικῶς* & minus proprie, ex mea quidem ſententia, acceptis. Fateor ergo, nullum mihi exemplum ſuccurrere iurisdictionis domeſticae in liberos, vere ac proprie alii locatae. Attamen eum contractum naturae ac indoli patriae poteſtatis non repugnaſſe, arbitror. Si enim patri liberos iure antiquo venumdare (i), ſeruatoque venditionis imaginariae vel mancipationis ritu, tum in adoptionem dare (k), tum emancipare licuit (l): quid obſtitiſſet, quaeſo, quo minus & locationis iure poteſtatem in liberos alii concedere poſſet? Deinde quum a V. C. CORN. VAN BYNCKERSHOECK (m) acute obſeruatum ſit, patriam poteſtatem, adeoque & paternam illam iurisdictionem domeſticumque imperium, in dominio Quiritario in liberos conſtitiſſe, & iam olim vere ſcripſerit LACTANTIVS (n): *Dominum eumdem eſſe, qui ſit pater, etiam iuris ciuilis ratio demonſtrat,* dominus vero cui libera eſt rerum adminiſtratio, rem vnamquamque ſuam, quae eſt in commercio, alteri locare non prohibeatur (o): quis dubitet, quin & filium cum poteſtate illa alii recte locare potuerit? At paullo rariorem tamen, ſi non plane inſolitam, huiuſmodi locationem eſſe oportuit, quia conducere aliquid nemo ſolet, niſi vnde fructus vtilitatemque aliquam percipiat, ex poteſtate vero illa iuris dicundi imperioque domeſtico nihil vtilitatis ad conductorem redundare potuit. Vnde & rara forte fuerit locatio iuriſdictionis domeſticae in ſeruos, ex quorum potius operis, quam ex iuriſdictione illa vel imperio conductor fructum percepiſſet, niſi forte in vtilitatis parte poſuerit, quod ita ſeruum, detrectantem officium, eo liberius coercere, fraenaque mordentem metu caſtigationis & ſupplicii reprimere poſſet. Vt adeo, ſi vel maxime hic contractus naturae patrii imperii non repugnet, nulla tamen fere fuerit ratio, cur inire eum homines, ſolamque poteſtatem in liberos ſeruoſque alienos mercede conducere vellent.

(g) *l.* 11. *D. de his qui not. infam.*
(h) Nepos *Ariſtid. Cap. vlt.* Sueton. *Caeſ. Cap. XXI. l.* 57. *D. de ritu nupt.*
(i) Dionyſ. Halicarn. *Lib.* II. *Antiqu. Rom. Cap.* XXVII. *ſequ.*
(k) Gell. *Noct. Attic. Lib.* V. *Cap.* XVIIII.
(l) Vlpian. *Fragm. tit. X.* §. I. & *ibi* Schulting. *l.* 3. §. 1. *D. de capit. minut.*
(m) Bynckersh. *de iure occidend. liber. Cap. I.*
(n) Lactant. *de vera ſap. Lib. IIII. Cap. III.*
(o) *arg. l.* 34. §. 1. *D. de contr. emt. iuncta l.* 2. *D. loc. cond.*

§. XV.

Publicam iurisdictionem & imperium locari non potuisse, probatur ex ipsa eorum indole.

Multo minus ergo publicum *imperium* publicaque *iurisdictio* locari potuit, idque ob varias easque consultissimas rationes. Primo enim quod ad IMPERIVM attinet, illud nemini competiisse diximus, quam cui illud speciali lege, senatusue consulto fuerat concessum. Itaque non erat ita proprium magistratuum, vt de eo suo arbitrio disponere possent. Quod adeo verum est, vt ne mandare quidem illud alteri liceret (p), nedum vt locare illud quisquam pro certa mercede posset. Deinde IVRISDICTIO mandatum quidem admittit, quia fere iure magistratus competit, adeoque magistratui veluti propria est (q), ipse quoque magistratus illam populi mandatu accepit, eodem iure, ac procurator a domino litis dominium accepisse dicitur. Huiusmodi vero mandatarium semper alium pro lubitu substituere posse, extra omnem dubitationis aleam positum est (r). At locari vel ideo non potuit, quod operae, quae ob dignitatem grauitatemque suam certam aestimationem admittere non videntur, inter eas, quae locari non solent, referuntur (s): adeoque si magistratus alterius operas ad ius dicundum conducere voluisset: illi obstitisset iuris regula, quod huiusmodi operae locari non soleant. Nec magis ipse magistratus potestatem suam alteri locare poterat, quia eae tantum res, quae vsum praestare solent, locantur: iuris vero dicundi potestas in se vsum non praestabat. Nec enim poenae, vti hodie, cedebant magistratibus, sed, si a paucissimis discesseris, actori adplicabantur (t), & expensarum litis non erat ea ratio, vt inde aliquid lucri caperent ii, qui iuri dicundo praeerant. Potius sportulae debebantur tantum iudicibus pedaneis, adparitoribus, scribis, viatoribus, notariis, exceptoribus, aduocatis: non magistratibus, vti pluribus ostenderunt CVIACIVS (u), &, qui FRANC. POLLETI forum Romanum perpoliuit, PHIL. BROIDAEVS (x). Immo tantum abest, vt hi quidquam pro iure dicundo capere potuerint, vt lege Iulia repetundarum tenerentur, si vel ipsi, vel eorum comites *pecuniam ob iudicandum, decernendumue, vel quo*

(p) *l. 1. pr. D. de offic. eius cui mand. est iurisdict.*

(q) *l. 5. D. de iurisdict.*

(r) *l. 8. §. 3. D. mandati. l. 8. & l. 11. C. de procurat.*

(s) *l. 1. pr. D. si mens. fals. mod. dixerit.*

(t) Car. Sigon. *de iudic. Lib. I. Cap. XXI. p. 382.*

(u) Cuiac. *Paratitl. Cod. Lib. III. Tit. II. p. 145. Tomo II. Op.*

(x) Franc. Pollet. *For. Roman. Lib. V. Cap. XI. p. 495. sequ.*

quo magis aut minus quid ex officio ſuo facerent, accepiſſent (y). Quod non modo de donis & muneribus, quibus iudicis religio expugnatur, vti intellexiſſe videtur IAN. LANGLAEVS (z), ſed de qualibet mercede, quam exigebant magiſtratus, intelligendum eſſe, vel inde patet, quod lex Iulia non ad equites, quibus pecuniam iudicandi cauſſa accipere licebat, ſed ad ſolos magiſtratus, *quos*, teſte CICERONE (a), *delectabant ampliſſimus gradus, ſella curulis, faſces, imperia, prouinciae, ſacerdotia, triumphi, denique imago ipſa ad poſteritatis memoriam prodita*, pertineret (b): quae ſane reſtrictio abſurda fuiſſet, ſi ſolam *iudicum* corruptionem forenſemque nundinationem prohibere voluiſſet lex Iulia. Quum ergo nihil iuſti lucri ex ſua iuriſdictione caperent magiſtratus, adeoque nec vtilitatem aliquam inde capere potuiſſet conductor: manifeſtum ſane eſt, locationi iuriſdictionis ex iuris Romani principiis locum eſſe haud potuiſſe. Locari enim tantum poterant fructus rerum ſiue corporalium, ſiue incorporalium, quae erant in commercio, ceu recte obſeruauit V. C. GER. NOODTIVS (c), adeoque non niſi ea, quorum eſt vſus aliquis, hoc interueniente contractu alteri concedi poſſunt (d).

§. XVI.

Itemque ex natura dignitatum ac magiſtratuum.

Accedit & alia ratio, non minus perſpicua. Non erat in commercio dignitas, ita, vt vel emi, vel vendi, vel vllo alio contractu in alium transferri poſſet. Ipſi magiſtratus, qui pecunia profuſa poteſtatem dignitatemue ſibi adquiſiuerant, criminis ambitus erant rei, grauesque dabant poenas, quamdiu ſanctior manebat legum veteriſque diſciplinae cuſtodia (e). Scio equidem, quibusdam eam ſeueritatem ſaltim occupata republica, & ſub principum imperio, ceſſaſſe videri, quia & MODESTINVS (f) fateatur, legem Iuliam de ambitu, in vrbe ſua aetate ceſſaſſe: & in iure noſtro paſſim mentio fiat MILITIAE emtae, venditae, lega-

(y) *l. 3. l. 4. l. 5. D. de L. Iul. repetund.*

(z) Ian. Langl. *Semeſtr. Lib.* VI. *Cap.* I.

(a) Cicero *pro C. Rabir. Poſtum. Cap.* VII.

(b) Petr. Aerod. *Pandect. rer. iudic. Lib.* VIIII. *tit. III. Cap. XIII.*

(c) Ger. Noodt *Comment. ad Pand. Lib.* XVIIII. *Tit. II. p.* 422. *Tom. II. Op.*

(d) Cuiac. *Recit. ſoll. ad l. 1. D. de naut. foen. p.* 862.

(e) Car. Sigon. *de iudic. Lib.* II. *Cap.* XXVIIII.

(f) *l. 1. pr. D. de lege Iul. de amb.*

legatae (g): & PAPINIANVS (h) diserte scripserit, *id, quod* DIGNITATIS *nomine a patre datum sit filio, conferre illum in commune non esse cogendum; quod hoc propter onera* DIGNITATIS *praecipuum haberi oporteat.* Sed MODESTINVS non ideo cessare ait legem Iuliam de ambitu, quod impune liceat dignitates & magistratus nundinari, sed *quod ad curam Principis magistratuum creatio pertineat, non ad populi fauorem*, adeoque nec occasio sit magistratus ambientibus, suffragia populi data promissaue pecunia redimendi. A *militia* porro ista *palatina*, quae erat in commercio, ad dignitates argumentum frustra ducitur, quippe quae res tam erant diuersae, vt in iure discernantur saepenumero, quin sibi inuicem opponantur (i). Hinc recte CVIACIVS (k): MILITIAE, inquit, *vendi poterant*, (DIGNITATES *vendi non poterant, id est, potestates iuris dicundi,) & pignori obligari, vt militia silentiariorum, qui excubias agunt in palatio principis, & militia adiutorum Quaestoris* (l). Et alibi (m): *Aliud*, inquit, *est militia, aliud dignitas. Dignitas non emitur, vt militia, non est armata, sed ciuilis, adiutor Quaestoris (* le greffier du Chancelier, *) militia sollertiarum, stratologia. Hae militiae sunt in patrimonio nostro, sicut feuda, & emi possunt, & transeunt ad heredes, sicut patrimonium nostrum :* MILITIA *est in patrimonio nostro, ergo conferenda*: DIGNITAS *non est in patrimonio.* Denique nec id, quod ex PAPINIANO attulit VLPIANVS, huc pertinet. Neque enim ex eo loco colligendum, patrem dignitatem filio pecunia emisse, (quod sine ambitus crimine fieri non potuisset,) sed eam pecuniam *dignitatis nomine & propter onera dignitatis* datam esse, legimus. Nam dignitates veluti Consulatum, Aedilitatem, Decurionatum nemo adsequebatur sine sumtu. Dabantur honoraria decurionibus pro introitu, solebant edi munera propter honorem obtentum, solebat etiam aliquid dari suffragii nomine, vel solatii, consuetudinis : non emebantur dignitates, sed erogare aliquid necesse erat, vti denuo recte monet CVIACIVS (n). Si vero

(g) *l.* 102. §. *vlt.* D. *de legat.* 3. *l.* 52. §. 2. *D. de act. emt. vend.*

(h) *Apud* Vlpian. *l.* 1. §. 16. D. *de collat.*

(i) *l.* 13. *C. de offic. rector. prou. l.* 8. *C. de pagan. l. vlt. C. de iurisdict. omn. iud.*

(k) Cuiac. *Recit. ad l.* 72. *de legat.* II. *Tom.* VII. *Op. p.* 1125.

(l) *l. vlt. C. de pignor. l.* 5. *C. qui milit. poss. l. vlt. C. de inoff. testam.*

(m) Cuiac. *Recit. sollemn. ad d. l.* 1. *D. de collat. Tom. IIII. Op. p.* 362.

(n) Cuiac. *ibid. Tom. IIII. p.* 361. *sequ.*

ro emi vendique non potuerunt dignitates coniunctaque cum illis officia: quis ea locari conduciue potuisse credat? Est enim locatio conductio proxima emtioni & venditioni, iisdemque iuris regulis consistit (o), vt adeo recte ab illa ducere videamur argumentum, quia inde, dignitates & magistratus non fuisse in commercio, liquido patet.

§. XVII.

Cur mandari, nec locari tamen potuerit iurisdictio?

Itaque satis probasse nobis videmur, nec iurisdictionem, nec imperium locari conduci potuisse ex iuris Romani principiis. Neque huic propositioni nostrae obuerti potest, iurisdictionem saltim & imperium mixtum potuisse mandari (p), ac proinde nullam esse rationem, cur eadem locari non potuerint. Primo enim non omnia, quae mandari possunt, illico etiam locari conduci poterant: quia non omnia quae gratis honeste suscipiuntur, etiam data mercede sine turpitudine praestantur. Honeste sane mandatum & dari aduocato & ab eo accipi poterat, vt caussae susciperet patrocinium: & tamen ea opera locari conducique sine turpitudine non poterat ex lege Cincia (q): ex eoque satis intelligitur, ab vno contractu ad alterum duci non posse argumentum. Deinde multa in his vsui ac consuetudini dantur, quae vnum contractum in certa re permittere, alterum pro turpi vel illicito habere potest. Cuius rei insigne exemplum in ipsa locatione conductione deprehendit V. C. GER. NOODTIVS (r). Quum enim iura nostra operas professorum, medicorum, mensorum, negent esse inter eas, quae locari soleant (s): eleganter subiicit vir celeberrimus: *Omnibus his habitus hic honor, (tantum valet* VSVS, *) vt eorum operae ad beneficia accedere crederentur, vsque adeo, vt quamuis vel ipsi aeque, atque opifices, artificesue alii, mercedem pro arte aut opera reuera & paciscerentur, & acciperent, tamen non operam locare, neque mercedem pro opera aut arte, sed honorarium vel salarium pro praestito beneficio accipere aut pacisci, dicerentur.* Quo posito, facile patet, cur mandare, non item locare, licuerit iurisdictionem. Mos enim iam inde ab ip-

(o) *l. 2. pr. D. locati cond.*

(p) *l. 1. §. 1. D. de offic. eius, cui mand. est iurisd. l. 5. §. 1. D. eod.*

(q) Brummer. *de lege Cinc. Cap. II. p. 17. sequ. edit. Paris.* Tacit. *Lib. XIII. Annal. Cap. IIII.*

(r) Ger. Noodt *Comm. ad Pand. p. 423.*

(s) *l. 1. D. si mens. fals. mod. dix. l. 1. D. de extraord. cognit.*

ſa origine ciuitatis inualuerat, vt mandari poſſet iurisdictio (t), auctoresque ſunt LIVIVS (u) & TACITVS (x), iam reges ipſos, & in his Romulum, bellis aliisque negotiis auocatos, iuris dicundi ſubitisque medendi poteſtatem aliis mandaſſe, eorumque exemplum & conſules poſtea eſſe imitatos: vt adeo recte ſcripſerit IVLIANVS (y), MORE MAIORVM *ita comparatum eſſe, vt is iurisdictionem mandare poſſit, qui eam ſuo iure, non alieno beneficio habeat.* At more maiorum ita non erat comparatum, vt locari conducique poſſet iurisdictio: immo id, vti paullo ante vidimus, ab ipſa iuris analogia abhorrebat. Ac proinde non mirum eſt, a mandato ad locationem non ſemper procedere argumentum.

CAP. II.

DE LOCATIONE IVRISDICTIONIS EX IVRIS GERM. PRINCIPIIS.

§. I. *Tranſitio ad Caput II.* §. II. *Iurisdictio apud omnes gentes nonniſi regibus, ſummis magiſtratibus, ipſique populo competiit.* §. III. *Idque & apud veteres Germanos obtinuit.* §. IIII. *Cur mutatio paullatim facta ſit iurisdictionis Germanicae?* §. V. *Hodie ergo illa locari poteſt.* §. VI. *Tum vna cum praedio, tum ſeorſum.* §. VII. *Itemque ſiue in longum, ſiue ad breue tempus. Quid ſit ad firmam dare?* §. VIII. *An etiam, quae non eſt fructuoſa?* §. VIIII. *An & criminalis, extraordinaria & voluntaria?* §. X. *Quis eam poſſit locare? & an conductor eam ſublocare poſſit?* §. XI. *Quis eam recte conducat.* §. XII. *Obligatio locatoris.* §. XIII. *Itemque conductoris.* §. XIIII. *Quos iurisdictionis fructus percipiat conductor?* §. XV. *An regulis prudentiae ſatis conueniat haec locatio conductio.* §. XVI. *Concluſio diſſertationis.*

§. I.

(t) Ger. Noodt *de iurisdict.* *Lib. II. Cap. I. p.* 118. *Tom. I. Op.*
(u) Liu. *Lib. I. Cap. XXXXI.*
(x) Tacit. *Annal. Lib.* VI. *Cap. XI.*
(y) *l.* 5. *D. de iurisdict.*

§. I.

Transitio ad caput II.

SVperiore capite, qualis fuerit apud Romanos iurisdictio; quomodo ab imperio discreparit, & an locari ex iuris Romani principiis potuerit, accuratius disputauimus. Iam ergo veluti domum reuertimur, disquisituri, quid iure Germanico circa locationem iurisdictionis iustum sit. Diuersissimam enim a Romana esse iurisdictionem Germanicam, iam pridem obseruarunt ii, qui de eius natura atque indole ex instituto scripserunt, viri doctissimi, HERM. CONRINGIVS (z), CHR. THOMASIVS (a), NIC. HERTIVS (b), GE. CHRIST. GEBAVERVS (c), quibus merito iungimus illustrem, & de Germanorum non secus, ac Romanorum, iurisprudentia optime meritum Dominum Praesidem, quem tum in singulari dissertatione (d), tum in Elementis iuris Germanici (e), ea de re fusius egisse, meminimus. Nos pro instituti ratione rem omnem paucis expediemus.

§. II.

Iurisdictio apud plerasque gentes non nisi regibus, summis magistratibus, ipsique populo competiit.

Omnes gentes, quae, relicta illa vita segregi, paullatim in respublicas coaluerunt, illico obseruarunt, frustra se sibi aduersus exterorum vim atque iniurias praesidia circumposuisse, nisi ciues ipsi inter se tuti agerent, iustitiaque, in qua praecipue rerumpublicarum salus ac beatitudo posita est, quiete fruerentur. Hinc sancta gentibus omnibus fuit iurisdicundi animaduertendique in facinorosos potestas, tamque venerabilis, vt eam nemini, nisi regibus, maximisque magistratibus, deferrent, immo plerumque partem eius nobiliorem cum iure extremae prouocationis sibi ipsis reseruarent. Quare quod generatim de antiquissimis mortalibus cecinit HESIODVS (f):

Τοὔνεκα γὰρ βασιλῆες ἐχέφρονες, οὕνεκα λαοῖς
Βλαπτομένοις ἀγορῆφι μετάτροπα ἔργα τελεῦσι.
Hoc vno reges olim sunt fine creati,
Dicere ius populis, iniustaque tollere facta:

Ii 2 id

(z) Herm. Conring. *Diss. de iudiciis reip. Germanicae.*

(a) Thomas. *Diss. de iurisdict. & magistr. different. secundum mores Germ. Hal.* MDCCIII.

(b) Hert. *de consultat. leg. & iudic. in special. imp. Rom. Germ. rebuspublicis Opusc. Vol. I. Tom. II. p.* 406.

(c) Gebauer *Comment. de iurisdict.*

(d) *Diss. de orig. & ind. iurisd. passim.*

(e) *Elem. iur. Germ. Lib. III.* §. *I. sequ.*

(f) Hesiod. *Theogon. v.* 88.

id omnium paene gentium annalibus luculenter confirmatur. Apud Hebraeos a Mosis & Iosuae excessu pari potestate sequuti sunt IVDICES, qui, quum ob eminens, quo gaudebant, imperium a IOSEPHO (g) μονάρχαι vocentur, & ab edicendi potestate; ex CVNAEI (h) sententia, recte DICTATORES saltim dici potuissent, quin duplicem illam potestatem ducendi & iudicandi diuinitus essent consequuti, tamen non a ducatu DVCES, sed a iudicando, tanquam praecipua & potiore potestatis suae parte, IVDICES vocari maluerunt (i). Ex quo deinde, remoto hostili metu, corruptisque per secundas res consiliis, regium nomen desiderare coepit populus: ipsi quoque Reges adeo non putarunt infra maiestatem suam esse, ius dicere, caussasque ciuium cognoscere, vt potius inter praecipua eorum munera esset, domi iudicare, bellaque foris administrare, ceu pluribus demonstrarunt CAR. SIGON. (k) & GVIL. SCHICKARDVS (l). Sic & apud Carthaginienses magistratus, penes quos summa rerum erat, SVFFETES, voce Hebraea & Punica, quae *iudices* denotabat, dicebantur, eiusque dignitatis vocabulum & aliis ciuitatibus Africanis erat familiare (m), quum tamen *Suffetes* isti Carthaginiensium vere supremum in republica magistratum gererent (n), ac proinde a scriptoribus Romanis modo *Dictatores* (o), modo *Consules* (p), modo *Reges* (q), adpellentur. Omitto reges Persarum (r), Medorum (s), Macedonum (t), quos praeter reliqua munera regia etiam iuri dicundo vacasse, nauataque hac reipublicae opera, incredibilem sibi laudem peperisse, notum peruulgatumque est. Nec aliter Romani, apud quos, teste DIONYSIO HALICARNASSENSI

(g) Ioseph. *Antiqu. Iud. Lib. XI. Cap. IIII.* §. VIII.

(h) Petr. Cun. *de republ. Hebr. Lib. I. Cap. XII.*

(i) Car. Sigon. *de republ. Hebr. Lib.* VII. *Cap. II. p.* 713.

(k) Sigon. *ibid. Cap. IIII. p.* 727.

(l) Schickard. *de iure regio Hebr. Cap. IIII. theor. XIIII. p.* 240. *sequ.*

(m) Selden. *de Synedr. Hebr. Lib. I. Cap. XIIII. p.* 410. Reines. *Inscript. Class.* VII. *n.* 17. *p.* 477. Vaillant. *Numism. imp. aen. in colon. Lat. iur. p.* 72. & 130. *Tomo I.*

(n) Liu. *Lib.* XXVIII. *Cap. XXXVII.*

(o) Gell. *Noct. Attic. Lib. X. Cap. XXIIII.*

(p) Liu. *Lib. XXX. Cap.* VII.

(q) Aristot. *Polit. Lib. II. Cap.* VIIII. Polyb. *Hist. Lib.* VI. *Cap.* XXXXVIIII. Corn. Nep. *Hannib. Cap. IIII.*

(r) Ioseph. *Antiqu. Iudaic. Lib. XI. Cap. III.* Brisson. *de regno Pers. Lib. I.* §. CXXVII. *p.* 181.

(s) Herodot. *Lib. I. p.* 26. *sequ.*

(t) Liu. *Lib. XXXI. Cap.* XX. Io. Andr. Schmied *de regno Maced. Part.* I. §. 20. *p.* 41.

SENSI (u), initio reges τῶν ἀδικημάτων μέγιστα, *grauissima delicta*, ipsi iudicare, leuiora senatoribus permittere solebant: postea vero consules eadem iuris dicundi potestate vtebantur (x), donec, multiplicatis negotiis, plures crearentur magistratus, qui iuri dicundo in vrbe & prouinciis praeessent. At ne regibus quidem solis ius illud animaduertendi in facinorosos homines relinquendum putabant Romani, sed, quoties de capite ciuis Romani quaerebatur, prouocatio erat ad populum. Quod quum primus sub Tullo Hostilio rege fecisset Horatius, tum primum populum Romanum τῆς θανατηφόρου κρίσεως κύριον, *iudiciorum capitalium dominum* factum esse, obseruat DIONYSIVS (y). Et hic mos ad posteros mansit. Quamuis enim omnia iura insigniaque regum tenerent consules (z): non tamen iniussu populi iis in caput ciuis Romani licebat animaduertere (a), nisi ea potestas illis in re trepida daretur senatus consulto illo celeberrimo (b): DARENT COSS. OPERAM, NE QVID RESP. DETRIMENTI CAPERET. Quin tantum abest, vt Romani vlli magistratui illud absolutum merumque imperium concesserint, vt, quum initio Dictatores eam potestatem in maximis reipub. periculis consequerentur (c), mox lege Valeria cautum sit, ne vllus magistratus, ac ne Dictator quidem, sine prouocatione, in vrbe esset (d).

§. III.

Nec in vetere Germania aliam iurisdictionis faciem deprehendimus. Vbi enim populare erat imperium, quod plerisque Germaniae gentibus placuisse nouimus: ibi in conciliis *eligebantur* PRINCIPES, *qui ius per pagos vicosque redderent, iisque certi ex plebe comites, consilium simul & auctoritas, aderant* (e). Quare eo tempore nulla alia erat iurisdictio, quam quae principibus illis, quos CAESAR (f) *maiores natu*, DIO CASSIVS (g) πρεσβυτέρους, seniores, id est, canos, *grauen* vel *grafen* vocat, iure magistratus com-

Idque & apud veteres Germanos obtinuit.

(u) Dionys. Halicarn. *Antiqu. Rom. Lib. II. p. 87. & Lib. X. p. 627.*
(x) Dionys. *ibid. p. 627.*
(y) Idem *Lib. III. p. 159.* Liu. *Lib.* I. *Cap.* XXVI.
(z) Liu. *Lib.* II. *Cap.* I. & *Lib.* IIII. *Cap.* III.
(a) *l. 2. §. 16. D. de orig. iur.*
(b) Cicero *Catilinar. I. Cap.* V. Sallust. *Catilin. Cap.* XXVIIII.
(c) Liu. *Lib.* II. *Cap.* XVIII. *l. 2. §. 18. D. de orig. iur.*
(d) Plutarch. *Poplic. p. 102. sequ.*
(e) Tacit. *de morib. Germ. Cap.* XII. Iul. Caes. *de bello Gall. Lib.* VI. *Cap.* XXIII.
(f) Caes. *de bello Gall. Lib.* IIII. *Cap.* XIII.
(g) Dio Cass. *Lib.* XXXVIIII. *p. 113.*

competebat, quamque cum ipſis eorum perſonis exſpiraſſe, vel ex eo patet, quod populi ſuffragiis electi dicantur. Attamen non omnem iuris dicundi poteſtatem in hos principes vel comites transtulerant Germani, ſed vniuerſo populo referuauerant iudicia publica maioris momenti. Et hinc, teſte TACITO (h), *licebat etiam apud* CONCILIVM, (id eſt, coram populo) *accuſare, & diſcrimen capitis intendere*: nec dubium eſt, quin ius prouocandi ad concilium fuerit illis, qui, ſe iniqua ſententia a principibus illis oppreſſos eſſe, conquererentur. Et haec iuriſdictionis Germanicae facies eadem manſit medio aeuo, cum apud gentes, quae in Romanorum prouinciis noua ſibi regna quaeſiuerant, tum in ipſa Germania. Apud Wiſigothos enim ius per pagos & vrbes dicebant *Comites* (i), &, qui iis ſuberant, *thiuphadi*, *defenſores*, *pacis adſertores*, *villici* & *ſaiones* (k): nec minus illa Comitum iuriſdictio apud Burgundiones (l), & Francos (m) obtinuit, quamuis apud hos in cauſſis quibuſdam miſſi dominici, (n) in aliis comites palatini (o), in aliis ipſi reges adpellarentur (p): quaedam maiores, & ad rempublicam pertinentes, in ipſis totius populi comitiis decidi ſolerent (q). Itaque iuriſdictio his quoque temporibus fere erat perſonalis, & a comitibus, vicecomitibus, aliiſque magiſtratibus, quos reges certis pagis, vrbibus & vicis praefecerant, iure magiſtratus adminiſtrabatur. Quod adeo verum eſt, vt ducatus & comitatus ad certum tempus datos (r), eoſdem male rem gerentibus pro lubitu ademtos (s), nec filiis eorum, ſi aliter viſum eſſet regibus, conceſſos eſſe, animaduertamus (t), idque luculenter demonſtrarit ANT. DADINVS ALTESERRA (u). Quae ſane omnia argumento ſunt, iuriſdictionem ſuam fiduciario tantum iure poſſediſſe comites, & hinc neminem horum illam iuris dicundi poteſtatem tamquam rem, quae in bonis eſſet, aliis vel vendere, vel locare potuiſſe. Saltim in anti-

(h) Tacit. *de morib. Germ. Cap. XII.*

(i) Lex Wiſigoth. *Lib.* II. *Tit.* I. §. 14.

(k) Lex Wiſig. *Lib.* VIIII. *Tit.* II. §. *I. tit.* I. §. 26. *Lib.* VI. *tit. I.* §. *I. Lib. II. tit. I.* §. 16. 17. & 25.

(l) Lex Burgund. *addit.* II. §. 10.

(m) ill. Praeſid. *Elem. iur. Germ. Lib. III.* §. XVIII. *ſequ. p.* 368. *Tomo* II.

(n) Idem *ibid.* §. XXVI. *ſequ.*

(o) Idem §. XVII.

(p) Idem §. *LXXXXIII.*

[q] Idem *ibid.* §. XVI.

(r) Greg. Turon. *Hiſt. Lib. V. Cap. XIIII.*

(s) Aimon. *Contin. Lib. V. Cap. III.*

(t) Idem *Lib. V. Cap.* XXVII. & *XXXVII.*

(u) Alteſerra *de Duc. & Comit. Aquitan. Lib. I. Cap. V. p.* 23. *ſequ.*

antiquioris aeui monumentis huiusmodi contractus nec vola occurrit, nec vestigium, & in praecepto Caroli M. Regis, anno DCCLXXXVIIII. pro Trutmanno, Comite, edito, quod post MEIBOMIVM (v) edidit STEPH. BALVZIVS (x), nihil permittitur Trutmanno, quam vt in parte Saxoniae Comes sit, & *resideat in curte ad campos, in mallo publico, ad vniuersorum caussas audiendas, vel recta iudicia terminanda*, nec quidquam in eo praecepto occurrit, ex quo colligere liceat, ei iurisdictionem veluti in patrimonium datam esse.

§. IIII.

Cur mutatio paulatim facta sit iurisdictionis Germanicae?

Verissimum tamen videtur, quod iam ab HERTIO (y), & eruditissimo ALTESERRA (z) obseruatum est, sub ipsis Francorum regibus stirpis Merouingicae, tum ducatus quosdam, tum comitatus fieri coepisse hereditarios, eoque factum esse, vt hi iuris dicundi potestatem veluti in bonis habere, non eam regum nomine administrare, sibi viderentur. Sane enim non solum principes & comites, ex eo tempore, ab ipsis imperatoribus & regibus totis prouinciis & terrarum tractibus, cum omni banno & iurisdictione, donatos esse, animaduertimus, verum etiam episcopos, praelatos, monasteria, & ciuitates: adeo vt saepe diplomatibus exprimatur, donatariis *ius fore, in illis fundis* FREDA *exigendi*, MANSIONESQVE *faciendi* (a): *nullum iudicem publicum ibidem ad* CAVSSAS AVDIENDAS, *aut* FREDA *exactanda, vel* FIDEIVSSORES *tollendos, nec homines tam ingenuos, quam & seruientes, qui super terras suas commanent*, DISTRINGENDOS, *nec vllas* REDHIBITIONES *requirendas vel exactandas, iudiciaria potestate ingredi praesumarum* (b): praedia monasterium possessurum, *cum wastinis, moris, humido, sicco*, ALTO, BASSO (c): cum BANNO & CIPPO (d): *nec se nec quemquam imperatorem, aut regem, aut comitem, aut*

[v] Meibom. *Script. rer. Germ. Tom. I. p.* 689.

(x) Steph. Baluz. *Capitular. Tom. I. p.* 250.

(y) Hert. *de orig. & progr. special. Rom. Germ. Imp. rerump.* §. IIII.

(z) Alteserra *de Duc. & Comit. Aquitan. ibid.*

(a) *Charta Childerici II. Reg. circa annum* DCLX. *apud* Miraeum *Diplom. Belg. Lib. I. Cap. III.*

(b) *Diploma Theoderici II. ann. DCCXXII. ibid. Cap. VI. Ludouici Pii anno DCCCXV. ibid. Cap. X. & de anno DCCCXXI. apud* Brusch. *de Monaster. pag.* 66. *Diplom. Caroli Crassi ann. DCCCLXXXVII. apud* Schaten. *Annal. Paderb. Lib. III. p.* 199.

(c) *Diplom. Hildesundis ann. DCCCCLXXXXII. apud* Mir. *ibid. Cap. XXIIII.*

(d) *Diplom. Lotharii Imp. ann. DCCCXXXXV. apud* Lunig. *Reichs-archiu. Part. II. Cap. IV. tit. Strasburg. p.* 867. *sequ.*

aut regium exactorem, *siue ex imperiali*, *siue ex propria auctoritate quidquam ibi* ORDINANDI, *aut* EXIGENDI *habiturum potestatem* (e): *nullum iudicem publicum in eorum hominibus habiturum* DITIONEM (f): fundum donatario cessurum *cum omni integritate*, REGIMINE & BANNO (g): & quae sunt huius generis formulae aliae. Has enim tantum ex primae & secundae stirpis regum Francorum variis chartis & diplomatibus excerpsimus, vt inde adpareat, quam mature in Germania vicinisque prouinciis, iurisdictio, antea tantum iure magistratus competens, in bonis & patrimonio ducum, comitum, episcoporum, monasteriorum, ciuitatum esse coeperit. Postea huiusmodi donationum & concessionum numerum in immensum auctum esse deprehendimus, sub imperatoribus regibusque Saxonicis, Franconicis, Sueuis, qui saepissime praedia, maiorum exemplo, principibus & ecclesiis donant *cum omni* IVSTITIA *& censu* (h): *cum tali* DISTRICTIONE *& iure*, *sicut hactenus ad imperialem pertinuit potestatem* (i): *omni* IVDICIARIA POTESTATE *remota* (k): *cum omni publicae rei* DISTRICTV (l): ita, *vt nemo ad* CAVSSAS AVDIENDAS, *vel* AD FREDA *aut* BANNA *exigenda*, *aut aliqua* DISTRICTIONIS *negotia super homines tam ingenuos*, *quam seruos*, *in eis praediis manentes*, *exercenda futuris temporibus ingredi audeat, remota* TOTIVS IVDICIARIAE POTESTATIS *inquietudine* (m). Qua liberalitate factum est paullatim, vt omnes non modo principes ac comites, verum etiam episcopi, abbates, praepositi,, iurisdictionem intra limites suos in patrimonio haberent. Ciuitates quoque & vrbes, quarum decuriones initio nulla iuris dicundi gaudebant potestate, sed res duntaxat, ad decus & salutem ciuitatum suarum pertinentes, curabant, hanc quoque praerogatiuam modo Imperatorum, Principumque priuilegiis, modo aliis titulis, in primis emti venditi, subinde adquisiuerunt, eaque re effectum est, vt ciuibus passim non amplius comites, aduocati,

(e) *Diploma Caroli Crassi ann. DCCCLXXXVI. apud* Gewold. ad Hund. *Metrop. Salisb. Tom. III. p.* 1.

(f) *Diplom. Zwenteboldi Regis Lotharing. ann. DCCCLXXXXVIII. in Monim. Paderb. p.* 41.

(g) Lunig *Reichs-arch. Part. III. Cap.* VI. *tit.* V. *Emmeran. p.* 648. Gewold. ad Hund. *Metrop. Salisb. Tom. II. p.* 372.

(h) *Dipl. Ottonis M. an. DCCCCLVIIII. apud* Sagittar. *Antiqu. Magd.* §. LXVIIII. *p.* 36.

(i) Lunig. *Spicil. Eccles. Cap. IIII. tit. Chur. p.* 154.

(k) *Dipl. Ottonis III. apud* Lindenbr. *priuil. Hamb. eccles. n. XIII. p.* 133.

(l) *Diploma Ottonis III. anno DCCCCLXXXXV IIII. apud* Gewold. ad Hund. *Metrop. Salisb. p.* 242.

(m) *Dipl. Henrici II. apud* Lunig. *Part. II. Spicil. eccles. tit. Luttich. p.* 491.

ti, sculteti & scabini, a Principe constituti, penes quos antea id ius fuerat, sed ipsi decuriones, vel delegati ex iis iudices, ius dicerent (n). Denique quod ad praediorum possessores attinet, illis iam inde ab antiquissimis temporibus ex iuris Germanici principiis competebat potestas herilis in homines proprios (o), cum iure, eorum controuersias definiendi, coercendique immorigeros & facinorosos coniuncta (p). Quod quum possessores illi paullatim facerent caussa cognita, ne, quod olim de maioribus nostris scripserat TACITVS, *ira magis & impetu, quam disciplina, occidere* viderentur: facile illa potestas iurisdictionis cuiusdam σχῆμα paullatim induit, quam deinde a feudorum dominis inuestiturae litteris inseri facile impetrarunt. Errare enim illos, qui soli inuestiturae iurisdictionem illam praedialem deberi existimant, vel id argumento est, quod in allodialibus praediis non minus, quam in feudalibus, eam a dominis explicari animaduertamus, (q) idque non modo ex charta Ruperti Caesaris apud SCHILTERVM (r) solide probauerit doctissimus FRANCKENSTEINIVS (s), sed & ex multo antiquiore Hildesundis Comitis Stryensis diplomate, quippe anno DCCCCLXXXXII scripto, possit demonstrari (t). Ibi enim matrona illa, pietatis in Deum studiosissima, *amicos sibi factura in mammona iniquitatis, ad ecclesiam* Thorensem, a se conditam, *attulisse se*, ait, ALLODIVM *suum, quod in terra sua de Stryen gloriosus Rex, Zuentiboldus olim perdonauerit, cum* ALTO *&* BASSO. En ergo iurisdictionem *altam* & *bassam*, a femina, & quidem, non in feudo, sed in allodio suo, monasterio Thorensi cum ipsis praediis cessam, quam sane non iure fiduciario & clientelari, sed tamquam propriam, exercuerat, nec sine domini directi consensu alienare potuisset vna cum praediis, si eam iure feudi habuisset. Sed & in ducatu Bremensi equestris nobilitatis viri iurisdictionem etiam criminalem in praediis suis allodialibus exercere, iam dudum obseruauit IO. A RHODE, Archiepisc. Bremensis, apud LEIBNITIVM (u). Atque ita factum est, vt

(n) Ill. Praeses *Elem. iur. Germ. Lib. I.* §. CIIII. CVIIII. *&* CXIII.

(o) Ill. Praeses *Differt. de origine & indole iurisdiction. patrim.*

(p) Tacit. *de Morib. Germ. Cap. XXV.* Herm. Adolph. Meinders *de iurisd. colon. praediar. & infer. p. 61. sequ.*

(q) Gundl. Πραέτ. *Digest. p. 149.*

(r) Schilter. *ad ius feud. Alamann. Cap. XXXXII. §. XXVIIII.*

(s) Franckenstein *diss. de locat. iurisd. Cap. I. §. V. p. 5.*

(t) Miraeus *Diplom. Belg. Lib. I. Cap. XXIIII. p. 146. edit. Fopp.*

(u) Leibnit. *Script. rer. Brunsuic. Tom. II. p. 272.*

omnis fere iurisdictio in Germania facta sit patrimonialis, eamque hodie & principes comitesque, & praelati, & ecclesiae, & academiae & ciuitates, & equestris nobilitatis viri iure fere proprio explicent, aliisque explicandam cedant, tamquam rem, in bonis suis vel patrimonio constitutam. Quin ex quo ius circa sacra ad principes ordinesque imperii protestantes postliminio veluti rediit: hi ipsam quoque iurisdictionem ecclesiasticam, tamquam partem superioritatis territorialis, in patrimonio habere, (v) eamque aliis, non obstante iure canonico (w), eodem iure cedere posse videntur, idque exemplo iudiciorum ecclesiasticorum inferiorum, ciuitatibus etiam quibusdam municipalibus & vasallis primi ordinis concessorum (x), non inscite probat laudatissimus FRANCKENSTEINIVS *(y)*.

§. V.

Hodie ergo illa locari potest. Quum ergo hodie iurisdictio tantum non omnis in patrimonio, ac proinde in commercio sit: quis dubitet, quaeso, quin eadem & locari conduci possit? Et quidem, quum iure Romano permultum inter iurisdictionem atque imperium interesset, tale vero discrimen ignorent Germani, quibus IVRISDICTIO est *omnis potestas caussas subditorum, tum ciuiles, tum criminales cognoscendi, sententiis finiendi, easque demum sententias exsequutioni mandandi, quin & actus omnes, qui sine iudicum auctoritate non consistunt, confirmandi, ratosque habendi, iure dominii competens:* consequens est, vt omnem hanc quam quis in patrimonio habet, iurisdictionem, siue ciuilem, siue criminalem, siue saecularem, siue ecclesiasticam, locare possit aliis. Quamuis enim non semper e republica sit, huiusmodi contractus iniri, & conductores huiusmodi plerumque id agant tantum, vt ex iurisdictione non modo pensionem corradant, sed & lucrum quam vberrimum capiant, non vt ius ea, qua par erat, religione reddant *(z)*: ipsa tamen haec locatio iuris Germanici principiis non refragatur, maxime quum apud nos domini iurisdictionis, non modo sportulas, sed & mulctarum partem, censumque iurisdictionis, tamquam iurisdictionis fructus capiant,

(v) Instrum. Pac. Osnabr. *art. V.* §. 3. *& Art.* VIII. §. *I.*

(w) *Cap.* 1. *&* 2. *X. ne praelati vic. suas sub ann. cens.*

(x) Dondorff. *de iurisd. eccles. Cap. III.* §. *XI.* Seckend. *Fürsten-Staat. Part. II. Cap. XI.* §. III.

(y) Franckenstein. *ibid.* §. VI. *p.* 7.

(z) Ian. Langl. *Otium Semestr. Lib.* VI. *Cap. I. p. m.* 254. Ill. Böhmer. *Ius Eccles. Protest. Lib.* V. *Tit.* IIII. §. *III.*

piant, adeoque cum vtilitate conductoris coniuncta esse possit eius conductio, & proinde nulla subsit ratio, cur subsistere non possit, aut naturae locationis conductionis refragari videatur hic contractus, siue seorsum, siue cum ipso praedio locetur iurisdictio.

§. VI.

Obiici equidem posset, alias locari conduci non posse iura, certis rebus ac praediis inhaerentia, nisi vna cum ipsis rebus ac praediis. VLPIANVM (a) enim diserte scribere: *Locare seruitutem nemo potest*, &, locato tamen praedio, conductorem etiam seruitute vti posse, indubii iuris esse (b). Deinde eodem fere modo ipsum ius pontificium ius patronatus seorsum vendi, locari, vel *ad firmam dari* non pati (c), nec tamen prohibere, quo minus, praedio vendito, vel locato, ab emtore vel conductore exerceatur (d). Et tamen de iurisdictione nullum dubium est, quin ea non modo cum praedio, cui inhaeret, verum etiam seorsum locari possit. Rationes enim illae, ob quas seruitutes praediales & ius patronatus locari nequeant, plane non quadrant iurisdictionis patrimonialis, qualem adhuc in Germania vidimus, indoli. Seruitutes ideo seorsum locari non possunt, quod ita inhaerent praediis, vt sine illis non intelligantur (e). At sine praedio recte non modo intelligitur, sed & explicatur iurisdictio, vsumque praestat conductori, etiamsi is praedium non conduxerit. Deinde quod ad ius patronatus attinet, illius venditio vel locatio separata simoniae crimen inuoluere videtur iuris canonici interpretibus (f), ac proinde sollicite cauendum monent, ne in venditione vel locatione praedii, in aestimationem simul veniat ius illud patronatus (g), ipsamque non modo iuris adquisiti iacturam minantur conductoribus, hoc modo contrahentibus (h), verum etiam excommunicationis & interdicti poenis ex CONCILII TRIDENTINI decretis (i) eum coercendum esse, edicunt. Enimuero ne id quidem fulmen pertimescendum est iis, qui iurisdictionem locati titulo alteri ad tempus cedunt. Non enim rem

Tum vna cum praedio, tum seorsum.

Kk 2 sacram

(a) *l. 44. D. locat. cond.*
(b) Brunnem. *ad d. l. 44. p. 621.*
(c) *Cap. 16. X. de iure patron.*
(d) *Cap. 13. X. de locat.*
(e) §. 3. *Inst. de seru. rust. vel vrb. praed.*
(f) Suarez. *de Simonia Lib. IIII. Cap.* XXVIII.
(g) Zoes. *Comment. Decretal. Lib. III. tit.* XXXVIII. §. XX.
(h) *Cap. 6. X. de iure patron.*
(i) Concil. Trident. *Sess. XXV. Cap.* VIIII. *de reformat.*

ſacram vel eccleſiaſticam locant, ſed ſuam: nec alteri pro certa mercede concedunt poteſtatem Eccleſiae praeficiendi rectores & miniſtros, ſed ius dicendi ſubditis, quae poteſtas, quum per ſe ſit in commercio, & a conductore aeque prudenter ac religioſe, quam ab ipſo iuriſdictionis domino, explicari poſſit, immo potius ille aliquando ad eam rem magis, quam hic, idoneus videatur, nulla ratio eſt, cur haec eum contractum reſpuat, niſi ſimul locetur praedium.

§. VII.

Itemque ſiue in longum, ſiue ad breue tempus.

Et huiuſmodi ſane locationum, cum vrbibus, tum priuatis factarum, exempla exſtant quam plurima, quorum aliqua ex WECKIO (k), MVLLERO (l), KRESSIO (m) aliiſque attulit doctiſſimus FRANCKENSTEINIVS (n). Et notum eſt aliunde, vrbes municipales pleraſque iuriſdictionem, ſaltim ſuperiorem, titulo vel locationis, vel pignoris, vel emtionis exercere, quod & de Serueſta ſua ex ipſis monimentis authenticis obſeruauit IO. CHRIST. BECKMANNVS (o). In eo tamen aliqua differentia eſt, quod locatio iſta aliquando ad certum, aliquando in longum tempus, aliquando irreuocabiliter, aliquando, quoad placuerit, facta legitur. Vnde variae locationum ſpecies, *Zeit-Pacht*, *Erb-Pacht*, *willkührlicher Pacht*, *Beſtätung auf lange Zeit*, qualis vere etiam fuit *datio vel conceſſio ad firmam*, cuius mentio fit in iure canonico (p). Quamuis enim viri docti non ſine aliqua veriſimilitudinis ſpecie hoc vocabulum explicandum exiſtiment ex dialecto Anglo-Saxonica, illudque vel a vocabulo *feo*, quod idem ac merces (q), vel a *firma*, quod conuiuium ſignificet (r), vel, quod nuper IO. GE. ESTOR (s) ſuſpicatus eſt, a nomine *farm*, quod Anglo-Saxonibus *praedium* notat, deriuent: vereor tamen, vt iuſtas habeant eius peregrinae originis cauſſas. Quas enim vulgo adferunt, Anglicanos ſcriptores fere ſolos hac loquutione vti, capitaque iuris canonici, in quibus *firmae* fiat mentio, ex

Quid ſit ad firmam dare?

(k) Weck. *Dreſd. Part. I. tit. IIII.*

(l) Muller. *Annal. Sax. p.* 13. 23. 49.

(m) Kreſſ. *ad conſtit. crim. art. II.* §. *XV.*

(n) Franckenſtein *de locat. iuriſd. Cap.* I. §. *XII.*

(o) Beckm. *Hiſt. Anhalt. Part.* III. *p.* 273. *ſequ.*

(p) *Cap.* 2. *X. de locat. conduct. Cap.* 24. *X. de decim. Cap.* 7. *X. de iure patron. Cap.* 6. *X. ne cler. vel monachi. Clement. vn. de exceſſ. praelat.*

(q) Innoc. Ciron. *ad Cap.* 2. *X. de locat. conduct.*

(r) Car. du Freſne *Gloſſ. med. & inf. Latin. Tom.* II. *p.* 446.

(s) Eſtor *kleine ſchriffiten Part.* I *Opuſc.* IIII. *p.* 159.

ex epiſtolis ad epiſcopos & praelatos Anglicanos eſſe depromta, non admodum ſolidae videntur. Nam primo eodem ſenſu hanc loquutionem in variis ſcriptoribus Francicis occurrere, multis exemplis probarunt eruditiſſimi, qui nouam Gloſſarii Cangiani editionem curarunt, congregationis S. Mauri BENEDICTINI (t). Et exſtat praeterea diploma Belgicum apud MIRAEVM (u), in quo memoratur *firma ſiue canon annuatim ſoluendus*. Nec magis verum eſt, capitula illa ſeu epiſtolas Pontificis, in quibus mentio fit dationis ad firmam, tantum ad Epiſcopos vel praelatos Anglicanos pertinere. Nam *cap. 24. X. de decim.* INNOCENTIVS Papa III. reſcribit Piſtorienſi Epiſcopo, adeoque Italo. *Clementina* etiam *Frequens de exceſſ. praelat.* plane nihil commune habet cum rebus Anglicanis. Denique quamuis vulgatae editiones pleraeque inſcriptionem *cap. 2. X. de loc. & cond.* ita corruptam ſiſtant: *Innocentius III. abbati & conuentui S. Petri Praetel. London. dioeceſ.* in Collectione tamen Cironiana ſincериore legitur: *Honorius III. abbati & conuentui S. Petri de Pratellis* (x), *Luxou. dioeceſis*: quod Monaſterium Gallicanum prolixe deſcribunt Fratres SAMMARTHANI (y). Quamobrem quum id vocabulum gentibus tantum non omnibus medio aeuo commune fuerit, nihilque adeo nos cogat eius origines ab Anglo-Saxonibus petere: quid obſtat, quaeſo, quo minus ſuffragemur CVIACIO (z), id vocabulum Latinum eſſe ſuſpicanti? Quod Germanis eſt *beſtäten*, id medio illo ac ſemibarbaro aeuo erat *firmare* (a), vel *ad firmam* ſcilicet penſionem, *dare*, id eſt ſub firma & fixa mercede vel vectigali locare. Vere ergo Latinum eſt vocabulum, quamuis more illius ſaeculi, aliam plane ac veteribus latinis inauditam notionem induerit. Et profecto, qui talia in cadentis Latinitatis ſcriptoribus nunquam animaduertit (b), eum ego plane hoſpitem in his ſcriptoribus dixerim.

(t) *Tom.* III. *p.* 512. *ſequ.*
(u) Miraeus *Dipl. Belg. Tomo* I. *p.* 480.
(x) Cuiac. *ad Cap.* 2. *X. de locat. Tom.* VI. *Op. p.* 1026. *ſequ.* Gonzal. Tellez *Not. in Decretal. Tom.* III. *Part.* I. *p.* 326.
(y) Sammarth. *Gall. Chriſtian. Tom.* IIII. *p.* 256.
(z) Cuiac. *ibid. p.* 1027.
(a) Martene *Anecdot. Tom.* IIII. *p.* 1124.
(b) Vid. Ger. Io. Voſſ. *de vit. & gloſſem. ſerm. toto Libro* VI.

§. VIII.

An etiam quae non est fructuosa?

Locari ergo hodie potest omnis iurisdictio; quae quodammodo fructuosa est, & quidem etiam seorsum: si qua vero nihil vtilitatis adfert conductori, locari quidem poterit, at non nisi vna cum praedio, & tamquam eius accessorium. Neque enim, vti iam dixi, quisquam mercede conducere volet aliquid, quod nullam sibi adferat vtilitatem, & oneri magis, quam commodo, sit futurum. Hinc in patria mea locatur iurisdictio, praefecturis Regiis inhaerens, sed una cum praefecturis, nec aliter facile conductorem inuentura, ex quo REX potentissimus, incomparabili exemplo, sportulas vllas a rusticis suis exigi, vel mulctas illis delinquentibus irrogari longe clementissime vetuit, eaque de re ita rescripsit praefectis suis: *Wir haben allergnaedigst resoluiret, dasz unsere immediat bäuerliche unterthanen allhier im gantzen lande bey ihren processen weiter keine sportuln mehr entrichten, sondern sie dauon gantz frey seyn, und die iustitz ihnen ohne alle dauon entrichtende gebühren administriret werden solle. Wir haben auch gut gefunden, dasz ermeldte unsere bäurliche unterthanen, wann sie etwas verbrechen, nicht mehr an gelde, sondern lieber am leibe gestraffet werden sollen. Darnach ihr euch denn gebührend zu achten habt. Daran geschiehet unser gnädigster Wille. Koenigsberg d. 26. Mart.* 1721. Ita vero locari potest apud nos iurisdictio cum praefecturis, quum reliquorum prouentuum vbertas illius veluti sterilitatem quodammodo penset: at fieri non potest, vt in aestimationem, cuius alias modum fuse satis tradidit GRASSIVS (c), veniat, multo minus, vt seorsum locetur. Contra vtrumque fieri posse, & fieri quotidie, quoties fructuosa est iurisdictio, nemo non intelligit. Quamobrem ea in re nec quidquam discriminis est inter *iurisdictionem & imperium merum, ordinariam & extraordinariam, voluntariam & contentiosam.* Quum enim maiores nostri numquam putarint, imperium merum, quod Rom. vocabant, iurisdictionemque extraordinariam & voluntariam non esse posse in patrimonio, sed haec omnia speciali lege esse demandanda: numquam dubitatum est, ad conductorem iurisdictionis transire etiam iura quaestiones habendi de facinorosis hominibus, tutores dandi, decreta super alienatione fundorum minoris interponendi, adoptiones confirmandi, & quae sunt huius generis alia. Tantum enim abest, vt vel hos actus, vel ipsum imperium merum, a iurisdictio-

(c) Grass. *de modo & iure taxandi iurisdict. Part. I.* §. *VIIII.*

risdictione seiunxerint Germani, vt iam pridem obseruauerit celeberrimus THOMASIVS (d), iurisdictionem apud eos primario constitisse in coercitione criminum, caussarumque ciuilium diiudicationem partem veluti accessoriam fuisse iurisdictionis criminalis.

§. VIIII.

Enimuero quum semper iurisdictionem ipsam in SVPERIOREM, ALTAM, CRIMINALEM, & INFERIOREM, BASSAM, CIVILEM, vel, vti Germani loquebantur in *Vngericht*, vnd *Gerichte* (e) distinxerint: & hinc passim in diplomatibus a iurisdictione ciuili discernatur *iustitia alta & maxima* (f), *altum iudicium* (g), *iudicium colli & manus* (h), *iudicium sanguinis* (i), *pars iurisdictionis, quae pro capitali reatu & pro effusione sanguinis competit* (k): accidit paullatim, vt quidam vtramque iurisdictionis speciem, alii alterutram tantum, adquirerent & in bonis haberent. Ac proinde & hodie permultum interest, omnimoda quis iurisdictione, an aliqua eius specie, sit praeditus, quod quomodo ex inuestiturae litteris, vel ex verbis priuilegii colligendum sit, iam alii ostenderunt (l). Ex eo vero consequitur, vt iurisdictionis dominus non modo vtramque simul, sed & alterutram solam immo & vtramque duobus seorsum possit elocare, ita, vt vnus conductor caussas subditorum ciuiles & pecuniarias cognoscat & diiudicet; alter de criminibus habeat quaestiones. Quin non desunt exempla, quod ne haec quidem tota aliis locetur, sed locator sibi aliqua, quae eo pertinent, e. g. exsequutionem reseruet. Id vero hic praecipue monendum, plerisque locis ad iurisdictionem ciuilem referri solere etiam coercitionem criminum leuiorum, veluti in Saxonia (m) *haarrauffen, schlaege die nicht toedtlich sind, noch laemde bringen, daraus auch keine wunde wird, als braun vnd blau, nasen-bluthen, maulschellen, zahnbluthen, so die nicht wackeln, auch andere bluthrunsten, mit naegeln gekratzt, oder sonsten verletzt, daraus*

An & criminalis, extraordinaria & voluntaria?

(d) Thomas. *de iurisdict. & magistr. differ. secundum mor. Germ.* §. LII. *sequ.*

(e) Kress. *diss. de iurisd. omnimoda. Helmst.* MDCC.

(f) Miraeus *Dipl. Belg. Lib. II. Cap.* LXXXXV. *& Donat. Belg. Cap.* CVIII.

(g) Heda *de Episc. Vltraiect.* p. 324. Schaten *annal. Paderbor. Lib.* XI. *ad ann.* MCCLVI.

(h) Rango *Dipl. Pomer.* p. 179. Pertuch. *Chron. Port. Cap. III.* p. 131.

(i) Idem *Cap. II.* p. 65.

(k) *Diploma Dobrilug. apud perillustr. de* Ludewig. *Reliqu. MSC. Tom. I. pag.* 26. 29.

(l) Kress. *Diss. de var. iurisd. crim. in Germ. gener. Obs. V.* §. VI.

(m) *Consil. prou. ann.* MDLV. *tit. Was zu ober-nieder-oder erb-gericht gehöret.*

raus keine wunde noch laehmde erfolget, schlechtes luegen-straffen, schlechte worte, die ausserhalb hohen vnd befreyeten personem vnd oertern geschehen, vnzüchtig, muthwillig geschrey, messerzüge, wenn niemand dadurch beschaediget wird, messer vnd verbothene vaffen tragen, verbothene waaren feil haben, verbothene spiel spielen, deuben, die vnter drey schillingen, das ist, weniger dann 4. groschen werth seyn etc. Quae etiam fere repetuntur in LEGIBVS PROV. MAGDEB. (n) nisi quod & furta minora pretio duorum imperialium, itemque damna, bonis illata, ad cognitionem iudicum inferiorum remittuntur. Alibi & alia delicta leuiora coercet iurisdictionis ciuilis dominus (o), vt adeo ea in re maxime discrepent diuersarum prouinciarum consuetudines. Ex iis vero facile iam intelligitur, iurisdictione locata iis locis, in quibus coercitio leuiorum criminum pars iurisdictionis ciuilis est, eam etiam potestatem, nisi speciatim excepta (p), ad conductorem merito deuolui.

§. X.

Quis eam possit locare? An & conductor eam alii sublocare possit?

Quis iurisdictionem LOCARE, quisque eamdem conducere possit, ex iis, quae diximus, intellectu non difficile est. Locare eam possunt omnes, qui illam in bonis habent, siue principes, territoriorumque domini, siue dynastae & nobiles. Quin quum conductor ea, quae ipse conduxit, alii sublocare possit (q): non est dubium, quin, quod ad analogiam iuris attinet, ea non obstet, quo minus sublocari etiam possit iurisdictio. Sic sane saepe contingit, vt viro rerum oeconomicarum peritissimo, ast tanto iuris imperitiori, praefectura quaedam vel praedium equestre vna cum iurisdictione locetur. Hic, quum ipse illam iuris dicundi potestatem explicare non possit, necessario tenetur alii iurisperito, quem *iustitiarium* vocant, id negotii dare, vt isto iudicandi munere fungatur. Quum vero mandare iurisdictionem possit conductor: quidni & illam recte sublocaret iustitiario? maxime quum subtile illud iureconsultorum Rom. discrimen inter res quae & mandari & locari, & quae mandari quidem, at locari non solent (r), Germani in iurisprudentiam suam numquam admiserint, ac

(n) Ord. polit. Magdeb. *Cap.* LVIII. §. *III.*

(o) Hahn *ad Wesenb. Paratitla. Dig. Lib. II. tit. I. n.* VIII.

(p) *l.* 39. *D. de pactis. Conf.* Franckenstein *Dissert. de locat. iurisd. Cap.* I. §. XV. *p.* 17. 18.

(q) *l.* 24. §. 1. *D. locat. conduct. l.* 6. *C. eod.*

(r) Vid. supra *Cap. I.* §. *vlt.*

ac proinde res operasque; locari apud Romanos non solitas, quotidie locare soleant, quin leges quaedam prouinciales (s) diserte caueant; vt iurisdictionis exercitium a dominis in alios penitus transferri possit. Enimuero quum prudenter moneat ALEXANDER Imp. (t) *neminem prohiberi rem, quam conduxerit, alii locare*, SI NON ALIVD CONVENERIT: sublocationi iurisdictionis non erit locus, si locator id fieri, in ipso contractu prohibuerit. Vix autem prudentiae regulae permittunt, vt locator conductori potestatem sublocandi faciat, quum vel ipse personae industriam ac peritiam elegerit, vel iuris imperito iurisdictionem ea lege locarit, vt eam per alium iuris peritiorem explicaret. Accedit, quod iurisdictione alii homini imperito vel sordido sublocata, & hoc subconductore nundinationem instituente forensem sacrosanctumque iuris dicundi officium prostituente, periculum non sublocatoris, sed domini sit futurum, adeoque neminem tam stulte facturum credibile sit, vt hanc sublocationem permittat. Quamuis enim subconductor satis idoneam cautionem praestet: ea tamen non locatori, sed conductori tantum, prodest, quia res posterioris conductoris domino non obligantur (u). Et, si vel maxime ipse conductor eo nomine satisdederit: ne sic quidem satis prospectum erit locatori, quia dominus, iurisdictione sua abusus, eiusdem priuatione puniri solet (v). Nec excusabitur dominus, si culpam vel conductori, vel subconductori imputare velit, quia ipse, tamquam dominus, peccasse censebitur, si iurisdictionem vel meliori non locauerit, vel eamdem cuilibet promiscue passus sit sublocari, eaque inaduertentia atque oscitatione sua effecerit, vt quilibet aere suo sibi comparare posset facultatem in vitam, famam, fortunasque subditorum suorum pro lubitu grassandi.

§. XI.

Sed & conducere iurisdictionem potest, cuicumque alias res conducere licet, nisi vel legibus quis prohibeatur, vel honesti ac decori regulae aliquem ad huiusmodi conductionem admitti dissuadeant. Hinc quemadmodum leges nostrae praedia rustica conducere vetant milites (x) & clericos (y): ita illis nec iuris- *Quis eam recte conducat?*

 dictio-

(s) *Decis. Elect. Saxon. LXXIII.*
(t) *l. 6. C. locat. cond.*
(u) *l. 24. §. 1. D. eod.*
(v) Gail. *Obs. Lib. I. Cap.* XXVIII. *n.* I. Coler. *Process. exsequ. Part. I. Cap. II. n.* 181. Matth. Steph. *de iurisd. Lib. I. Cap.* XXXVIIII. *n. 6.*
(x) *l. 31. C. locat. cond.*
(y) *Nou.* CXXIII. *Cap.* VI.

dictionem siue cum praediis, siue sine istis, quisquam recte locabit: quum eaedem caussae, quae praediorum conductioni obstant, etiam iurisdictionem illis locari dissuadeant. Nec magis eum ferendum dixerim, qui iurisdictionem locare non dubitet Iudaeo, quem inde quaestum sordidissimum facturum, probabile est; maxime quum leges ipsae Iudaeis non modo ad honores ac dignitates (z), verum etiam ad postulandi iudicandiue (a) munus aditum plane praecludant, ne illis vlla praebeatur occasio, Christianos vllo damno adficiendi (b). Id vero aeque facile eueniret, si conducere illis liceret iurisdictionem, ac si iuris dicundi muneri praeficerentur. Quod vero doctissimus FRANCKENSTEINIVS (c) adhuc arctioribus limitibus hanc conducendi libertatem circumscribit, illamque iis tantum, *qui officiales esse possint*, concedendam esse existimat: id vereor, vt experientia confirmetur. Quum enim iurisdictionem etiam indocti, immo & feminae in bonis habere possint, & soleant (d): quidni eamdem ex conducto habere possent? Et si illae personae iurisdictionem suam per alios peritiores recte administrant (e): quid prohiberet, quaeso, quo minus & conductores eam exerceant per alios? Nec desunt in patria mea exempla, de quibus auctor obseruationis: *Ob Frauenzimmer das richterliche Amt führen könne?* in NOVELLIS PVBLICIS (f), quae Regiomonti singulis hebdomadibus prodeunt, ita loquitur: *Es kan denen adelichen Damen auf den Gütern, allwo ihnen die Iurisdiction oder Gerichtbarkeit verschrieben worden, das Richter-amt nicht disputiret werden, wiewohl sie solches in wichtigen Sachen durch ein delegirtes Gericht gemeiniglich zu exerciren pflegen. Ia wir haben Exempel, dass bey denen General-verpachtungen derer Königlichen Domainen, da die Iurisdiction mit verpachtet worden, die Frauen Amtmänninnen vnd General-pächterinnen, wenn sie nach absterben ihrer Männer den contract continuiret, die Iurisdiction in ihrem Amt über alle Besitzere der unadelichen Güter exerciret.* Talia exempla & alibi exstant, quae hic multis verbis describere nihil attinet. Quare recte dici posse videtur,

(z) *l. 19. pr. C. de Iud. & Caelicol. c. 16. & c. 69. X. de Iud.*

(a) *l. vlt. C. de postul. l. 15. C. de iud.*

(b) Hahn. *Διάπτυγμ. Iudaeor.* §. *XIIII.*

(c) Franckenstein *de locat. iurisd.* Cap. I. §. *XIII. p. 15. 16.*

(d) Beyer. *Delin. iur. Germ. Lib. I. Cap. IIII.* §. XVI.

(e) Barth. *de iurisd. quam pers. ill. per official. exercent.*

(f) *Preuss. Intelligentz. ann.* MDCCXXXVII. *n. XXI. d. 25. Maii.*

videtur, omnes conducere posse iurisdictionem tamquam accessoriam, qui praedia, quibus id ius inhaeret, recte conducunt: seorsum neminem, nisi qui idoneus sit iuri dicundo: nisi princeps conductori, vt alii id det negotium, diserte permittat.

§. XII.

Ceterum ex ipsa locationis conductionis natura, ad quid obligatus sit locator iurisdictionis, facile intelligitur. Nimirum vti alii locatores obligati sunt ad rei locatae vsum conductori praestandum (g), idque nisi fecerint, actione conducti recte conueniuntur (h): ita iurisdictionis locator praestare tenetur iurisdictionis exercitium, & non modo ipse conductorem in eo non turbare, sed & aduersus alios illum impedientes defendere debet: eaque res eo minus dubii habere videtur, quo magis ex iure constat, etiam locatorem ad praestandum id, quod interest, esse obstrictum, si res locata ab alio euincatur (i). Quemadmodum deinde conductori non solum rei vsus, verum etiam ea instrumenta, sine quibus re conducta commode vti non potest, praestanda sunt (k): ita conductor iurisdictionis recte a locatore exigit locum iuri dicundo destinatum, (*die Gerichts-stube*,) libros & protocolla iudicialia, (*Gerichts-Vormundschaffts-Handlungs-Grund-vnd Hypothequen-Bücher*) acta iudicialia, nec non si criminalis locata sit iurisdictio, carceres, catenas, compedes, cellas, in quibus dirae quaestiones habentur, quin & numellas, patibulum, & quaecumque explicandae illi iurisdictioni sunt necessaria. Quin nisi aliud placuerit contrahentibus, conductori merito operas praestant etiam scribae, exsequutores litium, lictores, aliique, qui ante locationem ius dicenti adparebant: maxime, si horum hominum non vbique sit copia. Quamuis res ipsa doceat, his hominibus tunc etiam de salario prospicere debere conductorem, nisi aliae sint contractus leges, quibus standum esse nemo negauerit (l). Praeterea quum ea sit locationis natura ac indoles, vt locator conductorem ante tempus expellere nequeat, sed vsum rei locatae & heredibus per tempus contractu definitum relinquere teneatur (m): nemo negauerit,

Obligatio locatoris.

Ll 2 idem

(g) §. *vlt. Inst. de locat. cond.*

(h) *l.* 10. *C. eod.*

(i) *l.* 9. *pr. l.* 33. *D. loc. cond.* Nic. Burgund. *de culp. & pericul. Cap.* VIII. §. 4.

(k) *l.* 19. §. 2. *D. locat. cond.*

(l) *l.* 23. *D. de reg. iur.*

(m) *l.* 19. §. 8. *D. locat. cond. l.* 10. *C. eod.*

idem ius eſſe in locatione iurisdictionis, dummodo vel ipſorum heredum aliquis iuri dicundo ſit habilis, vel ei rei heredes hominem præficiant idoneum. Contra vti locatio ſucceſſorem ſingularem non obſtringit (n), ac proinde ſoluto iure dantis ius etiam accipientis ſolui recte dicitur (o) : ita per ſe patet, ſi praelatus iurisdictionem praedio eccleſiaſtico, vel maritus praedio dotali inhaerentem, in ſexennium locauerit, & locator ante conſtitutum illud tempus diem obierit ſupremum, nec praelati ſucceſſorem, nec vxorem, ad quam fundus dotalis, ſoluto matrimonio, redit ſtare locationi teneri. Quod etiam eo caſu continget, ſi interea ipſum praedium vna cum iurisdictione a domino alienatum fuerit (p), ſiquidem & eo caſu obtinebit πολυθρύλλητον iſtud : *Kauff gehet vor Miethe* (q) : niſi forte iis locis quis conduxerit, vbi contraria iactatur paroemia : *Heuer gehet vor Kauff,* (r) vel ſibi hypotheca in praedio conſtituta conſuluerit. Attamen inter caſus, hactenus recenſitos, id intereſt, quod, ſi locatoris ius fuerit temporarium, conductor agere non poteſt ad id, quod intereſt, quum praeuidere potuerit, ius locatoris ante tempus conuentum exſpirare poſſe (s) : ſin locator alienatione voluntaria effecerit, vt conductio ante tempus ſolueretur, is recte conueniatur ad id, quod intereſt, maxime quum a culpa non abſit haec alienatio, niſi ea lege alienauerit, vt conductio eadem maneret (t). Sed quaeritur, an & ad expenſas, occaſione iurisdictionis factas, conductori refundendas locator obſtrictus ſit ? Quod negant, qui conductorem promiſcue ad omnia iurisdictionis onera ferenda obligatum eſſe, exiſtimant : quum eum, qui emolumenta omnia percipit, etiam onera ferre aequiſſimum videatur. (u) Ego vero permultum intereſſe arbitror inter impenſas, a conductore in exercitium iurisdictionis, & in rem, quae ad iurisdictionem pertinet, ita factas, vt finita etiam locatione conductione locatori vtilitatem praeſtare poſſit. Impenſas enim, quae in vtilitatem rei conductae perpetuam, & vltra conductionis tempus

(n) *l. 9. §. 1. D. eod.*

(o) *l. 31. D. de pignor. l. 4. §. 2. D. de addict. in diem.* Ant. Gomez *Var. reſol. Tom. II. Cap. III. nu.* 8. Cardin. Tuſch. *Tom.* VI. *lit. R. concluſ.* CCLXXII.

(p) *l. 25. §. 1. D. loc. cond. l. 9. C. eod.*

(q) Zaunſchliff. *Diſſ. ſing. ſubiuncta ſpecimini antinom. Meuianar.*

(r) Wiſſenb. *de Curat. bon. dando §. XIIII.* Gudelin. *Iur. nouiſſ. Lib. III. Cap.* VII.

(s) *l. 9. §. 1. D. locat. cond.*

(t) *d. l. 25. §. 1. D. & l. 9. C. eod.*

[u] *l. 10. D. de reg. iur.*

pus duraturam, vergunt, conductori a locatore rependendas esse, & leges nostrae sanciunt (x), & inter omnes iuris interpretes constat (y). Hinc quamuis recte obseruet doctissimus FRANCKENSTEINIVS (z), conductorem iurisdictionis obligatum esse, ad impensas necessarias inquisitionum erogandas: ad eos, qui iura pauperum impetrarint, subleuandos: ad ferendos sumtus, in exsequutiones vel supplicia facinorosorum factos, vulgo *das Hencker-Geld*, nisi sicubi mos inualuerit, vt subditi id onus, corrogata pecunia, ferre teneantur: denique ad alimenta infantibus expositiis, furiosis, aliisque personis miseris, constituenda: nescio tamen, an idem dicendum sit de impensis, in patibulum nouum exstruendum, aliaque signa iurisdictionis erigenda, factis, quas eodem refert laudatissimus FRANCKENSTEINIVS. Sunt enim hae impensae ita comparatae, vt magis in duraturum praedii vsum, quam in iurisdictionis exercitium, factae videantur. Denique quum fructus iurisdictionis adeo incerti sint, vt, qui eos conducit, spem fere conduxisse videatur: facile patet, non obligatum esse locatorem, ad partem mercedis remittendam, si forte tam pacifice viuant subditi, vt intra aliquot annos nulla lis inter eos oriatur, vel si accidat, vt diu ita deliquerit nemo, vt ab eo mulcta exigi possit. Est enim ea iurisdictionis indoles, vt nonnisi per auersionem possit locari: in huiusmodi vero locatione fieri non potest, quin penes conductorem sit periculum, (a) isque adeo ferre teneatur damnum, si spei, quam in conductione conceperat, euentus haud respondeat. Alia tamen est ratio, si externae caussae exercitium iurisdictionis impediant, veluti si inter arma sileant leges (b), vel aliud incidat iustitium, ob quod conductor ex conducta iurisdictione nullum fructum capere potuerit. Tunc enim ad partem mercedis pro ratione temporis remittendam obstrictum esse locatorem, recte animaduertit laudatus FRANCKENSTEINIVS (c), quamuis, si breue illud iustitium tanto maiore insequentis temporis sportularum prouentu pensetur (d), vel omnes hos casus conductor ultro susce-

 perit,

(x) *l.* 55. §. 1. *l.* 66. *D. loc. cond.*

(y) Garf. *de expens. Cap. XIIII. n. X. sequ.* Alu. Valasc. *quaest. XXV. n.* 32. Menoch. *de arbitr. iud. quaest. Cas. CCXV. n.* 4. Carpz. *Part. II. Const. XXXVII. def.* XXVI.

(z) Franckenst. *Diss. de locat. iurisd. Cap. II.* §. V.

(a) *l.* 36. *D. locat. cond.*

(b) *l.* 33. *D. eod.*

(c) Franckenstein *ibid. Cap. III.* §. VI.

(d) *l.* 15. §. 4. *D. loc. cond.* Carpz. *Part. II. Const. XXIII. def.* 2.

perit (e), eum remiſſionem hanc fruſtra petiturum, facile vnuſquiſque intelligat.

§. XIII.

Itemque conductoris.

Sed & conductoris in quo conſiſtat obligatio, ex ipſa contractus natura ſatis manifeſtum eſt. Primo enim per ſe patet, eum penſionem ex compacto ſoluere debere tempore conſtituto, vel, ſi certum tempus in ſyngrapha vel contractu non expreſſum ſit, ſub finem ſingulorum annorum (f), vel ſi, in aliqua prouincia aliud non inualuerit, finita locatione (g). Deinde, vti penſione in ſingulos annos promiſſa, eaque per biennium non ſoluta, expelli conductorem iura permittunt (h): ita eodem iure vti poſſe locatorem iurisdictionis, nulla idonea dubitandi ratio eſt. Tum porro, ſicuti conductorem ad diligentiam & culpam leuem praeſtandam teneri (i); ſi vero re ſibi locata, ſiue phyſice, vti aiunt, ſiue moraliter, turpiter abutatur, iure ſuo priuari expellique poſſe, expediti iuris eſt (k): ita & iurisdictionis conductorem ipſa contractus indoles ad omnem diligentiam & ſanctitatem quae in iudicem bonum ac religioſum cadit, obſtringit. Ac proinde ſi negligentia culpaue ſua damnum dederit locatori, ad ſarciendum illud iure meritoque adigitur. Sin iurisdictione conducta ad opprimendos innocentes abutitur, turpiue ſententiarum nundinatione quaeſtum facere ſtudet, iuſtitiae adminiſtrationem ad ſe confugientibus praefracte denegat, in cauſſis cognoſcendis finiendiſque nullam legum & conſtitutionum, nullam ordinis, rationem habet: nulla ſane illi fiet iniuria, ſi ei ante finitum tempus iuriſdictionis adimatur exercitium, nec homini tam nefario diutius permittatur, in vitam, famam, bonaque ſubditorum ſuo arbitrio graſſari, & veluti impune in foro facere latrocinium. Quare & neceſſitas, ipſaeque prudentiae regulae, exigunt, vt conductor iuriſdictionis, ſi ipſe ius dicere velit, iureiurando ſeſe prius obſtringat ad iuſtitiam adminiſtrandam, leges ſeruandas, omnes ſordes religioſe fugiendas, vti tales iurisiurandi formulae in omnibus fere conſtitutionibus prouincialibus ius dicentibus praeſcribuntur. Quin conſultum fuerit,

(e) *l. 9. §. 2. D. eod.* Vinn. *Quaeſt. ſelect. Lib. II. Cap. I.*

(f) *arg. l. 29. D. de verb. obl.*

(g) Berger. *Oeconom. Iur. Lib. III. Tit.* V. §. 24. Franckenſt. *ibid. Cap. II.* §. *III.*

(h) *l. 54. §. 1. l. 56. D. locat. cond.*

(i) *l. 5. §. 2. D. Commod. l. 23. D. de reg. iur.*

(k) *l. 3. C. loc. cond.*

rit, eo nomine exigi idoneam cautionem, vt eo ſecurior ſit locator, ſi forte conductor male eo fungatur officio. Sed haec ſimiliaque, quum ad conſilia magis, quam ad ius, pertineant, hic merito praetermitto, maxime quum iam plures ſcribenti mihi paginas animaduertam procedere, quam diſſertationi deſtinaueram, adeoque vela demum contrahenda, portuſque reſpiciendus eſſe videatur.

§. XIIII.

Quos iurisdictionis fructus percipiat conductor?

Quum vero eo fine quis conducere ſoleat iuriſdictionem, vt fructus & prouentus, inde ad locatorem redituros, percipiat: merito quaeritur, in quibuſnam emolumenta illa conſiſtant? Et hic otium nobis omnino fecit ſaepe laudatus FRANCKENSTEINIVS, (l) recte diſtinguens iuriſdictionem perſonalem & patrimonialem. Illa enim ſine reſeruatione conducta, conductori cedunt omnia, quae occaſione iuriſdictionis accepta, praefecti in rationes referre antea ſolebant, qualia in Saxonia ſunt *die commiſſion- vnd geleits-ſtraffen, Hülffs-und Abzugs-Gelder, Gerade vnd Heergewette, ſo dem Amte heimgefallen* (m). At tunc multo magis conductor capiet ſportulas, quantas iudicantibus concedunt leges publicae, immo & mulctarum partem, quae in pleriſque Germaniae prouinciis relinqui ſolet praefectis & iudicibus. Sin patrimonialem iuriſdictionem quis conduxit: eos fructus omnes ſibi iure vindicat conductor, qui antea domino iuriſdictionis cedebant, cuius iuribus etiam omnibus, quae in locatione non excepta ſunt, vtitur: vti pluribus exemplis, quae tamen maxime ad Saxoniam electoralem pertinent, rem omnem illuſtrauit laudatus FRANCKENSTEINIVS (n). Sic ſane vbi iuriſdictionis dominis cedunt bona vacantia, gabellae, cenſus detractionis, ſportulae, mulctae, pecunia pro reluitione rerum pignoratarum ſoluenda, (*pfand-gelder*) ibi eadem omnia etiam conductor iure capit, niſi quid ſpecialiter exceptum ſit. At, quae dominus non occaſione iuriſdictionis, ſed tamquam poſſeſſor praedii, percipit, veluti operas, cenſus, canones, laudemia, maritagia, mortuaria, iuriſdictione ſeorſum locata, ad conductorem non transferuntur. Sed haec ita comparata ſunt, vt ab vnoquoque facile intelligantur, quamuis ea omnia in diuerſis prouinciis diuerſimode

(l) Franckenſt. *de locat. iuriſd. Cap. III.* §. *II. ſequ.*

(m) Horn. *Conſultat. reſponſ. & ſent. p.* 721. Berger. *Oecon. Iur. p.* 683.

(n) Franckenſt. *ibid.* §. *III.*

ſimode ſe habere oporteat. Prout enim plus minuſue indulgetur ipſis iuriſdictionis dominis : ita & conductoribus plus minuſue fructuum ac emolumentorum cedere, neceſſe eſt. Quare id tantum addo, iis locis vbi non admodum fructuoſa eſt iurisdictio, veluti vbi ius ſine ſportularum exactione dicendum eſt, ibi ei, qui iuriſdictionem vna cum praefectura vel praedio conduxit, promitti ſolere ſalarium annuum, quo caſu tamen conductorem praedii, non tam iuriſdictionem conduxiſſe, quam operas ſuas, quamuis alias locari non ſolitas, pro certa mercede locaſſe dixeris.

§. XV.

An regulis prudentiae ſatis conueniat haec locatio conductio?

Quantumuis vero iuri non refragetur, & hinc paene quotidiana ſit, haec iuriſdictionis locatio : tantum tamen abeſt, vt magnopere ſit laudanda, vt, niſi hic omnes prudentiae neruos intendant legislatores, ea facile cum ſumma iuſtitiae clade coniuncta eſſe poſſit. Ita ſane non ſeliguntur iudices, vti olim, quando iure canebat HORATIVS (o) :

Siue iubebat;
Vt facerem quid : habes auctorem, quo facias hoc :
Vnum ex IVDICIBVS SELECTIS *obiiciebat.*

ſed ſumuntur : neque, qui altero melior, iuſtior, prudentior eſt, ſed qui plus licitatur, iuri dicundo, magno ſubditorum incommodo, praeficitur. Olim eodem teſte HORATIO (p), ex iudicandi munere, quo quis functus erat ſaepius, colligebant, non poſſe non illum virum bonum eſſe.

Vir bonus eſt quis ?
Qui conſulta patrum, qui leges iuraque ſeruat :
Quo multae magnaeque ſecantur IVDICE *cauſſae.*

Hodie ſtulte faciat, qui ex munere illo, quod ineptiſſimus quisque & ſordidiſſimus pecunia ſua conducit, de alicuius integritate & bonitate iudicium ferre velit. Accedit, quod ita plerumque contingat, vt venalis habeatur quaeſtuique turpiſſimo proſtituatur iuſtitia, res inter homines ſanctiſſima. Quemadmodum enim propolae & venalitiarii, quod ſolidum auro ſuo ſibi compararunt, id minutatim non exiguo lucro diuendunt : ita illi conductores iuriſdictionis, quando ex eo, quod conduxerunt, fructus

(o) Horat. *Lib. I. Serm. Satyr. IIII. v.* 123.
(p) Idem. *Lib. I. Epiſt.* XVI. *v.* 40.

ctus quam vberrimos capere ſtudent, non peccare, ſed officium ſuum facere ſibi videntur. Neque enim fieri poteſt, inquit IVSTINIANVS (q), vt qui aurum dat, quique eo pacto ſibi adminiſtrationem comparat, idque non de ſuo fortaſſis praebet, ſed mutuum ſumit, non ſecum ratiocinetur, conueniens eſſe tantum a litigatoribus recipere, quantum ad diſſoluendum aes alienum ſuum ſatis ſit. Vnuſquiſque ſane dat operam, vt lacunas rei familiaris expleat, & imminutos hac conductione numos quam primum redintegret. Denique, ſicuti iam pridem obſeruauit SENECA (r), *non mirum eſſe, prouincias ſpoliari, & numarium tribunal, audita vtrimque licitatione, alteri addici, quando, quae emeris, vendere gentium ius ſit*: ita experientia docet, ſuo ſibi iure vti videri conductores iurisdictionis, ſi mercenariam habeant iuſtitiam, mercede conductam, operamque dent, vt ex iuris dicundi poteſtate, tamquam fundo ſuo, pecuniae, quantum poſſint, plurimum conficiant. Quod quanto cum reipublicae detrimento coniunctum ſit, cogitando quiſque facilius, quam dicendo, adſequetur.

§. XVI.

Concluſio diſſertationis.

Sic demum finem facio differendi: quumque in eo vniuerſae reipublicae beatitudo poſita ſit, ſub finem precor DEVM, iuſtitiae ſtatorem, omnibus principibus eam det mentem, vt & ipſi iuſtitiam colant, & non niſi iis deferant iuris dicundi poteſtatem, qui ſimiles ſint Lollio iſti, de quo HORATIVS (s):

Vindex auarae fraudis, & abſtinens
Ducentis ad ſe cuncta pecuniae,
Conſulque non vnius anni,
Sed quoties bonus atque fidus
Iudex, honeſtum praetulit vtili, &
Reiecit alto dona nocentium
Vultu, & per obſtantes cateruas
Explicuit ſua victor arma.

Vtinam vero ita Themis vere rediret e caelo; terraſque reuiſeret, eius abſentis deſiderium vix ferentes! Sic demum futurum

 eſſet,

[q] *Nouell.* VIII. *praef.* §. *I.*
(r) Seneca *de Benef. Lib.* I. *Cap.* VIIII.
(s) Horat. *Carm. Lib.* IIII. *Od.* VIIII. *v.* 37.

eſſet, vt obuiae ſibi inuicem fierent benignitas & fides, iuſtitiaque & pax ſe inuicem exoſcularentur! Sic demum contingeret, quod de Auguſti faeculo gloriatur HORATIVS (t):

Tutus bos etenim rura perambulat,
Nutrit rura Ceres, almaque Fauſtitas:
Pacatum volitant per mare navitae:
Culpari metuit fides:
Nullis polluitur caſta domus ſtupris:
Mos & lex maculoſum edomuit nefas:
Laudantur ſimili prole puerperae:
Culpam poena premit comes.

Faxit hoc, qui poteſt omnia, DEVS immortalis, cui ob ſtudia mea, adhuc clementia ſua mirifice ſubleuata, innumeraque, quae in me per omnem vitam contulit, beneficia, ſit laus, honor, gloria, in omnem aeternitatem.

(t) Idem *ibid. Od. V. v.* 17.

D E

DE VENDITIONE ILLICITA FRVCTVVM IN HERBIS.

EXERCITATIO XXXIIII.

§. I. *Dominii origo.* §. II. *Possunt eius effectus , & inprimis libera de rebus dispositio lege restringi.* §. III. *Inuecto dominio opus fuit contractibus & praecipue emtione venditione.* §. IIII. *Quid emtio venditio? & cur contractus consensualis?* §. V. *Dubium, quod huic thesi obstare videtur, remouetur.* §. VI. *Quid de venditione, super qua contrahentes instrumentum fieri volunt?* §. VII. *cur periculum perfecta emtione pertineat ad emtorem?* §. VIII. *Traditio quomodo facta?* §. VIIII. *An hodie in immobilibus sufficiat traditio ad transferendum dominium?* §. X. *An dominium demum per resignationem iudicialem transferatur?* §. XI. *Quae res venire possint? An & non exsistentes?* §. XII. *Emtio spei & rei speratae.* §. XIII. *An fructuum futurorum licita sit iure Romano venditio?* §. XIIII. *An iure Germanico vetere?* §. XV. *An iure Germanico nouo?* §. XVI. *Eius iuris declaratio per Recess. Imp. de anno* 1577. §. XVII. *Aliarum gentium leges similes.* §. XVIII. *Constitutionum emtioni futurorum fructuum oppositarum ratio.* §. XVIIII. *Sanctio poenalis addita, & quando ei locus sit?* §. XX. *An & ad alios casus extendi possit haec prohibitio?*

§. I.

Dominii origo

Mnia, si primaeuum rerum statum consideres, relicta fuerunt in communione quadam negatiua, ita vt vere in nullius essent dominio, quamuis vsus pateret singulis. Hinc VIRGILIVS (a), laudans aureum illud saeculum, & id obseruat, nihil tum in vllius dominio fuisse:

Nec signare quidem aut partiri limite campum
Fas erat: in medium quaerebant.

Quae deinde repetit, & Saturni in Italia regno adplicat MACROBIVS (b). Aucto vero humano genere & in innumeras gentes distracto, nec omnibus sufficiente vna prouincia, suas sibi quaelibet gens sedes quaesiuit, occupatasque prouincias ita aliquamdiu communes habuit, vt nihil esset priuatum & necessaria tamen a singulis recte occuparentur. Nemo ergo tum aliquid sibi esse proprium, dicere poterat, sed vnum quasi cunctis erat patrimonium (c). Quo autem homines ius suum in res creatas communes exercere, iisque peculiariter vti possent, adprehensione & occupatione opus erat. Haec deinde paullatim proprietatem huius rei occupatae tribuebat adprehendenti, si ea mente, vt sibi haberet, illam occupasset. Atque inde factum, vt res antea communes tunc fierent propriae & priuatae, dum ad alios eodem modo non amplius pertinebant, quo nunc spectabant ad occupantem. Sic CICERO (d): *Sunt*, inquit, *priuata nulla natura, sed aut veteri occupatione, vt qui quondam in vacua venerunt aut bello, aut lege, pactione, conditione, sorte &c.*

§. II.

Possunt eius effectus, & inprimis libera de rebus dispositio lege restringi.

Quamuis igitur proprietas eum in finem inuecta sit, vt vnus vel quidam soli gaudeant facultate illis pro arbitrio vtendi in sui commodum, (§. I.) & potissimus dominii effectus tam in vsu rerum, quam in libera de iis disponendi facultate consistat: haec tamen potestas non semper ab vtentis arbitrio solum dependet, vt ille ius habeat rei suae aut retinendae aut amittendae, sed pro necessitate & vtilitate reipublicae ciuiumque salute variis pedetentim restricta ac determinata est modis. Quemadmodum enim bonorum

(a) Virgil. *Georg. Lib.* I. *verf.* 126.
(b) Macrob. *Saturn. Lib. I. cap.* 8.
(c) Lud. Molina *de Iust. & Iure Tract. I. Disp.* IV. *n.* 8.
(d) *Lib. I. de Officiis cap.* VII.

norum ciuium eſt, omnes vires ſuas vnice ad conſeruandam tuendamque rempublicam: ita & domini res omnes ita ſuas eſſe iudicare debent, ne illarum vſu omni excidat reſpublica. Hinc nemo vitio verterit Principi, ſi vſui rerum noſtrarum praeſcribat leges, quamuis hoc ipſo libertas diſponendi de rebus noſtris arctioribus limitibus ſimul circumſcribatur. Intereſt enim & *expedit reipublicae, ne quis re ſua male vtatur* (e): & vti vere ſcripſit SENECA (f): *Omnia regem imperio poſſidere, ſingulos dominio*: ita Idem recte ſtatuit: *Summam Maieſtatem, quae omnium ciuium bona imperio quaſi poſſidet hanc habere poteſtatem, id quod naturae lex domino permittit, vetandi & facultatem ei naturaliter competentem certis limitibus circumſcribendi.* Propterea vero ipſum dominium veris dominis neutiquam ſubtrahitur, quod ſcilicet illa poteſtas, quam dominium tribuit, quodammodo impeditur & reſtringitur. Ita enim impeditur tantum vſus aliquis & effectus dominii, vt, ſublato hoc impedimento, reſtituatur. Et haec eſt ratio, cur dominium definire ſoleant, quod ſit ius in re, ex quo facultas de ea diſponendi eamque vindicandi naſcitur, niſi vel *lex* vel conuentio vel teſtatoris voluntas obſiſtat. Vnde iam laudatus SENECA (g): *Non eſt*, inquit, *argumentum, ideo aliquid tuum non eſſe, quia vendere non potes, quia conſumere, quia mutare in deterius aut melius non potes. Tuum enim eſt etiam quod ſub certa lege tuum eſt.* Eatenus nempe quis moderator & arbiter eſt rerum ſuarum, quatenus iure non prohibetur (h).

§. III.

Inuectio dominio opus fuit contractibus, & praecipue emtione venditione.

Quibus autem ſolis competit facultas rebus quibuſdam pro arbitrio vtendi in ſui commodum, illi gaudent rerum earundem proprietate, (§. II.) eius vero haec eſt indoles, vt, quod cuique ex dominiorum diſtinctione peculiare factum eſt, id ſine cauſſa illi auferri non poſſit. Itaque introducto ſemel rerum dominio, neceſſario homines ea, quae ſibi deeſſe animaduertebant, aut ab aliena liberalitate exſpectare, aut intercedente contractu aliquo ſibi comparare cogebantur. In aliorum liberalitate parum plerumque praeſidii erat, ex quo refrigeſcente caritate & in peius lapſo humano genere,

 Proti-

(e) §. 2. *Inſt. de his, qui ſui vel alien. iur. ſunt.*

(f) Seneca *de Beneficiis Lib.* VII. *cap.* V.

(g) Seneca *de Benefic. cap.* XII.

(h) Hermann. Latherus *de Cenſu Lib. I. cap. VIIII. n.* 46. & Cothmann. *Vol. III. Reſp. II. n.* 29. *ſeqq.*

Protinus irrupit venae peioris in aeuum
Omne nefas, fugere pudor, verumque fidesque,
In quorum subiere locum fraudesque dolique,
Insidiaeque & vis, & amor sceleratus habendi (i).

Opus ergo erat contractibus, quibus sibi quisque id, quo indigebat, ab altero stipularetur. Quum enim saepius eueniret, vt, quod alteri deerat, alteri superesset, & quaelibet regio sibi ipsi non sufficeret, medio illo opus fuit, ne intercideret ista, in qua viuebant, ciuilis societas. Hinc varii nascebantur contractus, quibus humanis necessitatibus succurrebatur. Contractus enim ad commodam rerum & officiorum in ciuili societate communicationem & necessarii & idonei videbantur, vt alter, quod ipsi deerat, ab altero volente acciperet. In his primum atque antiquissimum fuisse contractum permutationis inter omnes constat, cuius origo humanae debetur indigentiae, quippe quae homines primum coegit, quum pecuniae vsus non esset, vt secundum necessitatem temporum ac rerum inutilia vtilibus permutarent. Hinc omnes gentes, antequam ad cultiorem vitam traductae pretium aliquod eminens, quod pecuniam vocamus, habere coepissent, vice rerum commercia exercebant, quipe quod de Germanis antiquissimis TACITVS (k), de Scythis IVSTINVS (l), de Hispanis STRABO (m), de ipsis Graecis HOMERVS (n), de Romanis PLINIVS (o), de aliis alii memoriae prodiderunt. Quin notum est, eo commercii genere & nostris temporibus vti gentes quasdam barbaras, quibus nullus auri argentiue signati vsus est. Quamuis vero existimare quis posset, contentos esse potuisse mortales simplicissimo illo & naturae conuenientissimo commercii genere: res ipsa tamen mox docuit, illud ad rei summam non sufficere. Quum enim fatente PAVLO (p) non semper nec facile concurreret, vt, quum alter haberet, quod alter desideraret, hic inuicem haberet, quod ille accipere vellet, emtionem venditionem mox

(i) Ouidius *Metamorph. Lib. I. v.* 128. *sequ.*

(k) Tacitus *de Mor. Germ. cap. V.*

(l) Iustinus *Histor. Lib. II. Cap. II.*

(m) Strabo *Geogr. Lib. III. p.* 233.

(n) Homerus *Iliad. Lib.* VII. *v.* 482. Locum habes §. 2. *Inst. de emt. vend.* & *l.* 1. §. 1. *D. de contr. emt.*

(o) Plinius *Hist. Nat. Lib.* XVIII. *Cap. III.* & *Lib. XXX. Cap. I.*

(p) *l.* 1. *pr. D. de contrah. emt.*

mox nummo per gradus (q) inuento, & postea reliqui contractus (r) in vsu esse coeperunt.

§. IIII.

In his autem perpoliendis contractibus admodum sollicita fuit Iurisprudentia Romana, ab eiusque conditoribus in eo potissimum elaboratum, vt cuilibet contractui certam tribuerent formam certumque ordinem, ita quidem, vt, nisi quis istam secutus esset formam, nec validus esset contractus, nec valida inde nasci videretur obligatio. Hinc variae oriebantur species, quas recensere meum non est, dum praesentis instituti ratio hoc neque postulat, neque concedit. Quamobrem vt ad propositum meum eo propius accedam, omnibus aliis contractuum generibus posthabitis, ad solam emtionem venditionem me conuertam, qui mihi viam muniet ad institutum. Emtio venditio vero est contractus consensualis de re pro certo pretio alteri tradenda (s). *Consensualem* esse contractum dicebant Romani, quod solo consensu perficiatur, substantiamque capit emtio venditio (t); In omnibus enim contractibus solum consensum sufficere noluerunt, sed praeter illum in aliis *rei traditionem*, in aliis *verborum conceptionem* & in aliis *literas* desiderabant. Quum enim semel discrimen statuissent inter pacta & contractus, fidemque, teste GELLIO (u), *in negotiorum contractibus sanxissent*, pactum vero, quatenus nudi placiti fine stat, obligationem ciuilem & actionem producere nollent (x), cuius rei rationes eleganter reddit EMVNDVS MERILLIVS (y): fieri sane non potuit, vt omnia negotia, in quibus duorum pluriumue consensus intercederet, pro contractibus haberentur. Si enim fingas, vnum mutuam rogare pecuniam, alterum promittere, vel duos consentire in depositum dandum & reci-

Quid emtio venditio? & cur contractus consensualis?

(q) Egregie id docet Salmasius *de Vsuris cap.* XV. *Aes*, inquit, *erat rude, quod in permutationem saepius veniebat, aurum argentumque infectum. Nam ab his ad nummum tandem per gradus descensum est. Post aes rude progressus est vsus ad certam aeris quantitatem, quae pondus suum nota sua praeferebat. Sic ad nummum ventum est. Isque tandem communi consensu receptus est & pro instrumento habitus expedito & facili ad explicandas omnes permutationes.*

(r) §. 2. *Inst. de Iur. Nat. Gent. & Ciu.*

(s) *l.* 1. §. 2. *l.* 2. §. 1. *l.* 8. *pr. de contr. emt.*

(t) §. *vnic. Inst. de obligat. quae ex consensu & pr. Inst. de emt. vendit.*

(u) Gell. *Noct. Attic. Lib. XX. Cap. I.*

(x) *l.* 7. §. 5. *D. de Pact.*

(y) Merill. *Obseruat. Lib.* VII. *Cap.* XXXVIIII.

recipiendum, in rem commodato dandam & accipiendam; denique in pignus tradendum accipiendumque: nihil aliud erat hic mutuus consensus, quam pactum de credendo, deponendo, commodando, pignore dando, non ipsum mutuum, depositum, commodatum & pignus. Sed & inter pactum de dando aliquo faciendoue & contractum nihil interfuisset, nisi discrimen fecisset verborum sollemnitas. Itaque in his omnibus contractibus praeter consensum vel rei traditionem, vel verba solemnia, vel literas requirebant. In paucis solum consensum sufficere credebant. Illi vero contractus, qui solo peraguntur consensu per excellentiam *consensuales* dici coeperunt. Consensum quidem tam mutuum, quam perspicuum, & liberum & non simulatum; immo etiam in eandem rem directum, necessarium & iuxta mentem Romanorum desideratum fuisse ipsa res loquitur, quum alias partim imperfecta fuisset venditio (z), partim nuda & imaginaria, quippe quae, vti loquitur ICtus PAVLVS (a), pro non facta haberetur.

§. V.

Dubium quod huic thesi obstare videtur, remouetur.

Dum vero dictum est, emtionem venditionem solo consensu perfici, (§. IIII.) huic enunciato, id repugnare videtur, quod antequam res ex emto petatur & actio emti competat, pretium dari, & antequam actioni venditi sit locus, rem traditam esse oporteat. Ait enim VLPIANVS (b): *Offerri pretium ab emtore debet, quum ex emto agitur, & ideo etsi pretii partem offerat, nondum est ex emto actio*; & IVLIANVS (c): *Qui pendentem vindemiam emit, si vuam legere prohibeatur a venditore aduersus eum petentem pretium exceptione vti poterit, si ea pecunia, de qua agitur, non pro ea re petitur, quae venit neque tradita est.* Ex his enim colligere quis posset, non *solo consensu* emtionem perfici, alioquin etiam, quam primum de pretio & re conuentum fuerit etiam antequam solutum pretium, resue emtori sit tradita, actionem emti venditi esse nascituram, quum perfecta causa perfectum soleat producere effectum. Enimuero *pretium offerri & res tradi debet*, non vt actio ex emto vendito nascatur, sed vt actio emti venditi sit efficax, id est talis, quae nulla euerti queat exceptione. Paria enim esse videntur non habere actionem & actionem habere, quae eliditur exceptione, vel, vti PAVLVS rem-

(z) *l. 9. D. de contrah. emt.*
(a) *l. 55. D. de contrah. emt.*
(b) *l. 13. §. 8. D. de action. emti.*
(c) *l. 25. D. eod.*

(d) rem eloquitur, *nihil intereſt, ipſo iure quis actionem non habeat, an per exceptionem infirmetur.* Emtio venditio quamprimum de conſenſu conſtat actionem producit, ſed neuter contrahentium cum effectu illam inſtituere poteſt, nec ex ſua parte eam fundatam habet ad conſequendum id, quod ſibi viciſſim debetur, niſi contractui faciat, quod ſatis eſt. Inique enim, rem ſibi venditam tradi, petere cenſetur emtor quum contractum non adimpleuerit, nec pretium venditori praeſtiterit; Nec minus iniquus eſt venditor, qui re non tradita pretium petit. *Quam ineptum*, inquit TERTVLLIANVS (e), *quam iniquum eſt, pretium non exhibere, ad mercem manum emittere.* Quare ante implementum actionem intentans per exceptionem non adimpleti contractus iuſte repellitur (f). Nullum itaque eſt dubium, quin eo non obſtante perfecta ſit emtio, ſi partes de pretio & re inter ſe conuenerint (g); licet eo ipſo nondum conſummatum ſit negotium, quum ad illud, vt & pretium ſolutum, & res tradita ſit, requiratur (h).

§. VI.

Quid de venditione, ſuper qua contrahentes inſtrumentum fieri volunt?

Quae quum ita ſint non pretii numerationem, ſed conuentionem ſine ſcriptis perficere emtionem facile intelligitur, (§. V.) praeterquam ſi eam in ſcriptis fieri placuerit; tunc enim emtio non aliter perfecta erit, viresque habebit, niſi omnibus partibus abſoluta fuerit ſcriptura (i). Licet vero hoc caſu auctoritate iuris ciuilis contractus natura alterari videatur, vt, quod per ſe tale non erat, fiat eſſentiale (k): id tamen non impedit, quo minus contractus hic ſit conſenſualis. Ipſis enim contrahentibus conſenſum ſuum ſuſpendere placuit tantisper, dum ſcriptura perficeretur. Contractibus vero legem dare pacta & conditiones adiectas, expeditiſſimi iuris eſt. Quamobrem licet ſcriptura, tanquam conditio, in hoc negotio praeter contractus naturam interueniat: non tamen ipſe mutatur contractus in literarium, quem &

(d) *l.* 13. *l.* 112. *l.* 115. §. 1. *D. de diuerſ. reg. iur.*

(e) Tertullian. *de Poenitentia Cap. VI.*

(f) Brunnemann. *ad l.* 13. §. 8. *de action. emti.* Struu. *Ex. XXIII. th.* 113.

[g] *pr. Inſt. de emt. vendit. l.* 2. §. 1. *D. de contrah. emt. l.* 1. §. 2. *D. de rer. permut.* Vinnius *ad pr. Inſt. de emt. vendit.*

(h) *l.* 1. *C. Quando liceat ab emt. diſcedere. l.* 2. *ff. de reſcind. vendit.*

(i) *pr. Inſt. de emt. vendit. l.* 17. *C. de Fide Inſtrument.* Menoch. *Lib.* III. *Praeſumt.* 148. *n.* 1. Franzkius *ad Dig. Tit. de contrahend. emt. n.* 17.

(k) Bachouius *ad Treutl. Vol. I. Diſp.* 29. *th.* 9.

& chirographarium vocant, ſed manet conſenſualis. At conſenſus in eandem rem & idem pretium non prius intelligitur, quam inſtrumentum emtionis (*der kauff-Receſs*) fuerit ſubſcriptum omnibusque partibus abſolutum (l). Requiritur porro, vt iam, antequam inſtrumentum conficiatur, contrahentium voluntas liquido ſit declarata, quo adpareat, hoc inter ipſos contrahentes actum eſſe: nec prius contractum perfectum eſſe debere, facile patet, quam inſtrumentum plene ſit confectum (m): quum alioquin in dubio probationis cauſſa adhibita videatur ſcriptura (n). Iuris ergo analogiae conuenientius eſt ſtatuere, vt vt de ſcriptura conuenerint, hanc tamen conuentionem eos litteris inire noluiſſe; quum verba contrahentium in dubio ſecundum naturam contractus, quem ineunt, intelligi debeant (o). Natura vero contractus emtionis venditionis, vt per ſe ſpectata conſenſu perficiatur, ſed formam accipit ex voluntate & pactis contrahentium: vnde BACHOVIVS (p) dicit, emtionem venditionem habere naturam vel *eſſentialem & communem* ex iure Gentium, vt perficiatur nudo & ſimplici conſenſu, vel ***aduentitiam & accidentalem*** ex conuentione ſeu partium voluntate, vt ſcilicet perficiatur in ſcriptis. Attamen haec natura aduentitia & accidentalis, ſi eam cum BACHOVIO ita vocare fas eſt, Germanis olim non fuit accidentalis ſed eſſentialis, vt egregie obſeruauit ILLVSTR. DN. PRAESES ſtudiorum meorum PROMOTOR SVMMVS (q). Apud eos enim legibus moribuſque receptum fuerat, vt accederet vel literarum teſtimonium vel teſtium auctoritas, quoties res immobiles aliaeue alicuius momenti venirent (r), praeſertim ſi quis emeret ab

(l) B. Henr. Coccei *Diſſ. de Different. pact. & ſtipulat. Sect. I.* §. 4. *&* de *Iure Poenitendi Sect. II.* §. 3. Perill. L. B. de Coccei *in Iur. Controu. Lib.* XVIII. *Tit. I. Qu. I.*

(m) Mornac. *ad l.* 17. *C.* de *Fide Inſtr.* Lauterbach *ad Tit. Dig. de contr. emt.* §. 1. *n.* 1.

(n) *l.* 4. *D. de Pignor. l.* 5. C. *de tranſact.*

(o) B. Stryk. *Caut. Contr. Sect. II. Cap.* VIII. §. *I. & Vſ. Mod.* de *Contr. Emt.* §. 10.

(p) *ad pr. Inſt. de emt. vendit.*

(q) *in Element. Iur. Germ. Lib.* II. *Tit.* XIIII. §. 393.

(r) Hinc LEX WISIGOTH. *Lib.* V. *Tit.* IIII. §. 3. adfirmat: *Venditionem per ſcripturam factam plenam habere firmitatem. Caeterum ſi etiam ſcriptura facta non fuerit & datum pretium praeſentibus teſtibus comprobetur, plenum habeat emtio robur.* Cui quoque reſpondet LEX BAIVVAR. *Tit.* XV. *Cap. II.* §. *I. Si quis vendiderit poſſeſſionem ſuam alicui, terram cultam, non cultam, prata vel ſyluas poſt acceptum pretium, aut per chartam, aut per teſtes comprobetur firma emtio.*

ab ecclesia (s), quacum huiusmodi contractum non sine periculo aliquo celebrari, satis notum peruulgatumque est.

§. VII.

Constat itaque ex his dictis, consensum in rem & pretium huius contractus essentiam absoluere (t). Quod adeo verum est, vt periculum rei venditae ad emtorem pertineat, licet pretium nondum numeratum, nec ipsa res fuerit tradita (u). Nam pretii numeratio & rei traditio non tam ad essentiam quam ad implementum emtionis venditionis pertinent. Alia scilicet est emtionis perfectio, alia eiusdem adimpletio seu consummatio. (§. V.) Iure quidem naturali traditio ad dominii translationem non requirebatur, sed solo consensu rerum dominia transferri poterant, dum sola abdicatione, ore vel litteris facta, ius ab vno in alterum transiit (x). Quam simplicitatem iuris naturae & gentium ex ipsis ICtis Romanorum agnouisse videtur CAIVS (y), dum scribit: *nihil tam conueniens esse naturali aequitati, quam voluntatem domini, volentis rem suam in alium transferre, ratam vaberi.* Si quis ergo olim rem alteri datam, translatumque dominium vellet, & alter in hac voluntate adquiesceret, dominium ipsi erat adquisitum, & quae postea accedebat traditio aut adprehensio, possessioni tantum adquirendae inseruiebat, vti Vir Excellentissimus ICtus Celeberrimus I. G. WOLFIVS (z) bellissime docet. Hinc nec opus est distinctione PVFFENDORFFII (a) inter dominium separatim a possessione consideratum, & cum eadem coniunctum. Neque enim opus est dominium cum possessione coniungere, quum alterum sine altero commode subsistat. Potest enim dominus esse iure gentium, qui non possidet, & possidere qui non

Cur periculum perfecta emtione pertineat ad emtorem?

 est

(s) vt ostendit LEX ALAMAN. *Tit.* XVIIII. *Res ecclesiae de laicis absque charta nullus praesumat possidere, & si chartam non ostenderit, quod comparasset a Pastore ecclesiae possessio semper ad ecclesiam pertinet.*

(t) *pr. Inst. de emt. vendit. l. 8. pr. l. 72. D. de contrah. emt.*

(u) §. 3. *Inst. de emt. vendit. l. 8. pr. D. de Peric. & commod. rei vend.*

(x) Grotius *de Iure B. & P. Lib.* II. *Cap.* VI. §. I. *n.* 2. & *Cap.* VIII. §. 25. *it. Cap. XII.* §. 15. Otto ad Puffendorff. *de Offic. Hom. & Ciu. Lib.* I. *Cap. XII.* §. 14. Puffendorff. *de Iure Nat. Lib. IIII. Cap.* VIIII. §. 7. Huber *Lib.* IIII. *Digress. Cap.* VIII. §. 2.

(y) *l. 9. §. 3. D. de A. R. D.* & §. 40. *Inst. de R. D.*

(z) *in Institut. Iurisprud. Natural. Part. II. Sect. I. Cap.* VIII. §. 17.

(a) *in Iure Nat. & Gent. Lib. IIII. Cap.* VIIII. §. 6.

est dominus (b). Sed hanc simplicem iuris naturalis viam non retinuerunt Romani, quippe qui pro rerum qualitate ad earum dominium adquirendum in aliis partim mancipationem, partim cessionem in iure, partim traditionem requirebant (c). Quod si itaque res emtori, licet emtione perfecta, nondum tradita sit, venditor adhuc dominus est, quia huius rei dominium secundum eorum principia non nudis pactis sed traditione in alterum transit; (d) & tamen nihilosecius rei venditae periculum ad emptorem pertinere volunt. Eius rei, vt fit, alii alias adferunt rationes. Vir acutissimi ingenii rectique iudicii GER. GOTLL. TITIVS (e), Romanos ea in re iuris naturalis principium, secundum quod emtor & ante traditionem fiat dominus, sequutos esse existimat: Sed inuita, vt opinor, Themide. Quomodo enim, nisi sui oblitos illos esse dicamus, sequi potuerunt principium, quod ipsi vbique reiiciunt, negantes, sola conuentione, & sine traditione transferri rerum dominia (f)? Quis illos tam doctrinarum suarum immemores, tamque instabiles ipsoque trocho versatiliores fuisse credat, vt principium aliquod modo destruerent, modo eidem tanti momenti conclusionem superstruere non dubitarent? Alias ergo, easque consultissimas rationes habuerunt veteres, cur, nondum translato dominio, periculum tamen omne & commodum, perfecta emtione venditione, transire ad emtorem debere, censerent, quas veluti in nucleo exhibet eximius ICtus GER. NOODTIVS (g): *Emtor perfecta emtione, statim est creditor rei venditae: venditor contra est debitor. Interitu autem naturali speciei debitae liberatur speciei debitor* (h). *Non minus vera est sequens* IVSTINIANI *ratio* (i), *quod venditor ex natura contractus vtriusque contrahentis vtilitati consulentis, tantum de dolo & culpa lata & leui tenetur* (k), *& quidquid sine his accidit, in eo securus*

(b) Quod etiam adfirmatur *in l.* 52. *pr. D. de adquir. vel amitt. possess. Proprietatem cum possessione misceri non oportere. l.* 12. §. 1. *eod. l.* 1. §. 2. *D. vti possidet.*

(c) Vlpianus *in Fragment. Tit.* XVIIII. §. 2.

(d) §. 3. *Inst. de emt. vendit. l.* 10. *C. de Pact. l.* 11. *D. de action. emti. l.* 6. *C. de hered. vel act. vendit.*

(e) Titius *Obseruat. ad Puffend. de offic. hom. & ciu. Lib. I. Cap. XV.* §. 9. *obs.* 372. & *ad Lauterbach. obs.* 558.

(f) *l.* 20. *C. de Pact.*

(g) Ger. Noodt *Comment. ad Pand. p.* 412. *Tom. II. oper.*

(h) *l.* 23. *D. de verb. oblig.*

(i) §. 3. *Inst. de emt. vendit.*

(k) *l.* 5. §. 2. *D. commod.*

curus est. Postremo ait VLPIANVS (l), *quod & alibi traditum* (m), *casus fatales in nullo bonae fidei iudicio praestari.* Accedit, quod huiusmodi iuris dispositionem ipsa ciuilis prudentia suadere videretur. Intentio enim legislatorum fuit, vt consuleretur venditori (n), eatenus vt de pretio esset tanto certior, nec emtor cunctaretur. Venditoris sane hoc vnicum est votum, vt pretium accipiat, eique hac in re succurrit legislator, emtorem per obligationem ad periculum etiam ante traditionem compellens ad pretium numerandum & rem accipiendam. Caeterum in hoc IVS etiam ALAMANNICVM conuenit cum Romano, quod, licet res vendita sit in dominio venditoris, nihilominus periculum sit emtoris, vti satis intelligimus ex IVRE SVEVICO (o). Neque tamen hoc vbique olim obseruatum esse testatur THEOPHRASTVS (p). Plurimis enim legum conditoribus placuit, & hodie quibusdam placet, vt ad traditionem vsque aut, vbi iudicialis requiritur resignatio, ad hanc vsque res commodo & periculo sit venditoris; (q) sic facile adparet, qua ratione GROTIVS (r) hanc iuris doctrinam inter *iuris ciuilis commenta* referat.

§. VIII.

Verum enim vero quia non semper commode fieri poterat omnium rerum traditio, Romani etiam permiserunt, vt interdum sine traditione nuda domini voluntas ad rei translationem sufficeret; quamquam desiderabant, vt res esset talis, qualis nuda voluntate statim transferri poterat, quaeque veram & naturalem rei ipsius traditionem non requirebat, quod euenire putabant, si quando dominus rem, antea ex caussa ad dominium transferendum minus habili alteri traditam, alio & fortiori inposterum titulo penes alterum esse vellet, scilicet si rem, quam ex locato, commodato vel precario antea possidebat, donatam alteri cuperet. Eo enim casu ipsa declaratione facta, ex peculiari fingebant ratione,

Traditio quomodo facta?

(l) *l. 23. D. de diuers. reg. iur.*

(m) *l. 6. C. de pignor. act.*

(n) *l. 17. D. de peric. & commod. rei vend.*

(o) iuxta Meichsnerum *fol. 53. Vnd gib ich einem Mann ein Gut zu kauff, vnd gibt er mir sein Leykauff daran, vnd das Gut bleibt in meiner Gewalt, vnd wird es mir gestohlen, der Schad ist sein, vnd mein nicht, hab ich sein gehütet, als ich von Recht solle.*

(p) apud Stobaeum *Serm.* CXLV. *de Legibus pag.* 458.

(q) *Ordinat. Polit. Magdeb. cap. XXII.* §. 2.

(r) Grotius *de Iure B. & P. Lib. II. cap. XII.* §. 15.

tione, quaſi res domino ſuo iam ſit reſtituta & poſtea iuſta ex cauſa in adprehendentem translata, quod ICti *breui manu traditum* vocant (s). Ab hac fictione iſte traditionis modus nominatus eſt fictus, vtpote quam fictionem neceſſario poſtulat legislatio Romana, dum iuxta illam traditio nihil efficiebat aliud, quam vt res ab acceptante naturaliter teneretur (t). Si vero iam hoc modo res apud alterum erat, ulteriori traditione, dummodo ſubeſſet titulus ad transferendum dominium habilis, non indigebat, quum hoc caſu fictio idem, quod veritas, efficeret & operaretur. (u) Alias quoque huius fictae traditionis ſpecies fuiſſe inter iuris peritos conſtat, veluti, ſi alter alteri poſſeſſionem concedit per rei demonſtrationem, quia tunc adprehenſio poſſeſſionis oculis & adfectu fieri ſolet (x). Id quod admodum conuenit iuriſprudentiae Romanae, quae in omni traditione deſiderat adprehenſionem cum animo ſibi habendi, quam adprehenſionem, quum in hac ficta traditione naturaliter fieri non poſſet, ſufficere voluerunt Romani, ſi *oculis & adfectu* fieret. Et haec fuit ratio diſpoſitionis: fictam traditionem fieri oportere in re praeſenti, vt rei traditae adprehenſio, ſi non corpore & actu, tamen oculis & adfectu fieri poſſet. Aliud hac in re placuit Germanis, quamquam apud illos ſollenniſſime expediebatur traditio, potiſſimum in rebus pretioſis: in ſymbolica tamen traditione rei praeſentia nunquam deſiderata eſt, ſed, vbicunque commodum eſſet, fieri potuit (y). Poſſemus hic

(s) *l. 3. §. penult. D. de donat. inter vir. & vxor. l. 43. D. de Iure dot. l. 9. §. 3. D. de A. R. D. l. 21. pr. D. de adquir. vel amit. poſſeſſ. l. 18. D. de precar. l. 6. D. de donat. l. 62. D. pr. de euict. §. 43. Inſt. de R. D.*

(t) *l. 1. pr. D. de adquir. vel amitt. poſſeſſ.*

(u) *l. 6. §. 2. D. de precar. l. vnic. C. de rei vxor. act.* Cochinam *Tom.* I. *Reſp. IIII. n. 54. Tom. II. Reſp. 59. n. 312.* Conſil. Marpurg. *Vol. II. Conſ. XIIII. n. 1.*

(x) Hanc poſſeſſionis adprehenſionem probat PAVLVS *in l. 1. §. 21. D. de adquir. vel amitt. poſſeſſ.* putans: *Non corpore & actu poſſeſſionem adprehendere neceſſe eſſe, ſed etiam oculis & adfectu. l. 18. §. 2. eod. l. 74. D. de contrah. emt.*

(y) Vt conſtat ex LEGE WISIGOTH. *Lib. V. Tit. II. §. 6. Res donata ſi in praeſenti traditae ſunt nullo modo repetantur a donatore. Quod ſi etiam prouenerit, vt, quod donatur, longe ſit poſitum, pro eo donatio euacuari non poterit, quia tunc videtur vera eſſe traditio, quando jam apud illum ſcriptura donationis habetur, in cuius nomine conſcripta eſſe dignoſcitur.* Cui merito iungimus LVDOVICI PII Imperatoris *Capitul.* VI. *ad* LEG. SALIC. *in Conuentu Aquiſgranenſi anno* MCCCXVIIII. *additum: Si quis res ſuas pro ſalute animae ſuae, vel ad aliquem venerabilem locum vel propin-*

hic plura addere de traditione ſymbolica, quae apud Romanos itidem in re praeſente fieri neceſſe erat, niſi omnia iam pridem in vulgus nota eſſent. Sic vina tradita videbantur, quum claues cellae vinariae (z): merces in horreo, ſimul ac claues horrei emtori traditae fuiſſent (a). Quare id tantum moneo, nullas fuiſſe gentes horum ſymbolorum magis curioſos Germanis & qui eiusdem cum Germanis originis erant. Modo enim loco agri tradebant caeſpitem cum ramuſculo (b), quae ipſa Danorum *ſcotatio* eſt (c), modo per effeſtucationem (d), vel *andelangum* (e), modo adhibitis pro arbitrio aliis quibuscunque rebus (f) rerum dominia in alios transferebant. Quid? quod apud Anglos ſola propinatione ipſis ſanctis res traditas eſſe reperiamus. Exſtat enim apud CAMBDENVM charta, ex qua patet, *Indilatum quemdam Eboracum diuertiſſe, & cornu, quo bibere conſueuerit, vino repleſſe & coram altari Deo & Beato Petro, Apoſtolorum principi, omnes terras & reditus, flexis genibus propinaſſe* (g). Tam amantes nimirum iurisprudentiae ſymbolicae fuerunt Germani, vt quum V. C. OTTO *de iurisprudentia Romanorum ſymbolica* exiguum at pereruditum libellum adornauerit (h), de iurisprudentia ſymbolica Germanorum, cuius Vir doctus IO. GVIL. HOFFMANNVS

propinquo ſuo, vel cuilibet alteri tradere voluerit & eo tempore intra ipſum comitatum fuerit, in quo res illae poſitae ſunt legitimam traditionem facere ſtudeat. Quod ſi eodem tempore, quo illas tradere vult extra eundem comitatum fuerit, id eſt, ſiue in exercitu, ſiue in palatio, ſiue in alio quolibet loco, adhibeat ſibi vel de ſuis pagenſibus vel de aliis, qui eadem lege viuant, qua ipſe viuit, teſtes idoneos; vel ſi illos habere non potuerit, tunc de aliis, quales ibi meliores inueniri poſſint, & coram eis rerum ſuarum traditionem faciat, & fideiuſſores veſtiturae donet ei, qui illam traditionem accipit, vt veſtituram faciat; Et poſtquam haec traditio ita facta fuerit, heres illius nullam de praedictis rebus valeat facere repetitionem. Idem eſt, quod Sigonius *Lib. III. de Regno Italiae ad annum* DCCLV. *refert: Fulradum Pipini Francorum Regis procuratorem claues vrbium Pontifici Romano donatarum Romae in templo Petri depoſuiſſe.* Quod non tantum inter veteres Germanos, ſed & inter alias gentes liberas, ſemper obſeruatum fuiſſe legimus relatum apud Leonem Oſtienſem *in Chronico Caſſinenſi Lib. II. cap.* 39.

(z) *l.* 1. §. *penult. D. de adquir. vel amitt. poſſeſſ.*

(a) §. 45. *Inſt. de Rer. Diuiſ. l.* 74. *D. de contr. emt. l.* 9. §. 6. *D. de A.R.D.*

(b) Monach. Braueuillerenſ. *apud* Leibnit. *Script. rer. Brunſu. Tom. I. pag.* 315.

(c) *c.* 2. *X. de conſuet.*

(d) Frid. Sande *de Effeſtucat.* Illuſtr. DN. PRAESES *Elem. iur. Germ. Lib. II. Tit. III.* §. 75.

(e) Ill. DN. PRAESES *ibid.* §. 76.

(f) Idem *c. l.* §. 77.

(g) Idem *c. l.* §. 78.

(h) *Vltrai.* 1730. 8o.

MANNVS specimen aliquod publici iuris fecit (i), iustum facile volumem conscribi ab earum rerum perito posset.

§. VIIII.

An hodie in immobilibus sufficiat traditio ad transferendum dominium?

Simul ac ficta haec traditio facta fuisset, emtori statim competebat, aut simul data intelligebatur facultas rem ita traditam propria auctoritate occupandi. Quum autem hoc modo insignes abusus non tantum metuerentur, sed etiam re ipsa postea sequerentur, puta vt alter alienam rem sic sibi traditam iniuste inuaderet: in sequentibus seculis apud Germanos mos inualuit, vt bonorum immobilium alienatio aliter rata non esset, nec licet traditione accedente, dominium transferretur, quam si in iudicio sollemniter esset declarata (k). Ista vero traditionis sollemnitas consistebat in eo, vt vel apud acta vel in praesentia testium, quorum numerus pro qualitate rei tradendae praescriptus erat, fieret, siue res esset parua, siue magna (l). Ex quo adparet traditionem apud veteres Germanos sollennissime semper factam, idque multis retro seculis iam obseruatum fuisse, vt in iudicio sollenniter fieret. Quamobrem eorum sententiam non sequor, qui istam declarationem in iudicio factam, quam vulgo resignationem, iudicialem, *die gerichtliche Auflassung*, vocant, antiquo Quiri-

(i) *Francof. ad Viadr.* 1735. 40.

(k) *Ius Weichbild. Art. XX. & Ius Prou. Sax. Lib. I. art.* 34. *& Lib. II. art.* 30.

(l) Quod perspicue colligi potest tam ex LEGE WISIGOTH. *Lib. V. Tit.* IV. §. 3. quam ex LEGE BAIVVAR. *Tit.* XV. *cap. II.* §. *I. Si quis vendiderit possessionem suam alicui post acceptum pretium aut per chartam aut per testes comprobetur firma emtio --- duo vel tres vel amplius debent esse testes.* Nec non ex LEGE RIPVARIORVM *Tit.* LVIIII. §. 1. in verbis: *Si quis alteri aliquid vendiderit & emtor testamentum venditionis accipere voluerit in mallo hoc facere debet, & pretium in praesente tradat & rem accipiat & testamentum publice conscribatur. Quod si parua res fuerit, septem testibus firmetur: si autem magna duodecim roboretur.* In adhibendis vero testibus non respiciebant veteres ad eorum aetatem, vtrum iustae sint aetatis, an pueri, quia actus erat memoriae, quem eo melius infantes expedire posse putabant; praesertim si signo quodam ad attentionem excitarentur, vt rei eo magis essent memores, quod ostendit LEX RIPVAR. *Tit. LX.* §. *I. Si quis villam aut vineam vel quamlibet possessiunculam ab alio comparauerit & testamentum accipere non potuerit, si mediocris res est cum sex testibus & si parua cum tribus, quod si magna cum duodecim ad locum traditionis cum totidem numero pueris accedat, & sic eis praesentibus pretium tradat & possessionem accipiat, & vnicuique de paruulis alapas donet & torqueat auriculas, vt ei postmodum testimonium praebeant.*

Quiritium iuri adscribere intendunt (m). Huic quodammodo similem esse dicere licet. Sicuti enim dominium Quiritarium eo iure non nuda traditione solum transferebatur, sed praeter illam iam mancipationem, iam cessionem in iure, interdum etiam adiudicationem requirebat, & res sub hac qualitate hactenus possessae non prius dicebantur vere alienatae, si non in potestatem & possessionem alterius regulariter per traditionem aptumque titulum ad transferendum dominium vna cum mancipatione & cessione in iure peruenissent (n): ita iure Germanico alienatio bonorum immobilium ad effectum dominii transferendi praeter traditionem iudicialem desiderat resignationem. Sed ex hoc antiquo Quiritium iure non petenda est origo moris Germanici, quo vsi sunt maiores nostri ante, quam ius Romanum illis innotuit. Et sane quamuis inter se commune quid habere videantur in iure cessio Romanorum & resignatio illa Germanica: re ipsa tamen quam maxime differunt, vt non potuerit haec ex illa nasci, quippe plane diuerso fundamento subnixa. Nimirum apud Romanos dominus rem in iure cedebat non magistratui, sed ei, cui illam traditam vellet: & magistratus illam huic addicebat, non quod sibi tradita esset, sed quod cedens eam non contrauindicaret (o). Apud Germanos vero resignatio non fit emtori, sed iudici, isque deinde re illa immobili inuestit emtorem. Vnde Germani dicunt, *der käuffer habe das haus in Lehn vnd Würden empfangen*, ceu recte obseruauit Vir Doctissimus GEORGIVS BEYERVS (p), qui etiam paullo post recte obseruat, veram hanc esse inuestituram a magistratu, tamquam domino directo factam, quamuis res ipsa sit allodialis. Quid vero simile haec inuestitura habet cum addictione, quae cessionem in iure sequebatur? *Sed ita*, eodem obseruante BEYERO (q), *torqueri solent, qui defixis in ius Romanum solum oculis, vlterius circumspicere non audent.*

(m) Coler. *Part.* I. *Decis.* XVI. *n.* 20. Andreas Meyer *de Inuestitura Saxonica in rebus allodialibus immobilibus cap.* 2. *n.* 15.

(n) Vlpianus *in Fragm. Tit.* XVIIII. §. 2. *l.* 20. C. *de Pactis. l.* 50. *D. de rei vind. l.* 18. *D. de vi & vi armat. l.* 3. §. 1. *D. de act. emti. l.* 31. *D. de A. R. D.*

(o) Barn. Brisson. *de form. pop. Rom. Lib. V. p.* 375.

(p) Georg. Beyer *Posit. iur. Germ. Lib. I. Cap.* XVIIII. §. 10.

(q) Beyer *ibid.* §. VIII.

§. X.

An dominium demum per resignationem iudicialem transferatur?

Et haec saluberrima sanctio de resignationis iudicialis necessitate est, quam in bonis immobilibus alienandis tam ob vtilitatem publicam, quam securitatem emtorum retinuerunt non tantum Saxones, sed & plerique Germani (r), adeo, vt illa nec hodie obsoleuerit, sed pro locorum diuersitate ad resignationem iudicialem retinendam & ius scriptum & non scriptum concurrat (s); hoc effectu, vt, nisi illa accedat traditioni, sola rerum immobilium traditio emtori facta non prosit ad adipiscendum dominium, sed hoc tamdiu maneat apud venditorem, donec illa sit secuta. Ex quo adparet quid statuendum sit de controuersia, quae inter CARPZOVIUM & FRANZKIVM agitata est, vtrum dominium demum per resignationem & inuestituram, an statim per traditionem transeat ad emtorem? Quum enim CARPZOVIVS (t) cum BAVCHBARO, BERLICHIO aliisque Doctoribus Saxonicis resignationi demum iudiciali hunc effectum tribuat: traditionem potius ad transferendum dominium sufficere statuit FRANZKIVS (u), quem fere ICti Ienenses, veluti RICHTERVS (x) & STRVVIVS (y), sunt sequuti. Nos vero a nobis impetrare non possumus, vt FRANZKIO potius, quam CARPZOVIO suffragemur. Nam quum praecipuum, quod in resignatione iudiciali fieri solet, sit inuestitura *die Reichung des Grundstücks in Vehn vnd Würden*: in rebus vero per inuestituram transferri solitis ius in re vna cum possessione per inuestituram propriam demum transferatur, adeo vt inuestitus eam a quouis possessore possit vindicare (z): quis neget, etiam in allodialibus inuestituram illam solam tribuere verum ac plenum dominium? Quin ne SCHILTERVM (a) quidem rem acu tetigisse arbitror, dum traditionis iudicialis necessitatem iure Saxonico communi ad bona tantum censitica & emphyteutica restringi existimat. Vix enim iura Saxonica, si vel maxime de illis solis loquatur, hoc largiuntur, dum in omni alienatione quorumcunque praediorum resignationem iudicialem desiderant,

(r) *Specul. Saxon. Lib. I. art.* 8. & 59. *Specul. Sueuic. art.* 308.

(s) Moller *ad Constit. Elector. XXIII. Part. I. n.* 16. *vers. ex vsu enim communi patriae*. Zobel *in addition. ad art. VIIII. lit. a.*

(t) Carpz. *Lib. I. Resp.* CII.

[u] Franzk. *variar. resol. Lib. II. quaest.* 12.

(x) Richter *de Concursu Credit. Cap. II. memb. XIX. n.* 17. *sequ.*

(y) Struu. *exerc. XXIII.* §. 109.

(z) Ill. Henr. Cocceii *Hypomn. iuris feud. Tit.* VI. §. 8.

(a) *Exerc. XXX.* §. 123.

rant, quod satis verba generalia SPECVLI SAXONICI (b) & WEICHBILDI (c) ostendunt, vtpote quae cum iure Sueuico (d) ac Lubecense (e), quorum constitutio etiam generalis est, optime conueniunt; ne dicam de generali ratione introductae resignationis quae ad omnia bona omnesque alienationes pertinet, vt plenius euincit Celeberrimus ICtus Wittebergensis LEYSERVS (f). Vt iam non dicam, Saxoniam Electoralem promulgata decisione nouissima (g) agnoscere vetus illud principium, vt non tantum ratione bonorum feudalium, emphyteuticorum ac censiticorum, sed etiam rerum allodialium immobilium ad dominium transferendum iudicialis necessaria sit resignatio. Quamobrem ANDREAS MEYERVS (h) ad hanc decisionem sequentibus vtitur verbis veris magis quam latinis: *In Electoratu Saxoniae dominium plenum rerum allodialium immobilium praecessa caussa vel venditionis vel alius alienationis non transfertur, nisi & insequatur cessio atque resignatio iudicialis, & sequatur inuestitura.* Cui iuri etiam respondet Ordinatio Politica Magdeburgica (i) cum multis aliis (k).

§. XI.

Nunquam vero emtionis venditionis contractui accedere potest implementum, scilicet pretii numeratio reique traditio, nisi quoad essentialia plane sit absolutus. Consensum in rem & pretium huius essentiam absoluere dixi, (§. VII.) inde nullus sine re dici potest contractus emtionis venditionis; res autem, quae venditur, vt non solum sit in commercio, sed etiam vt existat, desideratur (l), quia alias nullus est contractus (m). Quod si maior rei pars existit, valet quidem venditio, & emtor venditionem implere cogitur, pretio tamen ad aequitatem redacto, nisi sciuerit venditor partem iam periisse; tunc enim quia dolus interuenit, vel nulla intuitu huius partis est emtio vel emtori; quod interest, restituere debet venditor (n). In eo enim actu, quippe qui est emtio venditio, in quo lex ex bono & aequo

Quae rei venire possint? an & non existentes?

 vult

(b) *Lib. I. art. 8. & 59.*
(c) *Art. XX.*
(d) *Art.* CCCVIII.
(e) *Lib.* III. *Tit.* VI. *art.* I.
(f) Leyser *in Meditat. ad Dig. Specim.* CCCCXXXXVI. *medit. I.*
(g) *LXI.*
(h) *de inuestitura Saxonica in rebus allodialibus immobilibus.*
(i) *cap. XXII.* §. 1.
(k) Sande *ad Consuet. Feud. Geld. Tr. II. cap. I.* Vinnius *ad* §. 41. *I. de R. D. n.* 4. *& ad §.* 3. *de emt. vendit. n.* 9.
(l) *l.* 15. 34. §. 1. *de contr. emt.*
(m) *l.* 69. *de Verb. Obligat.*
(n) *l.* 57. *pr. &* §. 1. *D. de contrah. emt.*

vult esse agendum, ad alterius detrimentum fraus cum scientia concurrere non debet, sed si vnus contrahentium vitium aliquod scit, alteri illud, vt detegat, necesse est. Omnium autem rerum, quas quis habere vel possidere vel persequi potest, venditionem recte fieri ait PAVLVS (o), ita vt non tantum res corporales, sed etiam res incorporales, immo etiam iura, eaque tam vniuersalia, quam singularia, venire possint, & quodlibet ius agendi contineat emtio venditio. Interdum tamen ratione iurium vendendorum multum intererat, vtrum actu, an vero potentia existant; dum iura vniuersalia, *scilicet hereditas* in emtionem venditionem venire non poterant, nisi actu existerent, quod alias illa in rerum natura non esse reputabant Romani (p), quum e contrario iura singularia vendi omnino possint, licet tempore contractus res, quibus inhaerent, corporales nondum exsistant. Quam differentiam laudatus PAVLVS nobis suggerit, illamque & potissimum intuitu hereditatis ex proprio Quiritium iure, vt pluribus demonstrauit SCHILTERVS (q). Nimirum emtio venditio iuris vniuersalis seu hereditatis, incidebat in pactum successorium dispositiuum, quod de futura hereditate certae personae non valebat, nisi tertius ille consentiret, in eaque voluntate ad extremum vsque halitum persisteret. Immo adeo ab huiusmodi pactis successoriis abhorrebant Romani, vt *ea odiosa & plena tristissimi ac periculosi euentus*, immo *contra bonos mores inita* vocare non dubitet IVSTINIANVS (r). Id quod eo minus mirum videtur, quod idem & aliis gentibus cultioribus, maxime Hebraeis, placuisse video, quibus & olim male audiuit, & ideo etiamnum vapulat Esauus, quod ius primogeniturae fratri pro pulte vendiderit (s). Immo ne Germanos quidem, pactorum successoriorum alioquin amantissimos, dispositiua illa promiscue admisisse, ex vetustissimis eorum legibus satis constat (t). Haec ergo vera fuit ratio, cur iurium vniuersalium adhuc futurorum venditionem, non admitterent Romani, quum tamen nihil obstaret, quo minus recte veniret iam delata hereditas. Ad alias res quod attinet, parum aut nihil interest, illae actu, an potentia exsistant. Omnes enim in com-

(o) *l. 34. §. 1. eod.*

(p) *l. 1. 7. D. de heredit. vel action. vend.*

(q) *Exerc. XXX. §. 59.*

(r) *l. vlt. C. de Pact.*

(s) *Genes. XXV. 29. sequ. Hebr. XII. 16. 17.*

(t) Capitular. *Lib. VII.* §. 328. Ius Prou. Sax. *Lib. II. art.* 30. Ius Alam. *Cap.* 272.

commercio eſſe nouimus, modo poſteriori caſu res exſiſtere poſſit. Futura enim emi & vendi poſſe, iuris eſt indubitati, eatenus, vt fiat vel purus, vel conditionalis contractus. Si enim res, quae quidem exſiſtit, ſed cuius poſſeſſio tamen futura eſt, venditur, iſta venditio ſtatim facit obligationem puram, nec exſpectatur eius rei poſſeſſio, ita, vt emtio contrahatur ac pretium debeatur, etiamſi poſſeſſionem nondum adquiſiuerit emtor, quia emtio ſpei eſt (u). Sin res, quae non actu exſiſtit, extitura tamen eſt ſeu ſperatur, in contractum emtionis venditionis deducitur, illa emtio conditionalem parit obligationem, adeo, vt ſi res ſperata non producatur, nihil etiam ab emtore ſoluendum ſit, & contractus is deficiente ſubintellecta conditione reſcindatur (x). Et hoc eſt, quod Doctores alias nominare ſolent *emtionem ſpei* & *rei ſperatae*, quae emtionis genera eo accuratiorem merentur diſtinctionem, quo magis variat illarum adplicatio.

§. XII.

Emtio ſpei & rei ſperatae.

Et hanc differentiam inter emtionem *rei ſperatae* & *ſpei* fundamento ſatis ſolido niti docet ICtus POMPONIVS (y), qui emtionem ſpei fieri dicit: quando alea venit in emtionem. Quamquam autem idem adfert, emtionem contrahi ſine re, quando alea emitur; id tamen non ita intelligendum eſt, ac ſi emtio aleae ſit emtio non-entis; (qui enim aleam vult vendere, illam vt habeat neceſſe eſt, ſcilicet ius capiendi feras aut piſces, quod vel ipſe ſuo commodo aut periculo exercere, vel alteri ſpem pretio ementi ipſius periculo commodoue exercendum concedere poſſit,) ſed in emtione aleae tantum emolumentum illud, quod emtor ſpe votoque ſibi deſtinat, incertum, & quaſi in alea poſitum eſt, ipſum vero ius venandi, aucupii, piſcationis certum, vt euictum dedit PETRVS MVLLERVS (z), quocum omnino iungendi ſunt, qui totum illum textum POMPONII egregie, vti ſolent, illuſtrant, GER. NOODTIVS (a) & PETR. PANTOIA DE AYA-

(u) *l.* 8. §. 1. *D. de contr. emt.* Hilliger in Donell. *Lib. XIII. cap. I. lit.* G. Franzkius *ad Tit. Dig. de contr. emt. n.* 118.

(x) *l.* 8. *pr. D. de contr. emt.* Brunnemann. *ad dict. leg.* Carpzou. *P. II.* C. 37. *Def.* 25. Molina *de I. & I. Tr.* II. *Diſp.* 340. *n.* 4. Tulden. *ad Tit. C. de emt. n.* 4.

(y) *cit. l.* 8. *de contrah. emt.*

(z) Petr. Müller *ad Struuium Ex. XXIII. th.* 26. *lit. e.*

(a) Noodt *Commentar. ad Pandect. Tom. II. Op. pag.* 393. *ſeq.*

LA (b), ICtus humanissimus, qui, quidquid ad aleam pertinet, tam praeclare exposuit, vt aliis ne spicilegium quidem reliquisse videatur. Sicuti vero in aleae tanquam spei emtione desideratur alea : ita quoque in emtione rei speratae requiruntur fructus futuri, atque hinc fructus in herbis in hunc censum non veniunt; quia res, quae venditur, tempore contractus non speratur, sed iam adest, licet adhuc sit imperfecta, & quoad quantitatem indefinita. Ex quo adparet, emtionem hanc esse puram, & in emtorem transire periculum, adeo, vt si casu perierint fructus, hic omne pretium, nisi aliud actum sit, soluere teneatur (c), nec ob sterilitatem emtori fiat remissio pretii, quum hoc venditionis genus, vtpote quod directo ad fructus refertur & pertinet, emtorem inter spem & metum lucri damnique constituat, quo casu propter incertum contractus euentum damnum contingens attendi non debet, maxime quod talis laesio absque dolo venditoris ex post facto accidat (d).

§. XIII.

An fructuum futurorum licita sit iure Romano venditio?

Quum autem iura humana non omnibus in locis sint eadem, sed vtilitate & vsu communi ciuium ponderentur & constituantur: sequitur, vt ad leges & mores cuiusuis ciuitatis in omnibus perficiendis negotiis praecipue sit respiciendum. Et sic quoque ratio eorum habenda est, si quaeritur, quae res in emtionem venditionem deduci possint, quaeque non possint; quum illarum rerum, quas natura, vel gentium ius, vel mores ciuitatis commercio exemerunt, nulla sit venditio (e). Iura quidem Romana varias nobis designarunt res, quarum emtionem venditionem prohibuerunt; at illa tamen regulam non constituunt tam firmam ac stabilem, vt ab ea non possit recedi. Sane, vt rem illustremus exemplo, recte ac prudenter Romani vinum, oleum, & garum seu liquamen ad barbaros exportari prohibuerant (f), quia huiusmodi sanctionem exigere videbatur reipublicae salus. Periculum enim erat, ne barbarae gentes his illectae deliciis in prouincias Romanas irrumperent, ibique quaererent sedes, vbi fructuum tam egregiorum vberrimus esset prouentus. Iam pridem Romanos docuerat

(b) *Comment. in leg. fin. C. de aleat. Tom.* IV. *Thesauri iuris ciu. p.* 1055.

(c) *l.* 39. §. 1. *l.* 78. §. *fin. de contrah. emt. l.* 21. *pr. l.* 25. *de act. emti.* Perillustr. L. B. de COCCEII *Ius Controu. Tit. de contrah. emt. Quaest.* VI. *n.* 4.

(d) *l.* 11. *C. de transact.* Weidmann *de emtione spei th.* 19.

(e) *l.* 34. §. 1. *D. de contrah. emt.*

(f) *l.* 1. *C. quae res export. non deb.*

docuerat experientia Gallos Senones dulcedine frugum, maximeque vini noua tum voluptate captos, Alpes transiiſſe, agrosque ab Hetruſcis antea captos poſſidere coepiſſe (g). Idem iterum fieri poſſe, recte cenſebant principes, quin id, quod poſtea contigit, canebant vt vates. Nam & Longobardos ſubmiſſis pluribus fructuum vinorumque, quae Italia profert, generibus a Narſete eſſe ſollicitatos, vt Pannonia relicta in Italiam expeditionem ſuſciperent, fama eſt (h). At nihil horum eſt, quod hodie vereamur, partim quod non tam inſtabiles, vti olim ſunt gentium barbararum ſedes, vt eas facile inceſſat cupiditas nouas ſibi ſedes quaerendi, partim quod noua bella gerendi ratio hanc migrationem reddidit difficillimam. Hinc nulla eſt ratio, cur fructuum noſtrorum etiam ſuauiſſimorum commerciorum aliis gentibus inuidere velimus. Sic res & in reliquis ſe habet. Multa apud nos venire emique prohibentur, quae leges Romanae numquam prohibuerunt: multa apud nos ſunt in commercio, quae Romanis prohibere viſum eſt; adeoque ius Romanum hic pro norma eſſe nequit. Quidquid enim de conſtitutione & prohibitione iuris Romani dicitur, omne illud accipiendum eſt, ſtatutis & conſuetudinibus quorumuis locorum ſaluis. Ius ſane Romanum ab vniuerſis gentibus in legem non eſſe cooptatum, recte obſeruat STEPHANVS (i): *Leges*, inquit, *Iuſtiniani*, *quatenus a moribus noſtris non ſunt adprobatae, non magis nobis ius facere potuerunt, aut nos obligare, quam Leonis Philoſophi aliorumque imperatorum Graecorum Nouellae, quae receptae non ſunt. Vnde nemo non intelligit nos altero oculo in ius Iuſtiniani, altero autem in mores ſeculi intentos eſſe oportere.* Hinc facile reddere licebit rationem, cur tanta ſint iuriſprudentiae Romanae & Germanicae diuortia circa venditionem fructuum adhuc immaturorum. Latii enim legibus fructus futuros libere vendi potuiſſe refert & POMPONIVS (k) & LABEO (l), ſiquidem hoc contractus genus iuri ciuili non videtur aduerſum, & alias fructus futuri in commercio ſunt & in obligationem cadere ſolent (m); ſed an idem permiſſum ſit Germanorum aliarumque gentium inſtitutis, iam paulo accuratius diſquirere iuuabit.

§. XIV.

(g) Liuius *Lib. V. Cap. XXXIII.*

(h) Paull. Warnefrid. *de geſt. Longobard. Lib. II. cap. V.*

(i) *in Comment. in Nouell. n. 52.*

(k) *l. 8. pr. D. de contrah. emt.*

[l] *l. 78. §. 3. eod.*

[m] *l. 24. ff. de legat. 1. l. 73. ff. de V. O.* Crauetta *Conſ. 145. n. 20.*

§. XIV.

An iure Germanico vetere?

Insignis apud omnes fere gentes fuit rusticorum fauor, & quo maior agriculturae vtilitas deprehensa est, eo largior priuilegiorum iis concessorum fuit messis. In his non postrema erant, quae ad agriculturam agricolarumque personas pertinebant. Quum enim plus operae agris colendis impendere soleant; digni etiam visi sunt legislatoribus istas varias molestias rusticorum considerantibus indefessarumque operarum rationem habentibus, qui eo pluribus ornarentur privilegiis. Hinc etiam gentibus Germanicae originis, fauore agriculturae & pauperum rusticorum, qui facile modico praesenti alliciuntur ad vendendam spem futurae messis prohibere placuit venditionem fructuum in herbis: idque iam antiquitus iure Carolino statutum fuisse legimus in LANGOBARDORVM LEGIBVS (n), quibus cautum: *vt nemo propter cupiditatem pecuniae aut auaritiam det pretium, vt futuram emtionem sibi praeparet, vt duplum vel triplum recipiat: sed tunc tantum, quando praesentes sunt fructus sibi illos comparet.* Licet vero dictum sit, (§. XII.) fructus in herbis vel viridi non sperari, sed praesentes esse, consequenter hic textus de prohibita venditione fructuum in herbis non intelligendus videri possit: attamen nemo non intelligit, Imperatorem in adducta lege fructus iam maturos vocare praesentes. Quare recte eam legem capit interpres Legum Longobardicarum doctissimus ANDREAS DE BARVLO (o), dum eam cum iure Romano contendens ita scribit: *Differunt iura Romana & Longobardica, quia de iure Romano futuri fructus recte emuntur, de iure autem Longobardico expresse prohibita est emtio* FVTVRORVM FRVCTVVM. Et hoc aliquoties repetiisse Reges Francorum adparet ex CAPITVLARIBVS apud STEPHAN. BALVZIVM (p), vbi acriter inuehuntur in quosdam *sacerdotes impudentes, qui antequam messes maturae vel collectae essent, decimas suas vendere caussa ebrietatis tentauerint*, idque, ne imposterum fieret, inhibent, *canonicam invectionem*, id est, censuram ecclesiasticam, interminari iis, qui tam turpem contractum in posterum essent udituri. Quae postea quidem ex vetere CONCILIO CARTHAGINENSI (q) decerpta, postea pro parte in ipsum ius canonicum retulit GRATIANVS (r). Immo eodem quodammodo referri

[n] *Lib. II. Tit.* 31.

[o] Andr. de Barulo *in Comment. in Leg. Longob. Tit.* VI. *p. m.* 350.

[p] Capitular. *Lib.* VII. §. 214. *Tom. I. pag.* 1070.

[q] *Concil. Carthag. Can.* XXXIII.

[r] *Can. placuit* 51. *Causs. XII. qu.* 2.

referri posse videtur capitulare Niumagense anno MDCCVI confectum, quod praeter GOLDASTVM (s) edidit STEPH. BALVZIVS, (t) cuius haec verba sunt : *Quicunque tempore messis vel tempore vindemiae non necessitate, sed propter cupiditatem comparat annonam aut vinum verbi gratia de duobus denariis comparat modium vnum, & seruat vsque, dum iterum venundare possit contra denarios quatuor aut sex seu & amplius, hoc turpe lucrum dicimus.* Quamuis enim hoc capitulare non loquatur de fructibus immaturis, sed tempore messis vel vindemiae emtis: facile tamen est ad intelligendum, si ne tempore quidem messis vel vindemiae lucri immodici caussa comparare licuit fructus: multo minus permisisse Francorum Reges, vt quis eos in herbis modico praesente coemeret, eos deinde tanto maiore pretio venditurus.

§. XV.

His Legibus & moribus, semper vsi sunt Germani, ne fraudibus diuitum aperiatur fenestra, qui facilitate agricolarum pauperum abutuntur, & oblata pecunia modica iis praeripiunt laboris in colendis agris insumti emolumenta, ex quibus se alere censusque dominis pendere tenentur. Quamquam alii hoc interdictum, ne scilicet valeat fructuum in herbis venditio, in fauorem ciuitatum tendere malunt, vtpote quae iure compellendi agricolas ad merces in fora sua deuehendas gaudent (u) : attamen hanc rationem in constituendis his legibus ob oculos fuisse legislatoribus, vix verosimile est, multoque aliam reddit Constitutio Imperii seu Recessus Augustanus (x), in quo similis facta est prohibitio, simulque caussae, quae legi publicae occasionem dederunt, his verbis exponuntur : *Nachdem nicht ohne grosse verderbliche Beschwerden des armen gemeinen Volcks befunden, dass demselben durch etliche eigennützige, geitzige Leuthe im Schein der Kauffmannschafft auf ihren Saamen, so noch auf dem Felde stehen, auch den Wein an den Stöcken und andere ihre Früchte, Arbeit und Vieh, Geld oder ein anders hinausgeliehen oder gegeben, dadurch dieselben armen nothdürfftige Leuthe, was sie gar härtiglich erarbeiten näher, den sich sonst nach gemeinen gewöhnlichen Kauff* *An iure Germanico nouo?*

(s) Goldast. *Constit. Imp. Tom. III. p.* 151.

(t) Steph. Baluzius *Capitular. Tom. I. p.* 455.

(u) Huber. *ad Tit. Dig. de contrah. emt.* §. 10.

(x) *Anno* 1548. *promulgatus sub Tit. XIX. Vom Verkauffung der Früchte im Felde.*

gebühret, zu geben verursacht und gedrungen werden. Welches denn nicht allein denselben armen Leuthen zu unwiederbringlichen Verderben, sondern auch ihren Herschafften, denen sie fürter ihr Gebührniss viel desto weniger zu thun vermögen, zu grossen Abbruch, Nachtheil und Schaden gereicht, neben dem, dass solches wider alle Göttliche und menschliche Satzungen die Liebe des Nächsten und gute Sitten ist. Hierauf setzen und ordnen vvir, dass männiglich den armen Mann in der Noth und damit er seine Güther desto stattlicher erbauen, auch sonsten mit andrer Nothdurfft sich erhalten möge, auf Wein-Früchte und anders umb den gemeinen Schlag, Werth und Kauff, wie die zur selben Zeit sind, oder gemacht werden, fürzustrecken und zu leyhen unverbothen seyn. Wo aber anders, denn itzt obvermeldet, gehandelt und hierinnen einiger Vortheil, Argelist, Gefahr oder Betrug gebraucht, so wollen wir hiermit ernstlich, dass solcher Abkäuffer oder Ausleyher die Hauptsumma verlohren und dazu von der Obrigkeit nach Gestalt und Gelegenheit der Sachen gestrafft werden soll. Ex quibus verbis manifesta adparet ratio, qua Germani ad prohibendam venditionem fructuum in herbis inducti sint (y).

§. XVI.

Eius iuris declaratio per Recess. Imp. de anno 1577.

Haec porro constitutio nullam transgressionem, quocunque etiam fiebat praetextu, permittit, adeoque contra huius legis contemtores, nulla etiam instituta querela, iudices ex officio procedere procul dubio oportet. Enimuero quum in RECESSV isto AVGVSTANO is, qui illum conceperat, vsus esset verbis: *Umb den gemeinen Schlag, Werth und Kauff, wie die zur selben Zeit sind, oder gemacht werden*: & plures inde colligerent obseruante SCHILTERO (z), licere cuiuis fructus futuros emere, dum emerentur eo tantum pretio, quo tunc venire soleant; quando contractus ineatur; paullo post anno MDLXXVII. in comitiis Francofurtanis (a) ita mentem suam exposuerunt imperii ordines, ratam fore emtionem fructuum immaturorum eo constituto pretio quale illud tempore vel contractus, vel quatuordecim diebus post messem vel vindemiam esset futurum. Ita enim se habent verba Recessus quae adiungere non praetermittemus: *Hierauf setzen und ordnen wir abermahls, dass gleichwohl männiglich*

(y) Ziegler *de iuribus Maiestatis Lib. I. cap. XXXXI.* §. *64. 65.*

(z) *Exerc. XXX.* §. 30.

(a) *Ord. Polit. de anno* MDLXXVII. *Tit. XIX.*

niglich dem armen Mann in der Noth, und damit er seine Güther desto stattlicher erbauen, auch sonst mit andrer Nothdurfft sich erhalten möge, auf Wein-Früchte und anderes fürzuleyhen oder zuvorausgeben anders und mehres nit, als auf dem Schlag und gemeinen Kauff, was nemlich der Wein oder Getreyd zu Zeit des Contracts oder aber 14 Tage die nächsten nach dem Herbst oder Erndten gelten wird, beschehe. Woferne aber hinführo durch iemand anders, denn ietzt; obermeldt gehandelt und hierin einiger Vortheil, Argelist, Gefahr oder Betrug gebrauchet würde; so wollen wir hiermit ernstlich, dass solcher Abkäuffer oder Ausleyher die Hauptsumma verlohren, und darzu von der Obrigkeit, ob auch gleich der arme Mann nit klaget ex officio nach Gestalt und Gelegenheit der Sachen an Ehren und Gut gestraffet werden soll. Quam constitutionem ex caussa iusta & reipublicae vtili latam ac proinde saluberrimam ita sibi postea habuerunt commendatam principes & status imperii, vt illam suis legibus (b) passim confirmarint.

§. XVII.

Aliarum gentium leges similes.

Quin tam aequa tamque reipublicae salutaris est haec sanctio, vt non mirum videatur, etiam alias gentes, quibus salus populi suprema lex est, similibus constitutionibus prospicere voluisse miseris agricolis, iisque veluti praesidium quoddam circumposuisse aduersus eorum fraudes, qui alieno sudore ac veluti sanguine viuere suauissimum ducunt. Saltim in Gallia frumentorum immaturorum seu in viridi emtionem variis constitutionibus prohibitam esse animaduerto. Constitutione Regia LVDOVICI XI. hoc primo sancitum (c), quam postea a FRANCISCO I. renouatam firmatamque esse (d) relatum legimus apud CHOPPINVM (e). Hanc

enim

(b) Idem prohibitum in Ordinat. Polit. Iuliac. *Rubr. keine Früchte so auf dem Felde stehen &c.* vbi poena confiscationis & mulctae in transgressores statuta. Cui accedit Ordinat. Prouinc. Bauarica *Tit. XIII. Von Beschlagung der Früchte auf den Halmen.* Magdeburgica *cap. 50.* Würtenbergica *Tit.* VI. *&* *Rescriptum generale nouiss. de anno 1692. d. 5. Decembr.* Badensis *Part.* V. *Tit.* III. & Ducatus Bremensis *von wucherlichen Contracten.* Cellensis *cap.* 4. vbi etiam latius explicatur, quid sub voce frugum in aristis extantium intelligatur. vid. Kress. *de Priuilegiis agriculturae apud Germanos Sect. II.* §. 17.

(c) *anno 1482. Mense Iulii.*

(d) *per edictum de anno 1544. d. 25. Nouembr.*

(e) Choppin. *de Priuilegiis rusticorum Lib.* II. *cap.* 5.

enim negotiationem reipublicae perniciosam esse reputabant legislatores, dum alteruter, aut emtor, aut venditor periculum hoc modo incurrere posset, emtor scilicet, si non metat, sed prius pereant fructus, quam metantur, aut longe minore pretio veneant post messem, quam quo in herbis sunt aestimati; venditor contra, si modica pecunia fructus in herbis vendiderit emtori, quos post messem multo maiore pretio vendere potuisset. Emtoris quidem ad fauorem has constitutiones non pertinere, censet CAROLVS MOLINAEVS (f), rationem tantum haberi existimans venditorum rusticorum, qui facile alliciantur modica praesenti pecunia oblata ad vendendam spem messis futurae, idque faciant tanto viliori pretio, quanto adhuc spes messis incertior pluribus quoque casibus sit obnoxia. Cui adstipulatur THOLOSANVS (g): *Effecit*, inquiens, *nimia habendi cupiditas aliquorum, vt lex fieret ad intercipiendas fraudes negotiatorum, ne fructus in herba, antequam maturescerent, emerentur, quae a Carolo Magno Tit. de prohibitione alienationis futurorum fructuum Lib. II. Legum Longobardorum primum lata, deinceps a Ludouico XI. & subinde a Francisco I. huius nominis Rege repetita.* Et hanc quoque speciem alienationis fructuum herbescentium Frisios inter ea, quae venire prohibentur, retulisse commemorat HVBERVS (h), dum apud illos edictum, in leges Frisicas relatum est (i), quod ita se habet: *Alle verkoopen ende Contracten van Granen by Lasten te leveren eer dieselve ghezaeyt zün, ofte wesende noch in den Aren ende wassende sullen wesen null van onwaerden ende gheaboleert* (k). Varia quidem olim in hanc rem ab Hollandiae Comitibus etiam promulgata fuerunt edicta, sed illa vsu fuisse abolita, & ius Romanum tum in Hollandia tum Vltraiecti seruari docent GROENWEGEN (l) & PAVLVS VOETIVS (m).

§. XVIII.

(f) Carol. Molinaeus *in Tr. Commercior. & vsurar. n.* 470.

(g) Tholosanus *Syntagm. iur. vniuers. Lib. XXV. cap.* 6.

(h) Huber. *Praelection. Iur. Ciu. Tit. de contrah. emt.* §. 10.

(i) *anno* 1531. *d.* 23. *Septembr.*

(k) Ioh. a Sande *Theatrum practicum Lib.* III. *Tit.* IIII. *Def.* 7.

(l) Groenweg. *ad l.* 78. §. *fin. de contrah. emt.*

(m) Paul. Voetius *ad pr. Inst. de emt. vendit. n.* 7.

§. XVIII.

Constitutionum emtioni futurorum fructuum oppositarum ratio.

Et haec quidem prohibitio iustissimis omnino nititur rationibus. Nam primo pauperum facilitate abutebantur homines callidi & hinc cupidi, vt ex hoc negotio magnum, expilatis pauperibus rusticis, facerent quaestum, & ex aliorum simplicitate fructum turpissimum caperent. Deinde ista venditio insignem constituit vsurariae prauitatis speciem, quae omnino lege fuit coercenda, ne inposterum frumentum in herba a creditoribus, modicum pecuniae in illius spem credentibus interciperetur. Quod etiam cum aliis (n) obseruat IOH. COPVS (o), qui huius interdicti triplicem reddit rationem. Primo, ne, si frumenta, quae in herbis sunt, emere liceret, hac occasione oneraretur annona, cariorque ab iis redderetur, qui frumenta sic emta supprimerent & aequis pretiis vendere nollent. Deinde ne inopes agricolae contenti modico praesenti spem laetissimarum segetum amitterent, & ad extremam inopiam redigerentur, quum frumentis in herba venditis nihil haberent, vnde se ipsos, vxorem, liberos & familiam alerent. Postremo vt foeneratorum calliditati obuiam iretur, qui modica pecunia data maximam frumenti quantitatem acciperent. Quamquam autem COPVS existimat, hoc interdictum potissimum intelligendum esse de eo casu, si certum sit, maiorem esse frumenti nascituri, quam pecuniae datae, aestimationem, non vero si incertum sit, quanti messis tempore frumentum futurum sit, vel si nulla coniectura colligi possit, fore, vt venditio haec in vsurariae prauitatis speciem incideret: recte tamen obseruauit ZIEGLERVS (p), nulla huiusmodi concurrente suspicione vsurariae prauitatis vim legis istius prohibitiuae non illico cessare, quippe quae eiusmodi contractum non tantum propter foenus speratum aut exspectatum infringit, sed & potissimum propter periculum deceptionis, qua agricolae facile inducuntur, vt spem futurae messis tanto viliori vendant pretio, quanto incertior pluribusque casibus obnoxia est anni vbertas. Inde etiam leges Imperii non attendunt ad spem futurae messis incertam, pretiumque de praesenti incertum, sed ad frau-

(n) Boer. *Decis.* 296. *n.* 7. Rodericus *de annuis & menstr. reditibus Lib. I. Quaest.* 12. *n.* 38.

(o) Ioh. Copus *de fructibus Lib. I. Tit. III. cap.* 5.

(p) Ziegler *de Iuribus Maiestatis Lib. I. cap.* 41. *§.* 65.

fraudes & technas ementium, vt perſpicue oſtendunt verba: *Wo aber anders, denn itzt obvermeldet, gehandelt, und hierinnen einiger Vortheil, Argeliſt, Geſahr oder Betrug gebraucht: ſo wollen wir hiermit ernſtlich, daſs ſolcher Abkäuſſer oder Ausleyher die Hauptſumma verlohren, und dazu von der Obrigkeit, nach Geſtalt und Gelegenheit der Sachen geſtrafft werden ſoll.*]

§. XVIIII.

Sanctio poenalis addita, & quando ei locus ſit?

Grauiſſima quidem, ſed ſancta eſt poena in eos, qui hanc legem effugiunt. Ex quibus RECESSVS verbis ſimul diſcimus, quae poena immineat iis, quos ſaluberrima illa totius imperii ſanctio non abſterreat a negotiatione illa turpiſſima. Cautum enim animaduertimus, vt horum hominum malitia amiſſione dati pretii poenaque extraordinaria, iudicis officio etiam non implorato ſtatuenda coerceatur (q). Gliſcente nimirum malo non ſolum iuſta, ſed etiam neceſſaria fuit cauſſa hoc ſordidum negotium in vniuerſum poenali ſanctione prohibendi, dignaque res viſa eſt cura imperii, vt non tantum vſurariae prauitati, ſed & damnis ex huiuſmodi contractibus inconſultis miſerae agricolarum nationi imminentibus obex poneretur, & per legitimos tramites calumniantium iniquitates expellerentur, & agricolis ſaluum eſſet lucrum diuina benedictione conceſſum. Attamen per has leges liberum cuique manet emere & vendere fructus immaturos, vel mutuo dare agricolae pecuniam, modo ſolutionis loco abſque omni fraude & dolo praeſtentur fructus tanto pretio, quanto tempore contractus vel poſt meſſem in foro venditur, non autem viliori. Quum enim hanc prohibitionem contra fraudes mercatorum inuentam eſſe adpareat, vnuſquiſque facile intelliget hanc venditionem, ſi iuſtum pretium ſtatuatur frumento herbeſcenti, non eſſe irritam; quod multo magis dicendum, ſi fiat ſub haſta, modo iuſta praecedat aeſtimatio. Vnde ſancitum deprehendimus in Ordinatione Concurſus Pruſſica (r): *Im Fall bey einem zu taxirenden Gut auch die beſtelte Winter oder Sommer-Saat mit verkauffet vverden ſoll, vvird ſelbige beſonders taxiret;*

(q) Receſſ. Imperii *de anno* 1577. *Tit. XIX.* §. 3. Brunnemann. *ad l.* 8. *D. de contr. emt. n.* 3. Stryck. *Diſſ. de Dardanar. cap. II. n.* 21. *ſequ.*

(r) *Adpend. ad* §. 61. *lit. g.* §. 13. *pag.* 198.

ret, und das ausgesäete Getreyde nach dem zur zeit der geschehenen Ausſaat marckgängigen Preiſe angeſetzet, und für die Beſtellung, nachdem es zvvey oder dreyfährig beſtellet, die Fahre iedes Orts landüblich angeſchlagen. Ex quibus perſpicue liquet, tunc omnem abeſſe laeſionem, dum non tantum iuſtum frumenti pretium conſtituitur, ſed etiam curae & culturae ratio habetur, ne vel hac defraudentur agricolae.

§. XX.

Sub finem quaeri poteſt, an praeter frumenta & vindemias ad alios etiam fructus proferri poſſit haec prohibitio? Idque ego quidem adfirmare non dubito. Quamuis enim hae imperii conſtitutiones iuri communi derogent (s), & huiusmodi iurium ea ſit natura ac indoles, vt ad caſus ſimiles non extendantur: immo potius, quum imperium ſolos hos fructus excipiat, haec exceptio regulam in caſibus minus exceptis firmare videatur, praeterea experientia doceat, fructus arborum etiam immaturos hodie impune vendi: ſunt tamen plures ac multo maioris ponderis rationes, quae legem hanc ex intentione legislatorum & ad alios fructus proferendam eſſe, ſuadent. Primo enim id patet ex verbis RECESSVS AVGVSTANI: *Auf ihren Saamen, ſo noch auf dem Felde ſtehet, auch den Wein an den Stöcken, und andere ihre Früchte, Arbeit und Viehe Geld, oder ein anders hinaus geliehen:* & paucis interiectis: *Auf Wein-Früchte und anderes.* Deinde ipſae illae rationes, ob quas venditio illa iure Germanico prohibita eſt, non minus aliis fructibus rebusque promercalibus, quibus venditis, qui ruri viuunt, pecuniam conficere ſolent, omnino quadrant: & certiſſimum ſane eſt, non minus ad incitas redactum iri ruſticos vitulos, agnos, hinnulos futuros, itemque lac, caſeum, butyrum ſimiliaque nondum confecta modico pretio vendentes, quam ſi fructus herbeſcentes in agris venales habeant. Neque obſtat, iuri communi derogare has conſtitutiones. Inde enim non ſequitur, vt proferri non poſſint ad caſus ſimiles, ipſa lege expreſſos, ſed vt ad alias diuerſas ſpecies non ſint exten-

An & ad alios caſus extendi poſſit haec prohibitio.

(s) *l. 25. D. de action. emti.* Exemplum venditae vindemiae pendentis eſt apud Plin. *Hiſtor. Nat. Lib.* XIV. *Cap.* 4. quocum iungendus Plinius Iunior Lib. VIII. Epiſt. II. *Vendideram*, inquiens, *vindemias, certatim negotiatoribus ementibus.*

extendendae. Tunc enim vere dici poteſt, exceptionem firmare regulam in caſibus non exceptis. Denique mos quidem in hoc terrarum tractu inualuit, vt fructus arborum etiam immaturi veneant: ſed magis inter ciues ac municipes, quam inter ruſticos. Et ſi hi adhuc impune id fecerunt, non ideo legis publicae periit auctoritas, ſed vigor tantum magiſtratuum incuria, vti fieri ſolet, elanguit. Sed vt chartae temporisque rationem habeam, hic quidem diſſertationi finem impono, Deoque O. M. pro ſuffectis viribus ſtudiisque meis benedictione ſua clementiſſime ſubleuatis gratias immortales pia mente perſoluo.

DE DOMINIS, SVBDITOS SVOS IN IVDICIO SVO CONVENIENTIBVS.

EXERCITATIO XXXV.

§. I. *Instituti ratio, & partitio dissertationis.* §. II. *Testimonia de consuetudine subditos in iudicio suo conueniendi, in vniuersa Germania recepta.* §. III. *In primis in Saxonia, Ducatu Magdeburgico & principatu Hennebergico.* §. IV. *Nec non in Marchia, terris Pomeranicis & Holsatia.* §. V. *In Westphalia, Alsatia & Germania superiore.* §. VI. *Denique in Italia, Gallia & Lotharingia.* §. VII. *Consuetudini huic obstare videtur* 1. *recta ratio.* §. VIII. *Idemque* 2. *ius Romanum, quod voluntariae tantum iurisdictionis actus in caussa propria explicari patitur.* §. IX. *Non autem contentiosam.* §. X. *Quam late apud Romanos patuerit haec prohibitio?* §. XI. *An quidam iuris Romani textus huic consuetudini faueant?* §. XII. *An a principibus argumentum duci possit ad reliquos dominos,* §. XIII. *Probatur, hanc iurisdictionem nec iuri naturae repugnare,* §. XIV. *Nec iuri ciuili.* §. XV. *Eius origo a statu subditorum seruili, & herili dominorum potestate repetenda est.* §. XVI. *Cur & cessante passim seruili rusticorum conditione haec consuetudo permanserit?* §. XVII. *Quinam possint alios apud se ipsos conuenire?* §. XVIII. *An ipse dominus cognoscere & iudicare possit?* §. XVIIII. *De quibus caussis huiusmodi iudicio locus sit?* §. XX. *An caussa a superiore iudice pro lubitu auocari possit?* §. XXI. *Id iure fit, si turbulenter & nulliter procedat iustitiarius,* §. XXII. *An ipsi iustitiario sententiam ferre liceat?* §. XXIII. *A sententia iustitiarii semper locus est adpellationi.* §. XXIIII. *Conclusio Dissertationis.*

§. I.

Institutio & partitio dissertationis.

Iuersam admodum esse Romanae ac Germanicae iurisdictionis faciem, eosque, qui hanc ex Romanorum legibus aestimandam censent, magnopere falli ac decipi, hodie inter omnes, rerum forensium paullo peritiores, constare arbitramur. Siue enim personas, quibus apud nos iuris dicundi potestas est, siue ipsam litigandi iudicandique rationem atque ordinem, siue diuersas, quas vocant, instantias paullo accuratius consideremus: adeo nihil prope Romani moris in foris nostris occurrit, vt viri doctissimi Germanos, recepta etiam iurisprudentia Romana, litigandi ordinem non ex iure Iustinianeo, sed partim ex iure canonico & ecclesiastico desumsisse (a), partim ex priscis moribus patriis retinuisse (b) fateantur. Prius iam a multis accurate ac solidissime demonstratum esse, nouimus. Posterius hac occasione, qua quaedam meditationes, speciminis inauguralis loco futurae, more maiorum edendae sunt, illustri quodam ac luculento exemplo ostendere constituimus. Quum enim in Germania passim in mores iuerit, vt DOMINI, qui iurisdictione patrimoniali gaudent, SVBDITOS suos, fraena mordentes, pensionesque & operas sibi proterue denegantes, in IVDICIIS SVIS prius, quam res ad superiores curias deuoluatur, CONVENIANT: videmur nobis facturi operae pretium, si de ea veterum Germanorum consuetudine quaedam dissseruerimus. Quod a nobis eo fiet ordine, vt *primum* non ignotam Germanis esse hanc iuris dicundi rationem, ostendamus: *deinde* eam cum iuris tum naturalis, tum Romani principiis comparemus, &, an simile quid viderit orbis Romanus, dispiciamus: *denique* inquiramus in eius origines, &, quid iustum sit circa illam iuris in caussis propriis dicundi potestatem, breuiter & omnibus missis ambagibus, explicemus. Quod vt bene vertat Deus, ex animo precamur.

§. II.

Testimonia de consuetudine subditos

De more illo dominorum subditos suos apud se ipsos in ius vocandi testantur viri doctissimi, & ita quidem, vt illum non in vna alteraue prouincia, sed in vniuersa Germania, perpetuo ac constante

(a) Rhetius *de auctoritate iuris can. inter Aug. Conf. consort.* Linck. *ad Decretal. proleg.* p. 33. Rittershus. *different. iur. ciu. & can. proleg. extr.*

(b) Dn. Praes. *Element. iur. Germ. tots libro III.*

ſtante vſu receptum eſſe, adfirment. Sane CASP. ZIEGLERVS (c), *non ſolum Nobiles ſuos ruſticos & ſubditos coram propriis officialibus, praetoribus, ſcabinis, & praefectis, iudicio pulſare, & in* PROPRIO INTERESSE *ibi conuenire poſſe*, fatetur, ſed & ſtatim addit: *hanc generalem in Romano Imperio* CONSVETVDINEM *exſtare.* Idem repetit IO. SCHILTERVS (d), qui hanc nobilium iuriſdictionem in cauſſis propriis ita deſcribit: *Altera praedictae regulae limitatio eſt, quod ad landſaſſios & omnes, qui habent iuriſdictionem hereditariam, vt ita in propria cauſſa exercere poſſint iuriſdictionem contra ſubditos ſuos, actoris partis agendo, ſi conueniunt reos coram officiali ſuo, praetore & ſcabinis, qui proceſſum dirigant, & actis ad collegium IC. transmiſſis ſententiam petant: quae* GENERALIS *eſt* GERMANIAE CONSVETVDO. Quae quidem & apud alios, vt fit, verbis paene totidem occurrunt, vt plura huiusmodi adferre teſtimonia vix neceſſarium videatur.

In iudicio ſuo conueniendi in vniuerſa Germania recepta.

§. III.

Tametſi vero doctoribus de conſuetudine teſtantibus, fidem eſſe habendam vulgo cenſeant (e): neſcio tamen, annon ſibi nimium ſumant, qui de conſuetudine totius Germaniae teſtimonium perhibere audent, quum plerumque ex patriae ſuae moribus aeſtimare ſoleant alias prouincias, &, quod ciuibus ſuis placere animaduertunt, id nulli alii diſplicere poſſe, praecipiti iudicio exiſtiment. Quare operae pretium fuerit, illam Germaniae conſuetudinem paullo accuratius demonſtrare. Et primo quidem de SAXONIA electorali dubitare nos haud patiuntur non modo tot doctores Saxonum (f), verum etiam ipſae leges publicae, inter quas ORDIN. PROCESSVS (g) ita ſancit: *Ob wir auch wol geſchehen laſſen können, daſs dieienigen, ſo mit Gerichten von uns beliehen, wie bishero, alſo hinführo, ſich deren gebührlich brauchen, und vor denenſelben ihre Vnterthanen rechtlich belangen mögen: Dieweil aber in ſolchen Occaſionen* cetera. Cui legi in emendatiore proceſſus ordinatione nihil vel derogatum, vel ſurrogatum eſſe, obſeruamus. Similiter quae ea de re ſancit ORD. PROC. MAGDEBVRG.

In primis in Saxonia, Ducatu Magdeburgico & Principatu Hennebergico.

(c) Ziegl. *commun. concluſ. ad aur. prax. Nic. Caluoli* §. *Nobilis n.* 17. *p.* 117.
(d) Schilt. *Exerc. VI.* §. 16.
(e) Ant. Coraſ. *comm. opin. I.* Socin. *conſil. CLXV. n.* 16. *Lib. II.* Weſenbec. *conſil. T. I. conſ.* 13. *n.* 98.
(f) Dan. Möller *ad Conſtit. elect. XXIII. P. II. n.* 15. Zanger *de Except. P. II. C. I. n.* 408. Carpz. *L. I. Reſp.* LXXXVII. *n.* 21. *ſequ. L. II. Reſp. XIIII. n.* 8. *& in proceſſ. Tit. III. art. IV. n.* 103. *ſequ.* Berger. *Oecon. Iur. Lib. III. tit. II. p.* 914.
(g) Proceſſ. Saxon. *tit. II.* §. 3.

BVRG. (h) In noua ac recognita ORDINATIONE mutata non esse, deprehendimus. Cautum vero est, *daſs denen von Adel und Räthen in Städten, so die Gerichte zu exerciren haben, vvenn der Gerichts-Vervvalter und Actuarius, oder Notarius in Beyseyn der Bürger und Vnterthanen zu denen Gerichten öffentlich vereydet, vor denenselben ihre eigene Sachen vvieder die Bürger und Vnterthanen zu klagen unbenommen bleibe.* Neque aliter sese res habet in Franconia. Saltim de tractu Hennebergico mihi retulit PRAESES, sibi oblata esse acta publica, ex quibus intellexerit, nobilem ibi aduersus subditos quosdam, laudemium *(das Erb-Hand-Lohn)* sibi denegantes, egisse in iudicio suo, (*vor der Adelichen Voigtey*) & obtinuisse sententiam, postea a Dominis Lipsiensibus firmatam, qua in quasi possessione istius iuris exigendi laudemium fuerit defensus. Prouocantibus porro reis ad supremam curiam, *(an die Fürstl. Regierung)* & iam in petitorio experientibus actione negatoria, & reliquis subditis, tamquam in communi caussa, interuenientibus, pronunciatum esse ab Erfurtensibus Iurisconsultis: *daſs Beklagter vor der Fürstl. Regierung sich einzulaſſen nicht schuldig, sondern die Sache an vorige Instantz zu verweisen.* Et quamuis eam sententiam postea, interposita leuteratione, reformarint Domini Ienenses, procul dubio tamen Nobilem sperare potuisse sententiam reformatoriam, nisi, pertaesus litium, remedio aliquo vti noluisset.

§. IIII.

Nec non in Marchia, terris Pomeranicis & Holsatia.

Ne vero quis in sola Saxonia, vicinisque terrarum tractibus, huic consuetudini locum esse existimet: eamdem & in Marchia Brandenburgica iam olim inoleuisse, testis est IO. BRVNNEMANNVS (i), cuius hic ipsa verba adducere iuuat: *Nobiles etiam subditos suos coram officiali suo conuenire posse, praeiudiciis firmat* BERLICHIVS *(k) & auctores refert plures. Sic consuetudo est in Marchia, vt domini subditos suos, ob non praestitas operas, & alia, castigare possint. Ita decisum in Camera Brandeb. in caussa Ottonis Crahmann & Hans Röbeln, anno MDC mittewochen nach misericordias Domini, his verbis: Wann der Krüger die Pächte zu rechter Zeit nicht abgiebet, mag ihm der von Röbel, wie desfals des Landes Gebrauch mitbringet, selbst gebührlich verhelffen.* Sed & de terris Germanicis Suecico regno cessis, vicinisque prouinciis,

(h) Ord. Proceſſ. Magdeb. *cap. I.* §.7.
(i) Brunnem. *ad l.* 10. *de iurisd. n.6.*
(k) Berlich. *Decis. VIIII. n.* 9.

ciis, idem adfirmat DAV. MEVIVS (l), ex quo simul patet, secundum eam consuetudinem pronunciare non dubitasse supremum, quod Wismariae floret, Tribunal. Ait enim vir rerum forensium peritissimus: *Ea consuetudo inter nobiles obseruatur, vt, quando cum rusticis vel subditis suis res est, ad alium iudicem ire non cogantur, sed ipsi ius dicant, si res notoria, vel leuis momenti vel praeiudicii sit, per semet ipsos, aut si grauior caussa sit, per constitutum iudicium, a quo suspicio absit.* Quibus verbis hanc adnotationem subiungit: *Eam obseruantiam in vicinis terris per infinita exempla reperi, sicut &, quum subditus a iudice domino caussam deriuare voluit, nullo alio, quam quod propria illius esset, adlegato, non auditum fuisse, nisi iniustitiam aliunde argueret.* Inter quas vicinas terras procul dubio etiam est Holsatia, de qua ORDINAT. PROVINC. Ducatuum Slesuic. & Holsatici (m): *Hätte auch ein Amtmann wegen seines Herrn, ein Praelat, oder einer von Adel einen Ambts-Vnterthan, oder seiner eigenen Leute mit Rechte zu versprechen, den soll er mit der That nicht beschvveren, sondern ihm* DING *und* RECHT LEGEN, *und soll ieder von beyden Theilen, der sich der Urthel beschvveren thut, von denselbigen Ding, nach alter Gevvonheit, und vvie obberühret, sich zu beruffen haben.* Vt adeo nullum sit dubium, quin hoc ius a Saxonia ad mare Balthicum vsque vbique vigeat, neque domini in toto illo tractu colonos & subditos suos apud se conuenire prohibeantur.

§. V.

In Westphalia, Alsatia & Germania superiore.

Eodem pertinere arbitramur iurisdictionem colonariam, quam passim in Westphalia superesse, docet HERM. ADOLPH. MEINDERS. (n) Eius enim participes olim vbique homines proprios sine praescitu officialium, nec implorato iudicum officio, domi suae & apud se ipsos conuenire, & carcere, si officium non facerent, coercere potuisse, ostendit. Quamuis vero sub finem saeculi decimi sexti, eam iurisdictionem, tamquam a iure communi exorbitantem, dominis in comitatu Rauensbergico adimendam censeret Dux Cliuiae: non tamen inter grauamina de hac pristini iuris sui iactura conqueri desiit ordo equestris, donec illis anno MDCLIII eam iurisdictionem, sed quodammodo restrictam, restituit

(l) Meuius *Part.* VIII. *Decis.* 198. *n.* 6.

(m) Reuidirte Landgerichts-Ordnung *Part. I. tit. III.* §. *II.*

(n) Meinders *de iurisdict. colonar. Diss. I. p.* 84. *sequ.*

tuit FRIDRICVS GVILLELMVS, Elector Brandeburgicus, addita comminatione: *Solten sie aber diese gnädigste Zulassung zur Vngebühr, und vviederrechtlich, oder auch in anderen straffbaren Fällen, und delictis, siue maioribus, siue minoribus gebrauchen vvollen: vvürden seine Churfürstl. Durchl. vvieder die Verbrechere, und die, so diese Churfürstl. Gnade misbrauchen vvürden, mit Aufhebung derselben verfahren lassen* (o). Quum vero haec testimonia tantum ad inferiorem Germaniam pertineant: ex superiore etiam exemplum adiicere iuuabit. Exstat IO. SCHILTERI dissertatio de curiis dominicalibus, quales non modo in Alsatia, verum etiam per Alamanniam, plures occurrunt. Earum ius in iurisdictione consistere, ait auctor doctissimus, & tali quidem, quae domino directo vna cum hubariis suis in caussis emphyteuticis praediorum, ad curiam emphyteuticariam seu dominicalem pertinentium, competat. (p) Obseruat autem porro (q), in iudicio hoc non solum hubariis inter se de praedio emphyteuticario litigantibus, verum etiam ipsi domino, emphyteutas suos conuenienti, ius dici solere. Hinc vbi de obiecto huius iurisdictionis disserit, illud ita describit (r): *Caussas, ad curias illas dominicales pertinentes melioris doctrinae gratia, duplices facimus, quaedam enim earum pertinent ad* IVS DOMINI, *quaedam vero ad ius hubariorum seu emphyteutarum, pro ratione scilicet vtilis ipsis competentis dominii. In primis itaque ad obiectum curiarum dominicalium seu iurisdictionis huius dominicalis vel emphyteuticae pertinent caussae, circa emphyteuses, vel curias dominicales ortae, v. g. si subesse recusant domo dominicali, si alienae se subiicere volunt iurisdictioni, itemque si hubarii inter se ratione hubarum quidquam habent dissidii.* Vt adeo dubitare non liceat, quin & in superiore Germania non ignota sit illa dominorum in caussis propriis iurisdictio.

§. VI.

Denique in Italia, Gallia & Lotharingia.

Sed haec quidem exemplorum loco adferre placuit, vt hanc iurisdictionem passim in Germania vigere, ostenderemus. Omnium enim prouinciarum statuta & leges, ipsarumque caussarum iudicatarum grandia volumina euoluere nec vacat, nec lubet. Id modo obseruamus, de huius iurisdictionis, vere Germanicae, vsu

(o) *Ibidem p. 90. sequ.*
(p) Schilter *de curiis dominical.* §. XI. *p.* 554.
(q) *Ibid.* §. XV. *p.* 556.
(r) *Ibid.* §. XXII. *p.* 565.

vſu adeo non eſſe dubitandum, vt & extra Germaniam, vbicunque nouas ſedes quaeſiuerunt, potentiſſimaque regna conſtituerunt gentes Germanicae, expreſſiſſima ſuperſunt huius conſuetudinis veſtigia. In Italia ſane eius iam ſaeculo XIIII. meminit OLDRADVS DE PONTE (s), & ſaeculo XV. ALEXAND. TARTAGNVS, (t) quorum ille hanc iurisdictionem ne probatione quidem indigere ſtatuit, quippe & ſatis in Italia notam, & ab omnibus Iurisconſultis agnitam atque adprobatam. Sed nuſquam terrarum ea conſuetudo frequentior, quam in Gallia, vbi notiſſima eſt iurisdictio *très-foncière, cenſuelle ou cenſière, juſtice domaniaire,* quam alii FONCERIAM, alii FVNDALEM, alii PRAEDIARIAM, alii SOLARIAM vocare ſolent (u). De ea nihil fere, quod ad rem faciat, habet incomparabile GLOSSARIVM CANGII (x), praeter haec pauciſſima: FONSSERIA IVSTITIA, Gall. *juſtice foncière, iurisdictio minor, inermis. Tabularium S. Cornelii Compendienſis: Ipſos religioſos ius habere percipiendi in dicta villa de Compendio in eorum terra & iuſtitia fonſſeria ius foragii.* Nos ex I. N. HONTHEMII ſingulari diſſertatione, ea de iuriſdictione ſcripta (y), nec non LONGOVALLIO (z), IO. PAPONIO (a), CAR. MOLINAEO (b), & reliquis conſuetudinum Gallicarum (c) interpretibus, diſcimus, iuriſdictionem fonceriam ſeu fundalem alibi reſtrictiorem eſſe, alibi latius patere, ac in Lotharingia inprimis, vti eleganter oſtendit laudatus HONTHEMIVS, ad omnes cauſas & actiones reales porrigi: at potiſſimum tamen ad id eſſe comparatam, vt domini cenſuales ſubditos ſuos adigere poſſint ad cenſus alioſque reditus ſibi ſine mora praeſtandos. Atque adeo dubitari non poteſt, quin & in Gallia, & in Lotharingia, & in ducatu Luxemburgico, & in ipſo archiepiſcopatu Treuirenſi, id fere quotidie contingat, vt domini ſubditos conueniant in iudiciis ſuis, ſi forte fraena mordere, vel domino iura ſua denegare in animum inducant.

§. VII.

(s) Oldrad. *Conſil.* CCCII. *n. 6.* & 8.

(t) Alexand. *Conſil.* XIII. *n.* 10. *Vol.* VI.

(u) Dn. Praeſ. *Elem. iur. Germ. Lib.* III. §. *66. p. 419. ſequ.*

(x) Car. du Freſne *Gloſſar. med. & inf. Latinit. Tom. III. p. 556. edit. nou.*

(y) *Excerpta ex ea dedit* Illuſtr. Dn. Praeſ. *Elem. iur. Germ. d.* §. *66. in ſchol. p. 420. ſequ.*

(z) Io. Longouall. *de iuriſd. p.* 3.

(a) Io. Papon. *corp. iur. Franc. L.* VII. T. VII. §. 33. *p.* 242.

(b) Car. Molinaeus *Conſ. Pariſ. P. II. tit. II.* §. *73. p.* 10. *ſequ.*

(c) Io. Choppin. *conſuet. Andegau. L. I. C. I. p. 99. ſequ.*

§. VII.

Consuetudini huic obstare videtur 1. recta ratio.

Sic satis, opinor, demonstratum est, eam consuetudinem subditos in iudiciis suis conueniendi alibi quidem restrictiorem, alibi solutiorem esse, attamen tantum non ubique in Germania, immo & extra Germaniam passim, inoleuisse. Iam si eam cum iure illo, quod ipsa recta ratio inter omnes homines constituit, immo & cum Romano, quod ob aequitatem in Germania etiam recepimus, paullo accuratius contendamus: permulta profecto occurrent, quae huic iurisdictioni dominorum in caussis propriis maxime obstare videantur. Primo enim ex ipso fine, ob quem iuris dicundi potestatem homines natura aequales admiserunt, intelligitur, quod recte obseruauit PHILO (d), eum, qui adscensurus sit tribunal, praeditum esse oportere animo, παντὸς ἀλόγου πάθους, καὶ πάσης κακίας ἀμετόχῳ, *nullis perturbationibus, nullique malitiae obnoxio.* Nisi enim animo amoris, odii, irae, inuidiae, spei metusque vacuo praemuuitus iuris dicundi iudicandique partes quis suscipiat: numquam vel caussam prudenter cognoscet, vel suum cuique, pro eo ac decet, tribuet, nec satis constanti animo erit ad iudicata, nulla habita personarum ratione, exsequenda. Atqui paucissimi ita sunt a natura formati, vt nec amore, nec odio, nec spe metuue, nec vlla animi perturbatione a regia iustitiae via se se abduci patiantur. Plerique mortales diro illi adfectuum imperio adeo subsunt per omnem vitam, vt facilius reperturus sis sexcentos iuris rerumque forensium peritissimos, quam vnum

Iustum ac tenacem propositi virum;
Quem haud ciuium ardor, praua iubentium;
Nec vultus instantis tyranni,
Mente quatit solida (e).

Quis ergo in tanta adfectuum intemperie speret, aliquem boni integrique iudicis officio rite functurum in caussis propriis, vel ad se saltim vllo modo pertinentibus? Quis non potius periculum esse intelligit, ne iudex leges tunc dormire, quam ex earum praescripto se suosue damnare malit? Zaleuco, Locrensium legislatori, nemo temere vel prudentiae, vel virtutis laudem, negauerit, quippe quem veteres inter *viros bonos ac honestos, quos Pythagorae disciplina in Italia formarit*, referunt (f). Et tamen

(d) Philo *de iudice p.* 718. *oper.*
(e) Horat. *Lib. III. Carm. Ode* 1. *v.* 1.
(f) Diog. Laert. *Lib.* VIII. *Segm.* 16.

tamen quum tuliſſet legem de adulteris vtroque oculo priuandis, accuſato eius criminis filio, vnum oculum ſibi, alterum filio erui iuſſit, *ita debitum ſupplicii modum legi redditurus, vt ſe inter miſericordem patrem & iuſtum legislatorem partiretur* (g). Si ergo virum magnum & ſapientiae ſtudioſiſſimum, quem nullae fortaſſis tyrannorum minae peruertiſſent, ſolus amor, quo filium degenerem illum quidem, at filium tamen, complexus eſt, a conſtante illa ac perpetua ſuum cuique tribuendi voluntate dimouit: quis maiore religione ius dicturos eſſe credat dominos in cauſſis propriis, maxime quum eorum plurimi numquam fortaſſis de componendo emendandoque animo, adfectibuſque rationis imperio ſubiiciendis, ſerio cogitarint? an non potius in eos vel maxime cadere dixeris illud philoſophi (h): Σχεδὸν δὲ πλεῖστοι φαῦλοι κριταὶ περὶ τῶν οἰκείων. *Plerique fere mali ſunt iudices de rebus propriis.*

§. VIII.

Deinde ſi ius Romanum conſulamus, eius conditores, homines profecto prudentiſſimos, & innatae illius omnibus mortalibus labis non ignaros, huic iurisdictioni in cauſſis propriis non ſolum locum non conceſſiſſe in republica ſua, ſed & multas ſeueriſſimas ſanctiones ei oppoſuiſſe animaduertimus. Equidem, quum actuum voluntariorum ea ſit indoles, vt cum nullius hominis iniuria damnoue coniuncti eſſe poſſint, nulla etiam ratio ſubeſſe viſa eſt Romanis, cur eos a magiſtratibus in ſuis cauſſis explicari nollent. Hinc recte docet VLPIANVS (i), Praeſidem APVD SE & adoptare, & emancipare filium, & ſeruum manumittere poſſe. Recte etiam PAVLLVS (k) noſter monet, ſi conſul vel Praeſes filiusfamilias ſit, poſſe eum APVD SEMET IPSVM vel emancipari, vel in adoptionem dari. Addit MODESTINVS (l), fuiſſe hanc NERATII ſententiam: ſed tantum abeſt, vt hic iuriſconſultus ea in re ſententiam ſuam a reliquorum doctrina ſeiunxerit, vel ſcholae Proculianae κύριον δόγμα defenderit, vt potius VLPIANVS (m), qui in nullius verba magiſtri iurauerat, ac proinde inter erciſcundos, quos vocant, a pleriſque veluti ex com-

1. Ius Rom. quod tantum voluntariae iuriſdictionis actus in cauſſa propria explicari patitur.

Heineccii Opuſc. Sylloge II. R r

(g) Aelian. *Var. hiſt. lib. XIII. cap.* XXIII. Valer. Max. *Lib.* VI. *cap.* V. *exempl. ext.* 3.

(h) Ariſtot. *Polit. Lib.* III. *cap.* VI.

(i) *l.* 1. *D. de off. Praeſid.*

(k) *l.* 3. *D. de adopt. & emancip.*

(l) *l.* 4. *D. eod.*

(m) *l. vn.* §. 1. *D. de off. conſul.*

compacto refertur (n), *nullam ea de re dubitationem fuisse*, fateatur. Et sane cum aliis iurisconsultorum testimoniis (o), tum ipsius exemplo Augusti Imp. id luculenter potest demonstrari. Auctor enim est SVETONIVS (p), eum *Caium & Lucium adoptasse* DOMI *per assem & libram, emtos a patre.* Vir eximius, IS. CASAVBONVS (q), hunc locum, quod mireris, non intellexit, & hinc non parum se torsit, dum illud DOMI interpretari conatus est. *An* DOMI, inquit, *id est*, IN DOMVM *? sicuti dici solet adoptare in domum & familiam? vt* HVMI *saepe valet* IN HVMVM *? An potius haec vox a Tranquillo adiecta, vt id praeter consuetudinem factum, indicaret? Caius IC. titulo VI. Quae tamen mancipatio solebat ante praesidem fieri, modo ante curiam facienda est.* Immo neutrum verum est. Domi enim suae adoptauit Augustus, id est, apud semet ipsum, ob proconsulare, quod ipsi septennio ante, teste DIONE CASSIO (r), in perpetuum a senatu tributum fuerat, imperium, probe gnarus, posse vnumquemque magistratum apud se ipsum adoptare. Tantum enim abest, vt hic quidquam praeter consuetudinem facere voluerit, vt recte obseruarit HENR. NORISIVS (s), eum, vt ciuilior, veterumque morum custos videretur, in pueris illis adoptandis vetustum ritum per omnia retinuisse. Licebat ergo magistratibus tales actus apud se ipsos, & in propriis caussis explicare, quia nullius in praeiudicium vergebant. Simul ac vero caussae cognitione opus esse, existimarent: tanta erat Romanorum religio, vt ne hos quidem actus in propria caussa explicare cuiquam permitterent. Hinc VLPIANVS (t) obseruat, *si euenerit, vt minor viginti annis consul sit, eum apud se manumittere non posse, quum ipse sit, qui ex SC. consilii caussam examinet: apud collegam autem, caussa probata, posse.* Quum enim lege Aelia Sentia, & condito ad hanc legem SCo, cautum esset, ne cui minori viginti annis aliter manumittere liceret, quam vindicta, apud consilium, & caussa manumissionis probata (u): non videbatur ferendum, vt ipse consul viginti annis minor in re sua caussam cognosceret: quamuis, ex quo IVSTINIANVS

(n) Em. Merill. *Lib. I. obs. cap.* VI. *p.*11. Godofr. Mascou. *de sectis Sabinian. & Proculeian. cap.* VIII. §. 7. *n.*2. *p.*139.

(o) *l.* 1. *l.* 2. *D. de offic. praetor. l.* 1. *l.* 5. *l.* 18. §. 2. *D. de manumiss. vind.*

(p) Sueton. *August. cap.* LXIIII.

(q) Is. Casaubon. *Not. ad Sueton. ibid.*

(r) Dio Cass. *Lib.* LIII. *p.* 518. *sequ.*

(s) Noris. *Cenotaph. Pisan. dissert.* II. *cap.* I. *p.* 84. *sequ.*

(t) *l.* vn. §. 2. *D. de offic. cons.*

(u) §. 4. *I. qui, & ex quibus caus. manum. l.* 4. §. *vlt. D. de manumiss. vind.*

NIANVS (x) illud legis Aeliae Sentiae caput ſuſtulit, conſulem, etiam viginti annis minorem, apud ſemetipſum manumittere potuiſſe, extra omnem dubitationis aleam poſitum eſſe videatur.

§. VIIII.

Aſt, quod ad contentioſam iuriſdictionem attinet, neminem patiebantur ſibi ſuiſue ius dicere veriti, ne ſui magis, quam legum, rationem habendam exiſtimaret. Hinc VLPIANVS (y): *Qui*, inquit, *iuriſdictioni praeeſt, neque ſibi ius dicere debet, neque vxori, vel liberis ſuis, neque libertis, vel ceteris, quos ſecum habet.* Adeo ergo a tali iuriſdictione abhorrebant Romani, vt prohibitionem non modo ad vxorem & liberos, verum etiam ad libertos, immo & ceteros, quos ſecum magiſtratus haberet, proferrent. At quinam illi? Vir eximius, GEORG. ADAM STRVVIVS (z), qui hanc legem ſingulari diſſertatione illuſtrauit, nos remittit ad fragmentum legis Corneliae de iniuriis (a), quo iudices ex ea lege eſſe prohibetur, *qui ei, qui agat, gener, ſocer, vitricus, priuignus, ſobrinusue ſint, propiusue eorum quemquam cognatione adfinitateue contingat, quiue eius parentisue cuius eorum patronus eſſet.* Sed praeterquam quod hic textus non ad magiſtratus, ius dicentes, ſed ad iudices pertinet: hanc interpretationem vix admittunt verba: *& ceteris, quos ſecum habet.* Potius ergo haec clauſula ad magiſtratuum, maxime prouincialium, familiam, id eſt, adſeſſores, cancellarios, domeſticos, de quibus ex inſtituto agunt SIGONIVS (b) & CVIACIVS (c), referenda eſt, quibus, tametſi nulla cognatione adfinitateue ſibi iunctis, ius dicere prohibebantur magiſtratus, quia eos non modo ab omnibus ſordibus, ſed & ab ipſa earum ſuſpicione abeſſe oportebat. Eadem ſeueritate quemquam in cauſſa ſua vel ius dicere, vel iudicare prohibet GRATIANVS Aug. (d) *generali lege decernens, neminem ſibi eſſe iudicem, vel ius ſibi dicere debere*, addita ratione, quae paullo plenior in CODICE THEODOSIANO (e), quam in IVSTINIANEO, legitur: *Quum enim omnibus in ſe propriam dicendi teſtimonii facultatem iura ſubmouerint: iniquum admodum eſt, licentiam tribuere ſenten-* *Non autem iuriſdictionem contentioſam.*

Rr 2 *tiae,*

(x) §. *vlt. I. qui, & ex quib. cauſ. manum. Nou.* CXVIIII. *cap. II.*

(y) *l.* 10. *D. de iuriſdict.*

(z) Struu. *diſſ. ad l.* 10. *D. de iuriſd. cap. III. p.* 9.

(a) *l.* 5. *pr. D. de iniur.*

(b) Car. Sigon. *de iure prouinc. Lib. II. cap. II.*

(c) Iac. Cuiac. *paratitl. Codic. Lib. I. tit.* LI. *p.* 86. *Tomo II. oper.*

(d) *l. vn. C. ne quis in ſua cauſ. iudicet.*

(e) *l. vn. C. Theod. eod.*

tiae. A teſtibus igitur ad iudices argumentum ducit Imperator, non tamquam a pari, vt dialectici loquuntur, ſed a maiori ad minus, quia, quum ne teſtis quidem aliquis admittendus ſit, in quem cadat amoris vel odii ſuſpicio, multo minus admitti oporteat talem magiſtratum vel iudicem, maxime quum multo difficilius ſit alium teſtem, quam iudicem, reperire (f). Porro ex iuriſconſultorum veterum ſententia nihil intereſt, directe quis ſibi ſuiſue ius dicat vel iudicet, an indirecte & per conſequentiam, veluti ſi ex ſententia ſua vel compendii quid ſperet, vel metuat diſpendium. Hinc apud VLPIANVM (g) ait IVLIANVS; *Si alter ex litigatoribus iudicem ſolum heredem, vel ex parte, fecerit: alium iudicem neceſſario eſſe ſumendum: quia iniquum ſit, aliquem* SVAE REI *iudicem fieri.* SVAE REI, inquit, id eſt, *in rem ſuam.* Non magis enim aequum eſt, iudicare quemquam in rem ſuam, quam tutorem in rem ſuam patriſue auctorem fieri (h). Addimus poſtremo locum inſignem ZENONIS Imp. (i) Quamuis enim hic viros illuſtres, qui ſine adminiſtratione codicillis honorariis decorati eſſent, ea praerogatiua donaſſet, vt adſidere Conſtantinopoli poſſent in conſiſtorio principis: illico tamen addidit, *ſcire ipſos quoque debere, nec* DE SE, *nec* DE SVIS FACVLTATIBVS *iudicaturos aliquid, nec probatis criminibus, (niſi prius ad Imperatorem retulerint,) poſſe ſtatuere.* Sed nolumus plura accumulare teſtimonia, quum vel ex his paucis, quam iniqua ſemper Romanis illa in propriis cauſſis ius dicendi iudicandique facultas ſit viſa, ſatis ſuperque intelligamus.

§. X.

Quam late apud Romanos patuerit haec prohibitio?

Ceterum quum id principium, tamquam ex ipſa recta ratione depromtum, ſemel adſumſiſſent iuris auctores: non potuerunt non ex limpidiſſimo illo fonte plures concluſiones elegantiſſimas, ac veluti riuulos, deriuare. *Primo* enim quum eandem rationem eſſe animaduerterent arbitrorum & iudicum: recte inde collegerunt prudentes (k), ſi de re ſua quis factus ſit arbiter, eum ſententiam dicere non poſſe, vt ſe facere iubeat, aut

(f) Emeric. a Rosbach. *Proceſſ. tit. IIII. n. 61.* Caſp. Ziegl. *Dicaſtice concluſ.* XII. §. *4. p. 169.*

[g] *l. 17. D. de iudic.*

(h) *l. 1. l. 7. pr.* §. *2. D. de auct. tut.* & §. *3. I. eod.*

(i) *l. 3.* §. *2. C. vbi Senatores vel clariſſimi ciuiliter vel criminal. conueniantur.*

(k) *l. 51. D. de recept. arbitr.* Euerh. *Topic. leg. loco XXXX.* Caſp. Ziegler. *dicaſt. concl. XII.* §. *9. p. 172.*

aut petere prohibeat : imperare enim ſibi, vel prohibere ſe ipſum, poſſe omnino neminem. *Deinde* CASP. ZIEGLERVS (l) contra FRANC. MILANENSEM, aliosque (m), recte defendit, regulam hanc locum habere, etiamſi morte ſoluta ſit adfinitas. Quamuis enim certum omnino ſit, eam apud Hebraeos, Graecos & Romanos fuiſſe indolem adfinitatis, vt ſoluto matrimonio exſpiraret (n), idque ex ipſis legibus noſtris ſatis eluceat (o) : plerumque tamen, ſaltim ſi diuortium non interceſſerit, prior durat adfectio, immo & aliquando, ob liberos ex eo matrimonio ſuperſtites, intereſſe poteſt coniugis, cauſſa non cadere adfines, ſed victores foro excedere. *Praeterea* ob eamdem rationem a iure dicundo iudicandoque iure meritoque arcetur fideiuſſor, quamuis TIRAQVELLVS (p) & SIG. SCACCIA (q) eum admittere non dubitent. Quum enim idem tunc debeant reus & iudex, illoque ſuccumbente, ſi ſoluendo non ſit, ad hunc eatur : quis credat, damnatum iri reum a iudice, & non potius hunc operam daturum, vt tum ipſe, tum reus, communi periculo liberentur? Nec minus *porro* recte inde colligunt (r), a iure dicundo propriaeque cauſſae cognitione abſtinere debere magiſtratus, ſi vel maxime iudicum conſeſſus ſatis numeroſus ſit. Quamuis enim tunc ad plurium ſuffragia res redeat : acute tamen, vt ſolet, obſeruauit CELSVS, (s) *poſſe & vnius praeſentiam trahere ceteros ad ſuam ſententiam.* Ac proinde ſi vnius ex illo collegio cauſſa agitur, nihil aequius eſt, quam vt ille ſecedat tantiſper, dum eatur in ſuffragia, ne vel ipſa eius praeſentia ſententias dicendi libertati officiat. *Poſtremo*, quamuis in vita ciuili ſaepenumero contingat, vt vnus homo plures perſonas ſuſtineat (t) : recte tamen obſeruauit ZIEGLERVS (u), diuerſum illum reſpectum nec mutare adfectionem, nec magis iudicem ſanctiorem reddere, quam ſi alia toga indutus ferret ſententiam. Hinc ſi fingamus, academiam aliquam a-

(l) *ibid.* §. 10. *p.* 173.

(m) Franc. Milan. *Lib.* 1. *Dec.* XV. *n.* 14. *ſequ.* Sebaſt. Medices *in libro : mors omnia ſoluit. Part. II. concluſ.* VI. *n.* 22.

(n) Vinn. *comm. ad* §. 6. *I. de nupt.* Henr. Bern. Reinold. *Variar. Cap. XXIV.* Illuſtr. Dn. Praeſ. *ad L. Iul. & Pap. Lib. II.* Cap. XVII. *p.* 311.

(o) §. 7. *I. de nupt. l.* 2. C. *Theod. de inceſt. nupt.*

(p) And. Tiraquell. *in tit. C. res inter alios act. n.* 8.

(q) Sigiſm. Scaccia *de ſent. & re iud. gloſſ. IV. qu.* 8. *n.* 2.

(r) Ziegl. *ibid.* §. XIII. *p.* 175.

(s) *l.* 17. §. *vlt. D. de recept. arbitr.*

(t) Hert. *Diſſ. ſing. de vno hom. plures perſonas ſuſtinente.*

(u) Ziegl. *dicaſtic.* §. XIII. *p.* 176. Meu. *Part.* 1. *Dec.* CIII.

gere aduerſus parochum in iudicio eccleſiaſtico, quod theologiae & iuris Profeſſores conſtituunt: ſane hi non minus, quam ſi in concilio academico res ageretur, in cauſſa propria ius dicere videbuntur, quia vna omnium iſtarum perſonarum moralium indoles, vna voluntas, iidem denique adſectus ſunt. Ceterum quum ex his omnibus pateat, reſcindendam eſſe ſententiam a tali iudice ſuſpecto non recuſato latam, ipſo vero iure nullam habendam, ſi ea a magiſtratu, quem quis iuſta exceptione repulit, & qui iudex eſſe per leges non potuit (x), proficiſcatur (y): conſequens profecto eſt, vt ex iuris Romani principiis, idem dicendum ſit de magiſtratu in ſua ſuorumue cauſſa ius dicente, adeoque ius ciuile minime omnium faueat iurisdictioni illi, qua domini iudicant in cauſſis ſubditorum, quos ipſi domi ſuae vel in iudicio proprio conueniunt.

§. XI.

An quidam textus iuris Romani huic conſuetudini faueant?

Sunt tamen, qui ſibi in ipſo iure Romano textus quosdam; quibus defendi poſſit haec dominorum iurisdictio, videntur reperiſſe. Sane enim quum *in priuatis negotiis patrem filium, vel filium patrem iudicem habere poſſe*, ſtatuat AFRICANVS (z): quumque MACER (a) proferat SC. ex quo praeſides etiam comitibus, *ſi quid iis inuitis accidat, veluti, ſi iniuriam aut furtum paſſi ſint*, ius dicere potuiſſe, intelligimus: quum denique magiſtratibus maioribus iuriſdictionem ſuam poenali iudicio defendere (b), & filio magiſtratum gerenti *patrem, cuius in poteſtate eſt, cogere liceat adire hereditatem & reſtituere* (c): quis miretur, Germanos etiam permiſiſſe dominis, vt ſibi ipſis ius dicere poſſent aduerſus ſubditos, fraena mordentes, operas, cenſum, laudemia denegantes, ingenioque tam ſeruili plerumque praeditos, vt nihil, ad quod obſtricti ſunt, niſi fuſtem tergo imminere videant, praeſtare ſoleant? Sed vereor, vt omnia haec veterum loca quidquam ad rem faciant. AFRICANI fragmentum ne acutiſſimus quidem eius interpres, CVIACIVS (d), ſatis videtur perſpexiſſe, partim

(x) *l. 1. §. vlt. D. ad SC. Tertull. l. 1. §. 2. D. quod quiſque iur. l. 2. §. vlt. D. de poen.*

(y) Blaſ. Altimar. *de nullit. ſentent. Part. I. rubr.* VIIII. *quaeſt. LXII. p.439. & qu.* CCV. *n. 9. 10.*

(z) *l. 77. D. de iudic.*

(a) *l. 16. D. de offic. Praeſ.*

(b) *l. 1. pr. D. ſi quis ius dic. non obtemp. l. 8. D. de adpellat.*

(c) *l. 13. §. vlt. D. ad SC. Trebell.*

(d) Iac. Cuiac. *Comment. ad African. tract.* III. *Tom.* I. *op. p. 1278. ſequ.*

tim quod illud de ipso magistratu accipit, partim quod contra tot alia veterum iurisconsultorum testimonia, ipsamque iuris Rom. analogiam, patrem & filium sibi inuicem ius dicere posse, statuit, non alia fretus ratione, quam quia, quod ad ius publicum attinet, filius non sequatur ius potestatis (e), sed illud, cum filii potestate comparatum, interquiescat paullulum & conniueat. (f) Attamen id ad priuatas tantum caussas pertinere, existimat, non ad iudicia publica, in quibus permulta, quae semel decreta corrigi deinde nequeant, & a filio pati patrem indignissimum sit, veluti carceres, catenae, verbera, tormenta incurrere soleant. (g) Quum vero, quo erat ingenii acumine, facile animaduerteret CVIACIVS, hanc interpretationem suam aperta veluti fronte incurrere in *l.* 10. *D. de iurisdictione*: subtilem satis commentus est rationem, qua AFRICANVM cum VLPIANO in gratiam reduci posse existimauit. *In hac lege*, inquit, AFRICANVS *dicit*, POTEST: *in illa* VLPIANVS: NON DEBET. *Haec vero non sunt contraria.* POTEST, *sed* NON DEBET: *rectius enim fecerit, si in re patris aut filii abstinuerit munere iudicandi. Vno verbo ius, altero honestas significatur.* Haec CVIACIVS, Graecos interpretes suo more sequutus. Alibi tamen (h) sua ipse vineta cedit, dum illum AFRICANI textum non de magistratu, sed de iudice pedaneo, intelligendum esse censet, notatus ideo ab EM. MERILLIO (i). Sed non opus est ambagibus. Ipsa enim AFRICANI verba satis ostendunt, non de magistratibus, sed de iudicibus pedaneis, ibi esse quaestionem: neque iis temporibus verba *ius dicere* & *iudicare* promiscue accipere solebant iureconsulti, nisi si quando negligentius scriberent: quod in *libris Quaestionum*, accurate & ἀκριβῶς scriptis (k), fecisse AFRICANVM, vix verosimile est. Deinde nec magis solidum videtur commentum istud, quod magistratus possit quidem, at non debeat, in caussa patris vel filii ius dicere, quod non ineleganter ita profligat MERILLIVS (l): *Quod quidem subiicitur iudicis potestati, non subiicitur necessitati, vt facere debeat* (m): *Sed quod subiicitur necessitati, vt facere non*

(e) *l.* 14. *pr. D. ad SC. Trebell. l.* 9. *D. de his, qui sunt sui vel al. iur.*

(f) Gellius *Noct. Attic. Lib. II. cap. II.*

(g) *l. vlt. C. de abolit.*

(h) Cuiac. *Not. ad l.* 77. *D. de iudic.* Tomo VII. *op. p.* 766.

(i) Merill. *Variant. Cuiac. Lib. I. cap. X. p.* 36.

(k) Eu. Otto *in Papiniano cap.* XII. *p.* 234. *sequ.*

(l) Merill. *ibid. p.* 38.

(m) *l.* 40. *D. de iudic.*

non debeat ; id facere non poteſt. Quod iudex non debet facere, nec etiam facere poteſt : & quod non poteſt facere, nec etiam facere debet. Quare nihil ſupereſt, quam vt cum FRANC. DVARENO (n) & PETRO PERENNONIO (o) diſtinguamus inter magiſtratus & iudices, & illos quidem ius dicere in cauſſa patris vel filii potuiſſe, negemus, his autem iudicare in tali cauſſa, ſaltim ex plerorumque ſententia (p), licuiſſe dicamus. Permultum enim inter vtrosque intererat. Illi iurisdictionem in inuitos explicabant: hi nonniſi volentibus addicebantur. Licebat enim litigantibus, quibus Praetor iudices ſuſpectos addicere volebat, clamare : HVNC NOLO : HIC TIMIDVS EST, ET BONA SAECVLI PARVM INTELLIGIT : ILLVM VOLO, QVIA CAESAREM FORTITER AMAT. (q) Immo non aliter, quam ex conſenſu litigantium, & veluti ex compromiſſo eorum, dari addicique ſolebant iudices (r). Quamuis ergo iudices huiuſmodi iudicare non poſſent, recuſati a litigantibus, nec inuitis illis recte obtruderentur : iudicare tamen poterant etiam in cauſſa filii vel patris, ſi aduerſariis placerent, hique cauſſae bonitate freti ſpem ac fiduciam in iis collocaſſent, perinde ac de re patris arbitro eſſe licet filio, in quem vterque litigantium compromiſit (s). Reliquos textus minus difficultatis habere arbitramur. Senatusconſultum enim, cuius verba ſeruauit MACER (t), non abſciſſe permittit Praeſidibus, vt comitibus ius dicant, (quamuis & eo caſu vix eſſet, vt eos in propria cauſſa ius dicere exiſtimaremus,) ſed vt litem tantum conteſtari, rem redhiberi, & de iudicio ſiſti ſatisdari iubeant, ipſa cauſſae diſceptatione ſucceſſori reſeruata. Id vero ideo facile indulſit Senatus, quod non modo res moram non ferret, (quo caſu & alias quaedam extra ordinem indulgentur magiſtratibus) (u), verum etiam quod ex ſola litisconteſtatione, depoſitione rei & ſatisdatione nullum damnum immineret reo. Quare tantum abeſt, vt in illo MACRI textu iurisdictioni in cauſis propriis explicandae aliquid ſit praeſidii, vt potius inde recte ducere videamur argumentum, ſi praeſides ne comitibus quidem ſuis, id

(n) Duaren. *Diſput. anniuerſ. lib. I. cap.* LI.

(o) Perennon. *Animaduerſ. iur. ciu. lib. I. cap. XII. in theſauro iur. ciu. Tom. I. p.* 608.

(p) *l. 6. D. de recept. arbitr.*

[q] Plin. Maior. *hiſt. nat. lib. I. praef.* & Plin. Secund. *Panegyr. cap.* XXXVI.

(r) *l.* 23. *D. de adpell. l.* 80. *D. de iudic.*

(s) *l. 6. D. de recept. arbitr.*

(t) *l. 16. D. de offic. Praeſ.*

[u] *l. 1. D. de damn. inf. l. 4. §. 1. 3. 7. 8. D. eod.*

id est, extraneis, ius dicere potuerint, multo minus cuiquam sibi suisue in caussis propriis ius dicere apud Romanos licuisse. Satis porro speciosum est, quod ex VLPIANI loco (x) ducitur, argumentum, quippe qui manifesto de magistratu loquitur. Sed sane non ibi est quaestio, an pater se subiicere teneatur filio magistratui, ac non potius ipse aeque ac fideicommissarius, eius iurisdictioni sese subducere potuerint? Quod fieri potuisse, ex alio VLPIANI textu (y), quem supra laudauimus, satis intelligimus. Quamuis enim recusandi facultas, testibus DVARENO (z) & CVIACIO (a), non ad magistratus, sed ad iudices, pertineret: verum tamen est, non defuisse ciuibus cum maiorum, tum parium magistratuum, nec non Tribunorum plebis auxilium si magistratum sibi ius dicturum suspectum haberent (b). Id vero quaerit VLPIANVS, si filiusfamilias magistratum gerat, nec a patre, nec a fideicommissario reiectus, patrem suum adire & restituere hereditatem coegerit, an coactio illa teneat? Negandum id sane videbatur, primo, quod nemo iure cogere possit alterum, cui maius in sese sit imperium: deinde, quod, quum pater, & filius vnam personam constituant, absurdum videatur, aliquem veluti a se ipso cogi. Sed ad prius respondet VLPIANVS (c) consulis quoque maius esse, quam Praetoris imperium, & ne Praetori quidem in Praetorem iurisdictionem competere: & tamen, inquit, *si consul vel Praetor* SE *iurisdictioni* SVBIICIAT, *solet Praetor in eos ius dicere.* Alterum κατὰ θέσιν concedit, puta, neminem se ipsum cogere posse, ac proinde, *si ipse Praetor heres institutus suspectam dicat hereditatem, ipsum se cogere posse, negat, quia triplici officio fungi non possit, & suspectam dicentis, & coacti, & cogentis. Sed in his omnibus casibus atque similibus principale auxilium esse implorandum.* Enimuero καθ' ὑπόθεσιν negat, filiumfamilias magistratum vnam cum patre personam esse, quia in publicis negotiis non habeatur ratio patriae potestatis (d), vel, vti insequente statim lege ait HERMOGENIANVS (e), quia, *quod ad ius publicum attinet, filius non sequitur ius potestatis.* Quibus positis, VLPIANVS hanc facit cogitationum suarum summam: *Si quis filiusfamilias sit, & magi-*

(x) *l.* 13. §. *vlt. D. ad SC. Trebell.*
(y) *l.* 10. *D. de iurisd.*
(z) Duaren. *comment. ad l.* 10. *D. de iurisd. Tomo I. op. p.* 28.
(a) Cuiac. *ad l. vlt. C. de sentent. & interloquut.* Tomo VIIII. *op. p.* 1070.
(b) Sigon. *de iudic. lib. I. cap.* VII. *p.* 363.
(c) *d. l.* 13. §. 4. *D. ad SC. Trebell.*
(d) *l.* 9. *D. de his qui sunt sui vel al. iur.*
(e) *l.* 14. *pr. D. ad SC. Trebell.*

ſtratum gerat : patrem ſuum in cuius eſt poteſtate cogere poterit, ſuſpectam dicentem hereditatem adire, & reſtituere, id eſt, valet coactio illa, tametſi a filio profecta, ſi vterque litigantium eius iuriſdictionem in illa cauſſa agnouerit. Denique quod ad iudicium poenale, quo magiſtratus Romani iuriſdictionem ſuam tueri poterant, attinet, id primum lex Ateria Tarpeia (f), ac poſtea Praetor (g) conceſſerat, quia non tam magiſtratuum, quam ipſius reipublicae, intererat, eorum dignitatem auctoritatemque ſaluam eſſe, adeoque, ſi quis eos parum reuerenter habuerat, non ſibi ius dicebant magiſtratus, ſed dignitatis ſuae ipſiuſque reipublicae iura tuebantur. Vnde idem hodie quoque fieri animaduertimus, obſeruatque CARPZOVIVS (h), magiſtratum delictum, ſe praeſente ac pro tribunali ſedente admiſſum, abſque omni cauſſae cognitione coercere, & iniuriam ſibi, tamquam iudici, in ipſo iudicio illatam illico vindicare poſſe, partim quod iure Germanico iudicibus & ſcabinis teſtificantibus ſuper his, quae coram illis geſta ſunt, plena fides habeatur (i), partim quod iudex vindicando talem iniuriam, non ſuam, ſed alienam cauſſam, cognoſcere dicatur (k). Id quod & auguſtum Camerae imperii iudicium in iudicando obſeruare, MYNSINGERVS (l) teſtatur.

§. XII.

An a Principe argumentum duci poſſit ad reliquos dominos?

Hactenus ergo nihil, quod huic dominorum iuriſdictioni in cauſſis propriis fauere, vel ei colorem ſaltim aliquem inducere videatur, in iure Romano reperimus. At ſunt tamen, qui illos Principis exemplo tuentur, quem in ſuis cauſſis ius dicere poſſe, non modo recta ratio, ſed & iura noſtra omnino concedunt. Saltim Imperatores in cauſſis ſuis, veluti Tiberium in cauſſa ſerui ſui, Parthenii (m), Antoninum de caducis ius dixiſſe (n), referunt POMPONIVS & MARCELLVS. Quod & ad imperii noſtri Principes iureconſulti proferunt (o). Si vero Principibus ſine ſuſpicione aliqua iniquitatis licet ſibi ius dicere : qui, quaeſo, id in perſona

(f) Dionyſ. Halicarnaſſ. *lib. X. antiqu. Rom. p.* 674.
(g) *l.* 1. *pr. D. ſi quis ius dic. non obtemp.*
(h) Carpzou. *Part. II. conſtit.* XVI. *defin.* 28. *n.* 1.
(i) Ius Prou. Sax. *Lib. III. art.* 88. Weichb. Sax. *art. XI.*
(k) *cap.* 1. *de poen. in* 6.
(l) Mynſinger. *cent.* VI. *obſeru. III.*
(m) *l.* 41. *D. de hered. inſtit.*
(n) *l.* 3. *D. de his, quae in teſtam. del.*
(o) Zaſ. *ad d. l.* 10. *D. de iuriſd.* Gail. *obſ. lib. I. cap. I. n.* 18. Schrader. *Vol. I. caſu II. n.* 18. It. *de feud. P. X. ſect. II. n.* 64.

perſona nobilium iniquum videatur ? Enimuero permultum inter haec intereſſe, nemo non, opinor, animaduertit. Primo enim ſuperiorem, qui in cauſſa ſua ius dicat, non habet Princeps, ac proinde, niſi eum impune ſpoliari poſſe a ſubditis, dixeris, ipſa eum iudicem conſtituit neceſſitas (p). At nobiles agnoſcunt forum ſuperius, in quo ſubditos, officii immemores, poſſint conuenire. Deinde tam verecundi ſunt boni Principes, vt raro ipſi ſibi ius dicant, ſed plerumque ſe vltro ſubmittant ſupremis curiis, ſuiſque conſiliariis in ea cauſſa iurisiurandi, quo ſibi obſtricti ſint, gratiam faciant : quod nobiles vnquam facere ſolere, non meminimus. Denique tantum eſt, ad quod magnos principes vel naſcendi ſors, vel virtus, euexit, faſtigium, vt nulla in eos cadat ſordium ſuſpicio, multoque ſit probabilius, eos cauſſa cadere, quam cum vllius mortalium iniuria damnoue victoria potiri malle. Superſunt veteres Neruae Imperatoris numi, praeferentes epigraphen : FISCI IVDAICI CALVMNIA SVBLATA (q). Quum enim Fiſci procuratores gentem miſeram, & recentibus patriae reipublicae cladibus adhuc ſauciam, innumeris rapinis atque exactionibus quotidie vexarent : eam calumniam non modo repreſſit, ſed & penitus ſuſtulit laudatiſſimus princeps, eoque edito abſtinentiae exemplo ſibi magis placuit, quam innumeris, quae fiſcum locupletare potuiſſent, exſulum iſtorum ſpoliis. Simile animi magnitudinis monimentum auro argentoque celebrare nouimus Gallos, cuſo anno MDCLXXX. elegantiſſimo numo, cui circumſcriptum : FISCVS CAVSSA CADENS. De eo CLAVDIVS FRANC. MENESTRIER (r). *L'affaire des maiſons bâties ſur les anciens foſſés de la ville ayant été portée au Conſeil, les voix furent partagées. Et le Roy pouvant décider en ſa faveur, donna ſa voix en faveur des particuliers, &* PERDIT *ainſi* SA CAVSE *par ſon ſeul ſuffrage.* Tanta animi magnitudine eſſe ſolent boni Principes. At ea profecto non ſemper cadit in dominos reliquos, qui intra priuatorum ſortem plerumque ſubſidunt, neque ſemper ſibi religioni ducunt, lucrum aliquod cum ſubditorum ſuorum detrimento captare. Quamobrem inter Principum & priuatorum iuriſdictionem non minus diſcrimen eſt, quam inter ipſam vtrorumque fortunam, neque ab illis ad hos, quod ad hanc quaeſtionem attinet, duci poteſt argumentum.

(p) Alexand. *conſil. CXXXV. fin. col. 2. verſu : pro hoc.*
(q) Ezech. Spanhem. *de vſu & praeſtant. numiſmat. diſſ. XIII. Tomo II. p. 571.*
(r) Meneſtrier *dans l'hiſtoire du Roy Louis le Grand par les medailles p. 19. n. 6.*

§. XIII.

Probatur, hanc iurisdictionem nec iuri naturae repugnare,

Enimuero habere nobis videmur rationes, cur illam dominorum iurisdictionem nec iuri illi, quod nobiscum natum est, sempiterno, nec ipsi Romanorum iurisprudentiae aduersari, existimemus. Iuris dicundi enim potestas ex earum rerum numero est, quas necessitas inuexit, & quibus sine incommodo carere potuisset humanum genus, si in primaeua illa integritate perstitisset, talesque mansissent homines, quales aureo saeculo fuisse aiunt poëtae,

Qui vindice nullo
Sponte sua, sine lege, fidem rectumque colebant (s).

Talia vero iura non ita definit recta ratio, vt non liceat hominibus ea statui suo ac necessitati attemperare. Nec tanta semper sperari potest eorum entium moralium perfectio, quanta, seposita hominum imperfectione, animo concipi potest. Iam ergo facile videt ratio, iudicem esse oportere virum bonum, sanctum, integrum, cuius religionem nulla vmquam expugnet praua cupiditas, qui non modo adfectibus omnibus sit superior, sed & adscendens tribunal, semper sibi in animum reuocat κρίνειν τε καὶ κρίνεσθαι, *iudicari se non minus, quam iudicare*, ceu idem, quem supra laudauimus, PHILO (t) praecipit. Sed vbinam terrarum talem inter mortales, accensa etiam lucerna, reperiet Diogenes?

Nam vitiis nemo sine nascitur: optimus ille est,
Qui minimis vrgetur (u).

Reliquum ergo fuit, vt homines, contenti hominibus, quales producebat saeculum, optimos eligerent, eosque tamdiu haberent pro bonis, quamdiu nullius vitii nullarumque sordium comperti essent. Si perfectos habere iudices voluissent homines: carendum plane fuisset iudicibus. Bene ergo secum agi credere debuerunt, dummodo non malos & improbos haberent. Deinde vltro largimur, non temere quemquam sibi ius dicere oportere: at id vt obtineatur, denuo numquam fieri potest. Siue principis, siue optimatium, siue vniuersi populi imperio sese subiiciant homines: non potest non contingere, vt lites oriantur inter imperantes & ciues. Quis vero tunc iudicis partibus fungetur? Quis, nisi vel Princeps, vel optimatium concilium, vel populus? Neque tamen quisquam id rectae rationi aduersari existimabit, quod euitare

(s) Ovidius *Metamorph. Lib. I. v.* 90.

(t) Philo *de iudice p.* 719. *Op.*

(u) Horat. *Serm. lib. I. sat. III. v.* 68

euitare nequit humanum genus. Si ergo in se ratio non abhorret a iurisdictione summorum imperantium in caussis propriis: quis rectae rationi in se aduersari dixerit iurisdictionem illam nobilium? maxime quum haec ob ius supremae adpellationis minus, ac illa, periculosa sit, nec desint media, illam ita inter fines suos coercendi, vt non admodum formidolosa sit subditis, quibus, si iudex ille litem suam fecerit, semper ad Principem, tamquam ad sacram anchoram, confugere integrum est.

§. XIIII.

Nec iuri ciuili.

Parum quoque refert, leges nostras ciuiles huic Germanorum consuetudini non fauere. Neque enim iurisdictio Germanica ex legibus Romanis, sed ex iure ac moribus patriis, est aestimanda: (x) nisi credere velis, Germanos, recepto iure Romano, ipsam reipublicae formam mutare, omniaque susque deque vertere voluisse. Quin, si tanti res esset: facile demonstraretur, ne Romanis quidem talem iurisdictionem plane ignotam fuisse. Notissimum enim est, patresfamilias olim cum inter liberos & seruos, tum sibi contra vtrosque ius dixisse, vel, vti eleganter loquuntur DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS, Augusti (y), *eos* DOMI *conuenisse.* Hinc & offensi a liberis patres domi suae iudices sedebant, & veluti *domestici magistratus*, ceu a M. SENECA (z) vocantur, adhibitis in consilium propinquis & amicis, ferebant sententiam (a), & multo magis domini seruos apud se ipsos conueniebant, si quid contra officium fecissent. De qua priuata ac domestica patrumfamilias iurisdictione nuper admodum tam accurate differere memini Illustr. DN. PRAESIDEM (b), vt actum hic agere omnino nolim. Si vero Romanis ipsis, qui alioquin neminem in propria caussa iudicem esse patiebantur, non absurdum visum est, parentes & dominos liberis seruisque suis domi suae diem dicere posse: quis, quaeso, vitio verterit Germanis, quod dominis idem indulgere non dubitauerint? Non cadebat in bonum patrem suspicio, eum hac potestate abusurum, vel iniqua sententia oppressurum sanguinem suum, nec periculum erat, ne dominus ser-

(x) Stryk. *Vs. mod. Dig. Lib. II. Tit. I. p.* 172. Carpz. *prax. crim. quaest.* CVIIII. *n. 6.* Schilt. *Exercit.* VI. *ad Pand.* §. *I.*

(y) *l. 6. C. an seru. pro suo facto post manum. ten.*

(z) M. Seneca *Lib. II. controu. cap. III.*

(a) Valer. Max. *lib.* V. *cap.* VIII. Seneca *de clement. lib.* I. *cap.* XV.

(b) Dn. Praesid. *diss. de locat. conduct. iurisdict. cap.* I. §. VIIII.

uum, meliorem patrimonii sui partem sine caussa sontica perderet: & si forte alteruter litem suam male iudicando fecisset, tertio laeso in promtu erat magistratuum auxilium, cuius in actione tributoria exemplum luculentissimum exstat (c). Si enim pater vel dominus, tamquam magistratus domesticus, merces peculiares vel nollet inter creditores distribuere, vel easdem male tribuisse diceretur, ea actione experiebantur aduersus patrem vel dominum, vt Praetor iniquam istam distributionem emendaret (d).

§. XV.

Eius origo a statu subditorum seruili, & herili dominorum potestate repetenda.

Et haec quidem ratio Germanos etiam mouit, vt dominis hanc iurisdictionem in caussis propriis concedendam existimarent. Vere enim haec iurisdictio non aliunde est repetenda, quam ex seruili subditorum conditione, potestateque herili dominorum. Rustici olim in Germania omnes erant seruilis conditionis. Et quamuis aliorum tolerabilior, aliorum paullo durior esset seruitus: in eo tamen nulla erat in eorum statu differentia, quod glebae adscripti, dominisque suis obnoxii essent. Quis vero negauerit, fas esse dominis, mancipia sua, fraena si mordere ausint, coercere, & ad praestandas operas, pensiones, canones, mulcta pignorisque capione, quin & carcere & verberibus, adigere? Auctorem equidem habemus TACITVM (e), Germanos ea disciplina domestica raro esse vsos. *Verberare*, inquit, *seruum & vinculis atque opere coercere rarum.* Enim vero ideo non negat scriptor accuratissimus, dominos Germanos ea potestate herili vsos esse, sed illos tantum ea moderatione fuisse ait, vt illo iure suo rarius vterentur, comparati cum Romanis, apud quos, corruptis luxu opumque magnitudine moribus, quotidiana corporum seruilium carnificina spectabatur (f). Idem & postea obseruatum esse, ex elegante diplomate HENRICI III. Imp. apud POTGIESERVM (g) patet, vbi, *si quis ex villanis vel mansionariis censum debitum neglexerit, & statuto die vel tempore non dederit, facultas datur villico abbatis, statim sequente die vadimonium de domo ipsius*, SINE ADVOCATO, *tale accipiendi, cum quo illud, quod ipse ad seruitium debuit fratrum, plenissime persoluat.* Itaque haec pignoris capio fiebat sine *aduocati* vel iudicis ordinarii praescitu ac consensu, perinde, ac postea

IVRE

(c) *l. vlt. D. de tribut. act.*
(d) Cuiac. *Paratitl. D. de tribut. act.* Maranus *in Paratitl. D. ibid. p.* 322.
(e) Tacit. *de mor. Germ. cap. XXV.*
(f) Io. Meurs. *Auctar. philolog. ad libell. de gloria cap.* XXII.
(g) Potgiess. *de stat. & cond. seru. lib. II. cap. I. §. 23. p.* 320. *edit. nouiss.*

IVRE SAXONICO, cuius haec verba euidentissima sunt (h): *Der Herr mag wohl selbst pfanden auf seinem Gut, umb sein Zinss und Geld, das man ihm davon gelobet hat, ohn des Richters urlaub.* Quae sane argumento sunt luculentissimo, dominis olim licuisse in ordinem cogere homines proprios, & aduersus eos, fraena mordentes, iura sua & pignorationibus & poenalibus iudiciis tueri, & hanc ipsam consuetudinem originem dedisse iudiciis, quae nobiles & domini etiam hodierno die solent in caussis propriis explicare.

§. XVI.

Cur & cessante passim seruili rusticorum conditione, haec consuetudo permanserit?

Nec quisquam, credo, mirabitur, eam iurisdictionem & hodie saluam esse dominis, quum tamen passim rustici, exsoluti seruitutis vinculis, iampridem ad libertatem adspirarint. Quisquis enim meminerit eorum, quae TACITVS (i) de Germanorum libertis memoriae prodidit, *eos non multum supra seruos esse*, is facile animaduertet, manumissiones illas & redemtiones nihil fere mutationis circa illam dominorum iurisdictionem adferre potuisse, si praedia retinerent homines proprii manumissi, nec in vrbes vel alio migrarent. Est enim iurisdictio illa, in quam paullatim degenerauit herilis illa potestas, non personalis duntaxat, sed per totum illum tractum, qui in domini istius patrimonio est, porrigitur, ac proinde, quicunque in illo tractu habitant, siue seruilis sint conditionis, siue manumissi, nullius, quam domini, iurisdictionem agnoscere possunt, nisi exemtionem eiusque iustam caussam, rite probare possint. Praeterea, quum post Francorum tempora rarissime iustam ac plenam libertatem consequerentur homines proprii: fieri non poterat, quin variae ac diuersissimae essent, ad quas rustici tenebantur, praestationes. Hinc POTGIESERVS (k): *Germani sanguinem libertinum fastidiebant, ideoque liberti non multum supra seruos erant, & raro aliquod momentum in domo, nunquam in ciuitate. Sed & deinceps nullis fere aliis iusta tribuebatur libertas, praeterquam illis, qui ad sacros ordines suscipiendos e manu dimittebantur: reliquorum libertati leges dicebantur ex voluntate dominorum. Vnde non nisi retento obsequio, annuo censu, operarum & mortuarii reseruatione, conferebatur libertas, aliisque constringebatur vinculis. Atque ista manumissionum diuersitas cum ingens*

(h) Ius prou. Sax. *lib. I. art. LIIII.*

(i) Tacit. *de mor. Germ. cap. XXV.*

(k) Potgiess. *de stat. & condit. seru. Lib. IIII. cap. I. §. IIII. p. 668. edit. nouiss.*

gens inter agrestes discrimen; tum tantam praestationum varietatem dubio procul inuexit. Quae & alibi repetit, & depromtis e VADIANO & HERM. STAMMIO testimoniis firmat vir doctissimus (l). Quum ergo ita natura comparatum sit, vt vel minimam nacti libertatis particulam, iustam & plenam adfectent: quid iustius erat, quam ea de re disceptari in domini iudicio, vbi & acta manumissionis facilius reperiebantur, & nota erat rustici ad libertatem proclamantis, obsequiumque detrectantis, conditio? maxime, quum, si dominus litem suam faceret, via pateret rustico ad superiora principum iudicia, ac proinde non esset periculum, ne miser subditus iniusta ac praecipiti sententia opprimeretur. Atque ita mos qui hominum propriorum caussa inoleuerat, quique ex herili in eos potestate fuerat profectus, etiam postea mansit, quum plerique homines proprii paullatim manumitterentur.

§. XVII.

Quinam possint alios apud se ipsos conuenire?

Sed quamquam de ipso iure dominorum subditos suos in iudicio suo conueniendi dubitari non potest: ipsae tamen prudentiae regulae omnino suadent, vt non omnia iis permittantur, sed haec iurisdictio, quippe quodammodo exorbitans, ita temperetur, ne facile dominis fenestra, subditis quidquid libeat, extorquendi aperiatur. Quamobrem superest vt postremo loco, quid iustum sit, circa hanc iurisdictionem, disquiramus. Primo omnium vero merito quaeritur, cuinam id ius subditos apud se conueniendi competat? In ORD. PROC. SAX. ELECT. (m) id indulgetur *denenienigen, so mit Gerichten beliehen*, in ducatu Magdeburgico (n) *denen von Adel und Räthen in denen Städten, so die Gerichte zu exerciren haben.* Sed origo huius iurisdictionis, paullo ante a nobis descripta, satis ostendit, id ius pertinere ad omnes, qui iurisdictionem patrimonialem siue feudi iure, siue quocunque alio iusto titulo nacti sunt, adeoque & ad Praelatos, immo & ad ecclesiae ministros, quibus certi coloni dotales cum praediis suis ita subsunt, vt simul in eos iurisdictionem inferiorem exerceant. Hi enim omnes ius dicunt subditis tamquam domini: adeoque & ratio, ob quam illud ius inuectum est, in eos omnino quadrat. Alia ergo omnia dicenda erunt, si qui tamquam officiales, quos vocant, iuri dicundo praesunt, vel mandatam iurisdictionem exercent, tamquam Iustitiarii, *Gerichtshaltere*, qui quum domini non sint,

(l) Ibid. *lib. IIII. cap. VIII.* §. *6. p. 720. sequ.*

(m) Ord. Proc. Sax. *tit. II.* §. *3.*

(n) Ord. Proc. *Magd. cap. I.* §. *7.*

ſint; non poſſunt quemquam apud ſe ipſos conuenire, ſed cauſſa merito a iudice ſuperiore cognoſcitur. Hinc ORD. PROC. MAGD. EMEND. (o) *Wann auch der Underrichter vor ſic und die Seinigen bey einer Sache intereſſirt wäre : ſoll ſolche zu unſerer Regierung gezogen werden.* Et noua lex, quae ſub titulo *allgemeine Juſtitz-Ordn.* anno MDCCIII. prodiit (p); *Wann die Dienſte und andere Amts-praeſtationes geweigert werden, oder ein und anderer Amts-Unterthan von ſeinem Gute einige Dienſt-Freyheit praetendiret, ſolche gehöret einzig und allein zur cognition der Cammer.* Itaque ius hoc non aliis, quam dominis iuriſdictionis, quos vocant (*denen Gerichts-Herrn*) competit, neque illo vti poſſunt alii, qui iuriſdictionem non in patrimonio habent, ſed eam iuſſu Principis vel aliorum mandato exercent.

§. XVIII.

An ipſe dominus cognoſcere & iudicare poſſit?

Deinde ex his omnibus facile patet, poſſe quidem ſubditos a dominis in iudiciis ſuis conueniri, neque tamen his ipſis licere iudicum partibus fungi, ſed opus eſſe viro bono, cui mandata ſit iuriſdictio, vt non tam ipſe, quam alius, videatur cauſſam cognoſcere, & ferre ſententiam. Quamuis enim de Pomeraniae nobilibus obſeruet MEVIUS (q), eos per ſemet ipſos ius dicere ſubditis, ſi res notoria, vel leuis momenti vel praeiudicii ſit, & in cauſſis grauioribus duntaxat iudicium, a quo ſuſpicio abſit, conſtituere; alibi tamen non licet dominis per ſemet ipſos cognoſcere & iudicare, ſiue leuior ſit cauſſa, ſiue grauior, ſed, vti recte obſeruat BRUNNEMANNUS (r) *coram officiali ſuo.* Quamuis enim parum intereſſe videatur, per ſemet ipſum quis, an per alium iudicis partibus fungatur, quum quod quiſque per alium facit, id ipſe feciſſe videatur (s): hic tamen aliter videtur ſentiendum, quia nemini ius pro alio dicere, vel mandatam iuriſdictionem ſuſcipere licet, niſi iureiurando ad ius religioſe & ſine ſordibus dicendum praeſentibus ſubditis obſtricto. Id ſane diſerte exigit ORD. PROC. SAX. ELECT. (t) *Dieweil aber in ſolchen occaſionen der Partheyligkeit und anderer Unrichtigkeit halben, die bey Haltung derer Acten, und ſonſten mit unterlaufft, bey unſer Regierung allerhand Be-*

[o] Ord. proc. Magd. emend. *cap.* I. §. 31.
[p] Allgem. Iuſt. Ord. §. IIII. *n.* 7.
[q] Meu. *Part.* VIII. *Dec.* 198.
[r] Brunn. *ad l.* 19. *D. de iuriſd. n.* 6.
[s] *l.* 1. §. 12. *D. de vi & vi arm. l.* 5. §. 3. *D. de adminiſtr. tut. cap.* 68. & 72. *de reg. iur. in* 6.
(t) Ord. Proc. Saxon. *Tit. II.* §. 3.

Beschwerden einkommen : wollen wir , dass zu Vorkommung derselben , dieienigen , so sich zu Gerichts-Vervvaltung gebrauchen lassen , bey Antretung ihrer Bestallungen , in Beyseyn derer Unterthanen , wie auch die zu denen Processen erforderten Notarii, gleich andern Actuariis , wann sie nicht obgedachter massen semel pro semper , und in genere , zu denen Gerichten geschworen , iedesmal vereidet , und wie , und wann solches geschehen , bald anfangs derer Acten registriret werden solle. Quibus in nouis additionibus & emendationibus id adstruitur (u) , *dass es in Zukunfft ohn Unterscheid auch bey denenienigen , so bereits in dergleichen Bestallung stehen , also gehalten werden , und keiner vor der auf diese Masse beschehenen Verpflichtung bey 5 Rthlr. Straffe etwas zu expediren sich anmassen solle.* Quandoquidem tamen saepe contingit , vt subditi ad videndum iurari euocati non omnes adsint : ibidem additur , modo omnes rite vocati sint, iusiurandum etiam coram paucis praestitum recte praestitum videri debere. Ita & ORD. PROC. MAGD. exigit (x) , *dass der Gerichts-Verwalter und Actuarius oder Notarius in Beyseyn der Bürger und Unterthanen zu denen Gerichten öffentlich vereydet sey.* Quod, vti aequitati conuenientissimum, ita merito stricte seruandum est, nisi quis occasionem dare velit subditis prouocandi ad iudicium superius, nullosque dicendi actus, a iustitiario & notario minus rite constituto explicatos.

§. XVIIII.

De quibus caussis huiusmodi iudiciis locus sit?

His obseruatis, nullum est dubium , quin dominus omnibus actionibus, realibus aeque, ac personalibus, subditos suos pulsare , multoque magis actus voluntariae iurisdictionis , ad se suamue familiam pertinentes, recte explicare possit, modo is, cui mandata est jurisdictio , ad omnes actus generatim datus sit, nec eorum vllum sibi reseruarit dominus, siquidem tunc sine mandato ius diceret iusticiarius , quum tamen alienis in rebus nemo quidquam contra domini voluntatem facere possit (y) , & qui alienis negotiis sese imprudenter ingerit, eo ipso se suspectum reddere censeatur (z). Quod ita prudenter exprimitur in additionibus & emendationibus ad PROCESS. SAXON. ELECTOR. (a) *Wann dieses also erfolget , kan ein Gerichts-Verwalter alles dasienige , so der Gerichts-*

(u) *Erläut. und verbessert. der Churf. Sächs. Proc. Ordn. Tit. II. §. 3.*

(x) Ord. Process. Magdeb. *cap.* I. §. 7.

(y) *l. vlt. C. de pact.*

(z) *l. vlt. C. de adparit. procons. & legat. l. 25. D. de procur.*

(a) *Addit. & emend. proc. Saxon. tit. II. §. 3.*

richts-Herr nicht ausdrücklich reseruiret, und denen Unterthanen zugleich bekannt gemacht, auch ohne denselben verrichten, sowohl der Gerichts-Herr selbst vor solchen seinen Gerichten nicht allein seine eigene in seiner iurisdiction gelegene Erbgüter verpfänden, und die Glaubiger darauf beständig versichern, allerley Contracte errichten, Verzicht leisten, ein Testament machen, auch hinterlegen, und dergleichen, sondern auch vor selbigen seine Unterthanen in personalibus & realibus, auch feudalibus caussis, rechtlich belangen. At sunt tamen quaedam caussae ita comparatae, vt statim deuoluendae sint ad superius iudicium vel ad regimen, quales in hoc Ducatu sunt, quae ad operas a subditis praestandas pertinent. Hinc ORD. PROC. MAGDEBVRG. (b) *Wo aber auch die Sachen selber der Beschaffenheit seind, dass sie sofort ohne Mittel zu der Magdeburgischen Regierung cognition gehören, als wann zwischen des Hertzogthums Magdeburg Vasallen und dero Leuten, der Dienste, Baufuhren, und anderer Praestationen halber Streit vorfällt, sollen selbige sofort bey der Cantzley an-und zu schleunigen Austrage gebracht werden.* Id quod & in emendata ORDIN. PROC. (c) totidem paene verbis repetitur. Nec dubitandum est, quin & alibi passim ea iurisdictio legibus restringi, & hi aliique casus eximi possint. Si tamen huiusmodi exemtio doceri nequeat: dominus, subditos suos ad se in ius vocans, procul dubio fundatam habet intentionem, nec recusare subditi possunt iudicium legibus moribusque Germaniae vbique paene probatum.

§. XX.

Ex quo facile intelligitur, nec subditis, in domini iudicio nullo decreto grauatis, ad iudicium superius prouocare, nec supremis curis caussas huiusmodi suo lubitu auocare licere. Quamuis enim licitam esse caussarum auocationem a quocunque superiore factam, vulgo ex loco IVLII PAVLLI (d) colligant Iurisconsulti (e): satis magnum tamen atque euidens discrimen est inter iudices pedaneos, de quibus PAVLLVM loqui manifestum est, & eos, qui iurisdictionem habent in patrimonio, quibusque omne ius suum indirecte adimi posset, si iudici superiori integrum esset caussas, quotiescunque collibitum esset, euocandi. Non ergo promiscue id indulgendum est supremis curiis, sed ob iustas &

An caussa a superiore iudice pro lubitu auocari possit?

Tt 2 sonticas

(b) Ord. Proc. Magd. *cap. I.* §. 12.
(c) Emend. Ord. Proc. Magd. *ibid.* §. 34.
(d) *l. 58. D. de iudic.*
(e) Matth. Berlich. *Decis.* CLVIII. *vol. I.*

ſonticas cauſſas, de quibus prolixius CASP. ALEXANDRI (f) diſſeruit, *ne detrimentum a maiore capiat minorum iuriſdictio, ſi nulla horum culpa nunc huc, nunc illuc rapiatur, nec iudices vmquam abſoluere poſſint coeptum ſuo iure iudicium* (g). Accedit, quod ex VALENTINIANI & collegarum ſententia (h) *ſacrilegii inſtar ſit, ſuper quibuſcumque adminiſtrationibus promulgandis diuinis obuiare beneficiis*, id eſt, adminiſtrationem, ſiue iuſtitiae, ſiue reipublicae, impetratis reſcriptis, auocationibus ſimilibuſque artibus turbare. Si vero nefas eſt, cauſſas ab inferioribus iudicibus ſine iuſta ac ſufficiente cauſſa auocare: nefas quoque erit, dominos in hac iuriſdictione ſua in cauſſis propriis, legibus moribuſque adprobata turbare, niſi iuſtiſſima cauſſa id ſuadeat. Hinc iam ſupra vidimus ſententiam, qua ruſticis, petitorium ad regimen trahentibus, pronunciatum eſt, *Daſs beklagter vor der Fürſtl. Regierung ſich einzulaſſen nicht ſchuldig, ſondern die Sache an die vorige Inſtantz zu verweiſen.* Solent quidem ſubditi plerumque conqueri de dominorum iniquitate, eoſque ex variis cauſſis ſuſpectos reddere: ſed tunc, praeuia relatione, quam ſupremae curiae iure exigunt, deprehenſa precum falſitate temeritateque ſubditorum, acta ad dominos remittenda, eorumque iuſtitiariis, quid eos agere, & quomodo procedere oporteat, praeſcribendum, ſubditis vero, ne dominis obſequium negent, ſeuere iniungendum eſt. Hinc quum vidua nobilis in Principatu Halberſtadienſi ſubditis aliquoties inhibuiſſet, quo minus ius paſcendi in loco quodam controuerſo exercerent, poenamque comminata eſſet quinquaginta imperialium, id mandatum proterue violantibus: conquerentibus ea de re ruſticis, expenſa relatione iuſtitiarii, cauſſaque plane cognita, ab illuſtri Regimine d. VII. Maii MDCCXXXIII. decretum eſt: *Communicetur & detur dem Iuſtitiario zu A. nebſt Remittirung der Acten, zur Reſolution, daſs da die dortige Gemeinde vor ſich anführet, daſs ſie in momentanea poſſeſſione, den ſo genannten Vorbuſch mit ihrem Vieh zu betreiben ſich befinde, ſolches auch gehörig zu beſcheinigen ſich offeriret; Iudicium deshalb beyde Theile mit ihrer Nothdurfft hinlänglich annoch zu hören, und vvann cauſſa gnugſam inſtruiret, ſodann, was rechtens, zu erkennen habe. - - - Die dictirte Straffe iſt zwar der Gemeinde vorkommenden Umſtänden nach*

zu

(f) Caſp. Alexandri *de auocat. cauſſarum cap. IIII. apud* Fritſch. *Exercit. iur. publ. Tomo I. p.* 724. *ſequ.*

(g) Alexandri *ibidem* §. VII. *p.* 732.

(h) *l.* 5. *C. de diuerſ. reſcript. & pragm. ſanct.*

zu erlassen, derselben aber pro futuro bey einer gemässigten Straffe zu untersagen, sich der K. Wiese zu enthalten: wie dann dieselbe sowohl hierinnen, als auch sonsten, ihrer Obrigkeit den schuldigen Gehorsam zu leisten angewiesen vvird. Quod sane decretum tam aequum ac moderatum est, vt illud merito tamquam exemplum ponendum ob oculos sit istis, qui rusticorum querelas, saepe maxime proteruas & temerarias, cum voluptate audiunt, eamque adripiunt occasionem, caussas quascunque a iudiciis inferioribus ad se auocandi, atque ita turbandi iura nobilium.

§. XXI.

Id iure fit, si turbulenter & nulliter procedat iustitiarius.

Illud porro dubio caret, iustitiarios, apud quos subditos suos conueniunt domini, cauere debere, ne turbato ordine ac veluti tumultuarie procedant, vel iustitiam subditis plane denegent, sed leges de ordine & modo litigandi latas accurate seruare debere. Quum enim, nisi id fiat, auocationi locus sit: si vel maxime caussa ad dominum non pertineat (i): quanto minus patientur principes eorumque curiae tumultuarie procedere & quadrata rotundis, summa imis, miscere in caussis dominorum, in quibus tanto religiosius versari decet eos, quibus ab illis mandata est iurisdictio, quanto magis ipsum iudicium suspectum est subditis? Hinc illustris HENR. A BERGER (k), in Saxonia hoc casu & Scabinorum praesentiam exigit, non solum ob verba ORD. PROC. SAX. ELECT. (l) *sich der Gerichten gebührlich gebrauchen*, sed &, quia §. LI. diserte praecipiatur, vt nobiles iudici adiungant adsessores idoneos, *und dass durch den Notarium iedesmahl in Beysein derer Gerichts-Personen denen Acten und Gerichts-Büchern dasienige einverleibet, registriret, und geschrieben werde, was sich nach Gelegenheit des Negotii und Processus gebühret.* Vbi tamen addit BERGERVS, secundum fori vsum non esse necessarium, vt scabini sua manu subscribant, sed sufficere, de eorum praesentia attestari actuarium. Si ergo in his quoque, quae tamen non adeo magni momenti esse dixeris, tam accurate obseruandae sunt leges processus: quanto minus ferendus fuerit iustitiarius qui subditos non rite citatos trahat ad iudicium, qui eorum exceptiones nec audiat, nec eas referat in protocollum, qui ab exsequutione auspicium capiat, mandatis poenalibus, mulctis, quin carcere & ver-

 beribus

(i) *l. 16. C. de iudic.* Petr. Rebuff. *de euocat. ad leg. Reg.* Alexandri *de auocat. caussar. cap. IIII.* §. *X. p. 734.*

(k) Berger. *Oecon. iur. Lib. III. tit. II. p. 914.*

(l) Ord. Proc. Sax. *tit. II* §. 3.

beribus in reos saeuiat, secundum dominum; nulla licet probatione vmquam defunctum, litem dare non dubitet? His vero hominibus quis dixerit fieri iniuriam, si illis in huiusmodi caussis abrogetur dominica illa, qua tam turpiter abutuntur, iurisdictio?

§. XXII.

An ipsi iustitiario sententiam ferre liceat?

Illud porro quaesitum memini, liceatne iustitiario in huiusmodi caussis ferre sententiam, an vero acta ad dicasteria vel collegia iuridica transmittere teneatur? Quamuis vero facile largiamur, non melius existimationi suae consulere posse iustitiarium, quam si a ferenda sententia abstineat, & eam a neutrarum partium iurisconsultis concipi patiatur (m), quin saepe id iniungi soleat nobilibus a supremis curiis: negauerim tamen, litem suam facere iustitiarios, qui ipsi pronunciarunt. Quum enim primo iis in huiusmodi caussis iudicandi potestas legibus publicis moribusque patriis data sit: quis negauerit, iis & sententiam, quae extremum est in iudiciis, ferre licere (n)? maxime quum in caussis ciuilibus non aeque necessaria sit actorum transmissio, ac in criminalibus, in quibus hanc transmissionem ipsa lex imperii iniungit iudicibus (o). Deinde vix vllius legis memini, quae abscisse interdicat iustitiariis, quo minus ipsi sententiam concipiant, quamuis omnes iisdem id consilii dent, vt in grauioribus & arduis caussis acta ad dicasteria & collegia iuridica transmittant. Hinc in ORD. PROC. MAGDEB. (p) legimus: *Doch soll denen Gerichts-Verwaltern und Actuariis obliegen, in wichtigen Dingen, allen Verdacht zu vermeiden die Acta nach rechtlicher Erkäntniss iedesmal zu verschicken.* Non ergo ipsi sententiam ferre abscisse prohibentur, sed tantum in caussis grauioribus. Nec aliter FRIDERICVS AVGVSTVS Rex Poloniae in nouis emendationibus ordin. Processs. Saxonici (q): *Iedoch dass in dergleichen Fällen die Gerichtshaltere, sonderlich in vvichtigen und zvveiffelhafftigen Puncten, für sich keine Bescheide geben, sondern die Acta zum Deciso oder Verspruch in ein Dicasterium unserer Lande versenden, und die einkommenden Decisa oder Urtheile nicht zurückhalten, sondern schlechterdings auf Art*

(m) Berger *Supplem. Elect. Discept. forens. Parte II. p.* 38. *sequ.* Philippi *ad processs. Sax. tit. II. considerat.* 8.

(n) Berger. *Oecon. iur. Lib. III. tit. II. p.* 915.

(o) Constit. crim. Caroli V. *art.* 160. 169. *vlt. & passim.* Schilter. *Exercit. II.* §. 3. *sequ.*

(p) Ord. Proc. Magd. *tit. I.* §. 7.

(q) Nou. addit. Proc. Sax. *tit. II.* §. 3. *sub fine.*

Art und Weise, vvie unten ad tit, XXXIV. überhaupt verordnet, publiciren. Multo minus vero fas erit iustitiario, concipere sententiam definitiuam, si vel vtraque pars, vel rei saltim acta ad dicasterium aliquod transmitti petant, sumtusque necessarios erogare parati sint. Tunc enim ne in vulgaribus quidem caussis, in quibus in iudicem non cadit tanta suspicio, partibus denegari potest hoc beneficium, nisi leges prouinciales obstringant iudices, vt primam ipsi sententiam ferant, quod in terris Prussicis singulari edicto (r) cautum esse, nemo ignorat.

§. XXIII.

A sententia iustitiarii semper Vocus est adpellationi.

Ceterum cum actori, tum reo, si se sententia illa grauatos existiment, integrum esse, adpellare superiorem iudicem, aliisque legitimis mediis vti, nemo negauerit. Quo casu, & in caussis reliquis, quum non liceat iudici inferiori, adpellationem reiicere, sed quaestionem illam, sitne recipienda adpellatio, an reiicienda, superioris iudicis cognitioni ac iurisdictioni reseruare teneatur (s): multo minus suspicione carebit poenamue effugiet iudex inferior qui in his litibus, quae domino cum subditis intercedunt, adpellationem impedire conatur. Ex quo porro colligimus, ne illum quidem iustitiarium carere suspicione, qui, interposita apud se adpellatione, apostolos, quos refutatorios vocant, decernit. Quamuis enim ii nec legibus, nec moribus, aduersentur: magis tamen existimationi suae consulet iustitiarius, si totam caussam integram seruet superiori iudici, qui, si nullius momenti sint grauamina, id per semet ipsum facile deprehendet, & adpellationem reiiciet, sin digna vlteriore cognitione visa fuerint, actori non denegabit facultatem grauaminibus istis exceptiones, quas voluerit, opponendi. Itaque hic vel maxime verum est, quod generatim scribit CASP. ZIEGLERVS (t): *Id vero excusari nullo modo potest, quod iudices inferiores indignari & excandescere in adpellantem velint, si ille in sententia a se pronunciata adquiescere nolit. Cuiuslibet iniuriae genus & varias contumelias, tum & carceris cruciatum & tormenta in adpellantes olim exercita fuisse, discimus* ex *l. 2. l. 15. l. 22. C. Theod. de adpellat. immo & ex Capitular. Caroli Lib. VII. tit.* 128. *& ex edicto* Theodorici Regis *cap.*

(r) Edict. Regium *d.* XVII. *Febr.* MDCCXXIII. §. 1. 2.

(s) *l.* 21. *C. de adpellat. l.* 3. *l.* 19. *l.* 31. *C. eod. Nou.* LXXXII. *cap.* XII.

(t) Ziegler. *in Dicastice conclus.* L. I. §. 9. *p.* 913.

cap. L. V. quum tamen , vti dicitur in d. l. 15. non recte iudices iniuriam sibi fieri existiment , si litigator , cuius negotium sententia vulneratum est , a principali caussa prouocauerit , quod idem dicitur in l. 20. C. Iustin. eod. Nec enim adpellatio ad contumeliam iudicis , sed ad priuilegium iurgantis inuenta est l. 11. C. Theod. eod. Vtique sibi gratulari potius deberet iudex primae instantiae, quod per adpellationem liberetur a periculo conuentionis , cui se per iniustam sententiam , si talis inuenta fuerit , exposuit (u). Hactenus Zieglerus. Quibus addo , si vel maxime alias ab interloquutione nec non in possessorio summario adpellationes in quibusdam iudiciis non temere admittantur (x) : facile tamen eas admissum iri in his caussis, in quibus & interloquutiones, & sententiae, super possessorio latae , cum intolerabili plerumque subditorum praeiudicio coniunctae esse solent.

§. XXIIII.

Conclusio dissertationis.

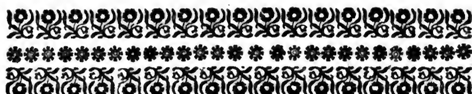
Sed haec quidem de singulari hac iurisdictionis Germaniae specie dicta sufficiant. Plura de illa moneri potuisse, fateor , nisi & temporis , & chartae habenda fuisset ratio. Mihi , eo librorum rerumque iudicatarum adparatu , quo talia scripturo opus est , nondum instructo, satis fuerit, & iustitiam huius iurisdictionis , & eiusdem originem , & quid circa illam iustum sit , breuiter , & additis vbique testimoniis & exemplis, ostendisse. Deo vero O. M. qui studiis meis adhuc propitius adfuit , pro tot in me collatis beneficiis me totum iure meritoque deuoueo consecroque.

(u) Christoph. Besold. *de adpellat. cap. I. n. 6.*

(x) Boehmer. *Iur. eccles. protest. lib.* II. *tit.* XXVIII. §. 8. *sequ.*

INDEX

INDEX OPVSCVLORVM IN VTRAQVE SYLLOGE COMPREHENSORVM.

* * * * * * * *

SYLLOGE I.

EXERCIT. I. de habitu & insignibus sacerdotalibus apostolorum. *Pag.* 1
EXERCIT. II. de genuina natiuitatis Christi era ex nummis & inscriptionibus antiquis illustrata. 77
EXERCIT. III. de verae falsaeque sapientiae characteribus, *Programma inaug. publicatum XV. Kal. Octobr.* 1713. 108
EXERCIT. IIII. de incessu; animi indice, *Dissertatio moralis, Halae* 1713. *respond. Io. Mich. Schumanno, Halensi.* 130
EXERCIT. V. de philosophis semichristianis, *Dissert. hist. & philos. Halae* 1714. *respond. Christiano Hechtio, Halensi.* 177

EXERCIT. VI. de origine atque indole iuris dictionis patrimonialis, *Dissert. auspical. pro consequendis supremis in vtroque iure honoribus habita Hal.* 1714. pag. 229
EXERCIT. VII. de leuis notae macula *ad l.* 27. *C. de inoff. testam. Dissert. Hal. d.* 17. *Aug.* 1720. *respond. Christophoro Gottlieb Stockmanno, Gerano-Varisco.* 256
EXERCIT. VIII. de nauibus ob vecturam vetitarum mercium commissis, *Diss. respond. Keslero, Regiomontano Prusso.* 310
EXERCIT. VIIII. de collegiis & corporibus opificum, *Diss. Hal.* 1723. *respond. Schumanno.* 367
EXERCIT. X. de iuris prudentia veterum Romanorum formularia, ritibusque, quibus negotia ciuilia explicabant, sollemnibus, *Oratio auspicalis Franequerae* 1724. 419
EXERCIT. XI. de vitiis negotiationis collybisticae vel cambialis, *Diss. inaug. Franequer. defend. Lochauio, Hamburgensi.* 441
EXERCIT. XII. de origine testamenti factionis, & ritu testandi antiquo, *ad l.* 120. *D. de verb. signif. Diss. Franequer. defend. Lindenquistio.* 484
EXERCIT. XIII. de P. Iuuentio Celso, ICto eximio, suique saeculi ornamento, *Progr. inaug. Francof. ad Viadr. a.d.* 2. *Nou.* 1727. 518
EXERCIT. XIIII. de ICtis semidoctis, *Orat. inaug. Francof. ad Viadr. dicta a. d.* 4. *Nou.* 1727. 533
EXERCIT. XV. de mercatorum, qui foro cesserunt, rationibus & codicibus, *Diss. inaug. Francof. ad Viadr. respond. Schoepfero, Rostochiensi.* 545
EXERCIT. XVI. de vsu fructu iuris Germanici, & maxime Hamburgensis, *Diss. Francof. ad Viadr. resp. Nicolao Rumpfio, Hamburgensi.* 579
EXERCIT. XVII. de lubricitate iuris iurandi suppletorii, *Diss. Francofurti ad Viadr. mens. Oct.* 1730. *respond. Io. Theod. Reinolde, Bremensi.* 629
EXERCIT. XVIII. de religione iudicantium circa reorum confessiones, *Diss. inaug. Francof. ad Viadr. a. d.* 10. *Maii* 1730. *respond. Henrico Dusingio, Bremensi.* 661
EXERCIT. XVIIII. de Vlpiani ICti Hebraismis, *Progr. inaug. Francof. ad Viadr. non. Maii* 1730. 707

Exercit. XX. de ſuprema principum magiſtratuumque tutela, *Diſſ. inaug. Francof. ad Viadr. VIII. iduum Iunii.* 1730. *reſpond. Chriſtiano Eberhardo Ruſſel, Auricenſi.* pag. 713
Exercit. XXI. de ICtis, reformationi eccleſiae praeludentibus, *Progr. inaug. Francof. ad Viadr. non. Iun.* 1730. 747
Exercit. XXII. de eminentioribus ducatus & ducum Lotharingiae praerogatiuis, *Diſſ. Francof. ad Viadr. reſpond. Engelkenio, Roſtochienſi.* 754
Exercit. XXIII. de C. Aquillio Gallo, ICto celeberrimo, *Orat. Francof. ad Viadr. dicta XVII. Kal. Nouembr.* 1731. 777
Exercit. XXIIII. de Saluio Iuliano, ICtorum ſua aetate coryphaeo, *Progr. inaug. Halae idib. Iun.* 1733. 798
Exercit. XXV. de marito tutore & curatore vxoris legitimo, *Diſſ. inaug. Hal.* 1734. *reſpond. Martino Ottone, Quedlinburgenſi.* 819
Exercit. XXVI. de praeſcriptione annali iuris Lubecenſis a iure communi diuerſa, *Diſſ. inaug. Hal. a. d.* 12. *Octobr.* 1734. *reſpond. Petro Burgeſohn, Geualienſi Sueco.* 886
Exercit. XXVII. de teſtamenti factione iure Germanico arctiſſimis limitibus paſſim circumſcripta, *Diſſ. inaug. Hal.* 1734. *reſpond. Ioh. Henrico Gunthero, Zittauienſi.* 929

SYLLOGE II.

Exercit. XXVIII. de pecunia in caſum, ſi cauſſa ceciderint, ab adpellantibus, alioque remedio vtentibus, deponenda, *Diſſ. inaug. Hal. menſ. Oct.* 1736. *reſpond. Petro Chriſtophoro Lepſio, Marchico.* pag. 1
Exercit. XXVIIII. de reductione monetae ad iuſtum pretium, *ad l.* 1. *C. de vet. numiſmat. poteſt. Diſſ. Hal. a. d.* 4. *Maii* 1737. *reſpond. Io. Matthaeo Egelgraſero, Ratisponenſi.* 36
Exercit. XXX. de iure principis circa commerciorum libertatem tuendam, *Diſſ. Hal. menſ. Mart.* 1738. *reſpond. Magno Henningo Miles, Holſato.* 79

EXERCIT. XXXI. de iure principis circa ciuium ſtudia, *Diſſ. Hal. menſ. April.* 1738. *reſpond. Friderico Miles, Holſato.* pag. 133

EXERCIT. XXXII. de cauſſa ſeruitutum perpetua, *Diſſ. inaug. Hal. a. d.* 20. *Iun.* 1738. *reſpond. Iacobo Henrico Kutella, Neidenburgenſe Pruſſo.* 177

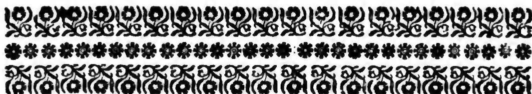
EXERCIT. XXXIII. de locatione conductione iuris dictionis, *Diſſ. inaug. Hal. a. d.* 1. *Iul.* 1738. *reſpond. Io. Hieron. Heilsbergero, Ragnitienſi Pruſſo.* 222

EXERCIT. XXXIIII. de venditione illicita fructuum in herbis, *Diſſ. inaug. Hal. a. d.* 5. *Sept.* 1738. *reſpond. Antonio Friderico Reimers, Halenſi.* 275

EXERCIT. XXXV. de dominis, ſubditos ſuos in iudicio ſuo conuenientibus, *Diſſ. inaug. Hal. menſ. Decembr.* 1738. *reſpond. Paſchen Coſſel, Sundenſi Pomerano.* 305

INDEX II.

INDEX LOCVPLETISSIMVS RERVM ET VERBORVM

Quae

In utrâque OPVSCVLORVM Sylloge continentur.

Numerus I. Primam, II. secundam Syllogen designat.

A.

ABBADIE (Iacobi) *de notitia sui ipsius libellus a vera sapientia alienissimus.* I. Pag. 121
ABBO Floriacensis: *eius de dalmatica sententia.* I. 25
ABDIAS *Babylonicus: sub hoc nomine latet auctor historiae Apostolicae.* I. 32
eius libri nugis pleni 74. sq.
Vide Auctor.
ABVRNIVS (*Valens*) Iauoleni *discipulus.* I. 810
Academiae & *scholae; quodnam circa illas sit Principis officium?* II. 158
Quid de illarum institutione? 162
Academia *ludorum aleae & chartarum.* II. 163
Academica *iurisdictio ad quamnam speciem iurisdictionis referenda?* I. pag. 233
Acceptans *quis audiat in cambio?* 446
Acceptatio *in confessionibus reorum hodie frequentissima ex iure Rom. antiquo deriuanda.* I. 681
Accidentalia *cambii, si falsum inuoluant, an contra actorem decernatur inquisitio de falso?* I. 465
ACCURSIVS *ridetur a* Cuiacio I. 639
Actien, *tesserae chartaceae.* II. 92
Actio *hypothecaria quo casu annali praescriptione excludatur secundum ius Lubec.?* I. 911
Actio *ad supplendam legitimam fratribus & sororibus, per personam turpi instituta, vnde competere dicatur?* I. 297
Actio *iniuriarum Lubecae exspirat intra*

tra tres dies. I. pag. 890
Actio *confessoria, vel ex confesso.* I. 674
Actione *in rem extincta, an ad aestimationem agere, analogiae iuris repugnet?* I. 904
Actiones *inter poenales & persequutorias nihil differentiae statuit ius Lubecens.* I. 891
Actiones *legis Pontifices olim, vel ICti componebant.* I. 504
Quaenam actiones aduersus tutorem durante tutela instituti potuerint iure Rom.? 743
Actionum *legis inuentores qui?* I. 434
Actore *non probante reus absoluendus: axioma hoc de quanam probatione intelligendum?* I. 643
Adamantes *inferri, venumque exponi vetant Imperator & Rex Gall.* I. 316
Adelheidis, *Ottonis M. vidua, vrbem fecisse dicitur sub libertate Romana.* I. 407
Adfectatio *se prodit* I. 140
ad eam detegendam regulae praescribi nequeunt. ibid.
Adfectus *quomodo differant a propensionibus?* I. 142
Administratio *vicaria tutorum in Germ. legibus publ. fundata* I. 737
Administrationis *tutelae differentia secundum ius Rom. & Germ.* I. 741
Admiralitaeten, *collegia archithalassica.* II. 118
sic vocantur naues, in classis modum consociatae, 127
Admiralschafften. *ita vocantur naues consociatae.* I. 358
Adoptionem *hereditas nominis, pecuniae, sacrorum, teste Cic. sequebantur* I. 496
Adpellatio *quid apud Romanos.* II. pag. 4
temere adpellandi pruritus coercebatur, praefinito adpellationibus certo tempore. 6
Adpellatione *non nisi bis concessa* 7
Ea quibusdam casibus plane prohibita, 9
Adpulsum *ad littora hostilia quibus legibus sibi stipulati sint Belgae ab Hispanis?* I. 353
Adsecurationis *diuisio* I. 363
ea non ad praeteritum, sed futurum periculum est extendenda ibid.
Adsecurato *quamdiu expectandum, antequam restitutionem exigat?* I. 365
Adsecuratores *an nauium pro commisso occupatarum pretium restituere teneantur?* I. 363. seq.
Adsidere *an inter sacra permissum?* I. 45
Adsignatio *an indossari possit in cambio & inde actio institui?* I. 473
Aduentitia *bona in quantum mater usufructuaria in inuentario recensere adstringatur?* I. 620
Aduersariis *mercatorum an aeque fides habenda ac codicibus eorum?* I. 562
Adulterium: *qui in eo deprehendebantur, ante sententiam infames erant* I. 286
Aedilitas *proximus a quaestura locus* I. 793
Aedium *religio veterum vnde repetenda?* I. 340
Aegidius, *Remensis Episcopus, perduellionis accusatus* I. 671
Aegyptii *erae martyrum inuentores* 82

AELIVS (Sex.) *formulas, quibus olim vtebantur Romani, publicauit* I. pag. 435
Aes *alienum an mater vsufructuaria soluere teneatur?* I. 623. seq.
Aestimatio: *an ad eam agi possit, actione in rem extincta?* I. 903
Africa *egregiorum ICtorum mater* 800
AFRICANVS (Sex.) *ICtus*, Salvii Iuliani *discipulus* I. 811
Ἅγια, quamnam templi partem notent? I. 63
Agio *Gall. vocabatur* Collybus *vel* Aspratura. II. 44
Agnati *ipso iure tutores mulierum erant iure Rom.* I. 835
Agnatis *& cognatis iure Germ. relinquenda est legitima* I. 971
Agnatorum *tutela legitima Graecis suspecta videbatur* I. 717
Agraria *lex Hebraeorum: quinam de ea egerint?* I. 887
AGRESTINVS, *Notarius Regis Galliae, controuersiam mouet de tonsura* I. 36
Agrorum *Romanorum olim magna erat angustia* I. 369. sq.
ἀκύλιον, ita legendum pro ἀτύλιον I. 782
ἀκειβῶς χειςιανίζειν qui videri volebant, pallium sumebant I. 8
Alamannia *sub Car. Crasso regnum fit* I. 760
ALBERICI ROSCIATIS *de materia substitutionum sententia* I. 978
Alchemistici *studii vanitas* I. 128
Cornelii Agrippae de eo sententia ibid.
Alcibiadis *iudicium de mutatione legum* I. 437
Alemanni: *apud eos tutela legitima non erat gratuita* I. pag. 853
Alemannia *a Francis in seruitutem redacta* I. 247
ALEXANDRI SEVERI *institutum circa religionem* I. 184
Alienatio *bonorum vxoris libera effectus tutelae maritalis olim in Germ.* I. 865
quae κατ' ἐξοχὴν ita dicta iure Rom.? 833
Alimenta *vtrum mater vsufructuaria tantum consequatur, an plenos fructus?* I. 617
Alimenta *liberis a matre vsufructuaria praestanda quomodo comparata esse debeant?* I. 625
ALIXIVS & SALMASIVS *quid de pallio Tertulliani demonstrarint?* I. 7
Ἀλληγορικῶς omnia interpretabantur Platonici I. 182
Alphaeus *& Cleophas legi potest* I. 59
Altare *thymiantis: ad Sanctum, vbi hoc altare erat, non admittebantur Israelitae* I. 64
ALTESERRA (Ant. Dad.) *refutatus* I. 813
Ambitionis *diuisio in stultam, Thrasonicam & speciosam* I. 160
haec denuo vel erudita, vel aulica, vel militaris, vel Pharisaica 162
Ambitio *stulta quonam incessu se prodat?* ibid.
Thrasonica? 164
Speciosa? 165
Pharisaica? 168
Ambitus *falsae sapientiae character secundum Platonem* I. 115
AMBROSII *sententia de secundis nu-*

ptiis I. pag. 590
AMBROSIUS, *Mediolanensis Episcopus, quid ex incessu amici collegerit?* I. 148
Amiras; *vel* Emirs *Saraceni principes suos vocabant* I. 358
AMMIANVS Marcellinus *quid scripserit de* Damaso? I. 25
AMMONII Saccae *schola eiusque celebritas* I. 195
de eius religione disquiritur ib. sq.
eius Christianismus vnde probetur? 199
Amond *quid significet Germanis* I. 848
Ἀμφιβολία *definitur a Diog. Laert.* I. 816
ANACLETVS: *quid epistola eius praecipiat?* I. 21
an aliquid probet ratione habitus sacerdotalis? ibid.
Anconitani *quamnam poenam alienis insignibus nauigantibus statuerint?* I. 355
ANCVS MARCIVS Tarquinium Priscum *liberis suis testamento tutorem dedit* I. 598. 718
ANCYRANI *monimenti fragmentum exhibetur* I. 96
Ἀνδρὸς κηρίδιας *celebrabant Graeci* I. 590
ANDRO (Sextilius) *an vxorem in tutela habuerit?* I. 825
Angelorum & *Archangelorum an meminerit Orpheus?* I. 189
Anglia: *quasnam merces ea exportare non liceat?* I. 316
ibi nulla iurisdictio est hereditaria 236. sq.
Angli *cuiusdam consilium de euitanda morte corporis* I. pag. 128
Anglorum *cum Polonis & ciuitatibus Hanseaticis de commercio lites* I. 318
Anima: *quid de ea senserit* PORPHYRIVS? I. 206. sq.
variae de ea philosophorum ideae, Platonicorum, Stoicorum, Iudaeorum 121
Annalis *praescriptio cur obtineat Lubecae?* I. 890. 897
secundum ius Lubecense de forma aedificiorum 920. sq.
an istum articulum recte interpretetur Meuius? 921
quid hac in re intersit inter ius Lubecense & Rom.? ibid.
ANNEIVS (M.) *a naturali patre testamento praeteritus* I. 502
Annona *Augusta: eius curam habebant Principes Romani* I. 326
Annos *olim feminae non consulum; sed maritorum numero computabant* I. 425
Annus *emortualis Herodis M.* I. 91
de eo Iosephi *testimonium cum Iudaeorum hypothesi conspirat* ibid.
Annus & *dies quid iure Lubec.* I. 890. 892
haec formula in variis diplomatibus occurrit 892
ANSELMVS *accurate sibi ostendisse videtur originem Dalmaticae* I. 25
Antestatus *in testamento per aes & libram adhibebatur* I. 505
eius officium ibid.
ANTIPHONTIS *sophistae de Socrate sententia* I. 114
quid ei responderit Socrates? 115
Antiquas

Antiquas *res rimari debet verus ICtus* I. pag. 486

Antiquitatis *ſtudium commendat Iuſtinianus* I. 485

Antiſtites *Chriſtiani maximis perſequutionibus obnoxii erant.* I. 13

ANTONINI PII *Imp. iudicium de ſeruis, qui ad Statuam Principis confugerant* I. 903

Ἄπεῤῥα quae dicta veteribus? I. 816

Ἀπόῤῥητα. ita a Graecis vocabantur merces, quarum vectura vetita erat I. 321

Apoſtoli *an gladio cincti iter fecerint?* I. 49

- *an tonſi fuerint?* 26. ſq.
- *Pontificii id adfirmantes, quanam auctoritate nitantur?* ibid.
- *an Sacerdotes proprie dicti?* 68

Apoſtoli, *Ioannes & Philippus, an conſpiciantur in numo Theodoſii?* I. 71

Apoſtoli: *ab eorum temporibus habitus Clericalis deriuatur* I. 20

- *eos habitu hodierno induit* Baronius ibid.

Apoſtoli *cur ſimplicioribus veſtibus vſi?* I. 16

- *plerique arte illiberali victum quaerebant* 30
- *cur eos habitu communi vſos credendum?* ibid.
- *eorum gladius* 50
- Grotii *locus de eo quomodo explicandus?* ibid.
- *eorum veſtes litteratae* 76
- *eorum inſigne ſacerdotale gladius dicitur* 50

Apoſtolicae *hiſtoriae auctor perſonatus ſub nomine* Abdiae I. 32

Appellatio. *Vid.* Adpellatio.

Apronianum *SC. quid indulſerit municipiis?* I. pag. 401

Ἀπελεύθεροι *iure Rom. erant ſerui & liberi* I. 584

APVLEIVS: *ex eius loco obſeruata ſignificatio verborum: inopia probationum* I. 648

Aquaeductus, & Aquaehauſtus *ſeruitutes.* II. 190. 191. 195. 198. 202. 203. 204. 208. 215. 216. 217. 218. 219

Aquila Aquiſgrani *in palatio praefulgens mox huc, mox illuc verſa a victoribus* I. 763

Aquilliae *gentis fata* I. 782. ſq.

Aquiſgranum *Regni Lotharingiae palatium* I. 762

- *in protectione Comitum Iuliaci, Cliuiae, Montium, fuit,* I. 766

Arabes *quando ab adſcenſione Chriſti numerare inceperint?* I. 82

Archidux *Lotharingiae primus quis?* I. 769

Archiepiſcopalis *habitus reſtrictus Concilio Monſpelienſi:* I. 20

Archimareſchallus *Elector Saxoniae* I. 768

Archontes *quinam apud Athenienſes?* I. 717

- *illis curam pupillorum demandauerat Solon.* ibid.

Arelatenſe *regnum* I. 756

Argentariorum *priuilegium ad numularios prolatum* I. 556

- *eorum in iure Rom. paſſim fit mentio* 442
- *quodnam olim eorum officium?* ib.
- *cur vocentur ἀργυραμοιβοὶ* 443

Argentarii *Romani non ſimiles fuere hodiernis* I: 442. ſq.

Argentariorum *ſcriptura olim plenam fidem habebat* I. pag. 555.
Argyris *ethnica Rauennae religioſe culta* I. 81
ARISTIDIS *priſtinus habitus quid?* I. 8
Ariſtocratia *Romae inſtituta, multae concertationes ortae inter Optimates & plebeios* I. 380
ARISTOTELES: *quid in eius philoſophia deſideretur?* I. 122
de eius dialectica, metaphyſica & phyſica iudicium ibid.
eius principium de cognoſcendis hominum propenſionibus admodum lubricum 134
Baconis de Verulamio de eo iudicium 135
laudat Lacedaemonios 717
quomodo leges in rep. diſtinguat? 836
quamnam rempubl. felicem praedicet? 715
Arma *quaenam priuatis geſtare permiſerit Iuſtinianus?* I. 326
Arma *priuatorum commercio & fabricationi exemta* ibid.
Arma *Saracenis vendere in expeditionibus ſacris vetitum* I. 327
Arma *Barbaris vendere cur prohibuerit Marcianus?* I. 324
ARNVLPHVS Arnulphi *mali filius, primus comes palat. Bauariae* I. 760
ARNVLPHVS *Imp. quo iure acceperit Lotharingiam a Carolo Craſſo?* I. 757
Aromata *fraudulenter corrupta inter merces vetitas referuntur iure Germ.* I. 332
ARRII *iudicium de filio in parricidio deprehenſo.* II. 236
Arrogandum *auctorem apud Romanos fieri oportebat* I. pag. 496
Artem *ludicram qui faciebant, pro infamibus habebantur* I. 287
illam facere quid? ibid.
an in eorum cenſum relati, qui priuatos ludos agebant? ib.
Aruales *fratres, an ad eorum collegium lex Decemuiralis ſpectarit?* I. 382
ἀσκηταὶ *primorum Chriſtianorum* I. 8
Aſceticae *vitae amatores pallio philoſophorum induti* I. 17
Aſpratura *quid?* II. 44
Aſſyriorum *veſtimenta deſcribuntur* I. 31
Atellanarum *actores artem ludicram facere non dicebantur* I. 287
Athenienſes: *an apud eos axioma valuerit, quod confeſſus pro iudicato habendus?* I. 671
cui iniurato credendum putarint? 645
eorum iudicia publica qualia fuerint? 677
cur damnarint Timocratem? 670
eorum leges quinam auctores explicarint? 826. ſq.
Athenis *quando innotuerit teſtamentifactio?* I. 597
nefas habebatur, teſtamentis ſpem agnatorum interuertere 598
Solon quos caſus exceperit? ib.
A toga ad pallium: *vulgi dicterium* I. 6
Atrium *Iſraelitarum; eius limites nemini tranſire licebat* I. 64
Atticae *mulieres in legitima virorum ſuorum*

suorum tutela erant I. pag. 824
nihil, siue in iudicio siue extra illud valide agebant inconsulto Κυρίῳ 828
Auarorum *incessus* 171
Auctor *personatus historiae Apostolorum sub nomine* Abdiae I. 32
quid de Ioanne Apostolo memoriae prodiderit? ib.
quid de Simone & Iuda? ib.
quid de S. Bartholomaeo? ib.
Auctores *antiqui: ex iis perpaucos ad nos peruenisse putat* Harduinus I. 79
Non Audiri *quomodo iuridice accipiatur?* I. 640
Auditores *vocati contumeliae caussa ICtorum discipuli* I. 785
Aufgebrachte Schiffe *reclamiren quid?* I. 365
Augustae *Vindelicorum quando Senatus institutus?* I. 408
AVGVSTI *censuum chronotaxis* I. 97
AVGVSTINI *locus de Ammonio* I. 199
eiusdem locus de iureiurando commendatur 661
AVGVSTVS *fisco vacantia bona adiudicabat* I. 915
is quadriennium praefiniuit, intra quod bona vacantia agnoscenda ib.
a quonam tempore istud computandum fuerit? ib.
is de Tiberio ex incessu iudicat 145
is monarchia Romae introducta, collegia opificum supprimit 389
Aurea Bulla *quid in auguratione Germaniae regum praecipiat?* I. 766
Aurea Bulla *Friderici II. edita a Dn. de Ludewig* I. pag. 896
Auri *argentique analogia quae fuerit apud Hebraeos & Graecos?* II. 69
quae apud Romanos? 70
quae apud Germanos veteres & recentiores? 72
Aurifices *quinam fuerint?* I. 372. sq.
Aurum *offerendum erat Sophistis ab iis, qui eorum disciplinae se credebant* I. 114
Authentica Omnes Peregrini, *quid sit ea abolitum?* I. 960
Authenticae *Praeterea exiguus vsus in Germ.* I. 595
Ἀξίωσις *L. IX. ad L. Rhod. de Iactu quid probet?* I. 311

B.

B. *& V. medio aeuo permutarunt librarii* I. p. 519
Baculus *Pastoralis: eius origo frustra in Petro quaeritur* I. 40
Historicorum de eo testimonia ib.
Canonistarum de eo doctrina 41. sq.
auctorum variae de hoc baculo sententiae 42
quem in finem fuerit gestatus? 44
deponendus erat, quum Euangelium legendum esset ib.
quomodo in symbolum Episcopatus commutatus fuerit? ib.
an vmquam a Iesu fuerit gestatus? ib.
Baculus Pastoralis *Petri an Treuiris custoditus fuerit?* I. 45
cur ab eo abstinere dicantur Papae?

i

pae? I. pag. 45
Balbvs (L.) *Lucillius ICtus in respondendo paullo tardior* I. 786
Baldvinvs *refutatus* I. 599
Mucianam iurisprudentiam adornans 487
Baldvs *quantum controuersiis de substitutionibus se lucratum fateatur?* I. 978
Baptismus *in fluminibus celebratus* I. 16
Baptismi *die qui infantum loco sponsionem fecerant, vocabantur ἡγεμονεύοντες* I. 109
Barbam *imitata antiquitas* I. 137
Barbaries *in hodierna iurisprudentiam addiscendi ratione* I. 542. sq.
Barbarius Philippus *a domino vindicatur* I. 894
Baronivs *a* Casaubono *refutatus* I. 16
ei respondetur ad obiectionem ratione habitus Cypriani 26. 23. sq.
eius sententia mutata de libello Tertulliani de pallio 7
quid eum fefellerit in deriuandis mitris episcopalibus? 69
futili argumento vtitur ad probandam tonsuram Petri 37 sq.
an recte interpretetur Hieronymi testimonium de Rom. proteruia? 5.
quid ex Tertulliani libello de pallio colligat? 6
Bartholomaei *indumenta a quibusnam describantur?* I. 74
Basilicῶν *interpres* I. 637
Βασιλικῶν *Autores citati*, II. 42. 43
Bauariae *primus comes Palat.?* I. pag. 760
Bebenberg (Lupoldus de) *iur. Rom. peritissimus & Ludouici Bauari defensor contra Papam* I. 751
Bedae & Germani *testimonia nullius momenti respectu tonsurae Apostolorum* I. 38
Belgae *quibus conditionibus adpulsum ad littora hostilia sibi stipulati sint ab Hispanis?* I. 353
Belgium: *quid ibi circa praescriptionem bon. vac. iuris?* I. 918. sq.
ibi magna maritorum auctoritas circa bona vxorum I. 862. sq.
ibi & testamentum siue heredis institutione valere potest I. 976
Bella *Romani non nisi auspicato administrabant* I. 497
Bella *indicendi mos Romanorum* I. 423
Bellum, *a principibus aliquando adhibitum ad libertatem commerciorum tuendam.* II. 130
Belmontis Cagnoli *vita exemplum praebet ambitionis stultae* I. 160
Bernardi, *Ducis Sax. numus* I. 85
quid in eo characteres Mss. ib.
Bernatensibus *quodnam priuilegium concesserit Fridericus II. Imperator?* I. 408
Berkelii (Abrah.) *coniectura de Epaphrodito an locum habeat?* I. 201
Bianco: *vitiosum est indossamentum* in bianco I. 477
Bibliotheca Vsseriana: *in ea reperta harmonia Euangelica* I. 98
Birrum *Lacernum quid?* I. 26
Birrus *quid?* I. 23
Boeti *cur ex antiquissimorum opificiorum*

ciorum more Knechte *vocentur?* I. pag. 407
BOETHII *locus an tutelam maritalem Romanorum confirmet?* I. 840
BOETHIVS (Sev.) *an ex eius libello de consolatione ex Philosophia concludendum, eum non fuisse Christianum?* I. 221
Bombyces: *eorum alitio & progressus in Europa.* II. 169
Bona *paraphernalia: eorum administratio iure vet. non nisi ex pacto ad maritum pertinebat* I. 845
Bona *adquisita & hereditaria* I. 964 *distinctio inter ea frequentissima iure Germ.* ib.
Bona *mobilia: de iis in quibusdam Germ. prouinciis modo testari licet* I. 963
Bona *vacantia quae?* I. 914. 917 *quomodo vocentur a Strabone?* 914 *quomodo iis praescribatur?* ib.
Bona *aduentitia in quantum mater vsufructuaria in inuentario recensere teneatur?* I. 620
Boni *viri olim adpellabantur iudices* I. 789
Bononia: *eô Germani iur. Rom. discendi caussa frequentes proficiscebantur* I. 978
Bonorum *possessio dabatur ex testamento Praetorio* I. 506
Bonorum *diuisio qua ratione suscipiatur vsufr. materno finito?* I. 628
Bosphoro *custodes impositi* I. 336
Brabantiae *Dux cur Lotharingiae nomen adfectarit?* I. 772 *cur ius gladium praeferendi sibi vindicauerit in coronatione Imp.?* I. pag. 772
Brabantini *quid sibi vindicarint?* I. 766
BREITENBACHIVS (Io.) *ICtus Lips. librum contra indulgentias scripsit* I. 752
Bremenses *quando consules habere coeperint?* I. 407
BVDAEVS (Guil.) *ICtus laudatur* I. 752 *librum conscripsit de Asse* ib.
Burgundia *Regni Arelatensis vocabulo distincta a Lotharingia* I. 756
Burgundionum *leges de vsufructu qua in re discreparint a Wisigothorum* I. 597
BVRNETII *quaestiones de rerum omnium origine veram sapientiam non sapiunt* I. 128
Βῶες *vel* Βίῤῥος *quid significet?* I. 19
BVSBEQVII *iudicium de monimento Ancyrano* I. 95
Byl-Brieff *quid?* I. 342
BYNKERSHOEK (Cornel.) *laudatus* I. 500

C.

CAbbalistici *studii vanitas* I. pag. 123 *character falsae sapientiae* ib.
Caduca *omnia fisco cedebant ex L. Iul. & Papia Caducaria* I. 915 *pleraque sustulit Iustinianus ex hac lege* ibid.
Caducaria *Lex* I. 515
Caducorum *nomine olim veniebant legata* I. 914
CAECILII *de Societatibus Christianorum locus* I. 4
Caedes *liberorum hominum olim in Germ.*

Germ. non erat capitalis I. pag.245
Caelibes *testari prohibentur per ius Hagestolziatus* I. 960
CAEPOLLAE *Tract. de seruitutibus: de illo iudicium* II. 178
Caesaries *quid?* I. 28
CAESARIS *de Neruiis & Sueuis locus, ex quo patet, ad has gentes mercatoribus nullum aditum fuisse* I. 315 sq.
eius dictum de regnandi cupidine 634
ei vitio versum, quod dalmaticatus in publicum prodiisset 24
opificum collegia tamquam odiosa supprimit 389
CAINVS, *in eius posteris vera sapientia defecit* I. 125
CAIVS, *dum legem de opificibus ex Solonis lege translatam esse ait, quomodo intelligendus?* 381. sq.
quando floruerit? 646
an ex eius fragmento probetur iurisiurandi suppletorii fundamentum? ibid.
quot ei genera iurisiurandi? 636
Calae *matronae lites cum filiis*, II. 234
CALLIMACHI *de magno libro sententia* I. 928
eiusdem de vino sententia 695
Cambia *propria quaenam?* I. 447
Cambia *propria praescriptione septenni plane vitiantur* I. 457
a minoribus trassata vel acceptata num vitiosa? 459
vel ipso iure tolluntur, vel per modum exceptionis 458
Cambiales *formulae* I. 445
Cambiales *litteras qui accipit alio loco offerendas quomodo vocetur?* ib.
Cambiales *litteras se scripsisse negans an ad iuratam diffessionem sit admittendus?* I. pag. 462
quae in iis omitti, vel non omitti possunt 454
an in iis necessario valutae facienda sit mentio? 455
Cambiantes *qualem contractum ineant?* I. 451
Cambiare & cambium *quid?* I. 445
Cambii *definitio*, I. 455
Cambio *si praeter quatuor personas in eo necessarias, aliae subscribant, fideiussisse censentur* I. 447
Cambium *si suppositititum, subscriptio autem recte se habeat, an reus ad iuratam diffessionem admittatur?* I. 462. sq.
an, si quid in substantialibus mutatum? 464
Cambium, *tessera amissa, quo casu inutile fiat?* I. 474. sq.
id vitiatur protestatione amissa 475
cur nec pactum nudum, nec legitimum dici possit? 449
cur non contractus innominatus? ibid.
Cambium *si falsi arguatur in die solutionis, quid iuris sit?* I. 464
eius vitium 457
Cambium *ad iur. ciu. principia reduci nequit* I. 451
Cambium *proxime accedit ad contractum litteralem* ib.
eius vitia ob correalem obligationem 467
an in eo nec plures, nec pauciores, quam quatuor personae esse

esse possint? I. pag. 446
Cambium *scriptura contrahi negantes refelluntur* I. 452
eius vitia extrinseca 464. sq.
ex falso quis damnum ferat 464. sq.
Cambium *quando prorsus vitiosum?* 461. sq.
an omne cambium indossari possit? 476
Cambium *si per multorum manus ambulet, giro vocatur* I. 447
inuentum Longobardicum 444
in quo cambii non fit mentio vitiosum 473
an illud vitiosum in quo valutae non fit mentio? ib.
Cambium *proprie inter duas personas vertitur, reliquae vi mandati accedunt* I. 454
Canones *speciales* 1. *de incessu stolide ambitiosorum* I. 162
2. *Thrasonum* 164
3. *prudentiae & fortitudinis gloriam adfectantium* 165
4. *ambitione Pharisaica turgidorum* 168
5. *lasciuorum* 169
6. *voluptati amicae deditorum* 171
7. *auarorum* ib.
8. *vecordium hominum, simulatorum & crudelium, perfidorum & inquietorum* 173. sq.
Canonibus *de incessu iungendae obseruationes in vita communi obuiae* I. 159. sq.
Canonistae *& Scholastici quid sentiant de antiquo habitu sacerdotali?* I. 11
eorum doctrina de baculo Petri 41
quaenam iura Clero vindicent ob gladium Petri? I. pag. 49
Capitis *accusati voluntarium exilium eligere poterant iure vet.* I. 703
Capitis *deminutionem patiebatur mulier in potestatem mariti redacta* I. 825
Capitis *an damnari possint surdi & muti?* I. 701
Cappa *Hetrusco sermoni originem debet* I. 14
Capulatores *qui?* I. 397
CARACALLA *lacte Christiano educatus* I. 194
eius rescriptum de probationibus 641
quomodo id interpretati sint Diocletianus & Maximianus? ib.
Caravana *quid?* II. 127
CAR. M. *tabulae quibus Aquisgranum sedem Regni Lotharingici declarasse fertur, νοθεύσεως postulantur a Criticis* I.762
eius de dalmatica sententia 25
is Germanis testamentifactionem ademisse fertur 943
Carnes *distrahendi modus edicto elegantissimo abolitus.* II. 97
Carnifices *an iure leuis notae macula laborare dicantur?* I. 295. 300
eorum officium apud Romanos 300
si heredes scripti, an frater testamentum euertere potuisset apud Rom.? ib.
cur ad eos redundarit macula quaedam? ib.
eorum conditio in Germania ib.
quales se gerere debeant in torquendo? 694
verbis durioribus non vti debent aduersus reum ib.

CARPZOVIUS *contra* Schilterum *defensus* I. pag. 727
eiusdem & Richteri *controuersia de vsufr. mat.* 603
vtriusque argumenta 604
CARTESII *fictiones veram sapientiam non redolent* I. 128
Carthaginienses Tertullianum *rident ob pallium*, I. 6. sq.
Casati & *non* Casati : *quando haec distinctio orta ?* I. 247
CASAVBONO (Isaaco) *quid respondeatur ad eius Criticam de monumento Ancyrano?* I. 95
Casleu, *mensis ad cuius diem VII. Iudaei Synagogae supplicationem indicebant, ob mortem Herodis* I. 91
CASSIVS *damnat patrem*, II. 235
Casula & Cappa *an voces latinae?* I. 14
Casula *quid Pontificiis?* ib.
CATO *vxorem suam Q. Hortensio cedebat* I. 503
eius locus an tutelam maritalem probet ? 840
CATO Vticensis *in iudicando religiosissimus* I. 668
ex eius oratione quid probetur? ibid.
CAVE (Guil.) & Salmasius *quando* Tertullianum *pallium sumsisse statuant?* I. 7
Caussa *falsa cur non vitiet legatum?* I. 512
Caussae *pecuniariae : in iis serui contra dom. interrogandi* I. 648
quaenam iusiur. plane respuant ? 658
Caussarum *Patroni : in eos magna crudelitate saeuiebant Germani* I. 230
Caussae *accurate cognoscendae*; II. pag. 2
Caussa *perpetua seruitutum*, II. 177. sqq.
de illa varii ICtorum loci, 183. 185. 187. 188
de illa Doctorum quorundam sententiae excussa, explicatio, iudicium, &c. 192. 194. 195. 198. 199. 201. 204
Perpetuitas caussae semper fuit inter adfectiones seruitutum praedialium, 209
Caussa *perpetua quid sit ?* 211. sq.
Regulae de caussa seruitutum perpetua, 215
Vide Seruitus.
Cautionis *Mucianae inuentor quis ?* I. 487
eam commentario illustrauit Fr. Balduinus ib.
Cautionem *an praestet mater vsufructuaria ?* I. 620
an possit alienare ? ib.
CEBES Thebanus : *eius philosophia* I. 108
eius tabula multa praeclara habet. ib.
CELSVS *quando vixerit ?* I. 518
eius natales & studia 521. sq.
eius stemma exhibetur 520
in philosophia Stoicus, in iurisprudentia Proculeianus 525
eius scripta 530. sq.
quid in fragmento eius notatu dignum ? 532
quando decesserit ? 529
Celtarum *nomine qui olim populi venerint?* I. 849
haec gens sibi vxores coemebat 850

Censuales

Censuales *tabulae diu superstites* I. pag. 102
Censuum *Augusti chronotaxis* I. 96
quisnam ad Christi natales pertineat? 97
Census *indicti ab Imperatoribus per aliquot annos protrahebantur.* ib.
eius rei exempla 98
non ab ordinariis Praesidibus agebantur 101
Census *vniuersales Reges sub Caesaribus Rom. recusare non poterant* I. 94
Census *sub Augusto actos quid illustret?* ib.
de Censu *D. Lucae locus* I. 93
Centonarii *quodnam opificum genus?* I. 373
Centum *aureorum poena tenebantur curatores collegiorum, si quem inuito domino recepissent* I. 397
Centumuirale *iudicium querela inofficiosi vocabatur* I. 267
Certepartien *quid?* I. 346
Certificats *sunt litterae, quas leges nauticae exigunt* I. 344. sq.
earum formulae 345
Romanis non ignotae 346
earum utilitas, II. 123
Cessiones *inter Iudaeum & Christianum in Germania prohibentur legibus publ.* I. 478
Cessitia *tutela quid?* I. 835
Chalcidivs : *eius commentarius in Platonis Timaeum* I. 211
quando floruerit, incertum ib.
an fuerit Christianus? ib.
Characteres, *quorum meminit Tertullianus, quibusnam temporibus conueniant?* I. 7
Characteres *ab Euangelistis dati Chronologis obseruandi in computanda era Christiana* I. pag. 86
Characteres *propensionum quomodo dividantur?* I. 133
Characteres *verae falsaeque sapientiae quis primus dederit?* I. 111
petendi ex definitione sapientiae 120
Chiffletii (Io.) *de antiquo habitu sacerdotali locus* I. 11
Childeberti *decretum in materia praescriptionis* I. 908
Chirographum *in iure* confessio *vocatur* I. 679
Christi *natalis quantum temporis inter eam & Herodis M. excessum intercesserit?* I. 92
eam esse VIII. Kalend. Ian. statuit Ecclesia Occidentalis ib.
consecratus ab Ecclesia Latina aemulatione gentilium ib.
Christianae *Ecclesiae misera conditio ostenditur* I. 4
Christiani *vbi* Iudaeorum *nomine veniant?* I. 201
eorum religio cum Iudaeorum religione quaedam communia habebat ib.
Christiani *familiari conuitio* Galilaei *audiunt* ib.
ii mores publicos innoxios non abrogabant 2
ii ab Ethnicis arguuntur variorum criminum ib.
primi philosophiae Ethnicae Studiosi 17
in primis Platonicae ib.
quinam ex illis pallio philosophorum induti? ib.
Christiani *prisci an Presbyteros suos* singu-

ſingulari habitu exornatos voluerint? I. pag. 10
Romanenſium ea de re ſententia 11
Chriſtianorum *antiſtites maximis perſequutionibus obnoxii* I. 13. ſq.
eorum conſuetudo cum paganis philoſophis quid effecerit? 192
eorum ſcholae frequentatae a paganis 194
eorum ſacerdotibus indumenta ſacra V. T. tribuuntur συνεκδοχικῶς 70
quid eis in contractibus cum Iudaeis obſeruandum? 331
Chriſtiani *cum Iudaeis ſaepe confuſi* I. 393
eorum conuentus religionis cauſſa ἑταιρείαις *accenſiti* 393. ſq.
an togam cum ſuperſtitione Romana poſuerint? 5. ſq.
Chriſtiani *ludibrio erant Iudaeis & gentilibus ob tenuiorem fortunam* I. 9
quid in veſtimentis immutarint? 5
ii in habitu nihil adfectarunt? 9
an nudis pedibus, vel ſoleis inambulauerint? ib.
an veſtitus ratione ſe prodiderint? 4
eorum ſocietates a gentilibus exprobratae ib.
eorum notae quaenam? 4
Chriſtianorum *primorum* ἀσκήσεις I. 8
ii quonam veſtium genere vſi? 2
Chriſtianae *religionis perſequutiones quando ceſſauerint?* I. 17
CHRISTIANI VI. *Daniae regis, laus, & autoris pro illo vota* II. 132. 175. ſq.
CHRISTVS *an in Euchariſtiae inſtitutione peculiarem habitum adhibuerit?* I. pag. 16. ſq.
an in communi vita? ib.
CHRISTVS *ſub Quinctilio Varo, Syriae Praeſide naſcitur* I. 100
vnde id oſtendatur? 101.
cur eius natiuitatis era hodienum tam obſcura? 82
quonam veſtimentorum genere vſus? 31
Chronologici *quidam lapſus notantur* I. 99
Chronotaxis *imperii Archelai: ex ea demonſtratur, Herodem Antipam regnare coepiſſe anno Iul. XLIII.* I. 90
CHRYSOSTOMI *& Baronii ſententia de prouerbio* ἂ γεραϊκὸς ἐπιθίτης I.6
CICERO *Caium Aquillium Gallum* ſuum *vocat* I. 794
de ICtorum excellentiorum paucitate conqueritur 535
Cicero *Caii Aquillii Galli collega in Praetura* I. 793
eius locus de teſtamentis in procinctu factis explicatur 499
is collegiorum opera in ciuitatem ſe reuocatum fatetur 386
exprobrat M. Antonio, quod libertinam duxerit 282
eiusdem iudicium de formulis Romanorum 428
illud expenditur 436
eiusdem locus de C. Aquillio Gallo 790
an ille tamquam tutor cum Publicia in matrimonio vixerit? 841
quomodo eleganter is definiat vſucapio-

capionem ? I. pag. 885
eius locus de tormentis 692
Cidares *sacerdotum, nec cum Pontificis Maximi, nec cum hodiernis Episcoporum mitris sunt comparandae* I. 69
a gentilibus in Ecclesiam inuectae ib.
Cifrae *Arabicae Romanis intermixtae conspiciuntur in numo Bernardi, Ducis Sax.* I. 85
Cinctus Gabinus *quid ?* I. 498
quando eum sumserint Romani milites ? 497
Cirri *quid?* I. 28
Cirri *Alexandrinorum puerorum cur detonsi a Diodoro?* I. 29
Cisterna, *circa illam seruitutes*, II. 200. 202
Cisterna *vini*, II. 203
Citatio *olim fiebat in diem decimum quartum* (über vierzehn nachte) I. 892
Ciuilia *verba quaenam?* I. 512
Ciuitates *quaedam municipales in Germania iure constituendi tutores gaudent* I. 732
Ciuitatum *Hanseaticarum circa merces vetitas Statuta* I. 333
Ciuitates *integrae olim manumissae* I. 408
huius rei exemplum ib.
inde paroemia : Keine Henne flieget über die Mauer 409
an seruis fugitiuis tutum perfugium fuerint? 896
Civitatis *ius intra quodnam tempus recuperandum iure Lubecensi?* I. 890
Ciuium *Rom. domi suae maiestas ostenditur* I. 494
Ciuium *studia, ius Principis circa illa*, II. pag. 133. seqq. *Vide* Studia.
Classes *adhibent Principes ad libertatem commerciorum tuendam.* II. 127
Classici *testes quinam Romae dicti?* I. 950
CLAVDIVS *Liuiam suam praegnantem Augusto cedebat* I. 503
CLAVERII (Iac.) *vita exemplum suppeditat ambitionis stultae* I. 161
Clausula *testamento priori inserta, qua se testator, illud mutandi facultate abdicauit, an valeat?* I. 501
CLEMENTIS *epistola allegata a Pontificiis nihil probat* I. 21
CLEMENTIS Alexandrini *libri* Stromatum *quid de Sophistis contineant?* I. 117
eius verba de Sophistis non recte interpretantur 118
quot characteres verae falsaeque sapientiae tradat? ib.
quatuor eius characteribus de vera falsaque sapientia tres noui adduntur a Buddeo 119
CLEMENS IV. Papa *decimas per vniuersam Germaniam exigit* I. 750
Clerici *Occidentales Graecos in tondendis capillis imitabantur* I. 19
cur eis opus fuerit legibus vestiariis? ibid.
eos peculiarem habitum in prima Ecclesia habuisse, ostenditur 10
exempla Aegyptiorum, Graecorum & Rom. ib.
eorum vestimenta a laicis non attingenda 12
Clerici, *quinam sic vocati in Britannia & Belgio?* II. 162
Clerus *abhorret ab habitu philosophico*

co I. pag. 18. seq.
Cloaca *quid?* II. 196. sq.
CLODIVS (P.) *abolita Romae collegia restituit, iisque noua addidit* I. 387
quantum ipsi profuerit hoc consilium? 388
Codex *Iudaei mercaturam exercentis an aequiparandus sit codici decoctoris?* I. 576
Codices *decoctorum vbi edendi?* 570. sq.
admittunt probationem contrarii, quamuis iis vel maxime suffragentur alia adminicula 574
Codicilli *quinam* Seelen - Geräthe *dicti?* I. 946
COELESTINI P.P. *epistola ad Episcopos Narbonensem & Viennensem scripta quid contineat?* I. 14
quidque exinde colligendum? ib.
Coemtione *nuptiae olim fiebant* I. 433. sq.
Coena *sacra intra priuatos parietes celebrata* I. 16
Cognoscementen *quid?* I. 347
Collegia *sacrorum caussa coeuntia* συνάξεις *vocabantur* I. 389
ea Romae gaudebant iure suffragandi 386
quid ad ea tollenda mouerit Imperatores? ib.
ea omnia, praeter antiqua, SCto abolita 387
Collegia *abolita restituta, iisque noua adiecta a Clodio* ib. sq.
eorum quae a Numa instituta, conuentus & sacra 375
eorumdem fata sub Tullo Hostilio, Seruio Tullio & Tarquinio Superbo pag. 378. sq.
cur vni tantum collegio accedere licuerit? 399
Collegia *noua instituta Principum indulgentiâ: quaenam illa sint?* ib.
ea vel licita, vel illicita 396
illicitorum poena 397
in licita quinam recepti? ib.
eorum immunitates 402
harum caussae 403
priuilegia 400
Collegiis *licitis quinam exclusi?* I. 398
eorum, vt & opificum variae denominationes medio aeuo 408
Collegia *tenuiorum quae?* I. 398
Collegia *mercatorum Romae duo instituta* I. 384
horum vnum Mercuriale, alterum Capitolinum audiebat ib.
alia collegia recensentur ib.
ea multarum turbarum in rep. caussa fuerunt 385
Collegii *Serapidis & Isid. mentio fit in marmore* I. 390
Collegia *artificum quot instituerit Numa?* I. 372
cur ea iure antiquo heredes institui non potuerint? 401
id mutauit Leo 402
Collegia *Iudaeorum numquam aliquid ex hereditate capere possunt* ib.
Collegiis *inimicissimi fuerunt Claudius & Traianus* I. 394
quibusnam coire licuerit? 395
Collegia *opificum in vsum reuocantur a Decemuiris* I. 381
Collocari *quid?* II. 244
Collybistarum *definitio,* II. 44
Collybisticae *negotiationis origo incerta*

certa I. pag. 442
Collybus *quid?* II. 44.
Colobium *quando adsumpserint Clerici?* I. 25
Id quando commutarint cum dalmatica, ibid.
Colobium Bartholomaei I. 74
Comae: *ita vocabantur puerorum capilli, qui vsque ad annum septimum non tondebantur* I. 28
COMES AVG. *Cur ita vocetur* Minerua *in Imperatorum Numis* II. 134
Comici *Graecos potius, quam Romanos perstringebant* I. 286
Comites *Palatini qui, & in quibusnam Germ. prouinciis olim fuerint?* I. 759
Comites *Iuliaci in vrbem Aquisgranum protectionis iura exercuerunt* I. 766
Comites *tres fingunt Canonistae iurisiur.* I. 652
Comitia *calata: in eis & extraneos heredes instituere licebat* I. 264
ea quid fuerint? 496
cur in eis testamenta condita? ib.
Comitiorum *apud Rom. molestia* I. 422
quid in illis sancte obseruandum fuerit? ib.
Comitum *Palatinorum ad Rhenum sedes* I. 764
Comitum *iurisdictio apud Wisigothos, Burgundiones, Francos, &c.* II. 254
Commercia *nulla olim erant Germanis* I. 405
cur ea exteris cum ciuibus nostris denegare, inhumanum ducant Grotius & Scaccia? 316
ea salua esse debent in statu pacis ib.
an exterorum cum exteris hostibus prohiberi possint? I. p. 317
an Grotius distinctionibus suis rem recte deciderit? 318
Commercium. *De iure Principis circa Commerciorum libertatem tuendam*, Exerc. XXX. per totam. II. 79. sqq.
eius definitio: dicitur rerum operarumque cum aliis communicatio. 82
Commerciorum *necessitas inter ciues eiusdem reipublicae.* II. 85
nec non inter gentes liberas, 86
An Commercia semper libera esse oporteat? 88
Libertas commercandi qualis esse debeat inter ciues eiusdem reipublicae? 91
Hoc ius Princeps quibusdam dare ac adimere potest, 92
idem definire potest quae res in commercio esse debeant, 94
nec non ipsis commerciis certum modum praescribere, 96
Cessat libertas commerciorum cum hostibus, 98
cum gentibus dubiae amicitiae ea admodum restricta esse solent, 100
cum gentibus amicis per foedera restringuntur, 102
An gens gentem commercio cum alia gente iure prohibeat? 105
Quid commerciorum libertas a principe tuenda. 109
Quot modis illa turbari solet, 110
Principis est illam tueri. 112
Quibus modis hoc fiat? 114. 116. 117 119. 123. 125. 127. 128. 130

Commissum *quid iure Rom. vocetur?* I. pag. 342
Communicatio *rerum operarumque cum aliis dicitur Commercium.* II. 82
cur eam ex obligatione perfecta oriri dicamus? 84
Communio *bon. an iure Germ. obstet tutelae mariti?* I. 851
Comparationi *litterarum an locus sit in cambio, reo fatente, litteras suis quidem esse simillimas, suas tamen esse negante?* I. 462
Concilium *Tridentinum quid disponat de Presbyterorum habitu?* I. 11
Concilium *Laodicenum quando habitum?* I. 18
in eo existimarunt, ministrum orarium ferre non oportere ibid.
Concilium *Carthaginiense disponit, vt Diaconus alba veste vtatur* ib.
Concilium *Narbonense quando habitum, quidque in eo Clericis interdictum?* I. 20
Concilium *Monspeliense quid disponat de habitu Episcopali?* ib.
illud vestes Sacerdotales ab Apostolis deriuat 29
Concilium *Matisconense Agrestinum censura notat* I. 37
Condemnatoria *sententia an in criminalibus semper opus?* I. 676
Condictione *ex mutuo conuenti, si post inducias 30. dierum creditoribus non satisfecissent, ipsis vincti tradebantur per leges XII. Tab.* I. 667
Conductio. *Vid.* Locatio.
Conductoris *iurisdictionis obligatio, quos ille iurisdictionis fructus percipiat,* II. 270
pag. 271
Vide Iurisdictio, Locatio.
Confarreatio *ritus nuptias faciendi antiquus* I. 433
Confessi *an in criminalibus pro iudicatis habendi?* I. 668
Confessio *an ex silentio colligi possit?* I. 704
eius in criminalibus requisita 687. 691. seq.
Confessionis *extraiudicialis effectus* I. 687
Confessio *ebriorum & furiosorum, quid de ea sentiendum?* I. 695
Confessio *duorum generum erat apud vet.* I. 673
Confessio chirographum *vocatur in iure* I. 679
Confessioni *tormentis extortae non temere credendum* I. 690. 692. sq.
Confessio *reorum an valeat, si ex taedio vitae orta?* I. 688
signa eius in criminalibus non incerta esse debent 697
Confessio *mulierum non nocebat sine curatoribus iure Germ. antiquo* I. 682
Confessio *reorum an valeat, si spe impunitatis facta?* I. 690
an, si ex metu tormentorum? ib.
Confessio *surdi & muti qualis* I. 697 sq.
an efficax esse possit? 699. sq.
Confessio *an ex factis colligi possit?* I. 701. sq.
Confessioni *reorum multum tribuendum* I. 662
Confessionis *validae requisita* I. 679. sqq.

Confessio

Confessio *conscientiae vox dicitur a Seneca* I. pag. 672
Ambrosii de ea verba 673
an de ea semper verum, quod sit vox conscientiae? 677
Confessio *voluntaria suspecta videtur Calpurnio Flacco* ib.
Confessioni *propriae reorum adplicandum axioma iuris:* volenti non fit iniuria I. 673. seq.
Confessiones *a procuratoribus factae quibus conditionibus reuocari possint?* I. 682
Confessoria *actio, vel ex confesso* I. 674
Confessos *condemnasse Germanos, patet ex paroem. vet.* I. 672
eos in caussis capitalibus pro iudicatis non fuisse habitos, ostenditur 675
Confessus *iure Rom. pro iudicato est* I. 666. 674
origo huius axiomatis 667
is in iure tantum pro iudicato habendus ex Constit. Caracallae 680
casus contrarii 681
Confirmare *tutores, quid sit iure Rom. multi minus recte intelligunt* I. 734
Confirmatio *tutorum iure Rom. ad solos testamentarios pertinebat* I. 733
ea in omnibus tutoribus necessaria iure Germ. 732
ea non indigebant tutores rite dati iure Rom. ib.
eius effectus iure Germ. 736. sq.
quid sit iure Rom.? 734
Confiscatio *mercium prohibitarum non iniusta* I. 337
Confiteri *quid?* I. 670
Conflictus *probationum: in eo pronunciandum pro reo* I. pag. 650. sq.
Coniugia *inter Patricios & plebem quando promiscua esse coeperint?* I. 281
Connubii *ius patrum cum plebe Leges XII. Tab. non permittebant* I. 281
Consacramentales *qui fuerint apud Francos?* I. 631
Consanguineos *inter & vterinos quando differentia sublata sit a Graecis?* I. 260
Consensualis *contractus quid?* II. 279. sqq.
Consensus *mariti curatoris quo casu vxori non sufficiat iure Sax.* I. 871
CONSTANTINI M. *numus supposititius* I. 84
CONSTANTINVS M. *pompae studiosissimus* I. 17
is splendidum adparatum circa sacra ordinat ib.
templa & basilicae eius iussu extructae 17
is Macario, Episcopo Hierosolymitano sacram vestam donat. ibid.
an noui quid inuexerit circa querelam inofficiosi? 279
Wateri sententia refellitur ib.
cur personas leuiter notatas fratribus anteferri noluerit? 281
eius constitutio euincit, semiplenam probationem ignorare ius Rom. 639
eius numos minus recte interpretatur Peirescius 80
eius temporibus Christiani melius se habere incipiunt 25

Conſtitutio *Seueri & Antonini quo caſu ſeruos contra dominos interrogari permittat?* I. 648
Conſtitutio *curatoris apud Rom. ignominioſa* I. 741
Conſuetudines *Syluæducenſes* I. 866
Conſulatum *reſpuebat Caius Aquillius Gallus* I. 793
Conſules *in vrbe tutores ex inquiſitione conſtituebant iuſſu Claudii* I. 720
Conſules *& Senatores quando apud Romanos inſtituti?* I. 407
Contrabande Waahren *quaenam?* I. 321
quid hodie? 328
Contrabando *vnde deriuetur?* I. 321
Contractus *litteralis & cambii conuenientia monſtratur* I. 451
Contractus *multi ad conuentiones iur. ciu. referri nequeunt* ib.
Contractus *cambialis quomodo differat a reliquis?* I. 444
Contumaces *an vet. iure Germ. pro confeſſis habiti fuerint?* I. 705
Conuentio *in manum, eius effectus in vxoribus* I. 825. 834
Conuentionis *quodnam genus ſit cambium?* I. 448
COROCOTA *latro famoſus* I. 689
praemium eum exhibituro propoſitum, qua ratione ipſe abſtulerit? ib.
Corona *triplex imagini Petri adpicta* I. 33
Corona *tonſa Cleri quid dicatur?* I. 34
Corpus *delicti quid?* I. 706
COTHMANNVS *refutatus a Meuio* I. 918
COTTA, *ratiocinandi facultate homines indigere poſſe, veſane putat* I. pag. 110
eius rationes refelluntur ib.
CRATES *pecuniam in mare proiiciens quid dixerit?* I. 685
Credere & parum probare *ſibi inuicem opponuntur* I. 643
Creditores *an ex libris decoctorum probationem debiti aduerſus tertium petere poſſint?* I. 567
Halenſ. ICtorum ea de re reſponſum 569
an iidem admittendi ad cautionem iuratoriam? ib.
Creditores *cambiales in quam claſſem collocentur?* I. 481
ii praeferuntur in multis locis chirographariis ib.
Credulitas: *an de ea iurari poſſit?* I. 656
de ea iurans teſtis ſit in propria cauſſa 645
quo caſu heredes de ea iurare poſſint? ibid.
Crinis *puerilis alicui Deo olim ſacrari ſolebat* I. 29
Critica *ad veram ſapientiam non pertinet* I. 122
Criticae *nimis ſtudioſi ridentur a Richardo Simonio* I. 538
Cryptae: *Chriſtianorum in iis conuentus* I. 4
CVIACII *ſententia de inopia probationum* I. 648
eiuſdem ſententia de origine querelae inofficioſi 269
quando confeſſos pro iudicatis habeat? 674
Curatores *iure Rom. inuitis minoribus*

bus dari non poterant I. pag. 740
hodie constituuntur a magistratibus, quamuis repugnent minores ibid.
Curator *vxoris quomodo hodie fiat maritus in Saxonia?* I. 871
vtrum matri, bonis liberorum male vtenti fruenti constituendus, an familiae erciscundae iudicium decernendum? 616. sq.
eius constitutio Rom. ignominiosa videbatur 741
Curatores *an feminae habuerint apud Rom.?* I. 839
fragmenta ICtorum, in quibus eiusmodi curatio occurrit, recensentur 840
Curatorium *& tutorium quid iure Germ.?* I. 737
Curiositas *nimia an sapientem deceat?* I. 125. sq.
CYLO *disciplina Pythagorae exclusus quomodo hanc contumeliam vltus sit?* I. 144
Cynici *decori negligentissimi* I. 126. sq.
CYPRIANVS: *vita eius a quonam descripta?* I. 22
habitus eius, in quo ad supplicium ductus, describitur, & an Clericalis fuerit? ib.
eius locus de vestibus Christianorum 3
insidiae ei structae a Decio 13
cur non credibile sit, eum dalmaticam gestasse? 24

D.

DAenisch Loo-Buch, *quis?* II. p. 115
Dalmatica *vox recentior* I. pag. 24
quando inuenta? ib.
ita vocabatur tunica clauis purpureis insignis ib.
vestium hoc genus viris grauioribus sordebat ib.
vera huius tunicae origo ib.
Caroli M. de ea sententia 25
haec an vestis sacerdotalis ib.
sub Syluestro Papa in Ecclesiam introductae ib.
Dalmaticae *litteratae* I. 76
DAMARETVS Corinthius: *quid de eo memoret Liuius?* I. 508
DAMASVS, *Papa, quamdiu Eccl. Rom. praefuerit?* I. 25
dalmaticae sub eo in Eccles. introductae ib.
luxus eius ib.
is ditatur oblationibus matronarum ib.
cuinam comparetur ab Ammiano Marcellino? ib.
Damnum *ex falso cambio quis ferat?* I. 496
Datiuos *tutores an iure Germ. non confirmandos esse, recte putat Strykius?* I. 735. seq.
Decemuiri *nouae testandi rationis ap. Rom. inuentores* I. 500
ii Leges XII. Tab. ad reip. Rom. statum attemperant 827
quibusnam vocabulum patrisfamilias *applicuerint?* 501
ante eos & heredes extraneos instituere licebat 264
ii opificum collegia in vsum reuocant 381
Decennes *pueri quo casu testati sint ap.*

ap. Wisigothos? I. pag. 956
Decidere *dicuntur qui caussam transigunt.* II. 34
Decimas *exigebat Clemens IV. per vniuersam Germ. bello sacro impendendas* I. 750
DECIVS *insidias struxit* Cypriano I. 13
DECIVS (Phil.) *Ital. ICtus celeberrimus* I. 752
eius libri prohibiti mutilatique ib.
Decoctoris *dolus malus an probari possit ex libro non rite, nec ex arte scripto?* I. 575
eius codex quo casu probet? 567
eius indossamenta vitiosa habentur 479
is indignus habetur priuilegiis mercatorum 551
is si, vel ipse, vel eius curator bonorum ex libris agat, an admittendi sint ad cautionem iuratoriam? 560
eius codex vbi edendus? 570. sq.
Decori *fundamenta* I. 126
id qui negligunt non veri sapientes ib.
illud plane proscribebant Cynici ibid.
Decretum *quid?* II. 20
Decretum *de re monetaria nuper a variis Germ. circulis editum laudatur.* II. 61. sq.
Definitio *quid ICtis?* I. 488
quid regulariter definire? ib.
Definitio *verae sapientiae* I. 119. 120
Definitiones *nominales in arbitrio hominum positae* I. 120
Definitiones *iuris, idem quod regulae iuris* I. 488
Delatorem *qui corruperunt, confessis aequiparantur* I. pag. 702
Delicti *corpus quid?* I. 706
DEMETRIVS *hostibus frumentum transmittere parantem suspendio punit* I. 336
Demonstratio *falsa cur non perimat legatum?* I. 512
Dendrophori *quinam?* I. 373
Der letzte macht die Thüre zu: *qualis haec paroemia?* I. 594
Detestabilis & *intestabilis promiscue sumitur* I. 281
Deuotorum *vltimae voluntati refragari Rom. inauspicatum visum* I. 499
Diaconis *quando albis vestibus vtendum fuerit?* I. 17
Dictatores *dici potuissent Hebraeorum iudices* II. 252
Romani iudices. ib.
Diem *vet. Germ. vocabant dilationem legitimam* I. 892
Differentiae *vsusfructus materni Germ. & Rom.* I. 595
Dignitates *vendi non poterant.* II 248. 249
DIOCLETIANI & Maximiani *rescriptum: an in eo fundatum sit ius iur. supplet.* I. 647. sq.
DIODORVS *gentiles ob detonsos puerorum crines irritat* I. 29
DIONYSIVS Exiguus, *Abbas Rom. erae Christi inuentor* I. 83
Diploma Henrici V. *cur non genuinum videatur?* I. 407
Diplomata Ottonis I. & Henrici II. I. 250
Diplomatum *fidem quis impugnarit?* I. 79

Districtio

Districtio *maritalis ac domestica quid?* II. pag. 235
Diui Fratres *quinam Imperatores audiant?* I. 804
Diuisio *bonorum quomodo instituenda, vsufructu materno finito?* I. 628
Diuortiorum *olim Romae frequentia vnde demonstretur?* I. 425
Do, dico, addico; *quid de his verbis?* II. 237. sqq. 243
Dolabrarii *qui?* I. 373
Dominium *maris: variae de eo Doctorum sententiae* I. 311 sq.
vera sententia 312
auctores qui de hac materia scripserunt, recensentur 314. sq.
id semel quaesitum animo retinetur 313
huius dominii effectus quales? ib. sq.
Dominium *improprie vocat* vsumfructum *Veracius* I. 601
Dominium *rerum legatarum quando transeat ad legatarium?* I. 491
Dominii *origo.* II. 276
Possunt eius effectus, & inprimis libera de rebus dispositio lege restringi ib.
illo inuecto opus fuit contractibus, & praecipue emtione venditione, 277
An hodie in immobilibus sufficiat traditio ad transferendum dominium? 288
An dominium per resignationem iudicialem transferatur? 290
Vide Fructus.
Dominus *rem suam alteri locare potest?* II. 245
De Dominis subditos suos in iudicio suo conuenientibus, Exerc. XXXV. per totam, II. p. 305. sq.
An a Principe ad Dominos hoc ius extendi possit? 322
Quinam possint alios apud se ipsos conuenire? 328
An ipse Dominus cognoscere & iudicare possit? 329
De quibus caussis huiusmodi iudicio locus sit? 330
Vide Subditus, Iudex, Iustitiarius.
Donationis *mortis caussa natura* I. 878
Donelli *opinio de confessione reorum refutatur* I. 679
eius de iureiurando sententia 635
Donellus *an* Salu. Iulianum *Proculeianorum secta recte accenseat?* I. 811
Donelli & Noodtii *aliorumque sententia de Caussa seruitutum* II. 195
Dos *promissa quanam actione peti possit iure Rom.?* I. 922
quid de eius praescriptione disponat ius Rom. ib.
quid Lubecense? ib.
Dos *an debeatur a matre vsufructuaria filiae vitam monasticam electurae* I. 626
eam apud Germanos maritus vxori offerebat 850
Dotes *mulieribus conseruari, reip. interesse dicit Pomponius* I. 614
Dotis *fructus, an de iis disponere possit maritus?* I. 491
eorum illationem an mulier iureiurando probare possit? 653
Drusus: *eius imperia aequo animo fert*

ferebant Romani I. pag. 230
Ducatus *ex regnis nati variis gauisi sunt praerogatiuis* I. 759. sq.
obseruatio Speculatoris Sax. de comitibus Palat. in Ducatibus qui ex regnis nati sunt 760
Dux *Iuliacensis quo fundamento sibi ius gladium praeferendi adseruerit?* I. 772
Dux *Brabantiae cur Lotharingiae nomen adfectarit?* ib.

E.

ECclesia *quaelibet olim vestes sacras pro lubitu confici curabat* I. p. 18
Orientalem inter & Occidentalem differentia ratione harum vestium ib.
Ecclesia *Treuirensis ius coronandi regem Germaniae sibi vindicat* I. 42
Ecclesia *Occidentalis natalem Christi diem VIII. Kalend. Ianuarii esse credit* I. 92
ea in diebus festis constituendis saepe nullam temporis habebat rationem ib.
Ecclesiae Christianae *misera conditio describitur* I. 4
Edictum *perpetuum quid?* I. 799
id quando compilarit Salu. Iul.? 804
Edictum *translatitium quid?* I. 506
Edictum *Regio-Pruss. quosnam pro decoctoribus malitiosis habeat?* I. 575
ELAGABALVS *dalmaticatus* I. 24
Elegia, *locus, vbi Maternus in vitam reuocatus dicitur* I. pag. 44
an recte interpretetur de Ellouico prope Selestadium ib.
Ellychnia, *quibus in templo opus erat, ex quanam materia confecta?* I. 64
Emancipationis *Rom. ritus & formula* I. 423. sq.
Emblemata *Triboniani: an inter ea referenda ICtorum Rom. Fragmenta, in quibus mentio fit de curatione maritorum in feminas?* I. 838
Emporia *quaedam recensentur, quae sub Francorum temporibus floruerunt* I. 406
in iis praescriptionis tempora contractiora esse oportet 889
Emtione *venditione opus fuit, inuecto dominio,* II. 277
Quid emtio venditio, & cur contractus consensualis? 279
Dubium huic thesi obstans remouetur, 280
Cur periculum perfecta emtione pertineat ad emtorem? 283
Emtio *spei & rei speratae,* II. 293
Vide Dominium, Fructus, Ius, Venditio.
Enthusiastae; *quid de eis sentiendum?* I. 126
Ephod *quid Italis?* I. 23
an idem quod linea? ib.
ἐπίκληρος, *quaenam mulier Graecis ita dicta?* I. 829
EPICTETVS *quis?* I. 200
eius laudes ibid.
an ab Epaphrodito Christianae religionis principiis imbutus fuerit? 201
an mere Stoica docuerit; 202

EPICTETI

Epicteti *locus egregius de celebratione numinis* I. p. 202. ſq.
eius explicatio verborum Socratis 113
Epiphanivs *quid de habitu Iacobi memoret* I. 52. & 55
is explicatus a Gu. Caue 6
Epiſcopale *indumentum non in birro lacerno quaerendum* I. 26
Epiſcopalis *mitrae antiquitas vnde adſeratur a Baronio?* I. 53. & 68
ea non ab Apoſtolis deriuanda? 68. ſq.
Epiſcopatus *dignitatem conſequebantur veteres philoſophi ethnici, qui Chriſto nomen dederant* I. 17
eius ſymbolum ratione factus baculus 45
Epiſcopi *Graecorum hodierni habitum monachalem retinent* I. 19
quomodo caedem ſeruorum vindicarint? 251
eorum habitus Saec. III. ib. ſq.
ἐπιστάτης *Graecis idem quod Praeſes* I. 101
ἐπιθέτης *an pallium notet?* I. 5
Era *Chriſti an in numis medii aeui occurrat?* I. 85
in ea computanda chronologi ad characteres ab Euangeliſtis datos attendere debent 86
ea cur tam obſcura? 82
eius inuentor 83
Erae *martyrum inuentores quinam?* I. 82
Erasmi *verba de ſcholaſticis.* I. 127
Erbloſe Güter *quae?* I. 917
interpretatio de bon. vac. ib. ſq.
Erfurtum *emporiis adnumeratur* I. 406
Erfurtum *quando Senatum habere coeperit?* I. pag. 408
Eris *Hiſpanorum, Romanorum & Syro-Graecorum vtebatur Eccleſia primitiua* I. 82
Eruditus *quis vocandus?* I. 120
Εταιρεῖαι *quid Graecis?* I. 394
cur eas Imperatores tam ſeuere prohibuerint? ib.
Ethnici *quid de Chriſtianis ſenſerint?* I. 2
Euchariſtia, *an in eius inſtitutione peculiaris habitus adhibitus fuerit?* I. 16
Evcharivs *an Treuiros miſſus a Petro?* I. 43
Evphrates, *philoſophus, quam philoſophiae partem pulcherrimam crediderit?* I. 538
Evripidis *locus de gente nautica* I. 360
Evsebii *locus an Apoſtolorum tonſuram indicet?* I. 27
Evstathivs *Epiſcopus Sebaſtenorum cur ſacerdotio priuatus?* I. 18
Euxinus. *Vide* Pontus.
Exagium *quid?* II. 98
Exceptioni *an locus ſit, litteris cambialibus agnitis?* I. 444
Exheredare *liberos an pater potuerit apud Rom.?* I. 495
Exheredatis *quis ante querelam inofficioſi ſuccurrerit?* I. 265
Exilium *voluntarium eligere poterant capitis accuſati iure vet.* I. 703
Expeditiones *ſacrae: in eis vetitum a Papis, ne quis Saracenis arma venderet* I. 327
Expeditoriae *res (* das Heer-Gewette *) an de iis diſponere liceat* teſtan-

testantibus? I. pag. 965
Expeditoriae *res cui cedant, deficientibus filiis, vel agnatis?* I. 966
Exportandae *quae merces sint e regione, Principis est statuere* I. 315
illustratur hoc exemplo Lycurgi ibid.
Extraiudicialis *confessionis effectus* I. 687
Extranei & extrarii *promiscue sumuntur* I. 278
EZECHIEL, *Propheta, dictum Domini ad eumdem male trahitur ad tonsuram Apostolorum* I. 38

F.

FABIVS Eburnus *filium damnat*, II. p. 235
Fabri *aerarii & tignarii qui?* I. 373
Faciei *hominis miranda structura* I. 132
quae ea signa morum praebeat, ostendit Thomasius 159
Facta *in confessione reorum criminali signis accensentur* I. 701. sq.
Facultatis *Iuridicae Halens. responsum ad quaestionem leuis notae maculam concernentem* I. 305
FALCIDIA *lex, quid eâ cautum?* I. 515
Fame *necatus Pausanias a Lacedaemoniis* I. 670
Familia *quotuplici sensu in iure sumatur?* I. 502
Familiarum *Romanarum confusio* I. 800
Fateri *a* Fari *deriuat Varro* I. 678
Feminae *an iure Rom. antiquo in scriptis testari prohibitae?* I. p. 954
eae in Germ. non indistincte testandi facultate gaudent 955
eae ibidem sub tutela viuunt 729. 823
earum iudicium lubricum 820. sq.
dictum Ennii huc spectat 821
it. locus ex Euripide ib.
eas in perpetua tutela leges esse volunt 822
exempla Hebraeorum & Graecorum ibid.
Feminae *Graecae an in ius vocari potuerint sine tutore?* I. 828
Feminae *negotiantes an sine curatore obligentur in Saxonia?* I. 877
cur eas in tutela mariti noluerint Romani? 823
Gregorii Tholosani & aliorum ea de re errores ib.
Feminae *an cambiare possint?* I. 460
an apud Rom. in maritorum curatione fuerint? 837
Feminae *illustres an curatorum consensu indigeant in contrahendo?* I. 874
Feminam *tutor in eius tutela constitutam ducere prohibetur iure Germ.* I. 844
id & productum ad casum, si maritus vxoris suae curam post nuptias suscipere vellet ib.
FERRARIENSIS (Io. Petrus) *ICtus celebris* I. 751
Feuda, *de iis regulariter disponere per vltimam voluntatem non licet in Germania* I. 967
quibus casibus id permissum? ib.
Feuda *hereditaria allodiis aequiparantur* ibid.

Fictiones

Fictiones *Cartesianae & Burnetianae de rerum omnium origine an veram sapientiam indicent?* I. pag. 128
Fidicines *Tibicinum collegio accesserunt* I. 372
Filii *filiaeue fam. iure Rom. in tutela esse non poterant* I. 825
Filiis *quorumdam opificum cur nefas fuerit, opificia addiscere?* I. 412
Filius *patri ex quo principio iur. Rom. non sit testis idoneus?* I. 644
Filiusfam. *an cambiare possit?* I. 461
Firma *quid sit, & ad Firmam dare?* II. 260
Quid ad Firmam dari non potest? 259
Fisci *scriptura in quantum probet?* I. 553
FLAVIVS (Cnaeus) *formulas vet. Rom. publicat.* I. 435
Foedera, *libertatem commerciorum tuendi modus,* II. 119
Fonsseria *iustitia.* II. 311
Forma, *quid ratione eius homines prae brutis peculiare habeant?* I. 132
Formula *olim qui cadebat, caussa cecidisse videbatur* I. 426
Formulae *cambiorum quae in iis superuacua?* I. 454
praecipuae, quibus vtebantur Romani, recensentur 421. 422. 423. 424. 425. 434
a quibusnam Imperatoribus abrogatae? 436
earum mysteria quis aperuerit? ibid.
Formularia *iurisprudentia cur plerisque hodie videatur ridicula?* I. 427
ad eam ridentium obiectiones respondetur 429. 430. 431. 432. 433. 434. seq.
Foro *qui cesserunt, an eorum libri probent?* I. 564
Fragmenta *XII. Tab. an seruarint?* I. 827
ICtorum Rom. in quibus curatio maritorum in feminas occurrit, an recte inter emblemata Triboniani referantur? 838
Franci *tutelam* Mundeburde *vocant* I. 723
Francigenum *Regem se vocat* Otto M. I. 758
Francorum *Reges de salute pupillorum solliciti* I. 722
eorum sub imperio quaenam iurisdictionis in Germ. facies I. 249
eorum temporibus serui vrbes habitabant I. 406
eorumdem ministeriales varii generis recensentur ibid.
Fratribus *quo casu non debeatur legitima iure Rom.?* I. 970
Fratrum *arualium collegium: an ad illud decemuiralis lex pertineat?* I. 382
Fructus: *De illorum in herbis venditione illicita,* Exerc. XXXIIII. per totam, II. 275
Quae res venire possint? an & non existentes? 291
An fructuum futurorum licita sit iure Rom. venditio? 294
An iure Germ. vetere? 296
An nouo? 297
eius iuris declaratio per recess. Imp. a. 1577. 298
Aliarum gentium leges similes 299
Constitutionum emtioni futurorum fructuum oppositarum ratio, 301

Sanctio poenalis addita, & quando ei locus sit? II. pag. 302
An & ad alios casus extendi possit haec prohibitio? 303
Vide Emtio, Venditio, Ius.
Fugiens *reus damnato aequiparatur iure Rom.* I. 703
an id etiamnum obtineat? ib.
Fugitiui *inter seruos relati ex L. Fusia Can.* I. 894
FVLVIVS *filium necari iubet.* II.235
Fumi *immittendi seruitus.* II. 217.sq.
Fundum *vxorem in Saxonia sine mariti consensu alienare posse, an recte existimet Meuius?* I. 873
Fundus est in agro, qui Sabinus vocatur, eum &c. *formula Rom. petendi vindicias* I. 426
alterius ad eam responsio ib.
Furiosi *confessio: quid de ea sentiendum?* I. 695

G.

GAbinus *cinctus quid?* I.p.497.sq.
Galilaea, *an ex eius obsessione recte colligatur, Apostolos gladiis vsus fuisse?* I. 50
Galilaei *: ita dicti Christiani familiari conuitio* I. 202
GALLI *secessus in Caecinam, Hetruriae oppidum* I. 791
GALLI *cognomine ICti plures* I. 778
Gallia *: ibi testatura mulier auctoritate viri indiget* I. 879
ibi disputatum de tonsura 36
quid ibi requiratur ad deferendum iusiurandum suppletorium? 652
Gallina *fumosa* (Rauch-Huhn) *cur signum iurisdictionis patrimonialis?* I. pag. 252
Gallorum *cum Germ. communis origo* I. 849
eorum ineptiae in interpretandis numis antiquis 81
GALLVS (Aelius) *quando floruerit?* I. 778
scripsit librum de Verb. Sign. ib.
GALLVS (Iulius Aquilla) *non confundendus cum* Caio Aquillio ib.
GALLVS (Caius Aquillius) *stipulationis Aquillianae auctor* I. 779
is gente celebri natus ib.
eius res gestae illustrantur monumento ex Gruteri inscript. 780
ex eius familia multi Flori, Tusci *vel* Corui *cognominati sunt* 781
is maiores habuit tribunicios consulares & praetorios 781 sq.
horum vnus legem Aquilliam tulit ib.
pater eius quis fuerit? 782
ex eius scriptis in pandectis nihil superest 792
is iurisprudentiam heurematicam excoluit 787
is variorum iuris capitum auctor 788
eius iustitiae specimina 789. sq.
is in respondendo de iure maximam famam consequutus 786
is de facto consultus, quid responderit? ib.
eius studia 782
eius praeceptor Q. Mucius Scaeuola Pontifex Max. 783
eius discipulus fuit Seru. Sulpicius 791

GALLVS (Cai. Aquill.) *quibus dignitatibus functus in rep. Rom.?* I. p. 793
is consul fieri nolebat ib.
an cum filio eius gens Aquillia extincta? ib.
quando mortuus? ib.
GALLVS (M. Aquillius) *ob euulgatas sortes occisus a Tarquinio* I. 782
GALVANVS (M. Aurelius) *quo fundamento neget, patribus non licuisse liberos exheredare per XII. Tab.?* I. 264 sq.
GANENTIVS *West-Saxonum Rex* I 36
epistolae Aldhelmi ad eum scriptae fit mentio ib.
Garus *quid?* II. 100
Gasindi (Gesinde) *quid iuris circa eos?* I. 242. 248.
GASTO Chamillar *Apostolos tonsos ait, & refutatur* I. 27
Geburths-Brieffe *cur a ciuibus nouis exegerint Germani?* I. 409
GELLIVS *Caii* συγχρον@ I. 649
ex eius noctibus Att. probatur, iusiurandum veterum praxi repugnare I. 649. sq.
Gentes *integrae inter se vsae praescriptione* I. 883
id illustratur exemplo Hebraeorum ibid.
& Lacedaemoniorum ib.
Gentiles *cur philosophiam suam doctrinis Christianis exornauerint?* I. 181
ii Christianis exprobrabant societates 4
Gentilismi *partes duae* I. 185
Gentilium *Theologiae quot genera?* I. 182
Gentium *integrarum diuersitas in gressu* I. pag. 142
Gentium *arbitrium circa formam vestium* I. 3
Gerada: *de ea disponere prohibentur mulieres Saxon.* I. 878. 965
huius iur. antiquitas demonstratur ex L. Angliorum & Werinorum ib.
Gerhabere: *ita in superiore Germ. vocantur tutores* I. 859
Germani *pudicitiae laudem sortiuntur a Tacito* I. 302
eorum mercatura I. 316
ii in constituendis collegiis imitati sunt Romanos 404. 408
Germani *antiqui vrbibus & oppidis caruere* I. 404
eis nulla olim erant commercia 405
apud eos quatuor hominum ordines erant ib.
quando consules & Senatores apud eos instituti? 407
qua ratione prospexerint pupillis? 730
apud eos Principes suprema tutela gaudent 721. sq.
quando testamenta condere coeperint? 945
eorum testamentifactionem memorant leges variae ib.
eis non minus competebat ius vitae & necis, quam Romanis 244. sq.
ii morum suorum tenacissimi 852
ii caussarum Patronos male habebant 230
cur fundos non facile alienari passi sint? 963
Germani *Gallorum imitatores in gressu* I. 137

Germani *confessos an condemnarint?* I. pag. 671
cur in materia de testamentis peregrinos, quam maiorum mores sequi maluerint? 977
ii iuris Rom. addiscendi caussa frequentes Bononiam profecti 978
eorum potestas in seruos an fuerit iurisdictio 249
quibusnam absolute denegarint testamentifactionem? 959
ii suprema iudicia vocant ihren letzten Willen 977
Germania : *ibi testamentifactionem passim impediunt heredes ab intestato* I. 957
an id iuri Rom. consentaneum? 958
ibi in multis locis non de omnibus bonis testari licet 962
ibi & feminae adultiores tutelae subsunt 729
ibi heredis institutio in testamento non absolute necessaria 975
id probatur ex iure Hamburg. ib. sq.
idemque in Belgio obtinet 976
ibi inter bona adquisita & hereditaria passim distinguitur 964
ibi non omnibus promiscue testari licet 948
Germaniae *Reges vbi inaugurandi per Aur. Bull.* I. 766
ei quando vnita Lotharingia? 757
Germaniae *veteris mores fere exoleuerunt* I. 232
Germanicas *leges qui ediderint?* I. 598
Germanici *iuris studium commendatur* I. pag. 582
GERMANVS : *de eius libro iudicium* I. 38
GERMON (Bartholomaeus) *diplomatum fidem impugnat* I. 79
Gibeonitae *vestium vetustate Iosuae illudunt* I. 30
Giro *quid vocetur in negotio collybistico?* I. 447
Gladii *cuiusdam inscriptio supposititia* I. 83. 84
Gladium *praeferendi ius cur sibi vindicarit Dux Brabantiae in coronatione Imperatoris?* I. 772. sq.
item Dux Iuliacensis? ib.
cur Pontificii eum adscribant Petro & reliquis Apostolis? 49
quaenam inde iura Clero vindicent Canonistae? 50
eum inter insignia Apostolorum referunt ibid.
eum praeferendi iure gaudet Elector Sax. 772
Glossatores *excogitarunt priuilegium, quod habent mercatorum libri* I. 553. 558. sq.
GOEDDAEI (Io.) *de occasione Legis CXX. D. de V. S. sententia* I. 490
GORGIAE *Leontini fastus* I. 114
Goslarienses *leges municipales,* II. 17
eaedem citatae, 57
GOTHOFREDI (*Iac.*) *verba de interpretatione iuridica* I. 492
Graeca *linguâ scriptum legatum cur non valuerit?* I. 512
Graecae *litterae olim cum latinis eiusdem figurae* I. 87
Graecae *feminae an sine tutore in ius vocari potuerint?* I. 828
quomodo citatae? ib.

Graeci

Graeci *quid vocent iusiurandum voluntarium?* I. pag. 637
quid necessarium & indiciale? ib.
quonam genere vestium vsi? 3
ii celebrabant ἄνδρες κουρεῶτις 590
Graecorum *cura pro pupillis in constituendis tutoribus* I. 717
ipsis tutela legitima agnatorum suspecta videbatur ib.
GREGORIVS M. *vestitus sacri leges vbique obseruatas vult* I. 18
GREGORIVS Turonensis & Isidorus *nugarum amatores* I. 35
GROTII *locus de Apostolorum gladiis* I. 50
Guelphorum & Gibellinorum *factiones* I. 750
GVIDO PANCIROLVS *refutatur* I. 813

H.

HAbitus *Clericalis an prudentiae regulis & decoro aduersetur?* I. pag. 10
Habitus *sacri nouitatem agnoscunt Pontificii cordatiores* I. 12
Habitus *philosophicus non erat sacerdotalis* I. 15
Habitus *Archiepiscopalis & Episcopalis restringitur in Concilio Monspeliensi* I. 20
Habitus *philosophicus indecorus habetur a Clero* I. 19
Habitus *meretricius in quo consliterit?* I. 290
Habitus *Aristidis pristinus quid?* I. 8
Habitus *sacerdotalis vbi primum inualescere coeperit?* I. 14
is Pontificiis non indifferens 12
eiusdem antiquitas 20
Habitus *a Pontificiis ab Apostolorum aeuo deriuatur* I. pag. 20
Habitus *sacer Noui Testamenti* I. 22
Habitus *Cypriani, in quo ad supplicium ductus, describitur* ibid.
Habitus *Sacerdotalis antiquus an in numo Theodosii quaerendus?* I. 71
Haec, vti in his ceris scripta sunt, ita do, ita lego, ita testor &c. *formula testandi vet. Rom.* I. 424
Haereses *vnde ortae?* I. 222
Halens. *ICtorum responsum in caussa mercatoris a mercatore bonis euerso pecuniae summam ex litteris priuatis petentis* I. 565
Hamburgenses *quid circa insignia nauium statuerint?* I. 355
Hamburgi *aeque breuis est immobilium praescriptio ac Lubecae* I. 910
ibi vir ad defendendam vxorem in indicio inuitus obstringitur 873
idem obtinet Lubecae ib.
an ibi ex praescripto iur. communis testari liceat? 969
ibi indossamentum inscio debitore factum vitiosum est 480
Hand muss Hand wahren : *paroemia in iure Lubec. recepta* I. 913
Handwercke : ehrliche und zünfftige, *Germanis synonyma* I. 413
HARDVINI (Io.) *de antiquis auctoribus sententia* I. 79
eiusdem sententia de anno Herodis XLII. reiicitur 90
Harmonia *Euangeliorum vbi reperta?* I. 98
Hastae *indicium quid?* I. 273
Hebraei *terram maritimam non colebant* I. 538
an mercaturam exercuerint? ib. sq.
quid ap. eos circa praescript. rer. mob.

mob. iuris fuerit, incertum I. pag. 887

Hebraei*: de eorum lege agraria quis egerit?* ibid.

an in caussis capitalibus confessum condemnarint? 669. 676

ii in nulla caussa testem singularem admittebant 669

Hebraei *cur viduas Deo curae esse putarint?* I. 822

an pupillis tutoribus prospexerint? 716

quibus conditionibus eis permissa fuerit testamentifactio? 938

eorum testamentifactio an ex verbis Iesaiae elici possit? ib.

Hebraeorum *iudices qua potestate functi, & quibus nominibus dici potuissent.* II. 252

Hebraismis *Vlpianum non vsum esse ostenditur* I. 710. sq.

in eius stilo multi notantur 708

HEGESIPPVS *de pallio Iacobi allegatus* I. 54

is multa commenta tradit ib. & 62

quid per lineam Iacobi *intelligat?* 64

HENRICI V. *diploma cur non genuinum videatur?* 407

HENRICI *Comitis Palatini Lotharingiae stemma genealogicum* I. 762

HENRICVS Auceps *vrbium per Saxoniam conditor* I. 406

sub eo alia esse coepit oppidanorum conditio ib.

HENRICVS Furiosus *primarius Comes Lotharing. constitutus ab Henrico IV.* I. 762

HERACLAS *quando vixerit?* I. 15

exemplum eius ostendit, Presbyteros nullo peculiari veste a plebe discrepasse I. pag. 15

Herbam *Nicotianam an hostibus subministrare liceat?* I. 329

Herculeus *morbus comitiorum olim impedimentum* I. 422

Heredes *sui quinam?* I. 265

Heredes *plures instituere licet iure Rom.* I. 976

in Germania passim ne vnus quidem institui potest 976

huius rei exempla ib.

Heredes *cur iure antiquo non potuerint institui collegia?* I. 401

Heredes *ab intestato extantes passim testamentifactionem impediunt in Germania* I. 957. sq.

quo casu eos de credulitate iurare posse putent Pragmatici? 645

Heredi *in iusta ignorantia versanti an detur restitutio in integrum aduersus praescriptionem iur. Lubecens.?* I. 918

Heredis *institutio in testamento abesse potest iure Germ.* I. 975

vnde id probetur? ib.

idem in Belgio obtinet 976

haec caput ac fundamentum testamenti iure Rom. 974

hac omissa an legata eo relicta subsistant? ib.

haec in diem iure Rom. fieri non poterat 511

Hereditaria *bona immobilia iure Lubecensi heredibus ab intestato relinquenda sunt* I. 963

quid de reliquis istud ius disponat? ibid.

Hereditas *luctuosa: ad eam vocatur mulier ingenua ex SC. Tertulliano*

ne I. pag. 837
Heres *an praelegatum accipere possit?* I. 510
Heres *ex asse quis?* ib.
HERODES M. *quantum temporis inter eius obitum & imperium Antipae intercesserit?* I. 91
annus eius emortualis ib.
quantum temporis effluxerit inter eius mortem & natalem Christi? 92
HERODIS *Antipae numus describitur & νοθείας absoluitur* I. 87
quando is regnare coeperit? 88
portio eius ex testamento patris ib.
is priores patris tabulas posterioribus praeferri vult ib.
Hetruria: *quando ibi testamenta innotuerint?* I. 508
Heurematica *iurisprudentia quid?* I. 787
Hiberni *baculum a Iesu gestatum falso credunt, & sancte custodiunt.* I. 46
Hierocles *quis?* I. 207
scripsit commentarium in aurea Pythagorae carmina ib.
eius philosophia ib. sq.
Hieromartyres: *ab eorum imaginibus non concludendum ad vestes Apostolorum* I. 16
Hieronymi *testimonium de Romanorum proteruia, & an recte explicetur a Baronio?* I. 5
HIPPOLYTVS *pallio philosophico indutus vbi conspiciatur?* I. 17
cur hic habitus pro Clericali haberi non possit? ib.
HISPALAE *Fecenniae tutoris optio data a Senatu* I. 833
Hispani *in explicandis numis prae reliquis ineptiunt, quod exemplo ostenditur* I. pag. 80
Hispania *Sueuorum, Vandalorum, Visigothorumque olim sedes* I. 864
Histrio *ne quis habitu sacro vtatur, sancit Iustinianus Imp.* I. 19
Homines *respectu morum ad quatuor classes referri possunt* I. 150
quid ratione Formae prae brutis habeant? 132
Homines *diuersi iuris qui?* I. 279
Hominum *ordines quot apud veteres Germanos?* I. 405.
Homo *proprius. in eius vindicatione obtinet praescriptio annalis iure Lubecensi* I. 893
Hostes *apud Romanos dicebantur peregrini* I. 888
aduersus eos erat perpetua auctoritas ibid.
quid de commercio cum illis? II. 98
Hosti *vtrum merces sint destinatae, nec ne, vnde iudicetur?* I. 352
Hosti *deditioni proximo necessaria sufficientes quomodo puniantur?* I. 336
Hostilium *nauium signa quaenam?* I. 355
Hostium *proprias esse merces, vnde pateat?* I. 354
HOTOMANVS (Franc.) *quid conqueratur de testamentifactione in Germania?* I. 947
Hunc ego hominem liberum esse volo: *Formula manumiss. vet. Rom.* I. 423. sq.
Hunc ego hominem ex iure Quiritium meum esse aio &c. *Formula in emancipationibus adhibita* I. 424

Hypothecaria *actio quo casu annali praescriptione excludatur secundum ius Lubec.* I. 911

I.

IACOBI *tres an statuendi?* I. p.57
Patrum testimonia huc nihil faciunt 58
IACOBI *minoris, Hierosolym. Eccles. Episcopi, indumenta sacra* I. 51
ei lineam vestem adscribit Eusebius 52
auctorum testimonia de eius indumentis 53. sq.
is cur sacerdos esse non potuerit? 56. & 60
eius Familia 57. sq.
IACOBVS *Frater Domini vtrum ab Alphaei filio distinguendus?* I.59.sq.
is Domini nec germanus, nec vterinus, nec consanguineus dici potest, 58
dum ad παλαιὰν ἱερωσύνην *adspirasse dicitur, quomodo id intelligendum?* 61
is Sancta Sanctorum non ingressus I. 59.sq.
an fuerit iuuenis relicta sindone aufugiens? 62
is insignem sapientiae stultitiaeque characterem inculcat 124
IAMBLICHVS *an Platonicis philosophis accensendus?* I. 208
variorum de eo iudicia ib. sq.
stricturae Christianismi in eius operibus obuiae quid? 209
IANVS A COSTA *putat confessionem reorum non nisi verbis & litteris fieri posse* I. 683
IAVOLENVS (Priscus) *Ictus* I. p.810
is iniuria dubiae sanitatis homo *dicitur* ib.
eius Fragmenta in pandectis reperiuntur ib.
IESVS *an baculum vmquam gestarit?* I. 44
I,lictor,colliga manus: *Formula haec explicatur* I. 431
Illationem *dotis an mulier iureiurando probare possit?* I. 653
Illegitimorum *in bonis an vsusfructus competat matri?* I. 587. sq.
Illustris *femina an curatoris consensu in contrahendo indigeat?* I. 874
ἱμάτιον *quid?* I. 30. sq.
Imitatio *ad eam valde procliues sunt homines* I. 137
Immobilibus *aequiparantur reditus* (Renten) *iure Lubecensi* I. 874
Immunitates *collegiorum* I. 402
earum caussae 403
Imperatores *collegiis in Germania institutis maxime aduersabantur* I. 409
id quod patet exemplo Friderici II. & aliis pluribus 378. 410
Imperatoribus *in inauguratione cura pupillorum commendata* I. 724
huius rei exempla ib.
Imperium *priuatum quid?* II. 234
publicum? 236
an sit idem ac iurisdictio? 240
Quid Imperium, & quid inter merum mixtumque intersit, 243. sq.
Imperium *domesticum an locari potuerit?* II. 244
Imperium *publicum locari non potuit.* II.246

Implere

Implere *in iure saepe idem est ac probare* I. pag. 642
Impudentia: *de ea duo inter se certant apud Aristophanem* I. 687
Incedere *an purioris latinitatis vocabulum?* I. 136
Incessus: *ex eo diiudicare mores, omnium optime sciebat Pythagoras* I. 143
itemque Augustus 144. sq.
Gregorius Nazianzenus 145
nec non Ambrosius, Mediolanensis Episcopus 147
Incessus, *animi index non postremus* I. 133
auctorum testimonia ib.
de eo paucis, nec cum cura actum 134
quid per eum intelligatur? 136
quaenam ex eo propensionum signa petenda? 138
an ex eo certo, an probabiliter iudicandum ib.
eum signum morum esse, ex physicis demonstrari potest, prout fecit Borellus 139
eius caussa ib.
eius varietas vnde? 140. sq.
is affectibus potissimum mutatur 141
Sanguineorum, Melancholicorum, Cholericorum, Phlegmaticorum 157
virtute praeditorum 175
de eo regulae 157. sq.
eius status singulos propriis vocabulis exprimunt Graeci 137
ex naturali tantum de hominum moribus iudicandum ib.
aliorum saepe mutatur ib.
Incessus *diuersitas inter integras gentes* I. pag. 142
Hispanorum; ib.
Gallorum, Hungarorum, 143
de eo Physiognomonum regulae 157
Indiuidua *confessio: quid de ea sentiendum?* I. 684
Indossamentum *vocatur cessio, vel mandatum in cambio* I. 446
an recte latine vertatur inductio? ib.
hoc inscio debitore factum Hamburgi vitiosum 480
hoc an iudaeus Christiano cedere possit? 477
hoc a decoctore factum vitiosum est 479
hoc vitiosum in bianco 476
Indossare *quoties liceat?* I. 479
Indossari *an omne cambium possit?* I. 476
Indossari *an adsignatio possit in cambio, & inde actio institui?* I. 473
Indossatarius *quo casu dominus fiat cambialis schedulae?* I. 446
Infallibilitatem *Papae in dubium vocauit Semeca, Praepositus Halberstadiens.* I. 750
Infamia *notantur a Praetore pacti super delicto priuato* I. 702
Infamis *persona: ea instituta herede fratres & sorores legitimam petere possunt iure Germ.* I. 97
Infantia *maiores quo casu infantibus comparentur?* I. 680
Inficiando *lis quibus caussis crescat iure Rom.?* I. 686
Ingenua *ius trium liberorum habens ex SC. Tertulliano ad luctuosam*

hereditatem vocatur I. pag. 836. sq.
Ingenuis *quando licuerit libertinas ducere?* I. 283
an omnibus id fuerit indultum? ib. sq.
Iniurato *cuinam credendum putarint Athenienses?* I. 645
Iniuria *Christianae religioni illata a quibusnam vindicetur?* I. 2
Iniuriarum *patientia commendatur a Seruatore?* I. 31
earum actio Lubecae intra tres dies exspirat 890
INNOCENTII PP. III. Epistolae, *in quibus de baculo Petri loquitur* I. 41
Inofficiosi *querela: quo casu ab hac ad illam de inofficiosa donatione & dote liceat argumentari?* I. 297
quibusnam detur? 267
haec iudicium centumuirale vocabatur κατ' ἐξοχὴν ib.
cur eo colore instituenda, quasi turbatae mentis fuissent parentes? 270
quando ea ad Fratres & alias personas fuerit porrecta? 272. sq.
Inopia *probationum quando esse censeatur?* I. 648.
significationem huius vocis quis obseruarit? ib.
an idem ac probatio semiplena? ibid.
Inscriptio *in gladio Constantini M. suppostitia* I. 83. sq.
Inscriptio *Spoletana eiusdem notae* I. 85
Inscriptio *legis ab interprete numquam negligenda* I. 802
Insidiae *Polycarpo & aliis structae* I. 13
Institutio *heredis in diem apud Romanos fieri non poterat* I. p. 611
Instrumentum *Meklenburgicum torturae genus* I. 691
Instrumentis, *si semiplene probatum, an iuriiurando suppletorio locus sit?* I. 655. sq.
Intercessio, Intercedere, *quid apud Romanos?* II. 3
Interdicere: *an ex huius vocis vsu Hebraismus Vlpiani pateat?* I. 711
Interloquutio, *quid & quomodo Graecis?* II. 12
Interpretationis *iuridicae mysterium* I. 492
Iac. Gothofredi verba huc spectant ibid.
Intertiare *stilo vet. iuris Germ. idem ac* sequestrare I. 908
Intestabilis & detestabilis: *vocabula haec promiscue vsurpantur a veteribus* I. 281
Inuentarium *an mater vsufructuaria conficere teneatur?* I. 618
Inuocatio *nominis Diuini in cambiis superuacua* I. 454
IOANNES Apostolus *tunicam suam Aristodemo dedisse fertur* I. 32
an is bracteas in fronte gestauerit? 65. sq.
an episcopalem mitram gestauerit? 68
IOANNES & Philippus *an conspiciantur in Numo Theodosii?* I. 73
IOSEPHI *testimonium de anno emortuali Herodis M. cum Iudaeorum hypothesi conspirat* I. 92
ISIDORI *locus an tutelam Romanorum confirmet?* I. 840
ISIDORVS *fidem non meretur in probatione sua de tonsura Petri* I. 37. sq.

Isidorvs Mercator : *ex eo variae epiſtolae decretales deſumtae* I. p. 21
Italiam (in) *pellecti Langobardi* I. 323
Italica *ſtatuta continent priuilegium codicum mercatorum* I. 558
Italorum *commercia longe lateque ſe extendebant medio aeuo* I. 560
ii priuilegium libris mercatorum tributum in Germaniam inferunt ibid.
Ite in ſuffragia *&c. Formula haec quando apud Romanos adhibita fuerit?* I. 422
Itinera *literaria ciuium*, II. 163. ſq.
Iudaei *in ſupremo Imperii dicaſterio admittuntur ad iusiurandum ſupplet. aduerſus Chriſtianos* I. 657
eorum libri an comparandi libris decoctorum? 576
an eis contra Chriſtianos deferri poſſit iusiurandum ſuppletorium? 657
eorum collegia heredes inſtitui nequeunt 402
Iudaei *an Chriſtianis cedere poſſint indoſſamentum?* I. 478
eorum auctoritas in tempore mortis Herodis M. deſignando valet 91
ii mancipia Chriſtiana comparare prohibentur 325
ii ad diem VII. menſis Casleu Synagogae ſupplicationem indicunt 91
eorum collegiorum Fata 390
eorum contemtus ob ſingularem habitum 4
eorum veſtes ad religionem pertinebant 30
Iudaeorum *libertinorum vltra quatuor mille Romae habitaſſe, refert Tacitus* I. pag. 390
Iudaeorum *nomine veniunt Chriſtiani* I. 201
Iudex *quando iusiurandum decernere poſſit?* I. 647
quando torturam? 692
Conſtitutio Carolina quid ea de re diſponat? 693
ad eius religionem pertinet ne perire quidem volentes innoxios damnare 677
eius periurium, quo rei confeſſionem, ſpe impunitatis falſo oſtenſa elicuit, an excuſandum? 690
Iudex: *An cauſſa a ſuperiore iudice pro lubitu auocari poſſit?* II. 331
Iudices *quales olim eſſe oportuerit?* I. 789
viri boni *adpellati* ibid.
Iudices *ſuccumbentiam, deficiente lege vel conſuetudine, exigere non poſſunt,* II. 19
niſi priuilegium impetrauerint, 20
Iudices *Hebraeorum, Carthaginen. & Rom. quomodo dicti?* II. 252
Iudices *hodie non ſeliguntur, ſed ſumuntur,* II. 272
Iudicia *publica Athenienſium* I. 677
Iudicia *mercatoria & nautica adhibent Principes ad libertatem commerciorum tuendam.* II. 117
Iudicium *lubricum Feminarum* I. 820. ſq.
Iudicium. *De Dominis ſubditos ſuos in indicio ſuo conuenientibus,* II. 305. ſq.
Vide Dominus, Subditus, Iudex, Iuſtitiarius.

Iudicum *Romanorum religio laudatur a Tertulliano* I. pag. 694
Iuliacensis Dux, *quo fundamento sibi adseruerit ius gladium praeferendi?* I. 772
IVLIANVS (Saluius) *vnde deriuandus?* I. 800
quando floruerit, edictumque perpetuum compilarit? 804
eius stemma genealogicum Reinesiano accuratius exhibetur 803
laudatur a Spartiano 801
eius patria 799
eius praeceptor, elogia & discipuli 810. 811
ex eius fragmentis patet, eum Stoicae philosophiae fuisse addictum 807
eiusdem decisiones in iure Rom. obuiae 809
censor eius acerrimus Vlpius Marcellus ibid.
is amicus *vocatur a Marco & Lucio, Imperatoribus* 804. 812
is latinarum Graecarumque litterarum peritissimus 805
in Fragmentis eius multa antiquitatis vestigia occurrunt 806
is Soriten accuratius definiuit ib.
Proculeianae Sectae perperam eum adscribit Hugo Donellus 811
eius obseruatio de quinque infantibus vno partu fusis 807
eius mors, & vbi sepultus? 814
Filius eiusdem nominis ib.
nepos eius cur a Commodo necatus? ibid.
eius opera 816. sq.
Iuramentum *quae caussae respuant?* I. 658
eas ostenderunt in primis Seraphinus a Seraphinis & Berlichius ibid.
Iurans *in supplementum testis fit in propria caussa* I. pag. 644
Iurantem *qualem esse deceat?* I. 658
Iurare *manu sexta septima quid?* I. 631
Iurare *an de credulitate possit?* I. 656
Iure *communi an in caussis criminalibus in contumaciam poena decernatur?* - I. 705
Iure *Coloniensi quomodo testari oporteat?* 969
Iureconsulti *nomen maius, quam vulgo creditur esse, ostenditur* I. 536
eius officium duabus partibus absoluitur ib.
Iureconsulti *quinam laudentur a Cicerone?* I. 423
eorum doctrina Reformationi praelusit 752
ICtorum *semidoctorum numerus cur hodie tam magnus?* I. 540
quanam re potissimum se prodant? 539
ICtos *veteres saepe in medium consulere iubebant Principes* I. 812
illorum moderatio erga dissentientes ib.
Iureiurando *au mulier illationem dotis probare possit?* I. 653
Iuri *Rom. nimium a multis statuitur pretium* I. 539
Iuris *ignorantia quibus casibus noceat?* I. 927
Iuris *Rom. & Lubecens. in praescript. bon. vac. differentiae* I. 915
Romani & Longobardici discrimen

men ratione tutelae maritalis I. pag. 854
Iuris *Sueuici & Saxonici similitudo in eadem tutela* 859
Prouin. Saxon. locus insignis de eadem materia 857
Iuris *diuersi homines qui ?* I. 297
Iurisdictio *an fuerit Germanorum in seruos potestas ?* I. 249
quotuplex ib.
quibusnam demandata apud Germanos ? ib.
patrimonialis cur ita dicta ? 251
ea describitur 235
circumsepta 253
germanicae a Rom. discrimen 232
academica ad quamnam speciem iurisdictionis referenda ? 233
Statuum imperii perperam pro patrimoniali venditatur ib.
qualis concessa, ex formulis, litteris inuestiturae insertis, iudicandum 234
omnis apud Romanos erat personalis 235
in Anglia nulla est hereditaria 236 sq.
bassa quid ? 732
patrimonialis iure Rom. incognita 235
quando in Germania innotescere coeperit ? 237
non solum ibi vsu recepta est 236 sq.
Hertii & Conringii *argumenta de eius origine examinantur* 238 sq.
Iurisdictionis *extraordinariae erat tutoris datio apud Rom.* I. 720
Iurisdictio. *An locatio conductio iurisdictionis ex principiis iuris Rom. sit licita ?* II. pag. 222
Quid iurisdictio secundum Duarenum ? 224. & *alios*, 226
Iurisdictionis *definitio Cuiaciana*, II. 228
Obiectiones & vindiciae, ibid. 229. 232
Quid iurisdictio priuata ? 234
quid publica ? 236
Imperium an idem ac iurisdictio ? 240
An locari potuerit iurisdictio & imperium domesticum ? 244
Publica iurisdictio & imperium locari non potuerunt, quod probatur ex ipsa eorum indole, 246. & *ex natura dignitatum ac magistratuum*, 247
Iurisdictio *non potuit mandari nec locari*, II. 249
Illa apud plerasque gentes non nisi regibus, summis magistratibus, ipsique populo competiit, 251
Idque & apud veteres Germanos obtinuit, 253
Cur mutatio paullatim facta sit iurisdictionis Germanicae, 255
Hodie locari potest, 258. *tum una cum praedio, tum seorsum*, 259. *siue in longum, siue in breue tempus*, 260
an etiam quae non est fructuosa ? 262
an & criminalis, extraordinaria & voluntaria, 263
Quis eam possit locare ? An & conductor eam alii sublocare possit ;

possit; II. pag. 264
Iurisdictio: *Quis eam recte conducat?* II. 265
Obligatio locatoris, 267. & *conductoris*, 270
Vide Locatio.
Iurisdictio *Fonceria, seu Fundalis, seu Praediaria, seu Solaria*, II.311
Iurisdictio *contentiosa*, II. 315
Iurisprudentia *Romanis olim propria* I. 780
Iurisprudentia *Formularia Romanorum a viris sapientissimis inuenta* I. 420
cur ea plerisque hodie videatur ridicula? 427
ad eam ridentium obiectiones respondetur 429 sqq.
Iurisprudentia *heurematica quid?* I.787
ei nauaturos operam quomodo praeparatos esse deceat? 541
ea quomodo differat a Politica? 749
Ius *administrandi tutelam quando incipiat?* I. 736
Ius *Albinagii quid?* I. 960
Ius *Canonicum quid circa merces vetitas statuat* I. 327
Ius *Lubecense à ciuili in praescriptionis potissimum termino discrepat* I. 890
Ius *Ciuitatis intra quodnam tempus recuperandum iure Lubecensi?* ib.
Ius *Gentium quomodo differat a ciu. in eadem materia?* I. 885
Ius *Germanicum non negligendum esse ostenditur* I. 581
quasnam merces vetitis adnumeret? 330
Veteris eiusdem iuris effectus quidam tutelae maritalis supersunt etiam iis locis, vbi ius Rom. introductum I. pag. 880
Ius *Geranii* (Das Krahnen-Recht) *quid?* I. 335
Ius Hagestolziatus *quid?* 960
Ius *Hamburgense an distinguat inter bona mobilia & immobilia in materia testamentifactionis?* I. 963
quid Bremense, Dithmarsicum & Mindense in eodem iuris capite? 965
Ius *Lubecense res mobiles aeque ac immobiles anno praescribit* I. 905
in materia praescriptionis bon. vac. sequitur principia iur. Germ. antiqui 916
id quod demonstratur ex iure Longobardico & Alamannico ib.
quomodo differat a communi iure in praescriptione rerum mobilium & immobilium 904. 907. 908
desumtum ex Susatensi iure 892
ex eo periocha interpretatur 900. sq.
eiusdem aequitas 882
Ius *συβουλευτικὸν* *tribus competebat in regno Lotharingiae* I. 767
Ius *Quiritium nauem fabricantibus concessum a Claudio* I. 340
Ius *Recadentiae* (Das Rückfalls-Recht) *quid? & vbi vigeat?* I. 959
id testamento peruerti non potest ib.
Ius *Romanum in Germania receptum, alibi tutelam maritalem exclusit*, 868. *alibi mutauit in curam* I. 870

id

id alibi mutauit in curam p.870
id priſcis olim Germanis inuiſum 230
id apud Germanos in ſubſidium modo receptum 231
an ignoret iuramentum de credulitate? 645
Ius *Saxonicum quid diſponat de praeſcriptione immobilium?* I. 909
quid Belgicum? ib.
Ius *Stapulae quid?* I. 334
Ius *Sueuicum quid praecipiat eis, qui teſtari volunt, & heredes ab inteſtato habent?* I. 958
an exinde colligendum, extantibus cognatis extraneos heredes inſtitui non poſſe? ib.
Ius *teſtandi ante Romam conditam in Italia viguit* I. 508
Ius *vitae & necis in ſeruos Germanis aeque competebat ac Romanis* I.245
quis illud dederit Romanis in liberos? 583
Ius regnandi gratia violare, *ait Caeſar.* I. 634
Ius *Principis circa Commerciorum libertatem tuendam*, Exerc. XXX. per totam. II. 79
Ius *Principis circa ciuium ſtudia*, Exerc. XXXI. per totam, II. 133
quod ius fluit ex natura & fine ſocietatis ciuilis, 143
Idem ius exigunt ſingularum rerumpublicarum formae, 144
nec non ipſa ſtudiorum ratio, 146
Hoc ius conſiſtit 1°. *in ingeniorum delectu,* 150
2°. *circa ſcholas & academias,* 158
3°. *circa reliquas ſocietates litterarias,* II. pag. 162
4°. *circa itineraria ciuium,* 163
5°. *circa ſtipendia literaria & praemia diligentiae,* 166
6°. *circa explorandos ciuium profectus,* 167
7°. *circa ſocietates ad artes mechanicas pertinentes,* 168
8°. *circa docendi diſcendique rationem praeſcribendam,* 170
9°. *circa impedimenta quae artium incrementis obſtant, remouenda,* 173
Ius *delectum ingeniorum habendi,* II. 150. ſq.
eius abuſus, 155
Vide Princeps, Studia ciuium.
Ius *Rom. Quid illud de venditione fructuum futurorum?* II. 294
quid ius Germ. vetus? 296
quid nouum? 297
eius iuris declaratio per Receſſ. Imp. de an. 1577. 298
Iusiurandum *omnibus gentibus vinculum adſtringendae fidei* I. 630
quomodo vocatum ab Aegyptiis? ibid.
quid Paullo Apoſtolo? 631
quid ICto eiusdem nominis? ib.
eius vſus oſtenditur ib.
id diuiditur in voluntarium, iudiciale & neceſſarium 635 ſq.
Species hae definiuntur, & earum denominationum redditur ratio 636
neceſſarium quomodo ſubdiuidatur a nonnullis? ib.
an tria genera ſint iurisiurandi? ib.
id a muliere in Saxonia ſine curatore

ratore praestitum an valeat? I. pag. 875
Iusiurandum *quando a iudice decerni possit?* I. 647
eius frequentia perfidiae humanae indicium 632
elegans Senecae & Aeschyli de eo iudicium ib.
Iusiurandum *vniuersitati delatum a quonam praestandum?* I. 657
id de credulitate non praesidium reperit in iure Rom. 645
id delatum & intra 14 dies non praestitum pro deserto habetur iure Lubecens. 890
Iusiurandum *suppletorium an in iure Rom. praesidium reperiat?* I. 637
eius fundamentum an recte probetur ex fragmento Caii? 646
illud sex conditionibus deferri posse, statuit Mynsingerus 653
ei an locus sit, si per instrumentum semiplene probatum? 639. 655.
id veterum praxi repugnare, ostenditur ex Gellio 648. sq.
itemque ex loco Senecae 650
quid sit? 637
controuersia de eo inter Dd. 638
eius vsus in foro magnus 651
in Gallia speciali Regis iussu deferendum 652
id an semper petendum? 660. sq.
id caute deferendum 652
eiusdem tres comites fingunt Canonistae ib.
IVSTINIANVS *antiquitatis studium commendat* I. 485
is laicis interdicit habitum sacrum 19
IVSTINIANI *mutatio circa praescriptionis tempus* I. pag. 888
eius verba de testamentis 494
IVSTINVS Martyr: *locus eius de vestibus Christianorum* I. 3
Iustitiarius *quis?* II. 264
Quid si turbulenter & nulliter procedat? 333
An ipsi sententiam ferre liceat? 334
Ab eius sententia semper locus est adpellationi 335.
Vide Dominus, Subditus, Iudex.
Iuuenes *Romani quando ad honores promoti?* I. 792
IVVENTIVS CELSVS *quando vixerit?* I. 518
eius fata ib.
is perperam vocatur IVLIVS & IVBENTIVS 519
vnde nomen IVVENTII *tulerit?* ibid.
eius laudes ib. sq.
in philosophicis Stoicus, in iuridicis Proculeianus 525
eius calliditas in coniuratione aduersus Domitianum 526
eiusdem ad honores gradus ib.
is bis Consul fuit 527
eius in Consulatu collegae ib.
stemma eius exhibetur 520
patris eius merita in iurisprudentiam 521. 522. 523
eius natales & studia 523. sq.
eius Fragmenta laudantur ob puriorem latinitatem 524
eius philosophia & profectus in iurisprudentia 524. sq.
is quid scripserit? 530. sq.

IVVENTII

IVVENTII σύγχρονος *quis ?* I. pag. 530
quid notatu dignum in eius fragmentis ? 532

K.

Keine Henne fliegt über die Mauer : *paroemia haec vnde orta ?* I. pag. 409
Κυρίοι *cur dicti tutores Graeci?* I.829

L.

LABEO (Antistius) *laudatur* I.542
quomodo ad iurispr. studium se praepararit ? ib.
400 *volumina scripsisse fertur* 791
antiquitatum callentissimus habitus a Laelio Fel. 495
Lacedaemonii *ab Aristotele laudantur ob curam tenerae aetatis ciuium* I. 717
ii ad damnandum tardissimi erant 670
ii confessos vltro pro iudicatis habebant ibid.
id quod illustratur exemplo Pausaniae ib.
eorum testamentifactio liberior, quam Atheniensium erat 941. sq.
Lacernum *quid?* I. 26
Lacus, *quid de illis circa seruitutem?* II. 185
eorum discrimen a stagnis, 186
dicitur Lacuna magna, 187
eorum distinctio in duo genera, ibid.
Lacuum *variae definitiones,* II. p.203
LAELIVS Felix *ad libros Mucii notauit* I. 489
Lamina *aurea male tributa Iacobo* I. 62
Land. *huius vocabuli varia notio* I. 912
Langobardi : *apud eos seruus fugitiuus praescriptionem* 30. *annorum domino opponere poterat* I. 895
ii in Italiam pellecti 323
Längst Leib : längst Gut : *quid sibi velit haec paroemia ?* I. 602
Lapis *a monachis Romae inuentus superstitiose adoratur* I. 80
Lares *permarini* I. 340
eis aedem vouit L. Aemilius ib.
Lassi *quinam ?* I. 240
Latina *Ecclesia natalem Christi aemulatione gentilium consecrasse dicitur* I. 92
Laurentia *meretrix a Tertutio heres instituta* I. 508
Lectulo *adfixi vbi testari prohibeantur ?* I. 951
Legare *vocabulum legislatorium dicitur* I. 493
quid veteribus denotet ? ib.
Legare *olim dicebantur & ii, qui heredem instituebant* I. 490. 509. sq.
Legari *per vindicationem quaenam olim potuerint ?* I. 491
Legari *an omnia possint, quae per filiumfamilias & per seruos adquirimus ?* ibid.
Legata *relinquendi potestas variis legibus circumscripta* I. 515
Legata caduca *quid erant ?* I. 914
Legata *cur dari oportuerit* verbis ciuilibus *?* I. 512

Legatarius heres *in marmore apud Reinesium, quid sit?* I. pag. 510
Legatarum *rerum dominium quando transeat ad legatarium?* I. 491
Legati *vnde nomen acceperint?* I. 493
ii nauibus iniuste captis mittuntur eas repetituri I. 365
Legati *Procos. in prouinciis pupillis de tutoribus prospiciebant* I. 720
Legationes *adhibent Principes ad libertatem Commerciorum tuendam,* II. 125
Legatum *vindicationis quid?* I. 511
quid damnationis? ib.
quid per praeceptionem? ib.
quid sinendi modo? ib.
quid caducum? 919
Legatum *imperatiue erat relinquendum* I. 512
Legatum *cur nec falsa caussa, nec falsa demonstratio peremerit?* ib.
id graeca lingua scriptum non valebat ib.
Legatum *conditionale filio relictum patri adquiri non potest die eius nondum cedente* I. 491
Lege *Decemuirali Pop. Rom. omnem facultatem suam* νομοθετικὴν *in quemlibet patremfamilias transscripsit* I. 501
Lege *Aelia Sentia manumittendi modus terminatus ab Augusto* I. 512
Lege *Iul. Pap. Popp. cautum ne quis sponsam decenni minorem haberet* I. 843
quomodo haec dispositio intelligenda? ib.
Lege *Regia quid populus in principem contulerit?* I. 500
Lege *Atilia quid cautum?* I. 719
Lege *Iulia & Titia quid cautum* I. pag. 719
Lege *Papiria quid?* I. 500
Leges *XII. Tab. a Graecis petiere Romani* I. 264
secundum eas fratribus & sororibus nihil debebatur ex hereditate, ne quidem liberis ib.
eae collegia opificum in vsum reuocant 381
an maximam partem ex iure Attico descriptae? 826. sq.
earum fragmenta qui seruarint? 827
eae κατ' ἐξοχὴν *leges dictae* 667
Leges *ciuiles cuiusque reip. fini populique genio sunt attemperandae* I. 548
Leges *Normannicae a quonam dictae?* I. 859
Leges *publicae a Christianis seruabantur* I. 2
Leges *Atheniensium quinam auctores explicarint?* I. 827
Leges *Burgundica & Wisigothica an prorsus ex iure ciu. petitae?* I. 852. sq.
Leges *Germ. de Re Nummariâ saluberrimae.* II. 53
Leges *variae de seruitutibus explicatae* II. 183. &c.
Leges, *libertatem commerciorum tuendi modus,* II. 114
Legi *Decemuirali de testamentifactione cur additum* SVAE REI? I. 503
de hoc Noodtii sententia ib.
Legibus *decimariis sublatis mariti vxoribus vsumfructum bonorum immobilium legare solebant* I. 592
Legibus *de successione intestatorum non nisi noua lege poterat derogari* I. 500

Legibus *vestiariis cur opus fuerit Clericis Occidentalibus*, I. pag. 19
Legis *XII. Tab. de testamentifactione variae lectiones* I. 492. sq.
ea quomodo scripta a Decemuiris? ib.
Legis *CXX. ff. de V. S. inscriptio & variae lectiones*, I. 486
Legis *Burgundicae verba allegantur* I. 597
Legis *Iul. de Maiest. quae poena?* I. 396
Legis *actionum inuentores quinam?* I. 434. 504
Legitima: *ad eam fratribus & sororibus, persona turpi instituta, adimplendam, noua actio inuenta* I. 297
quibus ea debeatur iure Rom.? 970
quibusnam iure Germ. ib.
Legitima *agnatorum tutela Graecis suspecta* I. 717
Legitimi *tutores qui iure Rom.?* I. 733
Legum *Romanarum contemtus* I. 420
in eius caussas inquiritur ib.
Legum *Germanicarum editores* I. 598
Legum *multitudo, quid, obseruante Platone, innuat?* I. 432
Leib an Leib, Gut an Gut: *qualis haec paroemia?* I. 593
Lenae & *lenones ex hereditate nihil capere poterant iure Rom.* I. 285
Leo *Imp. collegia heredes institui posse, sanxit* I. 402
Leuis *notae macula quomodo distinguatur a turpitudine?* I. 285
de ea doctrina vulgaris 294
Leuiter *notati quinam?* I. 288. 290
Leuterationes & oberleuterationes, II. 24. 29
Lex *Aelia Sentia* I. pag. 283
Lex *Agraria Hebraeorum quid disposuerit?* I. 939
Lex *Arcadii & Honorii circa insignia nauium* I. 356
Lex *Atilia quando lata?* I. 719
Αξιωσις IX. ff. ad L. Rhodiam de iactu, quid ex ea demonstretur? 311
Lex *Baiuuariorum quando & a quo compilata?* I. 598
Lex *Falcidia: quid ea cautum?* I. 515
Lex *Iulia de vicesimis hereditatum quid disponat?* ib.
Lex *Caducaria quid?* ib.
Lex *Langobardica: in ea expressiora tutelae maritalis vestigia occurrunt* I. 854
Lex *Pap. Poppaea ad locupletandum aerarium comparata erat* I. 291
haec quomodo describatur ab Horatio? 282
quando & a quonam lata? ib.
cur Iulia & Papia dicta? ib.
quid ea cautum? ib.
poena ex hac lege 284
Lex *Solonis de tutela nuptarum peruersa a Sam. Petito* I. 829
Lex *Scribonia quid circa praescriptionem seruitutum mutarit?* I. 921
Lex *Vectibuliei ad prouinciam porrecta* I. 528
Lex *Voconia feminas hereditate excludebat* I. 515
Lex *cum prologo absurda videtur Senecae* I. 512
Lex 4. *C. de edendo semiplenae probationi aduersatur* I. 643
Lex *vn. C. de Caduc. toll. a Iustiniano abolita* I. 515

Lex 27. *C. de inoff. test. a Triboniano interpolata* I. pag. 258
longa eidem lacinia adsuta ex L. 3. C. Theodos. de inoff. test. 259. sq.
eius explicatio 262
an ea noui quid sanxerit Constantinus M. 264
Lex *I. Cod. de Vet. Numism. potest. Eius explicatio. Vid.* Differt. XXIX. per totam. II. 36. &c.
Liber *magnus magnum malum videbatur* Callimacho I. 928
Liberi *a matre vsufructuaria alendi elocandique* I. 625
ii iure Rom. ratione patris erant res, ratione aliorum personae I. 503
ii ritu mancipationis a patre vendebantur ib.
ii poterant vindicari ex iure Quiritium ib.
Liberi *naturales, seu spurii Romae tribu non mouebantur* I. 299
Liberi *ex rapta procreati ad quem pertinuerint?* I. 853
Liberi *mortuo patre fiebant capita libera iure Rom.* I. 513
Liberi *praecoces an macula laborent?* I. 303
Liberi *Romae adductius regebantur, quam Athenis* I. 509
Liberis *non extantibus quid obtineant vxores ratione hereditatis iure Hamburg.?* I. 613
Libertas *non vna olim omnium* I. 290
Libertas *Commerciorum*, II. 110
Vide Commercium.
Libertates *dandi facultas quibusnam legibus circumscripta?* I. 515
haec in testamento ex XII. Tab. competebat 512
Libertatis *fauor apud omnes gentes maximus* I. 904
Liberti *apud Rom. alii ciues, alii Latini, alii dedititii* I. 242
Liberti *veterum Germanorum aequiparantur hodiernis rusticis* I. 248
Libertinas *vxores ducere non licebat ante L. Pap. Popp.* I. 282
Libertini *in Germania quinam?* I. 301
iis quo ad successionem aequiparantur peregrini a Friderico ib.
Libertorum *apud Germanos conditio* I. 242
Libri *opificum an aeque priuilegiati ac codices mercatorum?* I. 578
Libri *decoctorum quando probent?* I. 567
an creditores ex iis probationem debiti aduersus tertium petere possint? ib.
Libri *publici in Germania ex parte cum tabulis censualibus Romanorum comparari possunt* I. 925
illorum praescriptio secundum ius Lubecense ib. sq. *&* *Hamburgense* 926.
quando & quamdiu quae in hos libros relata sunt, impugnari possint? ib. sq.
Libripens *in testamentifactione per aes & libram requirebatur* I. 505
Librorum *mercatorum requisita* I. 561
Licitis *collegiis qui accedere potuerint?* I. 397
Lictores *cur Romae leuiter notati visi?* I. 301
Linea *feminalia lumbis adstringebant Orien-*

Orientales I. pag. 30
quomodo vocentur ea Hebraeis & Graecis? ib.
Linea *an de hodierno* Ephod *recte explicetur?* I. 23
Liquamen *seu* Garus, *quid?* I. 323. II. 100
Lis *inficiando quibus in caussis crescat iure Rom.?* I. 686
Lites *non oportet esse sempiteras, at caussae tamen accuratae cognoscendae:* II. 2
Litterae S. VIAR. *ex iis nouum Sanctum exsculpunt Hispani* I. 80
Litterae *Graecae cum latinis olim eiusdem figurae* I. 87
Litterarum *natalitiarum origo* I. 412
Litterarum *Gothicarum origo* I. 84
Litteras *cambiales qui accepit alio loco offerendas quomodo vocetur?* I. 446
Litteratae *vestes Apostolorum* I. 76. sq.
quaenam litterae in iis conspiciantur? ibid.
Litteris *cambialibus agnitis, an exceptioni locus?* I. 444
LIVIVS; *quid in eius stilo a nonnullis desideretur?* I. 708
eius locus insignis explicatur 498 sq.
Locatio *Conductio Iurisdictionis. Vid.* Differt. XXXIII. per tot. II. 222. &c.
An illa ex principiis iuris Rom. sit licita? ib.
Locatio *iurisdictionis ex iuris Germ. principiis,* II. 250. seqq.
An regulis prudentiae satis conueniat haec locatio conductio? 272
Vide Iurisdictio.
Locatoris *iurisdictionis obligatio.* II. pag. 267
Vide Iurisdictio.
Lombardi *& Coracini Iudaeis aequiparati* I. 561
Lombards Hauffer *quid?* ib.
Longi *temporis praescriptio quando a Romanis inuenta?* I. 888
ad quas res ea pertinuerit? ib.
ea ignota iure Lubecensi 890
LOTHARII *I. stirpe extincta, Lotharingia inter Germanorum & Francorum Occidentalium consilia fluctuabat* I. 759
Lotharingia *olim regnum* I. 757
Arnulfus quo iure id acceperit a Carolo Crasso? ib.
archiducatus 769
Lotharingiae *Palatinatus cur ad superiorem Rhenum migrarit?* I. 765
Lotharingiae *inferioris potentia* I. 771
ex ea nati Ducatus Limburgicus, & Brabantinus 772
eius Regum auctoritas in eligendo Rege Germanorum 766
Lotharingiae *superioris praerogatiuae* I. 773
eius nexus cum Imperio ib.
eius amplitudo & opes 770
ex ea nati primo duo Ducatus ibid.
postea plures 770. sq.
Lotharingiae *Duces cur Marchisi dicti?* I. 774
eorum tituli & insignia honoris ibid.
quali archiofficio in coronatione Ottonis I. functi sint? 769
Lotharingiae *Regni Palatium quodnam?* I. 762

Lotharin-

Lotharingiae *veteris magnitudo & nominis ratio* I. pag. 756
Lotharingiae *nomen cur adfectarit Dux Brabantiae?* I. 772
Lotharingiae *familiae splendor* I. 775
ea eiusdem cum Habsburgica originis ib.
Lotharius *Imp. in fratrum regna imperium adfectauit* I. 758
Lubecae *cur annalis praescriptio obtineat?* I. 890
ibi quando exspiret actio iniuriarum? ib.
ibi quo casu rata sint testamenta reciproca inter coniuges? 955
Lubecense *ius ex Susatensi desumtum* I. 892
eius aequitas 882
Lubecenses *inter & Danos de commercio lites* I. 317
Lubecensium *statutorum conditores an ius Rom. ante oculos habuerint?* I. 891
eorum priuilegia I. 899. sq.
LVCAE, *Euangelistae, locus de censu* I. 93
an per eius verba: πᾶσαν τὴν οἰκουμένην: sola Iudaea intelligatur? ib.
quemnam censum cum natalibus Christi coniungat? 97
eum conciliare studet Baronius cum scriptoribus profanis in materia de natiuitate Christi 100
LVDOVICVS Pius *Germanis testamentifactionem a Car. M. ademtam restituisse fertur* I. 943
eius verba de tutoribus pupillis constituendis 723
LVDOVICVS XIV. *Rex Galliae foedus maritimum cum ciuitatibus Hanseaticis iniit.* I. pag. 345
LVDOVICVS Germanicus *quasnam prouincias vini caussa emerit?* I. 756
Luminum *seruitus*; II. 215
LVPI (Christiani) *coniectura de palliis Episcopor. Orient. refutatur* 75. seq.
Lusatia *superior: ibi maritus pro vxore postulaturus non indiget magistratus confirmatione* I. 872
LYCVRGVS *emtionem venditionem rerum fundi plane inhibuisse fertur* I. 887
quosnam e rep. proscripserit? 539
eius leges circa peregrinationes ciuium & exterorum cum his negotia 317
LYDVS (Io.) *an philosophus semichristianus?* I. 212
LYNKERVS *an matri vsumfructum in bonis illegitimorum recte adscribat?* I. 588

M.

MACARIVS, *Episcopus Hierosolymitanus, veste sacra donatus a Constantino M.* I. 17
MACRINVS *Imperator quid imitatus sit in Marco?* I. 137
Macula *leuis notae: de ea doctrina vulgaris* I. 294
qui hodie ea laborare dicantur? 295
olim latius patebat, quam nunc 296

Maculae

Maculae *leuis notae effectus* I. p. 297
qui ea laborant ad quasuis dignitates inhabiles censentur ib.
quinam ea notati apud Rom.? 298
ea ab infamia recte discernitur ib.
errores Doctorum circa naturam huius maculae ib. sq.
eius definitio immutanda 300
ea haeret liberis praecocibus 303
quid de effectibus, quos Doctores ei tribuunt, sentiendum? 304
responsum Facultatis Iurisd. Halens. ad quaestionem hanc maculam concernentem 305
MAECIANVS (Volusius) *ICtus, Salu. Iul. discipulus* I. 811
Magistratus *in Germania etiam non rogati tutores constituunt* I. 739
eorum tutela superior non semper a iurisdictione promanat. 731
ea Romae ignota initio 718. 720
Magistratus *Carthagin. & Rom. quomodo vocabantur,* II. 252
Magistratus *domestici,* II. 325
Maiorennitas *in Germ. a curatela non ipso iure liberat.* I. 742
MAIORIS (Io. Dan.) *de praestantia numorum iudicium* 78
Mancipia *Christiana comparare cur Iudaei prohibeantur?* I. 325
Mandati *defectus an possit suppleri iureiurando?* I. 659
Manichaeorum *origo* I. 224
Manipulus *quid Latinis?* I. 14
quid Pontificiis? ib.
Mann-Recht *quid iure Germanico?* I. 897
Manu sexta septimaque iurare *quid?* I. 631
Manumissio*: ritus in ea obseruandi* I. p. 423
formula: Hunc ego hominem liberum esse volo 424
Marcae *signa mercatorum* I. 355
Marchia *Brandenburgica*: *ibi non obtinet tutela maritalis* I. 868
quo casu ibi feminae curator detur? 869
Marchisi *cur dicti Lotharingiae Duces?* I. 774
MARCI, *Euangelistae, indumenta* I. 75. sq.
MARCI ANTONINI *libri εἰς ἑαυτὸν* I. 121
is an sapiens praedicandus, ib.
MARCIANVS, *cur & sub quanam poena Barbaris arma vendi noluerit?* I. 324
Mare, *de eius dominio variae lites* I. 311
auctores de hac materia recensentur ib. seq.
eius dominii effectus 313. 315
MARIANVS SCOTVS *nihil memorat de resuscitatione* Materni I. 43
Maritalis *tutelae effectus in Germ.* I. 865
Mariti *potestas in vx. qualis in Saxonia?* I. 874
qualis alibi? 876
eo mortuo quis tutelam viduae consequatur in Saxonia? I. 857
quomodo hodie vxoris curator fiat in Saxonia? 871
Maritus *an de fructibus dotis disponere possit?* I. 491
si de reliquis rebus vxoris dispofuerit, & haec res suas esse contendat, cui incumbat probatio?

batio? I. pag. 491
Maritus *an non aliquando iure Rom. vxoris tutor, vel curator fuerit, quamuis non legitimus?* I. 841
vxoris nomine in Saxonia in iudicio sine curatorio, vel cautione de rato non admittitur I. 870
MARSILIVS Ficinus, *philosophus ad paganismum procliuior* I. 223
eius doctrina de immortalitate animae & *pactum cum* Mich. Mercato ib.
MARSILIVS de Menandrinis *Ludouici Bau. Imp. contra Papam defensor* I. 750
eius studia ib.
Martyrum *erae inuentores quinam?* I. 82
MASII *dissertatio commendatur* I. 74
Mater *vsufructuaria liberos alere & elocare tenetur* I. 625
an iure Rom. potestate in liberos gaudeat? 587
an in spurios? 588
Mater *vsufructuaria ad inuentarium conficiendum tenetur* I. 618
quid in eo recensendum? 620
Mater *an filiabus vitam monasticam electuris dotem debeat?* I. 626
an aes alienum soluere teneatur? 623
an omnes fructus percipiat? 616. sq.
dispositio iur. Lubecens. ea de re inconcinna Statuto Hamburgensi 617
an ea ad cautionem obligetur? 620. sq.
ICti quinam id negauerint? 621
Mater *an possit alienare?* I. p. 621
an vsumfructum testamento relictum amittat ob secundas nupt.? 593
quo casu non vtatur fruatur bonis liberorum? 615
quid si initio frugalis, successu temporis bona abligurire inceperit? ib.
Mater *boni viri arbitratu non vtens fruens, an statim vsufr. priuetur?* I. 597
Materna *potestas fundamentum vsusfructus, quo matres gaudent in Germ.* I. 609
MATERNI *resuscitatio inter fabulas referenda* I. 441
eius conditorium vbi ostendatur? 49
is a Petro Treuirim missus 40
mortuus in itinere Petri virga pastorali suscitatus ib.
Matresfamilias *quaenam vxores dictae?* I. 834
Matri *vsufructuariae an rationes reddere incumbat?* I. 622. sq.
quo casu ei constituatur vsusfructus iure ciu.? 689. sq.
Matronae, *osculis & spe futuri matrimonii a iudice ad confessionem parricidii adactae exemplum* I. 689
MAXIMI Tyrii *& aliorum, qui physiognomiae nihil tribuunt, argumenta expenduntur* I. 148. seq.
MAXIMILIANI I. *contentiones cum Ioanne, Danorum rege* I. 317
Mecklenburgicum *instrumentum torturae genus* I. 691
Medeae *querela, quod auri adulterini signa dentur, non hominum* I. 131
MENENIVS

MENENIVS Agrippa *opifices inutiles censet reip. Rom.* I. pag. 380
Mensam *argentariam an seruus iure Iustinianeo exercere potuerit?* I. 555
Mentis *cum corpore arctissimum commercium demonstratur* I. 149
Mercatores *honoribus adficiendos esse suadet* Xenophon I. 549
eorum aduersariis an aeque fides habenda ac codicibus eorum? 562
an eorum libris, qui foro cesserunt? 564
eorum libros quales esse oporteat, si probare debeant? 561
eorum collegia duo instituta Romae 384
horum vnum Mercuriale, *alterum* Capitolinum *audiebat* ib.
eorum codicibus veterrimo iure credebatur, si libri creditorum cum libris debitorum conspirarent in expensilatione 554
id quod probatur variis testimoniis ib.
an eorum libri semiplene probarint, quorum negotiatio publicam caussam non habebat? 548
eorum priuilegiis indigni decoctores 550
Mercatura *pluribus gentibus suspecta* I. 547
eam reip. prodesse, probatur, & ad obiectiones respondetur 548
cur ea priuilegiis opus habeat? 549
quinam de ea scripserint? ib.
feminae eam exercentes, an obligentur sine curatoris consensu in Saxon.? 875
eam multi e rebuspublicis excluserunt I. pag. 546
id illustratur exemplis Hebraeorum & aliarum gentium ib.
De Mercatura *scriptores*, II. 80. sq.
Merces *vetitae iure Canonico* I. 327
quas ad hostes deferre, nefas habeatur, hodie variis conuentionibus explanatum 328
quarum negotiatio inter ipsos ciues Rom. prohibita? 324
quarumnam negotiatio vetita fuerit iure Rom. ratione exterorum? 322
Merces *illicitae, si non a domino, sed magistro nauis naui sint impositae, quid iuris?* I. 344
Merces *licitae naui impositae an cum illicitis fisco cedant?* I. 348
Merces *hosti destinatas esse, vnde diiudicetur?* I. 352
eas hostium esse proprias vnde pateat? 354
earum si neglecta professio, an ipsa nauis in commissum tollatur? 341
earum iure Germanico vetitarum catalogus 330
MERILLIVS (Em.) *an recte putet, feminas olim Romae non in scriptis testari potuisse?* I. 954
exempla in contrarium adferuntur ibid.
METHODII *reuelationes sunt suppositiae* I. 22
METROCLIS *sententia de solida eruditione comparanda* I. 541
MICHEAS (Propheta) *ab eo fit mentio vestium Iudaeorum* I. 31

Milites *quinam in procinctu esse dicti?* I. pag. 498
cur eorum testamenta rata habuerit populus tacito suffragio? ib.
cur exclusi collegiis? 398
anne tenuioribus quidem accedere potuerint? ib.
eorum priuilegia circa testamenta 496
Militia; *in ea non locus erat opificibus, nisi in re trepida* I. 383
Militia *veterum Rom. selecta non erat mercenaria* I. 379
Militia *forensis ad maiora nitentibus olim magno adiumento erat* I. 526
Militiae *emi & vendi possunt,* II. 248
MINERVA *cur in Imperatorum numis vocetur* COMES AVG. II. 134
MINICIORVM *stemma* I. 815. sq.
Ministeriales *Francorum varii generis recensentur* I. 408
Minorennes *an possint cambiare?* I. 459. sq.
Minoribus *inuitis curatores dari non poterant* I. 740
quomodo ad eos petendos adacti? ib.
Minorum *iure gauisa collegia* I. 401
Missam *sibi reperiisse visus est Peirescius in numis Constantini M.* I. 80
Mitrae *Episcopalis antiquitas vnde adferatur a Baronio?* I. 53
ea non ab Apostolis deriuanda 69. sq.
Mobilia *& immobilia ius Lubecense vno eodemque tempore praescribit* I. 905
MODESTINVS (Herennius) *quis fuit?* I. 709
eius libri ad Mucium 489
MOLINAEVS *refutatus a Desiderio* Heraldo I. p. 235
Monachi *tonsura sanctitatis famam sibi conciliant* I. 19
ii pallium philosophicum qua occasione sumserint 6
Μονάρχαι *dicti sunt à Iosepho Hebraeorum iudices,* II. 252
Moneta: *De eius reductione ad iustum pretium,* Exerc. XXVIIII. per totam, II. 36. seqq.
De re monetaria decretum a variis circulis editum, 62
Muntz-Fuss, *de hac norma, vide suo loco.*
Monetae *etymologia,* II. 134
Monetagium *quid in Normannia?* I. 860
Monetarii, II. 54. 56.
Monimenta *antiquiora era Christi signata suppositiitia sunt* I. 83
Monimentum *Ancyranum census illustrat.* I. 95
quid in eo reprehendat Casaubonus? ibid.
confirmatur a Suetonio 96
Monopolium, *eius origo,* II. 93
Morbus *Herculeus comitia olim vitiabat* I. 422
Mores *veteres Germaniae sensim sensimque exoleuerunt* I. 232
Mors *corporis. de ea euitanda consilium iniens Anglus quidam* I. 128
Mortis *caussa donatio inter pactum & vltimam voluntatem fluctuat.* I. 878
Motus *corporis a loco ad locum a mente determinatus quo ordine fiat?* I. 139. sq.

Mucianae

Mucianae *cautionis inuentor quis?* I. pag. 487
Mvcivs (Q.) Scaeuola *non confundendus cum illo, cui* Auguris *nomen est* I. 486
eius honores ib.
occisus a Damasippo quodam 487
quomodo vocatus a Velleio Paterc. & Cic.? ib.
eius domus totius ciuitatis oraculum ib.
inter eius discipulos & Cicero erat ib.
is scripsit libros XVIII.iur. ciu. ib.
an sint iidem cum libro ὅρων? 488
eius libros commentario illustrauerunt Ser. Sulpicius, Laelius Felix & Herennius Modestinus 489
is Caii Aquillii Galli praeceptor 783
is laudatur ob insignem eruditionem 784
Muciorum *stemma genealogicum* ib.
Mulier *an iureiurando illationem dotis probare possit?* I. 653
Mulier *in Gallia testatura auctoritate mariti opus habet* I. 879
Mulier *in potestatem mariti redacta capite minuebatur* I. 825
Mulier *sui iuris, quae non in manum conuenerat, in quorum tutela fuerit?* I. 835
quid si filiafamilias esset? 836
Mulier *in Saxonia fundum alienare nequit ob vsumfr. marito competentem* I. 874
ei condictionem indeb. concedunt Dd. si se inconsulto marito obligarit I. pag. 874
Mulieres *in iusto connubio viuentes, vel in manum conuenerant, vel in matrimonium iure Rom.* I. 834
cur in testamentis testes esse nequeant? 507
Mulieres *Germanicae maritos suos, in bello constitutos, sequebantur* I. 609
eae iure Germ. vet. confessione sua sibi haut nocebant 682
Mulieres *Christianae sapienter viuebant* I. 193
Mulieres *Atticae nihil, siue in iudicio, siue extra illud valide agebant, inconsulto tutore* I. 828
testimonia auctorum adferuntur ib.
eae legari poterant iure Attico 830
exemplum Demosthenis vxorem suam Aphobo legantis ibid.
earum tutela quando ad Archontem redierit? 831
eae in legitima virorum suorum tutela erant 823
Mulierum *seruili amore bacchantium poena* I. 291
Mulieres *quae in manum non conuenerant, auctore tutore heredes scribere poterant* I. 502
Mulieres *in scenam prodeuntes infamia notabantur* I. 287
Mulieres *corpore quaestum facientes matronalem habitum deponere cogebantur* I. 289
Mundeburdi *qui apud Francos?* I. 723
Mundium *tutelam significabat vet. Germ. Pop.* ib.
Municipales *quaedam ciuitates in Germania*

mania iure constituendi tutores gaudent I. pag. 731
vnde ipsis haec facultas competat? ibid.
Munimenta, *ad libertatem commerciorum vtilia*, II. 123
Muntz-Fuss, *norma circa monetam*, II. 66
ea attemperanda auri argentique pretio. 68
Ob diuersitatem pretii norma haec aliquoties mutata, 73
Qua rite constituta cogitandum est de surrogato, 77
Munz-valuation, II. 55
Landmunzen, Heckemunzen, 54. 61. 74. 77
Muntze brechen, 65
Musagetes, *quid significet & cuius cognomen fuit*, II. 136. 160
Mutuum: *formulae, quibus ex eo agentes vtebantur Romani* I. 434. sq.
ex eo conuenti quo casu creditoribus vincti traditi per leges XII. Tab. 668
MYNSINGERVS *quot conditiones desideret ad delationem iurisiur. supplet.?* I. 653
quasnam caussas id respuere doceat? 658. sq.
Mysteria *Christianorum sacratissima* I. 193
Mysterium *an quaesiuerint antiqui in vestibus sacris?* I. 18

N.

NAITONVS *Pictorum rex; epistolae a Ceolfrido, Abbate, ad eum scriptae fit mentio* I. 36
is Clericos in coronam tondi iubet I. pag. 36
Nasiraeorum *mores circa tonsuram* I. 37. sq.
Natalis CHRISTI: *quantum temporis inter eum & obitum Herodis M. intercesserit?* I. 92
eum esse VIII. Kalend. Ianuarii, statuit Ecclesia Occidentalis ib.
an ex historia censuum, Augusti & Praesidum Syriae possit illustrari? 93
Natiuitatis CHRISTI *era cur hodienum tam obscura?* I. 82. sq.
Naue *capta an merces licitae vna cum illicitis in commissum cadant?* I. 348
id quidam ex iure Rom. adfirmant ib.
a nauibus imperantium bellicis, cui praeda cedat? 356
publicata, an scapha eximatur? 343
fisco addicta, sub hasta omnia venduntur 362
quis hoc casu protimiseos iure gaudeat? 363
Nauem *communi nomine qui refecit, eam in solidum obtinet* I. 341
ad eam reficiendam qui credidit pecuniam, praelationis iure gaudet ib.
Naues *hostium, si merces amicorum contineant, quid iuris?* I. 349
Naues *amicorum, si hostium mercibus sint onustae, quid tum?* ib.
Naues *hodie, quamuis magna earum priuilegia, saepe ob merces vetitas capiuntur, & pro commisso tenentur* I. 342

Naues *quae reuerentiae signa sibi inuicem hodie exhibent, non ignorarunt Romani* pag. 334

Naues *a fisco occupatae* Prisen *vocantur* I. 338

hinc loquendi mos : vor gute Prisen erklären 339

Naues *captae an statim in commissum cadant ?* I. 360

Naui *impositas res hostium esse, vnde possit cognosci ?* I. 352

Nauibus *iniuste captis, quomodo procedendum ?* I. 365

Nauium *& nautarum permulta priuilegia in iure Rom.* I. 340

Nauium *pro commisso occupatarum pretium an ab adsecuratoribus restituendum?* I. 363

Nauium *hostilium signum* die Flagge I. 355

Nautica *gens* indomita *dicitur apud Euripid.* I. 360. sq.

Nazaretha : *ibi non erant sacerdotes* I. 60

Negotiandi *ius dare ac adimere quibusdam Princeps potest,* II. 92

Negotiatio *qualium mercium iure Rom. vetita fuerit ratione exterorum ?* I. 322

Negotiationis *collybisticae hodiernae rigor.* I. 444

ea Romanis fuit ignota. ib.

NERATIVS Marcellus *quomodo* Celsi *collega dici possit ?* I. 528

Neruii *mercatores ad se excurrere, cur non passi sint ?* I. 547. sq.

populus cisrhenanus 315

NICETA Paphlago *: ab eo excogitatum pallium Iacobi* I. 54

Nicotianam *herbam an hostibus subministrare liceat ?* I. pag. 329

Nimbus *capitibus Imperatorum adpictus* I. 71

Nobiles *Germ. pupillis in pagis suis tutores constituunt* I. 732

eorum iurisdictio patrimonialis non a principibus in eos est translata 238

Nobilium *Romanorum studia* I. 784. sq.

Nomen *in delectibus militum ac censibus, boni ominis caussa primum eloquutum* I. 800

NOODT (Ger.) *laudatus* I. 503

NORISII (Henrici) *merita in studium numismaticum* I. 82

Normanni *origine Germani* I. 723

Noui *operis nunciatio iactu lapilli peragebatur* I. 425

Nuditas *hominis velanda ob pudorem naturalem* I. 2

Nullitatis *querela,* II. 22

NVMA *regnum oblatum respuens, quomodo ad id suspiciendum fuerit admonitus ?* I. 377

is opificibus quaestum permisit, eorumque collegia instituit 371

quot collegia instituerit ? 372

quid eum mouerit ad eiusmodi corpora stabilienda ? 377

Numi *Regis* Agrippae *quam plurimi extant, quid in eis conspiciatur ?* I. 90

Numi *necessitas,* II. 37

De Numorum valore conseruando 39

De Numis Principum non detrectandis, 42

Quinam dicantur distrahere Numos ? 43

Poena eorum qui probum numum reiecerint,

reiecerint, II. pag. 47
Numi *: de improbis Numis reiiciendis*, 49
Rom. iudicium de Numorum bonitate, 51
In magnis Imperiis Principum a subditis non reiiciendi, 52
An idem in Germania seruetur? Leges Germ. de re numaria, 53
Saepe Numi in Germania ad iustum pretium reducendi, 55
Numorum emendatio & reductio ad iustum pretium requirit morbi cognitionem, 64
Statuenda norma der Muntz-Fuss *vocata*, 66. *Vide supra hanc vocem*
Cur Minerua in Numis Imp. vocetur Comes Aug. 134
De Numi inuentione egregius Salmasii locus, 279
Vide Moneta.
Numinis *celebratio a ratione non abhorret* I. 202
Numismatum *medii aeui delineatores recensentur* I. 85
Numorum *praestantia & auctoritas ostenditur.* I. 78
eorum vsus in Hist. Eccles. 80
in eis explicandis saepe ineptiunt Pontificii ib. sq.
in primis Hispani & Galli ib. sq.
Numularii *argentariorum priuilegio gauisi* I. 556
Numus *Bracteatus* Bernardi, *Ducis Saxoniae* I. 85
Numus *Herodis Antipae describitur* I. 86
νοθείας absoluitur 87
antiquitas eius patet ex littera L. *pro* Λ. *posita* I. pag. 87
ex eo demonstratur auspicium regni Herodis 88
Numus *Theodosii non habitum sacerdotalem, sed consularem exhibet* I. 71. 80
Numus *quidam Constantini M. suppositius* I. 84
Nundinae *quibus exercere prohibitae ab Imperatoribus Honorio & Theodosio?* I. 324
Nuptiae *an patriam potestatem finiuerint iure Rom.?* I. 836
de eis nihil cautum Legibus XII. Tab. 433
ritus antiqui, quibus contractae ibid.
Nuptiae *secundae Romanis odio dignae* I. 590
Nutus *an sufficiat ad confessionem in criminalibus?* I. 695

O.

OBligatio *correalis qua ratione vitiet cambium?* I. p. 467
Obligatio *cambialis solis ex litteris nascitur* I. 452
Obligationes *& actiones a Iudaeo aduersus Christianum emere prohibitum* I. 331
Octroyen *quid?* II. 116
Oculatum testem plus, quam decem auritos valere, *dicunt Pragmatici* I. 645
Ominis *mali obnunciatio testamenta olim irrita faciebat* I. 507
Omophorium *inter Iacobi indumenta a quibusnam referatur?* I. 53
De Omophorio Nicetae Paphlagonis & Syncelli,

& Syncelli, fabulae I. pag. 65
Ομόπλοιαν *Graeci vocabant naues consociatas* I. 358
Oneris *ferendi seruitus*, II. 194
Opifices: *an eorum codicibus priuilegium adplicandum, quod mercatorum libris tributum?* I. 578
ii Francorum temporibus non alii erant, quam serui 406
ii ignobiliores habiti apud Aegyptios & Lacedaemonios 369. sq.
iis quaestum permisit Numa 371
eorum conditio Romae semper parum honorifica fuit 383
quo casu iis in militia locus? ib.
Opificia: *circa ea magna mutatio accidit Saec. XI.* I. 407
ea addiscere cur quorumdam opificum filiis nefas fuerit? I. 412
Opificia *olim nulla erant Germanis* I. 405
ea cur olim non permissa? 368. 386
Opus *nouum nunciaturis quid factu opus fuerit?* I. 425
Orarium *vox recentior* I. 14
id ferre non oportere ministrum, statuit Concil. Laodicenum 18
Ordinatione *politica de an.* 1675. *quid caueatur ratione tutelae?* I. 730
Ordines *sacri a leuis notae macula laborantibus suscipi nequeunt* I. 296. sq.
Orientales *tria vestimenta gestabant* I. 30
vestimenta haec recensentur ib. sq.
ORIGENES *in Christianae religionis principiis instituit* Iuliam Mammaeam I. 154
ORIGENIS *testimonium non pertinet ad habitum sacrum noui testamenti* I. pag. 22
ὅρος *quid ICtis?* I. 488
ὡσεὶ: *particulam hanc cum latitudine sumendam in interpretando Lucae textu, nonnulli putant* I. 103
OTTO M. in *diplomatibus quibusdam se Regem Lotharienſium & Francigenum vocat* I. 757 sq.
OTTONIS *Bauari factum quid probet ratione iurisdictionis patrimonialis?* I. 238

P.

PACII (Iul.) *lectio L. CXX. de Verb. sign. omnium optima* I. p. 486
Pacta, *ne naues vna cum mercibus fisco vindicentur* I. 347
qualia Hispanorum & Belgarum ib.
it. Gallorum & ciuitatum Hanseaticarum ib.
Lusitanorum & Belgarum 348
Pacta *successoria cur non permissa apud Rom.?* I. 500
Pacti *super delicto priuato infamia notantur a Praetore* I. 702
Paedonomon *quem vocarint Spartiani?* I. 717
Paganae *superstitionis decrementum* I. 192
Pagani *philosophi qua ratione ad veritatem Christianam peruenerint?* I. 193
Paganos *sacerdotes quis ad semichristianam philosophandi methodum sit cohorta-*

cohortatus? I. pag. 192

PAGI (Ant.) *industria in studio numismatico laudatur* I. 82

Palatia *plura olim erant in singulis regnis, quae recensuit Mabillonius* I. 760

Palatinatus *Lotharingiae cur ad superiorem Rhenum migrarit?* I. 765

Palatinorum *Comitum ad Rhenum sedes* I. 764

Pallium *linteum* Iacobo *tribuitur ex cerebro* Hegesippi I. 62

id ad ἀσκήσιν primorum Christianorum pertinebat 8

Pallium *Tertulliani: an recte in eo quaerant Christianorum habitum?* I. 6

id vestis Graecorum 3

cur habitus sacer *vocetur?* 8

Pallium *philosophicum: priuatus ob id sacerdotio. Eustathius Ep. Sebastenorum* I. 18

Pallor *non semper timiditatis signum* I. 138

Pannorum *genera quaenam prohibita iure Germ.?* I. 331

Papa *quibus artibus imperium in orbem Christianum sibi vindicauerit?* I. 748

eius infallibilitas in dubium vocata a Io. Semeca, Praeposito Halberstadiensi 750

cur is a baculo pastorali abstinere dicatur? 47

origo huius fabulae ib. sq.

Broweri ea de re argumenta. 48 seq.

Paraphernalium *bonorum administratio iure vet. non nisi ex pacto ad maritum pertinebat* I. 845

Paraphernalium *bonorum vsumfr. ignorant iura Rom.* I. pag. 866

Parentum *vitium in quantum liberos leui nota adsperserit apud Rom.* I. I. 299

Paroemia: Die Aemter und Zünffte müssen so reine seyn, als wenn sie eine Taube gelesen hätte, *vnde nata?* I. 412

Parthi *&* *alii populi perdomiti* I. 7

Partiarius legatarius *quis dicatur?* I. 510

Passeporti *ostendendi magistris nauium* I. 345

formula eiusmodi passeporti ib.

Patauinitas *stilo Liuii haerere dicitur.* I. 708

Pater *an liberos exheredare, vel praeterire potuerit ap. Rom.?* I. 495

an ei legatum, filio sub conditione, quum annorum 14 factus fuerit relictum, hocque intra pubertatem mortuo, adquiratur? 491

Paterfamilias *quisque apud Romanos familiae suae iudex* I. 495

is vxori, quae in manum conuenerat, testamento tutorem recte constituebat 513

quis dicatur in iure Rom.? 501

Patria *potestas Rom. an reuiuiscat iure postliminii?* I. 837

haec nuptiis non finiebatur 836

Patrimonialis *iurisdictio fundo inhaerens ad quosuis successores transit* I. 233

haec ad solos rusticos pertinet ib.

PAVLVS *Apostolus quomodo tonsus fuerit?* I. 36

an ei pallium sacerdotale recte tribuatur?

tribuatur? I. pag. 72
PAVLVS *Ap. quid de eius tonsura sentiendum?* ib. sq.
locus eius illustratur 513
PAVLVS, *ICtus: locus eius de silentio reorum quomodo explicandus?* I. 704
Paupertas *mentis soror*, II. 166
PAVSANIAS *ob consilia de opprimenda patria condemnatus* I. 670
quodnam mortis genus subierit? ib.
is interrogatus, cur nefas existimetur Lacedaemone, vllam priscarum legem refigere, quid responderit? 537
Peculia, Castrense & quasi Castrense *separata habebant filiifamilias a rationibus paternis* I. 492
illius origo 585
eis inuentis adquestui patris per liberos derogatum ib.
Pecunia *quid in iure denotet?* I. 502
Pecuniam scribere & rescribere, *quid sit, explicatur* I. 555
Pecuniam *in mare proiiciebat Crates* I. 685
De Pecunia *in casum, si caussa ceciderint, ab adpellantibus aliisque, sententias impugnantibus deponenda*, Exercit. XXVIII. per totam II. 10. seqq.
Consilium agendi de pecunia succumbentiae, 10
eius origo, ib. seqq.
eam, deficiente lege vel consuetudine, exigere non possunt iudices, 19. *nisi impetrato priuilegio,* 20
Ea exigitur tum ab adpellantibus, tum ab alio remedio vtentibus, II. p. 21. sq.
Pecunia *an a singulis deponenda, pluribus sententiam impugnantibus?* II. 25
quanta deponenda? 29
Victor hanc repetit, 31. & *amittit victus*, 32
Cuinam cedat pecunia illa, si pro commissa habeatur, 34
Pecuniae *necessitas*, II. 37. & *requisita*, 38
Pecuniariae *caussae: in iis serui contra dominum interrogari possunt per Const.* Seueri & Antonini I. 648
Pedibus *nudis, vel soleis an Christiani inambularint?* I. 9
Pedorum *sacerdotalium antiquitas* I. 45
PEIRESCIVS *castigatus a* Sponio I. 80
Perduellium *filii nihil ex hereditate capere possunt* I. 515
Peregrini *quoad successionem aequiparantur libertinis a Friderico* I. 301
ii alicubi in Germ. testari prohibentur 960
ii hostes *vocantur in antiquitate* 322
Perfidorum & *inquietorum incessus* I. 174. sq.
Peribolaeum *sumentes condemnat canon, in Synodo Gangrensi conditus* I. 19
Πεδίλων *vsus Christianis dissuadetur* I. 9
Περισκελή *quid Graecis?* I. 30
Periuria *cur tam frequentia?* I. 633
Periurium *iudicis, quo rei confessionem, spe impunitatis falso ostensa, elicuit, an excusandum?* I. 689
Permutatio *pecuniae localis an Romanis*

manis fuerit ignota? I. pag. 443
ea duplici modo fieri potest 445
Personas *turpes ex hereditate capere vetuit Lex Pap. Poppaea* I. 281
quales istae? 284
Πέταλον *an recte explicetur* bractea aurea? I. 66
Petere *tutores quid?* I. 739
cur ipsi pupilli hoc non potuerint? ib.
PETRVS, Apostolus, *quonam indumento incesserit?* I. 31
quomodo vestitus fuerit ex mente Pontificiorum? 33
imagini eius corona triplex adpingitur a Io. Palatio ib.
eum tonsum sistunt Pontificii ib.
qua ratione tonsus fuerit? 35
eius tonsura negatur ex duplici fundamento? 38. sq.
tonsus dicitur in honorem Christi; de eius tonsura auctores 39
ei frustra adscribitur baculus pastoralis 39. & 45
eum Romae fuisse, ex numo Neronis fingunt Pontificii 81
an gladio cinctus iter fecerit? 49
Pfal- oder Zaun Gerichte *oponitur* den Straffen-Gerichten I. 253
vbi occurrat? ib.
an possessor huius iurisdictionis teneatur edere titulum? ib.
vtrum cumulatiue, an priuatiue data intelligatur? 254
PHAEDRVS, *quid in eius stilo reprehendat* Scioppius? I. 708
φελόνης *&* φαιλόνιον *quid?* I. 72
PHILIPPVS *Tetrarcha, ex eius imperii chronotaxi demonstratur tempus, quo Herodes Antipas regnare coepit* I. 90
PHILOSOPHI *quidam Christiani falsae sapientiae characterem prae se ferunt* I. pag. 121
Philosophi *veteres ethnici ad Christianorum castra transgressi, ad sacra munera euchebantur* I. 17
Philosophi *semichristiani qui?* I. 181
in quot classes diuidantur? ib. & 200
Philosophi *christiani quidam ad paganismun procliuiores recensentur* I. 223. sq.
Philosophia *viam munit ad religionem christianam* I. 178
eius abusus 180
Philosophia *Aristotelica & Scholastica in permultis nihil facit ad sapientiam* I. 122
quaenam eius pulcherrima pars ex mente Euphratis, philosophi eximii 538
Philosophia *Platonica praecipue a primis Christianis exculta* I. 17
Philosophicus *habitus non erat sacerdotalis* I. 16
Physiognomia *an ars futilis & fundamento destituta?* I. 147. sq.
Pici Mirandulae & aliorum ea de re opiniones expenduntur I. 148. sq.
Piae *caussae: iis in quibusdam Germ. locis aliquid relinquendum ex testamento* I. 970
Picti *a finibus Romanae prouinciae excluduntur* I. 7
Pignus *quomodo constitutum sollemniter?* I. 425
Pileati *si lecticam sequerentur, Romani honori ducebant* I. 513
PLATO, *eius humeros incuruos imitabantur* I. 137

PLATONIS *character falsae sapientiae* I. pag. 115. sq.
iocosae eius sophisticae definitiones ib.
is sanctissimum depositum *vocat pupillos* 716
quid de praescriptionis tempore praeceperit? 888
eius dialogus, quem Sophistam *inscripsit* 115
eius κατηγορία *explicauit* Themistius ib.
Platonicorum *idea de anima* I. 121
PLOTINI *studiorum ratio* I. 203. sq.
PLVTARCHI *obseruatio de testamentis* I. 497
an is philosophus semichristianus fuerit? 220. sq.
Pœna *cum gente hostili negotiantium* I. 337
Poena *collegiorum illicitorum ex Lege Iul. de Maiest.* I. 396
Poena *hosti, deditioni proximo necessaria subministrantium quae* I. 336
Poenam *nemini praecipitanter infligendam monet Seneca* I. 686
Poenitudo, *quid?* II. 33
Politices *studium a Clericis summo odio prosequutum* I. 749
Pollizza *quid?* I. 364
Polonia: *ibi seruorum & libertorum fere eadem conditio, quae olim in Germania* I. 246. seq.
Πολυμαθείας *laus adfectatur a sophistis* I. 117
eo pertinet locus Plauti ib.
POLYCRATIS *locus de bractea aurea explicatur* I. 67. seq.
Polypolium *unde?* II. 93
POMPONIVS (Sex.) *quando floruerit?* I. pag. 489
POMPONII *libri* XXXIX. *ad Mucium* ib.
quo ordine in iis explicarit materias iuris? ib.
Ponderatores, *seu* zygostatae, II. 52
Pondus, *quid?* II. 61
Pontifex *Romanus habitum sacerdotalem reiicit* I. 14
Pontificii *Apostolis vestes sacerdotales tribuunt* I. 30
quinam agnoscant nouitatem habitus sacerdotalis? 12
eorum in numis explicandis ineptiae 80
eorum argumenta ratione originis habitus Clericalis 20. sq.
Pontificum *Rom. testimonia an aliquid probent intuitu habitus sacerdotalis?* I. 21
Pontus Euxinus, ἄξενος, *id est, inhospitalis, a veteribus dictus*, II. 87
Populus *Rom. quid Lege Regia in Principem contulerit?* I. 500
PORPHYRIVS *Christianis parentibus natus ad paganam superstitionem transibat* I. 205
sublimioris philosophiae studiosus ibid.
eius praeceptores recensentur 206
eius doctrina de anima 207
PORTAE (Io. Baptist.) *vultuum hominum cum animantium lineamentis comparatio* I. 135
an ex ea aliquid certi colligi possit de moribus hominum? ib.
Posse *in iure ciu. saepe vsurpatur pro* oportere, debere, cogi. I. 845
Possessio *naturalis: ab ea omne dominium incipit* I. 313
Possessionem *bon. olim dabat ex testamento*

stamento Praetor I. pag. 506
Potestas *patria an nuptiis finita fuerit iure Rom.?* I. 836
Tholosani sententia refellitur ib.
Potestas *parentum in liberos Germanis quoque* tutela *dicta* I. 608
Potestas *mariti in vx. iure Germ. an diuersa fuerit a tutela?* I. 850
Potestas *materna genuinum fundamentum vsusfructus materni in Germ. recepti* I. 608. sq.
Potestas *mariti in vx. quanta in Saxonia?* I. 874
Potestas *iure Rom. matri in liberos non competit* I. 587
an in spurios? 588
Praecoces *liberi an macula laborent?* I. 296. 303
Praeda *cui cedat, si naues captae a nauibus imperantium bellicis?* I. 356
cui, si naues priuatae auctoritate publica naues ceperint? 357. sq.
Praediales *seruitutes quomodo constitui possint inter viuos?* I. 491
Praediorum *seruitutes perpetuas causas habere debent,* II. 210
Praefectura *vrbana Praefecturae Praetorianae praeferebatur* I. 812
Praefectus *vrbi tutores constituebat secundum suam iurisdictionem* I. 720
Praelegatum *an accipere possit heres?* I. 510
Praemia *diligentiae in literis,* II. 166
Vide Stipendia.
Praerogatiuae *Ducatuum, qui ex regnis nati sunt* I. 759. sq.
Praescriptio: *ea vsae integrae gentes* I. 883
id illustratur exemplo Hebraeorum & Lacedaemoniorum I. pag. 883
Praescriptio *iur. gentium explicata a Grotio & aliis* I. 884
quatenus sit iur. ciu.? ib.
an iuri nat. & gent. contraria sit? ib.
quomodo vitiet cambium? 482
Praescriptio *annalis cur Lubecae obtineat?* I. 890
Praescriptio *septennis actionem perimit ex cambiis propriis* I. 457. sq.
Praescriptio *annalis secundum ius Lubecense an iniqua?* I. 909
Praescriptio *annalis de forma aedificiorum* I. 920. sq.
Praescriptio *annalis in dote secundum ius Lubecense* I. 922
comparatio huius iuris & Romani 923
Praescriptio *interrupta an cuiquam prosit?* I. 902
an vindicationi seruorum obstet iure ciu.? 893
Praescriptio *longi temporis an prosit seruo, qui furtum sui ipsius fecit?* I. 894
Praescriptio *qua se homines proprii in vrbibus tuentur, ex priuilegio est* I. 897
Praescriptio *longi temporis quando a Romanis inuenta?* I. 888
ea ignota iure Lubec. 890
Praescriptionis *aequitas* I. 885
eius tempus a quo momento currat iure Lubec.? 911
apud gentes non vnum idemque 887
eius fini cuiusque reip. adcommodandum 888

Prae-

Praescriptionis *tempus in emporiis breuius esse debet* I. pag. 889
Praesentans *quis vocetur in cambio?* I. 446
Praesidem *Graeci* ἐπαρχον *vocabant* I. 101
Praesides *Syriae tempore nati Christi exhibentur tabula chronologica* I. 99
Praestigiatoribus *similes censentur sophistae* I. 117
Praetextatus *Consul miratus Damasum quid dixerit?* I. 25
Praetores *ipsi non- numquam Prouincialium tutelam suscipiebant* I. 719
Praetores *tutelares tutores dabant ex constitutione D. Marci* I. 720
Praetorii *testamenti requisita* I. 506
Praetoris *formula in petitione vindiciarum* I. 426
Praetoris *tuitio*, & II. 207. 208. 214
Presbyterorum *& Diaconorum habitus Saec. III.* I. 17
an pallium iis fuerit proprium? 7
Principes *suprema tutela gaudent. ap. Germ.* I. 720. sq.
eorum causae ad comitia referebantur 249
ICtos veteres saepe in medium consulere iubebant 812
horum moderatio erga dissentientes ib.
ii minoribus hodie curatores etiam inuitis constituunt 740
Principes *Germaniae suprema pupillorum tutela inuestiti ab Imperatoribus.* I. 724
Principis *ius circa exportandas merces e regione* I. 315
Principis *ius circa Commerciorum libertatem tuendam.* Vid. Differt. XXX. per totam II. p. 79. &c.
Princeps *negotiandi ius dare ac adimere potest*, 92. *definire quae res in commercio esse debeant*, 94. *& ipsis commerciis certum modum praescribere*, 96
Quid commerciorum libertas a Principe tuenda? 109
illius est eam tueri, 112
quibus modis hoc facere possit? 114. 116. 117. 119. 123. 125. 127. 128. 130
Principis *ius circa ciuium studia*, Exerc. XXXI. per totam, II. 133. sq.
Quid huic iuri obiici possit? 140
Hoc ius fluit ex natura & fine societatis ciuilis, 143
Exempla Principum hoc iure suo cum laude vtentium, 147
An Princeps prohibere possit, quominus omnes promiscue animum ad literarum studia adpellant, 153
abusus huius iuris. 155
Per quos Principem hunc delectum habere deceat? 156
Idem ius Principis sese exserit circa scholas & academias, 158
Vindiciae huius iuris aduersus canonistas. 161
Felicitas reipublicae, in qua hoc iure suo rite vtitur princeps, 174
Vide Ius, *&* Studia ciuium.
Principum *supremae tutelae in Germ. effectus est vsusfr. in bonis vasallorum* I. 744
huius tutelae indoles 727
Schilteri *error circa hanc materiam* ib.

Prin-

Principum *tutela iam temporibus Ludouici Pii nota fuit*: I. pag. 723
Prise : Das Schiff ist vor gute Prise erklâret : *quaenam loquutio ?* I. 338. sq.
Priuilegia *mercatorum cur non ex iure communi deducenda ?* I. 551. sq.
Priuilegia *collegiorum* I. 399
illustrantur ex marmore vetusto ibid.
cur ea mercaturae concedenda ? 549
Priuilegia *multa nauibus & nautis concessa iure Rom.* I. 340
quibusnam iure nouissimo fruantur ? 341
Priuilegia, *quasi* priuae leges *vocantur,* II. 116
haec sunt libertatem commerciorum tuendi modus, ib.
Priuilegium *codicum mercatorum manauit in varia statuta Ital.* I. 559
an iuri antiquo aduersetur? 553
Probare parum, & nihil, *iuridice synonyma* I. 643
Probare & credere *sibi inuicem opponuntur* I. ib.
Probasse *quomodo quis dicatur?* I. 641
Probatio *semiplena non debet esse elisa, si iuriiurando locus esse debet* I. 660
Probatio *ex libris mercatorum quonam praescriptionis tempore elidatur per statuta Veneta ?* I. 559
Probationem *semiplenam ignorat ius Rom.* I. 639
ea petenda a teste rei conscio 656
Accursii argumentum in contrarium ridetur à Cuiacio ib.
Probationum inopia *an idem ac probatio semiplena ?* I. pag. 648
Probationum *in conflictu an pronunciandum sit pro reo ?* I. 650. sq.
PROCAS *Albanorum rex,* I. 508
in Procinctu *facta testamenta cur Populus rata habuerit?* I. 498
PROCOPIVS *an Christianis potius, quam gentilibus adnumerandus?* I. 213. sq.
Procurator *mandati defectus an iureiurando supplere possit ?* I. 659
Procuratores *quod confessi, quibus conditionibus possit reuocari ?* I. 682
Protectio *in numo Septimii Seu. Imp.* Aug. Felix *vocatur* I. 755
Propensiones *humanae, & earum signa varia* I. 131
Plutarchi locus huc spectans 132
earum characteres 133
Propolium, *eius noxietas,* II. 93
Proprius *homo : in eius vindicatione praescriptio annalis obtinet iure Lubec.* I. 893
PROSPERIS (M. Ant. de) *philosophia minus sobria* I. 223
cynica eius viuendi ratio a quo describatur? ib.
PROTAGORAS *sophista famosus* I. 113
Protestatione *omissa cambium vitiatur* I. 475
quid, si id culpa notarii mandatariiue factum ? 476
Prouerbium : ὁ χαλκὸς ἐπιθύτης, *quid sibi velit ?* I. 6
Prouinciae *Germaniae, quae olim sub Francis regnatae sunt, reliquis dignitate praecelluerunt.* I. 759
Prouinciae *vini caussa emtae a Ludouico Germ.* I. 756
Prouincialis *habitus* I. 3
Prouincialium *inscriptionibus quid indulgen-*

dulgendum? I. pag. 95
Prussiae *Regis constitutio noua tutelaris* I. 722
Prytanea *a* Sigonio *descripta*, II. 10
a Iul. Polluce *&* Suida. 11
Ψάλις, *forceps ad abradendum numi circuitum*, II. 50
Pseudo-Eruditi *secundum Cebetem exitio proximi* I. 109
Puberes *an vbique in Germania testari possint?* I. 957
Pubertate *cur tutela non ipso iure finiatur apud Germ.?* I. 741
Publica *testamenta cur passim in Germania condere oporteat?* I. 968
PVBLICIA: *an cum ea Cicero in matrimonio tamquam tutor vixerit?* I. 841
Pudicitiae *laudem sortiuntur Germani a Tacito* I. 302
Pudor *naturalis nuditatem hominis tectam vult* I. 2. sq.
Puellae *Romanae tenerae admodum aetatis despondebantur* I. 842
Pueri *olim vsque ad annum septimum non tondebantur* I. 28
Puerorum *Alexandrinorum cirri cur detonsi a Diodoro?* I. 29
Pueros *decennes testari patiebantur Wisigothi* I. 956
Pupillaris *substitutio aeque ac vulgaris ex XII. Tab. est.* I. 511
l. 1. pr. ff. de vulg. & pup. substit. an obstet? ib.
Pupilli *quomodo vocentur a* Platone? I. 716
Schrifftsaessige *qui dicantur in Saxonia?* 731
Pupillis *in prouinciis, si eorum facultates non magnae, quis tutores constituerit?* I. pag. 720
eis omnes fere gentes tutoribus prospexisse, ostenditur 716
Pupillorum *cura Imperatoribus in inaugurationis sacris commendata* I. 724
Pupillos *non destitui aliorum praesidio, reip. interesse dicitur* I. 715
Seuero Imp. hoc curae cordique fuit ib.
Pupillus *tutores petere iure Rom. non poterat* I. 739
PYTHAGORAS. *eius philosophia laudatur* I. 143
quid fecerit, antequam aliquem in disciplinam receperit? ib.
Astraeum quomodo explorauerit? 144
Cylonem Crotoniatam in disciplinam suam recipere non vult ib.

Q.

QVadrangula *vestis quid?* I. 30
Quaestum *corpore facere iis non permittebat* Tiberius, *quorum pater aut maritus Eques Rom. fuerat* I. 289
Querela *inofficiosi* I. 265
vbi instituenda? 266
quibusnam detur? 267
eius effectus ib.
quid circa eam mutatum a Iustiniano? ibid.
eius origo ib.
quando olim locum habuerit contra testamentum fraternum? I. 276
an Constantinus M. noui quid

circa eam inuexerit ? I. p.279
Querela *inofficiosae donationis, & dotis* I. 297
Querela *inofficiosi an hodie locum habeat, spuriis institutis heredibus ?* I. 303
Querela *Nullitatis, quid ?* II. 22.
Qui haec sentitis, in hanc partem, qui alia omnia, in illam partem ite, qua sentitis : *formulae huius explicatio.* I. 421. sq.
QVINCTILIVS VARVS. *sub eius imperio ius Rom. Germanis maxime inuisum erat* I. 230
Quiritium *ius nauem fabricantibus concessum a Claudio* I. 340
Quod bonum, faustum, felix, fortunatum ac salutare sit : *quaenam haec formula ?* I. 421

R.

RAbulae : *in eos inuehitur* I. pag. 540
Ratiocinandi *facultatem haut necessariam hominibus putat* Cotta I. 110
Rationes : *ad eas reddendas quando tutores coegerint iudices Rom. ?* I. 729
eae reddendae quotannis a tutoribus in Germania 741
& quomodo ? 743
Rationes *defuncti : in bonis eius inuentae an probent debitam quantitatem ?* I. 655
an eiusdem testamentum ? ib.
ad eas reddendas an obstricta sit mater vsufructuaria ? 622
eae a tutoribus Rom. durante tutela exigi non poterant. 742
Rationis *abusus hominibus noxius* I. pag. 110
Rauch-Huhn : *eius variae denominationes* I. 252
erat pensio annua ib.
Recessu *Imp. de an. 1529. quid cautum ratione matris vsufructuariae?* I. 622
Reciproca *testamenta quo casu Lubecae rata inter coniuges ?* I. 955.
Redite in viam : *quaenam formula ?* I. 426
Reditus (Renten) *si irredimibiles, aequiparantur immobilibus iure Lubecensi* I. 910
Den Referenten, *quid ?* II. 35
Reformationi *ICtorum doctrina ansam dedit* I. 752
Reges *sub clientela Caesarum Rom. imperantes censum vniuersalem recusare non poterant* I. 94
Reges *Persarum, Medorum, Macedonum, iuri dicundo etiam vacant,* II. 252
Regia *Lege populus Rom. omne ius in principem conferebat* I. 501
Regulae *iuris vbi dicantur vitiari ?* I. 457
Regum *apud Germanos potestas in iudicando* I. 250
Relegati *qui dicti ?* I. 494
Religio *Diuina habitu philosophorum vindicari dicitur* I. 8
Religio *Christiana : ad eam viam munit Philosophia* I. 178
eius incrementa 179
quando persequutiones eius cessauerint ? 17
ea status ciuilis praesidium 2
Religio *iudicis : ad eam quoque pertinet,*

tinet, ne perire quidem volentes innoxios damnare I. pag. 678
Religionem *iudicum Rom. laudat Tertullianus* I. 694
Religionis *iudicantium exemplum* I. 665. sq.
quid ad eam pertineat? 666
Vlpiani locus egregius huc spectat ibid.
Religionis *Christianae vindices qui?* I. 2
Remedia *semichristianismo philosophico opponenda ostenduntur* I. 227. sq.
Remissa, *vel* Remessa, *quid in cambio?* I. 446
Reorum *confessioni multum tribuendum* I. 662
ea tamen saepe fallit 663
id quod illustratur exemplis 664. sq.
an valeat, si ex taedio vitae orta? 688
an, si spe impunitatis? 689
an, si ex metu tormentorum? 690
Reparatio *Adpellationum, quid secundum veteres?* II. 7
Repetitio *promissi in cambiis propriis superuacua* I. 454
Repressaliae *non numquam decernuntur, nauibus captis* I. 365
Repressaliae, *quando adhibeantur a Principibus?* II. 128. sq.
Requisita *confessionis validae* I. 679. sqq.
Requisita *vsusfructus materni* I. 612. sq.
Requisita *confessionis in criminalibus* I. 687. sqq.
Res *mancipi mulieres auctoritate tutoris alienabant* I. pag. 833
Res tuas tibi habeto *: formula diuortii ap. Rom.* I. 424
Rescriptum *Caracallae* de probationibus I. 641
Rescriptum Diocletiani & Maximiani: *an ex eo probandum sit iurisiurandi suppletorii fundamentum?* I. 647. sq.
Restitutio *in integrum apud Romanos,* II. 6
Reuerentiae *signa, quae naues hodie, sibi obuiam factae, adhibent, an Romani ignorarint?* I. 334
Reum *in se falso confessum, si adpareret, an nihilominus condemnarint veteres?* I. 669
Reus: *an pro eo pronunciandum sit in conflictu probationum?* I. 650. sq.
Rhetorum *scholae floruere Romae* I. 385
Rhodi *quae olim fuerit laus, refert* Strabo I. 882
Rhodiorum *cura pro pupillis laudatur* I. 718
Ritus *testandi per aes & libram a quo inuentus?* I. 505
la Robe de l'ennemi confisque celle de l'ami *: paroemia haec vbi locum habere dicatur?* I. 348
in negatiuam versa 349
ROBERTVS (Annaeus) *exemplum refert hominis ex confessione sua ad mortem innocenter damnati* I. 664
Rochetto *quid Italis?* I. 23
Le Roi perd sa cause par son seul suffrage. II. 323
Roma *patria maior* I. 508
Romae *quo tempore floruerint testamenta?* I. 507. sq.

Romae *quaenam res venire non potuerint?* I. pag. 321
Romanae *Ecclesiae curiaeque naeui detecti a Guil.* Budaeo I. 752
Romanensibus *quid iniungat habitum sacerdotalem antiquissimum?* I. 11
Romani *cur tam breue praescriptionis tempus statuerint?* I. 888
ii bella non nisi auspicato administrabant 498
Romani *nobilissimi iurisprudentiam ciu. olim* in latenti retinere cogitabant, *vt ait* Pomponius 780
cur ii collegiorum numerum auxerint? 385
cur ii pacta successoria non admiserint? 500
ii Atheniensibus tutelam non debent 825
id probatur per omnes species tutelae ib. sq.
cur ii noluerint vxores in maritorum tutela esse? 823
ii initio legum multitudinem abhorrebant 432
eis locale vel traiectitium cambium non ignotum 443
eorum iuuenes quando ad honores promoti? 792
ii tutelam initio magistratibus non demandabant 718
postea id factum in vrbe per L. Atiliam 719
deinde in prouinciis per L. Iuliam & Titiam ib.
Romani *rituum & formularum sollemnium studiosissimi* I. 421
ii quonam vestium genere vsi? 2
eos leges de confessis ad criminalia, produxisse, constat ex sententia M. Catonis Vticensis I. pag. 668
Romanarum *familiarum confusio* 800
Romanorum *militia selecta erat, non mercenaria* I. 379
eorum victoriae praescriptionis alioquin breue tempus in longius mutarunt 888
eorum ritus in indicendo bello 423
Romanorum *ciuium domi suae maiestas ostenditur* I. 494
eorum potestatem in seruos quis cohibuerit? 244
Romanorum *iudicum religio laudata a Tertulliano* I. 694
ROMVLVS *patribus ius vitae & necis in liberos concessit* I. 583
is opificia olim non permisit 368
& cur? 369. sq.
quem finem habuerit in custodienda rep. Rom.? ib.
RVOTGERVS: *eius narrationi de baculo Petri plurima fides habenda* I. 46

S.

SAbini *a Romanis ad incitas redacti* I. 377
Sacerdotalem *habitum reiecit ipse Pontifex* I. 14
Sacerdotes *an Apostoli proprie sic dicti?* I. 68
Sacerdotes *trium priorum Saeculorum quomodo se distinxerint a laicis?* I. 12
Sacerdotibus λειτουργεῖν *aditus ad Sancta patuit* I. 63
Sacerdotibus *christianis indumenta sacra V. T. tribuuntur* συνεκδοχικῶς I. 69. 70

Sacra

Sacra *Romanorum priuata, si in alium transferenda, id Pontificum auctoritate fieri oportebat ante L. Papirium* I. pag. 499. sq.
in Sacris paternis esse, *quid?* I. 588
SALMASIVS & Anxius *quid demonstrarint de pallio* Tertulliani? I. 7
SALMASIVS & Caue *quando* Tertullianum *pallium sumpsisse, statuant?* ib.
SALVIA *gens Romae celeberrima, vnde orta* I. 833
eius nomen auspicatum ib.
SALVIVS IVLIANVS *an ex* Saluia *gente deriuandus?* ib.
SALVII, *quos leges Romanae memorant, an agnati* Saluii Iuliani? ib.
SANCTORII, *Medici Patauini, experimentum curiosum* I. 149
Sanctum *Sanctorum cur non ingressus Iacobus?* I. 62
Sapiens *an dicendus, qui multa nouit?* I. 120
Sapientia *cum eruditione saepe confunditur* ib.
Sapientia *vera in doctrina christiana docetur* ib.
Sapientiae *verae falsaeque characteres probe attendendi* I. 110
vtriusque characteres praecipui 109-115
eius characteres qui dederunt, inplerisque parum accurati 119
Sapientiae *verae definitio* ib. sq.
obiectum 122
Saxonia : *quid ibi possit vxor sine curatore in rebus iudicialibus?* I. 877
extra Electoralem vsusfructus materni varia vestigia deprehenduntur 608
ibi viri de rebus expeditoriis disponere non possunt I. p. 965. sq.
Saxonia *sub quonam regni formam induerit?* I. 760
quomodo ibi fiat maritus vxoris curator? 871
quomodo aliis locis? 872
in Electorali olim vsusfructus maternus erat receptus 604
Saxonicae *mulieres de* gerada, I. 965
Saxonici *Dd. negant, maritum vxoris nomine in iudicio esse admittendum, priusquam produxerit curatorium, vel de rato cauerit* I. 870
Saxonicum *ius quid de praescriptione immobilium statuat?* I. 909
quid Belgicum? ib.
Scalarii *qui?* I. 373
Scepticismus *ad quid perducat homines?* I. 126
Schatz der Welt, *libellus de Metallis,* II. 75
Schiffe : Die aufgebrachten reclamiren *quid?* I. 365
SCHILTERVS *tutelam mariti in vxorem iure Rom. obtinuisse, an recte probet ex loco* Ciceronis? I. 823. sqq.
SCHNEIDEWINVS *ad iusiurandum refert* suppletorium, purgatorium & in litem I. 636
Schola *Christianorum Alexandrina* I. 194
ea Doctores quosnam habuerit? ib.
doctrinae in ea propositae ib.
Schola *Ammonii Saccae* I. 195
Scholae *Christianorum frequentatae a paganis* I. 193
Scholae, *circa eas & Academias Principis officium,* II. 158
Scholastici *an veri sapientes?* I. 127. sq.

Scholasticorum *quaestiones ridiculae* I. pag. 127. sq.
eorum sententia de antiquo habitu sacerdotali 11
it. Canonistarum ib.
Scribere & rescribere pecuniam *quid?* I. 555
Scriptura *argentarii iure Rom. plenam fidem habebat* ib.
cambium ea contrahi negantes refelluntur 452. sq.
Scriptura *priuata qui probat, sibi deberi, an ad iusiur. suppl. admittendus?* I. 655
Sectae *studium quo abducat homines?* I. 226
Seelen-Geräthe: *quinam codicilli ita dicti, & quam necessariae fuerint eiusmodi donationes medio aeuo?* I. 946
SEMECA (Io.) *praepositus Halberstadiensis* I. 750
is ius Rom. sub Azone didicerat ibid.
is Papae decimas exigenti restitit ibid.
Semichristiani *philosophi qui?* I. 181
Semichristianismo *nihil perniciosius* I. 180
Semichristianismi *caussae* I. 224. sqq.
Semichristianismo *philosophico quaenam remedia opponenda?* I. 227. sq.
Semiplena *probatio non debet esse elisa, si ad iusiurandum suppletorium deueniendum* I. 660
ea a teste rei conscio petenda 656
an ex iure Rom.? 639
quid Accursius ad hanc quaestionem? ib.
Senatusconsulto *collegia omnia, praeter antiqua fuerunt abolita* I. p. 387
Senatusconsultum *Apronianum quid indulserit municipiis?* I. 401
illud deinceps extensum ad collegia ibid.
SCtum *Tertullianum. ex eo vocatur mulier ingenua ad hereditatem luctuosam* I. 837
SCtum *Venetum de cambiis* I. 444
SCtum *in re trepida factum quid contineat?* I. 430
SENECA: *quid ei vera sapientia?* I. 124
eius distinctio vocabulorum officium, beneficium & ministerium 266
locus eius egregius de actionibus humanis 129
eiusdem de diuersitate formae hominis 132
quid ei absurdum videatur in lege? 512
locus eius insignis de poena non statim exsequenda 686
Sententia *condemnatoria an semper opus sit in criminalibus?* I. 676
Separatio *vim renunciationis habere dicitur iure Hamburgensi* I. 614
SEPTIMIVS Seu. *Imp. in eius numo profectio* AVG. FELIX *vocatur* I. 755
Sericum *regno exportare vetat rex Galliae* I. 316
Serui *Romanis erant res mancipi* I. 512
an omnia per eos adquisita legari possint? 491
an omnibus plane collegiis exclusi apud Rom.? 397
in Germania an olim duorum generum? 240. sq.

Serui *apud vet. Germ. soli vacabant rebus conficiendis* I. pag. 405
quando contra dominum interrogari possint iure Rom.? 648
Seruilis *conditionis quaenam post tempora Taciti in Germania facies?* I. 247
Seruitia *tota manumittebant Romani* I. 512
Seruitutes *praediales inter viuos per stipulationem constitui possunt* I. 491
Seruitutum *praescriptionis tempus quodnam, sublata L. Scriboniana?* I. 921
De caussa seruitutum perpetua, Exerc. XXXII. per totam, II. 177. sqq.
Doctrinae de seruitutibus subtilitas, 178
Conceptus seruitutis secundum principia rectae rationis, 179
Seruitus *personalis & realis*, II. 180
Seruitutum *conceptus,* II. 181
De caussa seruitutum perpetua locus I. PAVLLI, 183. *locus alter, eiusdem,* 185. *locus 3.* VLPIANI, 187. *locus* 4. POMPONII, 188
Obseruationes ex his iureconsultorum testimoniis, 189
De caussa seruitutum perpetua sententia Io. Superioris, 192
Duareni, Cuiacii *aliorumque excussa,* 194
Donelli & Noodtii *explicatio,* 195
Interpretatio M. Aur. Galuani *expensa,* 198
Hypothesis Hyberi, 199
Schilteri *sententia,* 201
De Seruitutum *caussa perpetua Iudicium Thomasii,* II. pag. 204
Perpetuitas caussae semper fuit inter adfectiones seruitutum praedialium, 209
De quibusnam seruitutibus disceptatum fuerit, an caussam perpetuam habeant? 214
Regulae de caussa seruitutum perpetua, 215
Regularum istarum adplicatio ad l. 28. *D. de seru. praed. vrb.* 216
nec non ad seruitutem fumi immittendi, & aquae haustus e cisterna, 218. *& aquae rota e flumine tollendae, vel e castello ducendae,* 219
Seruitutem *locare nemo potest,* II. 259
Seruo *an mensam argentariam exercere licuerit iure Iustinianeo?* I. 555
Seruorum *vindicationi an iure ciu. obstet praescriptio?* I. 893
Seruorum *Romanorum diuersa officia* I. 241
Seruorum *Germanorum conditio* I. 242
eorum numerus quando creuerit? 242
Seruum *primitiuum se occidisse, metu ad dominum reuertendi, memorat Vlpianus* I. 688
Seruum *necare olim impune erat* I. 248
Seruus *qui praescriptione liber factus an a praestatione aestimationis liberetur per praescriptionem iur. Lubecens.* I. 903. sq.
an ciuis Rom. factus, si nomen suum in tabulas censuales, iussu domini contulisset? 901
Seruus *fugitiuus apud Langobardos domino*

domino prescriptionem. 30 *annorum opponere poterat* I. pag. 855
Seruus *fugitiuus an in ciuitatibus tutum perfugium habuerit?* 896
SEVERVS *perperam cognominatur* Salu. Iul. I. 801. sq.
SEVERVS *Imperator: eius consuetudo cum Christiano quodam*, Proculus Torpacion *dicto* I. 194
eius verba de religione quomodo interpretetur Wissenbachius? 666
Sibyllinae *fortes: ob eas euulgatas pereundum erat* M. Aquillio Gallo I. 782
Signa *humanarum propensionum* I. 131
Signa *confessionis in criminalibus qualia esse debeant?* I. 697
an nutus sufficiat? ib.
Signa *mercatorum* marcae *vocantur* I. 355
Silentium: *an ex eo colligi possit confessio?* I. 704
SIMPLICIVS *cur a* Bona *Cardinali in Christianorum numerum referatur?* I. 209
Simulatorum *&* *crudelium incessus* I. 174. sq.
Slaui *non tam gentis, quam seruitutis nomen* I. 247
Societas pares aut accipere, aut facere *dicitur* I. 851
Societates *Christianorum exprobratae a gentilibus* I. 4
Socii *pro fratribus habentur* I. 851
SOCRATES *primus characteres verae falsaeque sapientiae detexit* I. 111
rationes quae eum ad id mouerint? ib.
SOCRATES *nihil scripto consignauit* I. pag. 112
quid de eius scriptis seruatum? ib.
is sophistarum iactantiam insectatus est 112
is quaestionibus eorum ignorantiam eliciebat ib.
is ab Apolline Delphico sapientissimus indicatus, quid responderit? ib.
iocus eius lepidus de sophistis 113
eius dissertationem recensuit Xenophon. ib.
interrogatus, an sapientes putaret eos, qui scirent, quid agere oporteat, his contraria facerent, quid responderit? ib.
an voluntatis emendationem ex emendatione intellectus recte deriuet? ib.
is a discipulis nullam mercedem accipiebat 114
eius gibbus imitatus 137
Soleae *Atticae Christianis commendantur* I. 9
iis vtebantur prouinciales plerique in Oriente ib.
SOLON *curam pupillorum demandauerat Archontibus* I. 717
is testamentifactionem indulsit Atheniensibus 940
eius leges circa exportationem mercium 316
Sophistae: *quid factu opus fuerit eorum disciplinae se tradituro?* I. 114
eorum ridicula distinctio inter finem externum & internum 118
Sorites: *eam accuratius definiuit* Salu. Iul. *ICtus* I. 806
SOTERIS *Papae leges de vestimentis sacris*

sacris a monialibus non tangendis I. pag. 21
SPARTIANVS *laudat* Saluium Iulianum I. 801
Speculatoris Saxon. *obseruatio de comitibus Palatinis in Ducatibus, qui ex regnis nati sunt* I. 760
Spirae *quando floruerit collegium Senatorium ?* I. 408
Spoletana *quaedam inscriptio suppositītia* I. 85
Sponsam *decenni minorem habere non licebat per L. Iul. & Pap.* I. 843
Spurii *in quibusdam Germ. locis prohibentur testari* I. 961
ii leuis notae macula laborant, 296
an ad iusiur. sint admittendi? 658
an in potestate matris sint ? 589
ii cur non ad opificia admittantur ? 412
eis institutis an hodie querelae inofficiosi locus sit ? 303
Statua *Principis : pro seruis, qui ad eam confugerant, aestimatio erat praestanda ex decreto* Antonini Pii I. 903
Statua *aurea a Gorgia Leontino ex quaestu suo sibi ipsi erecta* I. 114
Statuae mercuriales (Zoll-Stangen) I. 337
Status *ciuilis in religione Christiana conditio* I. 2
Statuta *an valeant, quibus testandi facultate interdicitur ciuibus ?* I. 947. sq.
Statuti *Lubecensis de vsucapione immobilium interpretatio* I. 910. sq.
Statutorum *contortas interpretationes peperit regula*, ea ita esse interpretanda, vt a iure communi quam minime exorbitent I. pag. 958. sq.
Stemma *genealogicum Henrici, Comitis Palat. Lotharing.* I. 762
Stemma *Salu. Iuliani, Reinesiano accuratius exhibetur* I. 803
STEPHANI *epistola de vestimentis sacris* I. 21
Stephanus *interpres Basilicῶν* I. 637
Stipendia *litteraria*, II. 166
Vide Praemia.
Stipulatio : *per eam seruitutes praediales inter viuos constitui possunt* I. 491
STRABO *mentionem facit vestium Assyriorum* I. 31
de laude Rhodi, 882
STRACCHA *mercatorum codicibus plus iusto tribuit* I. 574
STRYKIVS *caussas, quae iusiurandum non admittunt in regulas redegit* I. 659
eius verba de testamentis 978
Studia ciuium : *De iure Principis circa illa*, Exerc. XXXI. per totam, II. 133. sqq.
Qualia studia hic intelligantur ? 137
Huius vocis origo, ib.
Studiorum *rationem ius Principis exigit*, II. 146
Hoc ius consistit primum in ingeniorum delectu, 150
An Princeps prohibere possit, quominus omnes promiscue animum ad litterarum studia adpellant, 153
Per quos Principem hunc delectum habere deceat, 156

Stultos *quos scriptura s. dicat?* I. 124
Subditus: *De Dominis subditos suos in iudicio suo conuenientibus*, II. 305. sqq.
Testimonia de consuetudine subditos in iudicio suo conueniendi in vniuersa Germania recepta, 307. *in primis in Saxonia, Ducatu Magdeburgico & Principatu Hennebergico*, 307. *nec non in Marchia, terris Pomeranicis & Holsatia*, 308. *in Westphalia, Alsatia & Germania superiore*, 309. *denique in Italia, Gallia & Lotharingia*, 310
Huic consuetudini obstare videtur 1. *recta ratio*, 312. 2. *ius Rom. quod tantum voluntariae iurisdictionis actus in caussa propria explicari patitur.* 313
Non autem iurisdictionem contentiosam. 315
Quam late apud Romanos patuerit haec prohibitio, 316
An quidam textus iuris Romani huic consuetudini faueant? 318
An a Principe argumentum duci possit ad reliquos Dominos? 322
Quae iurisdictio nec iuri naturae repugnat, 324. *nec iuri ciuili*, 325
Eius origo a statu subditorum seruili, & herili dominorum potestate repetenda. 326
Cur & cessante passim seruili rusticorum conditione, haec consuetudo permanserit? II. p. 327
Vide Dominus, Iudex, Iustitiarius.
Substitutionem *pupillarem viri docti negant ex XII. Tab. esse* I. 511
Substitutionem *controuersiis quantum se lucratum esse glorietur* Paldus? I. 978
Alberici Rosciatis *sententia de hoc iuris capite* ib.
Subtilitas *doctrinae de seruitutibus*, II. 178
eius caussa & definitio, 179
Subucula, *vestium genus, quo lautiores vtebantur* I. 31
Successoria *pacta cur non permissa fuerint ap. Rom.?* I. 500
Succumbentiae *pecunia, quid?* II. 10. sqq.
Huius succumbentiae vsus, natura & indoles, 18. sq.
Vide Pecunia.
Succumbenz-Gelder, *depositio pecuniae*, II. 13
Suffetes *apud Carthaginienses, qui?* II. 252
Suffragandi *iure Romae gaudebant collegia* I. 386
SVLPICIVS (Seruius) Caii Aquillii Galli *discipulus* I. 791
is instinctu Q. Mucii aetate prouectior ad iuris studium se contulit ib.
is laudatur a Cicerone 792
is sententias plerasque ex Aquillii libris in suos transtulit ib.
is eloquentia magna erat ib.
is quomodo, memorante Cicerone, studiorum suorum rationem inierit? 542

SVLPICIVS (Seru.) *Commentariis illustrauit Mucii Libros* I. pag. 489
Συμπλεια *Graeci vocabant naues consociatas*, I. 358
Suppletorium *iusiurandum an in iure ciu. praesidium reperiat?* I. 637
id qui adfirmarint, negarintue? 638
Supplicatio *quid apud Romanos?* II. 5
Supplicia *damnatorum in* 30. *dies differri iubet* Theodosius I. 686
Supremae *tutelae definitio* I. 729
Surdi *& muti confessio qualis?* I. 697. sq.
an efficax esse possit? 699
an hi rerum moralium intelligentiam sibi adquirere possint? 700
Surrogatum *quando locum habere debeat?* II. 77
Sybaritae *gens olim voluptuosissima & superbissima* I. 142
de eorum fastu adagium: Sybaritae per plateas ib.
Sycophantae *quem in finem constituti a Solone?* I. 316
Syluaeducenses *consuetudines*, I. 866
SYLVESTER, *Papa, quamdiu Romanae Eccl. praefuerit?* I. 25
SYNESIVS *Episcopus vrbis Ptolemaidis* I. 214
eius religio eclectica I. 215
ex hymnis eius quid colligendum? 216
Synodus *Gangrensis condemnat peribolaeum sumentes* I. 19
Syriae *Praesides, qui tempore nati Christi fuerunt, exhibentur tabula chronologica* I. 99. seq.

T.

TAbernariorum concitator *L. Sergius vocatus a Cic.* I. p. 386
Tabulae XII. *an maximam partem ex iure Attico desumtae?* I. 826
in eas omnes mores patrios migrasse ait Dionys. Halic. 511
Tabulae *Censuales diu superstites* 102
si seruus nomen in eas contulisset, iussu domini, liber fiebat 901
Tacens *in iudicio pro fatente habetur* I. 704
is neganti in iure aequiparatur 705
TACITVS *testis est, seruos vet. Germ. conficiendis rebus necessariis vacasse* I. 405. sq.
eius locus de testamentis Germanorum varie interpretatus 943
eius locus de Germ. vet. seruis explicatur I. 240. sq.
eius locus de libertis apud Germ. 242
eius locus de Germ. potestate in seruos an recte explicetur ab Alexandro ab Alexandro? 244
an post eius tempora seruilis conditio in Germ. imminuta fuerit? 247
Talmudici *quibus vocabulis pallium & tunicam exprimant?* I. 31
TARTVTIVS *Laurentiam meretricem heredem instituit* I. 508
quomodo haec institutio explicanda? ibid.
TASSILO, *Boiorum dux maiestatis reus condemnatur* I. 671

Telearchus *quis?* II. pag. 158
Telonarii *qui?* II. 120
Temperamenta *Sanguineum, Cholericum, Melancholicum & Phlegmaticum describuntur* I. 152. sqq.
eorum diuersitas vnde? 152
eorum mixtura & propensiones, 154
Templum *quodnam Iudaei, Christo respondentes intellexerint?* I. 93
Zorobabelis cur eos intellexisse non credibile sit? ib.
Materni vbi eius vestigia supersint? 49
Tempus *genuinum de compilatione libelli* Tertulliani I. 7
Tenzelii *delineatio de monumento Hippolyti commendatur* I. 17
Θεοπνευσίαν *oraculorum quis impugnarit?* I. 193
Terentius (Clemens) *ICtus* Saluii Iuliani *discipulus* I. 811
Tertullianus *iudicum Rom. religionem laudat.* I. 694
eius commentarius de pallio *an primum operum suorum?* 6
eiusdem locus de censu examinatur 102
is laudatur 667
an statim pallium sumserit, simul ac Christianus? 6
quando is Presbyter factus videatur? 8
eius locus de vestibus Christianorum 3
is ridetur a plebe Carthaginiensi ob pallium 6
Tertullianus (Q. Septimius Florens) *ICtus* I. 800
Tessera *amissa quo casu inutile fiat cambium?* I. pag. 474
Testamenta *per vet. iur. principia priuata auctoritate condi non poterant* I. 496
ea iuri, quod vel scriptum, vel non scriptum, comparantur 496
Testamenta *nuncupatiua quomodo Lubecae facere oporteat?* I. 968
Testamenta *publica cur in quibusdam Germ. prouinciis fieri oporteat?* ib.
ea condendi modus apud Romanos. 424. sq.
quando ea in Germania condi coeperint? 917
Testamenta endo procinctu *facta qualia fuerint?* I. 497. sq.
cur ita dicta, ostendit Theophilus ib.
Testamenta *alicubi non valent, nisi ad piam caussam, vel reip. aliquid relictum* I. 970
cur ea in comitiis calatis facta? 495
ea caussae litium esse dicuntur 978
Strykii *verba huc pertinent* ib.
Testamenta *reciproca inter coniuges quibus conditionibus Lubecae rata?* I. 955
an post adlatas XII. Tab. in comitiis calatis non amplius condita? 504 seq.
Testamenta *in procinctu facta cur populus rata habuerit?* I. 498
qualia in vsu fuerint tempore Vlpiani? 506
ea in procinctu fieri quando desierint? 499
ea temporibus antiquissimis duorum generum erant 495

Testamenta

Teſtamenta *condere qui prohibeantur per legem decemuiralem ?* I. p. 501
ea cur apud Romanos per modum legis condita ? 978
proſcribenda ea eſſe e rep. non nulli cenſuerunt 938. 979.
an fuerint Abraami & Iacobi diſpoſitiones ? 938
Teſtamenti *Praetorii requiſita* I. 506
hodierni requiſita ib.
Teſtamentifactio *in ſolatium hominum inuenta eſſe dicitur* I. 930
teſtimonia Conſtantini M. *Imp. & Quinctiliani huc ſpectant* 931
cur eam indulſerint Romani ? 931. ſq.
ea comparatur legislationi 932
ea cur rectae rationi non conueniat ? 933
cur nec regulis prudentiae ? 935. ſq.
ea plerumque ex prauis adfectibus proficiſcitur 936. ſq.
a quibusdam gentibus ea maxime circumſcripta 938
ea quatuor potiſſimum modis in Germania reſtricta 947
ea poſt introductum ius Rom. in Germania innotuit 946
eius origo vnde repetenda ? 507
an ab Athenienſibus ad Romanos migrarit ? ib.
ea quomodo priuati arbitrii eſſe coeperit ? 501
eam in Germania paſſim impediunt heredes ab inteſtato 957. ſq.
eius in Germ. receptae effectus quinam ? 978
eius fata & mutationes inſpicere vtiliſſimum. I. pag. 485
Teſtamento *quod relinquitur*, iure publico *legari dicit Papinianus* I. 950
Teſtamentorum *iura pleraque ex antiquis principiis fluunt* I. 506
Teſtamentum *eſt vocabulum iur. ciu.* I. 506.
Teſtamentum *per aes & libram, abolitis reliquis ſolum ad ius ciu. requirebatur* ib.
ex Praetorio non hereditas, ſed bon. poſſ. dabatur ib.
Teſtamentum *ſine heredis inſtitutione nullum iure Rom.* I. 973
Teſtamentum *ſi quis aliquo loco ſecundum iſtius leges condiderit, an & alibi ſubſiſtat ?* I. 972
Huberi & Strykii obſeruationes de hac quaeſtione ib.
Teſtamentum *eius, qui apud nos habilis cenſetur, an valeat de bonis alibi ſitis, vbi inhabilis cenſetur ?* I. 973
quando & a quibusnam ingratum coarguere licuerit ? 274
Teſtamentum inofficioſum, *cur ita dictum, in quo liberi iniuſte exheredati ?* I. 266
an vno verbo conſtare poſſit ? 973
id mutandi facultate an teſtator ſe abdicare poſſit ? 501
Teſtamentum *defuncti an probet ſibi debitam quantitatem ?* I. 655
Teſtamentum condere *quid* Io. Chryſoſtomo I. 494
Teſtandi *facultas liberrima ex XII. Tab.* 264
ea maxime coanguſtata ſub Auguſto

gusto I. pag. 514
Testandi *noua ratio per Decemuiros inuecta* I. 500
Testandi *quaenam ratio Romae fuerit ante XII. Tab.?* I. 949
quaenam post easdem? ib.
Testandi *libertas homini ex Iur. Nat. & Gent. deberi dicitur* I. 930
Testandi *ritus per aes & libram an ex XII. Tab.?* I. 505
Testandi *ius ante Romam conditam in Italia viguit* I. 508
Testari *in Germaniae quibusdam locis non licet de bonis omnibus* I. 962
nec omnibus promiscue in Germ. 948
comparatio huius iuris cum Romano 949
Testator *an de rebus vxori datis disponere possit?* I. 491
Testaturi *iur. Lubecensi proximis heredibus ad minimum* octo solidos & quatuor denarios *relinquere tenentur* I. 959
Testatus *pro parte & pro parte intestatus nemo decedere potest iure Rom.* I. 962
quo casu contingere possit, vt quis pro patre testatus & pro parte intestatus decedat? ib.
an haec regula in Germ. vbique valeat? ibid.
Testem vnum oculatum plus, quam decem auritos valere, *dicunt Pragmatici* I. 645
Testem *deposuisse oportet de ipsa re, si iusiurandum supplet. decernendum* I. 654
Testem vnum audire *quid Vinnio?* I. 640
Testes *in testamento adhibendos quomodo olim rogari oportuerit?* I. pag. 507
quinam olim in testamentis admissi? ib.
Testes Classici *quinam Romae dicti?* I. 950
Testimonia *Eusebii & Hegesippi de vestitu* Iacobi *ponderantur* I. 63
Testimonium *quomodo comparatum esse debeat, si iusiur. supplet. deferendum?* I. 654
Testis *vnus non audiendus iure Rom. per Constitutionem Constantini* I. 639
Testis *in propria caussa fit de credulitate iurans* I. 645
an filius patri sit idoneus testis secundum ius Rom. an pater filio, an domestici patrisfamilias? 644
Testis *in propria caussa nemo esse debet secundum ius Rom.*, I. 643
id quod illustratur loco Ciceronis ibid.
Testis *fit in propria caussa in supplementum iurans* I. 644
THEODORVS, *monachus Graecus, Angliam petit* I. 36
is tantisper Romae latet, dum in coronam tonsus ib.
is Archiepiscopus Cantuariensis ordinatus a Papa Britanniam remeat ib.
THEODOSIVS M. *quid ratione matris iterum nubentis sanxerit?* I. 591
quid ex hac dispositione successu temporis mutatum? 592
eius numus explicatur 70. sq.
an ex eo habitus sacerdotalis antiquus

tiquus recte deducatur? I. p.71
THEODOSIVS M. *in constitutione, de codicis sui auctoritate edita, de paucitate verorum ICtorum conqueritur* I. 534
is laudatur, quod supplicia damnatorum in 30. dies differri iusserit 686
Theologiae *gentilium quot genera?* I. 182
THEOPHILVS *an recte putet, antiquitatum ignorantiam nullo cum periculo coniunctam esse?* I. 485
Theoriae *iuris neglectus* I. 539
THOLOSANI (Greg.) *error de tutela mulierum* I. 823
THOMAE Aquinatis *obseruatio de baculo* Petri I. 42
THOMASII (Christiani) *regula de signis morum ex facie humana petendis* I. 159
Thracismum *in Phaedri fabulis sibi reperisse visus est Scioppius* I. 708
Thymiamatis *Altare; ad id non admittebantur Israelitae* I. 63
TIBERIVS. *quando eum Augustus Imperii consortem adsumserit?* I. 104
eiusdem anni varie numerantur 105
eius era Proconsularis illustratur, & ad natiuitatem Christi adplicatur ib.
is SCo feminis quaestum corpore facere prohibet, quarum aut pater, aut maritus eques Romanus fuerat 288
eius chronotaxis 103
eiusdem principatus duplex initium 104
Tibicinum *collegium primum erat eorum, quae Numa instituit* I. p.372
TIMOCRATES *cur damnatus ab Atheniensibus?* I. 670
Tinctores *apud Romanos describuntur* I. 374
Toga *Romanorum, genus vestium* I.3
Togam *an Christiani cum superstitione Romana posuerint?* I. 5. sq.
Tonsura *olim inter adiaphora referebatur* 35
variae de ea opiniones I. 26. sq.
ad eas respondetur 27. sq.
an ex Eusebii *loco Apostolorum colligatur?* ib.
an ex Gregorii Nazianzeni? ib.
an ex Ammiani Marcellini? ib.
de ea disputatum in Gallia 36
ad eam de Petro probandam Pontificii argumentis futilibus vtuntur 37. sq.
Tonsura *Petri neganda ex duplici fundamento* I. 38. sq.
Tonsura *Pauli cur non admittenda?* I. 74
Historia controuersiae Anglicanae de tonsura Petri & Pauli I. 35. 36
Tonsura *triplex in Anglia statuta* I. 36
ea in formam coronae facta quid significet? 36
Tonsura *Clericorum vnde originem habeat?* I. 19
ea initio monachorum propria ib.
ea quando omnibus Clericis necessaria visa? 20
eius ritum a quo deducant Romanenses? 34
Tormenta *quando decernere possit iudex?* I. 692
Tormen-

Tormentis *extortae confessioni non temere credendum* I. pag. 690
Tormentorum *anceps effectus demonstratur exemplo* I. 690. sq.
Tortura, *an confessio extraiudicialis ad eam sufficiat?* I. 687
Traditio *quid circa seruitutes?* II. 207
quid & quomodo fiat, quoad Dominos? 285
an illa hodie in immobilibus sufficiat ad transferendum dominium? 288
Vide Emtio & Venditio.
Transactio *an de criminibus capitalibus licita?* I. 702
Translatitium *edictum quid?* I. 506
Trapezitarum *vbi fiat mentio in iure Rom.?* I. 442
Trassa *vel* Tratta *quid in negotio collybistico?* I. 446
Trassans *quis dicatur in cambio?* ib.
Tresuiri *a Romanis legum describendarum gratia Graeciam missi,* I. 508
Treuirensis *Ecclesia ob antiquitatem suam quid sibi adserat?* I. 42
Treuiros *an missus fuerit* Eucharius? I. 43
TRIBONIANO *iniuria multi tribuunt errores* I. 538
Tribuni plebis *turbas exitant in rep. Rom.* I. 385
Tribuum *in Germ. institutarum effectus fuere tristissimi* I. 410. sq.
TVLLVS HOSTILIVS Numae *instituta circa collegia opificum sustulit* I. 378
is omnia ad virtutem bellicam retulit ibid.
Tunica *non numquam loco dalmaticae legitur* I. 26
Tunica *clauis purpureis insignis quomodo vocata, & a quibus gestata?* I. pag. 24
Tunicae *lineae quando induendae a Sacerdotibus?* I. 64
vestium harum sanctitas ib.
eae detritae quibusnam vsibus destinatae? ibid.
Tunica *Christi inconsutilis, de illa* Nonnus. II. 96
Turpes *personae ex hereditate aliquid capere prohibentur per L. Pap. Popp.* I. 281
quaenam istae sint? 284. sqq.
quomodo vocentur ab Vlpiano? 285
Turpitudo & *leuis nota quomodo distinguantur?* ibid.
TVSCIANVS, *ICtus, cum* Iuliano & Aburnio Valente Iauoleni *discipuli* I. 810
Tutela: *ita dicta a Germanis parentum potestas in liberos* I. 608
Tutela *maritalis hodienum non in vniuersa Germ. obtinet* I. 867. sq.
prouinciae, vbi ea exoleuit, recensentur ib.
eius effectus in Germania 865
qui adhuc hodie supersunt passim in Germania, etiam vbi ius Rom. receptum 880
Tutela *maritalis Romanorum in vxores a quibusnam Imperatoribus abolita?* I. 842
an ei obstet communio bonorum inter coniuges iure Germanico? I. 851
ea in legibus Germ. praesidium reperit 852
id ostenditur ex Lege Wisigothica & Bur-

& Burgundica I. p. 852. sq.
it. ex chartis & formulis 855
ea firmata iure Sax. Suecico, Normannico, variis Statutis Germ. Galliae, Belgii, Italiae, aliarumque orig. Germ. gentium 864
cur ei vxores credere noluerint legislatores? 824
Tutela *muliebris perpetua Rom. quando euanuerit?* I. 844
Tutela *mulierum Romanarum quotuplex?* I. 832
Tutela *mulierum Atticarum qualis fuerit ante nuptias?* I. 827
qualis iam nuptarum 829. *viduarum?* 830
Tutelae *mulierum Atticarum & Romanarum comparantur* I. 831. sq.
ea quando ad Archontem redierit iure Attico? 831
Tutela *suprema gaudent Principes apud Germanos* I. 721. sq.
eius indoles 727. *& fundamentum* 731
huius definitio 729
eius vestigia occurrunt in antiquis Germ. legibus 722
ea inuestiti Principes Germ. 724
eius effectus 732. 744
eiusdem differentia quatenus vel Principi, vel magistratibus inferioribus competit 730. sq.
Tutela *suprema magistratuum in Germ. non semper a iurisdictione promanat* I. 731
Tutela *perpetua feminarum quomodo diuidatur?* I. 833
Tutela *testamentaria in XII. Tab. fundamentum reperit* I. 718
eius antiquitas ib.
Tutela *legitima apud Alemannos non erat gratuita* I. pag. 853
an nota fuerit ante XII. Tab.? 718
Tutela *agnatorum legitima Graecis suspecta visa?* I. 717
Tutela *cessitia quae sit?* I. 833
ea apud Rom. gratuita erat 744
ea cur iure Germ. non ipso iure finiatur? 741
ea apud Rom. hereditatis instar erat 733
Tutela *pupillorum Ducibus & Principibus in inaugurationibus commendata* I. 725
id quod patet exemplis Ducum Bauariae & Carinthiae 726
Tutela *&* potestas mariti in vxorem *apud Germanos vnum idemque* I. 849
Tutelae *cur facta mentio in lege Decemuirali* PATERFAM. *&c.* I. 502
Tutelae *in Germania & feminae adultiores subsunt* I. 729
Tutelae *genus mixtum perperam statuunt* Vinnius *&* Huberus I. 735
ei subesse non poterant filiifamilias iure Rom. 825
Tutelam *fructuariam in Germ. non fuisse ignotam, ostenditur* I. 745
eam administrandi ius quando incipiat? 736
eam initio Romani magistratibus non demandabant 718
eam non debent Athieniensibus 825
Tutelas *testamento constituendi facultas ex XII. Tab. est* I. 513
Tutor *quis esse possit iure Rom.* I. 841
is ex L. Iul. Pap. Popp. feminae quo

quo ca'u constituendus ad dotem dandam, dicendam promittendamue I. pag. 835
Tutor; *cur is eiusue filius iure Rom. feminam ducere prohibeatur, quam tutela regit?* 842. sq.
Tutor *acturus in iudicio quomodo se legitimare teneatur iure Germ.?* I. 738 sq.
Tutor *non rei sed personae datur* I. 503
inter eum & curatorem iure Germ. nihil differentiae 728
Tutores *pro pupillis petere quem oportuerit iure Rom.?* I. 739
ii iure Germ. omnes confirmandi 732. 735. 736
eos magistratus in Germania etiam non rogati constituunt 739
ita per Recessus Imp. cautum ib.
Tutores *Datiuos iure Germ. non confirmandos putat* Strykius I. 735
an recte se habeat eius sententia? 736
Tutores *furiosos & minores pater liberis constituere poterat ap.. Rom.* I. 513
Tutores *legitimi qui in iure Rom.?* I. 733
ii quando ad rationes reddendas coegerint iudices Rom.? 729
Tutores *Graeci cur* κυριοι *dicti?* I. 829
Tutores petere *quid iure Rom.* I. 739
id pupillus non poterat ib.
Tutoris *confirmatio quidnam efficiat iure Germ.?* I. 736
quid sit iure Rom.? 734
Tutoris *datio iure Rom. non erat ordinariae iurisdictionis* I. 235. 729
ea neque imperii est, neque iurisdictionis. II. pag. 223
Tutorium *vel curatorium quid iure Germ.?* I. 737. sq.
Tutorum *administratio vicaria in Germania in legibus publ. fundata* I. 737
Tyrus *colonia iur. Ital.* αὐτονόμος I. 709

V.

VAcatio *a muneribus publicis nautarum priuilegium* I. 340
Vadia *quid?* II. 16
Vadimonium *promittentes manus tollebant* I. 425
Vaginae *an vna cum armis prohibitis censeantur prohibitae?* I. 328. sq.
VALERIA *an in* Andronis Sextili, *mariti tutela fuerit?* I. 825
VALESII *ad* Eusebii *locum commentatio* I. 15
Valuta *quid in cambio?* I. 446
an eius facienda sit mentio in literis cambialibus? 455. 473. sq.
VARRONIS *vetus dictum de philosophis, hodiernis temporibus quoque adplicandum* I. 109
VARVS (Quinctil.) *Syriae Praeses* I. 100
sub eo Christus natus 101
Tertulliani locus ea de re explicatur 102
Vaterlose & Muterlose Waysen: *quid ex hac loquendi ratione demonstretur?* I. 610
Vecordium *hominum incessus* I. 173. sq.
Vectigalia *plurima apud Romanos* I. 335
ea an iure exigi queant? ib.

Vectiga-

Vectigalia *an in libero mari exigi queant?* I. pag. 335
Danorum & Suecorum ea de re contentiones ib. sq.
an in fretis soluenda? ib.
ea defraudantium poena non eadem 336
de Vectigalibus *quid?* II. 113. 116. 119. 123
Velitis iubeatis Quirites : *formulae huius explicatio* I. 422
Venditio *illicita fructuum in herbis?* II. 275. sqq.
Quid de venditione, super qua contrahentes instrumentum fieri volunt? 281
Quae res venire possint? 291
Vide Dominium, Emtio, Fructus, Ius.
De Venditore *quid in Edicto Turcii Aproniani?* II. 97
Venena *mala qui vendiderant, quomodo puniti?* I. 325
quanta circumspectione ea hodie vendantur? 330
Verba *in se nec ad veritatum, nec ad bonorum classem pertinent* I. 122
Verba *ciuilia quaenam?* I. 512
Vestali *sacerdotio tutela mulierum perpetua finiebatur iure Rom.* I. 832
Vestes *sacrae a monialibus non tangendae* I. 21
Vestes *Iudaicae ad Religionem pertinebant* I. 30
Vestes *litteratae Apostolorum* I. 76. 77
Vestes *antiquae sacerdotales an hodiernis similes fuerint?* 16
Vestes *sacrae, in Occidente multo tardius definitae quam in Oriente,* I. 18
Vestimenta *Clericorum a laicis non attingenda* I. 12
Vestimenta *inter gentilium & Christianorum an discrimen sit?* I. pag. 5
Vestis *alba : quos ea vti oportuerit?* I. 17
Vestis *Romanorum toga* I. 2
Vestitus *ratione an Christiani se prodiderint?* I. 4
Vestium *sacrarum mentio fit a Patribus nonnullis* I. 17
mysterium in eis non quaesiuerunt antiqui 18
eae non eiusdem vbique formae ib.
quando vbique introductae? ib.
Vestium *genus Christianorum quodnam?* I. 2
earum forma pendet ab arbitrio gentium
Vicaria *tutorum administratio in Germ. legibus publ. fundata* I. 737
Vidua *quo iure fructus liberorum suorum percipiat iure Hamburgensi?* I. 631
Viduae, *cur eas Hebraei Deo curae esse censuerint?* I. 822
earum tutela qualis fuerit iure Attico? 830
VIGL. ZVICHEM. *de testandi ritu sententia.* I. 504
Vindicatio, *quae per eam legari olim potuerint iure Rom.* I. 491
Vindiciae *qua formula olim petitae?* I. 426
Vindicationi *seruorum an iure ciu. obstet praescriptio?* I. 893. sq.
Vini *adulteratores quomodo puniendi?* I. 333
eius effectus ostensus a Callimacho 695
Vini *caussa emtae quaenam prouinciae a Ludouico Germ.?* I. 756

VINNIVS *an recte statuat mixtum tutelae genus?* I. pag. 735
Vinum *plurimis Germaniae gentibus olim ignotum* I. 316
Vir *an vxori mente captae curator dari possit ex dispositione iur. Rom.?* I. 844
Virtute *praeditorum qualis incessus?* I. 175
Vitia *cambii ob correalem obligationem* I. 467
Vitia *cambiorum extrinseca* I. 480. sq.
Vitiorum *cambialium caussae triplices* I. 458
Vitiari *quando dicantur regulae iuris?* I. 457
Vitium *quomodo a morbo differat?* ib.
Vitium *cambii quid & quotuplex?* ib.
Vlmenses *quando sibi Consules & Tribunos plebis constituere coeperint?* I. 408
VLPIANVS, *qui Athenaei sympofio interfuisse fingitur, cum ICto confunditur* I. 709
VLPIANVS *ex Domitia familia prodiit.* ib.
ei iniuria affinguntur Hebraismi ib. sq.
eius laudes & natale solum 707
semi-iudaeus is vocatur ab Eu. Ottone 708
eius temporibus quaenam testamenta in vsu fuerint? 506
locus eius emendatus a Corn. van Bynkershoek 973
VLPIVS MARCELLVS *& aemulus* Salu. Iul. *acerrimus* I. 812
Vnitas *personae inter patrem & filium impediebat, quo minus iure Rom. patri in bonis liberorum vsusfructus esset* I. pag. 584
Vniuersitati *delatum iusiurandum ab istius Senioribus praestari debet* I. 657
VOCONIA *lex feminas hereditate exclusit* I. 515
Volenti non fit iniuria. *id axioma adplicandum ad propriam reorum confessionem* I. 673
Voluntati *vltimae deuotorum refragari inauspicatum videbatur Romanis* I. 498
Voluntatem *vltimam* νόμον *vocat Priscus* I. 494
Voluntatis *emendatio an ex emendatione intellectus recte deriuetur a Socrate?* I. 113
Voluptatis *venereae, seu lasciuorum incessus* I. 169
Voluptatis *Bacchicae incessus* I. 171
Vota pro salute tua facimus: *formula Romanorum in precibus.* II. 9.
Vrbem Templum sibi visam esse, *profitentur* Pyrrhi *Epirotae caduceatores* I. 423
Vrbes *habitabant serui Francorum temporibus* I. 406
Vrbibus *& oppidis caruere Germani antiqui* I. 404
Vsucapio. *eius origo ex iure ciu.* I. 883
ea quomodo eleganter vocetur a Cicerone? 885
Vsucapione *annua vxor iure Rom. antiquo materfamilias fiebat* I. 433
Vsucapionis *interruptio qua ratione olim facta?* I. 425
Vsurae *damnantur a Pontifice* I. 447
Vsus *iurisiurandi supplet. in foris Germ. ostenditur* I. 651. sq.
Vsusfructus *in poenam secundarum nuptiarum*

nuptiarum constitutus an in Germ. receptus? I. pag. 594
ICti qui id adfirment? ib.
Vsusfructus *maternus Iur. Germ. quomodo differat a Romano?* I. 595
is an extra Germaniam obtineat? 599
is finitur in Belgio confecto inuentario ib.
prouinciae in Germania recensentur, in quibus viget 601
eius fundamentum quodnam? 609
describitur verbis Statuti Hamburgens. 583
an ex Authentica Praeterea *adhuc in vsu sit?* 593
eum origine Germanicum esse, demonstratur ex L. Wisigothica 596
is apud Burgundiones in vsu erat 597
quibus modis is finiatur? 626. sq.
eo finito quomodo fiat bonorum diuisio? 627. sq.
Vsusfructus *parapher nalium iure Rom. ignotus* I. 866
is vnde sit receptus moribus Ger.? ibid.
Vsusfructus *paternus an in bonis aduentitiis liberorum iure antiquo Rom. obtinuerit?* I. 583. sq.
is quomodo inualuerit iure Rom. 585
Vsusfructus *legitimus an matri iure Rom. competat?* I. 587
eius fundamentum patria potestas ib.
Vsusfructus *bonorum liberorum an matri illa abligurienti adimatur?* I. 615
Vsusfructus *in bonis pupillorum vasallorum est effectus supremae tutelae in Germ.* I. pag. 744. sq.
is improprie dominium *adpellatur* 601
quid iure Rom.? 584
Vsusfructus *testamento relictus an adimatur matri ob secundas nuptias?* I. 592. sq.
Vsusfructus *in bonis aduentitiis liberorum inuectus a* Constantino M. I. 585
Vsusfructus *in bonis emancipatorum pro parte dimidia a Iustiniano* I. 586
Vsusfructus *in bonis illegitimorum an competat matri?* I. 588
quid Lynkerus ad hanc quaestionem? ib.
is quo casu matri iure ciu. constituatur? 589. sq.
is iure Germ. antiquo multo pinguior quam Rom. 616
ille refertur ad species dominii vtilis a Thomasio & Schiltero ib.
Vsusfructus *legati & legitimi differentia* I. 617
Vterini *quando inter hos & consanguineos differentia sublata fuerit a Graecis?* I. 260
Vuae *ad vindemiam nondum maturae commercio exemtae sunt per ordinationem Polit.* I. 332
Vultus *hominum non frustra distinxit Deus* I. 132
id quod demonstratur testimoniis sacris & profanis ib.
Vxor *quid sine curatore possit in Saxonia?* I. 877
Vxorem *inuito patre ducentis poena*

iure Germ. I. pag. 853
Vxores *temporibus* Pomponii *rarius in manum conueniebant* I. 492
Vxores *plebeias, non libertinas ducere licebat ante L. Pap. Popp.* I. 281. sq.
eae iure vetere Celtico in tutela vel potestate mariti erant. 849
Vxori, *quae in manum conuenerat paterfamilias testamento tutorem recte constituebat iure Rom.* I. 513. sq.
exemplum Hispalae Fecenniae 514
an mente captae vir curator dari possit? 844
Vxoris *curator quomodo hodie fiat maritus in Saxonia?* I. 871
Vxorum *a maritis aliis cessarum exempla* I. 834. sq. 503

W.

WALEFRIDI STRABONIS *& aliorum testimonia, quod Sacerdotes 3. priorum Saec. non alio signo se distinxerint a laicis, quam morum probitate & sanctitate* I. 12. sq.
Waradeins *seu* Zygostatae, II.54.61
WATTERI (Io.) *sententia de querela inofficiosi expenditur* I. 276
Wisigothi: *apud eos liberi aeque in matris ac patris potestate erant* I. 596
ii pueros decennes testari patiebantur 956
WISSENBACHIVS *quomodo explicet verba* Seueri *Imp. de religione iudicantium?* I. 665
Wurtembergiae *Duces se* Obriste Vormünder *in rescriptis suis vocant* I. 721
ii leges tutelares a Venetis petierunt 722

X.

XENOPHON *Atheniensibus suadet, vt mercatores honore prosequantur* I. 549
XENOCRATI *iniurato credendum esse putabant Athenienses* I. 644. sq.
Χιτῶνα *quid Graecis?* I. 30

Z.

ZACHARIAS *sacerdos neminem in Sanctuario comitem habebat* I. 64
ZALEVCVS *quibusnam legibus rempubl. instruxerit?* I. 547
ZENO *imitatus a* Salu. Iul. *ICto* I.807
Zoll-Stangen (*Statuae mercuriales*) I. 337
ZOROASTRIS *oracula* I. 189
ZOROBABELIS *templum Iudaeos, Christo respondentes intellexisse, cur non credibile sit?* I. 93
ZVENTEBOLDVS *Rex Lotharingiae non Dux.* I. 757
ZVICHEM. (Vigl.) *de testandi ritu sententia,* I. 504
Zygostatae, *qui?* II. 52
ii & Monetarii, alias die Waradeins, 54. 61

ORDO EXERCITATIONVM

SYLLOGES II.

Exercit. XXVIII. De Pecunia, in casum, si caussa ceciderint, ab adpellantibus, aliisque, sententias impugnantibus, deponenda. - - *pag.* 1
XXVIIII. De Monetae reductione ad iustum pretium. - - - - - - - 36
XXX. De Iure Principis circa Commerciorum libertatem tuendam - - - - 79
XXXI. De Iure Principis circa Ciuium studia. 133
XXXII. De Caussa Seruitutum perpetua - 177
XXXIII. De Locatione Conductione Iurisdictionis. - - - - - - - 222
XXXIIII. De Venditione illicita fructuum in herbis. - - - - - - 275
XXXV. De Dominis, Subditos suos in Iudicio suo conuenientibus. - - - - - 305

